

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

**ДЕРЖАВА, РЕГІОНИ,
ПІДПРИЄМНИЦТВО: ІНФОРМАЦІЙНІ,
СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ,
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ**

частина 1

07 грудня 2023р.

Київ 2023

УДК 338.2
Д-36

*Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК»
(протокол № 4 від 21 грудня 2023 р.)*

ISBN 978-966-170-085-6

Д-36 Збірник містить матеріали V міжнародної конференції «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку», що була організована та проходила у Вищому навчальному закладі «Університет економіки та права «КРОК» 07 грудня 2023 року.

Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». 2023. 691 с.

Збірник призначено для здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, фахівців з туризму, а також тих, хто цікавиться актуальними питаннями сучасної наукової думки.

Тези опубліковані в авторській редакції. Організатори конференції не несуть відповідальності за їх зміст.

ISBN 978-966-170-085-6

© ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2023

© Автори, 2023

ЗМІСТ
**СЕКЦІЯ 1. ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ,
РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ**

Місце «великих даних» в структурі національного багатства <i>Роман Пашковський</i>	16
Огляд технології DLSS та перспективи її розвитку. Приклади застосування <i>Денис Балдик, Роман Платонов</i>	19
Управління ресурсами в IT проєктах <i>Денис Балдик, Артем Горковець</i>	22
Застосування алгоритму прогнозування для побудови моделі градієнтного підсилення з використання елементів штучного інтелекту <i>Юрій Добришин, Сергій Сидоренко, Валентин Прудкий</i>	24
Аналіз відповідності тематики кваліфікаційних робіт здобувачів спеціальності «Комп'ютерні науки» освітнім галузям за допомогою спеціальної програмної системи <i>Олександр Мельников</i>	29
The role of social media and internet platforms in enhancing media efficiency in the context of european integration <i>Тетяна Далявська</i>	32
Аналіз методів оцінювання витрат на розроблення програмного забезпечення під час проєктування автоматизованих систем <i>Ігор Чернозубкін, Володимир Троцько</i>	35
Інтеграція технологічних рішень у проєкті: розробка ефективних алгоритмів та модулів для управління розкладом та подіями <i>Владислав Архипенков</i>	39
Використання Sharepoint закладом освіти <i>Віктор Бацура</i>	42
Огляд технології AMD FidelityFX Super Resolution <i>Денис Балдик, Владислав Орловський, Дмитро Шевченко</i>	44
Програмування та розробка веб-застосунків <i>Денис Балдик, Костянтин Янін</i>	46
Розробка маски для Instagram <i>Анастасія Дорош</i>	48
«Пінг-План»: розробка планувальника робочого процесу для самоорганізації та саморозвитку <i>Денис Балдик, Марина Лазаренко</i>	51
Використання технології Windows Presentation Foundation при розробці графічних інтерфейсів <i>Олександр Гончаренко, Ярослав Мічківський, Сергій Мічківський</i>	53
Кулінарний сайт для пізнання світової кухні та обміну рецептами <i>Єлизавета Квєквєскірі, Яна Єщєркіна, Лідія Ігнєтєвє</i>	55
Концепція цифрової держави з елементами технократії <i>Богдан Бєйкє</i>	57
Кіберспорт та освітній процес <i>Микитє Фєщєнкє, Лідія Ігнєтєвє</i>	60

СЕКЦІЯ 2. СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Приватна детективна діяльність як структурно-функціональний елемент механізму реалізації правоохоронної функції <i>Анатолій Француз, Ярослав Потятинник</i>	63
Джерела доказів в господарському процесі та їх характеристика <i>Федір Цибін</i>	66
Міжнародний досвід та перспективи медіації <i>Юрій Марина</i>	69
Еволюція процедури звернення стягнення на майно боржника на прикладі країн середньовічної Європи та сучасної України <i>Денис Іщенко</i>	73
Окремі проблеми правового регулювання відшкодування шкоди, завданої органами державної влади або їх посадовими чи службовими особами <i>Тетяна Француз-Яковець, Олександр Гавриленко</i>	76
Особливості визначення кінцевого бенефіціарного власника у неприбуткових організаціях України <i>Наталія Степаненко, Віталій Гуренко</i>	79
Створення судових палат в Україні у ході реалізації судової реформи 1864 р. <i>Володимир Сендецький</i>	82
Щодо окремих питань формування державної політики відновлення України від наслідків російської агресії: загальнотеоретична характеристика <i>Наталія Степаненко, Олександр Курілець</i>	85
Передумови виникнення міжнародного комерційного арбітражу в період античності <i>Інна Долянська, В'ячеслав Ситий</i>	88
Поняття банку і банківської системи в теорії та практиці <i>Сергій Куць, Віталій Скоморовський</i>	91
Реформування господарського судочинства як перспектива розвитку ефективного судочинства <i>Інна Долянська, Яна Долянська</i>	94
Грубі порушення прав людини внаслідок збройної агресії проти України: теоретико-правові аспекти <i>Наталія Степаненко, Крістіна Корніяка</i>	97
Цивільна процесуальна норма як об'єкт формалізації <i>Костянтин Адакалиця</i>	100
Впровадження обов'язкової спроби врегулювання правових спорів, за процедурами медіації та участі судді <i>Яна Божина</i>	103
Особливості відносин з надання детективних послуг <i>Богдан Ніколенко, Вікторія Корольова</i>	108
Забезпечення кібербезпеки у сфері приватної детективної діяльності <i>Андрій Яцковина, Анатолій Француз</i>	111

Місце висновків Верховного Суду щодо застосування норм права у сучасному вітчизняному правозастосуванні <i>Євген Лантух</i>	114
Історично-правові та методологічні аспекти наукового пізнання функціонального призначення національної поліції <i>Ігор Софіна, Вікторія Корольова</i>	117
Застосування кримінального права для захисту інтелектуальної власності <i>Олександр Клименко, Вікторія Корольова</i>	120
Відновне правосуддя та медіація як дієвий інструмент вирішення конфліктів <i>Наталія Степаненко, Юлія Громова</i>	123
Правове регулювання отримання грантів в Україні в умовах воєнного стану, як альтернативного засобу підтримки вітчизняного бізнесу <i>Олена Чернетченко, Анастасія Шепеля</i>	126
Природа формування підходів і критеріїв оцінки інформації, що вводить в оману, як негативного явища в Україні <i>Юрій Здебський, Вікторія Сидор</i>	129
Становлення та розвиток інституту відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції в Україні <i>Єгор Василенко, Вікторія Сидор</i>	132
Теоретико-правові основи дослідження договору про надання детективних послуг <i>Олена Чернетченко, Ольга Микитенко</i>	135
Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в Україні <i>Інна Доляновська, Дмитро Стрижевський</i>	138
«Особливості тлумачення поняття «банкрутства» у правовій сфері» <i>Анастасія Бельдєй, Олександр Биков</i>	140
Правовий статус свідка як суб'єкта Господарського процесу <i>Ангеліна Паламаренко, Віталій Скоморовський</i>	143
Захист прав дітей під час реалізації гарантій у виконавчому провадженні: теоретико-правове дослідження <i>Наталія Степаненко, Данило Кубрак</i>	146
Особливості виконання судових рішень під час дії правового режиму воєнного стану <i>Наталія Степаненко, Денис Фірсов</i>	151
Сучасний стан господарсько-правової відповідальності <i>Катерина Щербина, Вікторія Корольова</i>	154
Медіація як новітній інститут вирішення конфліктів <i>Анатолій Француз, Катерина Замошець</i>	157
Холдингові компанії <i>Олександр Биков, Сергій Лисиця</i>	160
Правові механізми захисту банківської системи в період воєнних загроз <i>Ольга Корнієнко, Костянтин Негруца</i>	164
Сімейна медіація як інструмент зниження ризиків домашнього насилля <i>Інна Доляновська, Андрій Сидоренко</i>	170

Сучасний стан та розвиток приватної детективної діяльності в Україні <i>Маргарита Кротова, Анатолій Француз</i>	173
Державна служба в Україні та інститут медіації: проблеми співвідношення <i>Анатолій Француз, Андрій Чернега</i>	175
Особливості системи підготовки приватних детективів в Україні <i>Олександра Лимаренко, Анатолій Француз</i>	178
Організаційно-правові засади діяльності юридичної служби суб'єкта господарювання <i>Мирослав Григорчук, Володимир Зур'ян</i>	180
Реалізація ринку приватних детективних послуг в Україні <i>Михайло Сушков, Анатолій Француз</i>	184
Економічні та соціальні наслідки корупції для підприємства <i>Олександр Биков, Дарина Лісогор</i>	187
Публічний доступ до бенефіціарної власності або «законний інтерес»: вплив на глобальну протидію відмиванню коштів та фінансуванню тероризму <i>Вікторія Самань</i>	189
Україна як сучасна європейська демократична держава: виклики і перспективи розвитку <i>Олександр Биков, Олександра Бикова</i>	192
Гібридна війна та практичні кейси протидії <i>Марія Лебедь, Ірина Рибак</i>	195
Науково-юридична спадщина В.М. Корецького: теоретико-правове дослідження <i>Анатолій Француз, Валерій Рибченко</i>	197
Конституційно-правовий вимір національної безпеки України <i>Андрій Безкровний</i>	200
Загальні умови функціонування українських організацій на Далекому Сході до утворення зеленого клину <i>Віталій Гуменюк</i>	204
Правове регулювання процесів реорганізації підприємств в умовах воєнного часу <i>Олександр Дунас, Мирослав Григорчук</i>	207
Тіньова економіка як загроза економічній безпеці України <i>Денис Змерзлий, Мирослав Григорчук</i>	210
Перспективи розвитку та підвищення ефективності медіації в Україні <i>Інна Долянська, Євген Різніченко</i>	213
Правові основи відшкодування шкоди, завданої суб'єктами підприємницької діяльності <i>Даяна Крушельницька, Вікторія Корольова</i>	216

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Порівняння систем прогнозування напряму змін курсу фінансового інструменту з використанням простих, експоненційних та лінійно зважених ковзних середніх <i>Вадим Савченко</i>	218
--	-----

Антикризове регулювання фінансового сектору <i>Олександр Пейков</i>	222
Цифровий маркетинг: новий інструмент для міжнародної освіти <i>Ірина Дьячук</i>	225
Оподаткування підприємства і податкові зміни на сучасному етапі розвитку економіки <i>Даніїл Попович, Володимир Кузьмінський</i>	228
Нові реалії енергетичної політики ЄС <i>Євгеній Бобров</i>	231
Клієнтоорієнтованість як стратегічний імператив маркетингової діяльності підприємства <i>Ірина Петрова, Діана Силантьєва</i>	234
Економіко-правовий зміст категорії «нерухомість» <i>Юрій Піта</i>	238
Маркетинг персоналу як симбіоз зусиль маркетингу та HR менеджменту <i>Ірина Петрова, Дар'я Бабій</i>	241
Напрями розвитку грошового ринку в Україні <i>Ольга Чумаченко, Ольга Діденко</i>	243
Третій та Четвертий енергопакети ЄС та проблема економічної безпеки України <i>Олександр Куриленко</i>	245
Вплив штучного інтелекту на ринок праці <i>Ольга Сінельнікова, Олександр Фокін</i>	248
Вплив кризових явищ на інвестиційну діяльність недержавних пенсійних фондів <i>Вікторія Піун, Ігор Румик</i>	251
Основні підходи до оцінювання економічної безпеки ІТ-сектору <i>Володимир Блинков</i>	253
Маркетингова політика в мережі Інтернет: тенденції та перспективи <i>Максим Чепуришкін, Ірина Дьячук</i>	256
Формування системи економічної безпеки підприємства <i>Ілля Аршаний, Ірина Радіонова</i>	258
Маркетингова діяльність в енергетичних підприємствах <i>Олена Решетнік, Ірина Дьячук</i>	261
Вплив інфляції на фінансову безпеку держави <i>Катерина Захарі, Ольга Чумаченко</i>	264
Сутність системи управління бізнес-стійкістю підприємств в кризових ситуаціях <i>Дмитро Ткачук</i>	267
Особливості розвитку ІТ-компаній у сучасних економічних реаліях <i>Ярослав Процько, Ольга Пилипенко</i>	270
Цифрові інструменти у маркетингу послуг <i>Єлизавета Беконіна, Ірина Мала</i>	272
Взаємообернений вплив цінової політики та іміджу бренду <i>Костянтин Ребекевіша, Олена Наумова</i>	276

Популяризація узвару <i>Надія Єфіменко, Олена Наумова</i>	279
Перспективи використання концепції дизайнерського мислення у бізнесі <i>Олеся Ананьєва</i>	281
Діджитал маркетинг: ключова роль у сучасній економіці <i>В'ячеслав Киричук, Ірина Дьячук</i>	284
Особливості маркетингового підходу китайських компаній <i>Вероніка Білик, Олена Наумова</i>	286
Використання ШІ в маркетингу <i>Сергій Зайцев, Олена Наумова</i>	289
Перезавантаження кар'єри: IT-перекваліфікація як стратегічний крок <i>Микола Сміленко</i>	292
Платформа для автоматизованого рекрутингу IT-фахівців в Outstaffing компанію <i>Іван Панченко</i>	294
Недержавне пенсійне забезпечення як інструмент соціального захисту населення <i>Сніжана Юрескул, Ігор Румик</i>	296
Діагностика фінансового стану підприємства <i>Ольга Чумаченко, Тетяна Антонець</i>	299
Вибір цінової стратегії підприємства на конкурентному ринку <i>Олександр Карпенко, Олена Наумова</i>	302
Актуальність брендингу в Україні <i>Єлизавета Беконіна, Олена Наумова</i>	304
Вплив маркетингу на виставкову діяльність в Україні <i>Тарас Генчев, Олена Наумова</i>	307
Теоретичні аспекти функціонування ринку нерухомості <i>Вадим Солонець, Мирослава Гофман</i>	309
Оцінювання як функція управління персоналом підприємства <i>Юлія Вахтіна, Мирослава Гофман</i>	313
Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах сучасних викликів <i>Світлана Овсяник, Галина Пекна</i>	316
Обґрунтування стратегії розвитку підприємства в умовах військово-політичної нестабільності та пандемії COVID-19 <i>Валентина Свінцицька, Галина Пекна</i>	320
Розробка бізнес-плану новоствореного підприємства <i>Вікторія Берднікова, Олеся Ананьєва</i>	323
Теоретико-методичні основи управління персоналом <i>Наталія Гринюк, Віта Андрєєва</i>	326
Оцінка фінансової стійкості підприємства <i>Юрій Куценко, Олеся Ананьєва</i>	329
Економічне обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробничої діяльності <i>Василь Сергейко, Віта Андрєєва</i>	332

Вплив розвитку цифрових фінансових продуктів та онлайн банків на доступність і безпеку фінансових послуг <i>Олексій Богодюк</i>	335
Діджиталізація ринку медичного страхування в Україні <i>Захар Біблій</i>	338
Економічна сутність цифрової трансформації суб'єктів господарювання <i>Євгеній Загороднюк</i>	340
Особливості управління фінансовими ресурсами підприємства сучасних умовах <i>Олександр Царенок, Світлана Плетенецька</i>	343
Макроекономічні передумови забезпечення фінансової стійкості виробничо-торгівельних підприємств <i>Сергій Очеретько, Ольга Пилипенко</i>	347
Інтелектуальна взаємодія в умовах діджиталізації праці: виклики та перспективи <i>Олександр Шемінов</i>	349
Соціально-економічний сталий розвиток України та шляхи до євроінтеграції <i>Сергій Пижъянов, Ігор Румик</i>	352
Необхідність розробки бізнес-плану новоствореного підприємства з продажу одягу та взуття у сфері роздрібної торгівлі <i>Марко Гребенюк</i>	355
Державна політика у сфері пенсійного забезпечення України <i>Мирослава Герасименко</i>	358
Фінансова інфраструктура держави під час військової агресії <i>Світлана Плетенецька, Владислав Фуринець</i>	360
Принципи та етапи впровадження концепції дизайнерського мислення в діяльності підприємств <i>Андрій Гойко, Олеся Ананьєва</i>	362
Політика управління державним боргом <i>Артем Шульга</i>	365
Сучасні характеристики взаємозв'язку прямого оподаткування та інвестиційної діяльності підприємств <i>Тетяна Гром</i>	368
Європейська практика форсайтів як досвід управління розвитком регіонів України <i>Михайло Таран</i>	371
Вплив регулювання криптовалют на стабільність та розвиток: важливість ефективного регулювання для національних економік <i>Олександр Таран, О. Кузьмінський</i>	374
Управління портфелем цінних паперів <i>Олена Хоменко</i>	377
Особливості реформування системи соціального страхування в Україні <i>Оксана Омельченко, Світлана Плетенецька</i>	379
Розробка конкурентної стратегії підприємств на ринку нерухомості <i>Роман Сидоренко, Галина Пекна</i>	382

Використання соціологічного інструментарію в маркетингових дослідженнях	385
<i>Ірина Петрова, Владислав Бровко</i>	
Маркетинг персоналу як симбіоз зусиль маркетингу та HR менеджменту	388
<i>Ірина Петрова, Вадим Дьяконов</i>	
Маркетинг персоналу як взаємодія маркетингу та PR - менеджменту	391
<i>Ірина Петрова, Марина Іщенко</i>	
Управління фінансовою безпекою підприємства	393
<i>Аліна Кириліченко</i>	
Досвід формування бренду роботодавця	395
<i>Ірина Петрова, Анастасія Погребна</i>	
Вимоги до маркетингових досліджень у проєктах	398
<i>Ірина Петрова, Лев Шаповал</i>	

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Механізми впливу віртуальних ігрових середовищ на психологічний стан осіб з травмивним досвідом війни	401
<i>Тимур Антонов</i>	
Поняття «час» та «часова перспектива особистості» у психологічних дослідженнях	403
<i>Тетяна Моржевська</i>	
Соціально-психологічні чинники вибору сексуального партнера у юнацькому віці	406
<i>Владислав Алексюк, Ірина Сингаївська</i>	
Дослідження депресивних станів як чинника соціально-психологічної адаптації під час війни	409
<i>Марина Гайфуліна, Юрій Живоглядюв</i>	
Психологічна характеристика пар, які перебувають в умовахимушеного тимчасового окремого проживання	412
<i>Ганна Склярєва</i>	
Особливості психологічної підтримки українських біженців у Великобританії	415
<i>Людмила Байса, Ірина Сингаївська</i>	
Горювання – стадійна послідовність чи унікальний процес?	418
<i>Аліна Берестовська, Ірина Сингаївська</i>	
Свідомий батьківський контроль як запобіжник формування девіантної поведінки підлітків	422
<i>Тетяна Вергель, Ірина Сингаївська</i>	
Роль психологічної компетентності вчителів для надання підтримки учням в умовах війни	425
<i>Олена Глуговська, Ірина Сингаївська</i>	
Передумови виникнення міжособистісних труднощів у стосунках подружніх пар під час війни як психологічна проблема	428
<i>Наталія Дегтярьова, Ірина Сингаївська</i>	

Психологічні передумови виникнення проблем у стосунках батьків та дітей	431
<i>Анастасія Діденко, Ірина Сингаївська</i>	
Тренінгова програма зниження рівня страхів та тривоги у підлітків	434
<i>Олена Кравчук, Ірина Сингаївська</i>	
Результати дослідження психологічних особливостей підлітків з психосоматичними захворюваннями	437
<i>Сергій Мелесик, Ірина Сингаївська</i>	
Арттерапевтичні методики в роботі зі стресом під час війни	440
<i>Олена Никоненко</i>	
Психологічні особливості спілкування з особою у стані тривоги	443
<i>Ганна Склярєва, Аліна Березняк</i>	
Особливості рекреаційних практик та психологічна зрілість старших школярів	446
<i>Андрій Смиковський, Ірина Сингаївська</i>	
Психологічні особливості комунікативних проблем у родинах українських переселенців в умовах війни	449
<i>Дар'я Шатірішвілі, Ірина Сингаївська</i>	
Дослідження світогляду як психологічного феномену	452
<i>Олена Никоненко, Сергій Кононенко</i>	
Психологічні та соціокультурні чинники впливу на етику громадян України у сфері боротьби з корупцією	455
<i>Олексій Корнієнко</i>	
Чинники, що впливають на бачення перспектив власного життя воїнів під час війни у психологічній науці	457
<i>Анастасія Яценко, Ірина Сингаївська</i>	
Теоретичний аналіз проблеми життєстійкості особистості	460
<i>Ірина Страмоусова, Ірина Сингаївська</i>	
Когнітивні викривлення у сфері продажів	463
<i>Олександр Лупаненко</i>	
Гейміфікація як інструмент підвищення ефективності навчання: психологічні аспекти в мовних школах	465
<i>Євгеній Симоновський, Ольга Петрунко</i>	
Особливості професійних компетентностей майбутнього психолога	468
<i>Наталія Акініна, Ганна Склярєва</i>	
Психологічні причини виникнення конфліктів лікаря-стоматолога та пацієнта в процесі лікування	471
<i>Микола Наумець</i>	
Арт-терапія як вміння справлятися з негативними емоціями	473
<i>Тетяна Лісніченко</i>	
Особливості переживання почуття провини у жінок, які виїхали за кордон і які залишились в Україні після початку повномасштабної війни	475
<i>Олена Ворожєйкіна, Амінет Апішева</i>	
Принципи благополуччя	478
<i>Давид Шамосєв, Ольга Васильченко</i>	
Причини вибору професії	480
<i>Анна Трофименко, Ірина Сингаївська</i>	

Психологічні особливості прояву самостійності молодших школярів <i>Ірина Лисогорко, Ірина Сингаївська</i>	483
Особливості гендерних стереотипів молоді <i>Карина Пінчук, Ірина Сингаївська</i>	486
Особливості комунікативних практик особистості <i>Олена Літвінова, Ірина Сингаївська</i>	488
Психологічна допомога при психосоматичних проявах <i>Дмитро Шевчук, Ірина Сингаївська</i>	491
Емоційна складова сексуального життя жінок <i>Ксенія Наумова, Ірина Сингаївська</i>	494
Структура професіоналізму керівника освітньої організації <i>Ірина Сингаївська</i>	496
Архетип родової тіні особистості як джерело несвідомої травми і ресурсу людини <i>Тетяна Мельник, Разіда Ткач</i>	499
Психологічна допомога людям у розв'язанні внутрішнього конфлікту спричиненого птср за допомогою реконструкції спогадів <i>Сергій Мельник, Разіда Ткач</i>	502
Психотравмуюча ситуація як причина виникнення хімічної залежності <i>Олена Синицина, Антоній Мельник</i>	504
Подолання негативних психічних станів у військовослужбовців під час бойових дій <i>Олена Корецька, Антоній Мельник</i>	508
Проблема вторинного професійного самовизначення особистості <i>Євгенія Архипенко, Ольга Петрунько</i>	512
Арт-терапія як технологія зниження тривоги у дошкільників в умовах війни <i>Лілія Демченко, Ольга Петрунько</i>	515
Переваги залучення студентів до соціальних мереж <i>Анастасія Єдинюк, Ольга Петрунько</i>	518
Смисложиттєві орієнтації здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану: гендерний аспект <i>Анна Разумова, Ольга Петрунько</i>	521
Віктимна поведінка як предмет наукового аналізу <i>Ігор Шрамко, Ольга Петрунько</i>	524
Сублімація як стратегія проживання агресії в умовах війни особами зрілого віку <i>Наталія Бондарева, Ольга Петрунько</i>	526
Особливості конфліктних ситуацій у робочих командах <i>Інна Адвент, Ольга Петрунько</i>	529
Самопрезентація особистості в реальному і віртуальному просторі <i>Марія Моїсєєнко, Вікторія Острова</i>	531
Залежність від соціальних мереж як актуальна проблема сучасності <i>Вікторія Шулепова, Вікторія Острова</i>	534
Чинники самотності жінок та шляхи її подолання <i>Анастасія Татарчук, Вікторія Острова</i>	536

Прокрастинація і прийняття рішень в умовах невизначеності <i>Наталія Фоміна, Вікторія Острова</i>	538
Вплив стилів сімейного виховання на емоційну сферу дітей в період кризи трьох років <i>Ольга Зайка, Олена Никоненко</i>	541
Особливості застосування вокалотерапії у діагностиці та корекції особистісних проблем клієнтів <i>Кароліна Шпетна, Олена Никоненко</i>	544
Поняття кризи середнього віку: вікові зміни та психологічні особливості <i>Юлія Хохлова, Олена Никоненко</i>	547
Психологічні аспекти появи розладів харчової поведінки у жінок <i>Анастасія Іском, Олена Никоненко</i>	550
Емоційний інтелект як чинник адаптивності особистості <i>Катерина Павленко, Олена Никоненко</i>	553
Гендерні особливості переживання благополуччя особистістю <i>Людмила Русланова, Олена Никоненко</i>	556
Арт- терапія як метод подолання проблеми професійної та соціальної дезадаптації внутрішньо- переміщених осіб під час війни <i>Дар'я Астрон, Олена Никоненко</i>	559
Фінансова поведінка особистості як психологічний феномен <i>Тетяна Боката, Олена Никоненко</i>	562
Психологічний аналіз чинників професійної мотивації особистості <i>Вікторія Горячка, Олена Никоненко</i>	565
Ціннісні орієнтації як чинник психологічної готовності до професійної діяльності студентів з інвалідністю <i>Ольга Кучер, Олена Никоненко</i>	568
Соціально-психологічна природа Інтернет-залежності <i>Ольга Дишкант, Ольга Петрунько</i>	571
Глибинне інтерв'ю в інтерперсональній психотерапії як джерело даних для психологічного дослідження <i>Іван Данилевський</i>	573
Пілотне дослідження переосмислення сенсу життя у жінок в умовах вимушеної зміни країни проживання під час війни в Україні <i>Ганна Кириченко, Разіда Ткач</i>	575
Академічна успішність як психологічний феномен <i>Тетяна Апостолова, Ольга Петрунько</i>	578
Профілактика професійного вигорання фахівців-психологів <i>Ольга Максимчук, Олена Нежинська</i>	581
Особливості впливу війни на психіку особистості <i>Ірина Соловійова, Ірина Сингаївська</i>	584
Особливості тілесно-орієнтованого підходу в психотерапії <i>Микита Сверіда, Юрій Живоглядов</i>	586
Вплив самоставлення на успішність стосунків у сімейній парі <i>Олександр Костенко, Юрій Живоглядов</i>	588

Проблема посттравматичного стресового розладу у жінок в умовах війни в Україні <i>Олена Кулик, Юрій Живоглядов</i>	591
Дефіцит міжособистісних стосунків як чинник кризи ідентичності у підлітковому віці <i>Микола Синюшко, Юрій Живоглядов</i>	594
Психологічні чинники виникнення та подолання шкільних страхів у молодшому шкільному віці <i>Юлія Атанасова, Ольга Васильченко</i>	597
Особистісна зрілість практичного психолога: структура та чинники <i>Ігор Гайдук, Ольга Васильченко</i>	600
Інноваційні психотерапевтичні технології в комплексній реабілітації при стресових і тривожних розладах <i>Юлія Башлакова, Ольга Васильченко</i>	602
Корпоративний тімбілдінг як важливий елемент розвитку командного духу в бізнесі <i>Олег Кондес</i>	607
Стиль життя та візія майбутнього у студентській спільноті <i>Богдан Марченко, Ольга Васильченко</i>	610
Особливості побудови комунікації (або комунікативних процесів) у людей, що перенесли контузіонні пошкодження головного мозку на фоні психологічного дистресу <i>Дар'я Васюхіна, Ольга Васильченко</i>	613
Життєстійкість осіб з різним рівнем емоційного інтелекту <i>Ада Журавленко, Ольга Васильченко</i>	616
Психологічні особливості професійної взаємодії з клієнтами у сфері послуг (на прикладі перукарської справи) <i>Нонна Попович, Ольга Васильченко</i>	619
Сімейні стосунки як осередок розвитку емоційної сфери підлітків <i>Юлія Радченко, Ольга Васильченко</i>	623
Інтегральна психодинамічна діагностика: створено в Україні <i>Тетяна Жданова, Ольга Васильченко</i>	626
Сексуальне самовираження після набутої інвалідності, як частина сексуальної реабілітації <i>Святослава Федорець</i>	630
Роль емоційного інтелекту у професійній діяльності майбутніх психологів <i>Віктор Завгороднюк, Ганна Склярова</i>	632
Деструктивний вплив релігійних організацій на особистість та його подолання <i>Назар Трип'ядько, Ганна Склярова</i>	634
Роль фрустраційної толерантності в соціально-психологічній адаптації українок зі статусом тимчасового захисту <i>Марія Стешенко, Ольга Васильченко</i>	636

Вплив батьків на формування самооцінки у дітей молодшого шкільного віку <i>Олена Гомель, Ганна Склярова</i>	638
Психологічні особливості розвитку критичного мислення молодшого школяра <i>Оксана Дегтяр, Ганна Склярова</i>	640
Професійне вигорання юристів як соціально-психологічна проблема <i>Таміла Петренко, Ганна Склярова</i>	643
Чинники конфліктів у подружніх парах та шляхи їх запобігання <i>Олена Маренкова, Ганна Склярова</i>	646
Чинники задоволеності шлюбом <i>Анна Бурда, Ганна Склярова</i>	648
Чинники формування довіри як соціально-психологічного феномену <i>Ольга Кметюк, Ганна Склярова</i>	650
До питання мотивації вступу молоді до шлюбу <i>Інна Поїхало, Ганна Склярова</i>	653
Роль надійної прихильності до матері у розвитку дитини <i>Марія Чаусовська, Ганна Склярова</i>	656
Адаптація та збереження психічного здоров'я в кризових ситуаціях <i>Борис Біліловець, Олена Нежинська</i>	658
Особливості створення робочого середовища, стійкого до стресу та вигорання <i>Богдан Божук</i>	661
Соціально-психологічні чинники вибору сексуального партнера у юнацькому віці <i>Владислав Алексюк, Ірина Сингаївська</i>	664
Асертивність як умова ефективного спілкування особистості <i>Олександра Брюховецька</i>	667
Психологічна гнучкість як ключовий фактор ефективної взаємодії в освітньому середовищі <i>Ірина Гондюл, Юрій Живоглядов</i>	670
Застосування методів арттерапії у подоланні кризи середнього віку <i>Аліна Малиновська, Вікторія Острова</i>	672
Вплив віртуальних ігрових середовищ на психіку і поведінку цільових аудиторій <i>Дмитро Суський, Ольга Петрунко</i>	675
Особливості адаптації студентів до умов дистанційного навчання <i>Дар'я Седлова, Ольга Петрунко</i>	678
Основні підходи до трактування поняття «психологічне благополуччя» особистості <i>Наталія Самійленко, Ганна Склярова</i>	682
Дослідження впливу самооцінки на переживання самотності студента <i>Ігор Берковський, Юрій Живоглядов</i>	685
Розвиток емоційного інтелекту жінок лідерок як засобу самопізнання <i>Тетяна Григоренко, Ольга Васильченко</i>	688

СЕКЦІЯ 1. ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Місце «великих даних» в структурі національного багатства

Роман Пашковський

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

ORCID: 0009-0003-6676-2446

«Великі дані», як підхід до аналізу і прогнозування в статистиці, існують вже щонайменше десятиліття. Саму концепцію було сформульовано ще в 2001 році консультаційною компанією Gartner, після чого ще десять років знадобилося, щоби дати означення цьому явищу (інформаційні активи, що характеризуються великим обсягом, швидкістю і/абомінливістю, та вимагають нових форм обробки [1]).

За цей час було багато успішних кейсів використання «великих даних», зокрема в проведенні політичних кампаній, у сфері клієнтського обслуговування, у сфері банкінгу тощо. Згідно з прогнозами [2] слід очікувати на зростання ролі великих даних у транспортній галузі, телекомунікаціях, торгівлі, галузях виробництва в міру їх наближення до Промисловості 4.0. Особливий інтерес викликає застосування «великих даних» у сфері публічного управління де очікуємо, що вони дозволять на новому технологічному рівні забезпечувати всі види безпеки громадян [4].

Не зважаючи на дискусії та ряд питань, пов'язаних із використанням «великих даних» [5], можна говорити про те, що цей підхід має фундаментальний вплив на всі сфери економіки, доповнюючи статистичні методи прогнозування, покращуючи процес прийняття рішень, створюючи додаткову вартість продуктів та послуг.

Цей вплив настільки суттєвий, що в науковому дискурсі виникла метафора про те, що дані в новітній економіці є тим самим, що й нафта в економіці минулого сторіччя (це порівняння приписують математику Клайву Гамбі [6]). Оскільки ми в цілому погоджуємось із цим твердженням, то перед нами постає питання - якщо «великі дані» - це ресурс, схожий на нафту, то яке місце він займає у структурі національного багатства?

Нам не вдалося знайти відповідь на це запитання в проаналізованих роботах, оскільки явище «великих даних» рідко розглядається саме як економічна категорія, а не як статистичний інструмент.

Очевидно, що «великі дані» належать до нефінансових активів. Також не викликає складнощів віднесення їх до нематеріальних активів. У процесі подальшої класифікації ми стикаємося з дуальною природою цього явища, а отже з неможливістю однозначного визначення його місця в структурі національного багатства в рамках традиційного погляду на неї.

Якщо розглядати дані в необробленому вигляді, то дійсно виникає думка

про подібність до нафти. Ми б могли тоді помістити «великі дані» в категорію невироблених нематеріальних активів. У тому сенсі, що продукування даних не потребує виробництва, а лише засобів їх збору (давачів, сенсорів, NFC модулів, GPS-трекерів тощо). Але чи обмежується поняття «великих даних» лише власне даними?

Загальний консенсус стверджує, що ні, не обмежується. Явище «великих даних» неможливо розглядати окремо від алгоритмів, методології, операцій і технічних засобів, які дозволяють отримати з них необхідну інформацію[5]. Без цих додаткових засобів обробки, а також без спеціалістів, що володіють методами роботи з «великими даними», ми будемо немов в'язні з притчі Платона про печеру, які вимушені спостерігати тіні на стіні, і робити з них висновки про навколишній світ, постійно помиляючись щодо справжньої суті явищ [7].

Враховуючи аспект обробки й аналізу, «великі дані» в структурі національного багатства можна також помістити в категорію вироблених активів, а саме до нематеріального основного капіталу.

На нашу думку, термін «датафікація» можна використовувати в широкому розумінні на позначення і процесу зростання обсягу даних, що продукуються різними галузями економіки, і спроможностей та зацікавленості в обробці цих даних задля досягнення економічних цілей, тобто об'єднуючи обидва аспекти «великих даних», розглянутих вище.

Сподіваємось, у майбутньому буде розроблено інструмент, на кшталт «індексу датафікації», який дозволить врахувати, на скільки вдало та повною мірою національна економіка використовує можливості збору та аналізу даних.

Отже, «великі дані», з огляду на багатоаспектність цього явища, неможливо віднести до єдиної категорії в структурі національного багатства. Власне дані належать до невироблених нематеріальних активів, а алгоритми, операції і методології обробки даних — до вироблених нематеріальних активів. Для об'єднання всіх аспектів і оцінки їх ролі в конкретній національній економіці можна використовувати термін «рівень датафікації». Сподіваємось, з часом будуть розроблені інструменти для вимірювання цього індексу, адже, як сказав Вільям Томпсон, лише те, що вимірюється, можна покращити.

Список використаних джерел

1. Beyer M.A., Laney D. *The Importance of "Big Data": A Definition [Electronic resource] // Gartner Inc. — Electronic data. — [Stamford: Gartner, 2012]. — Mode of access: <https://www.gartner.com/en/documents/2057415> (viewed on 01.06.2019). — Title from the screen.*
2. Cavanillas, J. M. Curry, E. and Wahlster, W. (2016), "New Horizons for a Data Driven Economy. A Roadmap for Usage and Exploitation of Big Data in Europe", *Big Data Usage*, Springer, Cham, available at: https://link.springer.com/chapter/10.1007/9783319215693_8 (Accessed 1 June 2019)
3. Mario Hermann, Tobias Pentek, Boris Otto (2015). *Design Principles for Industrie 4.0 Scenarios: A Literature Review*. Technische Universitat Dortmund.
4. Орлов О. В. Великі дані у публічному управлінні: технології майбутнього. Державне будівництво. — No 1/2016. — Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/20161/doc/1/01.pdf>.
5. Саріогло В. Г. *Великі дані" як джерело інформації та інструментарій для офіційної ста-*

тистики: потенціал, проблеми, перспективи.

6. Nisha Talagala. *Data as The New Oil Is Not Enough: Four Principles For Avoiding Data Fires*. *Forbes*. Mode of access: <https://www.forbes.com/sites/nishatalagala/2022/03/02/data-as-the-new-oil-is-not-enough-four-principles-for-avoiding-data-fires/?sh=3f394c07c208>.

7. Kurt Stuke. *Vision, Big Data, and the Allegory of the Cave*. — *Scientific Research* .— Mode of access: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=60372>.

Огляд технології DLSS та перспективи її розвитку. Приклади застосування

Денис Балдик

*к.е.н., доцент кафедри математичних методів та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: baldykdo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2670-1190*

Роман Платонов

*студент гр. КН-20к,
Фаховий коледж Університету «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: platonovrv@krok.edu.ua*

За останні кілька років технологія DLSS (Deep Learning Super Sampling) стала дуже популярною серед геймерів та розробників ігор. Ця технологія згладжування зображень використовує штучний інтелект для покращення якості графіки у відеоіграх. Вона була розроблена компанією NVIDIA і використовує тензорні ядра четвертого покоління та прискорювач оптичного потоку в графічних процесорах GeForce RTX 40 для створення додаткових кадрів та покращення якості зображення. У цьому дослідженні ми розглянемо огляд технології DLSS, її перспективи розвитку та приклади застосування [2].

Перша версія DLSS була представлена компанією NVIDIA у вересні 2018 року. У той час технологія була доступна лише для декількох ігор, таких як Battlefield V та Metro Exodus, і вимагала окремого навчання для кожної гри, на яку вона застосовувалася. У 2019 році гра Control вийшла з покращеною версією DLSS, яка не використовувала Tensor Cores. У квітні 2020 року NVIDIA випустила DLSS 2.0, яка була доступна для кількох існуючих ігор, таких як Control та Wolfenstein: Youngblood, і пізніше була додана до багатьох нових ігор та ігрових движків, таких як Unreal Engine та Unity. DLSS 2.0 використовувала Tensor Cores і штучний інтелект не потребував окремого навчання для кожної гри [1].

У вересні 2022 року NVIDIA представила DLSS 3.0, яка включає в себе алгоритм генерації кадрів з оптичним потоком, що подвоює кадрову частоту. DLSS 3.0 ексклюзивна для графічних процесорів серії RTX 40.

Технологія DLSS перетворює геймінг на захоплюючий експірієнс, дозволяючи гравцям не лише отримувати вражаючу якість графіки, але і насолоджуватися високими кадровими швидкостями завдяки впровадженню штучного інтелекту. Ця технологія революціонізує геймінгову індустрію, прискорюючи відтворення графіки у кілька разів.

Однією з ключових переваг DLSS є здатність значно збільшувати кількість кадрів в секунду, забезпечуючи гравцям неперевершену гладкість гри. Завдяки використанню штучного інтелекту, DLSS ефективно оптимізує процес рендерингу, дозволяючи вам насолоджуватися вражаючою графікою навіть на вищих роздільних здатностях.

Окрім того, DLSS робить можливим використання передових технологій графіки, таких як трасування променів, без втрати кадрових швидкостей. Це означає, що гравці можуть насолоджуватися реалістичними зображеннями та ефектами, які раніше можливо було досягти лише за рахунок значного витрат часу на рендеринг.

При використанні DLSS відкривається можливість налаштувань, які дозволяють досягти оптимального балансу між продуктивністю та якістю графіки. Наприклад, в режимі "Performance" можна досягти високих кадрових швидкостей за рахунок зниження якості графіки. З іншого боку, в режимі "Quality" можна отримати вражаючу якість графіки, навіть якщо це виправдовується трошки меншими кадровими швидкостями. Такий гнучкий підхід дозволяє гравцям налаштувати DLSS з урахуванням їхніх власних уподобань та технічних можливостей гарантуючи оптимальне геймінгове дослідження.

Використання DLSS привносить ряд переваг, таких як покращення візуальної якості, підвищення кадрових швидкостей та збільшення загальної ефективності обчислень. Наведемо декілька конкретних прикладів:

1. У грі "Control" від Remedy Entertainment DLSS використовується для досягнення вражаючої якості графіки при високих кадрових швидкостях. Гравці можуть насолоджуватися детальними текстурами та реалістичними світловими ефектами завдяки оптимізації, яку надає DLSS.

2. В "Cyberpunk 2077" від CD Projekt, DLSS використовується для покращення продуктивності та графічної якості. Гравці можуть насолоджуватися великим відкритим світом та детальною графікою без втрати кадрових швидкостей, завдяки інтелектуальному масштабуванню зображення.

3. У версії Minecraft з включеним трасуванням променів (RTX), DLSS відкриває нові можливості для гравців. Вона дозволяє насолоджуватися більш реалістичними світлом та тінями, забезпечуючи високу якість графіки при великій кількості обчислень.

4. DLSS також застосовується в програмі NVIDIA Broadcast для віртуальної реальності та стрімінгу відео. Вона допомагає покращити якість відеопотоку та знизити навантаження на обладнання, забезпечуючи чітке та якісне відтворення в режимі реального часу.

Таким чином, DLSS знаходить широке застосування в різних галузях, включаючи ігрову індустрію, графічний дизайн та обробку зображень, приводячи до покращення якості та продуктивності у всіх цих областях.

Технологія Deep Learning Super Sampling (DLSS) обіцяє залишатися ключовим елементом майбутнього геймінгу та комп'ютерної графіки. Ось кілька перспектив розвитку та впливу DLSS на індустрію:

1. Однією з основних перспектив розвитку DLSS є постійне покращення якості графіки. З розвитком глибокого навчання та алгоритмів штучного інтелекту DLSS буде здатне ще точніше відтворювати високоякісні зображення при різних роздільних здатностях.

2. DLSS може розширити свою сферу застосування на інші галузі, окрім

геймінгу. Вона вже використовується у відеоредакторах, а також у програмах віртуальної реальності, і може знайти застосування у великому спектрі областей, де важлива графічна обробка.

3. DLSS може вирішити проблему великої вимогливості нових ігор до обладнання. Шляхом ефективного використання інтелектуального масштабування, вона дозволяє гравцям насолоджуватися високоякісною графікою на менш потужних системах.

Узагалі, розвиток технології DLSS слід очікувати разом із зростанням потужності обчислювальних систем та поширенням застосувань штучного інтелекту. Це може вплинути на те, як ми сприймаємо та взаємодіємо з віртуальними світами, роблячи геймінг та інші області більш доступними та захоплюючими для широкого кола користувачів.

Ключові слова: технологія DLSS; геймінг.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Nvidia – [електронний ресурс]. – режим доступу <https://www.nvidia.com/en-us/geforce/news/dlss3-ai-powered-neural-graphics-innovations/>.
2. Інформація про технологію - [електронний ресурс]. – режим доступу <https://www.nvidia.com>.
3. Офіційний сайт OpenAI – [електронний ресурс]. – режим доступу <https://chat.openai.com>.

Управління ресурсами в ІТ проєктах

Денис Балдик

*к.е.н., доцент кафедри математичних методів та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: baldykdo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2670-1190*

Артем Горковець

*студент, гр. КН-20к,
Фаховий коледж Університету «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: gorkovetsam@krok.edu.ua*

У сучасному світі ІТ проєкти стали важливою складовою успіху бізнесу та інноваційного розвитку. Однак, для досягнення успіху в ІТ проєктах необхідне відповідне управління ресурсами, яке включає в себе алокацію ресурсів та їх планування. Також потрібно вміти та знати як відбувається управління ресурсами в ІТ проєктах.

Алокація ресурсів – це розподіл, розміщення фінансових ресурсів та інвестицій [1]. Звідси можна зрозуміти що це є процесом розподілу доступних ресурсів (людських, фінансових, технічних тощо) для досягнення максимально ефективних результатів у проєкті. Коректна алокація дозволяє забезпечити оптимальне використання ресурсів та уникнути їх перевантаження чи не опрацювання.

Планування – це структурування ряду дій, що здійснюються для досягнення певних цілей [3]. Тому це ключовий етап управління проєктом, який визначає мету проєкту, визначає ресурси, необхідні для досягнення цієї мети, та розробляє стратегію виконання проєкту. Ефективне планування забезпечує вчасне завершення проєкту, відповідає бюджету та іншим обмеженням.

Для управління ресурсами в ІТ проєктах існують певні важливі моменти. Один з них – це призначення відповідальності, оскільки чітке визначення обов'язків та відповідальності ресурсів у команді проєкту повинно бути обов'язково – це одна з головних заporук успіху реалізації проєкту. Другий момент, важлива деталь, – це стратегічне планування, тому що це розгляд ресурсів як стратегічних активів, що потребують довгострокового планування та управління.

Управління ресурсами в розподіленому командуванні, віддалених робочих групах та оптимізація використання ресурсів у ІТ проєктах також є важливим. У сучасних ІТ проєктах часто залучаються розподілені команди з різних куточків світу. Управління такими командами вимагає особливих навичок та стратегій. По-перше, це ефективний комунікаційний процес, оскільки застосування засобів відеозв'язку, спільних платформ для комунікації, співпраці, а головне результату діяльності від таких комунікацій – є вкрай важливою деталлю. По-друге – культурна чутливість, розуміння та повага до культурних відмінностей у складі команди. По-третє – керування часом. Це один із головних аспектів не тільки у

сфері ІТ, але і будь-де, як для сучасної людини, оскільки ефективне планування та визначення гнучких робочих годин для врахування не тільки часових поясів учасників команди, але і загального планування у часі щодо реалізації активного проєкту. Четвертий – це оптимізація використання ресурсів у ІТ проєктах. Вона допомагає визначати як можна більш ефективно використовувати потенціал всіх ресурсів та допомагає отримати з проєкту максимальну вигоду.

До ключових аспектів всього процесу управління ІТ проєктами включають також можна віднести:

- автоматизація процесів – допомагає використати програмне забезпечення для автоматизації рутинних задач, що дозволяє зменшити витрати часу та зусиль;
- ефективне використання інфраструктури – використання хмарних сервісів та віртуалізації для оптимізації використання апаратних ресурсів допоможе у оптимізації ресурсів;
- постійний моніторинг та аналіз – дозволяє зробити систематичний аналіз використання ресурсів для виявлення можливостей оптимізації та удосконалення процесів.

Управління ресурсами в ІТ проєктах є важливою складовою успішної реалізації будь-якого проєкту. Ця тема допомагає нам зрозуміти, наскільки важливо виважено використовувати ресурси, такі як людські, фінансові, технічні та часові, для досягнення мети проєкту. Управління цими ресурсами включає в себе ефективне планування, розподіл та контроль робіт, а також взаємодію між членами команди проєкту.

Впровадження правильних стратегій управління ресурсами допомагає уникнути перевитрат, затримок у графіку та незадоволеності клієнтів. Окрім того, врахування індивідуальних навичок та внеску кожного члена команди може сприяти підвищенню їхньої мотивації та задоволеності від роботи. Отже, оптимальне управління та використання ресурсів при реалізації ІТ проєктів може сприяти збільшенню продуктивності та зниженню витрат, і як наслідок, – досягнути успішної реалізації ІТ проєкту.

Ключові слова: ІТ проєкт; управління; ресурси.

Список використаних джерел

1. СЛОВНИК - тлумачний словник української мови – [електронний ресурс]. – режим доступу <https://slovnuk.ua>.
2. Офіційний сайт OpenAI – [електронний ресурс]. – режим доступу <https://chat.openai.com/auth/login>.
3. Проєкт - що це таке, визначення та поняття – [електронний ресурс]. – режим доступу <https://uk.economy-pedia.com>.

Застосування алгоритму прогнозування для побудови моделі градієнтного підсилення з використання елементів штучного інтелекту

Юрій Добришин

*к.т.н., доцент,
Національна академія Служби безпеки України, м. Київ,
e-mail: ydobryshyn@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-2473-9507*

Сергій Сидоренко

*старший викладач,
Національна академія Служби безпеки України, м. Київ,
e-mail: s.s.m.ukr@gmail.com,
ORCID: 0009-0003-1185-1505*

Валентин Прудкий

*студент,
Національна академія Служби безпеки України, м. Київ,
e-mail: prudkijvalentin@gmail.com*

Штучний інтелект відноситься до моделювання процесів людського інтелекту в машинах, особливо в комп'ютерах. Його застосування включає експертні системи, розпізнавання мови, обробку природної мови та машинне зір. Важливо розуміти, що штучний інтелект не є самостійним механізмом. Це загальна назва процесів та напрямів його практичного застосування. Якість та функціонал систем на базі штучного інтелекту розвиваються кожного дня. Все більше компаній інвестують у розвиток штучного інтелекту, а деякі навіть розробляють та патентують свої власні алгоритми особливо в системи та процеси, які використовують методи та математичні моделі прогнозування на базі штучного інтелекту.

Розглянемо приклад застосування алгоритму прогнозування для побудови моделі градієнтного підсилення з використання елементів штучного інтелекту. В основі ідеї лежить уявлення про те, що багато машин, схожих на певний зразок, задіяні для виробництва різноманітних промислових засобів, які передають зусилля в різних режимах. Різні режими включають різні затискні пристрої, швидкості обертання, відстань між датчиками тощо. Дані про параметри машини через вимірювання протягом декілька секунд періодично збираються системою обслуговування верстатів. Оператори верстатів знають конкретні параметри.

Суть завдання полягає в тому, як передбачити параметр продуктивності верстатів, щоб запобігти старінню матеріалу, підтримувати роботу машин, розробити планування виробництва тощо.

Для побудови математичної моделі необхідно мати вихідні дані, для чого система з обслуговування станків генерує велику кількість неупорядкованих даних, які вимагають обробки та постачання в систему. Виходячи з цього послідовність розробки моделі градієнтного підсилення з використанням алгоритмів прогнозування на базі елементів штучного інтелекту можливо представити наступним чином:

1. Аналіз даних та врахування особливостей моделі (збір вхідних даних, фільтрація нульових значень, візуалізація та порівняння).

2. Створення архітектури моделі (розподіл даних на тренування та тест, введення необхідних початкових параметрів, налаштування коефіцієнтів).

3. Прогнозування параметру продуктивності (навчання та тестування моделі).

4. Оцінка результатів прогнозування (порівняння метрик оцінки, зміна вхідних параметрів моделі у випадку неточного прогнозу).

Для аналізу інформації та врахування особливостей моделі були використані дані, які були отримані за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення, яке надає інформацію щодо зносу промислового компонента протягом року і є ідеальним джерелом для розробки моделі градієнтного підсилення.

Для автоматизованої обробки відомостей щодо прогнозування, вихідним параметрам, що плануються для аналізу та побудови моделі, були призначені наступні ім'я та відповідні властивості верстата:

- VAX_speed: - вимірювання продуктивності;
- Motor_Torque: - крутний момент у ньютон-метрах;
- CTRL_Position_controller:- похибка позиції між заданою точкою від генератора траєкторії та фактичним поточним положенням двигуна;
- CTRL_Position_controller:- положення пристрою для розмотування поліетиленової плівки в мм;
- CTRL_Position_controller:- швидкість виносу плівки unwindetr-plastina;
- CTRL_Position_controller: - миттєва похибка положення між заданим значенням генератора траєкторії та фактичним поточним положенням двигуна;
- CTRL_Position_controller: фактичне положення – положення ріжучого леза в міліметрах;
- CTRL_Position_controller:- швидкість ріжучого леза.

Слід зазначити, що прогнозування в кінцевому підсумку є необхідною складовою частиною системи діагностики верстата, при цьому в рамках цього прогнозу особливо слід відзначити роль параметра VAX_speed з огляду на його прямий вплив на результати оцінки рівня ефективності для певної система. Отже, завдання прогнозування має бути зосереджене саме на цьому параметрі і визначити його як залежною змінною у доступному наборі даних.

Додатково для вирішення задачі прогнозування, відповідно до технічної документації, здійснювалося вимірювання продуктивності VAX під час роботи станків в різних режимах від одного до шостого (1 - 6), та аналізувався розподіл режимів їх роботи за певним часом.

Такий аналіз показав, що станки основному працювали у 1 і 2 режимах, тому вони можуть бути пріоритетними в обслуговуванні. Режими з третього по шостий мали гіршу продуктивність роботи. Найменш ефективним був режим роботи 4, цей режим необхідно повністю виключити з аналізу.

Зазначений аналіз підтвердив необхідність розробки моделі щодо прогнозу стосовно продуктивності роботи станків (визначення параметру VAX_speed)

на підставі зібраних вхідних даних та їх аналізу, підставою якої буде алгоритм градієнтного прогнозування на базі елементів штучного інтелекту.

Основою зазначеного алгоритму є процес модулювання, який передбачає порівняння між собою метрик оцінки, для знаходження найбільш стабільного та ефективного режиму роботи станків, із застосуванням певних метрик R^2 (коефіцієнт детермінації) та MAPE (акронім).

Коефіцієнт детермінації, або R-квадрат, є статистичним показником, що показує частку варіації залежної змінної, яку можна передбачити на основі незалежних змінних, шляхом зведення у квадрат коефіцієнта кореляції прогнозованої та спостережуваної залежної змінної. Значення R-квадрату коливається від 0 до 1, де більше число означає кращу відповідність. R-квадрат описує частку дисперсії залежної змінної, яка описується незалежними змінними в моделі. Наприклад, R-квадрат 0,8 вказує на те, що модель відповідає 80% залежної змінної.

Акронім MAPE означає середню абсолютну відсоткову помилку. Це параметр, який показує успішність моделі прогнозування. MAPE визначається шляхом знаходження середнього значення абсолютних процентних помилок між прогнозами, зробленими за допомогою певної моделі. MAPE також відображають у відсотках, причому нижчі значення відповідно означають кращу точність.

На підставі використання зазначених метрик, проведення аналізу вхідних даних щодо роботи станків у різних режимах роботи, були отримані дані, які дозволили зробити наступні висновки:

Режим роботи №1: Машина в цьому режимі роботи має помірно високий коефіцієнт детермінації, що означає, що модель добре описує залежність між входами та цільовою змінною. Однак середня відносна похибка передбачення така, що прогнози моделі можуть відхилитися від справжніх значень на 2,66%.

Режим роботи №2: При цьому режимі роботи машини ми маємо деякий близький до одиниці коефіцієнт детермінації, що показує хорошу пояснювальну силу моделі. Значення MAPE, отримане в другому режимі роботи машини, становить 0,0984711233548763. Це означає середнє відхилення 9,84% між прогнозами моделі та фактичними значеннями. Помірне значення MAPE в цьому відношенні.

Режим роботи №3: Тут коефіцієнти детермінації високі, що означає, що модель має велику пояснювальну силу в цьому режимі роботи машини. Середня відносна похибка передбачення також мала, тобто прогнози моделі майже повністю збігаються з фактичними значеннями.

Режим роботи №4: Повертаючись до робочої моделі машини, ми отримуємо дуже високий коефіцієнт детермінації (майже ідеальний), що свідчить про відмінне пояснення моделі. Він також має низьку середню відносну похибку передбачення, що означає, що прогнози моделі точно відповідають фактичним значенням. Цей висновок може означати, що модель забезпечує точний опис взаємодії між вхідними характеристиками та цільовою змінною.

Режим роботи № 5: У такому режимі роботи машини ми отримуємо високий

коефіцієнт детермінації, що свідчить про ефективність її моделі. Значення середньої відносної похибки передбачення досить низьке, що вказує на те, що прогнози моделі незначно відрізняються від справжніх значень.

Режим роботи № 6: Таким чином, модель дуже добре пояснює, що ми повинні отримати в цьому режимі роботи машини; отже, надзвичайно високий коефіцієнт детермінації. Модель чітко відстежує фактичні значення, створюючи дуже низьку відносну похибку прогнозу. Це може означати високий рівень точності моделі та її здатність ефективно узагальнювати шаблон, що пов'язує характеристики та фактичну ціль.

Отримані результати показують, що модель володіє якістю хорошої пояснювальної сили та здатна корисно передбачити значення цільової змінної в деяких режимах роботи верстата.

Для більш широкого тестування моделі щодо вирішення задачі прогнозування та роботи з алгоритмом градієнтного підсилення з використання елементів штучного інтелекту, розроблено програмне забезпечення на базі мови Python, яке дозволяє формувати архітектуру моделі посилення градієнта, що складається з послідовності моделі слабкої регресії та посилення градієнтів для кращих прогнозів.

Виходячи з цього алгоритм градієнтного підсилення на базі елементів штучного інтелекту був представлений наступними блоками, які призначені для вирішення таких задач:

1. Аналіз даних та врахування особливостей моделі (збір вхідних даних, фільтрація нульових значень, візуалізація та порівняння);
2. Створення архітектури моделі (розподіл даних на тренування та тест, введення необхідних початкових параметрів, налаштування коефіцієнтів);
3. Прогнозування параметру продуктивності (навчання та тестування моделі);
4. Оцінка результатів прогнозування (порівняння метрик оцінки, зміна вхідних параметрів моделі у випадку неточного прогнозу).

Реалізація роботи алгоритму з використанням мови програмування Python показала його надійність та можливість щодо застосування для задач прогнозування продуктивності роботи парку станків.

Ключові слова: штучний інтелект; прогнозування; алгоритм градієнтного підсилення.

Список використаних джерел

1. Кай-Фу Л., Чень Ц. *Штучний інтелект (10 передбачень для майбутнього)*: Київ: Bookchef, 2022. 481 с.
2. Рассел С. *Сумісний з людиною штучний інтелект і проблеми контролю: навч. посіб* Київ: Bookchef, 2020. 373 с.
3. *Data Science from Scratch: First Principles with Python* /Grus J. Beijing O'Reilly Media, Incorporated, 2019. 513 p. URL: https://covid19.uthm.edu.my/wp-content/uploads/2020/04/Data-Science-from-Scratch-First-Principles-with-Python-by-Joel-Grus-z-lib.org_.epub_.pdf (date of

access: 06.06.2023).

4. Ткаченко Р.О., Кустра Н.О, Павлюк О.М., Поліщук У.В. Засоби штучного інтелекту: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2014. 204 с.

Аналіз відповідності тематики кваліфікаційних робіт здобувачів спеціальності «Комп'ютерні науки» освітнім галузям за допомогою спеціальної програмної системи

Олександр Мельников

*к. т. н., доцент, викладач кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: alexandr@melnikov.in.ua,
ORCID: 0000-0003-2701-8051*

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти є кінцевим інтегральним продуктом його теоретичної та практичної підготовки протягом періоду навчання. Це кваліфікаційний документ, на підставі якого комісія з захисту кваліфікаційних робіт приймає рішення про присвоєння відповідної кваліфікації.

Перелік тем кваліфікаційних робіт для кожного випуску розглядається на засіданні випускової кафедри та затверджується наказом ректора перед початком переддипломної практики здобувачів та саме дипломування (підготовки та захисту кваліфікаційної роботи). Як правило, під час формулювання тем потрібно приділити увагу двом питанням: по-перше, вона повинна відповідати сутності майбутньої роботи (або потребам замовника, якщо робота виконується на замовлення підприємства), по-друге, повинна належати до тієї ж галузі знань, що і спеціальність, яку здобуває студент.

Актуальним є питання проведення аналізу тематики кваліфікаційних робіт з метою:

- підтвердження відповідності освітній галузі;
- визначення переліку «суміжних» галузей.

Це доцільно зробити за допомогою розробленої автором спеціальної програмної системи підтримки прийняття рішень для визначення належності об'єктів науково-освітньої діяльності науково-освітнім галузям і спеціальностям [1]. Основними інформаційними ресурсами є база категоризованих наукових публікацій Dimensions. Використовуються системи класифікацій ANZSRC-2020, ISCED-F та стандарт, прийнятий в Україні. Переведення показників з одної системи до іншої робиться відповідно до зіставлення [2] та авторських підходів [3–4].

Для проведення аналізу були використані теми 77 випускових кваліфікаційних робіт здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності 122 «Комп'ютерні науки» попереднього року [5].

Розрахунок проводився за формулами «частка кожного значення стосовно суми всіх показників досліджуваного об'єкта», «аналіз результатів загального показника як середнього арифметичного за усіма елементами» (тобто середній показник за групою здобувачів), здійснено скорочення результатів за максимальною кількістю позицій = 5 та нормалізація підсумку (приведення суми до одиниці) [6].

Було виконано два розрахунки. Перший – за галузями знань. За всіма

системами класифікації назви робіт знаходяться в «інформаційній» галузі: «46 Information and Computing Sciences» в AZNSRC, «06 Information and Communication Technologies (ICTs)» в ISCED-F, «12 Інформаційні технології» в Україні. При цьому в класифікації AZNSRC на другому місці – «35 Commerce, Management, Tourism and Services», третьому – «44 Human Society». У класифікації ISCED-F на другому місці «04 Business, administration and law», третьому – «03 Social sciences, journalism and information». В українській класифікації на другому місці – «02 Культура і мистецтво», на третьому – «11 Математика та статистика».

Таким чином, можна зробити висновки, що за всіма системами класифікації назви робіт розглянутої спеціальності знаходяться в інформаційній галузі, а суміжними галузями є економіка та управління.

Щодо розподілу за спеціальностями, то тут ситуація трохи інша. В AZNSRC «головною» спеціальністю визначається «4608 Human-Centered computing»; «3507 Strategy, Management and Organizational Behavior» – на другому місці; «4605 Data Management and Data Science» та «4602 Artificial intelligence» поділяють 3–4 місця.

В ISCED-F «головною» з великим відривом є «0611 Computer use», далі йдуть «0413 Management and administration», «0211 Audio-visual techniques and media production», «0619 Information and Communication Technologies (ICTs) not elsewhere classified», «0612 Database and network design and administration».

Розрахунок місць в українській класифікації демонструє «126 Інформаційні системи та технології» на першому місці, далі – «186 Видавництво та поліграфія», «028 Менеджмент соціокультурної діяльності», «021 Аудіовізуальне мистецтво та виробництво», «124 Системний аналіз». Це не повинно дивувати, оскільки згідно з [7], європейська спеціальність «0211» відповідає українським «021» та «186», а «0611» – «126» та «186». Європейська «0612» відповідає одразу трьом українським («123», «125», «126»), але серед яких немає «122».

Список використаних джерел

1. Мельников О. Ю. Система підтримки прийняття рішень для визначення належності об'єктів науково-освітньої діяльності науково-освітнім галузям і спеціальностям // Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія. Вип. 57 (2), 2023. – С. 109-116. – DOI: <https://doi.org/10.31649/1999-9941-2023-57-2-109-116>.
2. Урядом гармонізовано перелік галузей знань і спеціальностей вищої освіти з міжнародною стандартною класифікацією освіти. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryadom-garmonizovano-perelik-galuzej-znan-i-specialnostej-vishoyi-osviti-z-mizhnarodnoyu-standartnoyu-klasifikacijeyu-osviti>. – 1.10.2023р.
3. Мельников О. Ю. Використання систем класифікацій галузей знань та спеціальностей // Сучасна освіта – доступність, якість, визнання: збірник наукових праць XIV Міжнародної науково-методичної конференції, 9–11 листопада 2022 року, м. Краматорськ-Тернопіль / за заг. ред. д-ра техн. наук., проф. С. В. Ковалевського і Нон. D. Sc., prof. Dasic Predrag. – Краматорськ : ДДМА, 2022. – С. 159-162.
4. Мельников О. Ю. Додаток для роботи із системами класифікацій галузей знань та спеціальностей // Інформаційні технології і автоматизація – 2022 : матеріали XV Міжнар.

наук.-практ. конф., Одеса, 20–21 жовт. 2022 р. / Одес. нац. технол. ун-т. Ін-т комп'ютер. систем і технологій "Індустрія 4.0" ім. П. Н. Платонова ; орг. ком.: Б. В. Єгоров (голова) та ін. – Одеса, 2022. – с. 115-118.

5. Темі кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти ступеня бакалавр спеціальності 122 «Комп'ютерні науки» освітньої програми «Комп'ютерні науки». – Режим доступу: <https://www.krok.edu.ua/download/navchalni-programi/osvitnya-programa-komp-yuterni-nauki-bakalavr/temi-kvalifikatsijnikh-robit-komp-yuterni-nauki-2020-2021.pdf>. – 27.11.2023р.

6. Мельников О. Ю. Розрахунок відповідності тематики кваліфікаційних робіт освітнім галузям за допомогою спеціальної програмної системи // Сучасна освіта – доступність, якість, визнання: збірник наукових праць XV Міжнародної науково-методичної конференції, 15–16 листопада 2023 року / за заг. ред. д-ра техн. наук., проф. С. В. Ковалевського і Нон. D. Sc., prof. Dasic Predrag. – Краматорськ: ДДМА, 2023. – С. 195–199.

The role of social media and internet platforms in enhancing media efficiency in the context of european integration

Тетяна Далявська

к. політ. н., доцент кафедри

міжнародних відносин та журналістики,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: DaliavskaTP@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-4473-0684

In the contemporary rapidly evolving information society, the role of social media and internet platforms becomes a crucial factor in enhancing media efficiency during the process of European integration. It is noteworthy that these technological innovations not only define a new character of information interaction but also influence the perception and dissemination of information among the public.

Social media and the internet aren't the initial technological advancements influencing institutions such as democracy and the rule of law. The widespread embrace of printing in the 15th century also marked a significant change, introducing new capabilities that facilitated extensive, long-range, and enduring communication methods. In the subsequent centuries, the utilization of printing technologies played a role in molding, altering, and questioning concepts such as democracy, the rule of law, and the notion of fundamental rights [1].

The accelerated trajectory of technological advancement, nonetheless, commenced shaping an increasingly substantial and occasionally challenging instrument for disseminating information and exerting influence on public sentiment.

One of the key roles of social media in the context of European integration is their impact on shaping public opinion and facilitating discussions on relevant topics. Networks such as Facebook, Twitter, and Instagram serve as arenas for information exchange, discussions, and the expression of diverse perspectives on issues related to the integration into the European Union. This contributes to active citizen participation in shaping the information space, determining the success of media campaigns, and fostering mutual understanding among different social groups. Indeed, constructing a monologue poses inherent challenges, whereas engaging in dialogue entails reciprocal communication and a sense of active participation in the deliberative processes crucial to integration.

On the other hand, internet platforms like YouTube, LinkedIn, and Reddit broaden the possibilities for publishing and consuming information. They enable the creation and dissemination of video content, facilitate discussions on professional matters, and provide a platform for interaction between various stakeholders. This is particularly important in the context of European integration, where the diversity of cultures and interests demands a wide range of communication tools.

Social media can be a useful tool for bringing people from different countries and cultures together, as well as for sharing thoughts and ideas.

By employing a diverse array of social media platforms, one can extend outreach

to a broader spectrum of cultures and populations. Specifically, social networks like Telegram and Instagram exhibit greater prevalence in Eastern European nations, whereas Twitter and Facebook are more widespread in Western European countries. Consequently, the integration processes of new states into the European framework must conscientiously consider this cultural diversity.

Extensive reach within the target demographic stands as a paramount benefit of social networks, as they serve as a direct communication channel with the public. This facilitates enhanced control over the presentation of facts and arguments, enabling a more efficient and rapid engagement with the intended audience [2].

It is also worth noting that the use of social media and internet platforms requires attention to issues of cybersecurity, the truthfulness of information, and the protection of personal privacy. Ensuring these aspects is a crucial prerequisite for the effective functioning of media in the conditions of European integration.

Social media platforms have recently faced substantial criticism on several fronts, notably for neglecting individuals' rights to data protection and privacy, enabling the dissemination of misinformation, supporting political manipulation, and eroding citizens' freedom of expression. Evaluating these concerns requires an exploration of the vulnerabilities of democracy to social media, an examination of the specific risks associated with this vulnerability, and an assessment of the extent to which these risks have materialized based on available evidence.

The European Union has endorsed the establishment of the Social Observatory for Disinformation and Social Media Analysis (SOMA), which serves as a collaborative platform for researchers, fact-checkers, and media organizations. Additionally, the European Digital Media Observatory (EDMO) has been established to facilitate coordination among fact-checking entities, the scientific community, media professionals, and educators, on one hand, and technological platforms and public authorities, on the other. Aligned with its European democracy action plan, the Commission is in the process of formulating a set of measures aimed at further bolstering media pluralism and enhancing transparency in media ownership and state advertising [3].

Furthermore, the European Parliament is urging all national governments to align with the restrictions imposed by the European Union, several capitals, and non-European Western nations on the utilization of the Chinese social media application TikTok. The scrutiny directed at EU institutions has heightened concerning the methods by which foreign nations engage in lobbying activities and influence the decision-making process. This scrutiny has intensified in the aftermath of a criminal investigation in Belgium, which probed allegations of lawmakers accepting bribes from Qatar and Morocco.

In conclusion, the examination of the role of social media and internet platforms in enhancing media efficiency in the conditions of European integration is essential in the context of the development of the information society. These technologies create new opportunities for communication and mutual understanding, which are key elements in the successful progression of countries along the path of European

integration.

Nevertheless, similar to other modes of mass communication, these platforms can frequently transform into instruments, thereby demanding thoughtful consideration of their potential weaponization during its use.

Список використаних джерел

1. *Social Media Platforms and Challenges for Democracy, Rule of Law and Fundamental Rights. Study of Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies Committee of European Parliament (2023, April).* URL: <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>.
2. *Робота із соціальними мережами. Посібник з питань використання соціальних мереж, розроблений Департаментом преси і публічної інформації Консультативної місії ЄС в Україні (EUAM). м. Київ, серпень 2020 р.* URL: <https://www.euam-ukraine.eu/wp-content/uploads/2020/09/Working-with-Social-Media-Compendium-UKRAINIAN-AUGUST-2020-FOR-PUBLICATION.pdf>.
3. *Key Risks Posed by Social Media to Democracy. Risks from Surveillance, Personalization, Disinformation, Moderation and Microtargeting.* EPRS | European Parliamentary Research Service. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA\(2021\)698845](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_IDA(2021)698845).

Аналіз методів оцінювання витрат на розроблення програмного забезпечення під час проєктування автоматизованих систем

Ігор Чернозубкін

*к.т.н, доцент, доцент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: igorch@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3243-4714*

Володимир Троцько

*к.військ.н., доцент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: trotskovv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4656-06152*

Досвід реалізації проєктів з розроблення програмного забезпечення (ПЗ) автоматизованих (інформаційних) систем показав, що 66% з них закінчуються частковим або повним провалом. Тобто є такими, що вийшли за межі календарно-ресурсного плану, не відповідають поставленим завданням щодо функціоналу або якості. Подальше виконання 17% таких проєктів взагалі загрожує безпосередньо існуванню компанії розробника [1].

Основними проблемами такого становища є недостатні спроможності розробників для успішної реалізації проєктів, недосконалість визначення всіх можливих ризиків, зокрема фінансово-економічних, з урахуванням життєвого циклу (ЖЦ) ПЗ автоматизованих систем [2].

Відповідно до [3], [4] ЖЦ ПЗ включає типові стадії (етапи). Кожна зі стадій має конкретні цілі, згідно з реалізацією яких учасники проєкту з розроблення ПЗ можуть ухвалювати певні рішення, ґрунтуючись на ризиках, пов'язаних із витратами, графіком виконання робіт, функціональністю ПЗ тощо.

В описі стадій ЖЦ ПЗ нижче наведено типові стадії ЖЦ ПЗ, основні цілі кожної зі стадій, які використовуються для управління розробленням ПЗ протягом усього ЖЦ, у тому числі для оцінювання витрат (трудових, матеріальних, фінансових ресурсів) на кожній зі стадій.

Опис стадій ЖЦ ПЗ

Концепція (задум)

Визначення потреб зацікавлених сторін.

Дослідження концепції побудови ПЗ.

Пропозиція раціональних рішень.

Розроблення (замовлення, постачання)

Уточнення вимог.

Створення опису рішення (розроблення технічної документації).

Проектування архітектури ПЗ.

Перевірка і тестування.

Верифікація і валідація.

Експлуатація

Упровадження ПЗ (прийняття та введення в експлуатування) та його

експлуатація для задоволення потреб користувачів.

Супроводження

Забезпечення стійкого функціонування ПЗ.

Збереження, архівування або списання ПЗ.

Сумарні витрати інтелектуальної праці фахівців на розроблення та супроводження ПЗ – трудомісткість – характеризуються часом продуктивної праці певного числа фахівців, необхідним для розроблення (супроводження) ПЗ та його компонентів або виконання певних робіт на відповідній стадії ЖЦ. Ці витрати підлягають оцінюванню та мінімізації за умови забезпечення заданих функціональних характеристик ПЗ і його якості.

У галузі програмної інженерії є низка методів оцінювання зазначених вище витрат [5]–[9]. На основі аналізу зазначених методів, авторами запропоновано їх класифікацію, відповідно до якої вони поділені на емпіричні та аналітичні. Емпіричні методи базуються на емпіричних твердженнях, принципах, припущеннях, які сформовані на основі цілеспрямованого вивчення, спостереження за перебігом проєктів з розроблення ПЗ, вимірювання окремих його кількісних характеристик (показників), що стосуються вартості (трудомісткості). Аналітичні методи базуються на використанні аналітичних виразів (формул), аналітичних моделей, які описують залежність кількісних характеристик (показників) ПЗ і витрат на його розроблення (супроводження).

Відповідно до запропонованої авторами класифікації до емпіричних методів належать [5], [6]:

- метод експертних оцінок, у якому оцінювання вартості ПЗ здійснюється окремим спеціалістом (експертом) або групою експертів, що мають відповідний досвід та дані стосовно: попередніх подібних проєктів, спроможностей компаній-розробників, наукових досягнень та сфери застосування щодо ПЗ, використання декількох методів розрахунку вартості;

- метод аналогій, що передбачає проведення порівняння з аналогічними проєктами у галузі розроблення ПЗ. Результатом є скоригована величина вартості ПЗ-аналога на дату оцінювання ПЗ, що оцінюється з урахуванням кількісних і якісних відмінностей;

- оцінювання за Паркінсоном, метод, в основу якого покладено закон Паркінсона – об’єм роботи зростає тією мірою, якою необхідно, щоб зайняти час, виділений на її виконання. Згідно із цим законом зусилля, витрачені на роботу, розподіляються рівномірно за виділеним на проєкт часом. Критерієм для оцінювання витрат на ПЗ є людські ресурси, а не цільова оцінка самого програмного проєкту;

- метод Price-to-win, який базується на принципі “клієнт завжди правий”. Суть методу полягає в тому, що, незалежно від передбачуваних реальних витрат на розроблення проєкту, оцінка вартості ПЗ залежить від бюджету замовника, а не від функціональних характеристик ПЗ, що розробляється.

Аналітичними автори вважають такі методи [6]–[9]:

- дослідно-статистичний, що ґрунтується на використанні статистичних

звітних даних щодо трудомісткості (вартості) вже виконаних робіт. Аналізуючи звітні дані за досить тривалий період, встановлюють усереднені нормативи трудомісткості за групою однотипних розробок або конкретними роботами, що стосуються ПЗ, і вартість обчислюється за відповідними формулами і коефіцієнтами;

- калькуляційний – вартість визначається як сума прямих та загальновиробничих витрат, що встановлюються на підприємстві з урахуванням вимог положень (стандартів) бухгалтерського обліку. У вартості робіт враховується також прибуток, адміністративні витрати та податки, збори, обов'язкові платежі, які встановлені чинним законодавством;

- оцінок розміру та складності ПЗ, які базуються на метриках розміру комп'ютерних програм та їхній складності. Серед таких метрик найбільш відомі: кількість рядків вихідного тексту програми SLOC (Source Lines of Code), кількість операторів програми (метрика Холстеда – HCM – Halsted Complexity Measures), функціональний розмір програми FSM (Function Size Measurement), цикломатична складність програми (метрика Маккейба) [9]. У подальшому розраховані показники (характеристики) перетворюються у трудомісткість (вартість);

- інтегральні, які базуються на комплексному застосуванні методів оцінювання вартості (трудомісткості) ПЗ. Найбільш відомими автори вважають метод Путнем, метод СОСОМО (Constructive Cost Model) та його модифікацію СОСОМО II. У методі Путнем вартість ПЗ оцінюється через обчислення з використанням функції Нордена-Релайха залежності обсягу (розміру) ПЗ, витрат на реалізацію проекту, тривалості проекту [6]. У методі СОСОМО II для обрахування вартості ПЗ комплексно використано методи SLOC, FSM та дані, зібрані по низці проектів (дослідно-статистичний метод) [8].

Результати аналізу сильних, слабких сторін та варіантів застосування окремих методів оцінювання вартості ПЗ відповідно до стадій ЖЦ включають – методи експертних оцінок, метод аналогій, оцінювання за Паркінсоном, метод Price-to-win, дослідно-статистичні методи, калькуляційний метод, методи оцінювання розміру та складності ПЗ, а також інтеграційні методи.

За думкою авторів, врахування результатів такого аналізу дозволяє покращити обґрунтованість можливих ризиків, зокрема фінансово-економічних, під час проектування автоматизованих систем, обрати раціональний метод оцінювання витрат на розроблення ПЗ з урахуванням його ЖЦ, знизити ризики невиконання проекту.

Список використаних джерел

1. *The Standish Group. Sample Research. CHAOS Reports 2020. URL: https://www.standishgroup.com/sample_research.*
2. *Frank Faeth. IT Project Failure Rates: Facts and Reasons. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/project-failure-rates-facts-reasons-frank-faeth>.*
3. *Інженерія систем і програмного забезпечення. Керування життєвим циклом. Частина 3. Настанова щодо застосування ISO/IEC 12207 (Процеси життєвого циклу програмного за-*

- безпечення): ДСТУ ISO/IEC TR 24748-3: 2016. Київ. ДП “УкрНДНЦ”. 2018. 91 с.
4. Інженерія систем і програмного забезпечення. Процеси життєвого циклу систем. ДСТУ ISO/IEC/IEEE 15288:2016. Київ. ДП “УкрНДНЦ”. 2018. 90 с.
 5. Кожевніков І. Г. Емпіричні моделі оцінки вартості розробки програмного забезпечення. Економічний простір. 2014. №83. С. 195–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2014_83_22.
 6. Рябокiнь Ю. М. Оцінка вартості програмного забезпечення. Вісник Київського нац. ун-ту технологій та дизайну. Серія: Технічні науки. 2015. № 1. С. 117–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknutdn_2015_1_18.
 7. Андон П. І., Ігнатенко П. П., Сініцин І. П., Слабостицька О. О. Методичні основи оцінювання витрат на розроблення та супровід прикладного програмного забезпечення комп’ютерних систем. Проблеми програмування. 2016. № 2–3 (спец. вип.). С. 264–273. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Progr_2016_2-3\(spets\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Progr_2016_2-3(spets)).
 8. COSOMO® II. Офіційний сайт Центру системної та програмної інженерії Університету Південної Каліфорнії. URL: <http://csse.usc.edu/csse/>.
 9. Information technology – Software measurement – Functional size measurement Part 1: Definition of concepts ISO/IEC 14143-1:2007. URL: <https://www.iso.org/standard/38931.html>.

Інтеграція технологічних рішень у проєкті: розробка ефективних алгоритмів та модулів для управління розкладом та подіями

Владислав Архипенков

*студент спеціальності інженерія програмного забезпечення,
Фаховий коледж Університету «КРОК» м.Київ, Україна,
e-mail: ArkhpenkovVV@krok.edu.ua*

У сучасному світі, де оперативність і точність відіграють ключову роль у щоденних завданнях, розробка програмного забезпечення стає невід'ємною частиною повсякденного життя. Проєктування і впровадження ефективних технологічних рішень стають головним фактором для забезпечення ефективного управління інформацією та часом. У рамках тези було зроблено спробу синтезувати цей принцип у проєкті, метою якого стало поліпшення управління розкладом і подіями.

Мета проєкту – розробити програмне забезпечення, з мінімалістичним інтерфейсом, з можливістю студенту швидко отримати розклад занять, маючи доступ до інформації про відключення світла на дану пару, та швидко перейти до онлайн-нарад, при умові її наявності.

Розробка програмного забезпечення – це складний і багатогранний процес, у якому правильне складання технічного завдання відіграє фундаментальну роль. Саме через цей критичний етап визначається успіх розробки та подальша ефективність програмного продукту.

Однією з ключових складових правильного технічного завдання є чітке визначення функціональних вимог. У проєкті було виділено декілька функціональних вимог.

Інтерфейс для введення даних студента – програма має забезпечувати зручний інтерфейс, який дає змогу вводити дані про студента, такі як навчальна група, факультет та курс. Це надає користувачеві можливість уточнити свою приналежність до певної групи та курсу.

Автоматичний збір даних про відключення електроенергії та онлайн-наради. Програма має автоматично збирати дані про доступні відключення електроенергії та наявність запланованих онлайн-нарад на кожную пару. Це забезпечує актуальність інформації для користувача і дає змогу ефективно керувати змінами в розкладі.

Відображення результатів збігів. Результати отриманих збігів мають бути зручно відображені для користувача. Чітка та зрозуміла візуалізація дає змогу легко інтерпретувати інформацію та ухвалювати обґрунтовані рішення щодо розкладу та подій.

Продовжимо, розглядаючи кожную з ключових можливостей цього застосунку окремо, для того щоб детально висвітлити їхні переваги та можливі варіанти використання.

Модуль отримання навчального розкладу. За допомогою цього модулю програма може швидко отримати доступ до навчального розкладу університету

КРОК. Це реалізується за допомогою того, що університет використовує веб-сервіс від VNZ Osvita, який поширює навчальний розклад у комфортному для алгоритму форматі.

Модуль відключень світла. При використанні модулю, користувач може переглянути розклад пар і одночасно отримати відомості про будь-які відключення світла, які впливають на конкретну пару. Інформація може включати час відключення, тривалість і тип, які є важливими для користувача.

Процес отримання графіків відключень реалізується за допомогою веб-скрапінгу сторінки відключень сайту ДТЕК. Програма при оновленні завантажує сторінку з графіками відключень, та вирізає потрібні програмі данні з цієї сторінки до себе у пам'ять.

Модуль синхронізації з онлайн-подіями Microsoft Teams. За допомогою цього модулю, користувач може швидко переглянути доступні онлайн-зустрічі в Teams на обрану пару. Модуль забезпечує синхронізацію з аккаунтом Outlook користувача, що дозволяє отримати актуальну інформацію про розклад нарад.

Програмно це реалізовано за допомогою веб-сервісу від Microsoft, який дозволяє користувачу надати дозвіл іншій програмі на перегляд його інформації. Перелік інформації суворо обмежений, тому наша програма має доступ лише до списку нарад у загальному календарі користувача. При кожному оновленні даних, програма завантажує список нарад на проміжок часу і зіставляє ці данні із завантаженими на цей час парами.

Проєкт мав на меті розробити програму, яка допоможе користувачеві отримати доступ до розкладу навчальних пар швидко та ефективно. Для досягнення цієї мети, було використано різні інструменти та технології. Проєкт значно полегшує життя типового студента, допомагаючи ефективно організувати робочий час, уникнути незручностей і завжди мати під рукою актуальну інформацію.

Застосування різних технологій, інструментів та архітектурних підходів дало змогу створити функціональну, гнучку та ефективну програму, яка задовольняє потреби користувача у відображенні розкладу. Проєкт підтримує розширення функціоналу та масштабованість завдяки використанню інтерфейсів та модульної структури.

Ключові слова: програмне забезпечення; проєкт; управління розкладом.

Список використаних джерел

1. Архітектура програмного забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wezom.com.ua/ua/blog/arhitektura-programnogo-obespecheniya>.
2. Розробка та аналіз вимог до програмного забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/38101/1/Rozrobka_ta_analiz_KP.pdf.
3. Як зробити технічне завдання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blog.jungo.dev/uk/2021/05/yak-zrobyty-tehniczne-zavdannya>.
4. Dtek - Графік ймовірних відключень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dtek-kem.com.ua/ua/shutdowns>.

5. Веб-Розклад для АС «Деканат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vnz.osvita.net>.
6. Алгоритмізація та розробка програмного забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jait.donnu.edu.ua/article/view/12257>.

Використання Sharepoint закладом освіти

Віктор Бацура

*студент спеціальності інженерія програмного забезпечення,
Фаховий коледж Університету «КРОК» м.Київ, Україна,
e-mail: BatsuraVS@krok.edu.ua*

У сучасному світі освіта має низку поточних проблем та викликів, які необхідно вирішувати. Однією з основних проблем є недостатня ефективність використання інструментів, що мають у доступі викладачі та здобувачі.

Не всі програми та застосунки можуть задовольнити потреби користувачів, що призводить до погіршення якості навчання. Важливо також зазначити, що потреби студентів та викладачів постійно змінюються. Це пов'язано з розвитком технологій та зміною вимог до професійної підготовки. Тому необхідно мати доступ до більш ефективних інструментів, які допоможуть забезпечити якісну та ефективну освіту.

Одним з недооцінених, на нашу думку, є програмний продукт від MS – Sharepoint – це не просто платформа, це відмінний інструмент для забезпечення комунікації та спільної роботи в межах навчального закладу. Важливо відзначити, що Sharepoint діє як приватний портал, призначений для студентів та співробітників закладу.

Це означає, що доступ до платформи мають лише ті, хто є активними учасниками учбового закладу. Співробітники та студенти можуть користуватися різноманітними функціями Sharepoint для спільної роботи над проектами, обміну інформацією та забезпечення ефективного навчання.

Такий приватний портал допомагає створити зручні умови для обміну знань та співпраці всередині учбового закладу, забезпечуючи обмежений доступ лише для тих, хто має відповідні права доступу.

Для студентів Sharepoint надає легкий доступ до навчального матеріалу, дозволяючи студентам швидко знаходити необхідну інформацію для уроків та проєктів. Студенти можуть взаємодіяти зі своїми викладачами та одногрупниками, обмінюючись ідеями та спільно працюючи над завданнями. Система також дозволяє студентам моніторити свою успішність в навчанні, надаючи доступ до оцінок та статистики навчання в одному зручному місці.

Для викладачів Sharepoint надає викладачам ефективні інструменти для керування та організації навчального процесу. Викладачі можуть завантажувати навчальні матеріали, вести журнали успішності студентів та здійснювати оцінювання. Система також дозволяє викладачам взаємодіяти зі студентами та іншими колегами через систему обміну повідомленнями, спрощуючи комунікацію та спільну роботу.

Крім навчальних процесів, Sharepoint дозволяє розширити функціональність кабінетів. Використовуючи кастомні застосунки на базі React та TypeScript, ми оптимізуємо різні процеси для якнайбільшої зручності користувачів. Додатково, для адміністративних потреб ми використовуємо Power Apps, які надають

можливість контролю успішності та оцінювання студентів для викладачів і можливість перевірки інформації про успішність учнів у зручному форматі для студентів. Такий підхід сприяє зручності та ефективності управління навчальними процесами.

Підсумовуючи, ми розглянули актуальні проблеми в освіті та представили розв'язання, яке надає Sharepoint. Ми підкреслили переваги використання технологій React та TypeScript для розробки індивідуальних застосунків для кабінетів викладачів та студентів.

Проведений аналіз потенційного ринку освітніх технологій дозволяє нам впевнено стверджувати, що Sharepoint виявляється конкурентоздатною завдяки своїм розширеним функціям та зручностям для користувачів. Наша команда готова не лише підтримувати цю платформу, а й надалі розширювати її функціональність для задоволення ростучих потреб користувачів у сфері освіти.

З Sharepoint ви можете бути впевнені, що ми завжди докладатимемо зусиль для покращення процесів навчання та спільної роботи. Наша мета - забезпечити ефективну, зручну та інноваційну освітню платформу, яка відповідає вимогам сучасного світу.

Ключові слова: освіта; Sharepoint

Список використаних джерел

1. *Microsoft SharePoint. Офіційний веб-сайт – [електронний ресурс]. – режим доступу <https://products.office.com/sharepoint>.*
2. *Документація Microsoft Sharepoint – [електронний ресурс]. – режим доступу <https://learn.microsoft.com/uk-ua/sharepoint>.*

Огляд технології AMD FidelityFX Super Resolution

Денис Балдик

*к.е.н., доцент кафедри математичних методів та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: baldykdo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2670-1190*

Владислав Орловський

*студент, гр. КН-20к,
Фаховий коледж Університету «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OrlovskiyVV@krok.edu.ua*

Дмитро Шевченко

*студент, гр. КН-20к,
Фаховий коледж Університету «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ShevchenkoSD@krok.edu.ua*

AMD FidelityFX Super Resolution (FSR) — це революційна технологія, створена для підвищення ефективності графічного рендерингу. Розроблена як альтернатива більш витратним методам апскейлінгу ((англ.) upscaling – процес підвищення роздільної здатності та якості цифрового зображення або відео), **FSR** використовує передові алгоритми для збільшення роздільної здатності зображення, зберігаючи при цьому високу продуктивність і знижуючи навантаження на графічний процесор [1].

Від моменту свого запуску **FSR** пройшла значний шлях еволюції. Починаючи з базових версій, що забезпечували лише базове підвищення якості, сучасні ітерації **FSR** представляють собою значно більш продумані та ефективні рішення. Останні оновлення включають поліпшення в алгоритмах апсемплінгу (передискретизація растрового зображення – це зміна його роздільності у пікселях) та сумісності з широким спектром ігрових додатків.

FSR використовує унікальний підхід до збільшення роздільної здатності, заснований на складних алгоритмах обробки зображень. Це дозволяє досягти високої якості зображення без необхідності значної обчислювальної потужності. Відмінність **FSR** від інших технологій полягає в її універсальності та здатності адаптуватися до різних типів графічних обладнань.

FSR знайшла застосування в багатьох популярних відеоіграх, де вона використовується для підвищення роздільної здатності з мінімальними втратами в якості. Важливою особливістю є те, що **FSR** сумісна не тільки з продукцією **AMD**, але й з графічними картами від інших виробників, що робить її доступною широкому колу споживачів.

Впровадження **FSR** мало значний вплив на ігрову індустрію. Ця технологія дозволяє гравцям насолоджуватися високою якістю зображення навіть на менш потужному обладнанні, тим самим роблячи передові графічні налаштування доступними більшій аудиторії.

Очікується, що **FSR** продовжить свій розвиток, вносячи нові поліпшення та стаючи ще більш ефективною. Майбутні оновлення можуть включати покращення

в алгоритмах машинного навчання та розширену підтримку різноманітних платформ, включаючи мобільні пристрої та віртуальну реальність [2].

Технологія AMD FidelityFX Super Resolution відіграє ключову роль у сучасній ігровій індустрії, пропонуючи революційний підхід до обробки зображень. Її вплив на ринок відеоігор та графічні технології є значним, а майбутнє обіцяє ще більші інновації та вдосконалення.

Список використаних джерел

1. *Що таке AMD FidelityFX Super Resolution (FSR) – [електронний ресурс]. – режим доступу <https://www.amd.com/en/technologies/fidelityfx-super-resolution>.*
2. *Блог AMD про оновлення FSR – [електронний ресурс]. – режим доступу <https://www.amd.com/en/technologies/fidelityfx-super-resolution>.*

Програмування та розробка веб-застосунків

Денис Балдик

*к.е.н., доцент кафедри математичних методів та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: baldykdo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2670-1190*

Костянтин Янін

*студент, гр. КН-23,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yaninka@krok.edu.ua*

Веб-програмування – досить популярна у наш час сфера, котра приваблює до себе багато розробників, в тому числі й початківців, оскільки це досить перспективний вид програмування, який при цьому має високу оплату та може викликати до себе інтерес з точки зору праці.

Загалом, веб-програмування використовується для розробки застосунків та програм, які працюють онлайн. Тобто, створення веб-сайтів, розробка нових інтерфейсів та ідей – це все можна віднести до веб-програмування.

Відомими мовами програмування на яких дуже часто доводиться працювати більшості фронтенд-розробників є HTML, CSS та JavaScript, тому варто розповісти дещо про кожну з них окремо.

HTML можна вважати основою усієї сторінки, використовується для визначення та структурування усіх елементів (наприклад, заголовків, абзаців, зображень і т.д.).

CSS – основна мова програмування для покращення зовнішнього вигляду сторінки, за допомогою якої можна додати до тексту або фону певний колір, анімацію, шрифт, градієнт і т.д. Хоч більшість із цих функцій містить в собі і HTML, але, за нашою думку та досвідом, комбінувати ці дві мови задля створення сторінки дещо зручніше.

JavaScript – мова програмування, яка додає взаємодію та динаміку до вебсторінок. З її допомогою можна створювати певні елементи, створювати анімації і т.д.

Найчастіше за все, для створення сторінки розробники комбінують декілька мов програмування задля її покращення (наприклад, нічого не заважає використовувати для сторінки HTML та CSS одночасно), на базі цих мов програмування можна створити майже будь-яку сторінку, будь то соціальна мережа, головна сторінка магазину і т.д., далі обмеженням є лише ваша фантазія.

В останній час веб-технології постійно розвиваються, тому для того щоб створювати сайти які будуть мати попит потрібно постійно розширяти свої знання у цій сфері, а також варто не забувати, що веб-розробка досить тісно пов'язана із дизайном, тому, при бажанні працювати в цьому напрямі, додатково можна вивчати сферу дизайну, оскільки, загальний вигляд сторінки має дуже великий вплив на думку користувача. Зазвичай, спочатку людина оцінює саме зовнішній

вигляд сторінки та підібрані кольори, від чого вже залежить чи продовжить вона знаходитись на цій сторінці, чи ні.

Веб-програмування – досить перспективна сфера у майбутньому сфера, тому, якщо вам цікавий цей напрям, то чому б не спробувати себе у ролі розробника веб-сторінок? Особливо пам'ятаючи про те, що спеціалісти цієї справи мають досить великий попит і достойною заробітною платнею. За статистикою сайту “work.ua” станом на 2023 рік середня зарплата веб-розробника в Україні становить в районі 37 тис. грн. із можливістю майбутнього росту [4].

Веб-програмування є надзвичайно важливою сферою в сучасному світі, оскільки веб-технології стали необхідними для функціонування бізнесу, освіти, комунікацій, розваг та багатьох інших сфер життя. Отже, веб-програмування залишається важливим напрямком, оскільки технології постійно змінюються та розвиваються. Нові версії мов програмування, фреймворки, інструменти для розробки, безпека та швидкість веб-застосунків – усе це залишається актуальним, вимагає постійного оновлення та розвитку навичок у цій галузі. Запит на веб-програмістів та розробників продовжує зростати, що робить цю область перспективною для тих, хто хоче вивчати та працювати у цьому напрямі.

Ключові слова: Веб-програмування.

Список використаних джерел

1. Веб-програмування та інтерактивні сторінки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua5.org/web/1957-veb-programivannya-ta-interaktyvni-storinky.html>.
2. Веб-програмування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apeps.kpi.ua/web-programivania/en>.
3. З чого почати вивчати веб програмування? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://robocode.ua/web-development-ua>.
4. Work.ua Сайт пошуку роботи №1 в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.work.ua>.

Розробка маски для Instagram

Анастасія Дорош

студентка, гр. КН-20к,

Фаховий коледж Університету «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: doroshao@krok.edu.ua

Інстаграм – це популярна соціальна мережа, спрямована на обмін фотографіями та короткими відеозаписами. Заснована у 2010 році, вона стала однією з найбільших платформ для спільного ділення моментів життя, креативності та вражень. Користувачі можуть додавати фільтри до своїх зображень, використовувати хештеги для категоризації контенту та взаємодіяти з іншими користувачами шляхом лайків, коментарів та приватних повідомлень. Інстаграм також є важливим інструментом для особистих брендів, бізнесів та впливових осіб для побудови аудиторії та сприяння взаємодії.

AR-маски та фільтри для обличчя (Augmented Reality, розширена реальність) в Інстаграмі були представлені у 2016 році. Ця функція дозволяє користувачам додавати віртуальні елементи, ефекти та маски до своїх фотографій та відео, що додатково розширює творчі можливості на платформі.

Актуальність теми "Розробка масок для Instagram" актуальна завдяки зростаючому інтересу до візуального контенту, використанню технологій розширеної реальності, маркетинговому потенціалу для брендів та збільшенню залученості аудиторії в соціальних мережах.

Мета дослідження полягає в розкритті та розумінні наступних аспектів:

1. Технічні аспекти розробки – дослідження інструментів та технологій, використовуваних для створення масок, з метою розкриття їх потенціалу та можливостей.

2. Взаємодія користувачів з масками – аналіз впливу масок на залученість та взаємодію аудиторії в соціальній мережі Instagram.

3. Маркетинговий аспект – вивчення ефективності використання масок у маркетингових компаніях та їх вплив на бренди та продукти.

4. Тенденції та майбутні перспективи – аналіз інновацій та трендів у розробці масок для передбачення їхнього майбутнього розвитку.

Загальна мета полягає в збагаченні розуміння ролі масок у візуальній культурі соціальних мереж, їх технічному і маркетинговому потенціалі та впливі на сприйняття контенту користувачами.

На основі дослідження даної теми можна визначити наступні результати в якості можливих напрямів подальших досліджень:

- Технічні можливості - з'ясовано, що існують різні інструменти для розробки масок, такі як Spark AR та Snapchat Lens Studio, які надають широкий функціонал та сприяють творчості у створенні візуального контенту для Instagram.

- Вплив на залученість аудиторії – встановлено, що розробка масок для Instagram суттєво підвищує залученість аудиторії, створюючи унікальний та інтерактивний вміст. Маски сприяють активнішій взаємодії користувачів з кон-

тентом, забезпечуючи позитивне враження та стимулюючи участь у соціальних мережах. Це сприяє підвищенню зацікавленості та відданості аудиторії, що важливо для успішної присутності брендів та творців контенту на платформі Instagram.

- Маркетинговий потенціал – виявлено, що маркетинговий потенціал розробки масок для Instagram полягає у можливості створення унікального та захопливого контенту, що сприяє підвищенню уваги аудиторії. Бренди використовують маски як інструмент для підсилення іміджу, залучення уваги та взаємодії з користувачами. Ефективна інтеграція масок в маркетингові стратегії дозволяє створювати не лише власний стиль, але і підсилити взаємодію бренду з цільовою аудиторією в соціальних мережах.

- Технічні та маркетингові виклики – визначено проблеми, такі як сумісність з різними пристроями та забезпечення безпеки даних користувачів. Одночасно, маркетингові виклики стосуються потреби ефективного використання масок у стратегіях просування брендів, рекламних кампаніях і створенні візуального контенту, який взаємодіє з аудиторією та залишає позитивне враження. Розв'язання цих викликів є важливим аспектом для успішного впровадження масок та максимізації їхнього впливу на ринку Instagram.

- Перспективи ринку – зроблено висновок, що ринок розробки масок для Instagram має потенціал для подальшого росту, особливо з урахуванням трендів у розвитку розширеної реальності та візуальних технологій. Цей сегмент відкриває нові можливості для маркетингу, особливо в контексті брендуння та залучення аудиторії. Прогнозується подальший розвиток функціоналу масок, а також їхнє ширше використання у сферах реклами, розваг та взаємодії в соціальних мережах.

Завдяки розробці масок для Instagram відкриваються нові горизонти та можливості для творчості, самовираження та взаємодії в онлайн-середовищі. Технічний прогрес у сфері розширеної реальності дозволяє користувачам насолоджуватися інноваційними вирішеннями, що роблять їхні враження від використання масок більш неповторними та захоплюючими.

Розробка масок не лише стимулює креативність, але й відкриває нові можливості для особистого брендуння та взаємодії з аудиторією. Користувачі стають активнішими у соціальних мережах, завдяки тимчасовим трансформаціям через віртуальні маски, що підсилює їхню самовиразність та залученість до контенту.

Не менш важливим є і соціальний вимір використання масок. Вони стають не лише засобом самовираження, але і інструментом для створення позитивного спілкування в онлайн-середовищі. Вплив масок на емоційний стан користувачів підкреслює значущість технологій у сфері соціальної взаємодії.

Розвиток ринку віртуальних масок для соціальних мереж вказує на їхню обширну популярність і перспективи в майбутньому. Завдяки поєднанню технічних можливостей та творчого підходу, розробка масок стає ключовим елементом сучасної культури віртуального спілкування.

Ключові слова: AR-маски; instagram.

Список використаних джерел

1. *Історія Instagram. Від картинок і хештегів до корпорації за 10 років – [електронний ресурс]. – режим доступу <https://uaspectr.com/2020/10/22/istoriya-instagram/>.*
2. *Офіційна сторінка Instagram – [електронний ресурс]. – режим доступу <https://www.instagram.com/instagram/>.*
3. *Instagram для бізнеса – [електронний ресурс]. – режим доступу <https://help.instagram.com/help/instagram/1554245014870700/>.*

«Пінг-План»: розробка планувальника робочого процесу для самоорганізації та саморозвитку

Денис Балдик

*доцент кафедри математичних методів та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: baldykdo@krok.edu.ua*

Марина Лазаренко

*студентка КН-20к,
Фахового коледжу Університету «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: LazarenkoMO@krok.edu.ua*

Науково-технічна революція, що почалась в ХХ столітті, швидко змінила характер та структуру виробництва, місце та функції людини в ньому, а також стиль життя та побут людини. Науково-технічний прогрес призвів до збільшення обсягу знань та потоків інформації в десятки разів [1]. Відповідно, все це значно підвищує вимоги до рівня та якості необхідних навичок для фахівця в роботі. Із збільшенням кількості роботи стає складніше організувати свій час із користю та пам'ятати все необхідне.

Існує велика кількість методик для самоорганізації, тренажерів для пам'яті та курсів для саморозвитку. Проте всі вони полягають на тренуванні сили волі та досягнення мети. Але не всі люди мають достатню силу волі щоб бодай почати працювати над собою.

Люди мають слабку силу волі, тому вони не виходять із зони комфорту щоб змінити себе. Людина віддасть перевагу відпочинку ніж саморозвитку, якщо її не змушує ряд причин. Приклад можна навести частину студентів, які часто протягом семестру відпочивають та розважаються, не бажаючи виконувати завдання, але коли настає час сесії, всі активно працюють, дізнаються що потрібно зробити й здати, тим самим покидаючи зону комфорту. Майбутні фахівці хочуть отримати диплом, але одні працюють кожного дня, а інші – коли це неможливо відтягнути.

Людина не вирішує проблему, якщо її немає, і не хоче їх самостійно створювати для себе, навіть якщо це допоможе їй у майбутньому. Але коли існує розуміння, ціль та бажання, потрібний лише невеликий поштовх, який допоможе досягти бажаного результату. Саме з цією метою проєкт «Пінг-План» був створений.

Проєкт «Пінг-План» направлений на організацію робочого процесу, контроль виконання указанного плану, зацікавити користувачів унікальними та цікавими функціями й вирішити проблему самоорганізації та саморозвитку.

Проєкт «Пінг-План» має вигляд додатку, який можна встановити як на мобільний телефон так і на комп'ютер. В нього потрібно зазначити бажану роботу: чи навчальний процес для студента, чи проходження курсів для підвищення кваліфікації, чи нагадування про виконання професійних обов'язків по роботі, чи виконання побутових справ. Для цього «Пінг-План» використовує штучний

інтелект для створення та організації виконання плану. При необхідності можна регулювати необхідний витрачений час на виконання завдання, важливість певного об'єму роботи (наприклад, від блакитного до червоного, що відповідно показує важливість того чи іншого завдання), і, також, відрізнити від різного спектру зайнятості (наприклад, робота – темно синій; хобі – темно зелений; побут – коричневий тощо). Це зроблено з метою краще розуміти цінність кожного пункту в плані та вміння правильно розподіляти власний час.

«Пінг-План» також має додаткові функції для організації такі як: синхронізація з популярними інтернет-хмарами (Google, Microsoft, iCloud тощо); можливість додатку самостійно блокувати екран; особливий будильник, який не дозволить проспати; нагадувальник про важливі події чи дати; звукові сповіщення із унікальним звуком та інші. Для використання певних функцій, потрібне використання мікрофона, камери та часткового контролю над пристроєм, де встановлений «Пінг-План». Тому ми повідомляємо користувача про це та тільки із його згодою використовуємо необхідні опції.

Весь вище зазначений функціонал спрямований на організацію та поштовх у саморозвитку. Для цього був створений компаньйон, який собою являє тим самим образним «поштовху». Він зображений у вигляді пінгвіна на ім'я Пінг. Саме Пінг являється обличчям проекту і він у першу чергу слідкує та допомагає у виконанні плану.

Пінг буде з'являтися вранці, щоб привітатися з користувачем, чи нагадати про день народження друга, або, навіть, злитися, коли споживач не організовується і не бажає виконувати вланий план – Пінг зробить все, щоб користувач зробили те, що хочете, але йому не вистачає сили волі. Пінг допомагає розвивати силу волі, слідкувати за виконанням плану та нагадувати про важливі події. Він допоможе навіть самоорганізованій людині знайти справжнього друга, який завжди буде знати та слідкувати за розпорядком дня й нагадувати про події, які могли забути.

Проблема самоорганізації та саморозвитку впливає через розвиток технологій, які покращують нашу зону комфорту і підсвідомо не дають можливість його покинути. Саме тому проект «Пінг-План» потрібний і важливий сьогодні. Він буде мати великий попит у багатьох сферах роботи, особливо в місцях, де є проблема з самоорганізацією.

Ключові слова: планувальник; самоорганізація; бізнес-план.

Список використаних джерел

1. *Проблеми організації самостійної роботи студентів на першому курсі – [електронний ресурс]. – режим доступу https://www.rusnauka.com/29_NIOXXI_2012/Pedagogica/2_117649.doc.htm.*
2. *Методи ефективної самоорганізації – [електронний ресурс]. – режим доступу http://psychologis.com.ua/metody_effektivnoy_samoorganizacii.htm.*

Використання технології Windows Presentation Foundation при розробці графічних інтерфейсів

Олександр Гончаренко

*студент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoncharenkoOV@krok.edu.ua*

Ярослав Мічківський

*студент кафедри програмної інженерії,
Харківський національний університет радіоелектроніки, м. Харків, Україна,
e-mail: yaroslav.michkivskyi@nure.ua*

Сергій Мічківський

*науковий керівник, завідувач кафедри комп'ютерних наук,
директор навчально-наукового інституту інформаційних
та комунікаційних технологій, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MichkivskyuSM@krok.edu.ua*

Ключовим елементом будь якої сучасної інформаційної системи (ІС) є графічний інтерфейс користувача.

Графічний інтерфейс користувача (ГІК, GUI, Graphical user interface) – тип інтерфейсу, який дозволяє користувачам взаємодіяти з електронними пристроями через графічні зображення та візуальні вказівки, на відміну від текстових інтерфейсів, заснованих на використанні тексту, текстовому наборі команд та текстовій навігації [1].

В ході проектування, необхідно враховувати, щоб ГІК:

- з одного боку повинен задовольняти певним правилам/стандартам ергономічності до яких звикли більшість користувачів та інтуїтивного розуміння можливостей ІС,
- з іншого боку, інтерфейс повинен бути оригінальним та подобатися (це дозволяє отримати ІС конкурентні переваги в її просуванні та продажі).

Також ефективність графічного інтерфейсу користувача суттєво залежить від можливостей інструменту його розробки та реалізації. Одним із потужних інструментів розробки сучасних графічних інтерфейсів є технологія WPF (Windows Presentation Foundation), яка є частиною платформи .Net. Цей фреймворк є одним з найбільш популярних платформ для розробки настільних застосунків з використання операційної системи Windows [2].

WPF має багато переваг для розробки настільних додатків, наприклад:

- використання векторної графіки та двовимірної анімації для створення яскравих, оригінальних та детальних інтерфейсів;
- інтерактивність розробки, яка надає розробникам широкий набір інструментів для створення інтерактивних користувацьких інтерфейсів, включаючи у себе елементи управління, події та прив'язку даних [4];
- досить висока продуктивність, що забезпечує плавну роботу застосунків

навіть на слабких пристроях;

- масштабування, що дозволяє використовувати розроблені графічні інтерфейси, як для створення невеликих настільних застосунків, так і для великих корпоративних ІС.

Серед додаткових переваг для розробників можна виділити можливість використання не тільки С# для створення логіки застосунку, а й інші мови .Net платформи, такі як F# або VB.NET.

Однією з важливих особливостей цього фреймворку є використання мови декларативної розмітки інтерфейсу XAML, є можливість створювати графічний інтерфейс, як через XAML, так і через код мовами .Net платформи [2].

Окремої уваги заслуговує використання WPF в шаблоні проектування (паттерні) MVVM (Model-View-ViewModel) [3], який дозволяє відокремити логіку застосунку від візуальної частини (інтерфейсу користувача). MVVM складається з трьох основних компонентів: моделі (Model), моделі вигляду (ViewModel), та вигляду (View). Графічний інтерфейс представлений компонентом View, через який користувач взаємодіє з додатком. WPF розкриває в повному обсязі можливості MVVM паттерна у вигляді коду XAML, який подає інтерфейс за допомогою різних візуальних елементів [3].

WPF використовується для розробки широкого спектра ІС (ERP, CRM, HRM та інші) [6], а також специфічних застосунків, таких як ігри, графічні редактори або медіа плеєри. Використання технології для ро WPF дозволяє пришвидшити процеси проектування та реалізації графічного інтерфейсу відповідно до багатьох методика швидкої розробки ІС (наприклад, концепція RAD), також ця технологія сумісна з багатьма шаблонами проектування та розробки застосунків.

Список використаних джерел

1. *Лекція 6. Графічний інтерфейс користувача // Операційні системи URL: <https://e-tk.lntu.edu.ua/mod/page/view.php?id=3763> (дата звернення 30.11.2023).*
2. *Nathan, Adam. Windows Presentation Foundation Unleashed. – 2006.*
3. *Model-View-ViewModel // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Model-View-ViewModel> (дата звернення 30.11.2023).*
4. *Офіційна документація Microsoft для WPF. URL: <https://learn.microsoft.com/en-us/dotnet/desktop/wpf/overview/> (дата звернення 30.11.2023).*
5. *Шаблони проектування програмного забезпечення // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Шаблони_проектування_програмного_забезпечення (дата звернення 30.11.2023).*
6. *Інформаційні системи та інформаційні технології: методичні вказівки / С. М. Мічківський, М. А. Сухорученко, Д. Г. Новіков. Старобільськ, ЛНАУ, 2020, 40 с.*

Кулінарний сайт для пізнання світової кухні та обміну рецептами

Єлізавета Квєквєскірі

*студентка кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KviekvieskiriYY@krok.edu.ua*

Яна Єщєркіна

*студентка кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YeshcherkinaYI@krok.edu.ua*

Лідія Ігнатова

*науковий керівник,
старший викладач кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: IhnatovaLB@krok.edu.ua*

У світі все більше людей захоплюються домашньою кулінарією. Українська кухня – одна з найбагатших і найсмачніших у всьому світі, проте звичайному українському кулінару-аматору може виявитися цього замало. Захопившись культурою іншої країни, чи то випадково, чи під впливом серіалу, чи під враженнями від подорожі, він захоче скуштувати їхні страви. З цим бажанням він піде в інтернет і зіткнеться з двома труднощами:

- по-перше, більшість сайтів англomовні або, що ймовірніше, російськомовні, а вбудований перекладач не найкращий помічник у цій ситуації;
- по-друге, значна частина наданих рецептів містить вже досить популярні національні складові та спосіб приготування вже достатньо відомий, а бажано б якогось розмаїття у пізнанні кухні іншої культури.

На цей час в україномовному сегменті інтернету практично відсутні сайти для обміну рецептами. Більшість українців змушені користуватись іноземними онлайн-застосунками, переважна частина яких є російськомовними. Таким чином, створення україномовного сайту з рецептами є актуальним напрямком дослідження та практичної реалізації, яка дозволить кулінарам та шанувальникам міжнародної кухні збільшити різномайття рецептури та отримати можливість поділитися власними.

Сайт забезпечує: широкий вибір страв, від сніданків до святкових блюд; страви з інших країн; можливість додавати свої рецепти; відбір страв за фільтрами: по культурах, за наявністю/відсутністю інгредієнтів, за типом приготування, за швидкістю приготування тощо.

Всі рецепти проходять верифікацію адміністраторами на дотримання інструкції для публікації. Кожна страву ілюстрована світлиною та/або відео блюда, має інтерактивний перелік продуктів, покрокову інструкцію приготування.

На сайті підтримується функція рейтингу, як для страв, так і для авторів, а також контактів авторів. Реалізовано систему відгуків та коментарі до рецептів/авторів, з перевіркою на коректність текстів (заборона певних слів та виразів), виставлення лайків/антилайків на ці коментарі та відгуки. Також передбачається

реалізація системи блокування рецепту\автора за результатами аналізу кількості антилайків та адміністраторами.

З особливих функцій є аналізатор калорій. Після вибору продукту (чи декількох продуктів) і ваги для кожного, ви отримаєте спільну вагу, кількість білків, жирів, вуглеводів, калорій.

Також додана можливість переглянути та порівняти аналоги для продуктів (наприклад, для цукру - його замінники). А до рецептів, у яких можуть використовуватися важкодоступні для українського ринку продукти (особливі спеції, соуси, види азіатських та індійських продуктів), надаються посилання зі списком фізичних та інтернет-магазинів, у яких вони можуть їх придбати.

Проект використовує наступні технології проектування та розробки програмного забезпечення:

- GitHub, як хмарне сховище для проєкту [1];
- VMware Workstation – для ізоляції коду від сторонніх факторів (програма допомагає підтримувати чистоту коду, а функція створення знімків віртуальної машини дає змогу фіксувати та відновлювати певні стани віртуальної машини, сприяючи ефективній розробці коду та вирішенню поточних проблем) [2];
- Visual Studio Code - для полегшення кодингу та інтеграції з іншими технологіями, які будуть використовуватись в проєкті [3];
- WordPress, система управління контентом, яка використовує PHP та MySQL, та реалізує інтеграцію з GitHub [4, 5];
- PHP, як інструмент до фронтенд розробки в межах технології CMS WordPress-система управління контентом з відкритим кодом;
- MySQL – система управління базами даних.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт GitHub URL: <https://github.com/> (дата звернення 30.11.2023).
2. Офіційний сайт продукту VMware Workstation Pro URL: <https://www.vmware.com/products/workstation-pro.html> (дата звернення 30.11.2023).
3. Офіційний сайт Visual Studio Code URL: <https://code.visualstudio.com/> (дата звернення 30.11.2023).
4. Офіційний сайт WordPress URL: <https://wordpress.com/> (дата звернення 30.11.2023).
5. Стаття з сайту CloudWays (інтеграція WordPress на GitHub): Сайт URL: <https://www.cloudways.com/blog/wordpress-github/> (дата звернення 30.11.2023).
6. Офіційний сайт PHP. URL: <https://www.php.net/> (дата звернення 30.11.2023).
7. Офіційний сайт MySQL. URL: <https://www.mysql.com/> (дата звернення 30.11.2023).

Концепція цифрової держави з елементами технократії

Богдан Бойко

*асистент кафедри комп'ютерних наук,
системний адміністратор Центру інформаційних технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BogdanBV@krok.edu.ua*

Основний принцип організації та мети держави бути немов вірус розповсюджувати себе та збільшувати свої можливості. А при поглинанні іншої держави, змінювати її, з поглинанням всіх її переваг та збереженням історії та цінностей, бо при захопленні велика частина прогривашого зникає а отже зменшується різноманіття, а з вірусом такого не зробиш.

Пропонується розглянути формування інститутів держави базуючись на використанні сучасних інформаційних технологій, як інструментів підвищення ефективності функціонування цих інститутів:

1. Конституції, що організована на базі технології блокчейн. Блокчейн (англ. blockchain, block chain, від block – блок, chain – ланцюг, тобто ланцюжок блоків) – розподілена база даних, що зберігає впорядкований ланцюжок записів (так званих блоків), що постійно довшає, учасниками якої є всі громадяни [1].

2. Виконавча влада (прем'єр-міністр) використовує систему управління на базі штучного інтелекту, який діє відповідно до чинних нормативно правових актів держави, основним завданням якого є управління та нагляд за діяльністю органів державної влади. Організація такої системи управління дозволить вирішити проблему наслідування та підтримування функцій виконавчої влади в період змін.

3. Створити формалізовану систему оцінки національних проектів та змінити реалізацію фінансової політики базуючись на жорстких розрахунках пропорційності розподілу доходної частини держбюджету із залученням громадян (платників податків). Наприклад, половина податків йде на функціонування держави, а інша на проекти які обрали громадяни (своєрідна форма донатів та інвестиції). Громадяни приймають участь та контролюють ефективність використання фінансів, через інформаційну систему, відповідно до своєї кваліфікації та експертизи.

Приклад: громадянин А сплачує податків на суму 10 000 грн, то він може виділити 1 000 на додатковий благоустрій свого спільного середовища 4 000 на військовий-космічний проект. Громадянин Б сплачує податків на суму 20 000 грн, то він може виділити 5 000 на додатковий благоустрій свого спільного середовища 15 000 на проект розвитку інших країн.

3. Кореневий сертифікат(ключ) Акредитованого центру сертифікації ключів Держави генерується учасниками блокчейну Конституції.

4. Змінити підхід до оподаткування фізичних осіб у відповідності до віку (мотивувати роботодавці омолоджувати колективи, наймати молодь повинно бути більш вигідно, ніж наймати пенсіонерів, наприклад, до 18 років податки

пов'язані з робітниками максимально зменшені, і поступово підіймаються при збільшенню віку).

5. Технічне завдання на відтворення учасника блокчейну Конституції (розвиток молодого покоління) за базовою програмою «професійний попаданець», за гарній результат навчання та розвитку дитини відповідно до завдання батькам дитини виплачується компенсація (щоб батькам вигідно було виховувати дитину майбутнього, який буде активним громадянином суспільства, а не плодити м'ясні мішки з кістками).

6. Освітній компілятор перевіряє та будую модель освітніх знань та навичок а також формує запитання на підтвердження опанування їх.

7. Паспорт на основі блокчейну – посвідчення з використанням криптографічних технологій, технологічно – подібний до гнучкого смартфона із зарядкою від середовища та зберігання певного обсягу інформації.

8. Кваліфікаційний сертифікат – замість документа про освіту (має певний термін дійсності, видається незалежними центрами сертифікації акредитованими відповідними професійними спілками та Міністерством освіти та науки, що організовує процедури та формальні критерії на підтвердження володіння певними знаннями та навичками відповідно національних чи міжнародних описів професій та їх критеріїв. Центри сертифікації не надають послуг у сфері навчання.

Це дозволить Університетам чесно «тягнути» студента максимальний термін і на не належну ним здачу підтверджуючого сертифікати “ми нічого не можемо зробити студент погано навчався”, також дозволить підтверджувати самоосвіту відповідним документом, кожен громадянин має право один раз у рік йти на здачу отримання кваліфікаційного сертифікату.

Кваліфікаційний сертифікати мають декілька рівнів та можуть бути вузько спеціалізовані або широкого профілю та складатися з багатьох складових які підписують екзаменатори та результати відповіді доступні за посиланням так і можуть бути у загально доступних переліках(типу сайту пошуку роботи).

Певні типи документів можуть бути підписані тільки за допомогою Кваліфікаційного сертифікату в яких присутні обов'язкові складові навчок для формування відповідних навичок.

Приклад. Проектну документацію на інженерну систему водопроводу має право сформувати та підписати тільки той хто має в своєму Кваліфікаційному сертифікату наступні складові: проектування інженерних систем, гідродинаміка, техніка безпеки тощо або відмітки про знання нормативно правових актів, що регулюють дану діяльність стандарти нормативи закони тощо.

Найкрутішим видом Кваліфікаційного сертифікату є “Попаданець”, що включає в себе Управління та створення великих організацій більше 1000000 осіб, ведення та організація розвідувальних та контррозвідувальних заходів, ведення та організація бойових в часі та просторі, теорія розвитку особистості, теорія побудови інтегрованих систем, соціологія тощо повний набір для створення міжсвітової держави з племеного устрою.

Навчальні заклади є центром обміну, структуризації та накопичення, а не трансляції «в стіну» потоку інформації та «дресировки» на певний візуальні образи.

І саме головне прийняти всі уроки Життя для нашої країни їх проаналізувати та зробити відповідні висновки у вигляді нової культури та традицій. Досить дискусійний підхід, щодо відміни досягнень СРСР, це призводить до того, що ми знову будемо повторювати всі негативні досягнень по колу, особливо копіювання поведінки інших не зважаючи на свої особливості та потреби.

Список використаних джерел

1. Блокчейн // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://e-uk.lntu.edu.ua/mod/page/view.php?id=3763> (дата звернення 30.11.2023).

Кіберспорт та освітній процес

Микита Фещенко

студент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: FeshchenkoMI@krok.edu.ua

Лідія Ігнатова

старший викладач кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: IhnatovaLB@krok.edu.ua

Кіберспорт дедалі все більше набуває популярності в усьому світі [1]. Цей вид діяльності привертає увагу не лише підлітків, а й дорослих. Дякуючи доступності відеоігор та технологій, багато людей проводять чимало часу за улюбленими відеоіграми. Однак багато батьків і педагогів дещо вагаються, чи варто впроваджувати кіберспорт в освітній процес. Їх турбує вплив таких розваг на академічну успішність та загальний розвиток дитини. Втім, стає очевидно, що відмовлятися від цього виду діяльності - не вихід. Тож як поєднати кіберспорт та освіту?

Почнемо з визначення поняття кіберспорт. Отже, «електронний» спорт - це змагання, яке може бути індивідуальним чи командним, в основі якого лежить відеогра зі своїм ігроладом¹ і в рамках якої намагаються виявити найсильнішого [2,3]. Популярними серед цього виду спорту є такі дисципліни: Fortnite, Counter-Strike², DOTA 2, FIFA³, League of Legends, Warcraft тощо [3].

В Україні кіберспорт вже визнаний офіційним видом спорту з 07 вересня 2020 року, завдяки злагоженій роботі Міністерства молоді та спорту України, Федерації кіберспорту України, Міжнародної Федерації кіберспорту (IESF) та інших регіональних представництв[4].

Розглянемо впровадження «цифрового» спорту в навчання з двох точок зору, а саме у вигляді гуртка та як навчальна дисципліна.

Тож перейдемо до організації позашкільної освіти здобувачів. Основними цілями для усіх учасників гуртка мають бути прагнення стати чемпіоном, виграти великий турнір, побудувати кар'єру кібератлета. Яка користь вбачається[5,6]:

1. Покращення логічного, стратегічного та аналітичного мислення.
2. Поліпшення зорово-моторної координації.
3. Вдосконалення здатності шукати та приймати оптимальні рішення.
4. Збільшення обсягів пам'яті.
5. Визначення своїх цінностей та пріоритетів, формування цілі та планів їх досягнення.

6. Виховання самодисципліни.

1. Ігролад - термін, яким називають особливості взаємодії людини з відеоігрою. Ці особливості створюються за допомогою правил, завдань та способів їх розв'язування, які пропонує гра[9].

2. Counter-Strike(скорочено CS) – маєть на увазі серія ігор розроблених та випущених американською компанією Valve, таких як CS: 1.6, CS: Source, CS: Global Offensive.

3. FIFA - маєть на увазі серія футбольних симуляторів випущених компанією «Electronic Arts» під франшизою «EA Sports» в яких був доступний змагальний режим.

7. Розвиток соціальних навичок: комунікація, робота в команді.

Акцентуємо увагу на наступні аспекти здобуття професійного рівня в цій професії[5]:

1. Систематичні тренування, вивчення теорії та закріплення на практиці.

2. Концентрація зусиль на 1 дисципліні(відеогрі).

3. Намір прославитись саме у цій дисципліні.

4. Не сприймати дисципліну як інтерактивну розвагу, а ставитись як до роботи, що приносить прибуток.

Перенесемось до формування освітньої дисципліни. Тут вже мова йде не про гру на арені, де вболівальники аплодують тобі стоячи за перемогу. Таку дисципліну слід розглядати різнобічно. У командах, що вийшли на міжнародний рівень є попит на менеджерів, тренерів, фізіотерапевтів, психологів, скаутів, маркетологів, дизайнерів, юристів. А щоб мати відношення до кіберспорту і мати з цього заробіток достатньо бути коментатором, ведучим чи стрімером. Інший рівень це бути розробником чи власником відеоігор, на основі яких будуть проводитись змагання. До чого ми ведемо. В кожній з перерахованих сфер людської діяльності є сенс бути включеними в «силабус» дисципліни. Слідкуйте за думкою, взяти трохи з менеджменту в напрямку керування людським ресурсом, звернути увагу на пару тем з юриспруденції, які стосуються інтернету та заключення контрактів, включити програмування та дизайн для розібрання чи навпаки створення відеоігор, виділити час на психологічний аналіз гравців і отримуємо навіть більше – цілісну освітню програму.

Як окремих компонент виділяємо необхідність знати англійську мову. За підрахунками з приблизно 7,8 мільярдів жителів планети 1,35 мільярда розмовляють англійською. Однак більшість з них не є носіями англійської мови. Близько 360 мільйонів людей розмовляють англійською як рідною мовою [7]. Знання найпоширенішою іноземної мови для гравця і команд є важливим з таких причин:

1. Участь в турнірах де багато глядачів з різних куточків світу.

2. Розуміти питання інтер'вюера і не соромитись за свої відповіді.

3. Переходити в інші команди, що мають в складі гравців різних національностей.

Тепер визначимо труднощі пов'язані з «симбіозом» кіберспорту та навчання. Головний компонент у такій нестиківці це батьки, а точніше банальне нерозуміння суті «цифрового» спорту та чим він суттєво відрізняється від звичайних іграшок. На додачу, сюди лягає і часто озвучуванні теми[8]:

1. Негативний вплив на академічну успішність здобувача.

2. Розвиток ігрової залежності та погіршення психічного стану здоров'я.

3. Поява хвороб пов'язаних із сидячим способом життя та недостатньою руховою активністю.

Усе перелічене вище є проблемними ситуаціями, які приховують в собі єдину, ключову проблему – витрата надмірного часу на відеоігру. Врегулювати ці проблеми і ситуації, що викликані “перевитратою” часу на відеоігру, допоможуть

спроби зрозуміти дітей та кіберспорт, намагання приділити час та допомогти з розвитком у цій сфері.

Впровадження електронного спорту в освітній процес має свої переваги та недоліки. Для батьків та педагогів важливо знайти баланс між грою та навчанням, забезпечити контроль за часом, витраченим на гру, та забезпечити фізичну активність та здоровий спосіб життя учнів. Програми електронного спорту можуть бути корисними для розвитку соціально-комунікативні навичок, а також відкривати двері до майбутніх кар'єрних можливостей. З правильним підходом та контролем, електронний спорт може стати цінним інструментом для розвитку учнів та підготовки їх до сучасного світу.

Список використаних джерел

1. Давно не розвага: чому в Україні так стрімко розвивається кіберспорт і як він стає спортом #1 // Телеграф. URL: <https://telegraf.com.ua/ukr/sport-cat/2021-09-01/5682011-davno-ne-balovstvo-pochemu-v-ukraine-tak-stremitelno-razvivaetsya-kibersport-i-kak-on-stanovitsya-sportom-1> (дата звернення 05.12.2023).
2. Що таке кіберспорт і чому не варто забороняти дитині грати в комп'ютерні ігри? // BIT.UA – Медіа про життя і технології в ньому. URL: https://bit.ua/blog_columns/shho-take-kibersport/ (дата звернення 04.12.2023).
3. Робота у кіберспорті: з чого почати та до чого готуватися. // Ворк Україна. URL: <https://www.work.ua/articles/jobseeker/2706/> (дата звернення 06.12.2023).
4. Кіберспорт - офіційний вид спорту в Україні. // Національний університет фізичного виховання і спорту України. URL: <https://uni-sport.edu.ua/content/kibersport-oficiynyy-vyd-sportu-v-ukrayini> (дата звернення 04.12.2023).
5. Дитина захоплюється кіберспортом? // Кіберспортивна академія "Чемпіон" URL: <https://thechampion.gg/ua/parents> (дата звернення 06.12.2023).
6. Що таке кіберспорт і як виглядає світ віртуальних спортсменів? // GymBeam Blog. URL: <https://gymbeam.ua/blog/uk/scho-take-kibersport-i-yak-vuhlyadaye-svit/> (дата звернення 05.12.2023).
7. How Many People Speak English, And Where Is It Spoken? // Babbel Magazine. URL: <https://www.babbel.com/en/magazine/how-many-people-speak-english-and-where-is-it-spoken> (дата звернення 05.12.2023).
8. Це вам не іграшки! 5 міфів батьків про кіберспорт, які не мають нічого спільного з реальністю // Інформаційний портал MY.UA. URL: <https://my.ua/articles/article/2021-02-25-eto-vam-ne-igrushki-5-mifov-roditelei-o-kibersporte-kotorye-ne-imeyut-nichego-obshchego-s> (дата звернення 05.12.2023).
9. Ігровий процес // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ігровий_процес (дата звернення 06.12.2023).

СЕКЦІЯ 2. СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Приватна детективна діяльність як структурно-функціональний елемент механізму реалізації правоохоронної функції

Анатолій Француз

доктор юридичних наук, професор,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: Anatoliyff@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-2861-1252

Ярослав Потятинник

студент кафедри державно-правових дисциплін,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: PotiatynnykYY@krok.edu.ua

Центральним елементом в механізмі здійснення правоохоронної функції держави є правоохоронна система. Реалізація цієї ключової функції спрямована на збереження порядку, забезпечення безпеки та правопорядку у суспільстві. Механізм реалізації правоохоронної функції держави представляє собою єдність суб'єктів, які виконують ці функції, та їхню діяльність, що здійснюється відповідно до визначених форм, принципів, методів і засобів. Відповідно до встановлених законодавством форм та принципів, правоохоронна функція здійснюється через взаємодію різних суб'єктів. Ці суб'єкти включають як державні органи, так і недержавні організації, зокрема приватні детективні агентства. Приватні детективні агентства виступають як один із суб'єктів, що реалізують правоохоронну функцію держави. Вони надають послуги у сфері розслідування різноманітних справ, виявлення фактів порушень та забезпечують захист інтересів своїх клієнтів, діючи відповідно до встановлених норм і враховуючи принципи законодавства [1].

Приватна детективна діяльність може виконувати значущі функції в суспільстві, сприяючи розслідуванню та надаючи додаткові ресурси для вирішення правових і особистих питань. Важливо підкреслити, що ця діяльність повинна відбуватися в рамках законів та етичних стандартів, щоб уникнути можливих зловживань і порушень прав громадян.

Співпраця між державними та недержавними правоохоронними структурами може виявитися корисною для забезпечення безпеки та захисту прав громадян, а також для підтримання правопорядку. Приватні детективні інституції можуть виконувати допоміжну роль, доповнюючи діяльність державних правоохоронних органів [2].

Багатоцільовий характер приватної детективної діяльності гармонійно поєднує можливості як приватноправових, так і публічно правових інтересів. Ця діяльність виявляється у виконанні різноманітних завдань, спрямованих на захист прав учасників цивільного і кримінального судочинства, пошук зниклих без

вісті осіб, виявлення та запобігання економічним злочинам та адміністративним правопорушенням економічного характеру тощо. Приватний детектив, надаючи свої послуги, виступає в інтересах громадськості, сприяючи правоохоронним органам шляхом надання інформації про скоєні кримінальні правопорушення. У виконанні інших послуг детектив захищає приватні інтереси, роблячи акцент на наданні комплексних рішень та врахуванні приватних потреб замовників. Такий багатогранний підхід дозволяє приватним детективам виступати як партнери державних структур у забезпеченні безпеки та правопорядку, а також захисті прав громадян. Приватна детективна діяльність може бути розглянута як структурно-функціональний елемент механізму реалізації правоохоронної функції в суспільстві, який можна охарактеризувати наступними аспектами:

1. Спеціалізована діяльність. Приватні детективи та детективні агентства виконують розслідування, збір інформації та документування подій. Свої послуги вони спрямовують на виявлення шахрайств, пошук зниклих осіб, контроль за діяльністю підприємств і проведення слідства у цивільних та кримінальних справах.

2. Співпраця з правоохоронними органами. Приватні детективи можуть активно долучатися до розслідувань, співпрацюючи з правоохоронними органами як експерти чи консультанти. Їхні зусилля спрямовані на збір інформації, проведення досліджень тощо.

3. Захист прав громадян. Приватні детективи можуть працювати на захист прав громадян, виявляючи порушення та надаючи підтримку у вирішенні правових питань. Це може включати встановлення недобросовісних дій, розслідування справ про шахрайство та консультування щодо юридичних питань тощо.

4. Моніторинг підприємств. Приватні детективи можуть виконувати функцію контролю за діяльністю підприємств, виявляючи корупцію та зловживання, що сприяє створенню чесного та законного середовища для підприємств.

5. Збір інформації. Приватні детективи застосовують різноманітні методи для отримання інформації, такі як спостереження, аналіз документів, проведення інтерв'ю тощо. Їхня робота стає важливим джерелом даних для вирішення різних справ.

6. Конфіденційність та етика. Приватні детективи підтримують високі стандарти конфіденційності та етики, гарантуючи захист приватності та конфіденційності інформації своїх клієнтів [3-4].

Таким чином, приватні детективні інституції виконують значущу роль у комплексному механізмі реалізації правоохоронних функцій в суспільстві. Їхній внесок полягає в сприянні забезпеченню правопорядку та захисту прав громадян та організацій. Приватна детективна діяльність виступає не лише як важливий компонент цього механізму, але й як структурно-функціональний елемент, що активно сприяє реалізації правоохоронної функції в сучасному суспільстві. Ця сфера діяльності виконує ключові завдання, такі як розкриття кримінальних правопорушень, захист прав та інтересів громадян і підприємств,

а також узгодження зусиль для забезпечення загального правопорядку. Приватні детективні інституції взаємодіють із державними органами і стають необхідною ланкою у спільній меті забезпечення безпеки та порядку в суспільстві. Їхня функціональність розкривається через важливі аспекти, такі як активне виявлення та розслідування правопорушень, надання допомоги у встановленні зниклих осіб, контроль за діяльністю підприємств, участь у розслідуванні цивільного та кримінального характеру, а також захист прав громадян через юридичні консультації та інші відповідальні функції. Тобто, приватна детективна діяльність не лише доповнює дії державних правоохоронних органів, а й виступає важливою ланкою у системі забезпечення правопорядку та безпеки в сучасному суспільстві.

Ключові слова: детективна діяльність.

Список використаних джерел

1. *Організаційно-правове забезпечення діяльності приватних детективів в Україні: курс лекцій* / Е. І. Низенко, В. О. Заросило, П. Я. Пригунов, В. І. Литвиненко. Київ.: «МП Леся», 2015. 192 с.
2. *Бокий Ю.І. Поняття та перспективи розвитку детективних послуг в Україні. Теоретико-правові засади становлення, розвитку та діяльності інституту приватних детективів: вітчизняна та зарубіжна практика: тези міжнародної науково-практичної конференції 2 березня 2017 року* / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», 2017. 194 с.
3. *Мулявка Д. Г. Гарантії здійснення недержавної охоронної та приватної детективної діяльності: адміністративно-правовий аспект. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. №4(2). С. 141-143.*
4. *Француз А. Й., Носенко Б. О. Співробітництво суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності з підрозділами національної поліції. Legal bulletin. 2022. Iss. 6. С. 67-72.*

Джерела доказів в господарському процесі та їх характеристика

Федір Цибін

магістр Право група Пр-22-зм,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: tsybinfv@krok.edu.ua

В господарському процесі докази є вирішальним елементом для підтвердження або спростування стверджень сторін. Вибір джерел доказів залежить від конкретних обставин справи.

Збереження актуальності доказів сприяє об'єктивному судовому процесу. Уникнення застарілих доказів допомагає зберегти цілісність судового розгляду та забезпечити вирішення справи на основі свіжої інформації. Усвідомлення актуальності доказів та їх відповідна презентація сприяють справедливому та об'єктивному господарському судовому процесу. Ретельне уникнення застарілих чи неактуальних доказів допомагає зберегти цілісність судового розгляду та гарантує, що справа вирішується на основі актуальної інформації.

Таким чином, докази у господарському судочинстві виступають як основний стовп правосуддя, що визначає точність та справедливість судового рішення. Успішне розглядання справи у суді ґрунтується на правильному розумінні, інтерпретації та використанні доказів всіма учасниками судового процесу на усіх його етапах.

Об'єктом даної теми є господарський судовий процес, а предметом дослідження є джерела доказів, які використовуються в цьому процесі.

Метою дослідження є: аналіз звідки і які докази можуть бути використані в господарському судочинстві, а також вивчення їхньої ролі та значення в контексті вирішення господарських спорів та судових процедур. (перефразуй трохи).

Методи дослідження. загальнонаукові й спеціальні методи. У процесі дослідження використовувалися наступні методи наукового пізнання: історичний, діалектичний, порівняльно-правовий, логічний, формально-логічний та метод аналізу.

Багато вчених, включаючи: Б.С. Белкіна, П.С. Борцевич, І.В. Булгакова, В.В. Молчанова, М.К. Треушнікова, Писаренко О. В., І.Й. Петрик., М.В. Руденко, Т.В. Степанової, В.В. Сухонос, В.Д. Чернадчука, В.М. Чернега, В.С. Щербини та Л.М. Ніколенко, провели дослідження, що широко обговорює питання, пов'язані з джерелами доказів в господарському судочинстві.

Доказовий процес у судочинстві є невід'ємною частиною вирішення справ та захисту прав людей в разі їх порушення чи оспорення. Цей процес включає поняття доказів, обов'язок їх представлення сторонами, допустимість відповідно до законодавства, значення та форми доказів. Важливою метою є переконання суду в обґрунтованості тверджень та сприяння об'єктивному ухваленню рішення.

Зокрема, докази у господарському процесі включають різні джерела інформації, такі як документи, свідчення свідків, експертні висновки тощо. Сторони мають обов'язок представити докази для підтвердження своїх

тверджень, але суд також може збирати та оцінювати докази. Важливо, щоб докази відповідали законодавству, оскільки незаконно отримані докази можуть бути відхилені. Кожен доказ має своє кількісне та якісне значення, яке суд оцінює. Сторони також можуть вимагати виключення певних доказів або відмовитися від їх використання для захисту своїх прав. Питання предмету доказування є важливим аспектом судового процесу та вимагає ретельного розгляду та визначення [1]. Господарсько- процесуальний кодекс України дійсно не надає чіткого визначення або пояснення щодо поняття «предмет доказування». Це може створювати певні труднощі у практиці розгляду судових справ.

Треба зазначити, що докази - це фактичні дані чи аргументи для підтвердження чи спростування твердження. Вони є основою доказування. Логічні зв'язки між доказами та доказуванням базуються на використанні логіки. Докази надають матеріал для доказування, а процес доказування включає логічні кроки для підтвердження правильності твердження. Важливо, що систематичний підхід, який використовує логічні аргументи та методи, є ключовим для обох понять. Докази надають фактичну базу, а доказування включає логічні операції, щоб раціонально довести твердження.

В правовій сфері ключово відрізнити «докази» від «засобів доказування». Докази - це фактичні дані у справі, а засоби доказування - методи для підтвердження цих фактів перед судом. Норми, які регулюють використання засобів доказування, важливі для уніфікації та чіткості в судовому процесі. Під час вирішення судових спорів, потрібно враховувати їхні види (прямі, виключні тощо), відображаючи їхню сутність для справи [2, с. 187-189].

В господарському процесі використання доказів може стикається з різними проблемами, які впливають на об'єктивність, надійність та справедливість судового розгляду.

Залежно від конкретної ситуації, ці проблеми можуть виникати в різних варіаціях та мають свої власні особливості. Забезпечення доказів у господарському процесі вимагає уважної уваги до всіх цих аспектів та дотримання відповідних правил і нормативів для забезпечення справедливого та об'єктивного судового розгляду.

У господарському процесі існують серйозні проблеми, які стосуються отримання та використання доказів. Однією з головних проблем, пов'язаних з отриманням доказів, є відсутність доказів. Це може статися, коли докази були втрачені або знищені, або коли їх зовсім не існує. Недоступність доказів ускладнює процес розгляду справи і може призвести до неправильного прийняття рішення. Тому вельми важливо приділяти належну увагу забезпеченню надійності та безпеки доказів, а також встановлювати ефективний контроль за їхнім зберіганням та використанням [3].

Ще однією значущою проблемою, пов'язаною з отриманням доказів, є недостатня достовірність доказів. Ця недостовірність може виникнути через помилки у зборі та обробці доказів або використання ненадійних джерел. Для забезпечення високої достовірності доказів важливо дотримуватися вимог

законодавства щодо збору, обробки та зберігання доказів.

Ці обставини ускладнюють проведення швидкого та ефективного судочинства. Недосконалість законодавства у відношенні збирання, вилучення, дослідження та оцінки електронних доказів гальмує процес судового розгляду, особливо з точки зору проведення повного та об'єктивного дослідження цих об'єктів для захисту законних прав та інтересів громадян, які захищаються законом.

Рекомендації щодо доказів в господарському процесі можуть включати наступні аспекти, які допоможуть підвищити ефективність та об'єктивність судового розгляду [4, с. 75-76]:

1. Сторони мають дотримуватися всіх вимог та процедур щодо збору та представлення доказів, встановлених законом і судовими правилами.

2. Сторони мають прагнути надати докази, які є найбільш достовірними та автентичними. Це може включати перевірку джерел і збереження цілісності документів та інших матеріалів.

Згідно з вищевикладеним, докази в господарському процесі – це інформація, факти, документи, свідчення та інші джерела, які використовуються для підтвердження чи спростування фактів або тверджень, що виникають в господарському судовому процесі. Ефективне використання та управління доказами в господарському процесі вимагає дотримання нормативних вимог, чесності та стратегічного підходу сторін до представлення доказів перед судом.

Список використаних джерел

1. Бринцев О. В. Про особливості запровадження принципу формальної істини у вітчизняному господарському процесі. URL: <https://hr.arbitr.gov.ua/sud5023/publication/88523/> (дата звернення: 03.11.2023).
2. Бабенко В. В. Актуальні проблеми доказування в господарському процесі. Вісник господарського судочинства. 2015. №2. С. 186-193.
3. Кривецький О. Новий Господарський процесуальний кодекс: переваги і недоліки. Інформаційно-правовий портал «Поради юристу». URL: <https://porady.org.ua/novii-gospodarskii-procesualnii-kodeks-perevagi-i-nedoliki> (дата звернення: 03.10.2023).
4. Марченко Н. В. Докази в господарському процесі: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2017. Вип. 1. С. 70-77.

Міжнародний досвід та перспективи медіації

Юрій Марина

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: yuriymarina23@gmail.com,

ORCID: 0000-0001-6375-5118

Важливу роль у поширенні альтернативних процедур вирішення спорів відіграв Комітет міністрів Ради Європи, який прийняв ряд актів, спрямованих на полегшення доступу до правосуддя. Як приклад варто назвати Рекомендацію № R (81) 7 щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя, Рекомендацію № R (86) 12 щодо заходів з недопущення і скорочення надмірного робочого навантаження на суди, Рекомендацію R (98) 1 щодо медіації у сімейних справах, Рекомендацію R (99) 19 щодо медіації в кримінальних справах, Рекомендацію Rec (2001) 9 про альтернативи судовому розгляду між адміністративними органами і приватними сторонами і Рекомендацію Rec (2002) 10 щодо медіації у цивільних справах.

Поряд із зазначеними документами необхідно назвати і Директиву Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу від 21 травня 2008 року щодо деяких аспектів медіації у цивільних та комерційних справах, мета якої полягає у спрощенні доступу до врегулювання суперечок шляхом сприяння використанню медіації та забезпеченню збалансованого відношення між медіацією та судовими процедурами [1].

Крім ситуаційних причин діють структурні чинники: зі зростанням правосвідомості громадян виникає потреба у пошуку альтернативних традиційним судовим процедур. «Крім того, судові процедури залишаються занадто формальними і в цілому недостатньо гнучкими. Потреба у більш гнучких механізмах, пом'якшуючих формальність системи правосуддя і захищають від ризику, властивого цієї формальності, стимулювала пошуки альтернативних способів, які також дозволяють вирішувати спори на основі справедливості, а не тільки у відповідності зі суворими юридичними нормами» [2].

Вивчаючи переваги та досвід застосування процедури медіації у зарубіжних країнах, слід зауважити, що найбільш успішно для вирішення спорів із органами влади медіація застосовується в США, Німеччині, Нідерландах, Бельгії, Норвегії, Австралії.

У Німеччині, яка почала експеримент по впровадженню медіації в судах (в тому числі і адміністративних) в 2000 р, спочатку було задіяно шість земель. У липні 2012 року законодавець імплементував Директиву ЄС 2008/52/EWG в національне законодавство і прийняв Закон «Про сприяння медіації та іншим методам врегулювання спорів», який передбачає стандартну позасудову і судову медіацію. Передумовою розробки та ухвалення закону Німеччини про медіацію було припущення про те, що він повинен посилити інтенсивність застосування медіації у всіх сферах юридичної діяльності. Обидва види медіації повинні

отримати відповідно правову підтримку. До того ж необхідно усунути недоліки в регулюванні питання про конфіденційність сторін і врегулювання механізму примусового виконання домовленостей, досягнутих в ході медіації.

Першим кроком є протест до інстанції, яка прийняла рішення, протягом одного місяця з моменту повідомлення. Дана інстанція намагається вирішити проблему в неофіційному порядку, відкрито обговорити справу з платником податків. 60-90% протестів зникають в результаті цієї дискусії. Коли справа не вирішується в цій секції, вона направляє справу безпосередньо до апеляційної інстанції, що є на тому ж ієрархічному рівні, що й інші підрозділи Податкової служби, і чия єдина функція полягає в розгляді апеляційних скарг. Судові процедури в принципі можливі, тільки якщо платник податків спочатку вичерпав позасудові варіанти.

У Нідерландах основною перешкодою для проведення медіації є кримінальна караність діяння. Також голландські судові медіатори вказують, що перешкодою для медіації є складні випадки, за якими ще не було ніколи судових рішень на користь тієї чи іншої сторони, тобто безпрецедентні суперечки.

За практикою голландських судів, медіацію можна застосовувати в будь-якій фазі конфлікту, тобто коли не було ще ніяких вимог, а тільки ще почалася процедура дослідження, перевірки з боку адміністративних органів по відношенню до конкретних осіб. Цю ж думку підтримують німецькі медіатори.

Медіацію в адміністративних справах, зокрема з податкових спорів по застосованим раніше процедурам, в Нідерландах позитивно оцінюють обидві сторони конфлікту. Результатом врегулювання спорів по такій категорії справ в 80 відсотків випадків знайдено взаємоприйнятне рішення. Тобто сторони дійшли згоди, і справа не потурбувалася передавати до суду. Опитування сторін про ставлення до медіації показують, що приблизно 90 відсотків опитаних громадян говорять про те, що в подібних випадках воліли б знову пройти цю процедуру, а не звертатися до суду. Те ж саме визнають 67 відсотків податкових інспекторів. Додатковим аргументом на користь медіації є той факт, що послуга, яку пропонує податкова служба з медіації для суб'єктів є безкоштовною і її фінансує бюджет. Основним аргументом на користь медіації в адміністративних справах приводяться голландськими експертами є дані, про те, що на кожному разі, за яким застосовується процедура медіації, держава економить в середньому від 20 до 50 тисяч євро.

Медіація може ініціюватись і до, і під час судового процесу. Насправді суддя податкового суду може внести пропозицію медіації. Але характер даної процедури залишається добровільним.

У Норвегії будь-які судові спори за участі держави повинні відбуватись відповідно до положень Закону щодо медіації та процесу в цивільних спорах. Податкова служба, яка прийняла рішення, виступає в якості сторони у розгляді справи від імені держави. Міністерство може видавати інструкції, що стосуються ролі сторони, яка бере участь у розгляді від імені держави в принципі і в окремих випадках, або в окремих випадках взяти на себе роль сторони чи передати її

іншому податковому органу. Сторони можуть домовитися про те, хто буде виступати в якості медіатора, або про порядок його призначення. На прохання сторін Окружний суд повинен призначити одного з медіаторів суду.

Податкове управління Австралії (ПУА) визнає і підтримує використання альтернативних методів вирішення спорів (ADR) у відповідних випадках як неформальний, швидкий та економічно вигідний засіб вирішення спорів. Це стосується використання ADR як для вирішення частини спору, так і для вирішення всіх інших процедурних питань щодо спору. Відповідно до ПУА ADR може застосовуватися на будь-якій стадії спору.

У Адміністративному Апеляційному Трибуналі (ААТ) Апеляційний підрозділ щодо оподаткування переглядає податкові спори і поділяється на:

(I) Генеральний (податковий) підрозділ;

(II) Трибунал з розгляду малих податкових спорів, де сума податку складає менше \$ 5000 (або рішення ПУА щодо відмови у запиті на звільнення від сплати податкового боргу, незалежно від суми).

Медіація в ААТ здійснюється сторонами добровільно. Інформація, надана при медіації, не може бути використана в подальших слуханнях, якщо сторони не домовляться про інше.

Податкова Служба США пропонує ряд програм ADR, спрямованих на вирішення справи набагато раніше, ніж формальний процес Апеляції до Податкової Служби. Програми ADR Податкової Служби, які використовують медіацію, включають Програму Швидкого Вирішення (ПШВ), Програму Швидкої Медіації (ПШМ) і Програму Пост-апеляційної Медіації (ППМ). Зокрема, ПШВ пропонує представникам малого бізнесу та самозайнятим особам спосіб вирішення спорів менш ніж за 60 днів, використовуючи допомогу спеціально навченого медіації працівника податкової. Таким чином, ПШМ і ППМ пропонують платникам податків та податковій можливість застосування медіації за участі службовця Апеляційної інстанції Податкової Служби, який виступає в якості нейтральної сторони. Та на відміну від ПШВ, у цих програмах службовець податкової не має делегованих повноважень і не буде виносити рішення щодо будь-яких питань спору. Апеляційна інстанція є незалежним відділом Податкової Служби, який відповідає за розгляд більшості спорів між платниками податків та Податковою Службою. Дана програма не є обов'язковою [3].

Судова медіація зустрічається набагато рідше, однак так чи інакше поширена, зокрема в Болгарії, Англії, Німеччині, Канаді та Норвегії. По суті, така модель медіації є інтегрованою у судовий процес і тісно пов'язана із судом як інституцією. За загальним правилом, при такій моделі медіації суддя має оцінити перспективи вирішення спору за допомогою переговорів. Якщо таке рішення є виправданим, то суддя, який мав би розглядати спір, може направити спір до іншого судді, який є медіатором і не братиме участі в розгляді цього спору, якщо процедура медіації виявиться неефективною. У разі досягнення сторонами консенсусу медіація завершується укладенням відповідної угоди, яку затверджує суддя. Така угода, як правило, має юридичну силу судового рішення.

Ключові слова: медіація; судова медіація; процедура.

Список використаних джерел

1. Директива № 2008/52/ЕС Європейського парламенту і Ради о некоторых аспектах посредничества (медиации) в гражданских и коммерческих делах (Страсбург, 21 мая 2008 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.
2. Щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами-приватними особами [Електронний ресурс] : рекомендація Rec (2001) 9. – Режим доступу : <http://www.cdms.org.ua/index.php/addressing-public-arguments-mnua/mediation-and-negotiation-mn-ua/112-recommendation-rec-2001-9-artua.html>.
3. Єрьоменко Г. Податкова медіація: досвід і перспективи впровадження [Електронний ресурс] / Г. Єрьоменко, А. Заїченко // Юрист&Закон : аналіт. 190 изд., 2014. – № 25. – Режим доступу : http://ukrmediation.com.ua/files/Eremenko_Zaichenko_U&Z.pdf.

Еволюція процедури звернення стягнення на майно боржника на прикладі країн середньовічної Європи та сучасної України

Денис Іщенко

*аспірант теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: IshchenkoDY@krok.edu.ua
ORCID: 0009-0004-3576-9001*

Процедура виконавчого провадження є завершальною стадією судового провадження та спрямована на реальне виконання судового рішення. Звернення стягнення на майно боржника є одним із заходів примусового виконання рішень. Прописаний у чинному законодавстві України механізм передбачає чітку його процедуру. Ця процедура не з'явилася на порожньому місці, а еволюціонувала протягом століть. Слід зазначити, що у часи середньовіччя в Європі також існувала процедура звернення стягнення на майно боржника, і в загальних рисах вона нагадує сучасну українську процедуру.

Таким чином, доречним є порівняти вказані процедури у сучасній Україні та в середньовічній Європі. У цій роботі під середньовічною Європою маються на увазі території так званих Нижніх Країн, до яких належали території сучасного Бенілюксу, частково півночі Франції, герцогство Брабант, герцогство Бургундія, графство Голландія. В ті часи особа, яка виконувала функції судового виконавця, на вказаних теренах мала назву *hussier de justice*.

Для виконання судового рішення судовий виконавець (*hussier de justice*) мав право вчиняти дії із примусового виконання. Розпочиналося все із зобов'язання боржника виконати рішення добровільно [1, с. 8].

Така норма кореспондує нормі, що була наявна в ч.2 ст.25 Закону України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р., згідно з якою боржнику надавався семиденний строк для самостійного виконання рішення (п'ятнадцятиденний щодо рішень про примусове виселення боржника) [2].

Принагідно зазначимо, що у чинному Законі України «Про виконавче провадження» відсутні норми, які б надавали боржнику час на самостійне, добровільне виконання судового рішення. Вочевидь, станом на 2016 р. стало очевидним безрезультатність норми про строк для самостійного виконання рішення, оскільки боржник міг добровільно виконати рішення невідкладно після набрання ним законної сили, а не чекати початку виконавчого провадження, і саме тому не потрібно давати боржнику по суті відстрочку у виконанні рішення.

Надалі, замість виконання судового рішення (зокрема, шляхом сплати боргу) боржник міг ідентифікувати власне майно, яке міг би стягнути судовий виконавець [1, с.8]. Вказаній нормі наявна схожа у ч.5 ст.48 Закону України «Про виконавче провадження»: «боржник має право запропонувати види майна чи предмети, які необхідно реалізувати в першу чергу» [3]. Вважаємо, що збереження у сучасному законодавстві таких правил є слушним, оскільки треба надавати боржнику право запобігти найбільш негативним для себе наслідкам

звернення стягнення на його майно.

Водночас, якщо боржник не виконував рішення та не ідентифікував майно, то тоді судовий виконавець мав повноваження самостійно виявити майно боржника.

Про виявлене майно складалися чотири прокламації, які зачитували в неділю в церкві населеного пункту, де майно було розташоване, а також на щотижневому базарі, який проводився у населеному пункті, де майно розташоване. Додатково оголошення із текстом прокламацій вивішувалися у місцях, де вони були зачитані [1, с.8]. Вказане вочевидь зумовлене тогочасними реаліями: люди в часи середньовіччя були релігійними, щонеділі відвідували церкву, а тому це місце було ідеальним для оголошення, щоб довести його до максимальної кількості охочих придбати майно; також базари були тим місцем, де щотижня збиралися мешканці міста, а тому це також було ідеальним місцем для оголошення.

Прокламації оголошувалися з інтервалом не більше двох тижнів і під час останньої реклами оголошувалося, коли і де буде проводитися продаж майна. Додатково про це оголошував міський глашатай [1, с.9].

Процедура продажу майна полягала у тому, що воно продавалося особі, яка запропонує найвищу ціну станом на момент згасання свічки, яку запалювали на початку цих торгів. Однак і це не було завершенням процедури продажу. Угоду про продаж майна затверджував суд під час спеціальної церемонії. І під час неї будь-то міг запропонувати вищу ціну за майно, і тоді саме ця особа стане покупцем майна [1, с.9].

Як бачимо, процедура торгів фактично складалася із двох частин, і, на нашу думку, друга частина, за участю суду, фактично нівелювала першу, організовану судовим виконавцем. Хоча, перша частина могла бути організована для того, щоб привернути увагу більшої кількості людей, а вже на другій частині, у суді, збиралися абсолютно всі заінтересовані у придбанні майна особи.

До нашого часу процедура звернення стягнення на нерухоме майно боржника суттєво змінилася. Наразі, відповідно до ст.61 Закону України «Про виконавче провадження», звернення стягнення на майно боржника здійснюється шляхом проведення електронних торгів. Такі торги відбуваються на вебсайті <https://setam.net.ua/>, а якщо здійснюється звернення стягнення на земельні ділянки боржника, то щодо них проводяться земельні торги на вебсайті системи «Прозорро.Продажі»: <https://prozorro.sale/>.

Таким чином, наразі максимальна публічність торгів забезпечується шляхом оприлюднення інформації про них на спеціалізованих вебсайтах, де кожний охочий має можливість взяти участь у торгах. Водночас, в нинішніх умовах про електронні торги знають лише ті люди, які систематично цікавляться цим питанням, а в середньовіччі, коли про майбутні торги оголошували в церкві та на базарі, про торги знали майже усі жителі певного міста; в тих умовах навіть складно було не дізнатися про торги.

Незмінною залишилася тільки ідея, що той, хто запропонує найвищу ціну за майно, той стане його покупцем. Стаття 61 Закону України «Про виконавче

провадження» встановлює порядок реалізації майна, на яке звернено стягнення. Передбачено дві уцінки майна, якщо воно не продане на першому чи другому електронному аукціоні. Забезпечена можливість стягувачу залишити майно за собою, якщо ніхто не придбав його на електронних торгах.

Таким чином, нинішнє правове регулювання процедури звернення стягнення на майно боржника, вочевидь, має своє коріння у середньовічній Європі. Це, зокрема, є ознакою того, що Україна належить до романо-германської правової сім'ї. Також такий стан прав свідчить, що процес звернення стягнення на майно боржника протягом століть зазнав певної еволюції, в першу чергу пов'язаною із розвитком технологій. Проте, що в середньовіччі, що в сучасності незмінними залишалось те, що про продаж майна боржника повідомлялося якомога більшому колу людей, а переможцем торгів ставала особа, яка запропонує найбільшу ціну за майно.

Список використаних джерел

1. *van Rhee Cornelis Hendrik. The History of the 'Huissier De Justice' in the Low Countries. Enforcement and enforceability: tradition and reform. M-EPLI Working Paper. №2011/15. URL: <https://ssrn.com/abstract=1799253>.*
2. *Про виконавче провадження : Закон України; Перелік від 21.04.1999 № 606-XIV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/606-14> (дата звернення: 23.11.2023).*
3. *Про виконавче провадження : Закон України; Перелік від 02.06.2016 № 1404-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1404-19> (дата звернення: 23.11.2023).*

Окремі проблеми правового регулювання відшкодування шкоди, завданої органами державної влади або їх посадовими чи службовими особами

Тетяна Француз-Яковець

*д.ю.н, професор, професор секції конституційного,
адміністративного та міжнародного права
кафедри державно-правових дисциплін,*

*ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tafrantsuzya@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9138-5385*

Олександр Гавриленко

аспірант юридичного факультету,

*ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HavrylenkoOO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3906-8614*

Розвиток України як правової та демократичної держави змушує час від часу переглядати ефективність як діючої системи інструментів захисту прав та свобод людини і громадянина загалом, так і ефективність правового регулювання окремих таких інструментів з метою їх удосконалення та своєчасного виявлення проблемних питань. Саме тому на сьогоднішній день актуальним є дослідження питання правового регулювання відшкодування шкоди, завданої органами державної влади або їх посадовими чи службовими особами.

Відповідно до законодавства України шкода, яка була завдана особі органами державної влади або їх посадовими чи службовими особами відшкодовується державою. Так, норми, які регулюють відшкодування такої шкоди, можна знайти в Конституції України (ст. 56), в Цивільному кодексі України (ст. ст. 1173-1176), в Законі України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», а також інших законодавчих актах [1; 2; 3]. Згадані норми в переважній більшості визначають підстави відшкодування шкоди, завданої органами державної влади або їх посадовими чи службовими особами, та те, яка саме шкода має бути відшкодована.

В свою чергу, низка науковців-юристів вказує на проблему відсутності в законодавстві України чітко визначеного механізму відшкодування шкоди, яка була завдана органами державної влади або їх посадовими чи службовими особами. Зокрема, Курило Т. В., досліджуючи питання відшкодування шкоди, яка була завдана особі правоохоронними органами або їх посадовими чи службовими особами, зазначає, що сьогодні в державі немає закріпленого механізму відшкодування шкоди, завданої діями органів влади, що на думку вченої призводить до корупційних діянь у сфері відшкодування шкоди [4, с. 36]. На відсутність такого законодавчо визначеного механізму також звертає увагу Куцин А. В., який зазначає, що неврегульованість порядку виплати відшкодування шкоди, яка була завдана органом публічної влади, є однією з

причин невиконання судових рішень про відшкодування такої шкоди [5, с. 139]. Варто відмітити, що Куцин А. В. робить таке твердження в контексті дослідження питання відшкодування шкоди, завданої органом місцевого самоврядування, а тому можна зробити висновок, що проблема відсутності чіткого порядку відшкодування шкоди, завданої публічними суб'єктами, є як у випадку завдання шкоди органами державної влади або їх службовими чи посадовими особами, так і у випадку завдання шкоди органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування або їх посадовими чи службовими особами.

Тобто, як можна побачити, питання врегулювання порядку відшкодування шкоди, яка була завдана органами влади, в тому числі, органами державної влади, або їх посадовими чи службовими особами, досі обговорюється в науковому колі та є актуальним.

Вважаємо правильним долучитися до думки вищезгаданих науковців у питанні, що на сьогоднішній день немає чітко визначеного механізму відшкодування шкоди, завданої органами влади і, зокрема, органами державної влади, або їх посадовими чи службовими особами, і що відсутність такого механізму негативно впливає на сферу захисту прав та свобод людини і громадянина.

Так, проаналізувавши національне законодавство на предмет регулювання притягнення до деліктної відповідальності держави, можна зробити такі висновки. Відповідно до ст. 25 Бюджетного кодексу України відшкодування шкоди, яка була завдана фізичній чи юридичній особі органами державної влади або їх службовими чи посадовими особами при здійсненні ними своїх повноважень, здійснюється державою у порядку визначеному законом [6]. Однак, на сьогоднішній день порядок відшкодування особі шкоди, яка була завдана державою, певним чином регулюється лише Порядком виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевого бюджетів або боржників (п. п. 35, 41), який був затверджений постановою Кабінету Міністрів України і який, відповідно, є підзаконним нормативно-правовим актом [7]. Законодавчого акту, який би регулював порядок відшкодування вищезазначеної шкоди, на даний момент немає, а існування підзаконного нормативно-правового акту, який певним чином регулює такий порядок, створює неузгодженість з положеннями Бюджетного кодексу України.

На нашу думку, наявність такої неузгодженості та відсутність законодавчого акту, який би визначав механізм відшкодування шкоди, певним чином обмежує можливість особи реалізувати своє право на відшкодування шкоди, що, в свою чергу, робить інститут деліктної відповідальності держави не таким дієвим з точки зору захисту прав осіб. Саме тому існує необхідність прийняти законодавчий акт, який буде визначати чіткий механізм відшкодування шкоди, завданої органами публічної влади, в тому числі, органами державної влади, або їх посадовими чи службовими особами. Прийняття такого законодавчого акту не тільки усуне прогалину в законодавстві, а, що важливіше, посилить значення деліктної відповідальності публічних суб'єктів як правового інструменту захисту прав

осіб та відновлення статусу особи, яке існувало до моменту завдання їй шкоди.

Ключові слова: відшкодування шкоди; органи державної влади; деліктна відповідальність; публічний суб'єкт.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.11.2023).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.11.2023).
3. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 р. № 266/94-ВР. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-вр#Text> (дата звернення: 18.11.2023).
4. Курило Т. В. Особливості відшкодування шкоди, завданої незаконними діями, рішеннями та бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. Часопис цивілістики. Практична цивілістика. Випуск 33. 2019. С. 36-41. URL: <http://dspace.opua.edu.ua/handle/11300/17692> (дата звернення: 18.11.2023).
5. Куцин А. В. Відшкодування шкоди, завданої органом місцевого самоврядування у сфері нормотворчої діяльності: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: 12.00.03. Одеса, 2018. 182 с.
6. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Дата оновлення: 13.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 18.11.2023).
7. Порядок виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 року № 845 (у ред. постанови Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 р. № 45). Дата оновлення: 13.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-n#Text> (дата звернення: 18.11.2023).

Особливості визначення кінцевого бенефіціарного власника у неприбуткових організаціях України

Наталія Степаненко

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206*

Віталій Гуренко

*аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: hurenkova@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0009-9409-563X*

Важливим елементом системи фінансового моніторингу України є встановлення достовірної інформації про кінцевих бенефіціарних власників та структуру власності юридичних осіб. Дана інформація має значення для формування та сталого функціонування небанківського сектору в умовах захисту суспільства й держави шляхом застосування правових механізмів запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Кінцевим бенефіціарним власником для юридичних осіб є будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність юридичної особи (в тому числі через ланцюг контролю/володіння) [1]. Вимоги законодавства щодо надання інформації про кінцевого бенефіціарного власника або його відсутність та структуру власності поширюються не тільки на організації, які здійснюють комерційну діяльність, а також на неприбуткові організації, такі як: громадські об'єднання, благодійні та релігійні організації, які не мають на меті своєї діяльності отримання прибутку.

У жовтні 2023 року Кабінетом Міністрів України і Національним банком України була затверджена «Методологія визначення юридичною особою кінцевого бенефіціарного власника», яка передбачає, що під час визначення кінцевого бенефіціарного власника неприбуткової організації – юридичної особи досліджується інформація на наявність ознак прямого або непрямого (через пов'язаних фізичних чи юридичних осіб) вирішального впливу фізичної особи на діяльність такої неприбуткової організації шляхом реалізації права контролю, користування або розпорядження всіма активами чи їх часткою, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування органів управління, а також вчинення правочинів, прийняття обов'язкових до виконання рішень, що мають вирішальний вплив на діяльність неприбуткової організації [2].

Визначення кінцевого бенефіціарного власника в неприбуткових організаціях зумовлене рядом причин, у тому числі використання для запобігання

відмивання, легалізації коштів. Міжнародна практика та оцінка міжнародних експертів свідчить, що існують численні випадки залучення неприбуткових організацій до фінансування тероризму. При цьому неприбуткові організації можуть використовуватись як пряме джерело прибутку або як прикриття для діяльності з відмивання грошей, або фінансування тероризму [3].

Зрозумілим є той факт, що прозорість бенефіціарної структури власності юридичних осіб, у тому числі неприбуткових організацій є важливим аспектом державної політики у боротьбі з незаконними фінансовими операціями та рухом коштів, ухиленням від сплати податків, корупцією та фінансуванням тероризму. Однак, неприбуткові організації за своєю правовою природою не можуть мати акціонерів та власників, оскільки їх діяльність здійснюється не в інтересах окремих фізичних осіб, а в інтересах широкого кола осіб.

Громадські об'єднання, благодійні та релігійні організації не формують статутний капітал, який не поділяється на частки. Як наслідок – виділити відсотки для визначення прямого вирішального впливу на організацію або права голосу юридичної особи фактично неможливо [4]. Повноваження засновника громадського об'єднання закінчуються після державної реєстрації громадського об'єднання в установленому законом порядку [5]. Окрім того, у благодійних та релігійних організаціях також функції засновника закінчуються після державної реєстрації, у подальшій діяльності серед учасників чи членів таких організацій не відбувається розподіл прибутку, оскільки це заборонено чинним законодавством України. Визначити кінцевого бенефіціарного власника в неприбуткових організаціях можливо через наявність непрямого вирішального впливу, але на практиці це також дуже складно реалізувати, з урахуванням усіх особливостей правової природи діяльності таких організацій.

Важливо зазначити, що до вересня 2022 року для релігійних організацій існувало виключення для подачі інформації про кінцевих бенефіціарних власників на рівні з політичними партіями та адвокатськими об'єднаннями. Однак, після внесення змін до законодавства, релігійні організації в Україні відтепер зобов'язані подавати структуру власності і відповідну інформацію про кінцевих бенефіціарних власників. Релігійні організації утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру та діють відповідно до своєї ієрархічної й інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно зі своїми статутами [6].

Тобто, говорячи про особливості такої організації, потрібно розуміти, що її метою є виключно задоволення духовних потреб її членів. Тому в таких неприбуткових організаціях відсутні фізичні особи, які відповідають статусу кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи, оскільки її члени (учасники) не володіють корпоративними правами та не мають значного впливу на керівництво чи діяльність організації, у тому числі громадських та благодійних організацій, де метою й вигодою учасників є задоволення соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів.

З урахуванням правової природи діяльності неприбуткових організацій,

їхніх організаційно-правових форм, специфіки управління та відсутності акціонерів або власників з відповідним поділом статутного капіталу на частки чи акції можна стверджувати, що визначення кінцевого бенефіціарного власника є достатньо складним процесом і фактично вони відсутні в цих організаціях.

Ключові слова: кінцевий бенефіціарний власник; неприбуткові організації; структура власності; релігійні організації; громадські організації; благодійні організації.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 10.11.2023).
2. Про затвердження Методології визначення юридичною особою кінцевого бенефіціарного власника: Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 19 вересня 2023 р. № 1011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1011-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.11.2023).
3. Поліщук О.А., Костенко В.П. Шляхи запобігання ризику відмивання доходів неприбутковими організаціями. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. №2. С.132-138.
4. Керівні настанови щодо розкриття інформації про кінцевих бенефіціарних власників. Державна служба фінансового моніторингу України. 2020. URL: https://fu.gov.ua/uk/pages/mizhnarodne-spivrobotnictvo/mizhnarodni-standarti/pages/zagalni-vidomosti/kerivnictvo/pages/derzhavna-sluzhba/roz-yasnennya/pages/pro-sluzhbu/zagalni-vidomosti/struktura/pages/finansovii_monitorint/metodologija/rekomendaci/kerivni-nastanovi-shhodo-rozkrittya-informacziyi-pro-kinczevix-beneficziarnix-vlasnikiv.html (дата звернення: 10.11.2023).
5. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 10.11.2023).
6. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

Створення судових палат в Україні у ході реалізації судової реформи 1864 р.

Володимир Сендецький

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: Volodsend123@ukr.net,

ORCID: 0009-0000-5617-8041

У середині ХІХ століття на території українських земель, що перебували у складі російської імперії, відбуваються суттєві соціально-політичні трансформації у ключових сферах життєдіяльності суспільства. Це пов'язано насамперед з назрілою потребою якісно нових перемін, які доволі чітко усвідомлював імперський режим. Реформування зачепило також і судову сферу, яка на той час була застарілою та явно не відповідала вимогам часу [1, с. 207]. У зв'язку з цим у колах у імперського самодержавства був намічений курс на трансформацію судової системи, результатом чого стала судова реформа 1864 року.

У процесі судових трансформацій декларувалася ідея створення нового демократичного суду, для чого активно вивчався подібний досвід західноєвропейських держав. Результатом такого реформування стало затвердження імператором 20 листопада 1864 року судових статутів, які базувалися на основі чотирьох законів: «Заснування судових установлень», «Статут цивільного судочинства», «Статут кримінального судочинства», «Статут про покарання, які накладаються мировими суддями» [2, с. 15]. Завдяки прийняттю цих документів, вдалося хоча б на деякий час втілити кращі традиції західної судової системи з урахуванням особливостей тогочасного загальноімперського законодавства.

Зауважимо, що незважаючи на саму сутність імперського самодержавства, проголошені зміни все ж позитивно вплинули на процес судоустрою. Вдалося запровадити демократичні начала суду, що виявлялися у принципі незмінності і незалежності суддів, презумпції невинуватості, усності і змагальності процесу та рівності усіх перед законом [3, с. 270]. Причому проголошувалося відділення судової влади від законодавчої, виконавчої та адміністративної. Важливим фактором перемін було запровадження інституту присяжних засідателів, заснування адвокатури та реорганізація прокуратури, створення мирового суду, запровадження інституту судових слідчих, які функціонували окремо від поліції. Таким чином відповідач, позивач та обвинувачений проголошувались як активні учасники судового процесу із наділенням окремими самостійними правами, які мусив поважати кожен суд.

Якісно нові зміни у системі судоустрою були передбачені документом під назвою «Заснування судових установлень». Стаття перша документа передбачала, що правосуддя здійснюється тільки судом і чітко закріплювала відділення судової влади від адміністративної. Суди першого і другого ступеня,

які діяли до того часу, позбавлялися станового принципу у роботі і поступово утворили дві системи. Мова йде про мирові суди та загальні судові установи, котрі, у свою чергу, були поділені на дві інстанції: окружні суди і судові палати. Мировий суд та окружний суд являлися судами першої інстанції, до компетенції яких належало вирішення справи по суті. Мировий з'їзд та судова палата проголошувались судами другої інстанції з функціями апеляційного суду.

Створення судових палат на території українських земель було суттєвим поштовхом у поширенні демократичних принципів тогочасного правосуддя. Судова реформа передбачала створення трьох судових палат: Харківської, Одеської і Київської. 10 січня 1867 року Олександр II своїм указом увів в дію норми судових статутів в межах округу Харківської судової палати. До його складу спочатку увійшли: Харківська, Воронежська, Курська, Орловська губернії, Бахмутський і Слов'янський повіти Катеринославської губернії, а також Липецький, Лебединський і Усманський повіти Тамбовської губернії. У Харківській губернії було засновано Харківський, Ізюмський і Сумський окружні суди. До округу Харківської судової палати у різний час також відносились Полтавський, Чернігівський, Ніжинський, Стародубський, Лубенський, Катеринославський окружні суди [2, с. 16].

У ході поширення судових статутів в українських землях 30 червня 1868 року утворено Одеську судову палату. Водночас засновувався округ судової палати, до якого увійшли Херсонська Таврійська, Катеринославська, а згодом Бессарабська і Подільська губернії. Юрисдикція судової палати поширювалась на Катеринославську, Подільську, Таврійську, Херсонську та Бессарабську губернії, до яких у різний час належали Катеринославський, Кишинівський, Одеський, Сімферопольський, Таганрогський, Херсонський, Єлисаветградський, Кам'янець-Подільський і Вінницький окружні суди, Одеська судова палата здійснювала координуючу та контролюючу функцію щодо діяльності підзвітних їй окружних судів та їх посадових осіб [4, с. 19].

29 червня 1880 року було створено Київську судову палату. Судова палата поширювала свою юрисдикцію на окружні суди, що знаходились територіально в Київській, Волинській, Чернігівській та Могильовській губерніях: Київський, Житомирський, Луцький, Могильовський, Ніжинський, Стародубський, Уманський, Черкаський та Чернігівський окружні суди [5, с. 13].

У процесі функціонування судових палат розгляд цивільних справ відбувався на основі норм статуту цивільного судочинства. У цьому контексті важливе місце відводилось демократичним принципам здійснення правосуддя, що проголошені судовою реформою. Одним із базових став принцип гласності, який передбачав розгляд судової справи на відкритому судовому засіданні. Проте, якщо справа стосувалася особистого життя громадян, то її розгляд відбувався за зачиненими дверима. Судові палати розглядали найбільш типові цивільні справи пов'язані з майновими та земельними відносинами, а також деякі справи щодо адміністративної юстиції.

Стосовно кримінальних справ, то судові палати мали право перевіряти

проголошені вироки, які ще не набули законної сили, а їх вироки можна було оскаржити у Сенаті, як касаційній інстанції. У статуті кримінального судочинства чітко не зазначалося провадження по справах у судах першої інстанції, що дало можливість сторонам подавати відповідні нововиявлені докази безпосередньо до апеляційної інстанції. Водночас до компетенції судових палат належав розгляд справ про державні і посадові злочини, де палати виступали як перша інстанція [5, с. 14].

Таким чином, реалізація судової реформи 1864 року передбачала трансформацію тогочасної системи судочинства, що суттєво позначилось на функціонуванні судових інституцій. Серед нововведень реформою запроваджувалось заснування судових палат, яких в українських землях було створено три – Харківська, Одеська і Київська. Судові палати ефективно здійснювали повноваження щодо перевірки обґрунтованості й законності винесених рішень окружними судами, що дало можливість забезпечення особі додаткової можливості захисту порушених або оспорюваних прав.

Список використаних джерел

1. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / За редакцією І. Б. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. 502 с.
2. Француз А. Й., Гаряга О. О. Система правосуддя в українських землях після Судової реформи 1864 р. *Юридична наука*. 2020. № 12(114). С. 13-19.
3. Серета О. В. Корпус суддів Харківської, Київської та Одеської судових палат за часів Центральної ради. *Українська Центральна Рада – світоч національного державотворення: історико-правові уроки та сучасні реалії : матеріали круглого столу, тези наук. доп. (13 квіт. 2017 р.)*. Київ, 2017. С. 270–272.
4. Таваткиладзе О. М. Створення Одеської судової палати як основний елемент Судової реформи 1864 року в Російській імперії. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1(26). Т. 2. С. 18-21.
5. Левчук Ю. М. Київська судова палата в державному механізмі Російської імперії (1880-1917): історико-правове дослідження [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Левчук Юлія Михайлівна; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 20 с.

Щодо окремих питань формування державної політики відновлення України від наслідків російської агресії: загальнотеоретична характеристика

Наталія Степаненко

доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206

Олександр Курілець

аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kuriletsoo@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0005-7855-5297

Російсько-українська війна, що розпочата країною-агресором ще у 2014 році, щодня спричиняє глобальні збитки для України, призводить до масштабних руйнувань усіх сфер нашої держави, а також численних людських жертв, яких у Європі не було з часів Другої світової війни.

Кожного дня Україна продовжує мужньо протистояти ворогу. Такі реалії сьогодення дають нові виклики уряду та народу нашої держави. Так, на рівні влади, в науковому та експертному середовищах, громадській сфері виникла полеміка про відновлення, відбудову та подальший розвиток України після закінчення війни.

Проблематика, пов'язана з економічним розвитком України після війни, відбудови та становлення пошкодженої інфраструктури, забезпечення інформаційної та національної безпеки у післявоєнний період, досліджена та розкривається доволі детально вітчизняними науковцями, серед них – Р. Бедрій [1], О. Квасніцька [2], Н. Оніщенко [3], І. Підоричева [4] та ін.

Разом з тим, на сьогоднішній день необґрунтовано залишаються поза увагою дослідників актуальні питання формування державної політики відновлення України від наслідків російської агресії через теоретико-правову призму. Відсутність комплексних досліджень у даній сфері, низька наукова опрацьованість вказаної проблематики не сприяє виробленню уніфікованого підходу для її вирішення.

Наразі у вітчизняному теоретико-правовому полі існує чимало дефініцій «держава», «державна політика». Не вдаючись до їх хрестоматійного переліку та детального аналізу, пропонуємо розуміти, що держава – це політична організація суспільства. У той же час, державна політика – це цілеспрямована діяльність органів державної влади для вирішення суспільних проблем, досягнення й реалізації загальнозначущих цілей розвитку суспільства або його окремих сфер.

Варто зазначити, що більшість дослідників, серед них О. Валевський, державну політику визначають, як напрямок дій (або бездіяльність), що обирає державна влада (або орган державної влади, що має повноваження: правові,

політичні чи фінансові) для вирішення певної проблеми або сукупності взаємозалежних проблем [5].

Таким чином, приходимо до думки, що державна політика – це так звана реакція держави на конкретні проблеми, які виникли в суспільстві, з метою оперативного та ефективного реагування для подальшого їх вирішення чи мінімізації.

Нинішня ситуація, що склалася в нашій державі, вимагає перегляду існуючих підходів саме до формування державної політики та пошуку якісно нових ефективних методів її реалізації в цілому, а також у сфері відновлення України від наслідків російської агресії зокрема.

Формування державної політики – це складний та багатоетапний процес, від правильної побудови якого прямолінійно залежить кінцевий результат, досягнення поставлених цілей, а також, відповідно, дієва реалізація державної політики в цілому.

Беззаперечно, що сьогодні глобальною проблемою для суспільства та для нашої держави є війна в Україні, а також її неминучі наслідки, які є зараз, та, які будуть у майбутньому. І хоча, фактично, війна в Україні триває з 2014 року, проте міжнародне обговорення повоєнного відновлення нашої держави, а також відповідне реагування Уряду відбулося лише після повномасштабного вторгнення агресора.

Так, влітку 2022 року Швейцарія спільно з Україною прийняла Міжнародну конференцію з питань відновлення України у м. Лугано, де Уряд України представив масштабний План відновлення держави після війни [6]. Але, на жаль, майже в усіх розділах представленого Плану експерти, міжнародні партнери та вітчизняні науковці знайшли численні прогалини, і в цілому заявили, що документ є досить абстрактним та потребує суттєвого доопрацювання.

Восени 2022 року в Німеччині Україна анонсувала більш реалістичну програму – План швидкого відновлення, який зосереджений на оперативній відбудові об'єктів соціальної інфраструктури, зруйнованої унаслідок повномасштабного російського вторгнення [7].

Цьогоріч влітку на черговій Конференції, що відбулася в Великій Британії Уряд України заявив, що спільно з міжнародними партнерами розробляє план швидкого відновлення України [8].

І це далеко не останній документ, який Україна представить на шляху до свого відновлення. Ми вважаємо, що створення низки планів, проєктів, стратегій, внесення змін до чинного законодавства не гарантує повне та всебічне вирішення проблеми, зокрема і тієї, яка існує дотепер. Вказане лише стає каталізатором для появи нових колізій, прогалин, суперечностей та розбіжностей у чинних нормативно-правових актах, що своєю чергою сповільнить процес відновлення України, а не пришвидшить його.

Так, до прикладу, Проєкт ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України для залучення інвестицій з метою швидкої відбудови України» покликаний спростити процедуру зміни цільового призначення земельних

ділянок [9]. На переконання законотворців, це сприятиме ефективному відновленню промисловості нашої держави та залученню іноземних інвестицій на відбудову країни. Але спрощення – це завжди ризик того, що контроль над процесами взагалі буде втрачено, особливо за наявності правових колізій і відсутності дієвих обмежень.

Діяльність Уряду щодо формування державної політики у сфері відновлення України від наслідків російської агресії повинна, у першу чергу, ґрунтуватися не на кількості розроблених та затверджених нормативно-правових актів, а на їх якості та ефективності від реалізації.

Список використаних джерел

1. Бедрій Р. Б. *Поняття економічної основи місцевого самоврядування та її організаційно-правове забезпечення в умовах війни в Україні*. Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право 2023. Т.1. Вип. 75. С. 59-64.
2. Квасніцька О. О. *Відновлення України від наслідків війни в контексті реформування містобудівного законодавства. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права). Видавничий дім «Гельветика». 2022. Т. 2. С. 839-844.
3. Оніщенко Н. М. *Ефективність та якість законодавства у фокусі відбудови України*. Альманах права. 2022. № 13. С. 23-27.
4. Підоричева І. Ю. *Післявоєнне відновлення Європи: досвід та уроки для України*. Журнал європейської економіки. 2022. Т. 21, № 2 (81). С. 190-207.
5. Валевський О. Л. *Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження*. [монографія]. 2001. 242 с.
6. 4-5 липня 2022 року Швейцарія спільно з Україною прийняла Міжнародну конференцію з питань відновлення України (URC 2022) у м. Лугано. URL: <https://ua.unc-international.com/ukraine-recovery-conference-2022-mizhnarodna-konferenciya-z-pitan-vidnovlennya-ukrayini> (дата звернення: 22.11.2023).
7. Міста України: начіігроші відбудова і хто вирішує. URL: https://lb.ua/news/2023/11/17/584661_mista_ukraini_chii_groshi_vidbudova.html (дата звернення: 22.11.2023).
8. З'явилася спільна заява співголів урядів України та Великобританії щодо відновлення України. URL: https://lb.ua/world/2023/06/23/561932_zyavilasya_spilna_zayava_spivgoliv.html (дата звернення: 22.11.2023).
9. *Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України для залучення інвестицій з метою швидкої відбудови України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-deyakikh-zakonodavchikh-aktiv-ukraini-dlya-zaluchennya-investitsiy-z-metoyu-shvidkoi-vidbudovi-ukraini> (дата звернення: 22.11.2023).

Передумови виникнення міжнародного комерційного арбітражу в період античності

Інна Доляновська

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096*

В`ячеслав Ситий

*аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SytyiVO@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0001-1852-9100*

Міжнародний комерційний арбітраж протягом тривалого часу залишається одним з ефективних інструментів взаємодії у відносинах міжнародної торгівлі, що достатньо широко застосовується в Україні та світі.

Як інститут позасудового вирішення спорів та конфліктів, як альтернативний спосіб вирішення міжнародних спорів, міжнародний комерційний арбітраж має давню історію свого становлення, що об'єднує в собі декілька взаємопов'язаних та слідує один за одним періодів. При цьому така історія становлення обумовлена причинами (факторами), що слугували для виникнення та розвитку такого явища.

Дослідження першопричин виникнення певного юридичного явища або процесу є складовою взаємозв'язку "причина – наслідок" (причинно-наслідковий процес). Причина – є таке явище, яке породжує інше явище – наслідок [1, с.128]. У нашому випадку є причина або декілька, і є наслідок – виникнення міжнародного комерційного арбітражу. Даний взаємозв'язок спробуємо відобразити у даних тезах.

Першопричини виникнення міжнародного комерційного арбітражу варто шукати насамперед в періоді античності. Адже саме там, на думку низки науковців, з'явилося це явище. Так, за переконаннями Макєвої О.М., в найдавніших державах, таких як Межиріччя, Єгипет та Мала Азія міжнародний комерційний арбітраж вже був достатньо поширений. Крім непрямих доказів (сюжети третейського суду в міфах і найдавніших літературних пам'ятках), збереглися і документальні свідчення, виявлені археологами (до прикладу, угоди єгипетських купців 2500-2300 рр. до н.е) [2, с. 62].

Коваленко І. В. у своєму дослідженні зауважує, що міжнародний арбітраж активно використовувався і в часи Стародавнього Китаю, а перші історичні записи датуються 2100-1600 р. до н.е. Розв'язання спорів шляхом посередництва в Китаї здійснювалося за підтримки конфуціанства. Відповідно до вчень видатного мислителя Конфуція конфлікти та судові процеси провокують дисгармонію, що у свою чергу, руйнує соціальні відносини. Китай був знаменитий і тим, що на загальнокитайському конгресі вперше був підписаний договір про ненапад, що

передбачав мирне вирішення суперечок (у 546 р. до н.е.) [4, с.21]. Стародавня Індія, як і Стародавній Китай, теж застосовувала мирні способи врегулювання міжнародних спорів. Крім того, є певні історичні відомості, що вказують на схожі ознаки такого стародавнього арбітражу з сучасним міжнародним арбітражем [3, с. 102].

Будучи послідовними, поділяємо думку згаданих вище науковців щодо історичних аспектів виникнення арбітражу саме у період античності. Втім, на нашу думку, мова йде саме про виникнення арбітражу, в тому числі й комерційного, як узагальненого інституту, а міжнародний комерційний арбітраж з'явився саме у Стародавньому Римі, що можливо аргументувати наступними положеннями. Так, відповідно до історичних відомостей у Стародавньому Римі першим постійно діючим міжнародним комерційним арбітражем був, так званий, суд рекуператорів. Рекуператорами (recuperatores) були судді, які призначалися замість звичайних суддів для здійснення судочинства у справах за участю іноземців. Імператор Юстиніан вперше наділив рішення третейських судів силою рішення державних судів. До цього сторони могли лише передбачити в арбітражній угоді заходи спеціального стягнення чи інший спосіб, що забезпечує виконання рішень [5]. Адже саме іноземна комерційна складова є ключовою ознакою для вирішення такого спору в інституті міжнародного комерційного арбітражу.

Таким чином, аналізуючи перші згадки про загальний арбітраж та міжнародний комерційний арбітраж, як його різновид, можливо виділити декілька причин, наслідком яких стало виникнення такого арбітражу.

Так, перша причина виникнення міжнародного комерційного арбітражу, пов'язана з появою перших державних утворень, наявністю спірних відносин та постійною боротьбою за територію і владу. Концентрація влади в руках однієї особи, яка мала на меті постійно збільшувати свою територію, зумовлювала й збільшення різних соціальних верств на одній території, що неминуче конфліктували один з одним. Друга причина є тісно пов'язана з першою і пояснюється тим, що міжнародний комерційний арбітраж мав на перший погляд статус незалежного від держави органу, що дозволяло тогочасним керівникам у такий спосіб завойовувати підтримку та прихильність народів. Адже існування незалежного від держави органу було свідченням поваги такого державного управління до свого населення.

І третьою причиною виникнення міжнародного комерційного арбітражу, про яку згадують у своїх працях більшість науковців у досліджуваній сфері, є розвиток торговельних відносин між різними народами та громадами, що вимагали оперативного та справедливого врегулювання питань або конфліктних ситуацій, що виникали у процесі продажу товарів і послуг.

Отже, причинно наслідковий зв'язок можливо відобразити наступним чином. Такі причини, як: посилення влади та боротьба за територію, важливість збереження підтримки та поваги серед населення, зародження перших торговельних відносин античних держав - як наслідок, призвели до виникнення

міжнародного арбітражу та комерційного міжнародного арбітражу, як його різновиду.

Список використаних джерел

1. Єременко О. М., Соловійов О. В. *Філософські аспекти дослідження каузальності в соціально-гуманітарній сфері: монографія*. Одеса. Видавничий дім "гельветика". 2021. 406 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15576/Філософські%20аспекти%20дослідження..О.%20М%20Єременко.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення 08.11.2023).
2. *Макеєва О.М. Міжнародний комерційний арбітраж: теоретико- правові аспекти*. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». Київ. НАУ, 2020. № 3. С.61-66. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/45734/1/10.pdf> (дата звернення 09.11.2023).
3. *Коваленко І. В. Міжнародний комерційний арбітраж: від античності до сьогодення*. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. 2016. Вип. 6(1). С. 101-105. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_6\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_6(1)_27). (дата звернення 07.11.2023).
4. *Гавриленко О. А. Історія міжнародного права: стародавня доба: навчальний посібник*. Харків. ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 232 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Havrylenko_Oleksandr/Istoriia_mizhnarodnoho_prava_starodavnia_doba.pdf?PHPSESSID=icv0rhf8ca4i2ma2tg48i5nr60 (дата звернення 07.11.2023).
5. *Волков О.Ф. Торгові третейські суди*. 1913 р. 302 с. URL: <https://dspace.spbu.ru/handle/11701/36481> (дата звернення 07.11.2023).

Поняття банку і банківської системи в теорії та практиці

Сергій Куць

*студент магістратури, спеціальності «Право»,
освітньої програми «Право» Юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KutsSM@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-1408-7510*

Віталій Скоморовський

*д.ю.н., професор, професор кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1020-2322*

Банк і банківська система – це фундаментальні категорії банківських відносин. В науці фінансового права багато досліджень пов'язаних із визначенням даних категорій, однак єдиного і точного трактування їх ще немає. Тому особливо важливо визначити їх поняття.

Перш ніж визначити поняття банку, потрібно зазначити, що одним із найбільших недоліків вітчизняного законодавства про банки і банківську діяльність є відсутність в Законі України «Про банки і банківську діяльність» терміну «банківська система». Тому, в першу чергу потрібно визначити поняття банківської системи в цілому, а вже на її основі переходити до трактування поняття банку, адже банки в сукупності становлять собою банківську систему.

Перш за все зауважимо, що попри відсутність поняття банківської системи в вищезазначеному Законі слід звернути увагу, що в ньому наведено перелік банків, які її становлять. Так, згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III банківська система України складається із Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, які створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону [1].

Насамперед зазначимо, що загальноприйнятого визначення поняття «банківська система» у вітчизняній юридичній літературі немає. Так, на думку К. А. Гурковської банківська система визначається як «сукупність різних видів банків і банківських інститутів, з допомогою яких здійснюється мобілізація коштів, надаються клієнтурі кредити та різноманітні послуги щодо прийому вкладів і наданих кредитів» [2, с. 190].

В свою чергу, в на думку О. М. Бандурки банківська система визначається як «сукупність різноманітних видів банків та банківських інститутів у їх взаємозв'язку, які діють у тій чи іншій країні в певний історичний період; складова кредитної системи» [3, с. 49].

Отже, на нашу думку, в першому випадку у визначенні «банківська система» акцентується увага на елементах з яких складається банківська система, та операції які вони здійснюють, а у другому система розглядається як сукупність банків і інших банківських установ, але яких не вказується.

До визначення поняття «банківська система» сучасні науковці підходять з

різних позицій.

Як зазначає О. А. Єпіфанов, «банківська система виникає не внаслідок механічного поєднання окремих банків, а ґрунтується на заздальгідь виробленій концепції, у межах якої кожний вид банків і кожний окремий банк займає певне місце. Структура банківської системи залежить від певних суспільно-економічних відносин у державі» [4, с. 93].

В свою чергу, О. А. Костюченко розуміє під банківською системою «розгалуджену сукупність банків, банківських інститутів, фінансово-кредитних установ, що діють у межах єдиного фінансово-кредитного механізму на чолі з центральним банком і йому підпорядковуються. Вчений відносить до банківської системи і фінансово-кредитні установи, що не мають статусу банку» [5, с. 28].

В свою чергу, О. В. Дзюблюк визначає банківську систему як «сукупність усіх банків країни, які взаємодіють між собою, підпорядковуючись установленим нормам і правилам ведення банківської справи з метою забезпечення можливостей для ефективного грошово-кредитного регулювання економіки, кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту, а також стабільної діяльності банківських установ» [6, с. 26].

Разом з тим, потрібно відзначити, що велика кількість сучасних дослідників банківську систему розглядають як складову частину іншої системи.

На наш погляд, позиція щодо належності категорії «банківська система» до складу більш ширшої категорії «фінансова система держави» та поділ її на певні елементи є цікавою, однак, підтримуючи цю позицію, необхідно зауважити, що фінансова система України не обмежується рамками державних інституцій.

Вона концентрує не лише фінансові ресурси держави та органів місцевого самоврядування, Пенсійного фонду України, а й фінанси Національного банку України та комерційних банків, корпоративного сектору, фінанси підприємств, підприємницької сфери, населення, а також ресурси фінансового ринку та ринку фінансових послуг, страхові резервні фонди, благодійницькі (децентралізовані) фонди.

Також науковці розглядають банківську систему як «складову кредитної системи держави, яка і становить сукупність різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією банківських установ, що функціонують у межах єдиної фінансової системи та єдиного грошово-кредитного механізму у певний проміжок часу» [7, с. 45; 8, с. 183; 9, с. 147; 10, с. 410].

На думку І. Б. Заверухи, банківська система є «своєрідною економічною та організаційно-правовою структурою, що організує функціонування грошового ринку з метою забезпечення державних інтересів та задоволення приватних інтересів членів суспільства на ринку банківських послуг (банків, банківських об'єднань, банківських асоціацій, спілок, фінансових установ, що відповідною мірою здійснюють банківську діяльність, та їх клієнтів)» [11, с. 39].

В свою чергу Д. О. Гетманцев визначає банківську систему України, як «складову кредитної системи держави, що включає в себе Національний банк України, інші банки (резиденти та нерезиденти, зареєстровані у встановленому

порядку на території України) та небанківські фінансові установи, виключною діяльністю яких є прийняття вкладів, розміщення кредитів або ведення рахунків клієнтів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, банківську інфраструктуру, а також зв'язки та взаємовідносини між ними» [12, с. 25].

На наш погляд, останнє визначення банківської системи України виглядає досить повним, оскільки поряд у всіма елементами, що входять до банківської системи, включає і Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, який є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні та регулюється Законом України від 23 лютого 2012 р. «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [13].

Отже, в результаті проведеного дослідження можемо зробити висновок, що банк – це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги. Банківська система – це сукупність всіх банків держави, які взаємодіють між собою, підпорядковуючись установленим нормам і правилам ведення банківської справи з метою забезпечення можливостей для ефективного грошово-кредитного регулювання економіки, кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту, а також стабільної діяльності банківських установ. Вважаємо, що такі трактування даних категорій на сьогодні є найбільш оптимальними.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст.30.
2. Гурковська К. А. Фінансове право України: навч. посібник (у схемах, таблицях та коментарях). Львів: ЛьвДУВС, 2016. 308 с.
3. Бандурка О. М. Фінансове право: підручник. Харків: Екограф, 2015. 500 с.
4. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків навч. посібник. Суми Університетська книга, 2007. 503 с.
5. Костюченко О.А. Банківське право : Підручник. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ: Атіка, 2011. 376 с.
6. Дзюблюк О. Іноземний капітал у банківській системі України: вплив на розвиток валютного ринку та діяльність банків. Вісник Національного банку України. 2014. №5. С. 26-33.
7. Орлюк О. П. Банківське право. навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 376 с.
8. Ковалів М. В. Фінансове право України: навчальний посібник. Львів: СПОЛОМ, 2022. 394 с.
9. Банківське право України : навч. посіб.; за заг. ред. А. О. Селіванова. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 384 с.
10. Воронова Л. К. Фінансове право України. підручник. Київ: Прецедент; Моя книга, 2006. 448 с.
11. Заверуха І. Б. Банківське право : посібник для студентів. Львів : Астролябія, 2002. 222 с.
12. Гетманцев Д. О. Банківське право України. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
13. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 50, ст.564.

Реформування господарського судочинства як перспектива розвитку ефективного судочинства

Інна Доляновська

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096*

Яна Долянівська

*здобувач вищої освіти рівня «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianivskaIL@krok.edu.ua*

Судова система України існує для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного та справедливого вирішення правових суперечок на засадах верховенства права. Судова система забезпечує доступність правосуддя кожній особі в порядку, встановленому Конституцією та законами України, що і становить одне із першочергових завдань держави у сфері розвитку правової політики.

Одним з пріоритетних напрямків судової реформи є вирішення господарських (комерційних) спорів, оскільки від ефективності розгляду та вирішення такої категорії спорів залежить фінансовий клімат в країні, надходження інвестицій в економіку. В Європі та світі переважна частина комерційних спорів вирішуються переважно системою державних судів. Приватні бізнес суперечки, як правило, вирішуються системою арбітражів, які не належать до державних судових систем.

В Україні ж практично всі комерційні спори, за виключенням невеликої частини, яка припадає на міжнародний арбітраж, вирішуються шляхом звернення до системи державних господарських судів [3].

У зв'язку з набранням 30 вересня 2016 р. чинності Законами України «Про внесення змін до Конституції України» [1] та «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. [2] концептуальними змінами чергового етапу судової реформи стали: впровадження триланкової системи судоустрою, (місцеві суди, апеляційні суди та Верховний Суд України з функціями касаційної інстанції); подальша ліквідація Вищого господарського суду України та утворення Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду України; впровадження Вищого суду з питань інтелектуальної власності для розгляду певних категорій справ.

Зміна матеріального законодавства неодмінно призводить до реформування процесуального законодавства. У зв'язку з цим у Верховній Раді України зареєстровано законопроект про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів за № 6232 від 23.03.2017 р. [4].

Зупинимося на огляді новел господарського процесуального законодавства. Так, переважна більшість процесуальних повноважень суду під час розгляду господарських справ буде виходити з принципу виконання судом у господарському процесі виключно ролі арбітра. Суттєво розширюються можливості здійснення господарського судочинства із застосуванням інформаційних технологій (таких, як «електронний суд»), зокрема, вчинення всіх процесуальних дій через засоби електронного зв'язку з відповідними механізмами ідентифікації та безпеки.

Новизною правил господарського судочинства передбачається право суду застосувати способи забезпечення позову і доказів в будь-який інший спосіб, який ефективно захищає порушене право позивача, якщо цей спосіб не суперечить закону. У господарському судочинстві запроваджується можливість стягнення неоспорюваної заборгованості в порядку наказного провадження, якщо грошова заборгованість за письмовими договорами не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [8].

Нові правила господарського судочинства передбачають спрощення та прискорення розгляду нескладних справ, розгляд справи в розумні строки. Передбачено забезпечення ґрунтовної підготовки та розгляду складних справ, суттєві зміни стосуються представництва в судовому процесі, порядку компенсації судових витрат.

Особливої уваги заслуговують норми законопроекту, що стосуються підтримки судом міжнародного комерційного арбітражу та третейського суду, зокрема, що стосуються забезпечення судом позову та доказів у арбітражному та третейському процесі, визначаються обмеження і чіткі межі втручання судів у розгляд справ, які можуть вирішуватись міжнародним комерційним арбітражем або третейським судом. [5].

Беремо до прикладу досвід зарубіжних країн, таких як, зокрема Франція, де судьями торгових судів, є підприємці, керівники приватних підприємств, що мають спеціальні знання. Саме завдяки такому підходу існує високий рівень довіри до державних судів у Європі та низький індекс корупції [3].

На наш погляд, з метою вдосконалення системи господарського судочинства потрібно здійснити такі першочергові заходи:

1. на нормативно-процесуальному рівні:

- внести зміни і доповнення до Господарського процесуального кодексу або прийняти новий Кодекс;
- вдосконалити процедуру розгляду спорів та оскарження судових рішень в напрямі спрощення для окремих категорій справ;
- включити до стадій господарського процесу етап виконання рішень господарських судів;

2. на інституційно-функціональному рівні:

- вдосконалити організаційну діяльність суду через запровадження спеціальної структури для звільнення голови суду від виконання неприбуткових судових діяльності адміністративно-господарських функцій;
- вдосконалити внутрішню спеціалізацію роботи судів першої та апеляцій-

ної інстанцій, зокрема, розробити чіткі критерії розподілу справ між суддями за окремими категоріями і загальні показники тривалості їх розгляду;

- зменшити навантаження на господарські суди через розширення можливостей і практики альтернативних способів вирішення господарських спорів [7].

На нашу думку реформування господарського судочинства та наближення його до судової системи європейського зразка неприпустиме без вдосконалення системи господарського судочинства.

Ключові слова: реформування господарського судочинства; перспектива розвитку.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 28, ст. 532).
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402- VIII // Відом. Верхов. Ради України. – 2016. – № 31 – Ст. 545.
3. Європейське спрямування господарського судочинства URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/gospodarske-pravo/evropeyske-spryamuvannya-gospodarskogo-sudochinstva.html> (дата звернення 20.11.23).
4. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 від 23.03.2017 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (дата звернення 20.11.23).
5. Зміни до процесуального законодавства вже у Раді: Основні новели Законопроекту URL: <http://ukrainepravo.com/news/ukraine/zmini-do-protsesualnogo-zakonodavstva-vzhe-u-radi-osnovni-novelizakonoproektu/> (дата звернення 20.11.23).
6. Назаров І. В. Судова реформа як частина правової реформи в Україні. Вісник Вищої ради юстиції. 2011. №1(5). С. 4. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2015/12.pdf (дата звернення 20.11.23).
7. Попова С. М Особливості реформування системи господарського судочинства в Україні. Наше право. 2015. №4. С.5. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2015_4_7 (дата звернення 20.11.23).

Грубі порушення прав людини внаслідок збройної агресії проти України: теоретико-правові аспекти

Наталія Степаненко

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206*

Крістіна Корніяка

*студентка 2 курсу, спеціальність «Право»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KorniiakaKV@krok.edu.ua*

24 лютого 2022 року збройні сили російської федерації здійснили повномасштабне вторгнення на територію України, що стало продовженням та ескалацією міжнародного збройного конфлікту, який триває між росією та Україною з 2014 року. Військові дії та окупація тягнуть за собою порушення прав і свобод, зокрема права на життя, право на безпеку в умовах воєнних дій та війни, право на освіту, право на охорону здоров'я та особистісний розвиток, право на спілкування з сім'єю та права на піклування і захист з боку держави [5, с. 1].

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність, зазначено у статті 3 Декларації з прав людини [3, ст. 3]. Проте російська федерація грубо порушує, послідовно чинить непропорційні та невибіркові напади, обстріли цивільної критичної інфраструктури, захищених об'єктів, як-от: лікарень, шкіл, від чого здебільшого страждає цивільне населення, що стає причиною загибелі та каліцтва українських громадян [6]. Росія порушує головне правило війни – не вбивати. Актуальність і важливість прав людини, їх реалізація та захист є очевидними. Головною загрозою і перешкодою для реалізації прав людини стають збройні конфлікти. Саме в умовах конфліктів та війн порушення прав людини стають надзвичайно масштабними.

Ми живемо у демократичній та вільній державі, яка гарантує за Конституцією України, а саме за статтею 27, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [1, ст. 27].

Боляче казати, що стаття 28 Конституції України була неодноразово порушена. У ній йдеться, що кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [1, ст. 28].

У російсько-українській війні факти застосування сексуального насильства мали місце з 2014 року. Але після повномасштабного вторгнення російської федерації, війська агресора застосовують сексуальне насилля саме як метод ведення війни в небачених раніше масштабах – зокрема, для залякування, помсти чи «покарання» цивільного населення на окупованих територіях. Сексуальне насилля застосовується до жінок, чоловіків та дітей [6]. Агресор на

постійній основі здійснює вбивства, поневолення, депортацію або насильницьке переміщення населення, поміщення у в'язниці або інше жорстоке позбавлення фізичної свободи на порушення основоположних норм міжнародного права, тортури, переслідування будь-якої ідентифікованої групи або спільноти за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними або іншими мотивами, які повсюдно визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом, інші нелюдські діяння аналогічного характеру, які полягають в умисному заподіянні сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень, а також такі, що спричиняють негативний вплив на психічне та / або фізичне здоров'я. І тим самим порушує низку законів, підзаконні та міжнародні акти, Конституцію України [5].

Під час повномасштабного російського вторгнення в Україну у 2022 році тисячі українських дітей були викрадені, депортовані та насильно усиновлені рф. Організація Об'єднаних Націй заявила, що звинувачення є «достовірними», що російські сили відправляли українських дітей до росії на усиновлення в межах масштабної програми. Розслідування підтвердило, що війська країни агресора примусово переселяли українських дітей без їхньої згоди чи згоди батьків, брехали їм, що їхні батьки відмовляються від них, використовують їх для пропаганди, створюють літні табори для українських сиріт і «патріотичного виховання», а також русифікують їх, даючи їм російську мову, громадянство та усиновлення [6].

Оцінки кількості українських дітей, депортованих до росії, коливаються від 19393 до 307 000 осіб без будь-яких познак, коли вони зможуть повернутися до своїх рідних міст. Відповідно до міжнародного права, включаючи Конвенцію про геноцид 1948 року, є підстави навмисної, спланованої, інституціоналізованої політики, метою якої є знищення всієї або частини цільової групи – у цьому випадку української нації через її дітей – це може бути вказівкою до геноциду [6].

Варто також відмітити, що Україна, внаслідок російської агресії за ступенем забрудненості території вибуховими пристроями, зараз є чи не найнебезпечнішим місцем на планеті. На повне розмінування української території після війни, за оцінками експертів, піде не менше п'яти років. Міна загрожує продовольчій безпеці. На замінованій території неможливо вирощувати сільськогосподарські культури. Фермери змушені скорочувати площу оброблюваних земель. Це тисне на ресурси, виснажує землі [7].

Починаючи з 1864 року, коли було ухвалено першу Женевську конвенцію про поліпшення долі поранених на полі бою, кожна війна у світі регулюється законами та звичаями міжнародного гуманітарного права. Забезпечення прав та свобод людини під час війни є важливим елементом збереження гуманності та цінностей, на яких базується наше суспільство. Ці обмеження було створено для того, щоби знизити жорстокість і смертоносність війн. На перший погляд, війни не мають нічого спільного із законом, а швидше є проявом тотального хаосу. Проте є приклади воєнних операцій, під час яких зважали на закони і звичаї ведення війни. В ст. 2 говориться, що «врегулювання або дозвіл всіх можуть

сприяти виникненню між ними суперечок чи конфліктів ... ведення війни має завжди знаходитись тільки в рамках мирних засобів». Таким чином, війна була юридично заборонена! [2, ст. 2]. Ставлення міжнародного права до війни отримало своє закінчене оформлення в Декларації про принципи міжнародного права 1970. У ній проголошувалося: «Агресивна війна є злочином проти миру, яка тягне відповідальність за міжнародним правом».

Можемо назвати низку найважливіших принципів міжнародного права, які порушила росія, спробувавши анексувати Крим. Це принцип суверенної рівності держав. Далі, принцип незастосування сили і погрози силою (2, п. 4 Статуту ООН), принцип непорушності державних кордонів і відмови від територіальних претензій, принцип мирного розв'язання міждержавних конфліктів (ст. 2 п. 3 Статуту ООН), принцип невтручання у внутрішні справи, принцип загальної поваги до прав людини, принцип співробітництва, принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань [4, с. 176].

Насамперед, український народ продовжує гідно боротися із окупантами також завдячуючи волонтерам, які відстоюють права та інтереси людей, що перебувають в складних життєвих ситуаціях, надають їм підтримку та допомогу у вирішенні проблем.

Отже, розглядаючи проблемні питання грубого порушення прав людини внаслідок збройної агресії проти України, можемо зробити висновок, що на даний час держава-агресор порушує цілу їх низку, оскільки Україна є суверенною, незалежною державою і повноцінним членом міжнародного співтовариства. Тому, на наше глибоке переконання, лише притягнення росії та окремих високопосадовців до міжнародної відповідальності, відновить довіру та захистить права людей на вільне і мирне життя.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.11.2023).
2. Статут Організацій Об'єднаних націй і Статут Міжнародного суду від 26.06.1945 р. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 11.11.2023).
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 11.11.2023).
4. Задорожній О. В. Порушення принципу поваги основних прав і свобод людини під час агресії Російської Федерації на сході України / О. В. Задорожній // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2015. – Вип. 32(3). – С. 175-176.
5. Панченко М. Огляд порушень прав людини, вчинених Російською Федерацією на окупованих територіях України від 31 березня 2023 р. URL: <https://vostok-sos.org/oglyad-porushen-prav-lyudyny-vchynenyh-rosijskoju-federacziyeu-na-okupovanyh-terytoriyah-ukrayiny-za-berezen-2023-roku-na-pidstavi-vidkrytyh-dzherel/> (дата звернення: 11.11.2023).
6. Лубінець Д.В. Порушення прав українських дітей на тимчасово окупованих територіях України та у Росії: депортація, мілітаризація, індоктринація від 22 лютого 2023 р. URL: <https://ombudsman.gov.ua/childrenofwar-2023/hrubi-porushennia-prav-dytyny-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-proty-ukrainy-zahalnyi-ohliad> (дата звернення: 11.11.2023).
7. Безпекова ситуація в Україні від 26 вересня 2023 р. URL: <https://www.dndi.mvs.gov.ua/ua/news/news-2023-09-26.php> (дата звернення: 11.11.2023).

Цивільна процесуальна норма як об'єкт формалізації

Костянтин Адаסקалиця

аспірант 2 року навчання,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: AdaskalytsiaKK@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-2716-9343

В Україні тривають активні реформи в сфері правосуддя. У цьому контексті законодавство про цивільне судочинство зазнає змін та оновлень. У процесі відповідних оновлень окремої уваги заслуговує проблема якості формалізації цивільних процесуальних норм. Сьогодні перед проектувальниками актів законодавства про цивільне судочинство стоїть дуже не проста задача: забезпечувати виконання міжнародних зобов'язань, що Україна на себе взяла, відповідати на організаційні виклики сьогодення, підвищувати довіру громадян до суду та одночасно забезпечувати стабільність правової системи.

Цивільно-процесуальні норми, як об'єкт формалізації, мають певну власну специфіку. З одного боку, така специфіка обумовлена їх процедурним характером, а з іншого – специфічною категорією справ, принципів та інших властивостей, які відрізняють їх від норм інших процесуальних галузей права.

В ст. 1 ЦПК визначено, що він визначає юрисдикцію та повноваження загальних судів щодо цивільних спорів та інших визначених цим Кодексом справ, встановлює порядок здійснення цивільного судочинства.

В ч.1. ст.3 ЦПК також зазначено, що цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу, Закону України "Про міжнародне приватне право", законів України, що визначають особливості розгляду окремих категорій справ, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Отже, обсяг законодавства про цивільне судочинство не обмежуються виключно сукупністю норм самого ЦПК, і до нього входять також норми інших Законів, міжнародних договорів та Конституції. Тому науковці тлумачать, що норми цивільного процесуального права "регулюють суспільні відносини між судом і учасниками судового процесу в сфері здійснення судочинства в цивільних справах шляхом розгляду і вирішення цивільних справ у суді першої інстанції, а також у порядку перегляду судових рішень у вищестоящих судових інстанціях, перегляду рішень третейських судів і видачі виконавчих листів на примусове виконання їх рішень, відносини пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах, визнанням і виконанням рішень іноземних судів на території України" [1, с.13, 14].

В аспекті процесуальності цивільних процесуальних норм важливу характеристику їм надають визначені в ст. 2 ЦПК завдання та основні засади (принципи) цивільного судочинства. Із змісту відповідної статті можна виділити такі завдання цивільного судочинства: справедливість, неупередженість та своєчасність. Принципами цивільного судочинства визначено: верховенство

права; повагу до честі і гідності; рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом; гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; змагальність сторін; диспозитивність; пропорційність; обов'язковість судового рішення; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення.

О.Ф. Скакун вказує на характерні відмінності процесуальних норм порівнянні з матеріальними та на зумовленість процесуальних норм особливостями норм тієї галузі матеріального права, з якою вони тісно пов'язані, і потребами якої обслуговуються [2, с. 289-291]. Також вона проводить лінію розмежування між процедурними нормами матеріального права і процесуальними нормами, які, на її думку, також є процедурними, проте регулюють відносини ніби «ззовні» і виконують службову роль відносно матеріальних.

Щоб визначити галузі матеріального права, що їх обслуговують цивільні процесуальні норми, пропонуємо звернутись до положень ч.1 ст.19 ЦПК. У вказаній статті визначено, що суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Цей перелік уточнено положенням про те, що суди розглядають у порядку цивільного судочинства також вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді і переданий на його розгляд з такими вимогами.

Таким чином, ми бачимо, що в порядку цивільного судочинства розглядається широке коло справ і застосовується широке коло норм матеріального законодавства. Але всі зазначені справи об'єднує «цивільна» природа правовідносин з яких вони походять. А отже саме характерні ознаки цивільної природи правовідносин, спори похідні від яких розглядаються в порядку цивільного судочинства і є тими особливими ознаками, що характеризують цивільні процесуальні норми, як об'єкт формалізації.

І. В. Спасибо-Фатєєва коментуючи положення ст.1 Цивільного кодексу зазначає критерії, що визначають відносини цивільними, а саме: юридична рівність, вільне волевиявлення та майнова самостійність [3, с.15].

Підсумуємо. Законодавство про цивільне судочинство складається не тільки з норм Цивільного процесуального кодексу України. Норми, що регулюють відповідні відносини, також містяться в Конституції, інших законах та міжнародних договорах, ратифікованих Верховною Радою. Цивільні процесуальні норми, як об'єкт формалізації, мають свої характерні ознаки, що обумовлені, з одного боку, їх процесуальністю, а з іншого - зв'язком з тими галузями матеріального права, які вони обслуговують. Процесуальність, як ознака цивільних процесуальних норм, найкращим чином розкривається через

завдання та принципи цивільного судочинства, а "цивільність" через критерії, що визначають відносини як цивільні.

Ключові слова: Норма права; формалізація; юридична техніка; цивільний процесуальний кодекс; цивільний кодекс; Конституція; законодавство; судочинство.

Список використаних джерел

1. О. В. Гетманцев, Л. А. Кондрат'єва, Л. А. Остафійчук та інші. *Цивільне процесуальне право України (загальна частина) Підручник, Чернівці, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2022, 408 с.*
2. О. Ф. Скакун. *Теорія права і держави: Підручник. Київ : Алерта, 2021, 528 с.*
3. *Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.1: Загальні положення. Особи / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків : ЕКУС, 2020. – 928 с. – (Серія «Коментарі та аналітика»).*

Впровадження обов'язкової спроби врегулювання правових спорів за процедурами медіації та участі судді

Яна Божина

адвокат,

Рада адвокатів Донецької області

Національної Асоціації адвокатів України, м. Київ, Україна,

e-mail: yana.bozhina@ukr.net,

ORCID: 0009-0008-7983-4046

В країнах Європи, Великобританії, США, Канади вже давно застосовуються способи АВС, природно, що ці країни досягли успіху у вдосконаленні свого національного законодавства. Найпопулярнішим та найефективнішим способом вирішення, конфліктів, правових спорів є медіація. В українському законодавстві за всю незалежність країни інститут примирення еволюціонує і на даному етапі законодавство поповнилося законом про медіацію, в якому включені основні поняття, принципи та функції даного способу. Раніше до законів України, були внесені зміни, щодо врегулювання спору за участю судді у Цивільний кодекс України, Господарський кодекс, Кодекс Адміністративного судочинства. Наприкладі, Цивільно-процесуальний кодексу, який був доповнений главою 4 розділу III "Позовне провадження" -"Врегулювання спору за участю судді" можна провести порівняльний аналіз медіації яка є позасудовою структурованою процедурою її переваги та переваги врегулювання спору за участю судді як допоміжний інструмент вирішення правового спору в позовному провадженні, оскільки проведення врегулювання спору в суді проводиться після відкриття провадження але до розгляду справи по суті. [1.112].

Метою врегулювання спору за правилами глави 4 є примирення сторін правого спору, як і медіація має на меті примирити сторони конфлікту, з однією відзнакою під час проведення спільних нарад суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування по категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору. Суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору. Під час закритих нарад суддя має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні та (або) її представнику можливі шляхи мирного врегулювання спору. Отже судове врегулювання спору спрямована на врегулювання спору в рамках права, тобто суддя медіатор проводить аналіз підстав позову, доказів, заперечень, інформуючи сторони про судову практику за певною категорією справ.[1, с.112].

Судове врегулювання спору проводиться відповідно до норм і вимог цивільного процесуального кодексу, оскільки позовна заява розглядається у порядку позовного провадження. Особи учасники правого спору набувають статусу позивача (ініціатора звернення до суду) і статус відповідача (мається на увазі порушника прав).Таким чином результат проведення врегулювання

спору за участю судді також відповідає правилам цивільного судочинства, тобто результатом проведення врегулювання спору суддею може бути: звернення до суду із заявою про затвердження укладеною сторонами мирової угоди; звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду; відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем. І в таких випадках суд припиняє врегулювання спору за участю судді постановляючи ухвалу.

Якщо врегулювання спору за участю судді припиняється у зв'язку з : поданням стороною заяви про припинення врегулювання спору за участю судді (одна із сторін відмовляється продовжувати врегулювання таким способом); у разі закінчення строку врегулювання спору (не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення); за ініціативою судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою із сторін, суддя передає справу (правовий спір) на розгляд іншому судді. [1, с.113].

Принципами судового врегулювання правового спору є добровільність, рівність сторін в процесі врегулювання спору, конфіденційність.

В статті 201 Цивільно-процесуального кодексу прямо вказується на те що врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Врегулювання спору за участю судді за межами провадження може проводитися виключно за згодою сторін, після чого суддя своєю ухвалою розпочинає процес врегулювання спору тим самим зупиняє провадження у справі.

Спосіб врегулювання спору за участю судді надає гарантії, щодо захисту прав сторін у випадку досягненням сторонами правового спору мирової угоди, оскільки вона затверджується за правилами цивільного судочинства суддею який постановляє ухвалу про затвердження мирової угоди і має силу судового рішення. На випадок невиконання мирової угоди ухвала суду виконується в примусовому порядку відповідним державним органом.

Медіація як один з найбільш ефективніших способів альтернативного вирішення спору врегулює конфлікт між сторонами маючи на меті також примирити сторони. Але її завданням є з'ясування інтересів конфліктуючих сторін, на рівні емоцій, почуттів, прагнень, розумності, тобто в соціальній, психологічній, а не правовій площині. Таким чином, медіація сама по собі не може бути судовою. Під час її проведення медіатор з'ясовує по-перше медіабільність сторін, їх прагнення, інтереси, їх бачення до ситуації яка між ними склалася, поновлює між ними спілкування але не торкається прав у юридичному сенсі і не є захисником їх інтересів. З огляду на базові принципи медіації медіатор є нейтральним і незалежним від жодної зі сторін спору, відтак він апріорі не може захищати їхні інтереси. [2, с. 40].

Медіація за допомогою неформальності та гнучкості процедури, що надає сторонам свободу приймати рішення, своєю направленістю на порозуміння та з'ясування істинних інтересів сторін, дозволяє своїми інструментами спустити градус напруження між сторонами, що приводить їх до стану бути почутими друг другом. Таким чином, сторони самостійно приймають рішення яке задовольняло

би взаємні інтереси, які будуються на особистому баченні конфлікту, виключно індивідуально-особистим сприйняттям справедливості. Кожний медіабільний конфлікт має свою винятковість, оскільки за кожним конфліктом є особистості зі своїм набором моральних, культурних цінностей, які і дають медіації унікальність в виборі інструментів досягти примирення, прийняти самостійно рішення усвідомлюючи всю свою відповідальність.

За результатами проведення медіації укладається угода, яка фіксує домовленості які були досягнуті сторонами, причому угода за згодою сторін може бути усною або письмовою. Така вільна форма фіксування результатів медіації говорить тільки про те, що сторони за допомогою медіації виносять свої взаємовідносини на інший більш високий культурний і моральний рівень, з огляду на це гарантією виконання угоди домовленостей служить добросовісність, добросовісність сторін медіації.

Медіація здатна виявити причини конфлікту та має інструменти подолати їх. Всі правові спори можна поділити на публічно-правові та приватно-правові. На прикладі приватно-правового спору в його основі лежить прихований конфлікт особистостей, як частіше буває між рідними, або дружиною та чоловіком і так далі. Конфлікти можуть перетворюватися в правовий спір де одна із сторін вимагає захисту свого права отже звертаючись в суд вирішується в режимі позовного провадження. Але є можливість сторонам конфлікту (спору) скористатися обома процедурами за вибором для врегулювання спору, вони є різними за способами процедур примирення, маючи різні результати та гарантії виконання домовленостей між сторонами.

Між процедурами медіація та врегулювання спору за участю судді є схожість у принципах та меті, щодо примирення сторін. Але вони різні за застосуванням інструментів та механізмів врегулювання спорів це залежить від медіатора та судді оскільки, перший позиціонується з посередником слухачем-переговорником, який під час врегулювання конфлікту використовує інноваційні технології переговорів, які націлені на прийняття самостійних, креативних рішень сторонами, і не концентрується тільки на їх правових та інших позиціях, виявляючи реальні інтереси. Суддя під час врегулювання спору, використовує свої професійні здібності та пропонує шляхи примирення - мирного врегулювання спору звертаючи увагу сторін на судову практику в аналогічних спорах, орієнтуючись на правах і позиціях сторін, тобто врегулювання спору проводиться в правовому аспекті. Тому ці різні процедури не можна порівнювати, ототожнювати на підставі того, що вони хоча б і мають одну мету, але природа медіації соціальна, а врегулювання спору за участі судді має правову природу.

При всіх перевагах процедури медіації та врегулювання спору за участю судді у суспільства низька заінтересованість врегулювання конфліктів (спорів) за допомогою альтернативних способів вирішення спорів. Незважаючи на затягування розгляду справ в судах у зв'язку з великою кількістю справ, які знаходяться на розгляді, громадяни традиційно звертаються до суду за захистом своїх прав і чекають рішення, швидше за все через недовіру до свого опоненту

не вірячи в його доброчесність та добросовісність, які потрібні у врегулюванні спору примирливими способами. Тому є необхідність впровадити обов'язковість спроби проходження процедури медіації не порушуючи принцип добровільності у правових спорах які є медіабельними. Наприклад у цивільному законодавстві Канади, передбачена програма обов'язкового посередництва в Торонто, Онтаріо, Ессексі вона розроблена, щоб допомогти людям врегулювати свої справи на ранніх стадіях судового процесу, щоб заощадити час і гроші. [3,с.1].

Правила обов'язкового посередництва в цивільних справах є обов'язковими для окремих категорій спорів і для кожного розроблені правила медіації. На суд покладена функція призначення медіації та за клопотанням сторони про отримання вказівок щодо проведення медіації в залежності від категорії справ (сімейні, майнові, спадкові та ін.) суд розглядаючи таке клопотання може вказати (1) питання, що підлягають медіації; (2) хто здійснює посередництво та хто відповідає; (3) протягом якого часу має відбутися сесія посередництва; (4) які сторони зобов'язані бути присутніми на сесії медіації, спосіб відвідування та спосіб обслуговування; (5) чи потрібно повідомляти сторони, які подають свої права до суду (це правило діє для окремої категорії справ); (6) які витрати на посередництво розподіляються між визначеними сторонами; (7) будь-які інші питання, які можуть бути бажаними для сприяння посередництву. [4, п.75.1.05].

Однак суд має право за своєю ініціативою, або за клопотанням сторони прийняти постанову про виключення провадження з правила обов'язкового посередництва [4, п.75.1.04] Також правилами про обов'язкове посередництво передбачає гарантованість виконання угоди яка була прийнята сторонами під час медіації, що передбачено правилами цивільного процесу Канади , а саме, якщо сторона підписаної угоди не дотримується її умов, будь-яка інша сторона угоди може: (1) звертатися до судді з клопотанням про винесення рішення згідно з умовами угоди, і суддя може винести рішення відповідно; або (2) продовжувати провадження так, ніби угоди не було.

Перевага впровадження обов'язкової спроби врегулювання правових спорів за допомогою медіації або за участі судді відкриває можливість практичного ознайомлення (фізичних та юридичних осіб) з ефективним, швидким, економічним врегулюванням правового спору, крім того, підвищить популярність цих способів та кардинально змінить відношення суспільства до правосуддя.

Ключові слова: медіація; конфлікт; правової спір; суддя; медіатор.

Список використаних джерел

1. *Цивільний процесуальний кодекс України документ 1618-IV, чинний, поточна редакція — Редакція від 04.11.2023, підстава - 3424-IX (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>).*
2. *Адвокат та медіація : посібник / [М. Сасенко, В. Ситюк, Л. Романадзе та ін.]. Харків: ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 112 с.*
3. *Обов'язкова медіація у цивільних справах <https://www.ontario.ca/laws/regulation/900194#BK697>.*

4. Закон про суди РРО 1990 Положення 194 Правила цивільного процесу /Період консолідації: з 4 листопада 2023 року /остання поправка :188/23 (<https://www.ontario.ca/laws/regulation/900194#BK697>).

Особливості відносин з надання детективних послуг

Богдан Ніколенко

*студент ступеня вищої освіти «Магістр», спеціальності «Право»,
освітньої програми «Приватна детективна діяльність»,
юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NikolayenkoBS@krok.edu.ua*

Вікторія Корольова

*к.ю.н., доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2998-6144*

Спроби законодавчо врегулювати приватну детективну діяльність в Україні тривають вже 2 десятиліття, починаючи з 2000 року, коли вперше у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» № 5237 від 05.04.2000 р., який не було прийнято [1]. За період з 2000 року і до тепер був ряд спроб прийняти Закон про приватну детективну діяльність і всі з них не мали успіху. Наразі актуальною спробою законодавчо врегулювати приватну детективну діяльність є проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» № 3010 від 04.02.2020 р., який наразі проходить друге читання [2].

Незважаючи на відсутність такого Закону, приватна детективна діяльність все одно існує і користується попитом. Про це зазначає цілий ряд науковців, які, зокрема, стверджують, що незважаючи на те, що приватних детективів і детективних агентств в Україні офіційно не існує, детективні послуги користуються попитом на ринку послуг. Як правило, детективне агентство реєструється як засіб масової інформації, а приватний детектив – журналіст, який проводить журналістське розслідування. Однак більша частина детективів ні де не реєструється і по суті знаходиться в тіні, надаючи послуги на свій страх і ризик [3, с. 677; 4, с. 111]. Також дослідники приватної детективної діяльності в Україні зазначають, що такі об'єднання та структури реєструються як адвокатські контори, приватні підприємства чи громадські організації з правового захисту населення [5, с. 137].

Попри відсутність Закону «Про приватну детективну діяльність» у наукових працях вітчизняних дослідників відносини, що виникають під час надання приватних детективних послуг, розглядається як особливий, специфічний вид відносин виходячи з положень одно чи декількох законопроектів, які розглядалися Верховною Радою України.

Наприклад, І. В. Леоненко, зазначає, що під правовідносинами у приватній детективній діяльності слід розуміти специфічну частину суспільних відносин, що виникають, розвиваються і припиняються за наявності певних юридичних фактів, визначених законодавством про приватну детективну діяльність та іншими законодавчими і відомчими нормативними актами, за допомогою

яких суб'єкти таких відносин реалізують свої повноваження, спрямовані на досягнення конкретного результату з метою захисту законних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб [6, с. 155].

На нашу думку такий підхід є невірним з огляду на те, що спеціальний Закон, який би врегулював відносини, пов'язані з наданням приватних детективних послуг відсутній, відповідно така група правовідносин не може виділятися як особлива та специфічна. Таким чином, за відсутності відповідного законодавства, можна констатувати, що такі відносини відносяться до загальних цивільних відносин з надання послуг. Оскільки відповідно до зазначених законопроектів одним із суб'єктів відповідних відносин мав би бути приватний детектив або детективне агентство. Приватний детектив у свою чергу повинен мати свідоцтво про право на зайняття приватною детективною діяльністю, а детективне агентство повинне мати принаймні одного засновника (учасника), який є приватним детективом і, відповідно, має зазначене свідоцтво. Цим зумовлюється особливість відносин з надання приватних детективних послуг відповідно до зазначених законопроектів «Про приватну детективну діяльність» - один із суб'єктів відносин з надання послуг є специфічним і ця специфіка полягає у тому, що він повинен мати свідоцтво про право на зайняття приватною детективною діяльністю для того, щоб бути учасником цих відносин.

Відповідно можна дійти висновків, що за умов відсутності відповідного Закону, свідоцтво про право на зайняття приватною детективною діяльністю не надається і Державний реєстр приватних детективів відсутній. З чого випливає, що суб'єктами відносин з надання приватних детективних послуг є звичайні фізичні та/або юридичні особи, які не мають для здійснення такої діяльності певних «привілеїв», які мали б приватні детективи відповідно до спеціального Закону. Тому така діяльність є доволі обмеженою і врегульовується нормами цивільного законодавства щодо надання послуг.

Ключові слова: Приватна детективна діяльність; Приватні детективні послуги; Детективні послуги; Приватний детектив.

Список використаних джерел

1. Про приватну детективну діяльність: проект Закону України від 05.04.2000 р. № 5237. Дата оновлення: 18.04.2000. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=8121 (дата звернення 16.11.2023).
2. Про приватну детективну діяльність: проект Закону України від 04.02.2020 р. № 3010. Дата оновлення: 17.02.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051 (дата звернення 16.11.2023).
3. Самойленко С. В., Француз А. Й. Детективні послуги, їх поняття та зміст, перспективи розвитку. Матеріали науково-практичної конференції: Актуальні питання сучасної науки та практики: науково-практична конференція молодих учених (15 листопада 2018 р., м. Київ). Київ: Університет «КПОК», 2018. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materiali-konferentsij/2018-11-15_materiali-%D1%81onference-krok.pdf (дата звернення 21.09.2023).
4. Корольова В. В. Суб'єкти приватної детективної діяльності в механізмі забезпечення

прав і свобод людини і громадянина. Матеріали науково-практичної конференції: Теоретико-правові засади становлення, розвитку та діяльності інституту приватних детективів: вітчизняна та зарубіжна практика (02 березня 2017 р., м. Київ). К. : Університет економіки та права "КРОК", 2017. URL: <http://library.krok.edu.ua/ua/kategoriji/materiali-konferentsij/624-tezy-mizhnarodnoi-naukovopraktychnoi-konferentsii-teoretykopravovi-zasady-stanovlennia-rozvytku-ta-diiialnosti-instytutu-pryvatnykh-detektyviv-vitchyzniana-ta-zarubizhna-praktyka-2-berezni> (дата звернення 21.09.2023).

5. Француз А. Й., Тукало Д. Ю. Особливості становлення приватної детективної діяльності в Україні у порівнянні із зарубіжними країнами. Правничий вісник Університету «КРОК». 2020. № 38. с. 133-142. URL: <https://library.krok.edu.ua/media/library/category/zhurnali/pravnychyi-visnyk-universytetu-krok/pravnychyi-visnyk-universytetu-krok-n38.pdf> (дата звернення 20.09.2023).

6. Леоненко І. В. Правовідносини у приватній детективній діяльності. Правничий вісник Університету «КРОК». 2016. № 25. с. 150-154. URL: <https://library.krok.edu.ua/media/library/category/zhurnali/pravnychyi-visnyk-universytetu-krok/pravnychyi-visnyk-universytetu-krok-n25.pdf> (дата звернення 21.09.2023).

Забезпечення кібербезпеки у сфері приватної детективної діяльності

Андрій Яцковина

*здобувач вищої освіти ступеня «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YatskovynaAO@krok.edu.ua*

Анатолій Француз

*д. ю. н., професор, професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2861-1252*

У світлі стрімкого розвитку технологій особливо актуально враховувати їхній вплив на приватну детективну діяльність, де важливість збереження інформації зумовлюється необхідністю удосконалення знань та навичок у сфері кібербезпеки. Забезпечення кібербезпеки в цій галузі є важливим фактором для збереження довіри клієнтів, які звертаються до приватних детективів.

Наразі приватна детективна діяльність законодавчо неврегульована, а актуальний проект Закону «Про приватну детективну діяльність» №3010 (далі – законопроект), який прийняли за основу в першому читанні, та готується на друге читання [1] – не вирішує всіх проблем, які пов’язані з цією діяльністю.

Законодавство не передбачає стандарти безпеки для приватних детективів, які використовують технології для здійснення своїх професійних обов’язків, а приватного детектива не навчають користуватися кіберпростором та кібербезпеці, через що створюється загроза несанкціонованого доступу до пристроїв приватного детектива, які можуть зберігати конфіденційну інформацію, наприклад, про своїх клієнтів, та інші загрози.

Для того, щоб приватний детектив не став жертвою такого кримінального правопорушення, а конфіденційні дані та інша інформація залишалися в безпеці, державним органам потрібно подбати про обізнаність приватних детективів у цьому питанні. Для цього існує певна правова база, та частина в знаходиться в стані розробки, серед яких:

В статті 6 законопроекту визначаються функції Уповноваженого органу в сфері регулювання приватної детективної діяльності. Повноваженнями пропонують наділити центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної правової політики. Цей орган буде забезпечувати навчання приватних детективів та підвищення їхньої кваліфікації, для чого спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, затверджує навчальні програми [1].

Пункт 1, ч. 4, ст. 5 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» зазначає, що суб’єктами, які безпосередньо здійснюють у межах своєї компетенції заходи із забезпечення кібербезпеки, є міністерства та інші центральні органи виконавчої влади [2].

Пункти 4, 5, ч. 5 вищезгаданої статті визначають компетенцію суб'єктів забезпечення кібербезпеки, серед яких вони розробляють і реалізують запобіжні, організаційні, освітні та інші заходи у сфері кібербезпеки, кібероборони та кіберзахисту та забезпечують проведення аудиту інформаційної безпеки, у тому числі на підпорядкованих об'єктах та об'єктах, що належать до сфери їх управління [2].

Як ми бачимо, існує певне підґрунтя навчання приватних детективів основам безпеки в інформаційному просторі. Українські науковці розглядають підходи та способи захисту інформації:

Миرونчук З. П., Колач С. М. розглядають сучасні способи захисту інформації, серед яких: криптографічні, законодавчі, програмні, апаратні, фізичні [3, с. 207].

Левкін А. В., Котко Я. М., Левкіна Р. В. зазначають підходи забезпечення достатнього рівня кібербезпеки: традиційний підхід – базується на обмеженні використання брандмауера, антивірусного пакету й засобів шифрування...; інноваційно-комплексний підхід – базується на використанні сучасних технологій, формують інтегровану платформу кіберзахисту і забезпечують безпеку кінцевих точок, безпеку електронної пошти, захист комерційної інформації та особистих даних [4, с. 182-183].

На основі наукових напрацювань можна розробити принципи приватної детективної діяльності, які будуть пов'язані з користуванням кіберпростором. Їх можна передбачити в «Деонтологічному кодексі» після набрання чинності Закону України «Про приватну детективну діяльність».

Також існують певні проблеми в реалізації забезпечення кібербезпеки у сфері приватної детективної діяльності. Як зазначають Антоній М. та Форос Г., Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» дуже сильно розширює повноваження державних органів влади, тим самим дозволяє їм втручатися у здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання [5, с. 18]. Що згідно із законопроектом, суперечить гарантіям приватної детективної діяльності – заборони на будь-які втручання і перешкоди здійсненню приватної детективної діяльності [1, ст. 20].

В своїй праці Горбаченко С. А. наводить основні проблеми для прийняття проектів кібербезпеки - значну диференціацію проектів за бюджетом. «Без попереднього аудиту бюджет проекту кібербезпеки визначити майже неможливо» [6, с. 131].

Отже, впровадження стандартів та принципів користування кіберпростором стануть важливим кроком для забезпечення кібербезпеки приватної детективної діяльності в сучасних реаліях. Хоч приватна детективна діяльність в Україні лише на шляху становлення, такий крок зможе показати приклад іншим країнам.

Ключові слова: забезпечення кібербезпеки; кібербезпека приватного детектива; приватна детективна діяльність; законодавство.

Список використаних джерел

1. Про приватну детективну діяльність: Проект Закону України від 04.02.2020 р. № 3010. Дата оновлення: 17.02.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=3010&conv=9> (дата звернення: 23.11.2023.).
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. Дата оновлення: 17.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 23.11.2023.).
3. Мирончук З. П., Колач С. М. Захист облікової інформації та кібербезпека підприємства в умовах сучасного розвитку бізнесу // Цифрова трансформація фінансової системи України та країн V-4 в умовах Євроінтеграції: збірник тез III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Ірпінь, 2023. С.206-208.
4. Левкін А. В., Котко Я. М., Левкіна Р. В. Кібербезпека, як фактор підвищення ефективності підприємницької діяльності в АПВ. Електроенергетика, електромеханіка та технології в АПК: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2022. С.182-183.
5. Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали міжн. наук. практ. конф., м. Одеса, 23 листопада 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 152.
6. Горбаченко С. А. Специфіка реалізації проектів у сфері кібербезпеки // Вектори еволюції та перспективи підприємництва в умовах сучасних викликів: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції. Ірпінь, 2020. С. 130-132.

Місце висновків Верховного Суду щодо застосування норм права у сучасному вітчизняному правозастосуванні

Євген Лантух

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: lantukhys@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-0540-4321*

Отримання Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу [1], загальна глобалізація всіх без винятку відносин, у тому числі правових, та реалії сьогодення зумовили нагальну необхідність швидкого економічного зростання України та імплементацію законодавства Європейського Союзу до національного, створення стійкої, передбачуваної та послідовної правової системи. Саме вона є однією з ключових елементів у формуванні будь-якої держави, її економічних, політичних та міжнародних відносин. Передбачуване законодавство та його правозастосування забезпечує розвиток міжнародно-економічних зв'язків та безперешкодний потік капіталу між країнами, що суттєво впливає на глобальне економічне зростання та процвітання.

Важливу роль у сталості та передбачуваності правозастосування відіграє судова гілка влади, яка в силу своїх повноважень наділена можливістю створювати судові прецеденти та забезпечувати їх стійкість.

Збільшення ролі судового прецеденту в Україні обумовлюється судовою реформою та внесенням змін до Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та Цивільного процесуального кодексу України (далі – Процесуальні кодекси), які зокрема:

- визначили, що при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду [2].

- встановили фільтри касаційного оскарження. Згідно з деякими з них касаційне оскарження судових рішень можливе, якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду; та/або якщо скаргник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні; та/або якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах [3].

Також законодавець надає більшої ваги судовому прецеденту в українському правозастосуванні прийняттям:

- Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», у статті 17 якого вказано, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини та

основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права,

• та Закону України «Про судоустрій та статус суддів», де частиною п'ятою та шостою статті 13 визначено, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права.

Конституційний Суд України в останньому абзаці пункту 8 мотивувальної частини рішення від 22.06.2022 у справі № 3-188/2020(455/20) зазначив, що забезпечення сталості та єдності судової практики є основоположною функцією Верховного Суду, яку не може здійснювати інший орган державної влади, зокрема Конституційний Суд України.

У комплексі ці та інші факти дають підставу говорити про все інтенсивніший розвиток судового прецеденту як елемента правової системи України, який відіграє одну з найважливіших ролей у правозастосуванні.

Як зазначає Новікова М. В., смислове значення поняття «джерело права» характеризується тим, що воно зумовлює необхідність його застосування під час регулювання суспільних відносин. З джерела права суб'єкт правозастосування виводить зміст правової норми незалежно від визнання його державою, незалежно від того, чи мають джерела права обов'язкову силу. Саме джерело права може бути покладено в основу рішення суб'єкта правозастосування [4, с. 73].

Тополь Ю. О. окреслює, щоб джерело права набуло якостей державної обов'язковості і загальності, необхідним є його офіційне визнання, тобто санкціонування органами правотворчої влади [5, с. 150].

Аналізуючи вказані підходи науковців та чинне законодавче регулювання, наявні підстави для переосмислення місця та ролі висновків щодо застосування норм права, викладених в постановках Верховного Суду, в правовій системі України.

Зазначені висновки Верховного Суду мають характерні ознаки «джерела права» та санкціоновані державою як обов'язкові для правозастосування. Отже, висновки Верховного Суду вбачається за можливе охарактеризувати як «вітчизняну форму судового прецеденту».

Ключові слова: судовий прецедент; висновки Верховного Суду; джерела права.

Список використаних джерел

1. *Євроінтеграційний портал.* URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/ukrayina-otrymala-status-kandydata-na-chlenstvo-v-yes>.
2. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства

України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII. Сайт Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n6>.

3. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» від 15.01.2020 № 460-IX. Сайт Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-20#n39>.

4. Новікова М. В. Загальні підходи до визначення поняття «джерело права». Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 2. URL: visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/21_2_ua/%D0%9D%D0%92_2-2021_23.10.21-71-75.pdf.

5. Тополь Ю. О. Джерело та форма права: поняття, зміст, проблема співвідношення. Університетські наукові записки. 2012. № 1. URL: old.univer.km.ua/statti/topol_yu.o._dzherelo_ta_forma_prava_ponyattya_zmist_problema_spivvidnoshennya.pdf.

Історично-правові та методологічні аспекти наукового пізнання функціонального призначення національної поліції

Ігор Софина

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: SofynaIV@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-4876-5024

Вікторія Корольова

к.ю.н., доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-2998-6144

Що історико-правові, що методологічні питання повинні бути враховані в дослідженні такого важливого питання, як наукове пізнання функціонального призначення Національної поліції України, бо, реформуючи поліцію, законодавець повинен врахувати і історичний досвід її діяльності, з розумним використанням всіх наукових методів [1].

Правоохоронні органи, вкупі з поліцією, завжди виступали у ролі елемента забезпечення безпеки держави. Саме тому з настанням нових економічних формацій та в залежності від змін у суспільстві різноманітних держав дані органи постійно прилаштовувалися до таких вимог. Подивимось на історичний аспект даного питання.

Концепція поліцейських сил Римської імперії як органу з питань захисту правопорядку і дотримання законів впливає з формулювання «охорона миру та спокою». Тому великий вплив мала знаменита преторіанська гвардія. З урахуванням величезних розмірів імперії саме армія завдяки своїй чисельності забезпечувала безпеку суспільства та самої держави. Міські наглядачі наймалися пересічними громадянами для підтримки порядку - подібне було і в самому Римі. Магістрати ж разом з прокуратором із судових виконань і квесторами розслідували злочини [3].

У Франції, батьківщини слова «поліція», вона теж з'явилася далеко не одразу. Справами правопорядку займалися призначені королем Маршал Франції та Констебль Франції, немало залежало і від кардинала. Лише наприкінці 17 століття почала функціонувати Національна жандармерія - для охорони столиці - Парижа. А в 10 столітті для робітників поліції придумали форму, і з того часу поліціанти ходять у спеціальній формі, визначеній законодавством певної держави [2].

Правоохоронна система США довгий час не мала спеціального органу, тому все робилося силами самих штатів та небайдужих громадян, і лише з закінченням Громадянської війни поліція стала повноцінною поліцією і взагалі з'явилася на світ, причому стала воєнізованою, зі спеціальними рангами та званнями для вищестоячих і нижчестоячих за певними посадами, а також вже за наявності спеціального одягу. Це стосується промислової Півночі, ще

більше - реконструйованого Півдня, чого не сказати про Захід Штатів, який і тоді не був повністю засвоєний поселенцями, так і зараз. Там правопорядок забезпечується шерифами, яких наймають місцеві жителі і яким часто допомагає армія. Громадські установи доповнюються приватними контрактниками, як, наприклад, у Національному детективному агентстві Пінкертона, яке бере на роботу до себе громадян, бізнесменів, місцевих і федеральних чиновників. Чисельність цього агентства часто перевищує число армії Штатів. Останніми роками, у вигляді додатку до основних федеральних сил, створюються додаткові поліцейські організації для захисту визначених урядами штатів територій. Ці райони називаються районами попередження злочинів або районами безпеки [3].

Лише наприкінці 19 століття - на початку 20 століття поліція отримала нові повноваження, додатково до охорони вулиць: вона почала робити списки злочинців, виявляти їх, передавати до суду після зібрання доказів, застосовувати і дактилоскопію. З появою тоталітарних держав - комуністичного СРСР, нацистської Німеччини, фашистської Італії - поліція набуває надзвичайних повноважень з двох боків: з одного боку, придушення та знищення будь-якої опозиції всім цим режимам, а з іншого - знищення або принаймні замороження злочинності, яка додатково могла б дестабілізувати суспільство (яка зросла після революцій та Першої світової війни). Тому поліція і отримала надзвичайні повноваження, підпорядковувалася «вождю», часто зневажала визначеними законом процедурами у провадженнях [4].

Хоч і цих режимів вже і існує, але функції того часу у поліції збереглися. Прикладом можуть слугувати сучасні Туркменістан, Китай, Куба, де боротьба з криміналітетом, «злочинцями в законі», організованою злочинністю зробилися цілком номер один для нормального існування суспільства. Подібна боротьба є і в Україні, де не просто така боротьба розпочалася ще 2016 року, а й продовжується в умовах повномасштабної війни з РФ, навіть посилюючись. Також слід говорити і про величезну роль централізації та підпорядкування поліції державі, яка визначає роль поліції законодавчо, дає повноваження або змінює їх певним чином. Ще поліція тепер повноцінно займається найрізноманітнішими злочинцями, навіть в світовому масштабі через міжнародний розшук [1].

Ми можемо зробити такий висновок: поліцейські органи виконують одну з найважливіших функцій в усіх країнах світу з обмеженою правоохоронною функцією. Так як насильство і сильна поліція виступають завжди головним засобом для підтримки владних повноважень усіх політичних режимів, тому і завдання поліції та способи її застосування мають тільки каральну направленість. Такими самими є ще тенденції розвитку поліцейських формувань [4].

Як видно, органи поліції держав з обмеженою правоохоронною функцією цілком нормально інтегруються в систему органів державної влади та одночасно не можуть використовуватися повністю в умовах демократії за її постулатами, так само як і правові підстави, організаційно-управлінські моделі їхньої роботи.

Як висновок ми можемо сказати наступне: ми розглядали історію поліції для розуміння її головного функціонального призначення в історичному аспекті

для подальшого вдосконалення поліції України; також для того, щоб історичні знання застосувати разом з правовими та з чинними методами - історичним, порівняльним, логічним. І тільки тоді ми зможемо чітко визначити поняття функціонального призначення поліції та вдосконалювати поліцію.

Список використаних джерел

1. Басай В. Д. *Судові та правоохоронні органи України Івано-Франківськ, 2020. – 820 с.*
2. Загуменна Ю. О. *Правоохоронні органи: поняття, ознаки, функції, особливості діяльності. Право і безпека. 2020. № 3 (35). С. 156–159.*
3. Кобзар О. Ф. *Підходи щодо визначення поняття правоохоронної функції держави. Юридична наука. 2022. № 9. С. 7–13.*
4. Корнієнко М. В. *Правоохоронна діяльність: адміністративно-правовий аспект. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2021. Випуск 3. Т. 2. С. 34–36.*

Застосування кримінального права для захисту інтелектуальної власності

Олександр Клименко

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: klymenko.os@krok.edu.ua,

ORCID: 0009-0001-5645-9860

Вікторія Корольова

к.ю.н., доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-2998-6144

Законодавство у сфері інтелектуальної власності (ІВ) спрямоване на захист застосування ідей та інформації від комерційного використання без згоди правовласників. Епоха швидкого технологічного розвитку проклала шлях до нових форм порушень цих типів нематеріальних властивостей. У деяких сферах цивільно-правовий захист все ще не є відповідним та ефективним методом протидії постійно зростаючій загрозі суттєвих комерційних порушень, які панують у сфері інтелектуальної власності. З цієї причини застосування кримінального права для можливого захисту інтелектуальної власності — хоча це і не нове явище — стає загальносвітовою практикою, яка є досить суперечливою та викликає багато дискусій.

Відомо, що хоча законодавство про інтелектуальну власність захищає приватні права власника та ліцензіатів інтелектуальної власності, кримінальне право завжди було інструментом для захисту суспільних інтересів шляхом виправдання кримінальних санкцій за шкоду, завдану суспільству. Однак деякі вчені стверджують, що оскільки нині масштаби порушень прав інтелектуальної власності, зокрема у формі «контрафакції» та «піратства», прямо чи опосередковано впливають на інтереси широкої громадськості, кримінальне право стало адекватним інструментом для забезпечення суворішого захисту прав інтелектуальної власності. Товари, що порушують авторські права, продаються споживачам через платформу електронної комерції та проходять через ланцюжки постачання до всього, від мобільних телефонів до зброї. Як зазначено в кількох дослідженнях, власники інтелектуальної власності можуть зазнати пониження бренду та економічних втрат через ці продукти.

Критики вищезазначеної позиції стверджують, що надмірне застосування може, однак, призвести до жахливих наслідків і завдати шкоди інноваціям. Натомість ресурси спрямовуються на кримінальне переслідування для захисту приватних інтересів власників прав інтелектуальної власності за рахунок платника податків.

Злочини проти права інтелектуальної власності вже перетворилися на окремий вид злочинів, про що переконливо свідчить наявність як законодавчих ініціатив і уваги найвищого законодавчого органу України до цього питання, так і відповідних теоретичних розробок вітчизняних науковців. Щоправда, у чинному

Кримінальному кодексі України [2] склади злочинів проти інтелектуальної власності продовжують перебувати у різних розділах, що значною мірою ускладнює їх кваліфікацію.

Незважаючи на відсутність згоди в літературі щодо використання кримінального законодавства для захисту ІВ, вчені єдині щодо думки про серйозність злочинної діяльності, пов'язаної з порушенням ІВ, та її негативного впливу на підприємства, творців та новаторів. Відповідно, доходять висновку, що треба запроваджувати національну політику, яка передбачає покарання для порушників законодавства про інтелектуальну власність і, що найважливіше, запобігає подальшим порушенням і, у свою чергу, захищає інновації та заохочує інвестиції.

Широке застосування кримінального права для захисту інтелектуальної власності ставить питання про те, як кримінальне право взаємодіє з правом інтелектуальної власності. Наприклад, якщо третя сторона викрадає фізичне майно, загальною реакцією буде виклик поліції та покладатися на кримінальне провадження. Але порушення ІВ зовсім інше. Власник, швидше за все, покладатиметься на цивільно-правові засоби правового захисту у разі передачі, порушення прав на товарний знак, порушення авторських прав тощо. Це не тому, що немає кримінальних санкцій, пов'язаних із злочинами, пов'язаними з контрафактними товарами, піратськими копіями чи контрабандними записами, а тому, що відповідні кримінальні положення розвивалися поетапно, що в минулому не давало задовільних результатів.

Тим не менш, науковцям дуже важливо досліджувати взаємозв'язок між правом інтелектуальної власності та кримінальним правом, оскільки в деяких конкретних випадках законодавство інтелектуальної власності виходить за рамки режиму приватних прав і стає державною політикою, яка безпосередньо впливає на суспільні інтереси. Це випадки, коли порушення прав інтелектуальної власності заважають соціально-економічному здоров'ю відповідних націй, оскільки в них беруть участь транснаціональні організовані злочинні мережі, які отримують величезні грошові вигоди від такої незаконної діяльності.

Сучасний досвід показує, що загалом законодавство про інтелектуальну власність ґрунтується на понятті приватних прав, і звернення до правосуддя щодо ймовірних порушень зазвичай відбувається через цивільні суди або альтернативні способи вирішення спорів. Тим не менш, певні порушення, наприклад, виробництво, продаж або розповсюдження контрафактної продукції, також вважаються кримінальними злочинами, і порушники можуть бути притягнуті до відповідальності. Тому важливо, щоб науковці з усього світу розглянули кримінально-правові наслідки порушень прав інтелектуальної власності та розглянули, як збалансовані відповіді для протидії таким порушенням можуть бути розроблені та застосовані на практиці. Подальші дослідження є важливими для побудови ефективного режиму інтелектуальної власності, де можна ретельно оцінити різні зацікавлені сторони, щоб сприяти інноваціям і розвитку.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/view/t030435?ed=2003_06_19.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Відновне правосуддя та медіація як дієвий інструмент вирішення конфліктів

Наталія Степаненко

*доктор філософії в галузі права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua*

Юлія Громова

*студентка юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HromovaYY@krok.edu.ua*

В сучасному світі, на фоні різноманітних конфліктів та непорозумінь, виникає необхідність у використанні новаторських підходів до вирішення суперечок та відновлення гармонії взаємин. Розглянемо підходи та важливі аспекти до вирішення конфліктів, а саме: відновне правосуддя та медіацію як ефективні інструменти у розв'язанні конфліктів. Варто враховувати, що ці підходи не лише вирішують суперечки, але й активно сприяють відновленню взаєморозуміння, сприяючи конструктивному діалогу та створюючи умови для гармонійного співіснування.

Відновне правосуддя та медіація – це підходи та методи, що враховують інтереси, відновлюють взаємини, дають можливість сторонам стати архітекторами свого майбутнього, а конфлікти перетворюються на можливості для взаємопорозуміння та для конструктивного спілкування між сторонами. Відновне правосуддя та медіація можливі тільки тоді, коли сторони конфлікту готові мирним шляхом урегулювати спір.

У кримінальному процесі відновне правосуддя, яке стало широко використовуваним у різних країнах, спрямоване не лише на розвантаження поточної судової системи, але може також мати профілактичний ефект стосовно майбутніх правопорушень [1].

Концепція відновного правосуддя передбачає вирішення суспільних конфліктів з активною участю сторін (правопорушника та потерпілого), використовуючи методи, спрямовані на вирішення проблем, що виникли внаслідок кримінальних порушень. Одним з проявів відновного правосуддя є медіація. Медіація – це альтернативний судовий механізм вирішення конфліктів між особами за участю посередника-медіатора. Головною метою медіації є досягнення мирного згоди між сторонами конфлікту та визначення реальних шляхів компенсації завданої шкоди.

При прийнятті вітчизняного законодавства щодо медіації слід враховувати європейські стандарти підготовки медіаторів за уніфікованими програмами, які передбачають як загальні питання, так і особливості здійснення медіації в різних категоріях проваджень, а також запровадити навчання з підвищення кваліфікації практикуючих медіаторів.

У цьому контексті слід зазначити, що відновне правосуддя широко

застосовується як в США, так і серед Європейських країн, а саме: в Чехії, Польщі, Бельгії, Великій Британії, Австрії, Фінляндії та ін. Досвід цих країн підтверджує високу результативність медіації з точки зору виконання угод про примирення між потерпілим і обвинуваченим та попередження вчинення нових злочинів. Відновне правосуддя цих проблем, як наголошують дослідники, уже давно перейшло національні кордони [2].

Досвід цих країн підтверджує, що понад 90% укладених договорів за результатами медіації було виконано, а близько 80% правопорушників, які брали участь у відновних процедурах, не вчиняли нових злочинів.

Існує кілька моделей (форм) відновного правосуддя. Найпоширенішими з них є:

- програми примирення потерпілих і правопорушників (відомі також як «медіація», «посередництво», «конференції жертв і правопорушників»);
- кола правосуддя – програми, в основі яких лежать традиції північноамериканських індіанців (проводяться переважно в Канаді);
- сімейні конференції (батьківщина – Нова Зеландія);
- програми сприяння жертвам;
- програми сприяння екс-злочинцям;
- реституція;
- залучення до суспільних робіт тощо [3].

Ці різні моделі відновного правосуддя відкривають широкі можливості для створення індивідуалізованих та ефективних стратегій вирішення конфліктів, сприяючи взаєморозумінню та покращенню відносин між учасниками.

Примирення сторін, ось основна мета відновного правосуддя. Це світова практика, яка у багатьох країнах закріплена на рівні законодавства. Законодавство дозволяє звільнити від кримінальної відповідальності порушників, які вперше вчинили злочини невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості. Це стосується випадків дієвого каяття; або коли сторони примирилися й порушник відшкодував шкоду; чи якщо неповнолітній втратив суспільну небезпечність (у зв'язку зі зміною умов життя чи ситуації).

Відновне правосуддя та медіація визнані як дієві та вдосконалені інструменти вирішення конфліктів. Медіація, яка акцентує увагу на активній участі та самостійному вирішенні суперечок, і відновне правосуддя, що ставить на передній план відшкодування шкоди та відновлення взаємин, представляють собою інноваційні стратегії, спроможні змінювати парадигму конфліктів.

Ці методи виявляються особливо актуальними в контексті збільшення різноманітності та складності конфліктних ситуацій у різних сферах життя, починаючи від особистих сімейних конфліктів і закінчуючи корпоративними непорозуміннями чи адміністративними суперечками. Здатність сторін самостійно визначати свої потреби та шляхи вирішення проблем, сприяючи взаємному розумінню та співпраці, робить ці інструменти важливими для сучасного суспільства.

Отже, відновне правосуддя та медіація, доповнюючи традиційні судові

процеси, стають чітким показником переходу від покарання до відновлення, від влади до співпраці. Їхній успіх полягає в тому, що вони створюють простір для змін, враховуючи індивідуальність кожного конфлікту та надаючи можливість сторонам активно впливати на власний процес вирішення конфліктів.

Список використаних джерел

- 1. Медіація в судовій, правоохоронній та правозахисній системах: матеріали міжн. наук.-практ. конф., м. Одеса, 30-31 травня 2019 р. – Одеса: ОДУВС, 2019. – 253 с.*
- 2. Семерак О.С. Відновне правосуддя в Україні в контексті нового кримінального процесуального кодексу України / О.С. Семерак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Серія ПРАВО. Випуск 28. Том 3. – С. 110-114.*

Правове регулювання отримання грантів в Україні в умовах воєнного стану, як альтернативного засобу підтримки вітчизняного бізнесу

Олена Чернетченко

*к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: elenaprt@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-4653-4871*

Анастасія Шепеля

*студентка юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: inter_students@krok.edu.ua*

Від початку повномасштабного вторгнення РФ до України вітчизняний бізнес опинився в складному становищі- вимушені переїзди компаній, великі збитки підприємств, втрата ринку збуту, дефіцит енергоресурсів. Тому, особливо зараз бізнес потребує термінової допомоги. Альтернативним засобом підтримки бізнесу є національні та міжнародні грантові програми.

Відповідно до п.5 статті 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» грант-фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі державою, юридичними, фізичними особами, у тому числі іноземними, та (або) міжнародними організаціями для розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності, проведення конкретних фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, зокрема на оплату праці наукових (науково-педагогічних) працівників у рамках їх виконання, за напрямками і на умовах, визначених надавачами гранту [1].

Компанії, фонди, організації та держави надають грантове фінансування з різних причин, включно зі стимулюванням економічного зростання, підтримкою інновацій, створенням і розвитком інфраструктури або збагаченням спільнот. Перевагою грантів на відміну від кредитів є те, що не потрібно повертати кошти за дотримання відповідних вимог.

Кабінет Міністрів України забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку підприємництва, розроблення та виконання загальнодержавних програм розвитку малого і середнього підприємництва з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, здійснює заходи щодо розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва, спрямовує, координує та контролює діяльність органів виконавчої влади, які забезпечують надання державної підтримки [2].

Законодавчою основою для отримання безповоротної державної допомоги у формі мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу в Україні є Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 року №738 «Деякі питання надання грантів бізнесу», яка регулює «процедуру надання грантів підприємствам. Вона визначає такі питання, як критерії отримання

грантів, процедури подання заявок, умови використання грантованих коштів, відповідальність за неналежне використання грантів та інші аспекти, пов'язані з фінансуванням бізнесу через грантові програми» [3].

Також постановою скасовано визначення граничної суми надання грантів протягом одного періоду подання заяв. Відтепер прийняття рішень по всім позитивним результатам відбуватиметься протягом однієї хвили без переносу розгляду на наступну хвилю. Це має прискорити отримання підприємцями грантових коштів, а згодом і створення нових робочих місць [4].

Одна з найвідоміших грантових програм в Україні є урядовий проєкт «єРобота», що передбачає надання грантів для створення власної справи з нуля, для стимулювання бізнесу в умовах війни.

Завдяки даним нововведенням проєкту «єРобота та грантові й програмі «Власна справа» прискорену допомогу у виділенні гранту було надано 161 ветерану російсько-української війни та членам родин учасників бойових дій, сума котрих становить 64 млн.грн. За підсумками чотирнадцятої хвили подачі заяв на гранти для ветеранів 13 переможців отримують кошти від держави на старт або розвиток свого бізнесу на 4,8 млн грн» [5].

Модель отримання грантів, яка наразі доступна українцям, є близькою до моделі США, проте є ряд суттєвих відмінностей, що включає наступні:

1. Обсяг фінансування: грантове фінансування у США доступне для бізнесу через різноманітні державні та приватні програми, що суттєво відрізняється на видаткових сумах. В Україні дотації для бізнесу зачасти надаються міжнародними фондами чи благодійними організаціями, видатки яких є меншими, але все одно важливі з точки зору підтримки розвитку;

2. Доступ до інформації про гранти: США є більш відкритими та заохочують громадян до подання заявки на грант, зокрема створюють відповідні сайти та організації по грантовій підтримці. В Україні ж не так давно стартувала програма «єРобота від Дії», що надала таку можливість;

3. Критерії отримання гранту: В Україні діють грантові програми, спрямовані на підтримку інновацій та розвитку малих і середніх підприємств, а також окремих галузей. У США проєкти можуть бути різноманітними та охоплювати широкий спектр сфер бізнесу;

4. Регулювання та процедури: Україна більшу увагу приділяє адміністративним процедурам та оформленню документів, в той час як США більше зосереджені на чесності та прозорості відборів [6].

Таким чином, обидві країни надають суб'єктам господарювання грантову підтримку, але відмінності полягають у обсягах, доступності інформації, критеріях отримання грантів та конкретних деталях процесу отримання грантів.

Для впровадження якіснішої грантової політики в Україні потрібно комплексно підійти до даного питання, адже відповідне та прозоре правове регулювання грантових питань дасть можливість не лише бізнесу працювати та розвиватися в умовах війни, але й дасть змогу, по-перше, збільшити доходи державного бюджету України, по-друге, надасть все більшій кількості підприємців

виступати на міжнародній арені зі своїм високоякісним та унікальним продуктом від імені України.

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що для того, щоб удосконалити можливість отримання грантів в Україні потрібно:

- стандартизувати умови та правила отримання грантової підтримки, зокрема і законодавче закріплення звітності підприємців, задля контролю витратів та процесів, аби попередити «відмивання» коштів;
- створити єдину прозору систему участі у грантових програмах, яка є доступною кожному;
- залучити громадськість, організації та експертів задля контролю за цільовим використанням коштів.

Ключові слова: грант.

Список використаних джерел

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII Відомості Верховної Ради України. 2016, № 3, ст.25.
2. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 3, ст.23.
3. Деякі питання надання грантів бізнесу : Постанова Каб. Міністрів України від 21.06.2022 р. № 738 : станом на 11 листоп. 2023 р.
4. Урядовий портал. Уряд удосконалив порядок надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу. <https://www.kmu.gov.ua>. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-udoskonalyv-poriadok-nadannia-hrantiv-na-stvorennia-abo-rozvytok-vlasnoho-biznesu>.
5. Міністерство економіки України. Власна справа: Ветерани отримують гранти на розвиток бізнесу на 64 млн грн | Міністерство економіки України. <https://www.me.gov.ua>. URL: https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=95946129-945f-4297-8d05_06f74e5dbd58&title=VlasnaSprava-Veterani.
6. GRANT POLICIES. URL: <https://www.grants.gov/learn-grants/grant-policies.html>.

Природа формування підходів і критеріїв оцінки інформації, що вводить в оману, як негативного явища в Україні

Юрій Здебський

аспірант,

*Програма доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,*

e-mail: zdebnyi.y@krok.edu.ua,

ORCID: 0009-0009-7440-8774

Вікторія Сидор

науковий керівник, д.ю.н., професор,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

Анотація. В статті розглядаються окремі особливості розвитку правового регулювання конкуренції, захисту від недобросовісної конкуренції та природи формування одного з її аспектів – поширення інформації, що вводить в оману.

Конкуренція є невід’ємною частиною будь-якої ринкової економіки, де на ринку представлені з однієї сторони - суб’єкти господарювання, які переважно здійснюють господарську діяльність для досягнення економічних результатів, з метою одержання прибутку, а з іншої сторони споживачі товарів та послуг. Конституція України у статті 42 покладає на державу обов’язок забезпечувати захист конкуренції у підприємницькій діяльності [1].

Суб’єкти господарювання конкурують з іншими учасниками ринку намагаючись здобути завдяки власним досягненням переваг над іншими суб’єктами господарювання (шляхом постійного пошуку інновацій, методів удосконалення виробництва власних товарів, тощо), що у поєднанні з дотриманням торгових та чесних звичаїв є елементами поняття економічної конкуренції [2, 3] та на мою думку - «добросовісної» конкуренції, адже визначення такого терміну відсутнє в законодавстві. В той же час, не дотримання суб’єктом господарювання зазначених умов призводить до іншого явища – «недобросовісної конкуренції», яка має численні види, серед яких - поширення інформації, що вводить в оману.

Дії з поширення інформації, що вводить в оману є розповсюдженим негативним явищем навіть в економічно розвинутих демократичних державах світу (США, державах ЄС), попри систематичне вдосконалення нормативного врегулювання захисту від недобросовісної конкуренції (починаючи з 1900 року, коли відбувся перегляд Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року), високий рівень суспільно-політичного розвитку та наявність дієвих владних інституцій із захисту конкуренції.

В свою чергу Україна почала запровадження ринкової економіки лише після проголошення незалежності в серпні 1991р. Першим нормативно-правовим актом, який поклав початок врегулювання конкуренції та її захисту став Закон України «Про обмеження монополізації та попередження недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності». У подальшому приймалися інші нормативно-правові акти з цього питання. Але тільки наприкінці 2008р.

Закон України „Про захист від недобросовісної конкуренції» було доповнено статтею 151, який серед видів недобросовісної конкуренції врахував поширення інформації, яка вводить в оману.

Щорічні звіти діяльності Антимонопольного комітету України [4, 5, 6] засвідчують, що за досить короткий час, найбільша кількість виявлених фактів недобросовісної конкуренції стосувалася порушення суб'єктами господарювання саме статті 151 Закону „Про захист від недобросовісної конкуренції», яка полягає в отриманні необґрунтованих переваг над конкурентами шляхом введення в оману споживачів. У 2019 році 84% зафіксованих АМКУ порушень Закону „Про захист від недобросовісної конкуренції» стосувалися виключно статті 151 Закону. У 2020 році питома вага порушень статті 151 Закону становила вже 85%, а в 2021 році – 83%.

Турбує також інформація АМКУ про те, що суттєва частина фактів недобросовісної конкуренції (48% у 2019 році), яка виражалася у формі поширення інформації, яка вводить в оману, припала на ринок «охорони здоров'я, лікарських та медичних засобів». Зважаючи на те, що суспільство і держава забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави [7], цілком слушною є думка Євтушенко Є.В., Леонова Б.Д., що добросовісна конкуренція сприяє розвитку і успіху підприємства, а недобросовісна конкуренція завдає шкоди не тільки споживачам та конкурентам, але і державі в цілому [8].

Аналіз законодавства ЄС вказує на загальність формулювань у визначенні терміну «недобросовісна конкуренція» та її видів, що може пояснюватися постійним розвитком технологій виробництва суб'єктів господарювання, способів просування власних товарів, робіт та послуг, тощо. Проте не зважаючи на складність встановлення меж поведінки суб'єктів господарювання, за яких їх дії можуть кваліфікуватися як порушення, вбачаю тенденцію ЄС у прагненні детальніше регламентувати перелік дій, які можуть вказувати на наявність порушення конкуренції. До прикладу, Директива Європейського парламенту і Ради № 2005/29/ЄС від 11 травня 2005р., Директива Європейського парламенту і Ради № 2006/114/ЄС від 12 грудня 2006р. Отже, доповнення законодавства ЄС забороненими практиками у конкуренції відбувається на підставі аналізу дій суб'єктів господарювання після їх фактичного вчинення та висновку, що такі «нові» дії (не регламентовані раніше) є проявом недобросовісної конкуренції.

Законодавство України, аналогічно до ЄС, також має загальне формулювання терміну «недобросовісна конкуренція» та її видів, проте в той же час, в Україні існує сталість їх визначень, зокрема стосовно критеріїв оцінки інформації, що вводить в оману. На відміну від країн ЄС, який періодично переглядає директиви, Антимонопольний комітет України визначає свою позицію щодо того що можна вважати порушенням та окреслює умовні «червоні лінії» у власних рекомендаційних роз'ясненнях, які не мають обов'язкової сили.

На думку Бакалінської О.О. таким чином, законодавець за допомогою оціночних понять намагається піддати правовій регламентації ті нестандартні ситуації, які можуть виникнути під час здійснення господарської діяльності

в умовах ринку [9]. Вважаю таку позицію вченого слушною частково, адже з однієї сторони дійсно, прояви недобросовісної конкуренції різноманітні і у процесі існування ринку виникають нові, проте з іншої сторони - правова невизначеність може спонукати до як до зловживання цивільним правом, який характеризується умисним виходом уповноваженої особи за межі суб'єктивного права [9], так і до неумисного порушення недобросовісної конкуренції, зокрема у формі поширення інформації, що вводить в оману.

Отже, поділяючи думку Швидкої Т., що законодавство Україна потребує вдосконалення стосовно економічної конкуренції, адже правила й принципи нині не мають свого закріплення в нормативній базі, а сформулювати їх можна лише через аналіз положень, що стосуються порушень у цій сфері [10], одночасно варто доповнити думку вченого тим, що саме аналіз порушень у цій сфері є істотним джерелом природи формування підходів і критеріїв оцінки інформації, що вводить в оману.

Ключові слова: конкуренція, недобросовісна конкуренція, поширення інформації, що вводить в оману.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
2. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 12, ст.64.
3. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 червня 1996 року № 236/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 36, ст.164.
4. Антимонопольний комітет України. Річний звіт 2019. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5e7/b2b/61d/5e7b2b61dcf08200345915.pdf>.
5. Антимонопольний комітет України. Річний звіт 2020. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/4a0/e26/6054a0e268fc0702551413.pdf>.
6. Звіт Антимонопольного комітету України за 2021 рік. URL : <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/627/ccb/c10/627ccb10ef3d640199715.pdf>.
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992р. № 2801-12. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4.
8. Євтушенко Є.В., Леонов Б.Д. Захист від недобросовісної конкуренції: нормативно-правовий та інформаційний аспект. Інформація і Право. - 2018. - № 4. - С.98-103. URL : http://ippi.org.ua/sites/default/files/11_10.pdf.
9. Бакалінська О.О. Недобросовісна конкуренція як форма зловживання суб'єктивним цивільним правом. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 2 (14), 2012, С. 17–21.
10. Швидка Т. Проблеми забезпечення добросовісної конкуренції та впровадження правил ринкової економіки. Підприємництво, господарство і право. – 2021. - № 1. - С.126-131.

Становлення та розвиток інституту відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції в Україні

Єгор Василенко

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: e_vasylenko@ukr.net,

ORCID: 0000-0001-5969-1473

Вікторія Сидор

науковий керівник, д.ю.н., професор,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

Перший конкурентний Закон України «Про обмеження монополізації та попередження недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» (далі – Закон N 2132-ХІІ) [2] був прийнятий у період формування держави в лютому 1992 р. та поклав початок розвитку абсолютно нової галузі в українському законодавстві.

Цей закон приділяв увагу таким питанням, як зловживання домінуючим становищем, дискримінація суб'єктів господарювання державними органами та методи «недобросовісної конкуренції», які один суб'єкт господарювання застосовує по відношенню до іншого та відповідальність за порушення конкурентного законодавства.

Наступним кроком було створення Антимонопольного комітету України (АМКУ) відповідно до закону, що набув чинності у 1993 р. (Закон України «Про Антимонопольний комітет України» далі – (Закон N 3659-ХІІ) [4].

Одне з перших дисертаційних досліджень «Адміністративна відповідальність за порушення антимонопольного законодавства в Україні» було здійснено Л.Р. Білою в 1996 р. [3] на базі Закону “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності” в якому охарактеризовано склади правопорушень, порядок притягнення до відповідальності, особливості правового статусу Антимонопольного комітету України.

Можна погодитись з автором, що антимонопольне законодавство, як таке, не могло і не потребувало розвитку в умовах соціалістичної системи, панування державної власності і адміністративно-командного диктату в суспільстві.

Оскільки незалежність України від Радянського Союзу було проголошено в 1991 р., наступне десятиріччя відзначилось економічним спадом та інфляцією, коли країна намагалася запровадити ринкову економіку.

Свобода підприємницької діяльності була закріплена в статті 42 Конституції України, включаючи державне забезпечення захисту конкуренції у підприємницькій діяльності через недопущення зловживання монополічним становищем на ринку, неправомірного обмеження конкуренції та недобросовісної конкуренції [1].

Подальший розвиток конкурентного законодавства ознаменувався

прийняттям у 1996 р. окремого Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (далі – Закон N 236/96-ВР [5], яким було врегульовано та розширено положення про недобросовісну конкуренцію та відповідальність за її порушення.

Також запроваджено адміністративну відповідальність за порушення антимонопольного законодавства, що знайшло своє відображення в Кодексі України про адміністративні правопорушення [6].

Результатом наступного прогресу конкурентного законодавства стало прийняття у 2001 р. Закону України «Про захист економічної конкуренції» (далі – Закон № 2210 III) [7], який виокремив економічну конкуренцію, як окрему складову конкурентного законодавства та відповідно, визначив санкції за порушення економічної конкуренції.

Закон № 2210-III розроблений на основі європейських конкурентних законів з огляду на взятий Україною курс на інтеграцію до Європейської спільноти.

Як справедливо зазначає в своїй науковій праці В. В. Ліпинський, пропорційність санкцій за порушення конкурентного законодавства означає, що, крім виняткових обставин, за підсумками застосування конкурентного законодавства суб'єкти господарювання не мають втрачати можливість вести підприємницьку діяльність та належним чином конкурувати на справедливих умовах.

Тобто, вплив штрафів на фінансовий стан та платоспроможність суб'єктів господарювання не має підривати безповоротно їх підприємницьку діяльність з фактичним виведенням їх з ринку [8].

Вважаю, що вказаний В.В. Ліпинським «принцип пропорційності» виду порушення, фінансового стану суб'єкта господарювання та потенційна вигода від вказаного порушення, має бути співмірним з розміром штрафу, який накладається регулятором.

Конкурентне законодавство динамічно і безперервно розвивається. Результатом проголошення курсу на євроінтеграцію стало укладення 21.03.2014р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [9], Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, яка покладає на України низку зобов'язань щодо системного реформування законодавства, в тому числі, конкурентного.

Подальша адаптація українського законодавства спрямована на впровадження найкращих європейських практик задля сприяння розвитку здорового конкурентного середовища, засад добросовісної та ефективної конкуренції, а також вдосконалення функціонування системи державних органів в сфері захисту конкуренції.

Ключові слова: Антимонопольний комітет; штраф; конкуренція; порушення; відповідальність.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
2. Про обмеження монополізації та попередження недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 18 лютого 1992 року N 2132-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 21, ст.296.
3. Біла Л.Р. Адміністративна відповідальність за порушення антимонопольного законодавства в Україні., 1996. С. 1–10.
4. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року № 3659-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 50, ст.472.
5. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року № 236/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 36, ст.164.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122.
7. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-ІІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 12, ст.64.
8. Ліпінський В.В. Адміністративно-правові заходи відповідальності за порушення конкурентного законодавства: питання тлумачення: № 67 (2021): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право/. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/250255>.
9. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яку ратифіковано: Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 40, ст.2021.

Теоретико-правові основи дослідження договору про надання детективних послуг

Олена Чернетченко

*к.н.ю., доцент кафедри державно-правових дисциплін,
Завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: elenaprt@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-4653-4871*

Ольга Микитенко

*студентка юридичного факультету
Юридичного факультету,
ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgamikitenko71@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-4608-5567*

Сучасний стан наукових розробок договору про надання детективних послуг характеризується стадією становлення, яка поступово розвивається з нахилом на цивільно-правовий аспект. Чимало науковців, таких як Волинська М. А., Даниленко С. К., Бичін С., Вітвіцький С, Заєць А. та інші піднімали тему договірних відносин у сфері надання детективних послуг, починаючи ще з перших поданих законопроектів у 2015 році.

Теоретичний аналіз договору про надання детективних послуг не може відбуватися без законодавчого тлумачення поняття договору. Згідно ч. 1 ст. 626 Цивільного Кодексу України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на зміну, створення чи припинення цивільних прав та обов'язків. Законодавче визначення поняття договору надає розуміння того факту, що термін має мультизначний характер, адже він є і правочином, і угодою, і зобов'язанням і документом, сформованим за типовою формою договору та істотними умовами [1, с. 204].

Законопроект №3726 від 28.12.2015 р. містить натяки на розповсюдження норм цивільного договірної права на регуляцію договору про приватну детективну діяльність і окреслює його як різновид договору про надання послуг. Таке його тлумачення розповсюджує дію принципів свободи договору та інших цивільно-правових засад на дану домовленість, при цьому передбачає вільну регуляцію правовідносин [2, с. 30].

Франчук В. І. підтримує думку щодо цивільно-правової характеристики договірних відносин у сфері приватної детективної діяльності. Відтак приватні детективи та приватні детективні агентства надають значну допомогу суб'єктам підприємницької діяльності у вивченні репутації та фінансового стану позичальників та інших партнерів, визначенні їх спроможності реально виконувати фінансові зобов'язання, що значною мірою запобігає укладанню укладенню ризикованих угод та ухиленню боржників від сплати заборгованості [5, с. 15].

Розглядаючи приватну детективну діяльність з позиції цивільного права,

а саме договірних відносин надання детективних послуг, варто наголосити на важливості правового статусу суб'єктів договору про надання детективних послуг, а саме: замовника, приватного детектива та приватного детективного агентства (підприємства). З позиції цивільного договірного права їх правовий статус регулюється Законом України «Про захист прав споживачів», Цивільним кодексом та Господарським кодексом [3, с. 108].

Нехтувати зарубіжним досвідом регулювання здійснення приватної детективної діяльності теж не варто. Француз А. Й. та Істоміна А. С у своїй науковій публікації наголошують на позитивному досвіді узаконення приватної детективної діяльності з подальшим внесенням змін, поправок, рекомендацій. Законодавство Франції передбачає, що особи, які бажають займатися приватною детективною (розшуковою) діяльністю, не повинні: бути засуджені за вчинення кримінальних правопорушень, мати адміністративні чи дисциплінарні стягнення, знаходитися під вартою. Щодо переліку послуг, які приватні детективи надають і дозволені Законом №891 від 28.09.1942р., то до них відносять шпигунство, захист підприємств від недобросовісної конкуренції, забезпечення безпеки у банківській діяльності та забезпечення безпеки клієнтів [4, с. 87].

Країни, де основний акцент при законотворчій діяльності спрямований на судовий прецедент та судову практику з застосуванням норм міжнародного приватного права як рекомендаційних, а саме: Великобританія, США і Канада, прискіпливо ставляться до прав і свобод громадян у контексті процесу надавання детективних послуг [5, с. 17].

На мою думку, вище зазначені факти ведуть до чіткого розуміння договору про надання детективних послуг як багатозначної домовленості детектива, детективного агентства з замовником послуг, при цьому обидві сторони договору можуть мати статуси юридичних осіб або фізичних осіб.

Договір про надання детективних послуг у сучасних умовах привернув до себе увагу тому, що в умовах ринкових відносин відбувається поширення конкретної інформації щодо його існування та осучаснення. Даний договір має цивільно-правовий характер і спрямований на баланс між потребою споживача у послугі та конституційних правах і гарантіях безпеки приватної інформації суспільства.

Ключові слова: приватна детективна діяльність; договір про надання детективних послуг; сторони договору; договірні правовідносини; правовий статус сторін договору;

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України редакція від 03.09.2023 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2023. – №40-44. – 356 с.
2. Волинська А.М. Договір про надання детективних послуг.// А. М. Волинська, Демиденко М. В./ – Дис. за спец. 12.00.03. – НАВС. – 2018. – Київ. – 223 с.
3. Пономарьова Т. С. Договір про надання детективних послуг: проблеми правового регулювання// Т. С. Пономарьова/ Вісник пенітенціарної асоціації України. – № 1. – 2018. – 106 –

113 с.

4. Француз А. Й., Істоміна А. С. Приватна детективна діяльність: міжнародний досвід та національні перспективи/ А. Й. Француз, А. С. Істоміна// «Вчені записки Університету «КРОК». – № 27. – 2022. – 81 – 90 с.

5. Франчук В. І. Детективна діяльність у сфері економічної безпеки: навчальний посібник / В. І. Франчук, Н. Я. Михаліцька, П. Я. Пригунов, С. І. Мельник, М. Й. Штангрет. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. – 132 с.

Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності в Україні

Інна Доляновська

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096*

Дмитро Стрижевський

*здобувач вищої освіти рівня «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: StryzDI@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0007-0843-5999*

Господарська діяльність в Україні є надважливим елементом сучасного суспільства, але разом з тим, вона є сферою, яка піддається ризикам кримінальних правопорушень. Кримінологічний аналіз цих правопорушень дозволяє розуміти причини, характер та можливі способи боротьби з ними.

За класифікацією О.О. Дудорова, кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності поділяються на сім груп за видовим об'єктом, який відповідає галузі господарства або напрямку господарської діяльності [1, с. 221.]. Ця класифікація дозволяє аналізувати тенденції такої злочинності, яка часто приховується в «тіньовій» економіці. Г. А. Матусовський вказує на те, що термін "тіньова економіка" включає два основних аспекти, які обумовлюють його виникнення: економічний (пов'язаний із сферою економічної діяльності) та кримінальний, протизаконний (метафорично - "тіньовий"). Ця термінологічна конструкція точно відображає сутність цього явища [2, с. 448]. Зазначено, наприклад, що понад 60% операцій з металобрухтом проводяться в "тіньовому" секторі економіки. Розв'язання цієї проблеми полягає у виключенні детермінант, які призводять до такої ситуації. Різні вчені у різні періоди вносили численні пропозиції щодо усунення цих детермінант. Деякі науковці відзначають, що доцільним є запровадження механізму забезпечення розробки і прийняття обґрунтованих нормативно-правових актів економічного спрямування. Цей механізм повинен включати економічне обґрунтування, кримінологічний аналіз і прогноз, комплексну правову експертизу, аналіз можливих негативних наслідків реалізації цих нормативно-правових актів і умови блокування цих наслідків, а також внесення доповнень, поправок тощо.

Варто також зазначити, що зміни злочинності у сфері господарської діяльності навряд чи свідчать про зміни її детермінації. Хоча кількісні та якісні показники злочинів у сфері господарської діяльності різноманітні, можна виділити деякі статичні детермінанти цих кримінальних правопорушень у нашій країні, насамперед це - корупція, яка існує в усіх секторах бізнесу, і державна влада систематично не в змозі з нею боротися; відсутність державного захисту суб'єктів господарської діяльності; нестабільність національної політики; нормативно-

правова складова господарської діяльності відстає від потреб сучасного бізнесу; формальний спосіб, за допомогою якого співробітники правоохоронних органів виконують свої професійні обов'язки. Перелік детермінант злочинності в економічній сфері не є вичерпним.

Однак, структура злочинності у сфері господарської діяльності залишається майже не змінною протягом останніх років. Основну її частину складають три види кримінальних правопорушень: проти порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю, правопорушення проти оподаткування та обігу грошей, та правопорушення проти обігу цінних паперів, інших документів. За даними сервісу Швидкого пошуку судових рішень та справ в ЄДРСР Opendatabot [3], ці три групи становлять понад 85% усіх злочинів у сфері.

Найчастіше реєструються, за даними генеральної прокуратури[4], такі кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: стаття 212 ККУ, стаття 200 ККУ, стаття 199, стаття 205-1 та стаття 204 ККУ[5].

У сфері господарської діяльності в Україні спостерігається високий рівень кримінальних правопорушень. Це включає корупцію, шахрайство, економічну злочинність та інші види протиправної діяльності.

Отже, правопорушення у сфері господарської діяльності, мають серйозний вплив на економіку країни, її стабільність та розвиток. Кримінологічна характеристика цих правопорушень включає в себе аналіз їх причин та умов, які сприяють їх виникненню. Для боротьби з цими проблемами необхідно вжити ряд заходів. Це може включати в себе посилення законодавчої бази, покращення механізмів контролю та нагляду, проведення превентивних заходів серед населення та бізнес-спільноти, а також забезпечення ефективного розслідування та відповідальності за правопорушення.

Список використаних джерел

1. Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко *Кримінальне право України. Особлива частина: підручник.*; 3-тє вид., 2009. 744 с.
2. Матусовський Г. А. *Економічні злочини: криміналістичний аналіз.* Харків: Консум, 1999. 480с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/MATUSOVSKIY_1999.pdf (дата звернення: 10.11.2023).
3. Сервіс Швидкого пошуку судових рішень та справ в ЄДРСР Opendatabot. URL: <https://court.opendatabot.ua> (дата звернення: 10.11.2023).
4. Генеральна прокуратура України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.11.2023).
5. *Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 5 жовт. 2023 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.11.2023).

«Особливості тлумачення поняття «банкрутства» у правовій сфері»

Анастасія Бельдєй

здобувач вищої освіти ступеня «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BeldieiAM@krok.edu.ua

Олександр Биков

д. ю. н., старший науковий співробітник,
професор кафедри теорії та історії держави та права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OleksandrBM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4965-696X

За сучасних умов розвитку економіки рівень збанкрутілих підприємств невідомо зростає. Неплатоспроможність, збитковість, криза платежів і як наслідок банкрутство є сьогодні характерними для більшості українських підприємств. Саме тому питання банкрутства є досить актуальним у сучасних умовах розвитку.

Аналіз основних досліджень і публікацій показав, що навколо проблеми банкрутства зосереджена значна увага багатьох науковців. Питання банкрутства підприємства досліджували такі сучасні науковці, як Базилінська О.Я. [1], Ларіонова К.Л. [5], Подольська В.О. [9], Шморгун Н.П. [12], Яблонська А.С. [13] та інші. Досить детально питання банкрутства вивчав Терещенко О.О. [10]. Однак, незважаючи на це, проблема банкрутства не втрачає актуальності і має багато не розглянутих питань і потребує подальшого дослідження та розвитку. А саме, потребує уточнення понятійний апарат та проблеми питання визначення ймовірності банкрутства підприємства шляхом ідентифікації основних чинників, що зумовлюють його виникнення.

Метою роботи є дослідження існуючого понятійного апарату щодо питання банкрутства, характеристика видів банкрутства та виділення основних причин, що його зумовлюють у сучасних умовах розвитку.

Поставлена мета обумовлює вирішення наступних завдань:

- дослідити та уточнити понятійний апарат щодо питання банкрутства у економічному та юридичному розрізі;
- визначити основні види банкрутства підприємства та їх основні характеристики;
- проаналізувати та охарактеризувати основні фактори та причини виникнення кризових явищ, що ведуть до неплатоспроможності та банкрутства підприємства.

У практиці розвитку країн із ринковою економікою банкрутство виступає як механізм регулювання та саморегулювання економіки і, насамперед, дотримання виконання зобов'язань суб'єктами господарювання. Банкрутство як елемент ринкових відносин стало реальністю і сучасної української економіки [9, с. 157].

Аналіз економічної літератури показав, що існують різні підходи щодо визначення поняття банкрутства. Взагалі, поняття «банкрутство» - італійського

походження. У дослівному розумінні банкрутство означає відмову громадянина або фірми сплачувати за власними борговими зобов'язаннями через брак коштів. Асоціативно це пов'язують більшою мірою з фінансовими установами, банками. Однак в умовах ринку банкрутом може виявитися будь-яка виробнича система [8, с. 10].

Шеремет А.Д. під банкрутством суб'єкта господарювання розуміє його нездатність фінансувати поточну операційну діяльність і погасити термінові зобов'язання. Автор зазначає, що банкрутство є наслідком розбалансованості економічного механізму відтворення капіталу суб'єкта господарювання, результатом його неефективної цінової, інвестиційної і фінансової політики.

Білоліпецький Н.П. дає визначення банкрутства суб'єкта господарювання, як його крах, викликаний технічною або фізичною нездатністю суб'єкта господарювання погасити взяті на себе фінансові зобов'язання. Банкрутство суб'єкта господарювання - це стан, коли реальна ринкова вартість активів фірми нижче суми їх зобов'язань.

На думку Скворцова М.М., банкрутство означає фінансову неспроможність підприємства, що виявляється в перевищенні витрат на виробництво продукції над виборгом від її реалізації [9, с. 158].

За Шморгуном Н.П. банкрутство (фінансовий крах) (bankruptcy) - це документально підтверджена нездатність суб'єкта господарювання платити за своїми зобов'язаннями і фінансувати основну поточну діяльність у зв'язку з відсутністю коштів. Такий стан підприємства, на думку автора, свідчить про погіршення всіх показників, що визначають його фінансову стійкість [12, с. 88].

Базилінська О.Я. визначає банкрутство (Bankruptcy) як неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями та виконувати зобов'язання перед бюджетом [1, с. 200].

Отже, як бачимо, банкрутство є складним процесом, його можна охарактеризувати з різних сторін - юридичної, управлінської, організаційної, фінансової тощо.

Різні погляди також виникають у різних авторів [1; 9; 12] щодо виділення основних видів банкрутства. Так, Шморгун Н.П. [12] виокремлює серед основних видів банкрутства лише три види, а саме - випадкове, навмисне, необережне. Характеристика даних видів банкрутства та причини їх виникнення представлені в табл. 2 [12, с. 88].

Отже, за Базилінською, приховане банкрутство виникає у випадку навмисного приховування факту стійкої фінансової неспроможності підприємства та пов'язаного з цим подання недостовірної інформації кредиторам, державним органам, іншим зацікавленим особам; а умисне банкрутство - це свідоме доведення підприємства до стійкої фінансової неспроможності. Також, автор розглядає фіктивне банкрутство як результат свідомого поширення підприємством інформації щодо своєї фінансової неспроможності, щоб ухилитися від оплати зобов'язань [1, с. 200].

Слід відзначити, що виходячи з вищевказаного, прогнозування

банкрутства стає першочерговою необхідністю, що дасть можливість виявити основні проблеми і недоліки в роботі підприємства, а також врахувати вплив різноманітних зовнішніх чинників, і в результаті спрогнозувати ймовірність банкрутства і вжити заходів для його уникнення.

У зв'язку з цим автором визначено перспективи досліджень в контексті зазначених проблем, що дасть змогу продовжити дослідження питання попередження та прогнозування банкрутства підприємств. Важливо відзначити, що для підприємства важливо вчасно виявити «хворобу», встановити правильний діагноз, зрозуміти причини негараздів і наслідки.

Ключові слова: банкрутство; санація; відновлення платоспроможності; боржник.

Список використаних джерел

1. Базілінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посіб. / О.Я. Базілінська. - К.: ЦУЛ, 2009. - 328 с.
2. Господарський Кодекс України, 16 січня 2003 року N 436-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
3. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (Про банкрутство), 14 травня 1992 року N 2343-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/Laws/main.cgi?nreg=2343-12>.
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/Laws/main.cgi?nreg=2341-14>.
5. Ларіонова К.Л., Капінос Г.І. Аналіз особливостей та сучасного розвитку інституту банкрутства та фінансового оздоровлення суб'єктів господарювання Хмельницької області / К.Л. Ларіонова, Г.І. Капінос // Вісник Хмельницького національного університету - 2021. - № 4. - ТЗ. - С. 50-55.
6. Методичні рекомендації Національного банку України щодо застосування комерційними банками Закону України «Про банкрутство» від 21.07.94р. N 23012/105 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=v_105500-94.
7. Методичні рекомендації Центральної спілки споживчих товариств України з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств 28.07.2006 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=n0005626-06>.
8. Пена Т.В. Управління фінансовою санацією підприємств: навч. посіб. / Т.В. Пена, В.О. Федорова. - К.: Центр учбової літератури, 2018. - 440 с.
9. Подольська В.О. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / В.О. Подольська, О.В. Яриш. - К.: Центр навчальної літератури, 2017. - 488 с.
10. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посіб. / О.О. Терещенко. - К.: КНЕУ, 2014. - 412 с.
11. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: навч. посіб. / О.С. Філімоненков. - 2-ге вид., переробл. і доп. - К.: МАУП, 2014. — 328 с.
12. Шморгун Н.П. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / Н.П. Шморгун, І.В. Головка. - К.: ЦНЛ, 2016. - 528 с.
13. Яблонська А.С. Дільність арбітражних керуючих: нормативне врегулювання та необхідність законодавчого вдосконалення [Електронний ресурс] / А.С. Яблонська. - Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/?do=d&did=4793&sid=comments>.

Правовий статус свідка як суб'єкта Господарського процесу

Ангеліна Паламаренко

*студентка магістратури спеціальності «Право»,
освітньої програми «Право», Юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PalamarenkoAV@krok.edu.ua*

Віталій Скоморовський

*д.ю.н., професор, професор кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1020-2322*

З 15 грудня 2017 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII, яким внесено суттєві зміни, зокрема, в господарському судочинстві, і введено інститут свідків [1]. Впровадження цього інституту є нововведенням, оскільки використання свідчень у господарському процесі раніше не було закріплене в вітчизняному законодавстві. На нашу думку впровадження відіграє важливу роль в гармонізації національного законодавства із стандартами права Європейського Союзу та Сполучених Штатів, де такий інститут існує вже протягом численних років.

Відповідно ч. 1 ст. 66 Господарського процесуального кодексу України (надалі по тексту – ГПК України), свідком може бути будь-яка фізична особа, яка має дієздатність і має інформацію про обставини, що стосуються розгляду справи. Участь свідка у господарському процесі регулюється законом, який чітко визначає його права та обов'язки.

Чинний ГПК України в статті 13 та частині 1 статті 74 встановлює принцип змагальності сторін, згідно з яким кожна сторона зобов'язана підтвердити обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається у підтримку своїх вимог або заперечень. Суд визначає наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги та заперечення учасників справи, а також інших обставин, важливих для вирішення справи, використовуючи різні види доказів, такі як письмові, матеріальні та електронні підтвердження, висновки експертів та показання свідків. Згідно з частиною 1 статті 87 ГПК України, показання свідка представляють собою інформацію, яку свідок має щодо обставин справи і яку він фіксує у письмовій заяві. Закон визначає обов'язкові елементи такої заяви, виконання яких робить показання свідка юридично визнаним і припустимим доказом під час розгляду господарським судом. Серед вимог до заяви свідка зазначаються особисті дані свідка, місце проживання, місце роботи, реєстраційний номер облікової картки платника податків, номер і серія паспорта, контактна інформація, обставини, що є відомими свідкові, джерела цих відомостей, а також підтвердження свідка його знань закону щодо кримінальної відповідальності за подання неправдивих показань та готовність з'явитися

перед судом для підтвердження своїх свідчень. Підпис свідка на заяві підлягає нотаріальному засвідченню, за виключенням випадків, коли підпис сторін, представників третіх осіб, які погодилися бути свідками, підлягає засвідченню без нотаріального посвідчення. [2].

На думку О. Духовної, в ГПК України чітко регламентовано процедуру надання свідком своїх показань із метою недопущення безпідставного затягування судового процесу, зловживання сторонами своїм процесуальним правом із посиленням на змагальність судового процесу та сприяння суду в зборі відповідних доказів [3].

Катерина Манойленко наголошує, що господарський процес завжди відрізнявся орієнтованістю на підтвердження обставин справи документами. Саме тому, норма, якою передбачається можливість подання заяви свідка, сформована так, щоб його викликали на засідання лише у виняткових випадках, а за основу повинна братися саме нотаріально засвідчена письмова заява. Але на практиці може виникнути ситуація, коли недобросовісний учасник процесу буде подавати численні заяви свідків, які не можуть з'явитися до суду з поважної причини. У такому випадку суд, дотримуючись принципу рівності сторін, враховуватиме клопотання протилежної сторони щодо виклику цих осіб на засідання. Це може призвести до ускладнення процесу, і при таких обставинах господарське судочинство може втратити свою характерну оперативність і простоту. [4].

Ми згодні із точкою зору В. С. Бахуринського, що зміни до господарського процесуального законодавства стали прогресивним кроком на шляху удосконалення судового процесу під час вирішення господарських спорів та відкривають більші можливості при реалізації принципу змагальності в господарському судочинстві. Цікавою новелою у господарському процесі є регламентація можливості письмового опитування учасників справи як свідків. Так, згідно ст. 90 ГПК України учасник справи має право поставити в першій заяві по суті справи або у додатку до неї не більше десяти запитань іншому учаснику справи про обставини, що мають значення для справи [5].

Введення свідка має переваги для процесу розгляду справи у господарському процесі. По-перше об'єктивність та повнота розгляду справи, якщо раніше суд в основному орієнтувався на документальні докази, тепер він має додатковий інструментарій у вигляді усних свідчень. По-друге можливість з'ясування обставин у складних справах, де документальні докази можуть бути неоднозначними, свідчення свідка можуть стати вирішальними. По-третє це гарантії прав сторін у випадках, коли одна із сторін висуває певні заяви, свідок може підтвердити правдивість цих заяв. Свідчення можуть також викривати неправдиві заяви або протиріччя в доказах. Але незважаючи на переваги, можуть виникнути і певні труднощі так, як можлива затримка процесу, виклик свідків може вимагати додаткового часу для підготовки та проведення допитів. А також можливість, що сторонам буде потрібно вводити нові процедури для виклику та допиту свідків. Але одночасно збільшується відповідальності сторін, сторони будуть зобов'язані

гарантувати, що їхні свідки надають правдиві свідчення. Введення свідка у господарський судочинство додає більшої гнучкості та об'єктивності у розгляді справ, проте це також може додати додаткову складність у процедурному плані.

Ключові слова: Господарський процес; Правовий статус свідка; Свідок як суб'єкт господарського процесу.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»: Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (дата звернення: 27.11.2023).
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 27.11.2023).
3. Духовна О. Свідок як новий учасник господарського процесу. URL: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2018/2/22/168629.htm> (дата звернення: 27.11.2023).
4. Манойленко К. Новий ГПК не говорить, як суд повинен установлювати достовірність названого свідком. URL: <https://zib.com.ua/ua/130969.html> (дата звернення: 27.11.2023).
5. Бахуринський В. С. Правовий статус свідків у господарському процесі. URL: https://protocol.ua/ua/pravoviy_status_svidkiv_u_gospodarskomu_protsesi/ (дата звернення: 27.11.2023).

Захист прав дітей під час реалізації гарантій у виконавчому провадженні: теоретико-правове дослідження

Наталія Степаненко

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206*

Данило Кубрак

*аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: danil.kubrack@gmail.com,
ORCID: 0009-0000-4865-9988*

Під час реформування системи Міністерства внутрішніх справ України багато уваги приділено змінам у діяльності поліції, насамперед перетворення структури в сервісну службу, яка керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності всієї держави.

У повсякденній діяльності до поліцейських звертаються різні люди за допомогою та захистом, але особливої уваги потребують діти, які є найменш захищеними в соціумі, вони залежать від рішень дорослих, часто не можуть самостійно звернутися за необхідною допомогою, не мають знань та вмінь щодо захисту своїх прав. У державі нині відбуваються складні соціально-економічні перетворення, що безпосередньо впливають на збільшення випадків потрапляння дитини у складні життєві обставини, вчинення жорстокого поведіння щодо дитини, втягування дітей у кримінальні угруповання, залучення до жебрацтва та інших порушень відносно дітей, і як ніколи вони потребують захисту та допомоги з боку поліції.

Діти потребують постійного захисту з боку держави, про це свідчить статистика, зокрема упродовж 2021 року стосовно дітей було скоєно більше 4000 кримінальних правопорушень, ще за минулий рік 4727 дітей стали потерпілими від кримінальних правопорушень, у тому числі 1474 постраждали від тяжких та особливо тяжких злочинів, таких як умисне вбивство; торгівля, учинена відносно дітей; розбещення неповнолітніх; зґвалтування та інші злочини. Близько 65 % дітей віком від 12 до 17 років зазнавали хоча б одного з видів насильства (фізичного, сексуального, психологічного, економічного) [1].

І як не прикро, в більшості випадків застосування насильства по відношенню до дітей відбувається з боку членів родини. Батьки, які застосовують фізичну силу до своїх дітей, хибно думають, що вони мають право виховувати свою дитину як вважають за необхідне, вони мають право на обрання форм і методів виховання своєї дитини, це передбачає Сімейний кодекс України, але це не повинно суперечити закону та моральним засадам суспільства. Також, відповідно до статті 150 Сімейного кодексу України, забороняються фізичні

покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини. Такі дії можуть призвести до настання адміністративної, кримінальної та сімейно-правової відповідальності відповідно до чинного законодавства [2].

Щороку в Україні від домашнього насильства страждає близько 100 тисяч осіб, 90 відсотків з яких є жінки та діти. Розуміючи необхідність комплексного протистояння домашньому насильству щодо дітей, міжнародна спільнота цілеспрямовано почала рухатися в напрямку реалізації правового забезпечення протидії домашньому насильству, створюючи системні міжнародні документи, спрямовані на боротьбу з цим явищем. В Україні ця робота системно почалась з 2001 року та поступово почало формуватися нормативно-правове забезпечення й об'єднання зусиль органів влади та громадськості щодо запобігання та протидії цьому соціально-негативному явищу, в першу чергу стосовно захисту прав дітей.

У світі довгий час діти взагалі не розглядалися як особи, яким притаманні які-небудь права, поводження з ними довгий час вважалося виключно сімейною справою, в яку ніхто не міг і не повинен був втручатися. З огляду на це Генеральна Асамблея Ліги Націй в 1924 році прийняла Женевську конвенцію прав дитини, де зазначалися основні життєві потреби дитини, які повинні забезпечувати дорослі, не дивлячись на свій доволі примітивний виклад. Цей документ був досить прогресивний для свого часу, однак не мав жодного механізму реалізації та гарантій, отож лише окреслював коло питань, на які держава повинна звертати увагу. Однак прийняття цього документу свідчить про звернення уваги світової спільноти до прав дитини і стало поштовхом для розробки міжнародних стандартів в цій галузі.

Наступним кроком у цьому напрямку було прийняття Декларації прав дитини 1959 року [3], яка стала першим міжнародним документом, що визнав і закріпив права дітей. Варто відмітити, що ця Декларація була прийнята одногolosно всіма 78 членами Генеральної Асамблеї ООН, що свідчить про її значимість. У вказаній Декларації було визнано, що дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, зокрема належного правового захисту. Ця теза стала відправною крапкою у формуванні розгалуженої бази міжнародних актів, спрямованих на визнання та захист прав дитини. Декларація включає в себе 10 принципів, яких повинна дотримуватися країна задля забезпечення нормального розвитку дітей.

Вищевказаною декларацією визначалися лише принципи, якими повинні керуватися держави для забезпечення відповідного життя дітей. Тож резолюцією Генеральної Асамблеї ООН була прийнята Конвенція про права дитини (1989 р.), яка стала першим обов'язковим актом для країн, що її ратифікували (Україна ратифікувала її 27 лютого 1991 року) [4]. Конвенція встановлює обов'язок держав вживати всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного і психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні

зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину. Важливим здобутком Конвенції про права дитини є створення Комітету з прав дитини, основна мета якого – моніторинг виконання державами-учасницям взятих на себе зобов'язань, які визначені в Конвенції. Одним із механізмів перевірки є передбачений обов'язок держав звітувати кожні п'ять років про вжиті ними заходи щодо закріплення визнаних у Конвенції прав та прогрес, досягнутий у здійсненні цих прав.

Також не можна не зазначити регіональний документ, спрямований на забезпечення прав людини, яким є Європейська конвенція про здійснення прав дітей, прийнята Радою Європи в 1996 році [5]. Ця Конвенція надає дітям особисто або через інших осіб чи органи процесуального права бути проінформованими та допущеними до участі в розгляді судовим органом справ, що їх стосуються.

Міжнародним документом, спрямованим на захист статевої недоторканості дитини, є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства прийнятий у 2007 році [6], яка поставила перед державами-учасниками завдання щодо запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей і боротьбу із цими явищами; захист прав дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та сексуального насильства; сприяння національному та міжнародному співробітництву в боротьбі із сексуальною експлуатацією та сексуальним насильством стосовно дітей.

Вже у 2014 році був прийнятий Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень [7], відповідно до якого діти безпосередньо або їх представники мають право звертатися до Комітету ООН з прав дитини з індивідуальними повідомленнями щодо порушення державою-учасницею прав, передбачених Конвенцією про права дитини.

Україна на сьогодні безпосередньо виконує взяті на себе всі міжнародні зобов'язання щодо захисту прав дітей, про що періодично звітує перед міжнародними організаціями. Зокрема, раз на 5 років з боку нашої держави готується доповідь щодо приведення національного законодавства та практики його реалізації до вимог Конвенції ООН про права дитини та направляється в Комітет ООН з прав дитини, який є суб'єктом, що здійснює моніторинг стану виконання державами, які ратифікували Конвенцію, взятих на себе зобов'язань. Комітет, у свою чергу, готує для кожної країни заключні спостереження з конкретними зауваженнями та рекомендаціями в даній сфері. Також не менш ефективним стримуючим заходом для кожної держави є європейський механізм захисту прав дітей, зокрема Комітети Ради Європи та особливо Європейський суд із прав людини (виконання рішень якого для України з 2006 року є обов'язковим).

Крім того, до міжнародних документів, які спрямовані на забезпечення та захист прав дітей, слід віднести наступні: Конвенція про охорону материнства; Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці; Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей; Конвенція про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах; Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується,

визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей; Конвенція про контакт з дітьми; Конвенція про стягнення аліментів за кордоном.

Захист прав дітей відбувається і на європейському рівні та закріплюється в таких документах, як: Європейська конвенція про здійснення прав дітей; Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми; Європейська конвенцію про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом; Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення; Європейська конвенція про усиновлення; Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення і це не повний перелік нормативно-правових документів які направлені на безпосередній захист дітей в Європі та світі.

Найважливішим все ж таки є те, що в чинному міжнародному праві є норми, які могли б заповнити ті прогалини, які існують у законодавстві України, хоча до позитивної тенденції потрібно віднести те, що базові міжнародні нормативно-правові акти на сьогоднішній день, ратифіковані і виконуються Україною.

Потрібно зазначити, що українське законодавство охороняє права дитини на рівні загальних та спеціальних нормативно-правових актів. До загальних можна віднести Конституцію України; Кримінальний кодекс України; Кримінальний процесуальний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення; Сімейний кодекс України; Цивільний кодекс; Закон України «Про освіту»; Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; Закон України «Про протидію торгівлі людьми»; Закон України «Про Національну поліцію» Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»; Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)»; Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки».

Також потребують удосконалення на законодавчому рівні з боку держави такі питання: встановлення кримінальної відповідальності за вербування, залучення та втягування дітей до участі у військових конфліктах чи діях (внесення доповнень до Кримінального кодексу України); посилення відповідальності за продаж дітям пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв, тютюнових виробів (внесення доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення); розробка та затвердження порядку проведення допиту дитини, яка є потерпілою, свідком чи підозрюваною, у тому числі дитини, яка постраждала від сексуального насильства чи насильства в сім'ї (внесення доповнень до Кримінального процесуального кодексу України); розроблення та затвердження державної концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні та утворення окремого Міністерства України у справах охорони сім'ї та дитини.

Чинна ситуація в Україні засвідчує те, що деякі стратегічні та програмні

документи на сьогоднішній день залишаються декларативними, це пов'язано з формальністю виконання завдань, широким колом заходів, які потрібно провести при відсутності достатнього фінансування. Однак, крім належного правового забезпечення, ефективність державної політики в будь-якій сфері безпосередньо залежить від кадрового потенціалу, від рівня професійної компетентності державних службовців, які працюють у зазначеній сфері, від кожного конкретного виконавця.

Ключові слова: дитина; права дитини; захист дитини; нормативний акт; міжнародне право; конвенція; декларація; домашнє насильство; юридична відповідальність; законодавство України.

Список використаних джерел

1. Результати опитування громадської думки «Насильство щодо дітей в Україні». Київський міжнародний інститут соціології URL: https://kiis.com.ua/materials/pr/20152905_children/presentation_children%206%2028.05.pdf (дата звернення: 20.11.2023).
2. Сімейний кодекс України: поточна редакція 05.10.2023 р. No 2947-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
3. Декларації прав дитини: Міжнародний документ від 20.11.1959 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140610__140610 (дата звернення: 20.11.2023).
4. Конвенція про права дитини: поточна редакція від 16.11.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 28.11.2023).
5. Європейська конвенція про здійснення прав дітей. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text (дата звернення: 20.11.2023).
6. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 20.11.2023).
7. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_160#Text (дата звернення: 20.11.2023).

Особливості виконання судових рішень під час дії правового режиму воєнного стану

Наталія Степаненко

доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206

Денис Фірсов

аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: firsovy@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-4498-5026

Повномасштабне вторгнення втруtilось у кожен сферу діяльності суспільства та держави. Результатом злочинної військової агресії стали людські жертви, величезні матеріальні збитки, тимчасова окупація адміністративно-територіальних одиниць країни, внаслідок чого Указом Президента України запроваджено правовий режим воєнного стану.

Не став виключенням і легальний спосіб захисту та поновлення порушених прав – процес примусового виконання судових рішень, який є завершальною стадією судового провадження. Через кіберзагрози та спроби несанкціонованого втручання, доступ до єдиної системи судових рішень та автоматизованої системи виконавчого провадження було тимчасово обмежено.

Враховуючи існуючі реалії та важливість запуску процесів, законодавцем прийнято низку нормативно-правових актів, що сприяло захисту національних інтересів, а також реалізувало захист певної категорії осіб, які мають невиконані зобов'язання майнового/немайнового характеру, за рахунок суттєвого обмеження та внесення зміни, як у можливість здійснення так і наслідки вжитих примусових заходів, що забезпечують виконання судових рішень.

Основним Законом передбачено, що судові рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку [1].

Виконання судового рішення є невід'ємним складником права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави [2].

В першу чергу, Законом України «Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» № 2129-IX від 15.03.2022 року [3]. Сутність змін якого полягала в тимчасовому дозволі: здійснення видаткових операцій з рахунків, на які накладено арешт, в залежності від розміру суми стягнення по відношенню до фізичних осіб (не перевищує 100 тисяч гривень) і передбаченої потреби юридичних осіб (виплата заробітної плати не більше 5 мінімальних

заробітних плат на співробітника, сплата податків та зборів); припинення звернення стягнення на доходи боржників, крім певної категорії проваджень і осіб передбачених Законом; встановлення заборони відкриття виконавчих проваджень і вжиття заходів примусового виконання рішень на території, які тимчасово окуповані внаслідок військової агресії, у період окупації. Також була передбачена можливість: перерахування аліментів безпосередньо стягувачу; переривання строків; зупинення вчинення виконавчих дій і заміна стягувача за виконавчими провадженнями, де стягувачем є країна агресор, і певний перелік осіб, крім виключень передбачених Законом.

В той же час, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120-IX від 15.03.2022 р. – розділ VI «Прикінцеві положення» Закону України «Про іпотеку» (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., № 38, ст. 313) доповнено пунктом 5-2 [4], фактично введено мораторій у частині звернення стягнення й виселення з нерухомого майна, яке виступає іпотекою за споживчими кредитами на період дії воєнного, надзвичайного стану, та передбачений тридцятиденний строк після припинення або скасування, за виключенням від дати укладення правовідносин і внесенням змін за погодженням сторін.

Додатково, зважаючи сукупність безпекових і економічних ризиків, законодавцем прийнято важливі рішення щодо регулювання питань: перевірки, зупинення, заміщення діяльності приватних виконавців, а також організації примусового виконання рішень.

Так, Законами України № 2455-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану», № 3048-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану», істотною стала зміна можливості розпорядження фізичними особами-боржниками коштами, з урахуванням накладеного арешту на рахунки, у разі, якщо сума боргу менше раніше встановленого законодавцем критерію «малозначності» суми боргу. Новелою в цьому аспекті є визначення поточного рахунку, тобто з декількох наявних рахунків можливо обрати лише один для можливості здійснення видаткових операцій, що протягом одного календарного місяця не перевищує 2-х розмірів мінімальної заробітної плати. Відновлена можливість звернення стягнення на заробітну плату за всіма категоріями виконавчих проваджень. Доцільним також стало зупинення встановлених тимчасових обмежень у праві користування зброєю; вчинення виконавчих дій, відносно рішень боржниками за якими є підприємства оборонно-промислового комплексу, визначені в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [5].

Конституційні положення ст. 129-1 Основного Закону України знаходять своє продовження в процесуальних кодексах, закріплюючи, що судові рішення, яке набрало законної сили, є обов'язковим для учасників справи, для їхніх

правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України або за принципом взаємності, – за її межами [6].

Варто зазначити, що можливе обмеження виконання судових рішень відносно осіб-боржників, які мають невиконані зобов'язання за споживчими кредитами і виїхали за межі країни. Неповорнення кредитів, рухомого майна за договорами лізингу, неможливість задоволення вимог за рахунок застави створює ризики для подальшого кредитування та складає економічну загрозу. Існує необхідність заключення та ратифікування двосторонніх міжнародних договорів про правову допомогу з тими країнами, де вони будуть відсутні з остаточним виходом з Конвенції (Мінської) про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах.

Не дивлячись на виклики війни, в Україні функціонує судова система та змішана система виконання судових рішень, що забезпечує захист і відновлення порушених прав. Можемо констатувати, що процес примусового виконання судових рішень під час дії правового режиму воєнного стану зазнав певних обмежень, особливості яких полягає в застосуванні законодавцем заборон і поступового їх послаблення, з урахуванням воєнних, політичних, суспільних обставин і дотриманням принципів законності, розумності та гуманізму.

Ключові слова: виконання судових рішень; право; воєнний стан; виконавче провадження; примусові заходи; легальний спосіб захисту; завершальна стадія; визначений законом порядок; організації примусового виконання.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Право на судовий захист. Конституційний Суд України. Офіційний вебсайт. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/439-pravo-na-sudovyy-zahyst> (дата звернення: 20.11.2023).
3. Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження». Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
5. Зміни щодо організації примусового виконання рішень під час дії воєнного стану. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/zmini-schodo-organizatsii-primusovogo-vikonannya-rishen-pid-chas-dii-voennogo-stanu> (дата звернення: 22.11.2023).
6. Конституційні гарантії реалізації в Україні принципу обов'язковості судового рішення (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). ВЕРХОВНИЙ СУД. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1048627> (дата звернення: 22.11.2023).

Сучасний стан господарсько-правової відповідальності

Катерина Щербина

*студентка ступеня вищої освіти «Магістр», спеціальності «Право»,
освітньої програми «Право» юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: CherbinaKV@krok.edu.ua*

Вікторія Корольова

*к.ю.н., доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2998-6144*

Важливість дослідження господарсько-правової відповідальності зумовлюється потребами правозастосовчої практики та завданнями розвитку господарського законодавства з метою застосування санкцій за правопорушення у сфері господарювання. Господарсько-правова відповідальність має на меті сприяти захисту прав та законних інтересів громадян, організацій та держави і забезпечення правопорядку в сфері господарювання.

Проблематика господарсько-правової відповідальності викликає істотний інтерес серед багатьох науковців і фахівців. Ця тема привернула увагу таких видатних правників, як О. М. Вінник, В. С. Щербина, О. В. Бабак, та багато інших. Термін «господарсько-правова відповідальність» та її особливості у вітчизняній теорії права як були, так і досі залишаються об'єктом наукового пізнання багатьох вчених та науковців.

Юридична відповідальність, а саме господарсько-правова, на даний час невпинно зростає, і це пов'язано з підвищенням ролі правового засобу вирішення завдань регламентації господарського обігу. У сфері господарювання застосовується специфічний вид юридичної відповідальності, що іменується господарсько-правовою відповідальністю. Сучасний рівень розвитку української економіки вимагає виокремлення в механізмі правового регулювання організаційно-господарських відносин конкретного правового засобу, здатного своїм впливом попередити господарське правопорушення, а у випадку його вчинення нейтралізувати негативні наслідки і не допустити їх повторення у майбутньому [1, 135].

На сьогоднішній день чинне законодавство не містить визначення господарсько-правової відповідальності. У ч. 1 ст. 216 Господарського кодексу тільки встановлено, що учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених законом чи договором санкцій [2].

Відповідальність у господарському праві – це комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання – суспільні відносини, що виникають і функціонують у зв'язку з вчиненням господарського правопорушення [3, 145]. Отже, підставою господарсько-правової відповідальності учасників

господарських відносин є вчинення ними правопорушень у сфері господарювання.

Правовим засобом господарсько-правової відповідальності (формою реалізації відповідальності і одночасно мірою відповідальності) є штрафні санкції, відшкодування збитків та оперативно-господарські санкції, що застосовуються до учасників господарських відносин за невиконання або неналежне виконання організаційно-господарських зобов'язань, а також адміністративно-господарські санкції, що застосовуються до суб'єктів господарювання за порушення ними правил здійснення господарської діяльності і є за своїм характером публічно-правовими. Зазначену відповідальність можна розглядати як господарсько-правову у вузькому розумінні. Крім господарсько-правової відповідальності у вузькому розумінні учасники господарських відносин несуть також цивільно-правову відповідальність за невиконання або неналежне виконання майново-господарських зобов'язань. Заходи цивільно-правової відповідальності можна віднести до господарсько-правової відповідальності в широкому розумінні, якщо розглядати останню як відповідальність за правопорушення у сфері господарювання [3, 146].

Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання (ч. 2 ст. 216 ГК) [2].

Відповідно до ст. 217 ГК України, правовим засобом господарсько-правової відповідальності є санкції, тобто засоби впливу на правопорушника, які тягнуть для нього несприятливі економічні та правові наслідки [2].

У сфері господарювання застосовують такі види санкцій, як: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції, а також адміністративно-господарські санкції за недотримання правил здійснення господарської діяльності.

Визначені господарсько-правові санкції мають на меті гарантування захисту прав та законних інтересів учасників господарських правовідносин, а також компенсування збитків внаслідок вчиненого правопорушення та забезпечення господарського правопорядку [4, с. 11].

Окремі дослідники в даній сфері зазначають, що причинами виникнення такого явища, як господарсько-правова відповідальність, є:

- багатопланове функціональне призначення господарсько-правової відповідальності в механізмі правового регулювання господарських відносин;
- відсутність єдиного законодавчого і доктринального підходу щодо встановлення юридичного змісту цього виду відповідальності;
- різноманітність форм, в яких реалізується господарсько-правова відповідальність та виражаються її економічні наслідки;
- широке коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності та підстав її застосування;
- відсутність чітко визначених законодавчих меж господарсько-правової відповідальності;

- недостатній рівень правового регулювання особливостей господарсько-правової відповідальності в окремих видах господарських відносин, зокрема організаційно-господарських;

- різноманітність поглядів щодо способів покладення господарсько-правової відповідальності [5, с. 411-412].

Отже, господарсько-правова відповідальність має за мету сприяти належному виконанню зазначених зобов'язань, захищати законні права та інтереси контрагентів, споживачів та держави, включаючи відшкодування збитків учасникам товарообігу і самій державі. Ця форма відповідальності становить важливий компонент господарсько-правового механізму, визначаючи його особливості.

Список використаних джерел

1. Вінник О. М. *Господарське право: курс лекцій (загальна частина)*. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 240 с.
2. *Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №18-22.
3. Бабак О. В. *Основні види відповідальності суб'єктів господарювання у зовнішньоекономічній діяльності. Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 10. С. 144-148.
4. Щербина В. С. *Господарсько-правова відповідальність: галузевий підхід, особливості застосування та напрямки подальших наукових досліджень*. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. К., 2013. С. 10-15.
5. *Актуальні проблеми господарського права: навч. посіб. за ред. В.С. Щербини*. К.: Юрінком Інтер, 2012. 528 с.

Медіація як новітній інститут вирішення конфліктів

Анатолій Француз

доктор юридичних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: anatoliyff@krok.edu.ua

Катерина Замошець

студентка юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kgato862@gmail.com

Медіація- це процес вирішення спорів, зазвичай за участю нейтральної третьої сторони(медіатора), яка допомагає сторонам знайти взаємовигідне рішення. Україна поступово впроваджує медіацію в судову систему як метод позасудового вирішення спорів. Медіація в Україні стає все більш важливим засобом вирішення цивільних, господарських, сімейних та інших спорів. Медіація дозволяє сторонам контролювати ситуацію та спільно шукати рішення, яке задовольняє обидві сторони, заощаджуючи час та ресурси, які зазвичай витрачаються на судовий розгляд. Уряд України та міжнародні організації підтримують розвиток медіації в країні, створюючи нормативно-правову базу, навчаючи та поширюючи цей метод вирішення спорів. Застосування медіації сприяє покращенню доступу до правосуддя, зменшенню навантаження на систему правосуддя та підвищенню задоволеності всіх сторін у процесі вирішення спору.

Хоча впровадження медіації в Україні все ще перебуває на початковому етапі, цей інструмент вже має позитивний вплив на суспільство, сприяючи спокійному вирішенню спорів та покращенню людських стосунків.

Цей опис медіації в українському контексті відображає важливість і потенціал цього методу вирішення конфліктів у сучасному суспільстві. Медіація, безумовно, відкриває нові можливості для пошуку взаємовигідних рішень, особливо у сфері цивільних, комерційних та сімейних питань. Обнадійливим є той факт, що український уряд та міжнародні організації активно підтримують розвиток медіації. Це свідчить про те, що цей інструмент поступово впроваджується та підтримується українською судовою системою. Зокрема, нормативно-правова база з питань медіації та підтримки навчання і просування медіації свідчать про серйозну прихильність до розвитку цього напрямку. Підкреслення позитивних аспектів медіації, таких як збереження контролю сторін над ситуацією, що склалася, скорочення часу та ресурсів, розширення доступу до правосуддя та підвищення рівня задоволеності сторін, є важливим для підкреслення важливості цього методу для суспільства.

Згідно з цим звітом, медіація вже почала позитивно впливати на вирішення конфліктів в Україні, сприяючи поліпшенню міжособистісних відносин і спокійному вирішенню спорів між людьми. Завдяки впровадженню медіації в українську судову систему та підтримці з боку Уряду і міжнародних організацій,

цей метод стає все більш доступним для громадян. Зростаючий інтерес до медіації свідчить про її потенціал як ефективного та доброзичливого способу вирішення широкого кола спорів.

Однак, незважаючи на позитивні моменти, процес впровадження медіації потребує подальшої уваги та розвитку. Наприклад, необхідно активно працювати над підвищенням обізнаності населення про переваги та можливості медіації. Крім того, важливо постійно вдосконалювати професійні навички медіаторів та розробляти стандарти проведення медіації для забезпечення якості та ефективності процесу медіації. Крім того, для просування та успіху медіації в українському суспільстві корисними були б програми та заходи, спрямовані на підтримку центрів медіації та створення загальнонаціональної мережі кваліфікованих медіаторів.

Загалом, медіація в Україні має потенціал стати важливим інструментом для вдосконалення соціальної та правової сфери, сприяння мирному та конструктивному вирішенню конфліктів і розвитку гармонійних відносин між громадянами та організаціями. Одним із ключових напрямків розвитку медіації в Україні є формування позитивного ставлення громадян до цього методу вирішення конфліктів. Для досягнення цієї мети важливо організувати інформаційні кампанії, тренінги та семінари про переваги медіації як для громадян, так і для юристів. Медіація та кож може бути важливим засобом вирішення соціальних конфліктів і напруженості, особливо в політичній сфері та міжетнічних відносинах. Медіаційні процеси, організовані професіоналами, сприяють мирному вирішенню конфліктів та зміцненню довіри між різними соціальними групами.

Крім того, подальший розвиток медіації потребує вдосконалення правового регулювання процесу, включаючи розробку чітких стандартів і процедур, що регулюють медіаційну діяльність. Такий підхід сприятиме підвищенню довіри до медіації як альтернативи судовому розгляду. Нарешті, просування медіації в Україні може бути частиною більш широкої стратегії розвитку альтернативних засобів вирішення конфліктів та сприяти побудові більш справедливого та гуманного суспільства.

Подальший розвиток медіації в Україні потребує систематичної підтримки та просування з боку всіх зацікавлених сторін, включаючи державні органи, юридичні установи, навчальні заклади та громадянське суспільство. Наприклад, забезпечення доступу до якісної інформації про медіацію, освітні кампанії та навчальні програми, спрямовані на поширення та розуміння методів медіації, були б важливими кроками в цьому напрямку. Іншою можливістю є створення спеціалізованих центрів медіації, як і надають якісні послуги медіації та розробляють стандарти професійної практики для медіаторів. Такі центри могли б відігравати центральну роль у забезпеченні доступу громадян та організацій до послуг медіації.

Українському суспільству також було б корисно використовувати позитивний досвід інших країн. Обмін досвідом, навчання та співпраця з

міжнародними партнерами у сфері медіації можуть сприяти швидкому розвитку та впровадженню найкращих практик. Загалом, подальший розвиток медіації в Україні потребує комплексного підходу, спрямованого на розширення доступу до послуг медіації, покращення якості послуг та підвищення рівня обізнаності та розуміння важливості медіації як засобу вирішення конфліктів у суспільстві.

Список використаних джерел

1. *Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. Відомості Верховної Ради України. 2022.*
2. *Біцай А.В. Моделі медіації у світі та перспективи для України. Право і суспільство. 2018.*
3. *Барабаш Т., Крестовська Н., Романадзе Л. Медіація: нюанси законодавчого врегулювання // Юрид. вісник. 2018.*

Холдингові компанії

Олександр Биков

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: oleksandrbrm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4965-696X*

Сергій Лисиця

*здобувач вищої освіти ступеня «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: lysytsiasv@krok.edu.ua*

Постановка проблеми. Холдингові структури стають все більш поширеними у сучасному господарстві, оскільки вони можуть сприяти ефективнішому управлінню активами, ресурсами і бізнес-процесами. Зростає інтерес інвесторів і підприємців до створення та управління холдингами. Створення та функціонування холдингових компаній підлягає специфічним нормативним вимогам та правилам. Розуміння цього аспекту є важливим для бізнесу та юридичних фахівців. Холдингові структури можуть мати вплив на оподаткування та фінансовий стан компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні розгляд окремих аспектів даної теми не набув широких масштабів у вітчизняній історіографії. Разом з тим, не існує спеціального комплексного дослідження по даній проблемі, що має негативне значення для її розгляду. Власне загалом дана проблема не набула достатнього рівня дослідження, що значно ускладнює її розгляд. Проте все ж існує певний доробок, який складається з праць В. В. Венгер [4], І. А. Галіахметова [5], Є. В. Єременко [6], К. С. Косінової [8], С. В. Самаріної [9] та інших.

Формулювання цілей статті (визначення завдання). Метою статті є з'ясування особливостей нормативно-правового регулювання створення та діяльності холдингових компаній.

Виклад основних положень. Холдингова компанія – це юридична особа, яка володіє контрольним пакетом акцій інших компаній, об'єднуючи їх в управлінську та стратегічну єдність. Важливою характеристикою холдингових структур є те, що вони забезпечують високий рівень контролю та координації між різними частинами підприємства, щоб досягти стратегічних цілей та сприяти ефективному управлінню всією групою компаній. Холдингова компанія - акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств.

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про холдингові компанії в Україні" наводиться перелік визначень холдингових компаній, а саме:

Державна холдингова компанія - холдингова компанія, утворена у формі акціонерного товариства, не менш як 100 відсотків акцій якого належить державі;

Державна керуюча холдингова компанія - державна холдингова компанія, корпоративним підприємством якої може бути інша державна холдингова компанія чи господарське товариство, холдинговий корпоративний пакет акцій (часток, паїв) якого належить державі.

Холдингові компанії дозволяють розподілити ризики між різними галузями і ринками, зменшуючи залежність від одного виду бізнесу. Це робить їх менш уразливими до коливань на ринку та економічних криз.

Холдингові компанії можуть впроваджувати спільні стратегії та операційні ефекти. Це дозволяє підвищити продуктивність, знизити витрати і збільшити прибуток. Холдингові компанії можуть краще управляти ресурсами, такими як фінанси, людські ресурси, інновації та технології, завдяки великому масштабу та об'єднанню ресурсів різних підприємств. Холдинги мають можливість залучати інвестиції для розвитку нових проектів та придбання інших компаній. Це сприяє створенню нових робочих місць та росту економіки.

Правовий статус холдингу визначається законодавством, зазвичай як об'єднання дочірніх компаній під однією управлінською структурою. Правовий статус холдингу визначає його структуру власності, включаючи умови власності акцій, права акціонерів, існування дочірніх та пов'язаних компаній. Правовий статус впливає на податковий режим холдингу, його обов'язки щодо сплати податків та можливість використання податкових пільг. Правовий статус регулює можливість холдингу здійснювати злиття та поглиблення з іншими компаніями.

Основною метою створення холдингової компанії є вплив на ухвалення рішень у юридичних осіб, що входять до складу холдингу, завдяки переважній участі у їх статутних капіталах через корпоративні пакети акцій.

Холдинги несуть відповідальність перед акціонерами за фінансові результати та перед стейкхолдерами за етичну та соціальну відповідальність. Відповідальність холдингових компаній перед акціонерами та стейкхолдерами визначається широким спектром факторів, включаючи фінансові, соціальні, етичні та управлінські аспекти їхньої діяльності. Забезпечення балансу між інтересами різних груп стейкхолдерів та відповідальне управління ризиками грають важливу роль у сталому розвитку холдингових компаній.

Спеціальне корпоративне законодавство для акціонерних товариств повинно бути стабільним, а зміни в ньому мають бути обґрунтованими, продуманими і враховувати світовий (зарубіжний) досвід. Без цього може бути важко привернути іноземних інвесторів, оскільки вони можуть не розуміти специфіку українських реалій в обмін на необхідні інвестиції в економіку країни з її численними проблемами [5, с. 60-61].

Холдингові компанії є посередницькими структурами власності, які є практичним проявом гібридного управління: тоді як муніципальні холдингові компанії як акціонери зазвичай використовують стандартні механізми корпоративного управління, муніципалітет покладається на адміністративне врядування для здійснення контролю над муніципальними холдинговими компаніями. Проте, всупереч тенденції корпоратизації, створення холдингових

компаній посилює політичний контроль і може бути способом забезпечення підзвітності.

Перспективи розвитку нормативно-правового регулювання створення та діяльності холдингових компаній можна розглядати в контексті наступних аспектів:

- **Реформування законодавства:** можливе удосконалення чи доповнення існуючих нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання холдингових структур, розгляд можливості створення спеціалізованого законодавства, яке враховуватиме особливості створення та управління холдингами.

- **Заохочення та підтримка:** введення податкових пільг чи стимулів для холдингових компаній з метою привертання інвестицій та стимулювання економічного зростання, розробка програм підтримки для стартапів та малих і середніх підприємств, що бажають створити холдингову структуру.

- **Трансгранична координація:** розробка міжнародних стандартів та угод для уніфікації нормативно-правового регулювання холдингових компаній, посилення співпраці між країнами у сфері регулювання глобальних холдингових структур.

- **Контроль та нагляд:** розвиток ефективної системи моніторингу та нагляду за діяльністю холдингів для уникнення зловживань та недотримання правил, забезпечення високого рівня прозорості та облікової звітності для холдингових компаній.

- **Адаптація до технологічних змін:** розгляд можливостей включення в законодавство положень, спрямованих на регулювання сучасних технологій, таких як блокчейн та штучний інтелект, в контексті холдингових структур.

- **Захист прав інвесторів:** зміцнення механізмів захисту прав акціонерів та інших інвесторів, які входять до складу холдингових компаній, впровадження механізмів врегулювання конфліктів інтересів в холдингових структурах.

Усі ці аспекти можуть сприяти створенню більш прозорого та стабільного середовища для розвитку та функціонування холдингових компаній, сприяючи в їхньому ефективному функціонуванні та розвитку.

Висновки. Таким чином, створення та функціонування холдингових компаній підпорядковані ряду нормативно-правових актів, які визначають умови їх діяльності.

Як видно, проблема особливостей нормативно-правового регулювання створення та діяльності холдингових компаній є складною, але на сьогодні недостатньо дослідженою і тому потребує перспективного розгляду та глибокого аналізу.

Ключові слова: холдинг, акціонерне товариство, бізнес, правове регулювання, корпоративне законодавство.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. Верховна Рада України. Офіційний сайт. Дата оновлення : 08.10.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Про холдингові компанії : Закон України № 3528-IV від 15.03.2006. Верховна Рада України. Офіційний сайт. Дата оновлення : 01.01.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15#Text>.
3. Угода про фінансування заходу «Підтримка ЄС для розвитку сільського господарства та малих фермерських господарств в Україні» (ENI/2020/042-345) від 18.06.2020 року. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_007-20#Tex.
4. Венгер В. В. Особливості формування та розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2019. № 2(4). С. 30-44.
5. Галіахметов І. А., Науменко О. С. Корпоративні відносини в акціонерному товаристві : від проблем кваліфікації до меж правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 60. С. 57-62.
6. Єременко Є. В., Поліщук А. А. Щодо сутності поняття "Холдингова компанія". *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 169-172.
7. Ібрагімова Н. В. Правовий статус холдингів : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.04. Вінниця, 2015. 26 с.
8. Косінова К. С. До питання про природу холдингових правовідносин і відповідальність суб'єктів холдингу. *Право та інновації*. 2017. № 2. С. 124–131.
9. Самаріна С. В. Правова регламентація процедури створення аграрних холдингів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 175–177.
10. Стадник К. О. Проблеми правового забезпечення холдингових відносин у сфері господарювання. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. Сер. : Економічна теорія та право. 2014. № 4. С. 170-179.
11. Уманців Ю. Холдингові механізми інтеграції підприємств. *Ринок цінних паперів України*. 2011. № 3-4. С. 23-33.

Правові механізми захисту банківської системи в період воєнних загроз

Ольга Корнієнко

*кандидат юридичних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: korniyeenko000@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2836-9585*

Костянтин Негруца

*студент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NehrutsaKS@krok.edu.ua*

У сучасних умовах геополітичних нестабільностей та загострення воєнних загроз, правові механізми захисту банківської системи набувають вирішального значення для забезпечення фінансової стійкості та економічної безпеки України. Із ростом можливості виникнення кризових ситуацій, важливим стає не лише вчасне реагування, але й передбачення можливих ризиків та ефективно впровадження заходів, спрямованих на запобігання та подолання можливих загроз. У цьому контексті розгляд правових механізмів захисту банківської системи в Україні стає актуальним завданням, що вимагає системного аналізу та удосконалення.

Першим основним механізмом захисту банківської системи виступає законодавство України, а саме закон України «Про банки і банківську діяльність» який містить основні принципи та правила банківської діяльності в Україні[3], закон України «Про Національний банк України» котрий визначає статус та повноваження Національного банку України а у воєнний період може є особливо важливим для забезпечення стабільності фінансової системи та координації дій між НБУ та іншими органами[6], Закон України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», який визначає порядок гарантування вкладів фізичних осіб в банках[8]. У період воєнного стану може бути важливим для збереження довіри громадян до банківської системи.

Другим механізмом захисту банківської системи виступає Національний банк України. Роль Національного банку України (НБУ) в умовах воєнного часу є важливою для забезпечення стійкості та надійності банківської системи. НБУ виступає головним регулятором фінансового ринку та має ключову роль у здійсненні антикризових заходів та управлінні фінансовою стабільністю в країні. В умовах можливого воєнного конфлікту, роль НБУ зазвичай розширюється, і йому доручається виконання ряду стратегічних завдань:

- Забезпечення ліквідності банків:

НБУ веде контроль за ліквідністю банків та може вживати заходів для запобігання кризовим ситуаціям та забезпечення необхідного рівня ліквідності в умовах можливого екстреного попиту на готівку[7].

- Впровадження антикризових заходів:

НБУ може розробляти та впроваджувати антикризові заходи для підтримки

фінансової стійкості банків в умовах екстрених ситуацій, включаючи забезпечення доступу банків до ліквідних ресурсів та розробку програм реструктуризації[7].

- Моніторинг фінансової системи:

НБУ відповідає за моніторинг та аналіз стану фінансової системи в умовах воєнного конфлікту, інформуючи банки та громадськість про можливі ризики та заходи щодо їх управління[7].

- Захист стабільності національної валюти:

НБУ має за завдання зберігати стабільність національної валюти в умовах можливих економічних труднощів, що можуть виникнути через воєнний конфлікт[7].

- Регулювання фінансового ринку:

В умовах воєнного часу НБУ вживає заходів для підтримки функціонування фінансового ринку, включаючи регулювання ставок, лімітів та інших аспектів діяльності банків[7].

- Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями:

НБУ веде співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями та партнерами для забезпечення фінансової підтримки та обміну досвідом в умовах воєнного конфлікту.

Третім механізмом виступають заходи щодо кібербезпеки. З урахуванням зростання кіберзагроз, Україна приділяє значну увагу заходам щодо кібербезпеки в банківській системі. нормативні акти, які визначають стандарти безпеки та обов'язки банків щодо захисту від кібератак.

Важливим кроком в забезпеченні кібербезпеки банківської системи в Україні стало введення нових вимог та актуалізація критеріїв для функціонування системи кіберзахисту. Цей переломний момент був визначений національним регулятором, який вирішив вдосконалити критерії та порядок віднесення банківської інфраструктури до об'єктів критичної інформаційної інфраструктури.

У своїй постанові від 12 серпня 2022 року № 178 "Про затвердження Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України", Національний банк України визначив основні принципи функціонування системи кіберзахисту[5]. Важливою складовою стала нормативна база, що включає вимоги до заходів забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури та визначає принципи інформаційного обміну між Центром кіберзахисту Національного банку та банками України.

Особливу увагу приділено вимогам до проведення незалежного аудиту інформаційної безпеки банків, що сприяє посиленню контролю та гарантує високий рівень кіберзахисту. Це сприяє збереженню надійності банківської системи та захисту від потенційних кіберзагроз.

Система кіберзахисту в банківській сфері України включає суб'єктів, інтегровані системи, комплекси та засоби, які взаємодіють для забезпечення належного рівня кібербезпеки та кіберстійкості. Цей комплекс включає в себе організаційні, технічні та інформаційні заходи, які спрямовані на забезпечення безпеки та стійкості банківської системи України. Ініціатива Національного

банку в сфері кіберзахисту також визначила необхідність створення Центру кіберзахисту при НБУ, що координує та сприяє впровадженню ефективних заходів у цій області.

В цілому, введення нових стандартів та положень в сфері кіберзахисту банківської системи свідчить про серйозні зусилля національного регулятора забезпечити надійність та безпеку фінансового сектору України в умовах постійно зростаючих кіберзагроз.

Четвертим механізмом виступають антикризові плани банків. Ще перед початком вторгнення та для вдосконалення корпоративного управління та ефективного функціонування банківської системи України, Національний банк взяв на себе завдання впровадження норм Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших аспектів функціонування банківської системи"[4]. Цей закон вніс значні зміни в обов'язки банків, зокрема, вимагаючи від них розробляти та подавати плани відновлення діяльності відповідно до нових нормативів.

Перед прийняттям цього закону обов'язок розроблення та подання планів відновлення діяльності був обов'язковим лише для системно важливих банків, а інші банки мали це в розряді рекомендацій. Однак, з метою підвищення рівня стійкості та ефективності банківської системи, нові вимоги національного регулятора ставлять планування відновлення діяльності в центр уваги всіх банків.

Згідно з останніми змінами, Національний банк встановив чітку періодичність розроблення та подання планів відновлення діяльності. Системно важливі банки та ті, які відповідають за керівництво банківськими групами, повинні представляти свої плани щорічно, під час коли інші банки мають це робити раз на два роки. Ці вимоги, встановлені постановою Правління НБУ від 22.11.2021 р. №122, виступають одним з основних елементів у забезпеченні сталості та високого рівня управління ризиками в українській банківській системі, особливо в період воєнного часу[4].

П'ятим механізмом виступають міжнародні відносини України.

Україна, входячи до МВФ у 1992 році, активно користується його фінансовими ресурсами для досягнення макроекономічної стабільності та сприяння економічним реформам. Протягом 31 року співпраці було реалізовано 16 програм загальною сумою 53,9 млрд доларів США.

Важливо зазначити, що кошти, надані МВФ, ефективно використовувались для покриття дефіциту державного бюджету та укріплення золотовалютних резервів Національного банку України. Такі кредитні ресурси надаються за вигідними умовами, а програми дозволяють Україні досягати фіскальної та фінансової стабільності, впроваджувати структурні реформи та забезпечувати стійке зростання.

У контексті повномасштабної військової агресії російської Федерації, підтримка МВФ стала ключовою для забезпечення фінансової та макроекономічної

стабільності в Україні. Зокрема, через «Інструмент швидкого фінансування» та «Механізм розширеного фінансування», а також за участі міжнародних партнерів, уряд міг використовувати кошти для ефективного ведення оборонної війни та відновлення економіки.

Нова «Програма в рамках Механізму розширеного фінансування», затверджена Радою виконавчих директорів МВФ у березні 2023 року, націлена на підтримку фіскальної, цінової та фінансової стабільності в Україні, а також на сприяння економічному відновленню та управління реформами. Заплановані перегляди є частиною механізму, що дозволяє адаптувати програму до змін в умовах військового конфлікту.

В контексті воєнної ситуації, програма МВФ виступає як ефективний правовий механізм захисту банківської системи, забезпечуючи стійкість фінансів та допомагаючи в управлінні економічними реформами в умовах військового конфлікту та після нього.

Україна приєдналась до Світового банку в 1992 році, і з того часу отримала 72 позики на суму понад 15,4 млрд доларів США та 2,2 млрд євро. Як другий за розміром кредитор для України після МВФ, Світовий банк відіграв важливу роль у фінансуванні інституційних реформ та довгострокових проектів.

З початку війни, здійсненої Росією, Світовий банк активно мобілізував фінансові ресурси для підтримки України, виділивши понад 34 млрд доларів США, з яких більше 22 млрд вже отримано[2]. Ці кошти використовуються для підтримки бюджету, реалізації структурних реформ та великих інвестиційних проектів.

Зокрема, для забезпечення сталого економічного зростання та фіскальної стійкості, Світовий банк надав Гарантію на підтримку державної політики. Це стало важливим правовим механізмом захисту банківської системи в умовах війни, забезпечуючи фінансову стабільність та допомагаючи впровадженню економічних реформ.

Світовий банк виступає не лише як фінансовий партнер, але й як ключовий юридичний механізм, забезпечуючи захист банківської системи та економіки країни. Заплановані проекти, такі як реконструкція транспортної інфраструктури, підтримка системи охорони здоров'я та інші, служитимуть фундаментом для довгострокового відновлення України[9].

Україна, яка приєдналася до ЄБРР у 1992 році, має можливість користуватися фінансовою та технічною підтримкою банку. Постійне представництво ЄБРР в Києві діє з 1993 року, що сприяє ефективній взаємодії.

ЄБРР діє виключно на комерційних засадах, надаючи цільові кредити для конкретних проектів приватним та державним структурам. Банк відіграє роль ключового інвестора, здійснюючи прямі інвестиції та надаючи технічну допомогу для здійснення різноманітних проектів.

ЄБРР є одним з найбільших кредиторів України, з фінансуванням на суму 18,1 млрд євро в рамках 529 проектів станом на березень 2023 року. Банк активно реагує на сучасні виклики, такі як війна з Росією, і вже в березні 2022 року

оголосив про "пакет стійкості" у розмірі 2 млрд євро для надання фінансової підтримки громадянам та компаніям, постраждалим від війни[1].

Цей "пакет стійкості" включає в себе ряд заходів, спрямованих на підтримку українських компаній, забезпечуючи відстрочені кредити, підтримку ліквідності та торговельне фінансування. Крім того, банк активно сприяє релокації компаній для забезпечення їхньої неперервної діяльності в умовах війни. Кошти також спрямовані на підтримку країн-сусідів України, надаючи допомогу з прийому біженців та легалізацію енергетичного сектору в умовах відновлення від війни та санкцій.

Отже, в умовах воєнних загроз банківська система стає визначальною для фінансової стабільності країни, а її ефективне функціонування забезпечується за допомогою правових механізмів. Нормативно-правове регулювання визначає повноваження банків та умови їх роботи в умовах кризи, включаючи тимчасові обмеження. Співпраця між банками та державними органами є важливою для ефективного функціонування фінансової системи, особливу увагу слід приділяти захисту банківських даних та інформаційної безпеки. Постійне оновлення та адаптація правових механізмів до швидких змін в сучасному світі є важливим завданням. Міжнародна співпраця у сфері фінансового регулювання та захисту банківської системи забезпечує високий рівень ефективності заходів захисту.

Ключові слова: Держава; банк; право; війна; механізми; система; закон.

Список використаних джерел

1. Porter R. EBRD unveils €2 billion resilience package in response to the war on Ukraine / EBRD. 2022. March 9. URL: <https://www.ebrd.com/news/2022/ebrd-unveils-2-billion-resilience-package-in-response-to-the-war-on-ukraine-.html>.
2. Resilience in War : An Exclusive Interview with Dr. Kyrylo Shevchenko, Governor of the National Bank of Ukraine / National Bank of Ukraine. 2022. April 1. URL: <https://www.torontocentre.org/Files/NewsResources/4-1-2022/Interview-NBU-Governor-Shevchenko.pdf>.
3. Про банки та банківську діяльність: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст.30.
4. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: постанова Правління Національного банку України від 22 листопада 2021 року № 122. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_22112021_122.
5. Про затвердження Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України та внесення змін до Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України: постанова Правління Національного банку України від 12 серпня 2022 року № 178. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_12082022_178.
6. Про Національний банк України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 29, ст.238.
7. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18.
8. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 50, ст.564.
9. Україна отримає понад 700 млн дол. США від Світового банку / Урядовий портал. 2022.

8 безпез. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimaye-ponad-700-mln-dol-ssha-vid-svitovogo-banku>.

Сімейна медіація як інструмент зниження ризиків домашнього насилля

Інна Доляновська

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096*

Андрій Сидоренко

*здобувач вищої освіти рівня «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: sydorenkoAA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5194-398X*

Насильство – це умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди із злочинною метою [4, с. 95].

На сьогоднішній день домашнє насильство є не лише важливою, а й нагальною та тяжкою проблемою, що має глибокі соціальні, емоційні та економічні наслідки. Воно спричиняє серйозний вплив на життя людини та впливає на безпеку та стабільність суспільства в цілому.

Перш за все, домашнє насильство підриває права людини. Кожна людина має право на життя без насильства та на захист від будь-яких форм фізичного, емоційного чи психологічного насильства. Але коли власний дім стає місцем загрози та страждань, це порушує основні права людини на безпеку та гідність.

Варто зазначити, що за домашнє насильство передбачено як адміністративну (ст. 173.2 КУпАП), так і кримінальну відповідальність (ст. 126-1 КК України).

За офіційними даними Національної поліції України, у 2022 році надійшло 244 381 звернення з приводу фактів домашнього насильства, що є на 40% більше, ніж у попередньому році (144 394) та на 15% більше, ніж у 2020 році (208 748) і на 41% більше, ніж у 2019 році (141 814) [5].

Оскільки домашнє насильство становить загрозу не лише для окремих осіб, а й для суспільства в цілому, важливо підтримувати ініціативи, спрямовані на його запобігання та боротьбу з цією проблемою.

Цінним інструментом в запобіганні домашньому насиллю може слугувати медіація як процес, що ґрунтується на взаєморозумінні та співпраці сторін, в якій нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає віднайти конструктивні шляхи врегулювання суперечок та відновлення гармонії у сімейному середовищі.

Відповідно до чинного законодавства України, «медіація» - це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [1, ст. 1].

Статтею 3 Закону України «Про медіацію» передбачено, що проведення медіації здійснюється з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у

майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі... сімейних... справах [1, ст. 3].

Сімейна медіація, як інструмент управління конфліктами, може мати значний вплив на зниження ризиків домашнього насилля через кілька ключових механізмів, що допомагають у розв'язанні конфліктів без фізичних або емоційних проявів насильства.

Сімейна медіація створює простір для відкритого та безпечного спілкування між учасниками конфлікту. Медіатори допомагають сторонам виявити корені проблем, зрозуміти причини конфлікту та виражати свої почуття та думки без страху або перешкод. Це сприяє покращенню рівня взаєморозуміння та розвитку емпатії, а також дозволяє зосередитися на пошуку конструктивних рішень.

Важливим аспектом сімейної медіації є її орієнтація на зменшення стресу та тривоги в родині. Конфліктні ситуації можуть створювати негативні емоції, але медіація дає можливість вибудувувати нові способи спілкування та вирішення проблем, що сприяє зменшенню емоційного навантаження та стресу серед учасників конфлікту.

Окрім цього, сімейна медіація спрямована на навчання навичкам управління конфліктами. Участь у медіаційному процесі дає можливість вивчити навички ефективного спілкування, розуміння потреб і поглядів інших та здатність до компромісу. Ці навички можуть допомогти уникнути подальших конфліктів та розбіжностей, які часто є причиною домашнього насилля.

Таким чином, через сприяння співпраці, відкритості та розвитку навичок управління конфліктами, сімейна медіація може стати ефективним інструментом в управлінні конфліктами та зменшенні ризиків домашнього насилля. Вона сприяє підтримці безпеки та стабільності в сімейному середовищі, допомагаючи сторонам знайти спільні шляхи розв'язання проблем без застосування фізичного або емоційного насильства.

Необхідно зауважити, що врегулювання за допомогою процедури медіації не застосовується у випадку, якщо є потерпіла сторона, яка вже зазнала від іншої сторони домашнього насильства. Оскільки потерпіла сторона у багатьох випадках є залежною від кривдника (психологічно, матеріально, тощо), то будь-які переговори не можуть бути проведені з дотриманням одного із основних принципів медіації, а саме рівності сторін.

Застосування медіації до справ, пов'язаних з насиллям є неприпустимим і це відображено в Державному стандарті соціальної послуги посередництва (медіації), затвердженому Міністерством соціальної політики України. Зокрема, абзацом 2 пункту 2 розділу I цього стандарту передбачено, що соціальна послуга в частині проведення медіації не застосовується між потерпілою особою та особою, яка вчинила правопорушення або злочин, у випадках насильства у сім'ї, торгівлі людьми, жорстокого поводження з дітьми [3].

Позиція несумісності застосування медіації у справах щодо домашнього насильства закріплена також у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, що більш

відома як Стамбульська конвенція [2].

Ключові слова: сімейна; медіація; медіатор; насилля; конфлікти.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16.10.2023 р. №1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення 04.12.2023).
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цим явищем // Конвенцію ратифіковано із змінами Законом №2319- IX від 20.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 04.12.2023).
3. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): НАКАЗ Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 №892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text> (дата звернення 04.12.2023).
4. ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ. ТЕМАТИЧНИЙ РЕЄСТР ГАСЕЛ з напрямку «Юридичні науки» / Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. – 152 с. URL: https://ev.vue.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/Law_full.pdf (дата звернення 04.12.2023).
5. Змисла М. Чи втратило домашнє насильство свою актуальність в умовах воєнного стану. Юридична газета online, 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chivtratilo-domashne-nasilstvo-svoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html> дата звернення 04.12.2023).

Сучасний стан та розвиток приватної детективної діяльності в Україні

Маргарита Кротова

*здобувач вищої освіти ступеня «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: LytarenkoMO@krok.edu.ua*

Анатолій Француз

*д. ю. н., професор, професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2861-1251*

Сучасний стан та розвиток приватної детективної діяльності в Україні визначаються комплексом чинників, таких як історичний контекст, законодавче регулювання, сфера застосування та технологічні інновації. Дослідження історичних аспектів розвитку приватної детективної сфери розкриває етапи її еволюції в Україні та визначає вплив минулих подій на формування її сучасного образу. Аналіз законодавчого середовища розкриває ступінь відповідності національного законодавства міжнародним стандартам та необхідність удосконалення правового поля. Освітлення основних напрямів приватної детективної діяльності, таких як корпоративна безпека, розслідування злочинів та сімейне право, дозволяє визначити їхню сутність та важливість в контексті сучасного суспільства.[1] Виявлення проблем та викликів, з якими стикається ця сфера, сприяє визначенню напрямків подальшого розвитку та удосконалення приватної детективної діяльності в Україні. Запропоновані перспективи та рекомендації можуть слугувати основою для ефективного регулювання та підтримки галузі, що сприятиме забезпеченню її сталого розвитку та високої якості надання послуг в майбутньому [2].

Визначення ступеня відповідності національного законодавства міжнародним стандартам, розкриття ролі та значення приватної детективної діяльності в контексті правової системи та забезпечення громадської безпеки створює необхідні передумови для здійснення комплексного аналізу та формування стратегії подальшого розвитку.[3] Основна частина роботи присвячена вивченню історичного витоку та еволюції приватної детективної діяльності в Україні, врахуванню позитивних та негативних досвідів минулого. Аналіз законодавчого середовища, регулюючого приватну детективну діяльність, є центральним елементом роботи. Відзначено переваги та недоліки чинної системи, звернено увагу на її вплив на розвиток галузі та забезпечення прав та інтересів громадян. Зокрема, досліджено ступінь відповідності законодавства стандартам етичності та професійним стандартам, що визначаються міжнародними організаціями у сфері приватної детективної діяльності.[4, с.71–75.].

Визначено основні напрямки та сфери застосування приватних детективів в Україні, ураховано їхню важливість для суспільства. Акцент роботи зроблено на здатність приватних детективів ефективно взаємодіяти з правоохоронними

органами та забезпечувати дотримання прав та свобод громадян. Особлива увага приділена ідентифікації проблем та викликів, з якими стикається приватна детективна діяльність в Україні, таких як висока конкуренція, недостатня правова освіченість споживачів послуг, а також недостатність ефективного контролю та нагляду з боку державних органів. [так само, с.71–75.]

Наприкінці роботи формулюються стратегічні рекомендації для подальшого розвитку та удосконалення приватної детективної діяльності в Україні. Ці рекомендації враховують сучасні тенденції розвитку сфери, стандарти міжнародного співтовариства та практичний досвід країн, де приватна детективна діяльність є важливим елементом правової системи та гарантує високий рівень обслуговування.

Сподіваючись на досягнення високого рівня довіри соціуму та підвищення рівня ефективності галузі, дана робота ставить своєю метою висвітлення ключових аспектів, що визначають розвиток приватної детективної діяльності в Україні. Проаналізувавши сучасний стан, вплив історії, законодавчі особливості та перспективи галузі, можна сформулювати рекомендації та стратегії, спрямовані на її подальший успішний розвиток. [5, с. 86–87.]

Ключові слова: Приватна детективна діяльність; Аналіз; Законодавче регулювання.

Список використаних джерел

1. Прийнято за основу проект Закону «Про приватну детективну діяльність» (Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України) №3010. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Rovidomlennya/203508.html> . (опубліковано 17.02.2021).
2. Пришляк Н. Рада в першому читанні легалізувала приватних детективів URL: <https://www.unian.ua/politics/privatni-detektivi-rada-uhvalila-zakon-pro-privatnu-detektivnu-diyalnist-novini-ukrajina-11324675.html> (опубліковано 17.02.2021).
3. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)/ Юрченко А. М./ Усенко А. О/ ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/law/article/view/122>.
4. Старушкевич А. Детективна діяльність в Україні: поняття, суб'єкти, напрями правового регулювання / А. Старушкевич // Право України. – 2004. – № 12. – С. 71–75.
5. Кожевніков Г. К. Приватна детективна діяльність і право громадянина на невтручання в особисте життя / Г. К. Кожевніков : матеріали междунар. науч.-практ. конф. «Детективная деятельность в Украине: проблемы и перспективы» (г. Харьков, 25–26 янв. 2013 г.). – Харьк. экон.-прав. ун-т. – Х. : Право, 2013. – С. 86–87.

Державна служба в Україні та інститут медіації: проблеми співвідношення

Анатолій Француз

*Герой України, Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи (юридична освіта),
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: anatoliyff@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2861-125*

Андрій Чернега

*здобувач вищої освіти рівня «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: chernehaao@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0000-6558-5490*

Україна активно розвивається як держава з відкритою економікою, привабливим бізнес-середовищем та високим рівнем правової культури. Проте, як і в більшості країн нашого регіону, в Україні існують проблеми запровадження нового у багатьох сферах. С цими проблемами також зіткнулась і медіація, на етапі впровадження її у маси.

Медіація - позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Медіація на території України досить новий процес, який був законодавчо запроваджений лише в 2021 році. А більшість людей не чула про нього взагалі, зокрема й працівники державної служби.

Державна служба займається вирішенням різноманітних питань, пов'язаних з економікою, соціальною сферою, безпекою, правом і так далі. В багатьох випадках ці питання пов'язані з конфліктами, або призводять до спірних ситуацій.

Як раз у цьому й може допомогти медіація, адже виступає альтернативним методом вирішення конфліктів, який в основному займає менше часу та ресурсів, ніж аналогічне вирішення через суд.

Крім того, проведення процедури медіації в більшості випадків породжує в конфронтуючих сторонах відчуття задоволення від способу й результату вирішення конфлікту, забезпечивши конфіденційність шляхів його вирішення, запобігає виникненню подібних конфліктів у майбутньому та підвищує вірогідність того, що прийняте сторонами спільне рішення буде виконано заінтересованими особами [2].

Першочерговою проблемою в запровадженні медіації є деякі юристи, що не визнають медіацію як окрему галузь вирішення спорів.

Консервативні юристи можуть вважати, що медіація загрожує традиційному підходу до вирішення конфліктів, де юристи є основними учасниками.

Юристи зазвичай займаються захистом інтересів своїх клієнтів та надають їм юридичну допомогу у судових процедурах. Водночас медіація передбачає активну участь сторін конфлікту у вирішенні проблеми та досягненні взаємної

згоди. Тому деякі юристи можуть бачити медіацію як загрозу своєму заробітку та позиції на ринку.

Проте, важливо зауважити, що медіація може бути доповненням до традиційного юридичного процесу та надавати значні переваги. Медіатори можуть допомагати сторонам досягти взаємно вигідного рішення без довгих та витратних судових процесів, що може бути корисним як для клієнтів, так і для юристів. Крім того, медіація може допомогти зменшити навантаження на суди та зменшити кількість безрезультатних справ, що може бути корисним для держави та суспільства в цілому.

Таким чином, важливо підтримувати діалог між медіаторами та суміжними професіями.

Однією з проблем співвідношення між державною службою та інститутом медіації є те, що українська влада досі не привернула достатню увагу до розвитку медіації як ефективного засобу врегулювання конфліктів. Незважаючи на законодавче визнання, в Україні не існує чіткої стратегії розвитку цієї галузі.

З власного досвіду, досить розповсюджено, що більшість працівників, пов'язаних з юриспруденцією, навіть тих, хто займає високі державні посади та весь час займається вирішенням різного роду спорів, навіть не знали, що таке «медіація».

Проблемою є недостатня освіченість населення про можливості медіації. Багато людей, особливо тих, що не цікавляться європейськими тенденціями, досі не знають про існування інституту медіації та його можливості вирішення конфліктів. Це обмежує використання медіації як ефективного засобу вирішення конфліктів та унеможливорює широкомасштабне використання цього інструменту в усіх сферах життя.

Для обізнаності людей, зокрема державних служб, повинно бути забезпечення можливості використання медіації як ефективного інструменту урегулювання спорів.

На нашу думку, доцільним було б розвивати та заохочувати людей до використання медіації у такі способи:

- Створення мережі всіх практикуючих в Україні медіаторів. Така мережа допоможе не лише забезпечити доступність послуг медіації для державних службовців, а й збільшити попит на звернення до медіаторів.
- Розвиток і підвищення свідомості державних службовців щодо переваг та можливостей медіації. Для досягнення цієї мети необхідно проводити інформаційно-освітні заходи, семінари та тренінги з питань медіації, а також включати питання про медіацію до професійної підготовки державних службовців.

Крім того, необхідно взяти на озброєння досвід інших країн, які успішно розвивають медіацію в державному секторі. В Америці та країнах Європи інститут медіації популярний, та нам є що перейняти від них у цій галузі.

Наприклад, можна організувати обмін досвідом зі США, де успішно діє "Федеральна служба США по медіації та примирливим процедур" (Federal

Mediation and Conciliation Service), яка забезпечує розв'язання конфліктів в різних сферах державного управління.

Усі ці заходи можуть сприяти зростанню зацікавленості державних служб в медіації та підвищенню ефективності роботи державного сектору в цілому. Розвиток медіації в державному секторі може стати вагомим кроком до покращення якості державного управління та забезпечення стабільності в суспільстві.

Ключові слова: медіація; державна служба; юриспруденція; юристи; медіатори.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
2. Васильчак С. В., Кутас Л. В. Медіація як один із методів цивілізованого вирішення корпоративних конфліктів. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. № 20.14. С. 133-137.

Особливості системи підготовки приватних детективів в Україні

Олександра Лимаренко

*здобувач вищої освіти ступеня « магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: LymarenkoOO@krok.edu.ua*

Анатолій Француз

*д.ю.н., професор,
професор кафедри державно правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua*

Магістерська робота присвячена вивченню та аналізу особливостей системи підготовки приватних детективів в Україні. В рамках дослідження розглядається історія формування системи підготовки, її сучасний стан, а також вплив національного та міжнародного законодавства на цей процес [1].

Робота враховує особливості професійного навчання та підготовки приватних детективів, зокрема програми навчання, викладацький склад, доступність навчальних ресурсів та технології, що використовуються у навчальному процесі. Аналізується роль університетів, навчальних центрів та інших освітніх установ у формуванні професійних компетенцій приватних детективів. Вивчення ефективності системи підготовки приватних детективів в Україні в контексті сучасних викликів та тенденцій дозволяє ідентифікувати проблемні питання та розробляти рекомендації для їх подолання. Ключова увага приділяється впровадженню новітніх методів навчання та підвищенню професійної етики у сфері приватної детективної діяльності [2].

Мета даного дослідження - внести внесок у розвиток системи підготовки приватних детективів в Україні, сприяючи створенню ефективного та відповідного вимогам часу процесу формування кваліфікованих фахівців в галузі приватної детективної діяльності [1].

Дослідження включатиме порівняльний аналіз зарубіжних підходів до підготовки приватних детективів, адаптуючи найбільш успішні практики до українських реалій. Звертаючи увагу на важливість підтримки від державних та громадських структур у розвитку системи підготовки, робота висвітлить перспективи і можливі шляхи покращення процесу навчання приватних детективів. У рамках роботи буде проведено опитування та інтерв'ю з фахівцями галузі, студентами, та представниками закладів освіти. Це надасть можливість отримати різнобічні погляди на проблематику та висловити рекомендації для подальших змін [4, с. 103-106].

Основною метою дослідження є виявлення та розгляд ключових факторів, які впливають на якість підготовки приватних детективів в Україні, та розробка конкретних рекомендацій для поліпшення цього процесу. Очікується, що результати цього дослідження визначать можливості для змін у системі підготовки, спрямовані на підвищення якості та відповідності до вимог сучасного

ринку приватної детективної діяльності в Україні [3].

Додатково, дослідження буде фокусуватися на визначенні перспектив впровадження інноваційних методів та технологій у навчання, які враховують сучасні тенденції та вимоги ринку приватної детективної діяльності. Важливим аспектом буде вивчення можливостей партнерства між освітніми установами та практикуючими приватними детективами з метою створення оптимального середовища для стажування та практичного застосування отриманих навичок [4, с.103-106].

Проведення систематичного аналізу приватної детективної освіти в Україні дозволить виявити існуючі проблеми та прогалини, а також визначити потенційні можливості для розвитку. Рекомендації, отримані в ході дослідження, стануть важливим інструментом для прийняття рішень у сфері підготовки приватних детективів, сприяючи покращенню якості навчання та відповідності цілям сучасного ринку. Ця магістерська робота спрямована на вирішення конкретних викликів, що стоять перед системою підготовки приватних детективів в Україні, та має на меті сприяти розвитку відповідної галузі через реалізацію конструктивних рекомендацій та стратегій.

Ключові слова: Підготовка приватних детективів в Україні; Аналіз; Національне та міжнародне законодавство.

Список використаних джерел

1. Романчук І. О. / Приватна детективна (розушукова) діяльність як новий вид господарської діяльності в Україні URL:https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2017/pdf/52.pdf (одержано 20.04.2017).
2. АСОЦІАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ УКРАЇНИ/ Приватні детективи в Україні. Елементарно, Ватсон? Насправді ні URL: <https://uba.ua/ukr/news/8318>.
3. Кукулюк О / Приватна детективна діяльність в Україні// Юридична газета Online. Всеукраїнське професійне юридичне видання URL:<https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/privatna-detektivna-diyalnist-v-ukrayini.html>.
4. Пушняк М.О. Приватна детективна діяльність – проблеми становлення і розвитку. Теоретико-правовий аспект. Українські перспективи у світовому розвитку : матеріали Науково-практичної конференції (Київ, 4 листопада 2016 року). – К.: Університет економіки та права «КРОК». С. 103- 106.

Організаційно-правові засади діяльності юридичної служби суб'єкта господарювання

Мирослав Григорчук

*професор кафедри державно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук,*

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: miroslavgv@livekrokedu.onmicrosoft.com,

ORCID: 0000-0003-0523-030X

Володимир Зур'ян

студент магістратури, спеціальності «Право»,

освітньої програми «Право», Юридичного факультету,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ZurianVV@krok.edu.ua

Вступ. Під загальним розумінням, юридична служба на підприємстві, в установі або організації означає окремий структурний підрозділ, якому доручено організацію правової роботи юридичної особи з метою правильного застосування, бездоганного дотримання та запобігання порушенню чинного законодавства з боку керівництва юридичної особи, керівників інших структурних підрозділів юридичної особи та окремих її працівників. Термін "юридична служба" також включає у себе "бюджетний варіант", коли на підприємстві застосовується лише посада юрисконсульта.

У державних підприємствах, установах, організаціях, організація роботи юридичної служби, являє собою, як правило, давно відпрацьовану і сталу систему. З урахуванням специфіки завдань, покладених на юридичну службу, цей структурний підрозділ можна охарактеризувати як частину апарату управління підприємства, установи чи організації, яка має певну самостійність і безпосередньо підпорядковується керівництву.

Для підвищення якості роботи юридичної служби важливо формувати її з кваліфікованих кадрів та постійно підвищувати кваліфікацію цих спеціалістів. Організація юридичної служби потребує не лише розуміння необхідності такої структури на підприємстві, установі або організації, але й особливої уваги до вибору та підготовки працівників цього підрозділу.

Мета роботи. Станом на сьогоднішній день залишається актуальним питання організації роботи з документами на підприємстві. У визначеному сенсі під цим терміном для суб'єктів господарювання мається на увазі відслідковування змін в законодавстві, договірної роботи, створення та зміни в статутних документах, взаємодія зі сторонами у суді, тощо. Відповідні задачі не можуть обійтися без спеціаліста або експерта у галузі правознавства. Задля виконання визначених завдань суб'єкт господарювання може організувати на підприємстві посаду юрисконсульта або юридичну службу чи окремий відділ. Дана робота має на меті визначити основні засади функціонування юридичної служби підприємства, установи та організації, а також може зацікавити керівників юридичних осіб, які тільки починають організовувати юридичну службу або вводити нову штатну

одиницю юриста-консультанта.

Матеріали та методи. Дослідження засад функціонування юридичної служби підприємства, установи та організації досліджували у своїх роботах українські вчені Шапуров О.О. («Аналіз сучасних тенденцій у металургії: інноваційно-інвестиційний розвиток та конкурентоспроможність на світовому ринку»), Катушинська Л.С. («Організація юридичної служби в суспільному виробництві»), Кахович О.О. («Юридична служба як суб'єкт організації правової роботи»), та інші.

Для вирішення поставлених задач застосовано наступні методи наукового пізнання:

- Метод аналізу - порівняння підходів різних науковців до тлумачення сутності поняття основних засад функціонування юридичної служби підприємства, установи та організації.

- Системно-структурний - розкриття сутності основ діяльності юридичної служби суб'єкта господарювання.

- Порівняльно-правовий - порівняння нормативно-правових актів, теоретичних положень, чинного законодавства на предмет визначення засад діяльності юридичної служби суб'єкта господарювання.

Результати дослідження можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій сфері – для подальшого розвитку теоретичної бази, яка може бути встановлена шляхом практичних досліджень попередніх творів науковців та їх аналізу;

- у правотворчій сфері – з метою вдосконалення правового забезпечення провадження медичної діяльності профільними установами, ефективного виявлення та ліквідації наявних і можливих прогалин у вітчизняному законодавстві;

- у навчальному процесі – під час підготовки підручників і посібників з навчальних дисциплін на тему сучасного визначення сутності поняття основних засад функціонування юридичної служби підприємства, установи та організації.

Господарський кодекс України, відповідно до Конституції України, визначає правові засади господарської діяльності (господарювання), ґрунтуючись на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності. Узагальнено, господарське законодавство України спрямоване на сприяння розвитку суб'єктів господарювання, підтримку підприємництва та підвищення ефективності суспільного виробництва відповідно до принципів, закріплених у Конституції України [1].

Також важливо відзначити, що господарювання передбачає здійснення економічно значущої діяльності з метою отримання господарської вигоди. Ця вигода включає не лише фінансовий прибуток, але й задоволення суспільних потреб. Саме задоволення цих потреб є кінцевою метою виробництва продукції в рамках виробничої системи з використанням природних ресурсів. Потреби виступають важливою динамічною силою для розвитку виробництва та збереження природних ресурсів [2]. Юридична служба є невід'ємною частиною

організаційної структури суб'єкта господарювання, виконуючи ключову роль в правовому забезпеченні всіх аспектів діяльності.

Правову роботу, зазначає О. Кахович, вітчизняні дослідники визначають в широкому та вузькому розумінні. Правову роботу в широкому розумінні можна представити як правовстановлюючу та правозастосовну діяльність. У вузькому розумінні правова робота розглядається як окремий напрям діяльності, а не сам процес застосування норм права [3, с.32].

Організацією правової роботи на підприємстві займається юридична служба, що є необхідною частиною управлінського апарату. Правова робота, яка становить невід'ємну складову діяльності всіх структурних підрозділів суб'єкта господарювання, реалізується відповідно до певних напрямків, що складає суть такої діяльності. [4, с.9 -10].

Під час формування незалежної України акцентується на побудові правової держави, що передбачає необхідність правового регулювання всіх сфер життя суспільства. Одночасно сучасні тенденції у світовій економіці націлені на постійні інновації, такі як розвиток робототехніки, ІТ-технологій, виробництво наноматеріалів та наноструктурованого покриття, а також впровадження когнітивних наук [5, с.168].

У рамках сучасного розвитку правовий захист інтелектуальної власності в цифровому суспільстві, що можна проаналізувати за допомогою теорії складності, яка належить до нелінійної методології, надає чітке уявлення про тенденції розвитку цифрового суспільства. У швидкісному сучасному світі відбуваються зміни у всіх сферах: структурі, функціях, механізмах та системах заходів. Це вимагає розроблення стратегії правового захисту інтелектуальної власності в умовах невизначеності та нестабільності для адаптації до сучасних стилів і методів управління. Отже, всі структурні підрозділи на підприємстві здійснюють правову роботу, проте ключова функція у цьому процесі належить юридичній службі, яка виступає координатором та організатором правової діяльності.

Висновки. Юридична служба виступає координатором правової діяльності, забезпечуючи її планування та систематизацію відповідно до стратегічних цілей підприємства, головна мета якого забезпечити дотримання суб'єктом господарювання відповідного законодавства на всіх етапах його діяльності, взаємодіє з іншими структурними підрозділами, беручи участь в процесах прийняття стратегічних та оперативних рішень, забезпечує захист прав та інтересів суб'єкта господарювання в судових і позасудових відносинах, розробляє та впроваджує внутрішню процедуру та стандарти для забезпечення внутрішнього контролю та відповідності вимогам законодавства, підтримує системи ефективного документообігу для забезпечення юридичної безпеки підприємства та дотримання етичних стандартів та високих професійних норм в юридичній практиці.

Ключові слова: господарський процес; юридична служба на підприємстві, в установі та організації; суб'єкт господарювання.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
2. Гайворонський В.М., Жушман В.П. Господарське право України. - Х.: Право, 2005. - С. 3.
3. Кахович О.О. Юридична служба як суб'єкт організації правової роботи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Серія ПРАВО. Випуск 22. Частина II. Том 2. с.32 – 35.
4. Катюшинська Л.С. Організація юридичної служби в суспільному виробництві: Навчальний посібник. К., 2010. 197 с.
5. Шапуров О.О. Аналіз сучасних тенденцій у металургії: інноваційно-інвестиційний розвиток та конкурентоспроможність на світовому ринку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Випуск 11. с. 168-173.

Реалізація ринку приватних детективних послуг в Україні

Михайло Сушков

*студент групи ПР/ПДД-22м спеціальності «081 Право»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: misha_sushkov_01@ukr.net*

Анатолій Француз

*Герой України, доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, Завідувач кафедри,
державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Anatoliyjf@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2861-1252*

Приватна детективна діяльність є професійною діяльністю, яку здійснюють незалежні детективні агентства або самостійні детективи. Основне завдання приватних детективів полягає у збиранні інформації, вирішенні юридичних питань чи виконанні конкретних завдань на замовлення клієнтів. Головна перевага звернення до детективного агентства - конфіденційність. До приватного детектива звертаються в тих випадках, коли не хочуть, щоб про проблеми не дізнався хтось сторонній [1].

Незважаючи на те, що розслідування велися ще в стародавні шумерські часи, фактичне народження агенції приватних розслідувань відбулося зовсім нещодавно - у 18 столітті, переважно у Франції, США, та Великобританії. Передувало їм те що детективні агентства виникли у період, коли система поліцейських органів ще тільки формувалася та їх кількість була занадто малою.

На разі в значній кількості країн існує закон який би регулював приватну детективну діяльність. Тим часом в Україні подібного закону і досі немає хоча вже прийнято десятки спроб на протязі років аби закріпити дану діяльність. На разі на це ніби то претендує законопроект №3010 який тим не менш має певні прогалини такі як відсутність доступу до баз даних, якими володіють правоохоронні органи, не закріплення правового статусу інформації, яку добуватимуть приватні детективи, право здійснювати фотозйомку, відео- та аудіо запис лише за письмовою згодою власників цих приміщень що нівелює саму ідею приватної детективної діяльності, відсутність права на володіння травматичною зброєю та інше.

Тим не менш перші детективні агентства та перші приватні детективи в Україні функціонували та функціонують і досі надаючи свої послуги.

Хоча приватна детективна діяльність в Україні і досі законодавчо не закріплена але наприклад ще в 2010 році у КВЕД України був введений такий розділ – “Проведення розслідувань”, який і включає в себе «діяльність з розслідувань та діяльність детективів», а також «будь-яку діяльність приватних детективів, не залежно від типу клієнта або цілей розслідування» (код 80.30) [2]. Тобто, діяльність приватних детективів в Україні за умови, що вони дотримуються вимог законодавства, зареєстрували свою підприємницьку діяльність та

сплачують податки - легальна і не суперечить чинному законодавству [3].

Загалом, приватні детективи окрім власне КВЕД-у користуються ще й не гласним правилом яке звучить як «що не заборонено законами - то дозволено». Приватний детектив який використовує приховані та заборонені засоби стеження, вважається злочинцем і заслуговує на покарання згідно законів України.

Приватні детективи та приватні детективні агентства занурені в таємницю та загорнуті конфіденційністю, буває важко мати справу з точки зору знання того, що їм дозволено робити за законом, а що може виходити за рамки їхніх правових обмежень.

Якщо ми з вами звернемося до мережі інтернет то побачимо десятки (а то й сотні) оголошень з різних містечок нашої країни що до надання послуг приватної детективної діяльності. І чого серед цих послуг тільки нема: питання подружньої зради, питання пов'язані зі слідкуванням, пошук людей, як наприклад старих знайомих яких ви давно не бачили чи пошуки людей які вже давно зникли, збір інформації про фізичних, юридичних осіб, об'єкти, інформація про ділових партнерів або ж конкурентів, номери телефонів або ж адреса реєстрації під час яких приватний детектив може звертатися до питань, вирішення проблем з неповнолітніми або ж виявлення прихованого спостереження, список можна ще довго продовжувати...

Нажаль навіть на думку знавців цієї професії велика кількість подібних приватних детективів або осіб які так себе називають пропонують послуги які завідомо можуть порушувати межі закону на що ведуться їх клієнти. Навички приватного детектива в першу чергу повинні базуватися на правдивості, лояльності та старанності у проведенні розслідувань. Чесне дотримання умов завдання яке ставиться перед детективами у його роботі а також максимальне дотримання усіх законів – це цінність, яка повинна відображатися в кожній справі до якої вони беруться.

Приватний детектив під час здійснення своєї діяльності також може співпрацювати з правоохоронними органами аби спільними зусиллями запобігти новим правопорушенням та затримати правопорушника. Такі випадки вже неодноразово призводили до вдалої співпраці будь то затримання вбивць чи педофілів. Однак найчастіше люди звертаються саме до приватних детективів тоді, коли прагнуть уникнути спілкування з державними структурами через недовіру, страх або інших причин.

Нормативно-правове закріплення правового статусу приватних детективів і приватних детективних агентств виконувало би допоміжну функцію у межах спільної діяльності із правоохоронними органами, а також сприяло розвитку нового стратегічного напрямку спеціально-кримінологічного запобігання. Розширення переліку суб'єктів запобігання кримінально протиправним діям надасть можливість перерозподілити як обов'язки та функції, так і пріоритети у вирішенні першочергових завдань щодо зниження злочинності в країні [4].

Якщо ж звернутися до міжнародного досвіду з приводу регулювання приватної детективної діяльності тут буде корисний досвід:

США – де для зайняття приватною детективною діяльністю необхідно закріпити свої знання профільною освітою та отриманням ліцензії яка діє тільки в межах одного штату. Можливості які надаються приватним детективам поділяються на класи А чи С. А от клас В присвоюється тільки охоронцям. Для детективів класу А доступне лише збирання інформації в той час як для класу С доступне проведення розслідувань та надання охоронних послуг а також право носити зброю. Обом класам також надані права проводити обшуки та арешти, затримувати осіб що підозрюються у вчиненні злочину а також передавати їх до руки правоохоронних органів [5].

Латвія ж надає можливість приватним детективам здійснювати: опитування громадян з приховуванням своєї особи, деталізоване опитування громадянина за його згодою, приймати від нього письмові пояснення щодо фактів та обставин справи, з дозволу власника або законного володільця оглядати загальнодоступні місця, будівлі, споруди, приміщення, обладнання, предмети і документи; здійснювати відкрите або приховане (негласне) спостереження та стеження за особами, речами та їх переміщеннями; відкрите або приховане спостереження за особами, предметами та їх переміщеннями [6].

Остаточне прийняття і закріплення закону про приватну детективну діяльність в Україні з усіма необхідними змінами і доповненнями дасть змогу легалізувати фактично здійснювану, суспільно визнану та вимогливу приватну детективну діяльність а також розвине її процесуальні форми.

Ключові слова: приватна детективна діяльність.

Список використаних джерел

1. *Приватний детектив. Чим він може допомогти?* URL:<https://kda.in.ua/ua/statti/57-privatnij-detektiv-chim-vin-mozhe-dopomogti> (дата звернення 03.12.2023).
2. *Види економічної діяльності КВЕД.* URL:<https://opendatabot.ua/c/kved/N/80> (дата звернення 03.12.2023).
3. *Пропозиція до співпраці адвокатів і приватних детективів. Нові перспективи.* URL:<http://ktrada-unba.org/?p=2490> (дата звернення 03.12.2023).
4. *Кукуюк О. Приватна детективна діяльність в Україні.* URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/privatna-detektivna-diyalnist-v-ukrayini.html> (дата звернення 03.12.2023).
5. *Зарубіжний досвід здійснення приватної детективної діяльності.* URL:<https://resonance.ua/zarubizhniy-dosvid-zdiysnennya-privatnoy-detektivnoy-diyalnosti/> (дата звернення 03.12.2023).
6. *«Детективний Акт» Латвії від 01.11.2001.* URL: <https://likumi.lv/ta/id/26311-detektivdarbibas-likums> (дата звернення 03.12.2023).

Економічні та соціальні наслідки корупції для підприємства

Олександр Биков

*доктор юридичних наук,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: oleksandrbrm@krok.edu.ua*

Дарина Лісогор

*студентка юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: LisohorDO@krok.edu.ua*

Наслідки корупції на підприємстві охоплюють багато аспектів, як соціальних, так і економічних. Економічні наслідки включають нераціональний розподіл ресурсів, зниження ефективності та конкурентоспроможності бізнесу. Споживачі можуть зіткнутися з вищими цінами та нижчою якістю товарів і послуг через анти конкурентні практики, спричинені корупцією. Збільшення витрат і безвідповідальне використання фінансів також можуть вплинути на стабільність бізнесу.

Корупція призводить до того, що компанії втрачають фінансові ресурси через хабарництво, надмірні витрати та неефективне використання коштів. Компанії, які вдаються до корупційних практик, можуть мати несправедливу перевагу над чесними конкурентами, створюючи таким чином нерівні конкурентні умови.

Участь у корупційних практиках може призвести до порушення етичних стандартів, що може негативно вплинути на репутацію компанії та її відносини з клієнтами та іншими зацікавленими сторонами. Випадки корупції можуть ускладнювати реалізацію стратегій сталого розвитку, оскільки можуть призвести до втрати довіри серед споживачів, інвесторів та інших зацікавлених сторін, негативно вплинути на репутацію та стабільність компаній, а також часто сприяють отриманню короткострокових прибутків за рахунок довгострокових перспектив.

Корупція призводить до зниження конкурентоспроможності, змушуючи фірми втрачати витрати та прибутки через хабарництво, фіксування цін та неефективне використання ресурсів. Корупція сприяє створенню несправедливих умов для конкуренції і може призвести до збитків недобросовісних конкурентів, які отримують вигоду від корупційних практик. Бізнесу, пов'язаному з корупцією, може бути складно залучати інвестиції та фінансування через ризик втрат і невизначеність. Компанії, які борються з корупцією, можуть нести додаткові витрати на заходи внутрішньої безпеки та контролю для запобігання корупційним діям. Корупція може підірвати довіру інвесторів та споживачів і негативно вплинути на репутацію компаній та їхньої продукції.

На суспільному рівні корупція може спричинити соціальну напругу через нерівномірний розподіл доходів та втрату довіри суспільства до інституційної структури. Погіршення умов праці та відсутність справедливості можуть

призвести до невдоволення працівників.

Соціальні наслідки корупції в організаціях включають посилення соціально-економічної нерівності, погіршення умов праці та втрату довіри до організації. Корупція може призвести до змін у структурі заробітної плати, коли керівні посади отримують непропорційно високі зарплати, тоді як інші працівники стикаються з непомірно низькими зарплатами. Це сприяє соціальній напруженості та невдоволенню працівників.

Зниження ефективності виробництва та втрата довіри до керівництва, що призводить до зменшення інвестицій та розвитку бізнесу. Негативні соціальні наслідки корупції в бізнесі включають втрату робочих місць та обмеження можливостей для навчання і професійного розвитку працівників. Корупція також впливає на репутацію компаній та довіру суспільства. Заохочуючи нечесність та відсутність довіри, корупція має довгострокові наслідки для стійкості економічного та соціального розвитку.

Загалом, економічний та соціальний вплив корупції на бізнес є серйозним і може мати довгострокові наслідки для розвитку та стійкості бізнесу.

Ключові слова: підприємство; корупція; наслідки; соціальний вплив.

Список використаних джерел

1. Клімова С. М. Запобігання і протидія корупції: навчальний посібник / С. М. Клімова, Т. В. Ковальова.-Х., 2011-344с. Шевчук Т. А. Наукове забезпечення протидії корупції.
2. Висоцька І.Б., Висоцький В.М. Висоцький В.М. Корупція в Україні: сутність та наслідки для економіки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Економічна. 2017. Вип. 1. С. 37–46.
3. Наслідки корупції [Електронний ресурс] - https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/630210/mod_resource/content/1/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%203%20%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97_.pdf (дата звернення 30.11.2023).

**Публічний доступ до бенефіціарної власності або «законний інтерес»:
вплив на глобальну протидію відмиванню коштів та
фінансуванню тероризму**

Вікторія Самань

*к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: samanvv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2320-3113*

Питання співвідношення та збереження балансу між правом на недоторканність приватного життя і захистом персональних даних та прозорістю бенефіціарної власності завжди було актуальним та дискусійним.

Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС)) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС [1], яка зобов'язувала всі країни-члени оприлюднювати свої реєстри бенефіціарних власників (так звана п'ята Директива про боротьбу з відмиванням коштів (5AMLD), була прийнята в тому ж році, коли набрав чинності Загальний регламент про захист даних (GDPR), який має пряме застосування в усіх державах-членах відповідно до статті 249 Договору про заснування Європейської Спільноти.

Так, згідно з пунктом 5 статті 30 5AMLD держави-члени повинні забезпечити доступність інформації про бенефіціарних власників у всіх випадках для: (а) компетентних органів і підрозділів фінансової розвідки без будь-яких обмежень; (b) зобов'язаних осіб, у рамках належної перевірки клієнтів відповідно до глави II; (c) будь-якого члена громадськості.

Однак рішенням Суду справедливості Європейського Союзу (далі – Суд ЄС) від 22 листопада 2022 року у справі WM та Sovim SA проти Реєстру компаній Люксембургу [2], зазначені положення 5AMLD щодо доступності персональних даних громадськості визнано серйозним втручанням у фундаментальні права, закріплені в статтях 7 і 8 Хартії Європейського Союзу про основні права та свободи [3], оскільки інформація стосується не лише особи бенефіціара, але й характеру та обсягу бенефіціарного володіння в корпоративних чи інших юридичних особах, а необмежений доступ до такої інформації може призвести до зловживань, особливо коли інформація знаходиться у вільному доступі в мережі Інтернеті.

У заяві, опублікованій 08 грудня 2022 року, Суд ЄС надав роз'яснення, що недійсність вплинула лише на зміну до Директиви, тому відновлено дію попередньої редакції Директиви, тоюто реєстр бенефіціарних власників повинен бути доступний для будь-якої особи, яка має «законний інтерес». На думку Суду ЄС, до визначення носіїв законного інтересу слід включати засоби медіа, неурядові організації, які пов'язані з протидією відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, та осіб, які здійснюють операції з відповідними

компаніями.

Рішення мало великий вплив, оскільки змусило країни (тимчасово) призупинити доступ до своїх реєстрів бенефіціарних власників, таким чином, можливо, не маючи наміру, але Суд ЄС створив правову основу та стимул для нової форми управління даними. Отже, суть питання полягає у тому, як визначатиметься та регулюватиметься законний інтерес.

Законодавче забезпечення доступу громадськості до інформації у різних країнах світу показало, що загалом розкриття інформації про бенефіціарних власників можна легко поєднати із захистом даних та іншими відповідними зобов'язаннями. Однак питання відкритості реєстру кожною країною слід розглядати у комплексі із потенційними загрозами, з якими можуть зіткнутися бенефіціарні власники після розкриття інформації, і пом'якшити негативні наслідки, наскільки це можливо, наприклад, за допомогою режимів захисту.

Слід погодитись із думкою, що створення юридичної особи вже передбачає певні обмеження права на недоторканність особистого життя. Також можна зазначити про значну успішну практику використання інформації про бенефіціарну власність при розслідуванні фінансових злочинів (відмивання коштів, ухилення від сплати податків, корупція тощо), а наведені у рішенні Суду ЄС ризики насильства або викрадення є носія більш теоретичний, ніж практичний характер.

Також у Пояснювальній записці до Рекомендації 24 FATF глобальним розробником стандартів у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, зазначено, зокрема, про розгляд країнами можливості сприяння доступу громадськості до інформації про бенефіціарну власність [4].

Згідно з даними Open Ownership, які отримані з загальнодоступних джерел і можуть бути не вичерпними для всіх країн, станом на грудень 2023 року 132 країни взяли на себе зобов'язання створити публічні реєстри бенефіціарної власності, з яких 63 країни уже запровадили їх [5].

Вирішення питання законодавчого регулювання суб'єктів-носіїв законного інтересу може мати занадто обмежений характер, або передбачати доступ за індивідуальним запитом «case by-case» (наприклад, останні зміни у законодавстві щодо реєстрів бенефіціарних власників Австрійської Республіки, Королівства Бельгія, Ірландії, Литовської Республіки, Королівства Іспанія тощо) [6]. У законодавстві України, як передовій державі у забезпеченні прозорості бенефіціарної власності, відсутня умова про необхідність законного інтересу. Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» відомості, що містяться в Єдиному державному реєстрі, є відкритими і загальнодоступними. Серед відомостей про юридичну особу, до якої надається доступ з Єдиного державного реєстру в електронній формі, зазначено інформацію про кінцевого бенефіціарного власника (Порядок надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, затверджено наказ Міністерства юстиції України 05 травня 2023 року № 1692/5).

Крім того, під час Конференції з відновлення України високого рівня світові лідери говорили про інвестиційний потенціал України та роль приватного сектору у стимулюванні відновлення, з чітким зв'язком із необхідністю забезпечення прозорості бенефіціарної власності [7].

Отже, враховуючи складність поєднання конфіденційності та прозорості, коли дані контролюються через центральний реєстр, наразі неможливо дати однозначну відповідь щодо глобального впливу судового рішення Суду ЄС. Водночас вбачається доцільним збереження позиції ЄС щодо необхідності забезпечення ефективності боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму у положеннях майбутньої 6AMLD.

Ключові слова: бенефіціарний власник; протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму; прозорість.

Список використаних джерел

1. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02015L0849-20210630> (Last accessed: 05.12.2023).
2. CJEU, Judgment of the Court (Grand Chamber), 22 November 2022, Joined Cases C-37/20 and C-601/20, WM(C-37/20) and Sovim SA(C-601/20) v. Luxembourg Business Registers, EU:C:2022:912. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62020CJ0037> (Last accessed: 05.12.2023).
3. Charter of Fundamental Rights of the European Union: website. 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> (Last accessed: 05.12.2023).
4. Financial Action Task Force. The FATF recommendations. FATF-GAFI: website. 2012. URL: <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatfrecommendations.html> (Last accessed: 05.12.2023).
5. <https://www.openownership.org/en/map/> (Last accessed: 05.12.2023).
6. <https://images.transparencycdn.org/images/EU-beneficial-ownership-registers-Overview-of-legitimate-interest-access-provisions-22-November-2023.pdf> (Last accessed: 05.12.2023).
7. Louise Russell-Prywat World leaders: beneficial ownership transparency is a key building block for Ukraine's future and beyond website. 2023 URL: <https://www.openownership.org/en/blog/world-leaders-beneficial-ownership-transparency-is-a-key-building-block-for-ukraines-future-and-beyond/> (Last accessed: 05.12.2023).

Україна як сучасна європейська демократична держава: виклики і перспективи розвитку

Олександр Биков

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: oleksandrbrm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4965-696X

Олександра Бикова

студентка,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: bykovasahsa2000@ukr.net,
ORCID: 0009-0007-6533-9637

Сучасні реалії життя, війна, розв'язана проти нашої країни росією, все більше змушують замислитися наше покоління над тими демократичними цінностями, яких ми намагаємось дотримуватись на шляху розбудови в Україні демократичного суспільства. Так, Україна існує як незалежна держава понад 32 роки, однак дорога до успіху у сфері демократії доволі терниста. Багато кроків на шляху до демократичного суспільства уже зроблено нашою країною, проте найголовніший крок у цьому має бути зроблений в унісон перемоги над ворогом.

Демократична держава – це держава, де перше місце у забезпечення прав отримують її громадяни, саме народ виступає у такій державі джерелом влади і є основним учасником у вирішенні загальнодержавних справ. Однак це можливо лише за поєднання участі народу із громадянськими правами і свободами. Відповідно до основних положень Конституції України Україна є суверенною, демократичною і правовою державою, це стало головним правовим фундаментом на 1996 рік ще молодій незалежній державі. Україна поступово стала робити кроки у напрямі справжнього демократичного суспільства: у той час було затверджено основні державні символи України (національний гімн, державний прапор, малий герб), впроваджено національну грошову одиницю – гривню.

Як демократична держава Україна стала членом багатьох міжнародних організацій: Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Ради Європи, Світової організації торгівлі. Звісно, що найбільшою мрією нашої країни є стати повноцінним членом Європейського Союзу. Зараз з початком повномасштабної війни керівництво нашої держави за сприяння країн Європи робить потужні кроки у цьому напрямі, і маю надію, що ця мрія стане реальністю, це ще одна можливість для нашої країни відчувати себе у вирі багатьох європейських подій, а не бути на маргінесах історії.

Потужним кроком у напрямі розвитку демократичного суспільства за часів незалежності України стало прагнення щодо вирішення релігійного питання: це і легалізація і повноцінне існування греко-католицької церкви з 1991 р. А найголовніше – це подія, яка відбулась у середовищі православ'я,

коли із здобуттям незалежності почався рух до відокремлення від московського патріархату. Квінтесенцією такого рішення спочатку стало утворення Київського патріархату (УПЦ КП), а далі у січні 2019 р. перехід у ПЦУ і отримання томосу від Вселенського патріарха. Російська православна церква категорично виступила проти легалізації цих подій, а зараз її позиція не просто вражає, а категорично є показовою щодо активного спонсорування війни і тероризму, вона оголошена поза законом у нашій державі, а проти її очільників заведено кримінальні справи. Проте це питання залишається відкритим: релігійне питання на фоні воєнних дій є тією ниточкою, яку періодично смикають російські пропагандисти, поширюючи періодично фейкову інформацію.

Ще одним виконанням вимоги у напрямі розбудови демократичного суспільства в Україні є захист прав кожної людини, який гарантують насамперед Уповноважений з прав людини. Саме створення інституту уповноваженого з прав людини дало змогу кожному громадянину повідомити про порушення своїх прав або за власною ініціативою уповноваженого. Якщо на 1998 р. це була одна посада, то зараз у нашій країні запроваджено ще декілька посад уповноважених окремо: з прав дитини, з державної мови, зниклих безвісти, з антикорупційної діяльності тощо. Звісно, що це є потужний крок до демократичного суспільства і його норм. Кожен член такого суспільства відчуває себе захищеним і має право звернутися до такого уповноваженого.

Український народ ніколи не стояв обабіч розвитку своєї історії, зокрема і у наш час, не залишався байдужим до політичних процесів, які розвивалися у середині держави. Саме народ першим зреагував на відхилення політики держави у напрямі європейських пріоритетів. Ще 2004 року після нашвидкоруч оголошеної перемоги на президентських виборах Януковича, громадяни змусили владу врахувати їхні інтереси, вийшовши на протест, який переріс у «Помаранчеву революцію». Українці тоді змогли перемогти адміністративний апарат і обрали справді демократичного президента В. Ющенка. Справжня боротьба за європейські цінності і відстоювання демократичного суспільства настала у часи вже Майдану 2014 і Революції гідності, коли тодішній президент Янукович під тиском Кремля відмовився підписувати Угоду про асоціацію з ЄС. Тисячі українців, незважаючи на владні заходи, починають збиратися не тільки на Майдані у Києві, а й у багатьох містах і селах у підтримку євроінтеграційних процесів. Однак, якщо «Помаранчева революція» мала мирний характер, то під час Революції гідності було убито «беркутівцями» понад сто людей, пізніше названих «Небесною сотнею». Вважаємо, що саме Революція гідності не дала змоги тодішній владі повернутися до москви, стати «російським федеративним регіоном», утворити тоталітарне поліцейське суспільство, а з великим потенціалом і надією дивитися у напрямі євроінтеграції і розбудови громадянського і демократичного суспільства.

2014 рік змінив наше життя на до і після Майдану, а зволікання із прийняттям відповідних рішень тодішнім промайданівським керівництвом нашої держави, відсутність стабільної політики у напрямі захисту територіальних кордонів,

нерішучістю військового керівництва, що не очікувало на вторгнення з боку колишньої «дружньої» країни, призвело до того, що держава втратила контроль спочатку над Кримом, а потім частково Донецькою і Луганською областями. Почалась так звана гібридна війна росії проти України, яку тодішнє керівництво навіть війною побоюлося назвати – АТО. Це страшне слово стало прикриттям для численних злочинів росіян та їх прибічників щодо незалежності України і порушення основних прав і свобод її громадян. Насправді – події на Сході України стали тренуванням і перевіркою реакції керівництва нашої держави на те, чи може вона без потужної регулярної армії боронити незалежність власної країни. Навіть тоді, багато хто не розумів, що росія готує повномасштабне вторгнення в Україну, що й було здійснено 24 лютого 2022 р.

Війна, розв'язана державою-агресором проти України, могла б закінчитися так, як планував путін: за 3 дні взяти Київ, пройти по Хрещатику парадом перемоги і поставити маріонеткового керівника. Однак і тут наш народ зумів відстояти свою державну незалежність, на всіх фронтах – військовому, волонтерському, мистецькому, лікарському тощо – як одне ціле, одним духовним поривом став і продовжує стояти на захисті національних інтересів. Зараз Україна, отримуючи допомогу від інших європейських країн, дуже схожа на людину, яка, дотримуючись демократичних норм і правил, водночас усвідомлює їх недостатню ефективність у боротьбі з ворогом, який цих демократичних норм ніколи не намагався дотримуватись. Проте наша країна має приймати поради і допомогу, не зводити нанівець необережними висловлюваннями всю дипломатичну роботу: важко повертати довіру. Ми сильні у єднанні, взаємодопомозі, витримці, бажанні перемогти ворога, тож і Україна матиме успіх у розбудові нового демократичного суспільства.

Ключові слова: Україна; демократична держава; суспільство; війна.

Гібридна війна та практичні кейси протидії

Марія Лебедь

*студентка спеціальності «Право»,
Фаховий коледж Університету «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: lebedmo@krok.edu.ua*

Ірина Рибак

*науковий керівник, канд.політ. наук, доцент
кафедри міжнародних відносин та журналістики,
заступник директора Коледжу,
Фаховий коледж Університету «КРОК», м. Київ, Україна*

Гібридна війна – це вид конфлікту, в якому одна держава намагається досягти своїх цілей, використовуючи широкий спектр інструментів, включаючи політичні, економічні та інформаційні. У гібридних конфліктах прямі військові дії відступають на другий план, а основний акцент робиться на впливі на суспільну думку, політичну систему та економіку супротивника. Основна мета полягає в тому, щоб впливати на свідомість громадян інших країн [1]. Російська влада використовує гібридну війну, щоб дестабілізувати політичну систему нашої держави та знизити рівень суспільної довіри. Російська пропаганда не закликає до конкретних дій, а створює хаос. Вона відволікає увагу людей від важливих питань, викликає у них почуття безсилля та страху. Це – інформаційно-психологічна війна, де пропаганда працює, як зброя. Її тактика передбачає використання чимало методів, включно з дезінформацію, маніпуляцію та пропаганду. Поширюється російська дезінформація різними медіа: традиційними, соціальними мережами, і доступна багатьма мовами й у багатьох регіонах світу [2].

Вважаємо, що варто виокремити декілька кейсів гібридних війн. По-перше, така війна оперує іншими рівнями ведення конфлікту, аніж традиційні військові операції. По-друге, невизначеність та складність ідентифікації агресивного впливу. Гібридний агресор – це ворог, якого складно ідентифікувати саме через специфіку методів впливу.

Гібридна війна – це не просто фізична боротьба, а й боротьба за ідеї. Вона завдає шкоди безпеці та стійкості держави. Гібридні учасники діють у різних сферах життя суспільства та сфери державного управління. Вони поширюють дезінформацію, маніпулюють громадською думкою та намагаються підірвати довіру до державних інституцій. Ці атаки можуть мати нищівні наслідки та призвести до дестабілізації політичної системи, економічних проблем й соціальних заворушень. Отже, ідейний фундамент національно-політичного розвитку, здатність держави ефективно функціонувати – це цілі застосування гібридних атак [3]. Саме такі методи використовує російська пропаганда. До прикладу, 7 листопада 2023 року народний депутат від «Європейської солідарності» Володимир Ар'єв написав у фейсбук, що міністр оборони України Рустем Умеров попросив Президента України Володимира Зеленського

звільнити Валерія Залужного. Вже за 20 хвилин Ар'єв видалив цей допис і назвав його помилкою. Того ж вечора в соціальних мережах з'явилося фейкове відео, на яких нібито Залужний назвав Зеленського зрадником і закликав військових іти на Київ. російський агітпроп не обійшов увагою ці інфоприводи та використав їх на підтвердження своєї тези про буцімто ворожнечу між Зеленським і Залужним [4].

Свідомість громадян держави залишається стратегічною метою гібридних операцій на основі впливу через сучасні цифрові і соціальні медіаплатформи. Так працюють російські мережеві дезінформаційні впливи в умовах здійснення військової агресії проти України. Вони підривають довіру до державних інститутів та визначальних ціннісних імперативів української нації. Фундаментально важливим для протидії гібридним атакам є зміцнення суспільної довіри. Це вимагає ґрунтовних зусиль на рівні функціонування владних інституцій, їх політики з метою розвитку міцних зв'язків між державою і громадянським суспільством та зміцнення національної стійкості. Наприклад, в теперішньому становищі України, чинником підвищення суспільної довіри є системні щоденні звернення Президента [5]; комунікація органів місцевої влади, які також звітують щодо безпекової ситуації в регіоні. Це надає можливість бути в курсі всіх подій та створювати підґрунтя для підтримки довіри до влади та державних інституцій.

Список використаних джерел

1. Магда Є. Гібридна війна: питання і відповіді. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/13805/2015-07-27-gibrydna-viyna-pytannya-i-vidpovid/> (дата звернення: 28.11.2023).
2. Лукас Е. та Померанцев П. Мета російської пропаганди - посягти зневіру і параною. Як протидіяти. URL: https://texty.org.ua/articles/70089/Meta_rossijskoji_propagandy_posijaty_zneviru_i-70089/ (дата звернення: 03.12.2023).
3. Arsalan Bilal. Гібридна війна – нові загрози, складність і «довіра» як антидот. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2021/11/30/gbridna-vjna-nov-zagrozi-skladnst-dovra-yak-antidot/index.html> (дата звернення: 27.11.2023).
4. Браїлян Є. Залужний проти Зеленського. Як російська дезінформація намагається розпалити конфлікт між військовими й українською владою. URL: <https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplivi/post/33441/2023-11-10-zaluzhnyy-proty-zelenskogo-yak-rosiyska-dezinformatsiya-namagaietsya-rozpalyty-konflikt-mizh-viyskovyuy-ukrainskoyu-vladoyu/> (дата звернення: 03.12.2023).
5. Звернення Володимира Зеленського 3.12.2023 URL: <https://youtu.be/2uO-vPpNTkE?si=XWr8JBn17JycseaU> (дата звернення: 03.12.2023).

Науково-юридична спадщина В.М. Корецького: теоретико-правове дослідження

Анатолій Француз

*д. ю. н., професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2861-1252*

Валерій Рибченко

*аспірант юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: rybchenkovi@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4345-5956*

Володимир Михайлович Корецький видатний історичний діяч, котрий присвятив свої наукові праці всесвітній історії держави і права, міжнародному публічному та приватному праву. Будучи членом і першим заступником голови Комісії з прав людини ООН приймав участь у розробці проекту Загальної декларації прав людини.

Володимир Михайлович Корецький народився 18 лютого 1890 року у місті Катеринослав (наразі місто Дніпро, Дніпропетровської області), у сім'ї службовця. З дитинства проявляв інтерес та мав здібності до гуманітарних наук [1].

У 1910 р. закінчив Катеринославську гімназію із золотою медаллю.

Протягом 1910-1911 років був студентом юридичного факультету Московського університету, у 1916 р. закінчив навчання на юридичному факультеті Харківського університету з дипломом 1-го ступеня.

Залишився на кафедрі цивільного права і судочинства для підготовки до отримання професорського звання. В. М. Корецький став проректором і заступником декану правового факультету Харківського інституту народного господарства після Жовтневої революції 1917 року, де читав лекції із загальної історії держави і права та міжнародного приватного права. У 1930 р. правовий факультет було перетворено на Харківський інститут радянського будівництва і права, у 1932 р. – на Всеукраїнський комуністичний інститут радянського будівництва і права, а в 1937 р. – на Харківський юридичний інститут (тепер Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого). Протягом 1920-1941 років займав у зазначених навчальних закладах посади професора та керівника (з 1937 р.) кафедри історії держави і права. Володимир Михайлович Корецький поєднував викладацьку діяльність з практичною роботою: був завідувачем правового підвідділу Наркомату іноземних справ в УСРР (1921-1922 рр.), завідувачем юридичного відділу Укоопспілки (1922-1924 рр.), завідувачем юридичного відділу Українбанку (1924-1930 рр.) та старшим консультантом Державного арбітражу при РНК УСРР (1930-1935 рр.).

У 1939 році В. М. Корецьким було захищено докторську дисертацію, що присвячена англо-американській доктрині міжнародного приватного права.

Під час Другої світової війни був евакуйований до м. Ташкента (тепер Узбекистан) разом з іншими вченими, де займався викладанням всесвітньої історії держави і права в юридичному інституті. У 1944 році В. М. Корецький був професором відновленого Харківського юридичного інституту, а у 1947 році - завідувачем кафедри міжнародного права. У 1949 році В. М. Корецький створив Сектор держави і права АН УРСР у Києві, що був перетворений на Інститут у 1969 році. Одним із основних наукових напрямів Інституту була розробка і дослідження проблем міжнародного права та міжнародної правосуб'єктності України. У 1949–1974 роках В. М. Корецький був директором Інституту держави і права АН УРСР, а згодом - почесним директором. В той же час В.М. Корецький очолював відділ міжнародного права та порівняльного правознавства Інституту держави і права АН УРСР. Під керівництвом В. М. Корецького заклад став однією з провідних науково-дослідних юридичних установ у СРСР [2].

Володимир Михайлович Корецький почав свою наукову діяльність у 1920 році. Поле його зацікавленостей були: дослідження основних принципів міжнародного права, а також його дослідження у співвідношенні з внутрішнім правом держав і правами людини, і кодифікація міжнародного права.

Правознавець одним із перших серед вітчизняних та зарубіжних вчених теоретично обґрунтував необхідність створення міжнародного господарського права основою якого є поєднання приватно-правового та міжнародно-правового методів регулювання світових економічних відносин.

В. М. Корецький займався дослідженням цивільно-правових відносин в європейських країнах, які зазнали кардинальних змін унаслідок Першої світової війни. Також вивчав цивільне законодавство СРСР (саме ним була запроваджена нова правова методологія, яка відображала соціологічний підхід до пізнання права, на противагу методології юридичного конструктивізму).

Разом з тим варто зазначити, що Володимир Михайлович Корецький був засновником порівняльного правознавства.

Результатом багаторічної праці В. М. Корецького з проблем міжнародного приватного права є дослідження англо-американської доктрини та практики міжнародного приватного права. На основі власних напрацювань вченим була опублікована монографія «Нариси англо-американської доктрини і практики міжнародного приватного права» (1948 р.). У 1950 р. ця праця була видана в Китайській Народній Республіці китайською мовою.

Також В. М. Корецький займався вивченням проблем міжнародного публічного права та теоретичних питань міжнародної правосуб'єктності УРСР. В. М. Корецький займався вивченням вітчизняної історії міжнародного права, досліджував ранньофеодальну державу та право. У 1940-х роках, будучи евакуйованим, почав публікувати лекції з історії держави і права Франкської держави.

Разом з тим, дослідник вивчав проблеми статусу континентального шельфу та передбачив глобальний поділ Світового океану, який завершився з прийняттям Конвенції ООН із морського права у 1982 році.

Ключові слова: Володимир Михайлович Корецький; Право; Юриспруденція.

Список використаних джерел

1. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України. URL: http://idpnan.org.ua/direktori_institutu_z_1949_roku.html (дата звернення: 20.11.2023).
2. Велика Українська Енциклопедія. Володимир Михайлович Корецький URL: https://vue.gov.ua/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення: 20.11.2023).
3. Денисов В. Н. Володимир Михайлович Корецький - видатний вітчизняний юрист-міжнародник // Право України. 2014. № 4. С. 529–533.

Конституційно-правовий вимір національної безпеки України

Андрій Безкровний

аспірант,

кандидат юридичних наук, доцент,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: bezkrovnyiav@krok.edu.ua

На сучасному етапі розвитку української держави тема розподілу влади та посилення її відповідальності перед виборцями стає як ніколи актуальною. Саме без цього сьогодні стає неможливим процес подальших реформ всіх сторін українського життя на шляху до інтеграції в загальноєвропейське та загальносвітове суспільство. Враховуючи це, поняття парламентаризму в нашій країні набуває більш якісного та ключового характеру як основи розвитку демократії [1].

Із здобуттям Україною незалежності в серпні 1991 року їй було надано вперше за багато років бездержавного існування реальний шанс розвинути і затвердити власні демократичні інституції. Значним поштовхом у цьому напрямку стали такі доленосні події останнього часу як «Помаранчева революція» (листопад 2004 – лютий 2005 рр.), отримання Україною статусу країни з ринковою економікою та її запрошення в лютому 2008 року до вступу до Світової організації торгівлі (СОТ), «Революція гідності» (листопад 2013 – лютий 2014 рр.), дострокові президентські та парламентські вибори у 2014 році. Саме ці події стали початком реальних перетворень суспільно-політичного життя України, зміни підходів до державного будівництва, посиленням ролі громадянського суспільства на шляху до розвитку демократичної та правової держави.

Досить часто парламентаризм як елемент політичної структури держави розглядають крізь призму організації найвищих органів влади і ототожнюють з парламентською республікою, в якій на відміну від президентської республіки посади голови держави і голови уряду роз'єднані між собою і обираються безпосередньо парламентом. Проте це не дає можливості ставити під сумнів ту важливу роль, яку відіграє парламент і парламентаризм за умов президентської чи змішаної (як в Україні) республіки.

В той же час, варто відзначити, що за результатами оцінки громадянами України парламенту, було встановлено невисокий рейтинг довіри та громадського авторитету до нього. Підтвердженням цьому можуть служити події, які сталися у серпні 2015 року, коли під час мітингу біля Верховної Ради України одним із мітингувальників було кинута бойову гранату у військовослужбовців, які охороняли адміністративну будівлю законодавчого органу.

Крім того, поряд з проявами внутрішньої агресії, які наразі є непоодинокими, Україна переживає досить важкий етап свого розвитку, оскільки Російська Федерація в порушення фундаментальних принципів двостороннього права, двосторонніх угод, засад добросусідства і партнерства окупувала частину української території – Автономну Республіку Крим і місто Севастополь та

розпочала проти України агресію з метою подальшого утримання нашої держави в політичній та економічній залежності. Росія вдається до спроб підірвати єдність демократичного світу, який підтримує боротьбу Українського народу за свободу та європейські цінності, продемонструвати неефективність системи міжнародної безпеки та відновити світовий порядок, що сформувався після закінчення Другої світової війни.

Як наслідок через значні людські та територіальні втрати, збільшення рівня безробіття, погіршення рівня життя, освіти та охорони здоров'я, українська держава переживає важку кризу, вирішити та подолати яку необхідно як зусиллями органів державної влади так і кожним українським громадянином окремо.

При цьому, варто зважати на те, що основні елементи системи забезпечення національної безпеки України були закладені ще за радянських часів, але процес її формування, що розпочався з моменту отримання державою незалежності, не завершився і донині, а сама система не позбавилася остаточно застарілих радянських рис.

Відтак, в умовах докорінних змін зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі Україна потребує нової моделі забезпечення національної безпеки, оскільки без розробки і впровадження цілеспрямованої системної державної політики захисту національних інтересів та належних механізмів її реалізації на порядку денному може постати питання про існування України як цілісної і суверенної держави. Основним механізмом реалізації вказаної політики є державне управління у сфері забезпечення національної безпеки.

Отже, актуальність теми зумовлена проблемами, які виникають при розбудові системи забезпечення національної безпеки, яка б могла належним чином реагувати на небезпечні тенденції, пов'язані з сепаратизмом, тероризмом, воєнними діями, а також кризовими процесами в економіці, фінансах, соціальній сфері протидією політичному екстремізму, злочинності, природним і техногенним аваріям тощо на сучасному етапі розвитку України. При цьому, без парламентаризму немає демократії, отже, якщо ми будемо демократичну систему влади, то серцевиною її має стати цивілізований парламентаризм.

Дослідженню проблем системи забезпечення національної безпеки в контексті соціального виміру в Україні, а також ролі парламентаризму в цій системі, присвячені роботи багатьох вітчизняних науковців, політиків та громадських діячів. Так, у магістерській роботі використані наукові дослідження таких українських вчених-юристів, як: Горбуліна В.П., Древалю Ю.Д., Журавського В.С., Резнікова О.О., Цюкало В. Ю., Паливоди В. О., Сергієнка М.Г., Ситника Г.П., Шаповала В. М. та інших.

Проте, варто зауважити, що найчастіше у вітчизняних наукових дослідженнях зустрічається аналіз безпекового становища України, в той час як роль парламенту, при цьому досить часто не досліджується, а вивчається окремо. В той же час практично відсутнє комплексне, всебічне дослідження системи забезпечення національної безпеки в контексті соціального виміру України, та з

відображенням ролі та завдань парламенту в цьому процесі.

Висновки. Розвиток Української держави в перехідний період пов'язаний з руйнацією традиційного способу життя, усталених соціальних практик, моральних норм і цінностей. Водночас цей процес відбувався в контексті глобальних суспільних перетворень, зумовлених трансформацією розвинених західних країн у постмодерні суспільні утворення, що значно ускладнило проблему легітимації правових норм і політичних рішень. В українському суспільстві це проявилось у суперечливих формах його модернізації.

Процеси становлення і розвитку парламентаризму в Україні є визначальними для розвитку держави. Зміст цих процесів забезпечує не тільки демократичне наповнення державотворення, а і його реальність у цілому. Вивчення становлення і розвитку парламентаризму потребує дослідження у сферах різних наук в тому числі – державного управління.

парламентаризм – представницькі засади в управлінні, система взаємодії держави і суспільства, в якій вагоме місце належить парламенту, будучи вищою якістю парламенту, не може бути поза парламентом.

Наявність парламентаризму в будь-якій країні визначається саме наявністю сильного, дієвого, авторитетного парламенту та забезпечує провідне місце загальнонаціонального представницького органу у механізмі державного управління країною.

Становлення суспільно-політичного явища парламентаризму історично зумовлене суспільно-політичним розвитком країн світу та пов'язане із формуванням сучасної державності.

Становлення основ демократичної, правової, соціальної держави – конституційний принцип державотворчого процесу в Україні. Проте на шляху його втілення необхідно подолати значні труднощі та бар'єри, що гальмують просування нашого суспільства вперед.

Серед чинників, які ускладнюють цей процес – незбалансованість елементів політичної системи, суперечності та конфлікти, що періодично загострюються між гілками влади та політичними інститутами. Одну з головних ролей у непростих відносинах між органами державної влади відіграє Верховна Рада – парламент України. Конфліктність і перманентний стан напруги між виконавчою та законодавчою гілками влади зумовлені низкою об'єктивних і суб'єктивних причин, серед яких: неструктурованість суспільних інтересів за політичними ознаками, брак сталого виборчого законодавства, недовершеність судово-правової та адміністративної реформ тощо. Усе це свідчить про те, що не лише окремі елементи, а й уся політична система країни потребує вдосконалення через науково обґрунтовану концепцію її реформування.

Український парламент залишається єдиним органом народного представництва і згідно статті 75 Конституції України «єдиним органом законодавчої влади в Україні» [2].

В той же час показовим є те, що становлення і розвиток парламентаризму в Україні історично здійснювались у руслі загальносвітових процесів і напряду

пов'язані з українським державотворенням.

В Україні сьогодні треба продовжити процес утвердження демократичних інститутів, чітко розмежувати гілки влади, посилити їх контроль та відповідальність за результати діяльності, забезпечити наявність представництва громадян в усіх органах влади.

Внутрішній потенціал парламентаризму ще не цілком розвинутий в Україні. В першу чергу йде мова про його невикористану роль в інтеграції населення і управлінських прошарків у загальну мережу традицій і правил парламентського життя, консолідації суспільства, конструктивному врегулюванні політичних конфліктів та зміцненні політичних систем за допомогою мобілізації населення на підтримку демократичних інститутів.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Декларація про державний суверенітет від 16.07.1990 № 55-XII // Відомості Верховної Ради УРСР, 1990, № 31. – Ст.429.

Загальні умови функціонування українських організацій на Далекому Сході до утворення зеленого клину

Віталій Гуменюк

*заслужений юрист України, к.ю.н.,
міжнародний викладач/старший дослідник,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: humeniukvv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8562-4389,
Web of Science ResearcherID: GPK-5326-2022*

Державотворення Української нації має багатовікову історію і триває на сучасному етапі. Утворення Зеленого Клину є одним з його етапів, що тривало з 1917 року по 1922 рік. Період кінця XIX – початку XX ст. став переломним етапом у національній історії Українського народу, оскільки формування у цей період на Далекому Сході численного компактного українського населення послужило об'єктивною основою для зародження українського суспільно-культурного життя, суттєвий вплив на становлення якого вплинули на суспільно-політичні та національно-культурні процеси, що відбувалися у даний період в Україні. Означений період характеризується розвитком процесів національного пробудження та зростання національної самосвідомості українців Далекого Сходу, які здебільшого були обумовлені процесами модернізації, що розгорнулися у даний період, одним із наслідків якої стало формування національної української інтелігенції, яка представлена переважно службовцями різних державних та комерційних установ, військовими, інженерами, статистиками, техніками, лікарями, вчителями, агрономами, зберігала тісний зв'язок з українським селом, з якого вона в основному походила.

В дедалі більшій частині української інтелігенції виявлявся інтерес до мови, культури українського села, що було охоронцем національних традицій. Саме завдяки національній інтелігенції з'являються перші українські національні організації, діяльність яких була спрямована на збереження та розвиток національної самосвідомості Українського народу.

Перші спроби національної самоорганізації українців на Далекому Сході започатковані у XIX ст. та пов'язані зі створенням та діяльністю перших українських національних громадських організацій, які мали назву «Громади», що виникали як об'єднання української інтелігенції у 1850-60-х роках та які вели активну суспільно-політичну та національно-культурну діяльність, зазнаючи постійних репресій та переслідувань з боку влади. Їх робота на початковому етапі виявлялася у виданні підручників та творів художньої літератури, в організації недільних шкіл зі спробами викладання українською мовою, організації українських концертів та спектаклів [1]. Водночас навіть ця культурно-освітня діяльність серйозно налякала владу, у зв'язку з чим спричинила жорсткі репресивні заходи, якими, зокрема заборонялося видання українською мовою

шкільних підручників та іншої літератури науково-популярного та релігійного характеру.

Діяльність перших українських організацій, що виникли на Далекому Сході на початку ХХ ст. і діяли аж до 1917 року носила практично виключно культурно-освітній характер, оскільки виникнення на Далекому Сході зачатків українського суспільно-культурного життя було значною мірою зумовлене процесами національного пробудження, що протікали в даний період в Україні.

На території Зеленого Клину студентські Громади, об'єднуючи значну кількість українського студентства, вплинули на формування світогляду національної інтелігенції, оскільки були одними з важливих центрів українського національного руху на межі ХІХ-ХХ ст., а пом'якшення політичних умов в результаті революційних подій у 1905 році сприяло активізації студентського руху і уможливило легалізацію українських студентських Громад. Першою легальною українською організацією на території Зеленого Клину, що отримала право на діяльність, стала Владивостоцька студентська Українська Громада, утворена у жовтні 1907 року студентами-українцями місцевого Східного інституту. Становлення українського суспільного та культурного життя в стримувалося наявністю численних заборон та обмежень, що перешкоджали розвитку української культури та національної самосвідомості українців. Через відсутність національної інтелігенції, а також існуючих адміністративних заборон і обмежень, розвиток українського суспільного та культурного життя на Далекому Сході у період до 1905 року починається з театральної діяльності [4]. Виникають пропозиції започаткувати «Просвіту» або «Український Клуб», які, як й «Громади», стали провідними організаційними формами українського національного руху.

Перша на Далекому Сході українська організація була створена у цей період за межами відповідної території – у місті Шанхаї. Так, Шанхайська Українська Громада (дата виникнення – 1906 рік) об'єднала українців із числа підприємців та службовців різних установ у місті Шанхаї. Поява нової української діаспори в місті Шанхаї почалося після здобуття Україною незалежності у 1991 році [5].

З початком Першої світової війни та введенням суворіших адміністративних заходів на Далекому Сході українське громадське життя дещо завмирає і лише в межах смуги відчуження Китайсько-Східної залізниці, де порядки були ліберальнішими, можна було вести активнішу українську діяльність, якою здійснював Харбінський Український Клуб та театральні гуртки на деяких станціях [2]. Український Клуб у Харбіні зіграв вирішальну роль у становленні та розвитку українського суспільного життя в Маньчжурії та на території Китаю загалом. Клуб переслідував культурно-освітні цілі – пробудження серед місцевих українців інтересу до рідного краю, ознайомлення їх з історією свого народу, його літературою, музикою, мовою, а також надання матеріальної допомоги своїм членам [3]. Діяльність Українського Клубу в Харбіні спрямована на збереження національної самобутності та розвиток національної самосвідомості місцевого українського населення через заохочення інтересу до національної історії,

літератури та музики. Зі створенням Українського Клубу українське національне життя в Харбіні набуло більш організованих форм і регулярного характеру. Але найбільш значущим напрямом діяльності Харбінського Клубу в цей період стає створення першої на Далекому Сході української школи [6].

Як зазначає В. Несторович, влада боялася українського національного руху, оскільки у разі отримання дозволу на українську виставу виокремлюється ситуація, коли серед глядачів можна було бачити навіть декого з представників місцевої адміністрації, оскільки всім подобалися українські костюми, танці та пісні [7].

Сутність вищевикладеного зводиться до висновку про спроби Української нації легалізувати українське громадське життя на Далекому Сході, при цьому зареєструвавши легальні українські організації. Водночас існували заборони влади, які перешкоджали розвитку української культури та національної самосвідомості українців, а саме: видання українською мовою шкільних підручників та іншої літератури науково-популярного та релігійного характеру. Відтак місцева влада зазвичай не дозволяло їх діяльність.

Список використаних джерел

1. *Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Перевидання в Україні. Київ, 1995. С.472.*
2. *Світ І.В. Український Далекий Схід. Харбін. 1934. С. 16.*
3. *Шевченко, О. М. (2021). Українці в Шанхаї (1930–1940 рр.). Китаєзнавчі дослідження, (2), 73-98. URL: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/129>. (Дата звернення: 30.11.2023).*
4. *Світ І. 1917 рік на Далекому Сході // Календар-альманах Українського народного союзу на 1967 р. Джерзі Сіті – Нью-Йорк, 1966.*
5. *Троцинський В. Українська етнічність в Китаї // Українська діаспора. 1995. №.8. С.30.*
6. *Світ І. Українська молодь Далекого Сходу // Визвольний шлях. 1976, № 2. С. 170.*
7. *Несторович В. Серця і буревії. Чикаго-Детройт, 1965. С. 153.*

Правове регулювання процесів реорганізації підприємств в умовах воєнного часу

Олександр Дунас

*студент магістратури, спеціальності «Право»,
освітньої програми «Право» Юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Dunaso@krok.edu.ua*

Мирослав Григорчук

*к.ю.н., доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Muroslavgv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-0523-030X*

Умови воєнного часу вимагають специфічного юридичного регулювання процесів реорганізації підприємств. Ключові аспекти цього питання охоплюють зміни в структурі власності, перерозподіл майна та врахування економічних викликів та обмежень, що виникають під час воєнного конфлікту.

Процес реорганізації підприємств у умовах воєнного конфлікту вимагає уваги до екстрених обставин та оперативної адаптації до змін у соціально-економічному середовищі. Нормативно-правова база, що стосується реорганізації підприємств, повинна бути гнучкою та відповідати потребам воєнного періоду. Умови воєнного часу можуть впливати на власницьку структуру підприємств, що вимагає докладного юридичного аналізу та регулювання. Забезпечення стабільності бізнесу під час війни включає в себе вжиття заходів для забезпечення нормального функціонування компаній. Можлива необхідність швидкого вирішення питань щодо змін форм власності, ліквідації чи створення нових структур. Прозорість та відкритість в правовому регулюванні реорганізації є ключовим елементом для забезпечення законності та довіри. Врахування впливу воєнного часу на контрактні відносини та виконання зобов'язань підприємств є важливим. Виникнення надзвичайних обставин військового часу може вимагати особливих підходів до податкового та фінансового регулювання підприємств. Надзвичайні обставини військового часу можуть потребувати особливих підходів до податкового та фінансового регулювання підприємств.

Надзвичайно важливим є врахування прав людини та соціальної відповідальності, як елементом у регулюванні реорганізації «в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [1; ст. 32].

Поняття реорганізації є закріпленим в численних нормативно-правових актах України. Наприклад, стаття 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначає, що процес реорганізації банку включає такі етапи, як злиття, приєднання, виділення чи поділ банку, а також зміну його організаційно-правової форми. У результаті цих заходів відбувається передача та прийняття майна, коштів, прав і обов'язків банку його правонаступниками. [2].

У більшості наукових досліджень погляд вчених на термін «реорганізація» традиційно розглядається як один із методів припинення юридичної особи,

поряд із ліквідацією. Процес реорганізації є тривалим і складається з системи юридичних фактів (складний юридичний комплекс), який, визначеним законом чином, призводить до припинення юридичної особи (юридичних осіб) - правонаступника (правонаступників) та/або створення юридичної особи (юридичних осіб) - правонаступника (правонаступників). Цей процес включає перехід у порядку правонаступництва майна, прав і обов'язків юридичних осіб, які перебувають у процесі реорганізації (правонаступників), до юридичних осіб, що виникли внаслідок реорганізації (правонаступників). [3].

ЦК України до способів реорганізації відносить злиття, приєднання, поділ та перетворення. Однак за наявності такого широкого спектра законодавчого трактування поняття реорганізації та форм її здійснення існують проблеми у визначенні суті реорганізації. У науково-законодавчих джерелах є два підходи щодо реорганізації:

1. реорганізація як спосіб виникнення суб'єктів господарювання;
2. реорганізація як спосіб припинення юридичних осіб [4; с. 223].

Цікавою рисою є те, що реорганізацію слід розглядати не лише як метод припинення юридичної особи, але і як засіб створення юридичної особи у формах, передбачених законом. Важливо відзначити, що в міжнародній літературі злиття та приєднання не розглядаються як окремі форми реорганізації. Для опису процесів об'єднання в країнах ЄС використовується термін «merger», що вказує на об'єднання двох компаній, при якому одна з них втрачає свою марку. У США аналогічні угоди охарактеризовані терміном «consolidation», чий зміст ідентичний українському розумінню категорії «злиття». [5].

У Верховній Раді прийнято за основу із продовженням строку підготовки законопроект № 6013 «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період». Законопроект передбачає обов'язкову реорганізацію всіх суб'єктів господарювання, що діють у формі господарських товариств у всіх власницьких формах, і займаються комерційною та некомерційною діяльністю в обох секторах економіки - як в публічному, так і в приватному. Тим не менш, у контексті воєнного часу прийняття подібного законопроекту викликає значні економічні, юридичні та корупційні ризики, що становлять пряму загрозу національній безпеці та обороноздатності України. За межами юридичного поля можуть опинитися значна кількість суб'єктів, таких як дочірні компанії, іноземні підприємства, об'єднання громадян (включаючи релігійні організації та профспілки), споживчі кооперативи, підприємства, які займаються орендою, індивідуальні та сімейні підприємства, спільні та фермерські господарства, колективні сільськогосподарські підприємства, а також малі підприємства.

Проте, в умовах воєнного часу ухвалення такого закону породжує різноманітні економічні, правові та корупційні ризики, що представляють пряму загрозу національній безпеці та обороноздатності України.

Ключові слова: процес реорганізації підприємств; способи реорганізації; реорганізація як спосіб припинення юридичних осіб.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121- // Відомості Верховної Ради України. 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (станом на: 27.11.2023).
3. Сіщук Л. В. Реорганізація юридичних осіб: теоретико-правові аспекти / Л. В. Сіщук // Приватне право та підприємництво. – 2015. – Випуск 14. – С. 32–36.
4. Правове регулювання підприємницької діяльності: навчальний посібник / Л. В. Хомко, Х. Ю. Кульгавець. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 424 с.
5. Яцишин С. Р. Форми реорганізації підприємств у процесі укрупнення / С. Р. Яцишин, І. Д. Бенько // Сталій розвиток економіки. – 2015. – № 2 (27). – С. 98–108.

Тіньова економіка як загроза економічній безпеці України

Денис Змерзлий

здобувач вищої освіти ступеня «магістр»,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

email : ZmerzlyiDD@krok.edu.ua

Мирослав Григорчук

професор кафедри державно-правових дисциплін,

ВВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

email : miroslavgv@livekrokedu.onmicrosoft.com,

ORCID I : 0000-0003-0523-030X

Нині проблема тіньової економіки дуже гостра. Оцінити розмір тіньовий економіки досить складно, адже особи, що займаються незаконною діяльністю намагаються зробити все, щоб їх не виявили. Висока частка тіньової діяльності та багато інших факторів, що підтримують її, сильно підривають економіку нашої країни. Термін «тіньова економіка» включає безліч видів економічної діяльності, тому дати формальне визначення складно. Поза як, визначення повинно проводити різницю між товарами та послугами, що виробляються та споживаються у домашньому господарстві, формами незаконної роботи, нелегальної зайнятості та соціальним шахрайством, а також кримінальною економічною діяльністю.

В цілому, тіньову економіку можна розглядати, як охоплюючу економічну діяльність окремих осіб, що виходить за межі офіційних норм і офіційних інституцій. Вивченням сутності тіньової економіки займаються вчені, як в Україні, так і за кордоном протягом тривалого періоду, в тому числі такі вчені як Варналій З.С., Кіржецький Ю.І., Чернявський С.С., Некрасов В.А., Титко А.В. та інші.

У науковій економічній літературі вчені виділяють кілька видів тіньової економіки:

- Фіктивна – діяльність, навмисно прихована або применшена з метою ухилення від сплати податків та інших платежів державі, при цьому здійснюють зазначену діяльність легально оформлені особи;

- Нелегальна – діяльність, що належить до злочинної (кримінальної) і що полягає в обігу заборонених товарів, або надання незаконних послуг;

- Неформальна – діяльність, яка не є злочинною, але здійснюється з використанням неоформлених трудових відносин, або для власних потреб [1, с. 67]. У деяких наукових працях можна зустріти класифікацію тіньової економіки по секторах: білий сектор, сірий сектор та чорний сектор. Якщо розглядати зв'язок тіньової економіки з офіційною та з секторами між собою, то сектор білої тіньової економіки найбільш близький до офіційної та сильно взаємопов'язаний з нею. Сірий сектор економіки має слабкий зв'язок з чорним сектором і середній з білим. Чорний сектор дуже слабо пов'язана з офіційною економікою [2, с. 125].

Виходячи з вище наведеної характеристики Чернявського С.С. тіньових

секторів економіки, можна перерахувати зайняті в них групи людей. Тіньовий сектор складається з наркаторів, злодіїв, торговців зброєю. На ступінь нижче знаходяться представники державної влади. Далі наймана робоча сила з незаконними доходами. Ланцюжок доповнюють підприємці, дрібні та середні бізнесмени, зайняті в тіньовому секторі.

Тіньова діяльність з'являється тоді, коли є що приховувати від держави. У здебільшого, причини розвитку тіньової економіки охоплюють усі сфери життя суспільства.

Причинами зростання тіньової економіки є такі явища, як безробіття, економічні кризи, в результаті яких відбувається збільшення кількості малих підприємств і самостійної зайнятості населення. Ще одна причина – активне втручання держави в економіку країни, яка може призвести до зростання корупції та критичного збільшення сум з податків і зборів, що непосильно для громадян. Крім цього, з моменту введення воєнного стану вихід ринків товарів та послуг на міжнародний рівень є проблемним, що призводить до підвищення конкурентної боротьби, підприємці використовують усі законні та незаконні способи. Тіньова економіка має безліч негативних наслідків, а вони, в свою чергу, негативно позначаються на економіці держави. Виділимо найбільш вагомими з них:

- зменшення податкових відрахувань у бюджет, що полягає у прихованні або применшенні своїх доходів суб'єктами, зайнятими в тіньовому секторі економіки;
- скорочення видатків бюджету;
- вивезення капіталу за кордон в офшорні зони;
- збільшення торгівлі низькоякісними товарами та продукцією, небезпечними для споживання [3, с. 204].

Також вважаємо, що форми прояву тіньової економіки і її зростання найбільше пов'язані з корупцією. Корупція є однією зі складових тіньової економіки. Поширення корупції в різні сфери життя призводить до економічних наслідків у країні. Як ми вже зазначали зростання масштабів тіньової економіки супроводжуються зменшенням податкових надходжень, відбувається брак коштів до бюджету країни, внаслідок чого держава не може повноцінно керувати економікою. Більш того, загострюються соціальні проблеми через невиконання бюджетних зобов'язань. Порушується ринкова конкуренція та знижується її ефективність, оскільки ті, хто просуває корупцію набагато успішніші, ніж чесні підприємці. Державна корупція включає в себе політиків, чиновників вищого та середнього класу та осіб пов'язаних з процесами прийняття рішень у сфері економіки.

З огляду на вище викладене можемо зробити висновок, що економіка України характеризується наявністю досить значного за обсягом тіньового сектору, який «підриває» ефективність державних механізмів стимулювання економіки, спотворюючи умови ведення господарської діяльності. Неповноцінне функціонування ринкових механізмів, неефективне податкове адміністрування, незбалансована державна регуляторна та бюджетна політика, проблеми на ринку

зайнятості, всеохоплююча корупція є головними чинниками тіньової економіки в Україні. Дане негативне соціальне явище є причиною поглиблення наявних в економіці дисбалансів, залишаючись одним з найбільших викликів економічній безпеці держави, тенденції зміни яких сьогодні та в подальшому визначатимуть сценарії розвитку економіки країни.

Список використаних джерел

1. Кіржецький Ю.І. *Тіньова економіка та напрями її подолання в Україні: монографія*. Львів: Ліга-Прес, 2018. 198 с.
2. Чернявський С.С. *Обґрунтування реальної концепції економічної безпеки*. *Регіональна економіка*. 2020. № 2. С. 120-127.
3. Баганець О. *Криміногенна ситуація в Україні*. *Юридичний вісник України*. 2019.3 ч. С. 203–214.

Перспективи розвитку та підвищення ефективності медіації в Україні

Інна Долянська

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096*

Євген Різніченко

*здобувач вищої освіти рівня «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: RiznichenkoEO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8835-6498*

В Україні, ідея використання медіації була дуже палкою і проходила в декілька етапів одним з яких був законопроект у 2020 році. Однак лише у вересні 2021 року вдалося офіційно закріпити визначення медіації, її основні принципи, процедуру проведення та статус медіатора у Законі України "Про медіацію" [1].

Однією з найважливіших для медіатора основ є принцип неупередженості, де медіатор не висловлює особистих думок або уподобань у процесі медіації. Нейтральність медіатора виправдана двома способами: забезпеченням того, щоб сторони, які сперечаються, не скористалися перевагами, і уникненням поведінки, яка посилює одну сторону і послаблює іншу. Важливо, щоб медіатор залишався нейтральним, беручи до уваги культурні особливості та цінності, які можуть вплинути на його переконання та судження" [2, С. 96-103].

Важливо розуміти, що за межами нашої держави, процес медіації визнаний найбільш ефективним і широко застосовуваним у позасудовому врегулюванні спорів, і це підтверджується міжнародним досвідом. Саме тому, за допомогою медіації успішно вирішуються найрізноманітніші спори в різних сферах суспільного життя, такі як приватно-правові спори про поділ майна, батьківську опіку при розлученні, врегулювання відносин між сусідами, питання спадкового права і спори у трудових відносинах [3, С 481–488].

Отже, медіація, як альтернативна судовому розгляду процедура вирішення спорів, виявляється економічно вигідною та обґрунтованою, дозволяючи знайти такий варіант вирішення конфлікту, що влаштовує всі сторони, і при цьому не вимагає витрат часу на підготовку та розгляд у суді, а також додаткових витрат на обслуговування численних судових процедур. Додатковим плюсом є те, що процедура медіації у більшості випадків породжує в конфліктуючих сторін відчуття задоволення від способу та результату вирішення конфлікту, забезпечуючи конфіденційність шляхів його вирішення, запобігає виникненню подібних конфліктів у майбутньому та підвищує вірогідність того, що прийняте сторонами спільне рішення буде виконано зацікавленими особами [4, С. 134–139].

У 2003-2004 роках ініціативна група практикуючих медіаторів за підтримки Європейської Комісії розробила Європейський кодекс поведінки медіаторів.

Кодекс був прийнятий на конференції в Брюсселі 2 червня 2004 року і призначений для застосування в усіх сферах медіації в цивільних і комерційних справах. Європейський кодекс поведінки медіаторів встановлює етичні принципи, які є основою професіоналізму медіаторів. У ньому зазначено, що медіатори зобов'язані "забезпечувати, щоб результати їхньої роботи приносили користь суспільству в цілому, прагнути до професіоналізації та гуманізації управлінських відносин, а також підвищувати культурні стандарти суспільства" [5, с.135].

Відповідно до Кодексу, медіація визначається як процес, в якому дві або більше сторони погоджуються залучити третю сторону для вирішення спору шляхом досягнення згоди без звернення до суду. Посилання на Кодекс не завдає шкоди національним законам та нормативно-правовим актам, що регулюють окремі сфери діяльності: за словами К. Недо, "Кодекс посилює роль медіації в ЄС і робить її невід'ємною частиною сучасного процесу вирішення спорів, акцентуючи увагу на освітній та відновлювальній функціях правосуддя" [6, с. 166].

Щодо, впровадження медіації в національний механізм захисту, наразі існують дві основні концепції. Перша концепція передбачає включення медіації в судовий процес як його обов'язковий елемент. Згідно з цією концепцією, медіація має стати невід'ємною частиною процедурного порядку. Представники другої концепції вважають, що медіація повинна існувати як автономний метод вирішення правових конфліктів і, на зразок третейського суду, функціонувати паралельно з судовим процесом, а в ідеалі – перед його початком. Ця концепція втілена в роботі медіаторських груп, які вже функціонують в Україні [7, с. 182].

Колись про проект Закону України "Про медіацію" який був прийнятий у першому читанні 15 липня 2020 року, казали наступне: «Однією з переваг цього законопроєкту є те, що він визначає медіацію як добровільну та позасудову процедуру відповідно до загальних принципів медіації, викладених у Директиві 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах.»[8].

Наразі ми бачимо більш суттєві кроки до збільшення можливостей медіації в Україні.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>. (дата звернення 04.12.2023).
2. Бортник Н.П., Парпан У.М., Скочиляс-Павлів О.В. Принципи позасудового вирішення адміністративних спорів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. місто Львів, Видавництво Львівської політехніки, 2019. № 24 С. 96-103.
3. Керівні принципи для кращого виконання наявної Рекомендації про альтернативні методи розв'язання спорів між адміністративними органами і приватними сторонами (Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СКЕП-СЕРЕJ) Страсбург, 7 грудня 2007 р., СЕРЕJ (2007) 15) // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. К, 2015 С. 481–488.
4. Поліщук М. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2014. Вип. 65. С. 134–139. URL: <http://www.irbis-nbuv>.

gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21
(дата звернення 04.12.2023).

5. Землянська В. Вивчення досвіду Польщі у сфері медіації / В. Землянська // *Право України*. 2004. № 3. С. 135-137.

6. Паладій М., Шевелева Т. Не хочете вирішувати конфлікт у суді – зверніться до медіатора / М. Паладій, Т. Шевелева // *Інтелектуальна власність*. 2006. № 12. С. 4-7.

7. Подковенко Т. О. Медіація як один з альтернативних способів розв'язання юридичних конфліктів / Т. О. Подковенко // *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009, Вип. 45. С. 31-38.

8. Про медіацію : Проект Закону України від 19 травня 2020 р. № 3504. База даних «Законодавство України». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.
(дата звернення 04.12.2023).

Правові основи відшкодування шкоди, завданої суб'єктами підприємницької діяльності

Даяна Крушельницька

*студентка магістратури, спеціальність «Право»,
освітня програма «Право», юридичний факультет,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: krushelnytskadm@krok.edu.ua*

Вікторія Корольова

*к.ю.н., доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2998-6144*

Інститут відшкодування шкоди – це інститут, що забезпечує реакцію суспільства на порушення норм права та виконує відновлювальну функцію, спрямовану на приведення майнового стану потерпілого до стану, що існував до правопорушення. Основним законодавчим актом, що регулюють відносини у сфері відшкодування шкоди є Цивільний кодекс України [1].

Проте, ч. 2 ст. 9 ЦК зазначає, що «особливості регулювання майнових відносин в сфері господарювання можуть встановлюватися законом», а ч. 2 ст. 4 ГК - що «особливість регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання визначаються цим Кодексом» [2].

Отже, правова основа відшкодування збитків у сфері господарювання на рівні законів представлено як ЦК України, так і ГК України.

У Роз'ясненні Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів пов'язаних з відшкодуванням шкоди» від 01.04.1994 року в редакції Рекомендацій президії Вищого господарського суду України від 29.12.2007 р. № 04-5/239, вказується на необхідність «враховувати особливості стягнення збитків за завдану неправомірними діями шкоду, передбачені спеціальними нормами ГК України (частина третя статті 249, частина перша статті 39, частина перша статті 153, частина перша статті 159, частина третя статті 162, частина друга статті 178, частина друга статті 216)», зокрема, вказується на необхідність врахування відповідно до частини шостої статті 225 ГК методик визначення розміру збитків у сфері господарювання [3].

Положення ЦКУ та ГКУ про стягнення збитків за порушення зобов'язань можуть бути використано в частині, що не суперечить гл. 82 ЦК, для врегулювання відносин із відшкодування деліктної шкоди, в тому числі за аналогією закону.

Норми про відшкодування збитків у сфері господарювання містяться і в інших законах, наприклад, в Законі України «Про захист економічної конкуренції» [4], Законі України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» (ст. 7), [5], Законі України «Про страхування» (ст. ст. 3, 7, 9 та ін.) [6], Законі України «Про оренду державного та комунального майна» (ст. ст. 13, 18, 27) [7] та ін., положення яких носять як загальний характер, так

і регулюють такі важливі аспекти відшкодування збитків у цих сферах, як обсяг відшкодування та порядок вирішення відповідних спорів, конкретизовані підстави відповідальності у відповідних відносинах та ін.

Крім законів, особливості відшкодування збитків врегульовано постановами КМУ, якими затверджено ряд методик визначення розміру відшкодування збитків у сфері господарювання.

Так, наприклад, постановою КМУ від 26 квітня 2003 р. № 631, затверджено Методику обчислення розміру збитків від забруднень нафтою. Ця Методика встановлює основні вимоги до обчислення розміру збитків, завданих державі в результаті забруднення навколишнього середовища, що сталося в разі витоку або зливу нафти із суден, а також суб'єктам господарської діяльності, які зазнали збитків внаслідок витрат на попереджувальні заходи або заходи щодо відтворення природних ресурсів, які були фактично прийняті або повинні бути прийняті, або внаслідок неoderжаних через порушення господарської діяльності доходів, відповідно до Міжнародної конвенції про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою 1992 [8].

Отже, правовою основою для відшкодування шкоди, завданої суб'єктами підприємницької діяльності є Цивільний кодекс України, норми якого встановлюють загальні положення щодо відшкодування шкоди, Господарський кодекс України, норми якого встановлюють особливості відшкодування збитків у сфері господарювання на основі концептуалізації таких особливостей щодо збитків у сфері господарювання, інші законодавчі акти, в яких містяться положення, що встановлюють особливості відшкодування шкоди в господарських відносинах.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Верховна Рада України. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Господарський кодекс від 16.01.2003 р. Верховна Рада України. 2003. № 18, №19-20, №21-22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Роз'ясненні Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів пов'язаних з відшкодуванням шкоди» від 01.04.1994 року в редакції Рекомендацій президії Вищого господарського суду України від 29.12.2007 р. № 04-5/239. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_215800-94#Text.
4. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. Верховна Рада України. 2001. № 12. Ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.
5. Законі України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 р. Верховна Рада України. 2001. № 47. Ст. 251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>.
6. Законі України «Про страхування» від 07.03.1996 р. Верховна Рада України. 1996. № 18. Ст. 78. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Законі України «Про оренду державного та комунального майна» від 03.10.2019 р. Верховна Рада України. 2020. № 4. Ст. 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text>.
8. Про затвердження Методики обчислення розміру збитків від забруднення нафтою: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 631 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/631-2003-%D0%BF>.

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Порівняння систем прогнозування напрямку змін курсу фінансового інструменту з використанням простих, експоненційних та лінійно зважених ковзних середніх

Вадим Савченко

*аспірант кафедри національної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SavchenkoVY@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4979-7842*

Укладання трейдером угод на фондовому чи іншому фінансовому ринку базується на певній системі прийняття рішень щодо напрямку зміни ціни фінансового активу або значення ціни такого активу в певний момент в майбутньому. Якщо прогноз був коректний – результатом операції буде прибуток, інакше – збиток (що еквівалентно втраті капіталу).

Індикатор технічного аналізу (надалі «індикатор») являє собою є математичне представлення ціни активу чи її коливань на певному часовому проміжку. Для розрахунку значення індикатора використовуються ціни відкриття, закриття, максимуму та мінімуму, які перетворюються з використанням відповідних формул.

Індикатори за функціональними особливостями поділяють на індикатори волатильності, випереджаючі та трендові. Ковзна середня (англ. “moving average”, надалі MA) є трендовим індикатором. За рахунок згладжування ціни за вказаний в налаштуваннях період, відбувається фільтрація різких цінових рухів та визначення напрямку тренду (ChartSchool, n.d.).

Одним із варіантів усереднення при побудові ковзних середніх є лінійно-зважений (LWMA, linear-weighted moving average).

Модель та тестування виконаємо на тижневих графіках на діапазоні 22 роки для активу EUR/USD. Дані для розрахунків, побудови та тестування системи взято за період 1999 – 2023рр., та розділено у відношенні 80% для побудови системи (1999-2017рр.) та 20% для її перевірки (2018-2023рр.) Для відбору індикаторів для подальшої роботи будемо використовувати три часові горизонти: 1-2 місяці (або 4-8 тижнів, короткий горизонт), 5-6 місяців (або 20-26 тижнів, середньостроковий горизонт), 9-12 місяців (або понад 36 тижнів, довгостроковий горизонт). Розрахуємо додатково для отриманих результатів даних стратегій показники дискриптивної статистики (Раєвнева, О.В. (Ред.) та ін., 2019).

Для порівняння ефективності стратегій використаємо показники Profit factor (співвідношення суми результатів всіх прибуткових операцій до суми результатів всіх збиткових, далі по тексту «PF») та Total net profit (загальний результат, далі по тексту «TNP»). Торгову стратегію вважаємо ефективною,

якщо PF становить понад 75% при позитивному TNP (QuantifiedStrategies, n.d., Бакай, Є.І. та ін., 2017). Оптимальношою буде та стратегія, для якої ці два параметра матимуть вищі значення відносно інших. Додатково використовуємо критерій оптимальності: максимальне значення коефіцієнта асиметрії при максимальному середньому (Савченко, В.Ю., 2023).

При відборі за PF та TNP на короткостроковому горизонті найкращий результат демонструє 8LWMA (TNP = 7930 дол. США та PF = 107,27%), на середньостроковому – 19LWMA (TNP = 3677 дол. США та PF = 106,67%), на довгостроковому – 53LWMA (TNP = 3326 дол. США та PF = 108,37%). В порівнянні з результатами, які були розраховані для простих та експоненційних середніх, можемо відмітити, що коротка зважена ковзна демонструє кращий результат (6SMA мала TNP = 5516 дол. США та PF = 104,11%, а 4ЕМА – TNP = 5424 дол. США та PF = 109,27%), середньострокова – має кращі результати, ніж експоненційна (19ЕМА мала TNP = 2506 дол. США та PF = 102,13%), але гірший, ніж проста (20SMA мала TNP = 10805 дол. США та PF = 109,23%), довгострокова – має гірші результати, ніж експоненційна ковзна (51ЕМА з TNP = 6630 дол. США та PF = 112,08%) та проста (39SMA з TNP = 4520 дол. США та PF = 113,62%) відповідно. При відборі за критеріями Mx та As на короткостроковому періоді кращою є 8LWMA (Mx = 0,0008 та As = 0,1999), а на середньостроковому – 19LWMA (Mx = 0,0004 та As = -0,0205), що співпадає з попередніми критеріями відбору, при цьому на довгостроковому періоді умовам оптимальності відповідає 35LWMA (Mx = 0,0006 та As = -0,0821).

Згідно заданих критеріїв оптимальності відберемо 4 ковзних для побудови комбінованих стратегій. В розрахунках використовуємо додатково по 3 індикатори, які використовувались для пошуку кращих стратегій серед експоненційних та простих ковзних. В підсумку ми порівняємо результати комбінаторних стратегій та стратегій слідування на тестовому періоді з використанням таких індикаторів: 4ЕМА, 19ЕМА, 51ЕМА, 6SMA, 20SMA, 39SMA, 8LWMA, 19LWMA, 36LWMA, 53LWMA.

На основі отриманих результатів оберемо по 3 кращих стратегії за кожною групою критеріїв відбору. За критерієм PF та TNP (далі по тексту «група 1») у вибірку потрапляють такі стратегії:

- 8LWMA+19ЕМА+51ЕМА (PF = 113,58%, TNP = 4923 дол. США);
- 8LWMA+19LWMA+35LWMA (PF = 111,46%, TNP = 6490 дол. США);
- 19LWMA+35LWMA (PF = 111,32%, TNP = 9002 дол. США).

А за критерієм As та \bar{x} – відповідно, такі (далі по тексту «група 2»):

- 19ЕМА+35LWMA ($\bar{x} = 0,0011$ та As = 0,0137);
- 8LWMA+19ЕМА+35LWMA ($\bar{x} = 0,0010$ та As = -0,0311);
- 6SMA+19ЕМА+35LWMA ($\bar{x} = 0,0010$ та As = -0,0437).

На основі розрахунків на тестовому діапазоні можемо відмітити, що:

- В обох групах відібраних стратегій фігурують ті, що містять 35LWMA, яка була відібрана як оптимальна на основі коефіцієнтів асиметрії та середнього значення. Це може вказувати на те, що такий критерій відбору є коректним;

- Максимальний PF не завжди співпадає з максимальним TNP, що вказує на те, що дані критерії відбору мають бути посилені іншими критеріями;

- В стратегій групи 2 значення PF та TNP співставні зі значеннями цих показників у групі 1, при цьому значення середнього у групі 1 є співставним із середнім групи 2 тільки для стратегій 19LWMA+35LWMA та 8LWMA+19LWMA+35LWMA, а от значення коефіцієнта асиметрії є значно нижчим за його значення у групі 2 (мінімальне значення A_s для 2 групи -0,0437, а максимальне для групи 1 рівне -0,0835). Це також може вказувати на те, що коефіцієнт асиметрії є коректним критерієм відбору.

Перевіримо результат застосування 6 кращих стратегій (по 3 з кожної групи) на діапазоні 01.01.2018р. – 31.08.2023р. Також порівняємо отримані результати із результатами кращої стратегії, побудованої на основі експоненційних середніх (4ЕМА+51ЕМА, далі по тексту ЕМА).

Встановлено, що критеріям відбору задовольняють 4 стратегії:

- На основі PF, TNP – це стратегія слідування 53LWMA (PF = 113,04%, TNP=1238 дол. США) та комбінована стратегія 19LWMA+35LWMA (PF=112,32%, TNP=1325 дол. США);

- На основі \bar{x} та A_s – це комбінована стратегія 4ЕМА+51ЕМА ($\bar{x} = 0,0005$ та $A_s = -0,0501$) та 19LWMA+35LWMA ($\bar{x} = 0,0005$ та $A_s = -0,0565$). Тобто, стратегія з комбінацією LWMA середнього та довгого періодів за параметрами майже ідентична стратегії, побудованій на основі ЕМА короткого та довгого періодів. Крім цього, дві групи критеріїв відбору вказують на 19LWMA+35LWMA як оптимальну стратегію.

На основі отриманих результатів та проведеного аналізу можемо зробити наступні висновки:

1. Підтверджується попередній висновок про те, що високий TNP не завжди є свідченням прибуткової стратегії. Тобто, критерій відбору “найвищий PF з позитивним TNP” має бути підсилений як мінімум додатковим показником;

2. Стратегія, що базується на одному індикаторі, не забезпечує стабільного приросту прибутку, а тому не є доречною до використання попри задоволення формальних умов фільтрації;

3. Відбір оптимальної стратегії на основі середнього та коефіцієнту асиметрії дозволяє відібрати стратегію із кращим результатом, а додаткова перевірка середнього квадратичного відхилення попередньо вказує на можливість відбору стратегій, які мають найменший розкид результатів відносно лінії тренду. В ході даного дослідження встановлено, що кращою стратегією є 4ЕМА+51ЕМА. Стратегія 19LWMA+35LWMA теж може розглядатись як альтернатива, однак формально має нижчі результати.

4. Три стратегії, які ми порівнювали на фінальному етапі, мають спільну проблему: корекція кумулятивного результату різної глибини у випадку бокового руху на графіку курсу фінансового інструменту, операції з яким виконуються. Це свідчить про те, що дані індикатори не забезпечують коректного прогнозування у відповідних ринкових умовах. Відповідно, для того, щоб покращити

результативність торгової системи, потрібно проаналізувати, які з індикаторів інших груп дозволяють вірно прогнозувати рух ціни активу в нетрендових умовах.

Ключові слова: торгова система трейдера; індикатори технічного аналізу; ковзні середні; фондовий ринок; біржові операції.

Список використаних джерел

1. ChartSchool. (n.d.) Moving averages: simple and exponential. Retrieved from <https://school.stockcharts.com/doku.php>.
2. Раєвнева, О.В. (Ред.), Аксьонова, І.В., Бровко, О.І. (2019). Статистика. Доступ через <http://repository.hneu.edu.ua>.
3. QuantifiedStrategies. (n.d.) Trading System And Strategy Performance Metrics. Retrieved from <https://www.quantifiedstrategies.com/trading-strategy-and-system-performance-metrics>.
4. Бакай, Є. І. (2017) Модель прийняття рішень для фінансових часових рядів на основі пари середніх з використанням оцінки різних часових вимірів / Є. І. Бакай, В. В. Кабачий, Р. В. Маслій // Вісник Вінницького політехнічного інституту, 1, 70-77. Доступ через http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvpi_2017_1_13.
5. Савченко, В. (2023). ПОРІВНЯННЯ СИСТЕМ ПРОГНОЗУВАННЯ НАПРЯМУ ЗМІН КУРСУ ФІНАНСОВОГО ІНСТРУМЕНТУ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРОСТИХ ТА ЕКСПОНЕНЦІЙНИХ КОВЗНИХ СЕРЕДНІХ. Вчені записки Університету «КРОК», 2 (70), 61-75. Доступ через DOI: 10.31732/2663-2209-2022-70-61-75.
6. Савченко, В. (2023). ПОРІВНЯННЯ СИСТЕМ ПРОГНОЗУВАННЯ НАПРЯМУ ЗМІН КУРСУ ФІНАНСОВОГО ІНСТРУМЕНТУ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРОСТИХ, ЕКСПОНЕНЦІЙНИХ ТА ЛІНІЙНО ЗВАЖЕНИХ КОВЗНИХ СЕРЕДНІХ. Вчені записки Університету «КРОК», 3 (71), 19-30. Доступ через DOI: 10.31732/2663-2209-2022-71-19-30.

Антикризове регулювання фінансового сектору

Олександр Пейков

*аспірант кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PieikovOV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-1748-2751*

Анотація. Розкрито роль антикризового регулювання фінансового сектору у забезпеченні стабільності національної економіки. Особливу увагу зосереджено на значенні макропруденційної політики для мінімізації фінансових ризиків. Висвітлено взаємозв'язок стабільності фінансового сектору та економічного зростання. Проаналізовано вплив впровадження ефективних пруденційних вимог на стан фінансової системи та її чутливість до впливів шоків економічних криз.

Стабільна фінансова система є необхідною передумовою економічного розвитку, оскільки забезпечує ефективний розподіл ресурсів в економіці шляхом забезпечення стабільного доступу до кредитів та фінансових послуг для учасників ринку.

Результатами аналізу щорічних даних щодо 30 країн світу за період із 1995 до 2007 років підтверджено наявність значущого позитивного зв'язку між економічним розвитком та розвитком фінансового сектору. Так, збільшення ВВП на душу населення на один відсоток зазвичай супроводжується збільшенням відношення боргу домогосподарств до ВВП майже на два відсотки [1].

Слід зазначити, що аналогічні показники національної економіки можуть мати іншу динаміку, що обумовлено специфікою розвитку національного фінансового сектору, зокрема, значного обсягу нецільового використання кредитних коштів пов'язаними з банками особами в минулих періодах.

За свою історію Україна пройшла три глибокі фінансові (банківські) кризи, які призвели до суттєвих довгострокових втрат для економіки. Так, загальні фіскальні витрати на подолання наслідків кризи 2014-2016 років, які включають витрати на націоналізацію ПАТ "КБ "ПРИВАТБАНК", збільшення капіталу державних банків, виплати Фондом гарантування вкладів фізичних осіб вкладникам неплатоспроможних банків та неповернуті кредити рефінансування, становили 15,8% ВВП. Водночас, прямі загальні втрати економіки становили понад 38,0% [2, 3]. Реальні втрати економіки, в тому числі через втрату довіри до банківського сектору, були ще більшими. Отже, нехтування впровадженням ефективного антикризового регулювання фінансового сектору може мати руйнівні наслідки для національної економіки.

Світовий досвід дослідження економічних криз доводить, що ринки можуть діяти ефективно лише за наявності відповідного державного регулювання. Крім того, неможливо гарантувати належне функціонування фінансової системи в кризові періоди лише за рахунок засобів мікропруденційного регулювання, оскільки надійність окремо взятих установ не гарантує надійності системи

в цілому. Так, окремо взята фінансова установа може виглядати стійкою на вершині кредитного циклу, тоді як система накопичує дедалі більше ризиків. Крім того, правильні дії окремої установи на мікрорівні можуть мати негативні наслідки для системи, наприклад, поглиблення рецесії внаслідок відмови від нового кредитування.

Суттєві негативні наслідки криз 2008-2009 та 2014-2016 років, які, зокрема, були обумовлені відсутністю ефективного мікропруденційного регулювання та макропруденційної політики, спонукали Національний банк України до зміни підходів до регулювання фінансового сектору в частині посилення мікропруденційного нагляду та впровадження перших макропруденційних вимог до ліквідності та капіталу. Ефективність зазначених дій регулятора фінансового сектору підтверджується стійкістю фінансової системи, яка вперше в історії України не поглиблює негативні наслідки поточної економічної кризи, спричиненої пандемією SARS COVID-2019 та агресією рф. Так, упродовж кризових 2020-2022 років не спостерігалось суттєвого падіння рентабельності банківської системи та значного зменшення кількості банківських установ, які були притаманні попереднім кризовим періодам. Протягом 2020-2022 років з ринку було виведено лише вісім банків, а показник рентабельності активів банківської системи зменшився на 3,22 п.п. При цьому, у кризовому 2022 році значення показника становило 1,04%, що відповідало його значенню у 2003 році. Слід зазначити, що в 2009 та 2016 роках показник рентабельності активів банківської системи зменшився на 5,88 п.п. та 13,05 п.п. до "-4,38%" та "-12,60%" відповідно [4]. Зазначене свідчить про відчутно меншу чутливість фінансової системи до впливів шоків економічних криз.

Висновки: Стабільна фінансова система є необхідною передумовою забезпечення економічного зростання. Наявний практичний досвід підтверджує визначну роль державного антикризового регулювання фінансового сектору, зокрема, впровадження інструментів макропруденційної політики, в забезпеченні стабільності фінансового сектора та, як наслідок, національної економіки. Нехтування впровадженням ефективної системи пруденційного нагляду може мати катастрофічні наслідки для національної економіки, що підтверджується досвідом попередніх економічних криз 2008-2009 та 2014-2016 років.

Ключові слова: макропруденційна політика; макропруденційні вимоги; антикризове регулювання; національна економіка; економічна криза.

Список використаних джерел

1. *Consumer lending in Ukraine: estimation of the equilibrium level* / A. Csajbok et al. *Visnyk of the National bank of Ukraine*, 2020, No. 249, P. 4-12. URL: <https://journal.bank.gov.ua/en/article/2020/249/01> (date of access: 26.10.2023).
2. *Стратегія макропруденційної політики Національного банку України*. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/zgNZIvZgKdapdeO> (дата звернення: 26.10.2023).
3. *Презентація Стратегії макропруденційної політики Національного банку України*. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/tmIavMbdGesQeMk> (дата звернення:

26.10.2023).

4. Основні показники діяльності банків України. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 26.10.2023).

Цифровий маркетинг: новий інструмент для міжнародної освіти

Ірина Дьячук

*к.е.н., доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Diachuk@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-7032-9379*

Цифровий маркетинг розширив межі освіти. У цю епоху навчальні заклади в усьому світі більше не відчувають труднощів продавати свою аудиторію або страждають від недостатньої впізнаваності бренду. Завдяки широкому розповсюдженню інформації навчальні заклади мають шанс продемонструвати можливості, які студенти можуть отримати від послуг, які вони надають, не лише в країні, а й на світовому ринку [1].

Згідно з Bruun, A. D. [2], цифровий маркетинг має чотири основні аспекти, які можна знайти в бізнес-платформі: веб/мобільний маркетинг, пошукова оптимізація (SEO), соціальні мережі та управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM).

Веб/мобільний маркетинг

Оскільки головними героями цифрової ери є молоді люди, вони дуже схильні використовувати свої пристрої всюди [3]. Тому важливо створити доступ до компаній через мобільні пристрої.

Так, Shonola S.A [4] поділяє позицію щодо використання цих пристроїв у міжнародній освітній індустрії. Оскільки сферою бізнесу є ринок навчання, розумні пристрої мають здатність надихати на нові підходи до навчання. Той самий автор підкреслює важливість для міжнародних освітніх компаній використовувати цей інструмент як найефективніший засіб спілкування зі своїми цілями. Крім того, оскільки це також навчальний інструмент, чим більше вони використовують портальні пристрої, тим більше можливостей мають компанії для того, щоб студенти могли відвідувати їхні навчальні платформи.

Пошукова оптимізація

У міжнародній освіті оптимізація пошукових систем створює вагомий результат при збільшенні трафіку глядачів [5]. Оскільки ключові слова дуже схожі на всіх веб-сторінках у цій області, корпораціям необхідно співпрацювати з маркетинговими відділами, щоб створити конкретні ключові слова, які можуть залучити більше користувачів із цільової аудиторії.

Наприклад, коли студенти шукають певний ступінь у певній країні, результати надаються щодо цієї країни. Однак, коли студент відкриває кілька варіантів у різних країнах і не визначився, який ступінь обрати, він обирає лише той рівень освіти, який шукає. У цьому конкретному випадку пул можливостей ще ширший, і компанія, якщо вона не керує належним чином пошуковою системою, мала б менше шансів з'явитися на першій сторінці.

Тому, якщо міжнародна освітня організація прагне оптимізувати свою веб-сторінку в пошуковій системі, перше, у чому вони повинні переконатися, це

ціль, яку вони переслідують, інакше зусилля будуть спрямовані на різні точки одночасно, не отримуючи очікуваного результату.

Соціальні мережі

Оскільки молоді люди є споживачами освіти, для міжнародної освіти дуже важливо використовувати соціальні медіа, щоб залучити їх і бути з ними пов'язаними. Duggan, M., & Brenner [5] стверджують, що 83% людей у віці від 18 до 29 років є користувачами соціальних мереж і основними в поширенні інформації.

Крім того, залучення студентів зростає завдяки соцмережам. За словами Ivala, E., & Gachago, D. [7] студенти поза аудиторіями розробляють нові способи навчання, оскільки пристрої перетворилися на інструменти навчання, щоб полегшити повсякденну академічну діяльність.

Незважаючи на те, що деякі автори підтримують використання соціальних мереж серед міленіалів, особливо студентів, інші побоюються їх використання серед молоді. DeBell, M., & Chapman, C. [8] показали свою стурбованість використанням соціальних медіа серед молоді.

Управління взаємовідносинами з клієнтами

Коли йдеться про ефективні практики міжнародної освіти, мета полягає в тому, щоб створити лояльність студентів і, як наслідок, бажання побудувати мережу клієнтів. Таким чином, використання орієнтованих на відносини платформ, таких як CRM (Customer Relationship Management), потенційно може сприяти лояльності споживачів.

CRM може принести користь компанії завдяки синергетичній інтеграції, а також стратегічному плануванню [12]. Він забезпечує технічний зв'язок між компанією та споживачем, щоб вони могли стежити за функціями один одного. CRM базуються на трьох ключових елементах фірми: утриманні клієнтів, зростанні кількості споживачів і залученні клієнтів [13].

Усі ці елементи працюють разом, щоб створити позитивний результат, що впливає на відносини між споживачами та бізнесом.

CRM для міжнародних освітніх установ

Керівники освіти виступили з ініціативами щодо створення нової концепції стосунків із клієнтами. Щоб досягти кращих результатів, вони вже прийняли стратегію CRM для підвищення продуктивності та покращення відносин із потенційними потенційними клієнтами. Однак вони висловили своє судження щодо терміну.

Ця тема виникла, оскільки вони розглядають студента як «клієнта» [9], тому вони прагнуть розробити управління стосунками зі студентами (SRM) [10]. Стосунки зі студентами допомагають зрозуміти студентів, збираючи їхні знання на етапах їх взаємодії, таких як реєстрація, подача заявки, вступ, оплата та зарахування.

Крім того, SRM все ще знаходиться в розробці. Він спрямований на освітнє середовище, де процеси та стратегії відповідають потребам студентів та академічним цілям [11]. Академічні кола все ще працюють над впровадженням

цього терміну в індустрію та визнанням його важливості в усьому світі.

Ключові слова: веб/мобільний маркетинг; пошукова оптимізація; CRM для міжнародних освітніх установ; соціальні мережі; управління взаємовідносинами з клієнтами.

Список використаних джерел

1. PATRUTIU BALTES, L. (2015). *Content marketing - the fundamental tool of digital marketing. Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series V: Economic Sciences*, 8 (2), 111-118.
2. Bruyn, A. D. (2008). *A multi-stage model of word-of-mouth influence through viral marketing. International Journal of Research in Marketing*, 25 (3), 151-163.
3. Truong, Y, & Simmons, G. (2011). *Perceived intrusiveness in digital advertising: Strategic marketing implications. Journal of Strategic Marketing*, 8 (3), 239-256.
4. Shonola, S. A., & Joy, M. S. (2016). *The Impact of Mobile Devices for Learning in Higher Education Institutions: Nigerian Universities Case Study. International Journal of Modern Education and Computer Science (IJMECS)*, 8 (8), 43-50.
5. Satish, B., & Sunil, P. (2012). *Study and Evaluation of user's behaviour in e-commerce Using Data. Research Journal of Recent Sciences*, 1 (1), 375-387.
6. Duggan, M., & Brenner, J. (2012). *The demographics of social media users. Pew Research Center's Internet & American Life Project*, 2-14.
7. Ivala, E., & Gachago, D. (2012). *Social media for enhancing student engagement: The use of Facebook and Blogs at a University of Technology. South African Journal of Higher Education*, 26 (1), 152-167.
8. DeBell, M., & Chapman, C. (2006). *Computer and internet use by students in 2003. Washington, D.C.: U.S. Department of Education.*, 1-72.
9. Hilbert, A., Schonbrunn, K., & Schmode, S. (2007). *Student Relationship Management in Germany - Foundations and Opportunities. Management Review*, 18 (2), 204-219.
10. Seeman, E. D., & O'Hara, M. (2006). *Customer relationship management in higher education: Using information systems to improve the student-school relationship. Emerald Insight*, 23 (1), 24- 34.
11. Trocchia, P. J., & Finney, Z. (2013). *Effectiveness Of Relationship Marketing Tactics In A University Setting. Journal of College Teaching & Learning*, 10 (1), 29-38.
12. Roland T. Rust, T. S. (2006). *Marketing models of service and relationships. Marketing Science*, 25 (6), 560-580.
13. Reinartz, W. J., & Venkatesan, R. (2008). *Decision models for customer relationship management. Handbook of Marketing Decision Models*, 291-326.

Оподаткування підприємства і податкові зміни на сучасному етапі розвитку економіки

Данійл Попович

*магістрант спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»,*

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: popovychdv@krok.edu.ua

Володимир Кузьмінський

*науковий керівник, к.е.н., доцент, доцент кафедри
національної економіки та фінансів,*

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: volodimirkz@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-7069-0057

На сучасному періоді розвитку нашої країни відбуваються постійні зміни зовнішнього економічного середовища, у якому функціонують підприємства. Однією з основних складових важливого впливу екзогенних факторів на діяльність підприємств є параметри податкової системи та механізми оподаткування суб'єктів господарювання. Складність та непередбачуваність більшості податкових заходів держави вимагають від підприємств створення адекватної системи управління власною діяльністю, орієнтованою на такі зміни.

Для оцінки впливу податків на діяльність суб'єктів господарювання важливими моментами є, з однієї сторони, визначення системи показників, що характеризують податкову складову, з іншої, показників, які відображають діяльності досліджуваних суб'єктів [1, с. 79].

Крім того, слід зазначити, що власники та керівники більшості підприємств негативно характеризують ефективність механізмів діючої податкової системи, а податкові параметри вважають найважливішою складовою фінансового менеджменту підприємства та системи управління в цілому. Причому крайнє невдоволення змінами податкових параметрів і необхідність дотримання власних фінансових інтересів суб'єктів господарювання змушують більшість управлінців частково або повністю ухилятися від сплати податків, що є неприпустимим як для самих підприємств, так і для бюджету країни. Натомість, ні у кого не має сумнівів відносно того, що податки потрібно платити [2, с. 161].

Тому, важливим фактором, що зумовлює необхідність створення та підвищення ефективності функціонування систем податкового менеджменту на українських підприємствах, є нестабільність податкового середовища. Під нестабільністю податкового середовища розуміються часті зміни податкового законодавства; недосконалість окремих правових норм, що регулюють як механізми стягування податків, так і права та обов'язки суб'єктів податкових відносин; невідповідність судової системи до оперативного вирішення податкових спорів; фіскально-спрямовані дії працівників ДПСУ під час роботи з платниками тощо.

1 серпня 2023 року набрав чинності Закон України № 3219-IX «Про

внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану», яким скасовується більшість податкових пільг, введених на період дії воєнного стану, та повертається довоєнна система оподаткування платників податків з деякими особливостями [3]. Основні положення наступні:

1. Відновлюється проведення документальних планових перевірок платників податків з окремих сфер діяльності. До плану-графіка проведення документальних планових перевірок можуть включені платники податків, які здійснюють діяльність у сфері виробництва та/або реалізації підакцизної продукції; гральний бізнес; надають фінансові, платіжні послуги.

2. Відновлюється перебіг строків, визначених податковим та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на податкові органи, що були зупинені у зв'язку із введенням воєнного стану. Зокрема, строки надання податковими органами індивідуальних консультацій, розгляд скарг платників податків, надання платниками податків відповідей на запити податкових органів для формування податкового кредиту з ПДВ.

3. Скасовується особлива система оподаткування єдиним податком за ставкою 2% («Особлива система») та відновлюється обов'язок ФОП – платників єдиного податку 1 та 2 групи сплачувати єдиний податок.

4. ФОП з 1 березня 2022 року та до 31 грудня 2022 року не нараховують та сплачують загальне мінімальне податкове зобов'язання за земельні ділянки, частки (паї), що перебувають у їх власності чи користуванні, які розташовані на територіях активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях України [4].

Таким чином, ефективність керуючого впливу значною мірою визначається повнотою його функціональних елементів, тому охарактеризуємо специфіку реалізації основних функцій системи податкового управління в Україні:

1. Податковий облік та аналіз. Є найбільш складною та трудомісткою у реалізації, оскільки вимагає проведення відокремленого комплексу заходів щодо узгодження управлінської інформації. Вирішення зазначених питань на мікрорівні (у т.ч. за допомогою впровадження сучасних інформаційних технологій) може призвести до значних кінцевих результатів.

2. Податкове регулювання та контроль. У межах дії жорстких умов зовнішнього податкового середовища регулювання полягає в оперативному управлінні податковою базою та окремими податковими параметрами на підприємстві на основі комплексного аналізу та моніторингу екзогенної інформації. Податковий контроль забезпечує адекватність прийнятих рішень у сфері податкового управління.

3. Податкове прогнозування та планування. Зазначені функції реалізуються у взаємозв'язку з усіма елементами системи управління підприємства з урахуванням відокремленості інформаційного забезпечення. Причому планування, як діяльність, пов'язана з обґрунтуванням на певну перспективу податкових параметрів, є визначальною для формування оптимальної системи

податкового управління.

4. Податкова організація. Виокремлення податкового управління в окрему сферу потребує також відповідного організаційного забезпечення. Проте, для більшості підприємств варто обмежитися лише чітким визначенням функціональних повноважень і відповідальності за податковим менеджментом у межах вже існуючих відділів, зокрема бухгалтерії.

Отже, економічна стратегія діяльності підприємства за умов нестабільного податкового середовища будується з урахуванням комплексного дослідження системи податкового управління. У його межах мають враховуватися механізми дії окремих податків, а також їх взаємозв'язок із показниками фінансово-господарської діяльності. Враховуючи викладений методичний підхід, основним критерієм податкового управління на підприємстві виступає узгоджений із загальною стратегією компанії показник фактичних витрат, пов'язаний зі сплатою податків, який обов'язково враховує ймовірнісні характеристики, тобто коригується на коефіцієнт приведення, з урахуванням факторів невизначеності та ризику.

Ключові слова: оподаткування підприємства, зовнішнє середовище, податкові зміни, податкове законодавство, ефективність діяльності.

Список використаних джерел

1. Кузьмінський В.З. Теоретико-методичні засади оподаткування суб'єктів малого підприємництва та його вплив на господарську діяльність. Економіка невизначеності: практичний погляд на проблему : монографія / за ред. В.І. Грушка. Київ : Університет «КРОК», 2021. С. 72-135. URL: <https://monograph.krok.edu.ua/books/catalog/book/12>.
2. Румик І.І. Напрями реформування системи оподаткування. Економіка України: шляхи виходу із кризи: Збірник матеріалів Міжвузівської студентської економічної конференції / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2015. С. 161-163. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materiali-konferentsij/conf-krok-2015-12-11_materialy.pdf#page=161.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану: Закон України № 3219-IX від 30.06.23 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text>.
4. Шапка А. Основні податкові зміни з 1 серпня 2023 року. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/osnovni-podatkovi-zmini-z-1-serpnya-2023-roku/>.

Нові реалії енергетичної політики ЄС

Євгеній Бобров

*д.е.н., доцент кафедри міжнародного права
та галузевих правових дисциплін,
Київського університету права НАН України, м. Київ,
e-mail: evgeniyba@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-7397-3132*

Розпочата росією у 2021 році енергетична війна з ЄС і вторгнення на початку 2022 року російських військ в Україну повністю змінили розклади на світових енергетичних ринках. Відсутність дешевого російського газу значно вплинула на європейську промисловість. Вартість енергії стала для ЄС значно вищою ніж для його основних економічних конкурентів – США та Китаю, що неминуче позначилося на динаміці зростання економік країн Європи, багато з яких у 2023 році почали балансувати на межі рецесії.

Наразі промислове хімічне і фармацевтичне виробництво в Німеччині на 12% нижче від середнього показника 2016-2019 років. Вбачається, що для подолання рецесії необхідним буде девальвувати євро приблизно до рівня 0,88-0,9 по відношенню до долара (зараз це співвідношення 1,07 долара за євро).

Залишившись без російського газу, ЄС зіткнувся не лише з різким подорожчанням енергоносіїв через необхідність заміни російського газу імпортом дорогого зрідженого газу, а й з прямим дефіцитом енергії через обмежені можливості імпорту газу з інших регіонів. Внаслідок чого європейські регулятори були змушені запровадити жорсткі обмеження на споживання енергії газу, що не могло не позначитися на динаміці економічного зростання. Порівнюючи економіки ЄС та США, не можливо не помітити зростання ВВП США протягом 2020-2023 років на 5% і падіння ВВП ЄС (насамперед чотирьох її найбільших країн), що пов'язано, в першу чергу, із вартістю енергетичних ресурсів, які коштують в США у 1,5-2 рази менше, ніж у країнах ЄС.

Прийняті в ЄС заходи щодо подолання енергетичної кризи в середньостроковій перспективі можуть стати фактором економічного відновлення. Цьому сприятимуть три основні напрямки в галузі енергетичної політики ЄС: збільшення потенціалу імпорту зрідженого газу, швидке зростання відновлених джерел енергії та зростання енергоефективності європейської економіки. Коротко зупинимося на кожному з цих напрямів енергетичної політики.

На початку 2022 року ЄС ввів в дію 6 нових терміналів з імпорту зрідженого природного газу (ЗПГ) та розширив потужності одного з діючих. Поточні плани передбачають будівництво ще сімнадцяти нових терміналів, багато з яких вже на стадії будівництва. При цьому основний приріст потужностей імпорту газу відбудеться до 2027 року [1].

В результаті потужності імпорту газу через ЗПГ термінали зростуть з 333,5 млрд м³ у 2023 році до 401,8 млрд м³ до кінця 2026 року, що відповідає обсягам

споживання газу в Європі до 2019 року. До цього слід додати власний видобуток газу, а також трубопровідний імпорт з Північної Африки, Азербайджану та Росії.

У 2022-2023 роках у світі не вводилися в дію нові потужності з експорту ЗПГ, що стало причиною різкого зростання цін на нього після збільшення його імпорту ЄС. З 2024 року у світі розпочнеться період швидкого щорічного приросту потужностей зі зрідження газу: експорт газу з Північної Америки зросте до 2027 року вдвічі, завдяки новим потужностям у США, Канаді та Мексиці. У 2025-2027 роках у Катарі поступово буде запущено найбільший у світі проект зі зрідження та експорту газу, внаслідок чого експортні можливості Катару зростуть на 60%. Зростатиме експорт ЗПГ і з боку інших постачальників газу завдяки введенню в дію нових експортних терміналів [2, 3, 4, 5].

Після 2021 року ЄС різко прискорив темпи запровадження потужностей відновлювальних джерел енергії (ВДЕ): у 2021 році в ЄС встановлено 28,1 ГВт сонячних потужностей, у 2022 році – 41,4 ГВт, за підсумками 2023 року очікується введення близько 60 ГВт. За прогнозами у 2025-2026 роках темпи введення сонячної генерації у ЄС перевищать 100 ГВт. При цьому в ЄС зберігаються стабільні темпи введення близько 15 ГВт вітрових потужностей щорічно. Введення нових потужностей ВДЕ надзвичайно важливе для ЄС: близько 2/3 газу спалюється – приблизно порівну для вироблення електроенергії та забезпечення опалення [6].

ЄС є одним із світових лідерів з впровадження та використання енергоефективних технологій через свою історичну роль нетто-імпортера первинної енергії. Енергетична криза 2021 року посилила процеси освоєння технологій використання вторинної енергії в рамках наявних технологічних процесів, а також розробку та впровадження передових енергозберігаючих технологій: будівництво та реконструкцію будинків за технологією нульового споживання енергії, перехід на використання теплових насосів, які набагато ефективніші за звичайне газове опалення (Франція є світовим лідером у виробництві теплових насосів, у 2022 році тут було встановлено понад 0,5 млн теплових насосів, що перевищує обсяг продажу мазутних та газових котлів.).

Таким чином, ЄС до 2027 року зможе повністю подолати наслідки припинення надходження російського газу, замінивши його імпортом ЗПГ, крім цього, на тлі такого швидкого зростання пропозиції ЗПГ у світі можна очікувати істотного падіння цін на нього, що знизить навантаження на економіку ЄС. Заміщення газу ВДЕ сприятиме зменшенню залежності ЄС від імпортного газу. Враховуючи, що електроенергії, що виробляється за допомогою ВДЕ, вже є найдешевшою, збільшення частки ВДЕ в енергобалансі також сприятиме поступовому зниженню вартості енергії для європейської економіки.

ЄС діє у наведених вище трьох напрямках, які мають сприяти з одного боку збільшенню потужностей імпорту первинної енергії, а з іншого, скороченню та підвищенню ефективності її використання. Вже до 2030 року питома вартість споживання енергії на одиницю ВВП у ЄС може стати найнижчою у світі, що стане важливою економічною перевагою європейської економіки та її промисловості.

В перспективі вбачається, що ЄС зможе почати активно користуватися перевагою дешевої енергії як для захисту та підтримки своєї промисловості, так і для збільшення бюджетних доходів, через механізм вуглецевого податку на товари з країн з менш енергетично ефективними економіками. Це дозволить як збільшити експорт європейських енергоефективних та ВДЕ технологій та обладнання, так і захистити локальних виробників від товарів з країн з низькими витратами на оплату праці, позбавивши їх основної конкурентної переваги. Така політика може сприяти виходу Європи із багаторічної економічної стагнації: згідно з даними МВФ можна побачити, що у 2008 році ВВП ЄС та США були майже на одному рівні. У 2023 році ВВП ЄС залишився майже на тому ж рівні, що й 15 років тому, а ВВП США за цей час зріс у півтора рази.

Список використаних джерел

1. Jaller-Makarewicz A.M., Docherty A., Russi S. (2023), *LNG Outlook 2023*. Institute for Energy Economics & Financial Analysis. URL: ieefa.org/european-lng-tracker#section1.
2. Zaretskaya V., Ober M. (2023) *LNG export capacity from North America is likely to more than double through 2027*. U.S. Energy Information Administration. *Today in energy*. URL: eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=60944#:~:text=Five%20LNG%20export%20projects%20are,LNG%20to%20start%20in%202024.
3. Nienaber M., Delfs A., Ratcliffe V. (2022), *Qatar Offers Germany LNG From Its US Plant Starting in 2024*. Bloomberg News. URL: bnnbloomberg.ca/qatar-offers-germany-lng-from-its-us-plant-starting-in-2024-1.1768521.
4. EIA: *US was top LNG exporter globally in first-half 2023*. Oil & Gas Journal. URL: ogj.com/general-interest/economics-markets/article/14298834/eia-us-was-top-lng-exporter-globally-in-firsthalf-2023.
5. *Qatar could increase its LNG exports by 60% (2023)*. Global Energy Association. URL: globalenergyprize.org/en/2023/08/10/qatar-could-increase-its-lng-exports-by-60/.
6. Defauw J., Martin B., Pestiaux J. (2022) *Opportunities to get EU industry off natural gas quickly*. URL: climact.com/en/opportunities-to-get-eu-industry-off-natural-gas-quickly/.

Клієнтоорієнтованість як стратегічний імператив маркетингової діяльності підприємства

Ірина Петрова

*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: IrinaPL@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0003-4206-5403*

Діана Силантьєва

*магістрант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SylantievaDD@krok.edu.ua*

У сучасних умовах ринкової економіки, що характеризується високим рівнем конкуренції, клієнтоорієнтованість є ключовим фактором успіху підприємства. Клієнтоорієнтовані підприємства, які орієнтуються на потреби і запити клієнтів, мають більшу ймовірність досягти конкурентних переваг і отримати довгостроковий успіх. Вони приділяють велику увагу вивченню потреб і бажань клієнтів, а також розробці маркетингових програм, які відповідають цим потребам.

Проблема клієнтоорієнтованості досліджується у зарубіжній та вітчизняній літературі [1-7]. Водночас єдина чітка дефініція терміну "клієнтоорієнтованість" ще не сформована. З нашої точки зору, клієнтоорієнтованість – це стратегічний імператив, який полягає в тому, щоб поставити клієнта в центр уваги всіх маркетингових зусиль підприємства. При цьому в якості клієнта також виступає власний персонал підприємства.

Також дискусійним є визначення клієнтоорієнтованості як інструменту, процесу, результату зусиль, стратегії тощо. Авторка О. Дейнека, яка досліджує конкретні аспекти впровадження стратегії клієнтоорієнтованості на підприємствах, вдало визначила термін, розглядаючи його як пріоритетну маркетингову стратегію підприємства (фірми чи банку), спрямовану на досягнення лояльності ключових клієнтів через встановлення унікальних відносин з ними [1].

У сучасних умовах організації переглядають свою діяльність з метою створення максимальної цінності для клієнта, що призводить до формування унікальних внутрішніх компетенцій для задоволення потреб клієнтів.

Підвищенню актуальності філософії клієнтоорієнтованості сприяють зростаючі вимоги сучасного ринку з посиленою конкуренцією між виробниками товарів, перенасиченням ринку схожими пропозиціями, зростанням вимог споживачів до якості товарів і послуг, а також кваліфікації працівників та постійним оновленням асортименту продукції і послуг [6]. Клієнтоорієнтованість виробника є сучасною концепцією управління, її підґрунтям є аналіз інформації про споживачів та їхні зростаючі потреби. Це дозволяє керівникам підприємства формувати споживчу лояльність, утримувати постійних та залучати потенційних

споживачів за рахунок розробки пропозицій, що повністю задовольняють їхні потреби. Експерти підкреслюють, що клієнтоорієнтованість є важливим чинником, який збуджує клієнтів звертатися до вже відомих компаній, оцінюючи позитивно поведінку її менеджерів і рекомендуючи компанію своїм друзям [6].

Дистриб'ютори є важливим елементом ланцюжка поставок. Вони відповідають за доставку товарів і послуг від виробників до кінцевих споживачів. За умов високої конкуренції, клієнтоорієнтованість є ключовим фактором успіху для підприємств-дистриб'юторів. Працівники підприємства застосовують стратегію орієнтації на клієнта, включаючи торгових представників (агентів), супервайзерів та менеджерів зі збуту в ролі дистриб'ютора.

Основні принципи клієнтоорієнтованості у маркетинговій діяльності підприємства - дистриб'ютора такі:

- розуміння потреб і запитів клієнтів. Дистриб'ютори повинні розуміти, що потрібно їхнім клієнтам, щоб задовольнити їхні потреби і запити, збирати інформацію про клієнтів, аналізувати її і використовувати для розробки маркетингових програм;

- персоналізований підхід. Дистриб'ютори повинні пропонувати персоналізовані рішення, які відповідають індивідуальним потребам і запитам клієнтів, використовувати цифрові технології для розробки персоналізованих маркетингових програм;

- створення позитивного досвіду клієнта. Дистриб'ютори повинні створювати для клієнтів позитивний і незабутній досвід взаємодії, фокусуватися на якості обслуговування, зручності та доступності послуг.

Важливо зазначити, що ефективне задоволення потреб клієнтів можливе не лише завдяки їх ідентифікації, але, передусім, через встановлення та розвиток партнерських відносин з клієнтами та всіма контрагентами як у бізнес-просторі, так і всередині організації. Сучасний маркетинг розглядає світ як загальне місце постачання, виробництва і торгівлі та спонукає підприємства активізувати діяльність у напрямі формування системи клієнтоорієнтованості як ключової характеристики бізнесу [7, с. 98-99]. Це є тією конкурентною перевагою, яка базується на специфічних, оригінальних здатностях і ресурсах підприємства, які практично не піддаються імітації з боку конкурентів.

Виробникам стає все складніше досягати ясної диференціації певного продукту, тому на перший план виходить його емоційна привабливість. Підприємства частіше приділяють увагу не споживацьким характеристикам товарів, а їх емоційному впливу на споживачів. Тому сучасний маркетинг повинен ґрунтуватися на швидкому та гнучкому впровадженні інновацій, у центрі яких повинен бути споживач. Інноваційні товари створюють нові ринки, а на існуючих ринках допомагають боротися з конкурентами. Раніше пріоритети встановлювалися з урахуванням мінімізації ризику виходу на ринок з інноваційним продуктом, сьогодні вони змінюються на користь більш швидкого виходу на ринок, бажання стати на ньому лідером-челенджером, який, як правило, має більшу частку на ринку. Витрати від пізнього виходу на ринок

можуть перевищувати витрати від низької ефективності нових товарів.

Практичний успіх реалізації клієнтоорієнтованого підходу на практиці забезпечують наступні компоненти:

- Повна підтримка топ-менеджменту. Це є пріоритетним завданням підприємства, яке має підтримуватися та контролюватися його керівництвом.
- Клієнтоорієнтовані товари та послуги, які створюють додаткову цінність для покупців.
- Кваліфікований персонал. Кожен працівник, незалежно від його функціональної області, створює свій внесок у прибутковість та результативність підприємства.
- Введення клієнтоорієнтованих стандартів, що передбачають розробку правил та норм поведінки персоналу, спрямованих на забезпечення вигод для клієнтів.
- Ставлення до власного персоналу як до внутрішнього клієнта. Турбота про бюджет на навчання, вмотивованість персоналу та його лояльність. Топ-менеджери компанії, орієнтованої на клієнтів, готові інвестувати в розвиток компетенцій свого персоналу, розглядаючи це як інвестицію в успішну діяльність підприємства.

Орієнтація на клієнта вказує на те, що тепер простий продаж товарів чи послуг клієнту є недостатнім. Важливо здійснювати продажі "правильно", тобто пропонувати товар або послугу таким чином, щоб враховувались усі переваги клієнта, його смаки та потреби. Це призводить до зростання рівня персоналізації обслуговування клієнтів. Форми та методи взаємодії з клієнтом стають основою корпоративної бізнес-моделі, відомої як "клієнтоорієнтованість". Високий рівень такої орієнтації, виявлений у ефективному обслуговуванні клієнтів, є конкурентною перевагою для компанії. Оскільки маркетингові стратегії, тактики, технології та заходи можуть бути легко скопійовані конкурентами, методи успішної взаємодії з клієнтами буде важче скопіювати, оскільки вони розроблені для конкретної компанії та її персоналу.

Отже, клієнтоорієнтованість є невід'ємним стратегічним імперативом для будь-якого підприємства, яке хоче успішно конкурувати на ринку та отримати довгостроковий успіх.

Ключові слова: маркетинг; клієнтоорієнтованість; стратегічний імператив; персонал як внутрішній клієнт підприємства; емоційна привабливість товару.

Список використаних джерел

1. Дейнека, О. Клієнтоорієнтованість роздрібномережевого підприємства: кроки від декларації до реалізації. *Економічний аналіз*. 2010. № 5. С. 75–79.
2. Вантух Т. З. Сутність та визначення поняття «клієнтоорієнтована депозитна політика». *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2015. Вип. 2. С. 17–25.
3. Халіна В. Ю., Васильєва Т. С. Клієнтоорієнтованість як нова парадигма ведення бізнесу. *Економіка та держава*. 2018. № 9. С. 75–78.
4. Перерва І. М. Сутність клієнтоорієнтованості та клієнтоорієнтований підхід до розвитку

- організації. URL : <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/23147/1/%D0%9F%D0%>.
5. Хуторський П. О., Степура В. А. Клієнтоорієнтованість стратегічного менеджменту як виклик економічної нестабільності. *Економіка і менеджмент 2017: Перспективи інтеграції та інноваційного розвитку* : збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції (23–24 березня 2017 р). Дніпро, 2017. С. 51–53.
 6. Ольшанський О. Розробка методів удосконалення управління бізнес-процесами. *Аудит технологій та резерви виробництва*. 2018. № 5/4 (43). С. 20–25.
 7. Петрова І.Л., Лойко Є.М. Методичний засади розробки маркетингової стратегії підприємства. - *Вчені записки Університету «КРОК»*. №1(65).-2022.- С.95-104. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-65-95-104>.

Економіко-правовий зміст категорії «нерухомість»

Юрій Піта

аспірант програми PhD 051 «Економіка»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Pita.YA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2010-8735

Анотація. У тезах представлено поняття «нерухомості», які використовуються в світовій практиці та в Україні. Також розглянута роль нерухомості в економіко-правових відносинах.

Наукова проблема уточнення економіко-правового змісту категорії «нерухомість» є актуальною з огляду на дві обставини:

- по-перше, краще розуміння змісту будь-якого явища є передумовою правильних управлінських рішень щодо нього,
- по-друге, перспективи розвитку української економіки та суспільства пов'язані з інтеграцією у європейський економічний простір, що передбачає узгодження положень цивільного права, включно з тими, що стосуються нерухомості.

Категорія «нерухомість», яка використовується в українській економічній та правовій практиці, корелює з англійськими термінами «real estate» або «real property». «Real estate» визначається як майно у вигляді землі та будівель [1], майно, яке складається з землі та будівель на ній [2]. В свою чергу «real property» означає земля та будівлі, які комусь належать [3] по закону, бути або складатись з нерухомого майна, такого як земля та все, що зведене на ній або прикріплено до неї [4]. Отже в зарубіжній термінології поняття «нерухомість» по суті має два значення – безпосередньо як матеріальний об'єкт, а також як по закону право власності на такий об'єкт нерухомості. Нерухомість розглядається як матеріальні об'єкти (будівлі, споруди), які нерозривно пов'язані з землею на якій вони розташовані, а також права на такі об'єкти (володіти, користуватися, розпоряджатися).

Економічний контекст категорії «нерухомість» пов'язаний з тими економічними проявами, які має нерухомість в загальній системі економічного *кругообігу*. На наш погляд, найважливішими серед цих проявів є такі:

- нерухомість є *продуктом* економічної діяльності виробників в сфері будівництва, ремонту та покращання споруд, житла, виробничих приміщень, комунікацій тощо, а також - продуктом діяльності тих економічних суб'єктів, які надають фінансові та страхові послуги згаданим виробникам. Як продукт, призначений для кінцевого споживання, нерухомість є носієм *доданої вартості*, яка, разом з доданою вартістю інших видів діяльності, формує ВВП країни;
- нерухомість стає частиною національного багатства, а саме: створених матеріальних активів в частині основних засобів – будівель та споруд;
- нерухомість є активом, який має аналізуватись, крім іншого, і в контексті портфельної теорії, яка, як відомо, передбачає дослідження взаємозв'язків

між альтернативними формами активів. Власне для нерухомості такими альтернативними формами стають фінансові активи - цінних папери, банківські депозити, криптовалюта тощо;

- нерухомість виконує роль об'єкту купівлі-продажу на ринку нерухомості, а її ціна формується під впливом взаємодії попиту та пропозиції на цьому ринку.

Українські дослідники явища «нерухомість» визначають цю категорію так. Нерухомість – це складова національного багатства та чинник забезпечення добробуту населення, це матеріально-просторова форма організації господарської діяльності та компонент засобів виробництва, а також це важливий об'єкт права власності [5]. Достатньо часто можна зустріти поняття «нерухомість» в підручниках по оціночній діяльності, де нерухомість трактується в більш широкому розумінні. Родовою ознакою, що виділяє об'єкт нерухомості серед інших об'єктів, є безпосередній зв'язок із землею. Нерухомістю є земельна ділянка, і все, що пов'язане з нею або розташоване на ній або над (під) нею [6].

Безумовно, нерухомість займає важливе місце в національній економіці. Так, згідно з даними Державної служби статистики України будівництво в структурі ВВП за 2020 рік склало 2.9 % від загальної кількості, а операції з нерухомим майном 6,4% [7], в наступному 2021 році будівництво склало 2,8% від загальної кількості, а операції з нерухомим майном склали 5,6% від загального ВВП [8]. За різними підрахунками вартість нерухомого майна складає близько 55- 65% вартості національного багатства розвинутих країн Заходу [9]. В Україні такий показник буде ненабагато меншим, враховуючи масштаби зведеної та задіяної в житті країни нерухомості.

Правовий контекст нерухомості – це її прояви в юридичних відносинах.

В цивільно-правових відносинах стаття 181 Цивільного кодексу України дає визначення нерухомості як «земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення» [10]. Таке ж саме визначення дає Закон України «Про іпотеку» [11]. Тобто з точки зору правового регулювання нерухомість визначається суто як матеріальний, фізичний об'єкт нерозривно пов'язаний з землею. Також в нормативно-правових актах можна зустріти такі поняття, як «нерухоме майно», «об'єкт нерухомості», «об'єкт нерухомого майна». Всі ці терміни мають однакове значення з точки зору визначення цього поняття.

На відміну від понять в американському або британському праві «real estate» та «real property», українське право обмежується одним поняттям «нерухомість», яке наближене до поняття «real estate», тобто матеріальної речі, прив'язаної до земельної ділянки. На наш погляд, найважливішими проявами юридичного контексту категорії «нерухомість» є такі:

- відносини купівлі-продажу, дарування, обміну;
- відносини оренди (найму);
- забезпечення виконання боргових зобов'язань (застава, іпотека);
- управління нерухомістю;
- довірче управління нерухомістю.

Висновки. На наш погляд, виокремлення в змісті категорії «нерухомість» економічного та правового контекстів є теоретично важливим та економічно доцільним. Адже будь-яке економічне явище має набувати правових форм. Важливо, щоб між економічним змістом нерухомості як продукту діяльності, складника національного багатства, економічного активу та об'єкту купівлі-продажу, з однієї сторони, та правовою формою, - з іншої, існувала відповідність. Лише при такій відповідності реалізуватиметься економічний потенціал нерухомості.

Ключові слова: Нерухомість, нерухоме майно, земельна ділянка, національне багатство.

Список використаних джерел

1. Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/real-estate>.
2. Oxford English Dictionary URL: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=real%20estate>.
3. Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/real-property>.
4. Oxford English Dictionary URL: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=real%20property>.
5. Єлісєєва Л., Скорук О. Ринок житла та економічна політика в Україні, Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. С. 7. DOI: 10.29038/2786-4618-2022-03-6-11 URL: <https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/view/761/618>.
6. О. Драніковський, І. Іванова, С. Смольнікова. (2021). Оцінка нерухомого майна – К., Арт Економі. – 432 с.
7. Квартальні розрахунки валового внутрішнього продукту України 2010 – 2020. Державна служба статистики України URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/05/Zb_VVP_kv.pdf.
8. Валовий внутрішній продукт у I–IV кварталах 2021 року й у 2021 році. Експрес-випуск. Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/03/25.pdf>.
9. Губанова В.О. Дослідження та аналіз систем автоматизованої оцінки нерухомого майна. НУ «Чернігівська політехніка» URL: <http://ir.stu.cn.ua/jspui/handle/123456789/26397>.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 05.10.2023 / ВР України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15?find=1&text=%D0%BD%D0%B5%D1%80%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC#w1_10.
11. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2033 № 898-IV: станом на 08.06.2023 / ВР України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>.

Маркетинг персоналу як симбіоз зусиль маркетингу та HR менеджменту

Ірина Петрова

*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinapl@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4206-5403*

Дар'я Бабій

*магістрант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: babydv@krok.edu.ua*

Традиційно маркетинг і управління людськими ресурсами (HRM) — це дві різні та окремі функції будь-якої організації. Маркетинг забезпечує дослідження ринків, виявлення потреб споживачів, спілкується з клієнтом організації та, серед іншого, відповідає за рекламу, брендинг і дизайн, соціальні медіа, прес-релізи та веб-сайти. HRD, з іншого боку, спілкується зі співробітниками організації та відповідає за посадові інструкції, політику та процеси управління персоналом, стратегії пошуку джерел поповнення кадрової потреби, адаптацію та орієнтацію нових співробітників, вирішення конфліктів, навчання, оцінювання, мотивацію та соціальні заходи для працівників.

Водночас грань між маркетингом та HRM поступово стирається. Обидві сфери мають одні й ті самі цілі – виявлення потреб клієнтів та їх задоволення. Однак маркетинг спрямований на зовнішнього клієнта – споживача товарів і послуг, що виробляє і реалізує компанія. Управління людськими ресурсами або HRM спрямований на власний персонал як на сврнр клієнта. Саме ставлення до персоналу як до клієнта організації і становить сутність нового перспективного напрямку – маркетинг персоналу. Маркетинг піклується про бізнес-бренд організації у свідомості клієнтів та зацікавлених сторін на ринку. HRM, з іншого боку, дбає про HR бренд організації як роботодавця у свідомості потенційних кандидатів, а також наявних співробітників організації. Отже, маркетинг та маркетинг персоналу, маючи багато спільного в цілях та інструментах діяльності, застосовуються до різних аудиторій.

Використання маркетингу персоналу дає можливість організаціям виділитися на вже насиченому ринку, одночасно створюючи свій бренд та підвищуючи його впізнаваність. Результатом об'єднання зусиль спеціалістів з маркетингу та HR- менеджменту є спільні ініціативи, які мають значний вплив на залучення нових співробітників та утримання і розвиток наявних. У фокусі уваги маркетингу персоналу є особистість працівника, роль якого зростає. Завданням є виявити працівників з особистісними і професійними якостями, затребуваними на ринку праці, що уможливить розробку ефективних програм використання та розвитку найціннішого ресурсу компанії.

Брендинг компанії та бренд роботодавця йдуть пліч-о-пліч. Щоб виділитися з маси конкурентів та залучити талановитих фахівців, компанії повинні

приділяти пріоритетну увагу брендингу роботодавця. Побудова сильного HR бренду потребує злагодженої роботи відділу управління персоналом та відділу маркетингу. Мистецтво брендування компанії, збільшує веб-трафік разом із обсягом заявок на роботу, одержаних на вакантні посади.

Для набору талантів потрібен набір маркетингових навичок. Маркетингові команди часто сприяють аналізу даних та мають можливість стратегічно залучати кандидатів на певні посади за допомогою досліджень ринку. HR-менеджер може звернутися за допомогою до групи з дослідження ринку у відділі маркетингу та використовувати їх ідеї для складання опису посади, адаптованої до особи, яку вони хочуть залучити.

HRM та маркетинг були б марною комбінацією, якби вони не об'єдналися для покращення досвіду адаптації нових співробітників у компанії. Ефективний процес адаптації в такому випадку гарантує, що нові співробітники будуть належним чином прийняті в компанії та будуть в курсі всіх корпоративних заходів, зустрічей та навчальних занять. Утримання співробітників відбувається паралельно із утриманням клієнтів. Передача чітких та послідовних внутрішніх повідомлень, розвинена комунікація в компанії утримує талановитих співробітників організації.

Відділ маркетингу компанії також регулярно пропагує цінності компанії, створюючи переконливі супутні матеріали та орієнтовані на майбутнє настрої, які наголошують на цінностях як усередині, так і зовні. HRM передає ці повідомлення під час спілкування зі співробітниками, щоб підтримувати відчуття прозорості та послідовності в офісному середовищі.

Крім найму кандидатів, HRM також повинен відстежувати їхній поточний прогрес, щоб виявити їхні здібності та готовність взяти на себе нові ролі. Цього можна досягти за допомогою програм навчання, які не лише допоможуть компаніям зберегти цінних співробітників, а й дозволять їм просуватись на нові посади.

Маркетинг може продемонструвати компанію як гідне місце для роботи та водночас створити надихаючі семінари та мотиваційні програми для внутрішніх та зовнішніх клієнтів. З іншого боку, HR-фахівці повинні завжди інформувати маркетинг про прогрес, пов'язаний із робочою силою, щоб точніше оцінити можливості компанії.

Отже, розвиток співробітництва між відділом кадрів та відділом маркетингу допоможе компанії створити більш авторитетний бренд, ніж це було можливо раніше. Незважаючи на те, що такого типу співробітництва нелегко досягти, воно є дієвим способом виростити сильну команду, ефективнішу та менш жорстку.

Ключові слова: маркетинг персоналу, управління персоналом, бренд роботодавця.

Напрями розвитку грошового ринку в Україні

Ольга Чумаченко

*к.е.н., доцент кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaCh@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3404-3976*

Ольга Діденко

*студент кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: didenkoom@krok.edu.ua*

Напрями розвитку грошового ринку в Україні є важливими для забезпечення стабільності фінансової системи країни і підвищення рівня економічного розвитку. Такі напрями дозволяють належним чином регулювати грошову масу в обігу, зменшувати ризики для банків та інших фінансових установ, забезпечувати доступ до кредитів для підприємств та населення.

Існують основні дії, які підпорядковуються стратегії розвитку грошового ринку в Україні. Стратегія визначає п'ять стратегічних напрямів: фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, фінансова інклюзія, розвиток фінансових ринків та інноваційний розвиток. Кожен напрям має свої стратегічні цілі та індикатори виконання. Якщо говорити, про стратегію більш детально, то напрями розвитку грошового ринку в Україні можна розглядати в рамках такого маневру, який має на меті забезпечити стабільність та конкурентоспроможність грошового ринку.

Одним із головних та перших напрямів є розвиток безготівкових операцій, включаючи впровадження сучасних електронних платіжних систем та забезпечення безпеки та захисту персональних даних користувачів.

Другим напрямом є збільшення ліквідності ринку та підвищення рівня його розвиненості. Це може бути досягнуто шляхом збільшення кількості учасників ринку, розвитку ринку цінних паперів та інших фінансових інструментів.

Третім напрямом є зменшення ризиків на грошовому ринку. Це може бути досягнуто через розвиток ринку фінансових посередників, вдосконалення нормативно-правової бази та забезпечення прозорості та відкритості ринку.

Четвертим напрямом є підвищення ефективності управління ризиками та розвиток нових фінансових інструментів. Це може забезпечити стаке зростання грошового ринку та його конкурентоспроможність [1].

Важливо мати на увазі ці напрями розвитку грошового ринку в Україні, оскільки вони мають прямий вплив на економічний розвиток країни та підвищення рівня життя громадян. Розвиток грошового ринку може забезпечити стабільність фінансової системи та підвищити рівень інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів.

До основних напрямів розвитку грошового ринку в Україні можна віднести: підвищення рівня безпеки та ефективності безготівкових операцій; розвиток

ринку цінних паперів; розвиток ринку деривативів; вдосконалення регулювання та нагляду за грошовим ринком; підвищення ролі міжбанківського ринку [2].

Висновок. Отже, грошовий ринок України спостерігає тенденцію до посилення та удосконалення через впровадження новітніх технологій та створення відповідної інфраструктури. Для досягнення цих цілей необхідно приділити особливу увагу збільшенню конкуренції, ефективному регулюванню та нагляду, підвищенню безпеки операцій та поліпшенню доступу до грошових ресурсів для різних груп населення.

Ключові слова: грошовий ринок, Україна, стратегія розвитку, фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, фінансова інклюзія, ринок цінних паперів.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy> (дата звернення 18.11.2023).
2. Грошовий ринок України та перспективи його розвитку. URL: <http://referat-ok.com.ua/work/groshovij-rinok-ukraini-ta-perspektiv/> (дата звернення 18.11.2023).

Третій та Четвертий енергопакети ЄС та проблема економічної безпеки України

Олександр Куриленко

*аспірант 1 року кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KurylenkoOV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0007-9274-4224*

Анотація. У тезах висвітлюється значення та вимоги енергетичних пакетів ЄС в процесі перебудови ринку електричної енергії України як шанс та виклик для економічної безпеки країни.

Енергетична політика лежить в фундаменті інтеграційних процесів в Європі. Саме формування Європейська спільноти вугілля та сталі (1951), яке 1957 року перетворилась в Європейське економічне співтовариство, поклало початок сучасним формам енергетичної та економічної політики Союзу.

Не стала винятком і Європейська спільнота (1993) та її наступник - Європейський Союз (2009). За всі роки функціонування енергетична політика ЄС була націлена на забезпечення енергетичної та економічної безпеки країн-членів, конкуренції на внутрішньому ринку.

Після системної кризи 1990-х років Україна поступово інтенсифікує енергетичну співпрацю з ЄС, що проявилось у вступі до Європейського енергетичного співтовариства (2010), асоціації з ЄС та Європейським товариством з ядерної енергії (2015), приєднанні України до синхронної мережі континентальної Європи, а саме ENTSO-E (2022).

Утім, саме стислий час необхідності імплементації норм постанов та директив енергопакетів створює для України проблеми: відсутність досвіду, підготовлених кадрів, достатнього обсягу інвестицій в основний капітал або джерел їх надходження, операційні борги.

Попри низку правових актів, прийнятих за останні більше 30 років функціонування Євросоюзу, ключове значення мають акти вторинного права ЄС (директиви та постанови), особливо прийняті після 2009 року. Саме вони відіграють найважливіше значення для трансформації ринку електричної енергії та газу, зокрема й України.

Передовсім слід акцентувати, що Третій та Четвертий енергетичні пакети націлені на лібералізацію ринків електричної енергії та газу, що є шляхом до закінчення формування єдиного великого ринку Європи. Пакети створюють одну модель функціонування обох секторів, зіперту на визначені ланцюги постачання, права та обов'язки учасників ринків, уніфікацію механізмів контролю та нагляду [1].

Перший Енергопакет було прийнято 1996 року, це був Акт стосовно енергетичної безпеки Європейського Союзу, в якому прописані основні правила ринків електроенергії та природного газу.

Другий Енергопакет, який був ухвалений Європейським Парламентом

2003 року та фактично відмінив Перший, полягав у відокремленні видобувних та збутових підрозділів від транспортних магістралей (так званого анбандлінгу власності, який в українському прикладі був проведений під час розділення обленерго на постачальника електричної енергії та оператора системи розподілу). Таким чином, діяльність компаній, що постачають природний газ та електроенергію, повинна бути відділеною від видобутку та генерації.

Третій енергопакет прийнятий 2009 року, він є логічним продовження Другого енергопакету щодо поділу компаній, але тепер містив чітку вимогу “поділу власності”, а також передбачав створення європейської мережі операторів систем передачі у вигляді ENTSO-E для електрики (ENTSO-G для газу) створення Національних Незалежних Регуляторів [1, 2].

В Україні вимоги Третього пакету виконують з 2014 року. Наприклад, в 2018 році “обленерго” поділені на постачальника (ПУП) та оператора (ОСР), подібне розділення відбулось і в сфері доставки газу. Крім того, створена Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (створена у 2014 року).

В 2019 році прийнято Четвертий енергопакет, який називають пакет “малих гравців” та ВДЕ, тобто ширше залучення громадян та локальних громад до ринку електроенергії не лише як споживачів, але і як виробників низьковуглецевої електричної енергії [3].

Четвертий пакет враховує появу нових гравців на ринку енергії: проз’юмерів – тих, хто споживає енергію і одночасно виробляє її для продажу; енергетичних кооперативів – об’єднань громадян, які спільно володіють енергетичними потужностями тощо. [3]. Обов’язкова мета - досягти частки 32 % ВДЕ в структурі генерації[4].

Висновки: Третій та Четвертий енергопакети ЄС вже сьогодні мають суттєвий вплив на енергетику та економіку України, формують структури ринків, правила поведінки гравців на них. Враховуючи “Європейський Зелений Курс” (ЄЗК) та відповідну митну та податкову політику, як-от вуглецевий податок ЄС, подальша перебудова ринків енергетики є проблемою, яка може розглядатись вже на рівні викликів для економічної безпеки України.

В сукупності енергопакети, необхідність їх виконання та неможливість брати участь у їх формуванні, а також відсутність доступу до структурних фондів ЄС, створюють ризики для економічної безпеки України. Це актуалізує потребу більш активної державної політики в сфері адаптації країн до вимог енергопакетів, отримання взаємоприйнятних часових та фінансових преференцій від ЄС, враховуючи історію формування української енергетики, об’єктивні соціально-економічних та військово-політичних умов її функціонування.

Ключові слова: Ключові слова. Енергетичний пакет, Євросоюз, ринок електричної енергії, вторинне право ЄС.

Список використаних джерел

1. Zajdel R *Kodeksy sieci rynku energii elektrycznej i gazu ziemnego w porządku prawnym postlizbońskiej Unii Europejskiej*. Warszawa: Politechnika Warszawska, 2019. 279 str.
2. Гречаник Б.В. Імплементация енергетичних хартиї (Третього енергопакету) країн ЄС в енергетиці України: проблеми та перспективи. *Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія Економіка та управління в нафтовій та газовій промисловості*. 2017. № 1 (15) с. 15-21.
3. Литвин Н. Як застосувати 4-й енергопакет ЄС для розвитку малої ВДЕ-генерації в Україні? URL: <https://ua.boell.org/uk/2020/10/01/yak-zastosuvati-4-y-energoraket-es-dlya-rozvitku-maloi-vde-generacii-v-ukraini>.
4. Третій та четвертий енергетичні пакети. URL: <https://www.ukraine-learns.org/wp-content/uploads/2019/08/%D0%95%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B8-003.pdf>.
5. Домбровський О. Наздогнати та перегнати Америку: четвертий енергетичний пакет ЄС. URL: https://lb.ua/blog/dombrovskiy/365604_nazdognati_peregnati_ameriku.html.

Вплив штучного інтелекту на ринок праці

Ольга Сінельнікова

кандидат технічних наук,

ACADEMIA: <https://independent.academia.edu/OlgaSinelnikova>,

e-mail: ol.sinelnikova@gmail.com

Олександр Фокін

студент кафедри національної економіки та фінансів,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: onworkfokin@krok.edu.ua

Штучний інтелект - один з найперспективніших напрямків комп'ютерних наук, який вивчає методи розв'язання задач, для яких не існує способів вирішення. Системи штучного інтелекту можуть оперувати даними та самонавчатися. Сфери застосування таких систем є необмеженими - від онлайн-перекладачів в реальному часі, машин з автопілотом до створення роботів, які самостійно приймають рішення [1].

Штучний інтелект (ШІ) стрімко трансформував спосіб роботи фахівців у різних галузях, пропонуючи безпрецедентну підтримку, ефективність та інноваційні рішення. Оскільки ця технологія продовжує розвиватися, її вплив відчуває на собі широке коло фахівців, значно розширюючи їхні можливості та досягаючи результатів у спосіб, який раніше було неможливо уявити.

ШІ здійснив революцію в галузі охорони здоров'я, допомагаючи в діагностиці, пошуку ліків, створенні персоналізованих планів лікування та прогностичній аналітиці. Медичні працівники можуть покладатися на ШІ для аналізу медичних зображень, виявлення закономірностей у даних про пацієнтів і навіть допомоги в хірургічних операціях за допомогою точних інструментів, що в кінцевому підсумку покращує догляд за пацієнтами та результати лікування [2][3].

У фінансовому секторі алгоритми штучного інтелекту аналізують ринкові тенденції, оцінюють ризики, оптимізують портфелі і навіть автоматизують торгові процеси. Фінансові фахівці можуть використовувати ШІ для прийняття рішень на основі даних і надавати клієнтам кращу інформацію, що дає змогу робити точніші прогнози та розробляти інвестиційні стратегії. Оскільки алгоритми штучного інтелекту стають більш вправними в аналізі ринкових тенденцій та прийнятті інвестиційних рішень, може спостерігатися зниження попиту на деяких фінансових аналітиків і консультантів, особливо для завдань, пов'язаних з аналізом і прогнозуванням на основі даних [2][3].

Чат-боти, віртуальні асистенти та інструменти обробки природної мови на основі штучного інтелекту змінили спосіб взаємодії представників служби підтримки з клієнтами. Обробляючи рутинні запити та надаючи миттєву підтримку, штучний інтелект дозволяє фахівцям зосередитися на більш складних питаннях клієнтів, що призводить до підвищення ефективності та рівня їхньої задоволеності. З іншого боку чат-боти та віртуальні асистенти стають все більш

досконалыми, що дозволяє їм обробляти широкий спектр запитів і проблем клієнтів. Оскільки штучний інтелект продовжує вдосконалюватися в обробці та розумінні природної мови, потреба в людських представниках служби підтримки клієнтів може зменшитися, особливо для рутинних і поширених запитань [2][3].

Інтелектуальний аналіз даних, розпізнавання образів і прогнозне моделювання на основі штучного інтелекту стали незамінними для аналітиків даних і науковців. Інструменти штучного інтелекту дають змогу фахівцям обробляти величезні обсяги даних, виявляти дієві ідеї та розробляти більш точні прогнозні моделі, що значно підвищує цінність прийняття рішень на основі даних. Оскільки ШІ здатен аналізувати великі обсяги даних з неймовірною швидкістю, що робить традиційні завдання з аналізу даних і статистики порівняно з ним млявими. Завдяки алгоритмам машинного навчання та предиктивній аналітиці ШІ може отримувати цінні висновки з даних без втручання людини, що потенційно зменшує попит на аналітиків даних і статистиків [2][3].

Важливо зазначити, що хоча фахівці можуть зіткнутися з проблемами, пов'язаними зі штучним інтелектом, їхній досвід і навички все одно залишаються цінними для виконання завдань, які потребують людського судження, креативності, емпатії та вирішення складних проблем. Більше того, інтеграція технологій штучного інтелекту часто посилює, а не замінює людські здібності, що відкриває нові перспективи працевлаштування та можливості в різних сферах.

Оскільки вплив штучного інтелекту продовжує розгортатися, фахівцям у цих галузях вкрай важливо адаптуватися і постійно вдосконалювати свої здібності, наприклад, розвивати додаткові навички в тих сферах, які менш схильні до автоматизації, таких як творчість, критичне мислення і міжособистісне спілкування.

Насамкінець, хоча ШІ може призвести до того, що певні фахівці зіткнуться з потенційним скороченням, важливо визнати еволюційний характер роботи і необхідність постійного підвищення кваліфікації та перекваліфікації, щоб залишатися затребуваними у світі, де все більше панує ШІ. Приймаючи ці зміни, фахівці можуть використати потенціал ШІ, щоб доповнити свій досвід і орієнтуватися в мінливому ландшафті своїх галузей. Також необхідно зазначити недостатній аналіз та прогнозування наслідків і ризиків, які можуть негативно впливати на економіку при використанні ШІ. Недостатня кількість рекомендацій, стандартів для контролю систем на базі штучного інтелекту. Так, наприклад, тільки у 2021 році ЄС прийняв законодавчу резолюцію, для регулювання штучного інтелекту[4][5]. У ній ШІ був розділений на 4 категорії:

1. Неприйнятний ризик.
2. Високий ризик.
3. Обмежений ризик.
4. Мінімальний ризик.

Категорії були створені без урахування негативного впливу ШІ на економіку. Виходячи з усього вищесказаного є необхідність у побудові багатофакторної

статистичної моделі впливу розвитку штучного інтелекту на різні галузі економіки. Модель повинна передбачати встановлення статистичного зв'язку між показниками розвитку різних галузей економіки (через визначення кількості зайнятих людей в галузі) та різними факторами, що визначають розвиток штучного інтелекту, наприклад, інвестиції в компанії, що займаються ШІ, кількість публікацій та кількість репозиторіїв з такими рішеннями, попит на продукти ШІ, попит на відповідне навчання та іншими аспектами діяльності. Після цього таку модель можна використовувати для регулювання штучного інтелекту для уникнення негативних наслідків для економіки.

Список використаних джерел

1. *Рзаєв Д.О. Kyiv National Economic University: сайм URL: http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/25980/1/ZE_2018_92.pdf.*
2. *Malatsi Galani, The impacts of artificial intelligence (AI) on jobs: an industry perspective, 2021.*
3. *G Abuselidze and L Mamaladze, The impact of artificial intelligence on employment before and during pandemic: A comparative analysis, 2021: сайм URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/17426596/1840/1/012040/pdf>.*
4. *Regulatory framework proposal on artificial intelligence, 2021: сайм URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/quantumblack/our-insights/what-the-draft-european-union-ai-regulations-mean-for-business>.*
5. *Regulatory framework proposal on artificial intelligence, 2021: сайм URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>.*

Вплив кризових явищ на інвестиційну діяльність недержавних пенсійних фондів

Вікторія Піун

*магістрантка спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PiunVV@krok.edu.ua*

Ігор Румик

*науковий керівник,
д.е.н., професор, завідувач кафедри
національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: RumykII@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3943-639X*

Анотація. Сучасна економічна дійсність характеризується постійними коливаннями та кризовими явищами, які впливають на різні сфери господарської діяльності. Фінансова криза погіршує фінансування базових і пріоритетних галузей економіки (Румик, 2012).

Однією з ключових галузей, яка піддається значному впливу в умовах економічних турбуленцій, є інвестиційна діяльність. У цьому контексті, недержавні пенсійні фонди (далі – НПФ) виявляються особливо чутливими до змін на фінансових ринках та економічних дисбалансів.

В умовах нестабільності та кризових ситуацій інвестиційні стратегії НПФ нерідко стають предметом гнучкості у прийнятті рішень та адаптацій до змін. Це стосується не лише вибору активів для інвестування, а й загального управління ризиками та фінансовими потоками. Динаміка ризиків, зміни ставок, та інші економічні фактори обумовлюють необхідність пошуку оптимальних стратегій та інноваційних підходів для забезпечення стабільності та ефективності інвестиційної діяльності НПФ. При цьому, слід враховувати саму специфіку та особливості діяльності НПФ, яким притаманний значний рівень інвестування пенсійних активів у банківські депозити та у державні цінні папери для мінімізації ризиків вкладів (Румик, Кузьмінський & Костилюва, 2023).

Одним з перших аспектів, що варто розглянути, є вплив кризових явищ на портфельні стратегії НПФ. Коливання на фінансових ринках можуть суттєво змінювати структуру портфеля фонду, оскільки ризик та дохідність різних активів реагують по-різному на такі зміни. Наприклад, у період економічних криз інвестори нерідко надають перевагу менш ризикованим активам, таким як облігації, на шкоду більш волатильним акціям.

Другий аспект пов'язаний із стратегіями управління ризиками. Кризові явища можуть викликати зростання різноманітних ризиків, включаючи ринковий кредитний та ризик ліквідності. Відповідно, НПФ повинні активно впроваджувати стратегії управління ризиками для забезпечення стабільності та захисту інвестицій.

Третій аспект стосується впливу кризових явищ на рентабельність інвестицій. В умовах нестабільності фінансових ринків, досягнення консистентної та прийнятної рентабельності стає складнішим завданням для НПФ. Це може призвести до перегляду та переосмислення інвестиційних стратегій і пошуку нових джерел доходів.

Четвертий аспект охоплює питання ліквідності та можливостей залучення додаткових ресурсів в умовах криз. Зменшення ліквідності може стати серйозним викликом для фондів, особливо у разі зростання обсягів виведення коштів від учасників. Відповідно, НПФ повинні бути готовими до ефективного управління ліквідністю та вживання заходів для залучення додаткових ресурсів в екстремальних ситуаціях.

П'ятий аспект включає вивчення впливу кризових явищ на рентабельність портфелів, що містять облигації та інші фінансові інструменти. Зміни у ставках, кредитних рейтингах можуть суттєво вплинути на дохідність інвестицій в ці активи (Калачик, 2020).

Отже, вплив кризових явищ на інвестиційну діяльність недержавних пенсійних фондів потребує глибокого та всебічного аналізу. Ефективне управління ризиками, гнучкість у використанні інновацій і стратегій, а також активна взаємодія з регуляторами фінансового сектору є важливими елементами, які можуть сприяти стійкості та успіху НПФ в умовах фінансових змін. А це, в свою чергу, потребує постійного вдосконалення підходів та адаптацій до змін у економічному середовищі, щоб забезпечити ефективне виконання їх місії з забезпечення фінансової безпеки та соціальної стабільності майбутніх поколінь.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди; криза; інвестиційна діяльність.

Список використаних джерел

1. Калачик, А.В. (2020). Сучасний стан та тенденції розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса, 12, 220-224. Доступ через: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/8453>.
2. Румик, І.І. (2012). Інвестиційна діяльність в умовах продовольчої та фінансової кризи. Науковий вісник Академії муніципального управління, 12, 141-148. Доступ через: <https://library.krok.edu.ua/ua/kategoriji/statti/200-investytsiina-diialnist-v-umovakh-prodovolchoi-ta-finansovoi-kryzy>.
3. Румик, І.І., Кузьмінський, В.З. & Костильова, В.В. (2023). Особливості функціонування недержавних пенсійних фондів. Вчені записки університету «КРОК», 2(70), 29-37. Доступ через: <http://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/593>.

Основні підходи до оцінювання економічної безпеки ІТ-сектору

Володимир Блинков

аспірант кафедри економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: juisfan@bigmir.net,

ORCID: 0009-0001-3409-5955

Сучасний ІТ-сектор є каталізатором стрімкого економічного розвитку, ставши не тільки технологічним мотором, а й ключовим фактором в глобальному економічному ландшафті. За останні десятиліття цей сектор зазнав значних трансформацій, розвиваючись в такт із стрімким темпом інновацій та зростанням цифрової залежності. Проте, разом із зростанням можливостей, з'явилися і нові виклики, пов'язані з економічною безпекою. Зростання кількості кіберзагроз, нестабільність фінансових ринків та швидкий технологічний прогрес створюють непередбачувані умови для компаній у ІТ-секторі. Для забезпечення стійкості і вдалого функціонування організацій необхідно вдосконалювати методи оцінювання економічної безпеки. Поряд із традиційними підходами, новітні техніки та індикатори стають важливим інструментарієм для розуміння та керування ризиками.

Аналізуючи наявні засоби та методи оцінювання економічної безпеки ІТ-сектору можна виділити два основні напрями: традиційні методи оцінювання такі як SWOT-аналіз та аналіз ризиків і сучасні техніки та індикатори які включають Cyber threat intelligence і Data Envelopment Analysis.

SWOT-аналіз є одним із найпоширеніших інструментів для визначення внутрішніх сильних та слабких сторін, а також зовнішніх можливостей та загроз для організації. У контексті економічної безпеки ІТ-сектору, SWOT-аналіз може розкрити важливі аспекти, такі як кількість і якість інновацій, резерви кадрів, а також відносини з клієнтами та конкурентами.

Традиційний аналіз ризиків включає ідентифікацію можливих загроз, оцінку ймовірності їх виникнення та визначення потенційного впливу на фінансовий стан і репутацію підприємства. Враховуючи швидкі зміни в технологічному ландшафті, аналіз ризиків дозволяє ідентифікувати та нейтралізувати можливі загрози забезпечення економічної стабільності.

Cyber threat intelligence використовується для кількісної оцінки кібербезпеки та виявлення вразливостей в інформаційних системах. Визначення ключових показників ефективності та ризиків в ІТ-секторі, ця техніка дозволяє компаніям вчасно реагувати на потенційні загрози та покращувати свою кібербезпеку, що потенційно може напряму впливати на економічну стабільність ІТ підприємства.

Data Envelopment Analysis (DEA) - це методологія для вимірювання продуктивності підприємства. В ІТ-секторі вона може застосовуватися для визначення ефективності використання ресурсів, таких як технічні та людські, що дозволяє забезпечити економічну стійкість за допомогою оптимізації внутрішніх процесів.

SWOT-аналіз в контексті IT-підприємства:

- Сильні сторони: аналіз потужних сторін організації, таких як висока кваліфікація персоналу та інноваційні продукти.
- Слабкі сторони: визначення аспектів, де підприємство може покращити ефективність, наприклад, управління ризиками та залученням талантів.
- Можливості: визначення перспективних тенденцій у галузі, таких як розширення ринків або нові технології.
- Загрози: оцінка можливих загроз, таких як конкурентність чи зміни в законодавстві.

Аналіз ризиків може бути використаний для багатьох аспектів підприємства один із прикладів впровадження нового продукту:

- Ідентифікація ризиків: визначення можливих негативних наслідків при введенні нового продукту на ринок.
- Оцінка ймовірності та впливу: кількісна оцінка ймовірності виникнення ризиків та їхнього впливу на фінансові та репутаційні показники компанії.
- Управління ризиками: розробка стратегій для зменшення ймовірності виникнення ризиків або зменшення їхнього впливу.

Підхід до оцінювання за допомогою Threat Intelligence

- Збір і аналіз інформації про загрози: систематичний моніторинг та аналіз поточних кіберзагроз, включаючи нові види атак та вектори зловживань.
- Класифікація за рівнем небезпеки: визначення ступеня небезпеки кожної ідентифікованої загрози відповідно до її потенційного впливу на економічну стійкість.
- Планування та реалізація заходів безпеки: розроблення та впровадження стратегій забезпечення захисту від конкретних загроз, ідентифікованих завдяки Threat Intelligence.

Використання DEA для вимірювання продуктивності:

- Ідентифікація вхідних та вихідних параметрів: визначення ключових факторів, що впливають на ефективність підприємства.
- Вимірювання продуктивності: застосування DEA для визначення, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси.
- Впровадження оптимізаційних стратегій: розробка стратегій для оптимізації внутрішніх процесів та підвищення продуктивності.

Проаналізовані підходи до оцінки рівня економічної безпеки IT-сектору та сценарії їх застосування допомагають створити комплексний підхід до аналізу ризиків в IT-секторі, що дозволяє бізнесу ефективно управляти ймовірністю та наслідками можливих проблем. Ці сценарії дозволяють організаціям не лише аналізувати економічну безпеку, але і приймати конкретні кроки для покращення їхньої стійкості та ефективності в динамічному середовищі IT-сектору.

Список використаних джерел

1. Шершньова З. Є. *Стратегічне управління* : Підручник. – 2-ге вид, 2004. 143 с.
2. Балабанова Л.В. *SWOT-аналіз – основа формування маркетингових стратегій: навчальний*

посібник. – 2-ге вид., 2005. 301 с.

3. Кучеренко О. О. Аналіз оцінки ризиків як інструмент сталого розвитку підприємництва в умовах глобальних викликів та коронакризи // Приазовський економічний вісник. 2021. С. 72–76.

4. Kurt Baker. *What is Threat Intelligence?* // *Cybersecurity 101*. 2023. URL: <https://www.crowdstrike.com/cybersecurity-101/threat-intelligence/>.

5. Robert M. Hayes. *Data Envelopment Analysis*. 2005. URL: <https://www.scribd.com/presentation/287066870/Data-Envelopment-Analysis-ppt>.

Маркетингова політика в мережі Інтернет: тенденції та перспективи

Максим Чепуришкін

*магістрант кафедри маркетингу,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: chepuryshkinms@krok.edu.ua*

Ірина Дьячук

*студент,
к.е.н., доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Diachuk@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-7032-9379*

Інтернет-маркетинг або маркетингова політика в мережі Інтернет – це комплекс соціальних методів, що дозволяють власникам корпоративних web-ресурсів просувати свій бренд в Інтернеті. Інтернет-маркетинг має динамічний розвиток та зумовлений постійним збільшенням кількості користувачів в мережі Інтернет. За даними Київського міжнародного інституту соціології на травень 2022 року приблизно 82% опитаних користується Інтернетом хоча б раз на тиждень, з них 78% щодня чи майже щодня [1].

Використання інтернет-маркетингу та його швидкий розвиток зумовлено перевагами, які він надає компаніям порівняно з іншими каналами просування, що веде інтернет-маркетинг к масштабним перспективам та тенденціям к зростанню:

1. В першу чергу, маркетинг в мережі Інтернет надає споживачеві не лише можливість отримати інформацію про товар, але й купити його. Хоча, якщо там не буде інформації про один товар, або споживач її не знайде, то швидше за все він купить інший товар у конкурента.

2. По-друге, застосування методів інтернет-маркетингу націлене на економію коштів (на рекламі, на заробітній платі співробітників відділів продажів тощо), а також на розширення діяльності компаній, підприємств (тобто перехід з місцевого ринку на національний та міжнародний ринок). При цьому як малі підприємства, так і великі компанії мають більш однакові шанси в боротьбі за ринок. На відміну від звичайних рекламних медіа (друкованих, радіо і телебачення), вхід на ринок через мережу Інтернет є не сильно витратним. Важливим моментом є те, що на відміну від традиційних комунікативних методів просування, маркетинг в Інтернеті дає чітку статистичну картину ефективності маркетингової діяльності.

3. По-третє, у порівнянні з іншими видами медіа-маркетингу (друкованими, радіо і телебаченням), інтернет-маркетинг зростає надто швидко. Він завойовує все більшу популярність не тільки у бізнесі, але і у звичайних користувачів, які хочуть просунути свій веб-сайт або блог і звичайно заробити на ньому. В розвинених країнах, витрати на інтернет-маркетинг і різну рекламу становлять близько 5% від загальних рекламних витрат.

Найвідомішими та найпопулярнішими засобами інтернет-маркетингу є:

1. SMM – «social media marketing» - націлений на просування бренду і контенту в соціальних мережах;

2. Контекстна реклама – принцип розміщення реклами, коли вона орієнтується на зміст інтернет-сторінки вручну або автоматично, може бути у вигляді банера чи текстового оголошення;

3. SEO-оптимізація – «search engines optimization» - комплекс дій щодо внутрішньої та зовнішньої оптимізації, спрямованих на підвищення позицій сайту в пошуковій видачі.

4. Контент-маркетинг – один із найефективніших інструментів для просування бізнесу в Інтернеті, підходить для підвищення пізнаваності відомих брендів або залучення клієнтів;

5. E-mail-маркетинг – компанії використовують поштову розсилку як здатність спілкуватися зі своєю аудиторією для просування товарів, повідомлень про знижки та заходи, а також для направлення людей на web-сайт компанії;

6. Web-аналітика – сервіс для вимірювання, отримання та аналізу відомостей про відвідувачів ресурсу [2].

Маркетингова політика в мережі Інтернет та ринок інтернет-реклами продовжує зміцнювати свої позиції. В Україні впродовж 5 років частка смартфонів серед всіх мобільних пристроїв збільшилася до 85-90%. Мобільний інтернет трафік зростає. Загальний обсяг дата-трафіку зріс на 40%. Можна сміливо стверджувати, що інтернетом стала користуватися переважна більшість українців. За цей час з'явилося ціле покоління mobile-first, для яких смартфон є основним та єдиним пристроєм для користування інтернетом [3]. Наприклад, у мережі мобільної компанії «Київстар» 16,6 млн. абонентів використовують смартфони, які підтримують 4G. Також за останні три роки зросло споживання ГБ на місяць, в середньому один 4G-абонент споживає 13 ГБ на місяць та за оцінками експертів передбачається тенденція до зростання цього показника. Отже перспективним напрямом розвитку інтернет-маркетингу є персоналізація та цільовий характер впливу на споживача через мобільні пристрої.

Список використаних джерел

1. Київський міжнародний інститут соціології. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1115&page=1>.
2. Балабанова Л. В. Маркетинг підприємства: Навч. посіб. / Л. В. Балабанова. – К. : центр учбової літератури. 2019. – 612 с.
3. CASES. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://cases.media/article/yak-zminyuvavsyua-ukrayinskii-digital-vprodovzh-5-rokiv>.

Формування системи економічної безпеки підприємства

Ілля Аршаний

здобувач магістратури

кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,

e-mail: ArshaniyIVV@krok.edu.ua

Ірина Радіонова

доктор економічних наук, професор,

ДВНЗ Київський національний університет імені Вадима Гетьмана,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: IrinaR@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-0941-2867

Формування системи економічної безпеки підприємств є однією з найбільш актуальних проблем в умовах економічної невизначеності та загальної нестабільності, зокрема, тією, що пов'язана з російсько-українською війною.

Економічна безпека підприємства формується при дотриманні декількох основних принципів.

Принцип перший: формування безпеки не обмежується лише страхуванням можливих ризиків підприємницької діяльності. Це – комплекс заходів, які стосуються всіх аспектів підприємництва, а саме: використання виробничих ресурсів, управління фінансовими потоками, налагодження взаємин зі споживачами, партнерами та державою тощо. Про це, зокрема, йдеться у джерелі [1].

Принцип другий: готовність до змін. Це означає, що безпека передбачає гнучкість та адаптивність в діяльності підприємства. За сучасних умов, адаптивність означає, передусім, вдале використання сучасних технологій в комунікаціях, в прийнятті управлінських рішень. Значні можливості в забезпеченні ефективних управлінських рішень, зокрема, створюють цифрові технології та можливості штучного інтелекту (ШІ). Водночас, цифровізація може створювати додаткові інформаційні загрози. Їх обмеження яких стає важливим елементом безпеки підприємства [2].

Принцип третій: акцентування уваги на соціальних аспектах діяльності підприємства. Це означає максимально можливе в умовах війни гарантування стабільності та безпеки працівників, забезпечення гідної якості життя тощо. Акцентування уваги на соціальних аспектах діяльності підприємства є не лише проявом гуманізму та реалізацією соціальної функції підприємця, а й інструментом конкуренції за кваліфіковані кадри. Адже на ринку праці України нині спостерігається незадоволений попит на кваліфікованих працівників.

Формування системи економічної безпеки підприємства має відбуватися з урахуванням впливових чинників, які діють об'єктивно й визначають те, якою має бути модель економічної безпеки конкретного підприємства. Ці чинники можна класифікувати як внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх чинників, що можуть впливати на модель економічної

безпеки підприємства, належать:

- рідкість (унікальність) ресурсів, які, за технологією виробництва, використовує конкретне підприємство,
- форма власності та організаційна структура підприємства, визначена в його установчих документах,
- структура управління та якість управлінських кадрів підприємства, відповідно, - якість управлінських рішень щодо використання ресурсів, якими розпоряджається підприємство.

Фундаментальною основою економічної безпеки підприємства є якість управлінських рішень щодо використання фінансових ресурсів, а саме: управління капіталом, обіговими коштами, прибутком та іншими фінансовими активами. Доцільне управління фінансовими ресурсами гарантує безпеку у тому сенсі, що забезпечує збалансований потік коштів для поточних потреб підприємства, належний рівень ліквідності, уникнення перевитрат, створює передумови майбутнього зростання випуску та прибутку.

Економічна безпека підприємства ґрунтується на якості управління матеріальними ресурсами. Це управління стосується оптимізації запасів на основі обґрунтованого планування, а також відтворення та використання виробничих потужностей. Про такі завдання управління матеріальними ресурсами, зокрема, йдеться у джерелі [2].

Якість управління людськими ресурсами заради стійкості та безпеки підприємства означає, передусім, таке: підбір, навчання та розвиток персоналу, створення відносин довіри та партнерства, мотивування на досягнення кращих результатів, раціональний розподіл повноважень та відповідальності, формування комунікаційних ланцюгів та забезпечення ефективної взаємодії між підрозділами підприємства. Про такі моменти якісного управління йдеться, зокрема, у джерелі [3, 5].

До зовнішніх чинників, які можуть здійснювати вплив на модель економічної безпеки підприємства, належать:

- ринкова кон'юнктура, яка впливає на ціни тих ресурсів, які використовує підприємство й на які воно вплинути не може;
- система оподаткування та характер стосунків з органами податкової влади, які можуть або стимулювати, або стримувати підприємницьку діяльність;
- рівень розвитку фінансово-кредитної системи, яка визначає доступність та ціни кредитних ресурсів;
- наявність та надійність системи страхування ризиків підприємницької діяльності;
- макроекономічна стабільність національної економіки, яка охоплює цінову стабільність (зміни загального рівня цін), курсову стабільність (зміни курсу національної валюти), стабільність ринку праці (зміни рівня безробіття) тощо;
- соціально-політична стабільність, яка є визначальним чинником динаміки внутрішніх та зовнішніх інвестицій у вітчизняні підприємства.

Сучасне підприємство є складною системою з багатьма елементами. Тому

й його безпека також має бути системою, яка гарантує економічну стійкість підприємства загалом та всіх його елементів, зокрема. Ця система повинна формуватися на основі певних принципів та з урахуванням впливових зовнішніх та внутрішніх чинників

Ключові слова: економічна безпека підприємства, сучасне підприємство.

Список використаних джерел

1. Міжнародний науково-дослідний журнал. 2017. № 1 (55). Ч. 4.– С. 163–165.
2. Samoilenko Y., Britchenko I., Levchenko I., Lošonczy P., Bilichenko O. *Economic Security of the Enterprise Within the Conditions of Digital Transformation* *Economic Affairs*, Vol. 67, No. 04, pp., September 2022, DOI: 10.46852/0424-2513.4.2022.28 – С. 619-629.
3. Орлова В.С. Пошук резервів зниження витрат на матеріальні ресурси. *Молодий вчений*. 2014. № 4-2 (63). – С. 141–143.
4. Ганза І. В. Формування принципів управління персоналом підприємств в сучасних умовах / І. В. Ганза // *Наукові праці НУХТ.*– 2011. – № 41.– С. 112–115.
5. Філіппова С.В. Система формування і забезпечення економічної безпеки підприємства / С.В. Філіппова, О.С. Дашковський // *Економіка: реалії часу.* - 2012. - №2(3). – С. 17-21.

Маркетингова діяльність в енергетичних підприємствах

Олена Решетнік

*магістрантка кафедри маркетингу,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»», м. Київ, Україна,
e-mail: reshetnikOV@krok.edu.ua*

Ірина Дьячук

*к.е.н., доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ Університет економіки та права «КРОК»», м. Київ, Україна,
e-mail: diachuk@krok.edu.ua*

В сучасному світі, де конкуренція в енергетичному секторі набуває все більшої загостреності, маркетинг стає важливою складовою стратегії розвитку енергетичних компаній. Постійні зміни в енергетичній індустрії, ріст обізнаності споживачів та сучасні технологічні тренди вимагають від компаній не лише ефективного виробництва та передачі енергії, але й вдумливого маркетингу для забезпечення стійкої конкурентної переваги.

Маркетингова діяльність в енергетичних компаніях необхідна для залучення нових клієнтів, утримання існуючих, а також підвищення ефективності внутрішніх процесів. В умовах стрімкого розвитку відновлюваних джерел енергії, підвищення екологічної свідомості та регулювання енергетичного ринку, маркетинг стає ключовим інструментом для досягнення бізнес-цілей та задоволення потреб споживачів.

Електроенергетика як галузь має специфічні особливості, які накладають свій відбиток на маркетингові дослідження. Слід зауважити, що до маркетингових досліджень в електроенергетиці з різних причин не приділяється належної уваги. Однією з причин є монополія енергопостачальних організацій у продажу електричної і частково теплової енергії та монополія електроенергії як товару (силові процеси, електрофізичні та електрохімічні процеси, освітлення та інші).

У зв'язку з реформуванням електроенергетики монополізм підприємств галузі зменшується, розвиваються нові технології, виникають альтернативні варіанти електропостачання та теплопостачання.

Таким чином, посилюється необхідність розвитку маркетингу в електроенергетиці [1, с. 208].

Сьогодні в електроенергетиці України доцільно використовувати синхромаркетинг (для вирівнювання нерівномірного попиту) та демаркетинг (спрямований на зниження попиту). У перспективі для стимулювання електроспоживання у побутовому секторі з метою покращання умов життя населення України чи створення сприятливих умов для розвитку окремих видів виробництв використовуватиметься і ремаркетинг (для ширшого використання електроенергії у побуті та у виробництві) [2, с. 61].

У дослідженнях енергопостачальних компаній, виділяють п'ять основних категорій маркетингової діяльності:

- Альтернативне ціноутворення. Воно дає споживачам цінові сигнали, які

відображають реальні затрати компанії на генерацію електричної енергії та заохочують споживачів змінювати схеми звичайного споживання у відповідності з цими ціновими сигналами. В результаті споживачі починають інакше використовувати устаткування або прилади.

- Прямі заохочення. Споживачі одержують оплату, різноманітні форми відшкодування або кредити, стимулюючі інвестиції на устаткування та заходи, які не привабливі для користувачів без подібних заохочень. Другою метою прямого заохочення може бути відшкодування деяких затрат тих клієнтів, які приймають участь у програмах із більш низьким рівнем обслуговування, наприклад, у програмах прямого керування.

- Прямі контакти зі споживачами. Комунікація представників постачальника зі споживачами сприяє взаєморозумінню і, отже, схваленню клієнтом і прийняттю програм і діяльності постачальника. Для цього проводяться виїзди до споживачів, енергосервісні аудити, семінари.

- Торгове співробітництво. Збільшує потенціал компанії-постачальника у проведенні маркетингу та реалізації програм завдяки роботі з архітекторами, інженерами, продавцями обладнання та приладів. Програми розробляються спільно, тому енергопостачальна компанія та торгові партнери мають можливість максимізувати взаємовигідні перспективи успішного розвитку програм. Використання таких програм, як кооперативна реклама, маркетинг, навчання, сертифікація та продаж товарів і послуг.

- Реклама. Це дозволяє популяризувати нові програми серед населення та допомагає контролювати реакцію споживачів на програми, які проводить компанія. Для цього енергопостачальні компанії використовують ЗМІ. [3, с. 68–70].

Вдала маркетингова стратегія може значно змінити енергетичну компанію в різних аспектах. Ось деякі можливі зміни та вигоди, які може принести успішна маркетингова стратегія:

Збільшення клієнтської бази: Ефективний маркетинг допомагає залучити нових клієнтів, покращуючи відомість та привертаючи увагу до продуктів чи послуг компанії. Збільшення клієнтської бази може призвести до зростання прибутковості та ринкової частки.

Підвищення усвідомленості бренду: Сприяє формуванню позитивного іміджу та розпізнаваності бренду серед споживачів. Це може покращити стосунки з клієнтами та зробити компанію більш конкурентоспроможною на ринку.

Покращення відносин зі споживачами: Допомогає покращити взаємодію зі споживачами, враховуючи їхні потреби та очікування. Це може призвести до вищого рівня задоволеності клієнтів та покращити їхнє сприйняття компанії.

Оптимізація внутрішніх процесів: Впливає на внутрішні процеси компанії, стимулюючи підвищення ефективності та оптимізацію ресурсів для кращого використання можливостей ринку.

Створення довгострокової стійкості: Маркетинг є не лише інструментом для

миттєвого збільшення продажів, але й стратегією для створення довгострокової стійкості компанії на ринку.

Загалом, вдала маркетингова стратегія може допомогти енергетичній компанії зайняти більш сильну позицію на ринку, покращити стосунки зі споживачами та стати більш конкурентоспроможною у сфері енергетики.

Список використаних джерел

1. Ламакін Г.Н.. *Основи менеджменту в електроенергетиці [Електронний ресурс]: навч. посібник. Ч.1. 1-е вид. К.: ТДТУ, 208 с., 2006.*
2. Братковська К.О. *Маркетинг та ціноутворення на ринках енергії [Електронний ресурс] : навч.-метод. посібник для студ. всіх форм навчання ЗДІА спец. "ЕМ" .-Запоріжжя : ЗДІА, 2014. - 90 с. Електронна версія.*
3. *Енергетичний менеджмент / Ю.В. Дзядикевич, Р.Б. Гевко, М.В. Буряк, Р.І. Розум [Електронний ресурс] – Тернопіль: Економічна думка, 2014. – 335 с.*

Вплив інфляції на фінансову безпеку держави

Катерина Захарі

здобувачки IV курсу, гр. ФІН20,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ZakhariKO@krok.edu.ua

Ольга Чумаченко

науковий керівник, кандидат економічних наук, доцент,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: olgach@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-3404-3976

Актуальність дослідження. У сучасному світі, де економіки держав взаємодіють та впливають одна на одну, проблема інфляції стає критичною для фінансової стабільності. Зростання цін на товари і послуги викликає не тільки зміни в економічному ландшафті, але й суттєво впливає на рівень життя населення та економічну активність. Тому дослідження впливу інфляції на фінансову безпеку держави є надзвичайно актуальним для розуміння механізмів збереження економічної стійкості в умовах глобальних викликів.

Об'єктом дослідження є інфляційні процеси, які спостерігаються в економіці держави.

Предметом дослідження є вивчення взаємодії інфляції та фінансової безпеки держави.

Метою дослідження є виявлення та розуміння факторів, які визначають взаємозв'язок інфляції та фінансової безпеки держави. Розробка стратегій та рекомендацій для забезпечення стабільності та ефективного управління економічними ризиками, також, є ключовою метою.

Завдання:

- проведення аналізу впливу інфляції на рівень життя населення;
- ідентифікація інструментів урядового регулювання для контролю інфляції;
- дослідження взаємозв'язку між інфляцією та інвестиційною активністю.

Інформаційна база досліджень. Підґрунтям для написання тез стали наукові праці українських дослідників, а саме Худолій Ю.С., Василенко О.І. та Шклярчук О.В., які розглянули теоретичні та практичні аспекти впливу інфляції на економічний сегмент держави. Рекомендації та пропозиції щодо антиінфляційної політики держави розробили Рибальченко Л.В., Рядно А.В. Серед зарубіжних фінансистів, які досліджували вплив інфляції на економіку можемо виділити: Адам Фергюссон, Ніл Фергюссон, Майкл Люїс. Ще можемо додати законодавчо-нормативні акти, статистичні дані, наукові статті.

Методологія дослідження включає в себе емпіричний аналіз статистичних даних, статистичне моделювання та порівняльний аналіз для визначення ключових взаємозв'язків інфляції та фінансової безпеки.

Результати дослідження. Інфляція, як показник того, наскільки швидко зростають ціни на товари та послуги, має глибокий і часто недооцінений

ефект на фінансову стійкість країни. По-перше, інфляція може взяти на себе роль тонкого, але потужного важеля для покупельної спроможності громадян. Коли ціни на товари зростають швидше, ніж заробітна плата, це ставить під загрозу фінансовий комфорт населення. Громадяни втрачають свою здатність купувати більше за ті самі гроші, що може призвести до зменшення якості життя та споживчого попиту. По-друге, інфляція впливає на фінансову безпеку через призму інвестицій. Інвестори та фірми відчують нестабільність, коли ціни коливаються, і це може гальмувати їхні плани на ринку. Коли ризик інфляції великий, люди стають обережнішими щодо вкладання своїх грошей у довгострокові проекти, що може призвести до менш активного інвестиційного клімату та обмеження можливостей розвитку. По-третє, інфляція може стати тяжкою випробуванням для фінансових установ і банків. Високі темпи інфляції можуть підірвати стійкість банківської системи та підняти ризик для депозитарів. Банки можуть змушені піднімати відсоткові ставки, щоб компенсувати втрати від інфляції, що може мати негативний вплив на вартість кредитів та доступність фінансових ресурсів.

Формування системи національної фінансової безпеки має включати, поряд з обґрунтуванням необхідності та функціональних завдань її окремих складових та їх спеціалізації за різними ознаками фінансової загрози і "наскрізне" визначення місця й ролі цих компонентів у підтримці національної економічної безпеки [2, с.2]. Загалом можемо трактувати фінансову безпеку як взаємодію грошово-кредитної політики, фінансового та економічного сегментів, податкову та банківські системи які сфокусовані на стійке та продуктивне існування держави на макрорівні.

Важливим аргументом на користь регулювання інфляції є необхідність нарощування соціального потенціалу вітчизняної економіки, підвищення якості людського капіталу і подолання розриву між багатими і бідними верствами населення. Потреба у регулюванні інфляції обумовлена викликами глобалізації, які вимагають підвищення міжнародної конкурентоспроможності України у найближчій перспективі у майбутньому. Для забезпечення результативності регулювання чинників інфляції важливе значення має системний підхід до даної проблеми, вихідним пунктом якого є узагальнення першопричин та передумов появи антиінфляційного регулювання у розвинених країнах світу та уточнення цього поняття із метою конкретизації його сутності на теоретико-методологічному рівні [1, с.3].

Для того, щоб посприяти розвиненню антиінфляційної політики в Україні, пропонуємо такі рекомендації:

- усунення дефіциту бюджету;
- покращення стану грошово-кредитної політики держави;
- виплата державного боргу.

Контроль інфляції виявляється ключовим елементом у забезпеченні економічної стабільності, створенні умов для зростання та забезпеченні фінансової безпеки, що є визначальним для успішної економічної майстерності

держави в складних умовах сучасного світу.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження мають велике значення для формулювання ефективних економічних політик, спрямованих на збереження фінансової безпеки держави. Рекомендації можуть служити основою для прийняття урядових рішень, спрямованих на зменшення ризиків інфляції та забезпечення сталого економічного розвитку. Для зміцнення фінансової безпеки України необхідно вживати стратегічні заходи на державному рівні, які мають бути спрямовані на стабілізацію економіки країни, у тому числі і шляхом вдосконалення законодавчої бази [3, с.163].

Ключові слова: фінансова безпека, інфляція, антиінфляційна політика, регулювання, економічна стабільність, грошово-кредитна політика.

Список використаних джерел

1. Ганнусик, Ю.Б., *Антиінфляційне регулювання у сучасних умовах*, Науковий вісник Херсонського державного університету, Херсон, 2016, 7с.
2. Приходько В.П., *Фінансова безпека як основна умова ефективного функціонування держави*, Закарпаття, 2013, 4с.
3. Рибальченко Л.В., *Антиінфляційна політика фінансової безпеки держави*, Вісник економічної науки України, 2016, с. 161-166.

Сутність системи управління бізнес-стійкістю підприємств в кризових ситуаціях

Дмитро Ткачук

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: tkachukdv@krok.edu.ua,

ORCID: 0009-0008-3138-3864

Кризові ситуації ніколи не були новим явищем для таких відкритих соціально-економічних систем як підприємства. Ключовим фактором протидії кризовому розвитку є стійкість критично-важливих систем. До них відноситься й стійкість введення бізнесу. Поняття «бізнес-стійкість» лише недавно почало набувати актуальності [1], особливо, після пандемії COVID-19 й воєнного стану в Україні. Бізнес-стійкість сучасного підприємства в кризових ситуаціях повинна характеризуватися здатністю швидко адаптуватися до змін, що вимагає гнучкого управління ресурсами і реагування на нові виклики та загрози (як зовнішні, так і внутрішні). В таких умовах, особлива увага приділяється ефективному управлінню ризиками, оскільки розуміння потенційних загроз і розробка стратегій для їх мінімізації є критично важливим. Також важливу роль відіграє акцентування на сучасні технології, які дозволяють підвищити оперативність, гнучкість та адаптивність відкритої соціально-економічної системи. Окрім цього, в кризових ситуаціях особливо важливою є комунікація і прозорість. Ефективне спілкування зі співробітниками, клієнтами та партнерами допомагає підтримувати довіру та забезпечує хоч і не стійку але все таки, певну стабільність в бізнесі. Водночас, підприємства мають бути готові до переорієнтації своєї діяльності, враховуючи нові ринкові умови та можливості. В таких умовах, виникає потреба у формуванні системи управління бізнес-стійкістю підприємства.

Сутність системи управління бізнес-стійкістю на підприємствах у кризових ситуаціях є багатогранною концепцією, що переплітає теоретичні знання з практичним застосуванням. За своєю суттю вона стосується розуміння природи криз — економічний спад, повномасштабна війна, стихійні лиха чи глобальні пандемії — і унікальних проблем, які створюють негативний ефект для бізнес-операцій. Представимо сутність ключових понять в контексті розгляду системи управління бізнес-стійкістю підприємств в кризових ситуаціях:

1. Кризова ситуація – це період високої невизначеності та значного ризику, що може мати серйозний негативний вплив на організацію або на ринок загалом.

2. Управління бізнесом – це процес, за допомогою якого ресурси підприємства мобілізуються та координуються для досягнення специфічних цілей та задач.

3. Бізнес-стійкість підприємства – це ефективне управління ризиками, гнучкість у стратегічному плануванні, розвиток адаптивних організаційних структур та культур, а також інвестиції в стійкі технології та інновації.

Узагальнюючи думку О. Балабаша й І. Кузнецової [2, с. 149], управління бізнес-стійкістю підприємства можна трактувати через процесний підхід, який

передбачає ряд стадій інформаційного потоку направлено на задоволення усіх потреб споживача. Хоча ми погоджуємося із тим, що коли мова йде про будь-яку систему управління – це вже по своєму певний процес, таке трактування не розкриває ряд безпекових аспектів. На нашу думку, управління бізнес-стійкістю в кризових ситуаціях — це складне, але життєво важливе завдання, яке передбачає протидію кризовим факторам таким чином, щоб не допустити погіршення безпеки та ключових показників діяльності відкритої соціально-економічної системи під час проведення будь-яких господарських операцій.

Узагальнюючи думку О. Тура [3, с. 55], зазначимо, що в цілому, управління стійкістю на підприємстві має на меті забезпечення ефективно протидіяти різноманітним зовнішнім та внутрішнім викликам і загрозам, з мінімізацією їх негативного впливу та збереженням високого рівня конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі. Відтак, на нашу думку, основною метою сучасної системи управління бізнес-стійкістю підприємства в кризових ситуаціях є уможливлення формування безпекового середовища при якому забезпечується безперервність діяльності відкритої соціально-економічної системи при складних умовах.

Ключовим для сучасної системи управління бізнес-стійкістю на підприємствах у кризових ситуаціях є детальна структура її компонентів, які включають інструменти оцінки ризиків, стратегічні канали зв'язку, безпекова стратегія, плани на випадок непередбачених обставин, стратегії управління ресурсами та протоколи сталого відновлення. Кожен із цих компонентів відіграє життєво важливу роль у забезпеченні підприємств гнучкістю та прогнозованістю, необхідними для подолання кризовому розвитку. Реалізація цих компонентів так само важлива, як і їх розробка, і вимагає детального підходу, що враховує обмеження ресурсів, навчання співробітників, взаємодію із зацікавленими сторонами та здатність адаптуватися до різних кризових сценаріїв.

Окремим питанням є на яких принципах повинно базуватися сучасна система управління бізнес-стійкістю підприємства, особливо коли мова йде про воєнний стан. В першу чергу слід говорити про принцип гнучкості й адаптивності, що передбачає здатність системи швидко адаптуватися до умов, що змінюються, включаючи зміни в логістиці, постачанні та ринкових вимогах. Далі, повинен йти принцип плановості, що передбачає наявність чіткого плану дій на випадок різноманітних надзвичайних ситуацій, включаючи плани евакуації, плани збереження даних та критично важливих процесів. Принцип трансформації сьогодні, в умовах цифровізації, слід розуміти, як використання сучасних технологій для підвищення ефективності, спрощення комунікацій та захисту даних є ключовим аспектом в умовах нестабільності. Принцип соціальної відповідності розглянемо як постійна підтримка високих стандартів етики та соціальної відповідальності допомагає зберігати довіру та лояльність клієнтів та співробітників, що особливо важливо у кризові періоди.

Таким чином, досліджуючи сутність, мету та принципи сучасної системи управління бізнес-стійкістю підприємства при кризових ситуаціях, слід

зазначити її вкрай гостру актуальність сьогодні при динамічному зовнішньому середовищі. Впровадження ефективної системи управління бізнес-стійкістю дозволяє таким відкритим соціально-економічним системам як підприємства ефективно реагувати на кризові ситуації, мінімізуючи ризики та зберігаючи конкурентоспроможність. В перспективі, слід зосередитися на дослідженні впливу глобалізації, змін клімату, воєнного стану та інших макроекономічних факторів на бізнес-стійкість підприємств України. Окреме питання для подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду у сфері управління бізнес-стійкістю підприємств та впровадження найкращих практик.

Список використаних джерел

1. Кузнецова І. Формалізація процедури оцінювання фінансової стійкості як стадії процесу стратегічного управління підприємством. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2017. № 5. С. 84–94.
2. Кузнецова І.О., Балабаш О.С. *Управління бізнес-стійкістю підприємств на ринку хлібопродуктів: (Монографія)* / Харків: «Діса плюс», 2020. 192 с.
3. Тур О.В. Ринкова стійкість підприємства в сучасній економічній науці. *Наукові праці НУХТ* 2016. Том 22, № 3. С. 55 - 63.

Особливості розвитку ІТ-компаній у сучасних економічних реаліях

Ярослав Процько

*аспірант 1 року навчання, спеціальність 051 «Економіка»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
email: ProtskoYO@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0000-7649-245X*

Ольга Пилипенко

*науковий керівник, к.е.н., доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна*

Анотація. У тезах розглянута динаміка ринку ІТ-послуг України та вплив Російської агресії на діяльність ІТ-компаній.

Сфера інформаційних технологій протягом кількох останніх десятиліть генерувала значні досягнення, ставши одним із лідерів створення доданої вартості та внутрішнього валового продукту. Висока оплата праці в ІТ-компаніях, прив'язана до валюти, достатньо низький поріг входу для молоді-випускників навчальних закладів, щорічні значні темпи зростання виручки, як правило, експортна орієнтація зумовлюють привабливість роботи в ІТ-секторі. Однак, навіть за таких сприятливих умов переважна більшість ІТ-компаній відчували на собі руйнівну силу російської агресії, що проявилось у зниженні показників ділової активності, фінансового стану, обсягів експорту та грошових надходжень. Тому важливо визначити напрями подолання впливу негативних факторів на діяльність ІТ-компаній, адже, незважаючи на складну ситуацію, галузь і надалі вважається надзвичайно перспективною.

Метою роботи є дослідження особливостей діяльності ІТ-компаній, які склалися на сучасному етапі розвитку економіки країни.

Ринок інформаційних технологій України є одним із провідних центрів розробки програмного забезпечення у Східній і Центральній Європі. Так, у 2022 р. ІТ-сектор забезпечив 3,5% ВВП України [1], а валютні надходження від його діяльності склали 7,34 млрд дол. США [2]. Обсяг експорту збільшився на 400 млн дол. США (5,8%) у 2022 р. порівняно з 2021 р. За даними НБУ, у структурі загального експорту послуг з України у 2022 р. частка комп'ютерних послуг зросла на 7,7% та становила 45,5%, порівняно з попереднім роком.

Як свідчать дані [3], експорт ІТ-послуг з України в першому півріччі 2023 року скоротився на 9,3% і склав 3,4 млрд дол., порівняно з аналогічним періодом минулого року. У першому кварталі 2023 року експорт ІТ-послуг з України знизився на 16% і склав 1,68 млрд дол., порівняно з 2022 роком. Такий же обсяг було зафіксовано і у першому кварталі 2023 року.

Слід зазначити, що ситуація могла би бути значно гірша, якби не комплекс заходів, проведених більшістю ІТ-компаній, що вигідно відрізняє їх від підприємств, які діють в інших сферах економіки. Мова йде про релокацію бізнесу, завдяки якій вдалося зберегти робочі місця та результативність діяльності. Близько 70% компаній переїхали в інше місце у межах країни або за кордон. В

Україні релокація більшості ІТ-компаній відбулася у західні області. Лише 5% компаній закрили офіси, а за кордон частково або повністю перемістилися 42% компаній [4].

Російська агресія суттєво змінила регіональну структуру ІТ-галузі. Найбільшими ІТ-кластерами до початку широкомасштабного вторгнення були Київ та Харків. Дві третіх сумарного чистого доходу, задекларованого ІТ-компаніями України в 2022 році було сконцентровано у столиці України – 123,7 з 184,4 млрд грн. Саме в місті Києві офіційно зареєстровано 3013 (52,4%) компаній зі сфери інформаційних технологій з відомою ненульовою виручкою, яку було згенеровано впродовж 2022 року [3].

Якщо Києву вдалося відстояти позицію лідера в ІТ-галузі, то на друге місце вийшли Львів і Львівська область – 10,4% від усіх доходів, Харків і Харківська область – 8,1%, Дніпро і Дніпропетровська область – 4,2%, Вінниця і Вінницька область – 3,4%, Одеса і Одеська область – 1,7%.

Отже, можна визначити чинники, які суттєво впливають на розташування і концентрацію ділової активності у ІТ-секторі України:

- зосередження освітньо-наукових центрів у великих містах з постійним припливом кваліфікованих та англійськомовних фахівців;
- критична маса системоутворюючих ІТ-компаній, які формують попит на ринку праці та забезпечують безперервний потік високооплачуваних замовлень;
- розвиток міської ІТ-екосистеми на базі об'єднання зацікавлених учасників та стейкхолдерів навколо спільних інтересів та економії витрат на масштабах;
- активна міська політика і високий рівень урбаністичного комфорту, якщо ІТ-сектор розглядається муніципальною владою як пріоритетний стратегічний напрям розвитку громади [1].

Таким чином, ІТ-сектор у сучасній економіці залишається пріоритетним напрямом для досягнення стратегії максимальної макроекономічної стабільності завдяки забезпеченню продуктивної зайнятості та можливості закласти фундамент фінансової бази для повоєнної відбудови.

Ключові слова: ІТ-компанія, ІТ-сектор, інформаційні технології, ІТ-послуга.

Список використаних джерел

1. Фактор успіху. URL: <https://forbes.ua/innovations/faktor-uspikhu-visim-lideriv-ukrainskogo-it-biznesu-pro-rezultati-2022-go-i-te-kudi-rukhatimetsya-rinok-28022023-11995> (дата звернення 19.10.2023).
2. ІТ-індустрія - єдина зростаюча експортна галузь в Україні. URL: <https://itukraine.org.ua/updated-data-it-industry-is-the-only-growing-export-industry-in-ukraine.html> (дата звернення 20.10.2023).
3. Корнилюк Р. Розвиток ІТ в Україні: поточна ситуація та перспективи. URL: <https://blog.youcontrol.market/rozvitok-it-v-ukrayini-potochna-situatsiia-ta-pierspektivi/> (дата звернення 19.10.2023).
4. Як працюють українські ІТ-компанії під час війни: релокація та нові проекти. URL: <https://dailylviv.com/news/osvita-i-nauka/yak-pratsuyut-ukrayinski-it-kompaniyi-pid-chas-viiny-relokatsiya-ta-novi-proiekti-107536> (дата звернення 20.10.2023).

Цифрові інструменти у маркетингу послуг

Єлизавета Беконіна

здобувач IV курсу, гр. МА-20,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: BekoninaIM@krok.edu.ua

Ірина Мала

науковий керівник,

старший викладач кафедри управлінських технологій,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: IrynaMB@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-00030773-5336

Актуальність дослідження. У сучасному світі, де технологічний прогрес стрімко розвивається, використання цифрових інструментів у маркетингу послуг стає важливим чинником для успішного просування та конкурентоспроможності бізнесу. Актуальність дослідження полягає в тому, щоб розкрити потенціал цифрових інструментів, їх вплив на ефективність маркетингових стратегій та визначити оптимальні підходи до їх використання в сфері послуг.

Об'єктом дослідження є практика використання цифрових інструментів у маркетингових кампаніях сфери послуг. Досліджуються конкретні інструменти, їхні характеристики та результативність в конкретних випадках застосування.

Предметом дослідження: вивчення цифрових інструментів, що використовуються в маркетингу послуг. Аналізується їхнє функціональне призначення, можливості та вплив на стратегії маркетингу в сучасному бізнес-середовищі.

Метою дослідження полягає в розкритті потенціалу цифрових інструментів у маркетингу послуг, визначенні їхньої ефективності та розробці рекомендацій щодо оптимального використання для досягнення стратегічних маркетингових цілей. Для досягнення мети дослідження в роботі поставлено та вирішено наступні завдання:

- аналіз основних цифрових інструментів;
- визначити, як цифрові інструменти впливають на сприйняття та поведінку цільової аудиторії.

Інформаційна база досліджень Теоретичні та практичні аспекти цифрових інструментах в маркетингу послуг розглянуто у працях таких вітчизняних та зарубіжних учених: І. В. Бойчук, Л. В. Балабанова, Є. П. Голубков, Т. В. Дейнекін, Т. В. Дубовик, Н. С. Ілляшенко, С. М. Ілляшенко, І. Л. Литовченко, М. С. Лебеденко, М. А. Окландер, В. П. Пилипчук, В. Л. Плєскач та ін. Також інформаційною базою дослідження були аналізи сучасних тенденцій у сфері цифрового маркетингу, дієвості цифрових інструментів у маркетингових кампаніях, а також на публікаціях та статистичних даних від провідних агентств інтернет-маркетингу, наукових статей, бізнес-журналів і онлайн-ресурсів з маркетингу та інновацій.

Методологія дослідження. У роботі використовуються методи та засоби

комбінованого підходу, що включає в себе аналіз літературних джерел, аналіз статистичних даних, обробка та статистичний аналіз отриманих результатів для вивчення та узагальнення основних тенденцій.

Етапи та результати дослідження. В сучасному світі, де технології стрімко розвиваються, цифрові інструменти стають невід'ємною складовою успішних маркетингових стратегій, особливо у сфері послуг. Цей есе присвячено розгляду ключових аспектів та переваг використання цифрових інструментів у маркетингових кампаніях послугових компаній. Основу сучасного суспільства складає стрімко зростаюча мережа електронних знань та інструментів, що охоплює виробників, постачальників, продавців, покупців і користувачів інформації в електронній формі. Це Інтернет-портали, електронні ринки і магазини, торговельні майданчики й біржі, корпоративні інформаційні системи, електронні фінансові послуги, онлайн-навчання, електронна пошта, електронні ЗМІ, електронний уряд та багато іншого.

Узагальнено електронний маркетинг являє собою соціальний та управлінський процес, спрямований на задоволення потреб споживачів у мережі Інтернет при створенні пропозиції та обміну товарів або послуг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Цифровий маркетинг (Digital Marketing) являє собою сучасний інструмент просування продукту, торгової марки чи бренду за допомогою всіх цифрових каналів (телебачення, Інтернет, радіо, мобільні телефони тощо). Цифровий маркетинг тісно пов'язаний з Інтернетмаркетингом, але в ньому вже розроблено низку технік, що дають змогу досягати цільової аудиторії навіть в оффлайн-середовищі (використання додатків у телефонах, sms/mms, рекламні дисплеї на вулицях тощо). Також тут ефективно використовують мобільний маркетинг, рекламні дисплеї, POS-термінали, виставкові LCD стенди з презентаціями, QR-коди в рекламних плакатах і журналах тощо [1].

Основними інструментами цифрового маркетингу можна вважати SEO (оптимізація сайту в пошукових системах), пошуковий маркетинг (Search Engine Marketing, SEM), клієнто-орієнтовану стратегію розвитку підприємства в Інтернет (e-Customer Relationship Management, ECRM), контекстну рекламу, SMM (соціальний медіамаркетинг), технологію Big Data, RTB (торги в реальному часі), вірусний маркетинг (Word of Mouth Marketing, WOM).

Цифрові інструменти дозволяють точно визначати аудиторію та надавати персоналізовану інформацію. Геотаргетинг дозволяє доставляти пропозиції та рекламу, орієнтовані на конкретний регіон або місцезнаходження клієнта.

Присутність на соціальних мережах стає необхідністю. Вони дозволяють компаніям не лише просувати свої послуги, а й взаємодіяти з клієнтами, отримувати відгуки та відповідати на їхні запитання.

Цифрові інструменти надають можливість збирати детальні дані про ефективність маркетингових кампаній. Аналітика дозволяє вимірювати конверсії, взаємодію та інші ключові показники.

Існує безліч прикладів успішного використання цифрових інструментів

у маркетингу послуг. Наприклад, впровадження чат-ботів для швидкого обслуговування клієнтів, використання відеомаркетингу для демонстрації послуг, або розсилка персоналізованих пропозицій через електронну пошту. Публікація цікавого та корисного контенту є важливим елементом цифрового маркетингу. Блоги, статті, інфографіка допомагають не лише позиціонувати компанію як експерта у сфері, але й привертати нових клієнтів.

Uber використовує мобільний додаток для зручного замовлення та оплати транспортних послуг. Клієнти можуть відслідковувати місцезнаходження водія, оцінювати послугу та залишати відгуки – цифровий інструмент – мобільний додаток.

Netflix використовує платформу для стрімінгу відео, щоб надавати клієнтам доступ до широкого асортименту фільмів і серіалів. Алгоритми рекомендацій допомагають пристосовувати контент до індивідуальних вподобань – цифровий інструмент – платформа для стрімінгу відео [2].

Zoom надає можливість віддаленим командам, бізнесам та освітнім установам проводити відеоконференції, вебінари та онлайн-зустрічі. Цей інструмент став невід'ємною частиною робочого та освітнього процесу – цифровий інструмент - відеоконференційна платформа.

По-перше, важливо зазначити, що кожен бізнес повинен починати з аналізу своєї цільової аудиторії. Сучасний споживач є досить вибагливим, тому розуміння їхніх потреб, побажань і поведінки на цифрових платформах є критично важливим для успіху маркетингової стратегії.

Другий аспект полягає в ретельному виборі соціальних мереж для взаємодії з аудиторією. Не кожна соціальна платформа підходить для всіх видів бізнесу. Також, створення якісного та різноманітного контенту на цих платформах допоможе привернути увагу та підтримати інтерес клієнтів.

Далі, варто акцентувати увагу на персоналізації кампаній. Завдяки цифровим інструментам, бізнес може надавати індивідуалізований контент та пропозиції, що позитивно впливає на взаємодію та лояльність клієнтів.

Аналітика та відстеження результатів є ключовими компонентами успішної маркетингової стратегії. Використовуючи аналітичні інструменти, бізнес може швидко адаптувати свою стратегію відповідно до реакції аудиторії, що дозволяє ефективно вкладати ресурси [3].

Мобільний маркетинг в сучасному світі не можна недооцінювати. З огляду на зростання використання смартфонів, оптимізація контенту для мобільних пристроїв є важливим етапом.

Заключною рекомендацією є постійний експеримент з новими цифровими технологіями. Віртуальна реальність, інтерактивні контенти та інші інноваційні підходи можуть надати бізнесу конкурентну перевагу.

Загалом, використання цифрових інструментів у маркетингу послуг є невід'ємною частиною успішного бізнесу. Правильна стратегія, зосереджена на аудиторії, персоналізації та аналітиці, може відкрити безліч можливостей для зростання та розвитку.

Практична значущість результатів дослідження. Виявляється у великій кількості способів, які сприяють покращенню стратегій маркетингу та, в кінцевому підсумку, успіху бізнесу. Результати дослідження можуть вказати на те, які цифрові інструменти є найбільш ефективними для реклами певних видів послуг. Це дозволить підприємствам максимізувати ефективність своїх рекламних кампаній та зменшити витрати. З розумінням того, як клієнти сприймають цифровий контент та взаємодіють з ним, бізнес може адаптувати свій контент для поліпшення взаємодії з аудиторією, зокрема, підвищити рівень залучення та лояльності клієнтів. Збільшивши розуміння того, як користувачі сприймають цифровий контент, компанії можуть створювати більш цільовані кампанії та привертати нових клієнтів.

Ключові слова: цифровий маркетинг, соціальні мережи, SEO, маркетинг, стратегія, інструмент, реклама.

Список використаних джерел

1. Швиденко О. Що таке Інтернет-маркетинг? / О. Швиденко. – URL: <https://edorada.org/uk/node/259>.
2. Яцюк Д. В. Цифровий маркетинг: майбутнє маркетингових комунікацій в брендингу. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 7. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2015/16.pdf.
3. Гриценко С.І. Цифровий маркетинг – нова парадигма розвитку освітніх кластерів в умовах глобалізації. Вісник економічної науки України. 2016. № 1 (30). С. 29–31.

Взаємообернений вплив цінової політики та іміджу бренду

Костянтин Ребекевша

*студент 4-го курсу спеціальності маркетинг,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: RebekevshaKK@krok.edu.ua*

Олена Наумова

*науковий керівник,
доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olenan@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1237-833X*

Активний розвиток глобальних ринків та зростання конкуренції призводять до необхідності ретельного вивчення взаємозв'язку між ціновою політикою та іміджем бренду. Компанії повинні розуміти, як встановлення цін впливає на сприйняття їхнього бренду споживачами, та як бренд може мати вплив на ціну, які наслідки можуть бути від такої взаємодії. Дослідження взаємозв'язку цінової політики та іміджу бренду є важливим для ефективного використання каналів комунікації та побудови довгострокових відносин із споживачами.

Метою дослідження є розробка ефективних стратегій управління ціновою політикою та іміджем бренду для досягнення конкурентної переваги та задоволення потреб цільової аудиторії.

Для вирішення даної проблеми важливо провести аналіз сучасних наукових підходів до вивчення взаємодії цінової політики та іміджу бренду. Збір та аналіз даних про споживачів стане ключовим етапом для визначення їхньої реакції на цінові стратегії та впливу на сприйняття бренду. Розробка оптимальних цінових стратегій, що враховують особливості цільової аудиторії, буде спрямована на формування позитивного іміджу бренду. Визначення ключових факторів ефективності взаємодії цінової політики та іміджу бренду сприятиме підвищенню конкурентоспроможності компаній.

На першому етапі дослідження ми здійснювали аналіз наукових джерел на предмет виявлення різноманітних підходів до розуміння іміджу бренду та цінової політики. Один з них полягає в тому, щоб розглядати цінову політику як інструмент формування іміджу бренду. Це означає, що цінові стратегії можуть впливати на сприйняття споживачами якості продукту та його статусу. Інший підхід полягає в аналізі взаємодії між ціновою політикою та іміджем бренду через призму споживчої поведінки та психології споживачів. Інші дослідження фокусуються на вивченні того, як позиціонування бренду впливає на можливість встановлення високих цін або, навпаки, вимагає встановлення доступних цін для підтримання уявлення про бренд [1].

У нашому дослідженні ми відзначили, що цінова політика має суттєвий вплив на імідж бренду. Стратегії ціноутворення можуть формувати у споживачів уявлення про доступність, привабливість, елітарність та вищу якість продукту. Наша позиція базується на результатах дослідження, яке показало, що цінові

стратегії повинні відображати цінності компанії та взаємодіяти з психологією споживачів для досягнення конкурентних переваг.

Ми провели дослідження і з'ясували, що цінова політика має значний вплив на імідж бренду. Зниження цін може сприяти утворенню у споживачів уявлення про доступність та привабливість бренду, тоді як висока ціна може створювати уявлення про елітарність та вищу якість продукту. Цінові стратегії можуть впливати на сприйняття споживачами якості продукту та його статусу на ринку [2]. Додаткові джерела дослідження фокусується на вивченні впливу іміджу бренду на формування цінової політики, досліджуючи, як позиціонування бренду впливає на можливість встановлення високих цін або, навпаки, вимагає встановлення доступних цін для підтримання уявлення про бренд [3].

Прикладом для обґрунтування вищесказаного може слугувати приклад роботи компанії Earth's Natural Alternative. Earth's Natural Alternative спеціалізується на виробництві та продажі екологічно чистої продукції для здоров'я [4]. Заснована вона була з метою не тільки для задоволення потреб споживачів у високоякісних товарах, але й для здійснення виробництва, яке не завдає непередбачуваної шкоди довкіллю. Однією з ключових стратегій її діяльності стала особлива цінова політика, спрямована на підкреслення екологічної відповідальності та утворення позитивного іміджу. Earth's Natural Alternative обирає стратегію високих цін для своєї продукції, аргументуючи їхню вартість високою якістю, безпекою для довкілля та підтримкою сталого розвитку. Такий підхід дозволяє компанії позиціонувати себе на ринку як провідного виробника екологічно чистих товарів та вказує на глибокий зв'язок цін з внутрішніми цінностями компанії. Earth's Natural Alternative вирізняється від конкурентів завдяки якісному підходу до виробництва та зобов'язанню до сталого розвитку. Цінова політика, яка відображає цінності компанії, дозволяє відзначитися на ринку та привертати споживачів, які прагнуть обирати екологічно чисті продукти та підтримувати виробника з високими стандартами екологічної відповідальності.

Результати дослідження показали, що цінова політика є не лише економічним аспектом, але й стратегічним інструментом для формування іміджу бренду. Компанії можуть адаптувати свої цінові стратегії для досягнення конкурентної переваги, взаємодії з психологією споживачів та створення унікального статусу на ринку. Аналіз взаємодії цінової політики та іміджу бренду демонструє, що цінові стратегії можуть впливати на сприйняття якості продукту споживачами. Зниження цін може бути використано для створення враження про доступність та привабливість бренду, тоді як висока ціна може створювати уявлення про елітарність та вищу якість продукту.

Узагальнюючи, вивчення взаємодії цінової політики та іміджу бренду є критично важливим у сучасному бізнес-середовищі. Наш аналіз показав, що цінові стратегії можуть суттєво впливати на сприйняття бренду споживачами, формуючи їхнє уявлення про якість продукту та його статус. На нашу думку способом вирішення цієї проблеми є одночасна розробка цінової стратегії разом із розробкою стратегії просування бренду, та прогнозування їхньої взаємодії та

впливу один на одного. Приклад компанії Earth's Natural Alternative ілюструє успішне використання цінової політики для підтримки екологічного іміджу та позиціонування на ринку як виробника екологічно чистих товарів. Інноваційні стратегії управління ціновою політикою та іміджем бренду дозволяють компаніям досягати конкурентної переваги та задовольняти потреби цільової аудиторії.

Ключові слова: бренд; імідж; ціноутворення; взаємозалежність; аналіз.

Список використаних джерел

1. Інструменти інтернет-маркетингу та їх переваги для сучасних українських підприємств. Ефективна економіка : веб-сайт. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2429> (дата звернення 21.11.2023).
2. СТРУТИНСЬКА, Ірина Володимирівна. Бренд-менеджмент: теорія і практика. Навчальний посібник. 2015. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/7116/6/Navchalno_metodychnyj_pidruchnyk.pdf (дата звернення 21.11.2023).
3. СКУБЧЕНКО, Аліна Олександрівна. Інтернет-технології як спосіб просування сучасних брендів. 2019. Bachelor's Thesis. КПІ ім. Ігоря Сікорського. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/31833/1/Skubchenko_bakalavr.pdf (дата звернення 21.11.2023).
4. Earth's Natural Alternative. веб-сайт. URL: <https://www.enaecogoods.com> (дата звернення 21.11.2023).

Популяризація узвару

Надія Єфіменко

*студентка 3 курсу спеціальності «маркетинг»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YefimenkoNH@krok.edu.ua*

Олена Наумова

*науковий керівник,
доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olenan@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1237-833X*

Узвар – це традиційний український напій, приготований з сухофруктів та спецій. Цей напій має багато корисних властивостей, таких як поліпшення травлення, зміцнення імунної системи, Крім того, узвар є натуральним антиоксидантом, який допомагає у боротьбі зі стресом.

На жаль, багато українців ще не знайомі з цим корисним напоєм, тому актуальною є проблема розробки та реалізації ефективної маркетингової стратегії для популяризації узвару. Метою якої є розповісти про узвар, як про корисний і смачний напій, який можна пити в будь-який час дня [1].

Одна з проблем, які ускладнюють вживання узвару в Україні – це складність організації постачання сухофруктів та спецій для його приготування. Вартість цих інгредієнтів може змінюватися залежно від сезону та постачальника. Це може значно вплинути на якість та доступність напою. Існують також проблеми, пов'язані з сезонним характером вживання та можливими алергічними реакціями на окремі компоненти узвару. Деякі люди можуть мати алергічні реакції на певні фрукти або спеції, які використовуються для приготування узвару. Це звісно обмежує обсяги споживання цього напою для деяких груп населення, але ця група населення є мало чисельною.

Ще одна проблема пов'язана з виробництвом узвару – це недостатня обізнаність споживачів про корисні властивості узвару та можливість включення його в щоденний раціон харчування. Недостатня кількість інформації в ЗМІ та реклами є причиною низького рівня попиту на узвар.

Наше дослідження показало, що найпопулярнішим періодом вживання узвару в Україні є осінньо-зимовий період. Однією з найбільш поширених причин вживання узвару в цей період є недостатня кількість сонячних днів у цю пору, яка провокує депресивний настрій у людей. Цей напій дозволяє швидко подолати пригнічений психоемоційний стан завдяки багатому складу вітамінів та мікроелементів. Регулярне вживання узвару зміцнює нервову та серцево-судинну системи організму людини. Крім того, у 75% опитаних кореспондентів узвар асоціюється з приємними дитячими спогадами, приготування його бабусяю, зі святкуванням родиною новорічних свят. 80% респондентів висловили твердження, що узвар підіймає їм настрій та надає потужний заряд енергії.

Задля того, щоб узвар набув широкої популярності по всій країні, необхідно

провести дослідження цільової аудиторії та розробити ефективну маркетингову стратегію. Це дозволить залучити українців до регулярного вживання узвару і переконати їх у його перевагах. Одним з основних елементів стратегії є використання соціальних медіа для просування узвару. Соціальні медіа є потужним інструментом маркетингової комунікації, який дозволяє залучити більше українців до споживання цього продукту. Також можна співпрацювати з декількома роздрібними мережами супермаркетів для просування та збуту узвару. Доцільним є організація таких маркетингових заходів, як: дегустація в супермаркеті, демонстрація продукції та спеціальні знижки для залучення покупців.

Наше дослідження виявило чималу потенційну цільову аудиторію, яка складається з роботодавців. Ті роботодавці, які запровадили в офісі вживання працівниками узвару замість кави та чаю, отримали вагомі позитивні результати за досліджуваній період: відбулося збільшення рівня працездатності працівників, скорочення кількості непродуктивних і частих перерв, зменшення кількості днів перебування працівників на лікарняному.

Незважаючи на окреслені вище проблеми, узвар залишається сталим та екологічно чистим вибором покупців. Він готується з натуральних інгредієнтів, які є доступними в Україні. Використання узвару може сприяти зменшенню використання штучних напоїв та різноманітних добавок, що мають негативний вплив на здоров'я та навколишнє середовище [2].

Отже, узвар – це не тільки корисний напій та засіб підвищення продуктивності роботи, але й частина нашої культурної спадщини. Важливо зберегти його традицію та популярність серед населення, щоб наступні покоління могли насолоджуватися його неповторним смаком і користю для здоров'я.

Ключові слова: маркетинг; узвар.

Список використаних джерел

1. О. М. Литвиненко *НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ТА ІНСТИТУЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИН*. 2020. С. 2–3.
2. Остапчук А. М. *ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУХНІ // Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ. Вінниця: Редакційно-видавничий. – С. 109.*

Перспективи використання концепції дизайнерського мислення у бізнесі

Олеся Ананьєва

*к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ananyeva.o@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9544-7408*

На сучасному етапі розвитку економіки все більш очевидним стає той факт, що традиційні методи ведення бізнесу, спрямовані на ефективне використання ресурсів, оптимізацію витрат підприємства втрачають свою актуальність та першочерговість. На сьогоднішній момент основну увагу необхідно приділяти якісно новим методам, серед яких можна виділити концепцію дизайнерського мислення, яка досить успішно використовується багатьма провідними західними компаніями. Серед них варто виділити такі: Apple, Google, UberEats, Airbnb, Zoom та інші.

Одним із перших, хто почав досліджувати дизайнерське мислення був інженер, дизайнер Бакмінстер Фуллер, який намагався поєднати наукові методи та інженерний дизайн для досягнення вищої ефективності. Також в 60-х роках ХХ ст. в Скандинавських країнах починає з'являтися кооперативний (спільний) дизайн, який передбачав залучення користувачів до дискусії, які по суті самі пропонували нові, оригінальні ідеї. Ця методика у 80-х роках ХХ ст. почала активно досліджуватися і в США теоретиком дизайну Девідом Норманом, який запропонував ідею дизайну, зорієнтованого на користувача.

Вагомий внесок у розвиток дизайнерського мислення здійснює американський промисловий дизайнер, філософ та теоретик дизайну Віктор Папанек своєю книгою «Дизайн для реального світу» (1971 р.). Він створив важливу основу для максимальної орієнтації дизайнерського мислення на потреби людей [1].

Особливого поширення дизайнерське мислення набуло в 90-ті роки ХХ століття, коли в Каліфорнії (США) було засновано дизайнерську компанію IDEO. Дана компанія дуже швидко практично підтвердила можливість і необхідність використання концепції дизайнерського мислення для вирішення економічних, соціальних, технічних, екологічних завдань. Тім Браун, генеральний директор компанії IDEO, розглядає дизайнерське мислення як людиноцентричний підхід, який використовує набір інструментів дизайнера для поєднання людських потреб, технологічних можливостей та вимог успішного бізнесу [2].

Використовуючи за основу методику дизайн-мислення, розроблену в IDEO, в 2005 р. співзасновник компанії Девід Келлі створив на базі Стендфордського університету Інститут Хассо Платнера (D.School), який викладає курс дизайнерського мислення як універсальний підхід до розробки та впровадження технічних та соціальних інновацій.

Отже, сьогодні відбувається радикальна зміна ролі дизайну із інструменту проектування суто естетичних властивостей предметів до комплексної концепції управління бізнесом, яка базується на інноваційному, клієнтоорієнтованому

підході задля досягнення успішного функціонування підприємства в довгостроковій перспективі.

До ключових особливостей дизайнерського мислення відносять: чіткий орієнтир на споживача; гнучкий та адаптивний підхід до кожного клієнта; вирішення складних, непередбачуваних завдань; розгляд проблеми з різних сторін, що дозволяє запропонувати оригінальне її вирішення; залучення до роботи спеціалістів із різних сфер діяльності; основою дизайн-мислення є творчий процес.

Використання дизайн-мислення в діяльності підприємств повинно поєднувати три аспекти:

1. Бажаність. Визначається чи буде корисним дане рішення для споживачів.
2. Здійсненність. Враховуються ресурсні можливості підприємства для реалізації відповідного рішення.
3. Життєздатність. Оцінюється вплив ідеї на ефективність функціонування підприємства в довгостроковій перспективі [3].

Американською консалтинговою компанією Forrester було проведено опитування щодо пріоритетів впровадження дизайнерського мислення в бізнесі. Згідно з результатами якого респонденти виділили такі основні пріоритети: підвищення рівня задоволення клієнтів; визначення стратегічних пріоритетів для бізнесу; скорочення часу виходу продукції на ринок; підвищення продуктивності; зростання продажів [4].

Дослідивши сутність та особливості дизайнерського мислення, розглянемо основні переваги його впровадження на вітчизняних підприємствах:

1. Істотне зростання прибутковості діяльності підприємств шляхом максимального врахування потреб та запитів споживачів. Думки клієнтів враховуються як на етапі емпатії, так і під час безпосереднього тестування продукції. Згідно з дослідженнями американської консалтингової компанії Forrester на початкових етапах дизайн-мислення забезпечує рентабельність інвестицій на рівні 85 % і вище [5].

2. Підвищення інноваційності діяльності підприємства. Дизайнерське мислення дозволяє відійти від традиційних, застарілих методів ведення бізнесу і змістити акцент на інноваційну складову, що ставить підприємство на більш вигідні позиції, порівняно із його конкурентами.

3. Дизайнерське мислення сприяє розвитку творчих здібностей у працівників, оскільки працівники задіяні в пошуку і розробці оригінальних рішень. Крім того, робота в команді допомагає покращити співпрацю всередині підприємства.

4. Мінімізація ризиків діяльності підприємства. В дизайнерському мисленні прототипи підлягають обов'язковому тестуванню, що дозволяє отримувати зворотній зв'язок від клієнтів та переконатися в успішності нової ідеї.

Отже, проведене дослідження свідчить, що дизайнерське мислення є пріоритетною концепцією ведення бізнесу, яка дозволяє вирішити багато складних проблем діяльності підприємства, створювати продукцію, яка відповідає запитам

споживачів і забезпечити стабільну його роботу в довгостроковій перспективі. Багато відомих світових компаній ефективно впроваджує дану концепцію в свою практику. В майбутньому варто приділяти значну увагу досвіду використання дизайнерського мислення в українських компаніях та розробці інструментарію оцінки ефективності його впровадження.

Ключові слова: Дизайн; дизайнерське мислення; бізнес.

Список використаних джерел

1. Уроки історії: як виникло та розвивалося дизайн-мислення. URL: <https://www.platfor.ma/specials/uroky-istoriyi-yak-vynyklo-ta-rozvyvalos-dyzajn-myslennya/>.
2. IDEO. Design thinking. URL: <https://designthinking.ideo.com/>.
3. What is design thinking. URL: <https://www.ideo.com/blogs/inspiration/what-is-design-thinking>.
4. The Total Economic Impact™ Of IBM's Design Thinking Practice. URL: <https://www.ibm.com/downloads/cas/Z4WBDR8Q>.
5. Ryan Hart. Design Thinking Can Deliver An ROI of 85% Or Greater. URL: <https://www.forrester.com/blogs/design-thinking-can-deliver-an-roi-of-85-or-greater/>.

Діджитал маркетинг: ключова роль у сучасній економіці

В`ячеслав Киричук

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: kyrychukvv@krok.edu.ua

Ірина Дьячук

к.е.н., доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: Diachuk@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0001-7032-9379

У сучасному світі, що стрімко розвивається, діджитал маркетинг стає необхідною ланкою в ефективному функціонуванні економіки. Його вплив на бізнес та споживачів стає дедалі важливішим, враховуючи швидкі технологічні зміни та розширення цифрового простору. Він включає в себе широкий спектр інструментів та стратегій, таких як соціальні мережі, контент-маркетинг, пошукова оптимізація, електронна комерція та інші. Його гнучкість дозволяє компаніям адаптуватися до змін у споживчому поведінці та ефективно взаємодіяти з аудиторією.

Діджитал маркетинг відкриває нові можливості для взаємодії з аудиторією. Споживачі активно залучаються до онлайн-платформ, де вони мають змогу ділитися своїми враженнями, відгуками та очікуваннями. Це надає підприємствам можливість створювати персоналізовані стратегії маркетингу та забезпечує зростання лояльності клієнтів. Завдяки йому компанії можуть легко розширювати свої ринки за межі національних кордонів. Електронна комерція дозволяє здійснювати торгівлю онлайн, а ефективна реклама та просування забезпечують пристосування до потреб різних культур та ринків.

Не зважаючи на переваги, діджитал маркетинг стикається з вимогами та викликами. Розвиток технологій вимагає постійного оновлення стратегій, а також забезпечення кібербезпеки та захисту конфіденційності клієнтів.

Однією з ключових складових діджитал маркетингу є аналіз великих обсягів даних. Використання цих даних дозволяє підприємствам створювати персоналізовані пропозиції та точно визначати потреби аудиторії, що сприяє підвищенню конверсії та зростанню прибутку.

Діджитал маркетинг став необхідністю для розвинених країн, де швидкі технологічні зміни перетворюють бізнес-середовище. Застосування онлайн-стратегій дозволяє підприємствам максимально ефективно взаємодіяти з аудиторією та адаптуватися до її потреб. Споживачі в інтернеті, інтерактивність з аудиторією та аналітика даних – це ключові елементи, які формують успіх діджитал маркетингу.

Проте, існує частина світового ринку, яка ще не використовує потенціал діджитал маркетингу в повній мірі. У багатьох країнах розвивається традиційна модель реклами, що залишає частину ринку невикористаною. Це відкриває нові

можливості для компаній, які готові вкластися в діджитал-стратегії та здобути конкурентну перевагу на цьому непройденному шляху. Діджитал маркетинг – не просто інструмент реклами, а ключ до розширення впливу бізнесу в світі, де відсутність онлайн-присутності може означати втрату перспективних можливостей.

Інфляція - це слово, яке не викликає гарних настроїв. Зростання вартості товарів і послуг зазвичай завдає шкоди як споживачам, так і підприємствам. Коли купівельна спроможність долара падає, споживачі бачать, що їхні зарплати не надто розтягуються, а підприємства спостерігають, як норма прибутку падає. Діджитал маркетинг створює можливості для того, щоб підприємства залишалися конкурентоспроможними та економили в періоди високої інфляції [1]. Оскільки однією з головних причин інфляції є високі споживчі витрати та надлишок капіталу на ринку, купівельні звички споживачів не зміняться миттєво. І оскільки підприємствам потрібно отримувати більше доходів, щоб не відставати від своїх збільшених витрат, захоплення інтересу та витрат споживачів є ключовим.

Дослідження показують, що взаємозв'язок між інфляцією, причинами інфляції та боротьбою з інфляцією є дещо суперечливим. Ось кілька основних причин, чому організаціям потрібно продовжувати або подвоїти діджитал маркетинг у складних економічних умовах:

Економічна ефективність. Цифровий маркетинг — це економічно ефективний спосіб просування бізнесу, особливо під час високої інфляції, коли вартість традиційних рекламних каналів, таких як телебачення, радіо та друковані ЗМІ, може різко зрости. Цифрові маркетингові канали, такі як соціальні медіа, маркетинг електронною поштою та оптимізація пошукових систем (SEO), як правило, дешевші та пропонують вищу віддачу від інвестицій.

Цільова аудиторія. Цифровий маркетинг дозволяє компаніям орієнтуватися на певну аудиторію на основі демографічних показників, інтересів, поведінки та місцезнаходження. Це дозволяє компаніям ефективніше та результативніше охоплювати ідеальних клієнтів.

Аналітика та дані. Цифровий маркетинг надає компаніям аналітику та дані для вимірювання успіху їхніх маркетингових кампаній. Аналізуючи такі дані, як трафік веб-сайту, залученість у соціальні мережі та кількість відкритих електронних листів, компанії можуть приймати рішення на основі даних, щоб покращити свої маркетингові зусилля.

Гнучкість: цифровий маркетинг дозволяє компаніям швидко й легко коригувати свої маркетингові стратегії відповідно до мінливих умов ринку. Під час високої інфляції підприємствам може знадобитися змінити свої стратегії ціноутворення, і цифровий маркетинг може допомогти їм донести ці зміни до своїх клієнтів.

Список використаних джерел

1. Чому цифровий маркетинг може допомогти під час високої інфляції [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.elevatodigital.com/why-digital-marketing-can-help-during-times-of-high-inflation/>.

Особливості маркетингового підходу китайських компаній

Вероніка Білик

*студентка IV курсу спеціальності маркетинг,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BilukVA@krok.edu.ua*

Олена Наумова

*доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olenan@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1237-833X*

Китай продовжує виступати як один із найбільших економічних гравців у світі. Зростання економіки створює нові можливості для китайських компаній розширювати свої ринки як внутрішньо, так і на міжнародному рівні. Важливість даного дослідження допоможе активно розвинути маркетинг українських компаній та покращити розуміння особливостей їхніх маркетингових стратегій, щоб допомогти підприємствам з інших країн адаптувати свої підходи для конкуренції на глобальному рівні.

Проаналізувавши наукові джерела, ми виокремили ключові фактори ефективності маркетингового підходу китайських компаній.

По-перше, це цифрова трансформація. Китайські компанії активно впроваджують технології штучного інтелекту, машинного навчання та аналізу даних для покращення маркетингових стратегій. Вони використовують ці технології для прогнозування споживчих тенденцій, персоналізації пропозицій і оптимізації взаємодії з клієнтами. Зростаюча популярність мобільних платежів і електронної комерції в Китаї зумовлює використання таких технологій для просування товарів та послуг. Компанії активно використовують платформи такі, як Alibaba та Tencent для створення онлайн-екосистем та підтримки продажів [1].

По-друге, це споживчі тенденції та постійні інновації. Китайські компанії вдаються до вивчення споживчих уподобань, взаємодії з клієнтами через соціальні мережі та швидку адаптацію до нових модних та технологічних тенденцій. Компанії роблять чіткий і сильний акцент на інноваціях, спрямовуючи свою увагу на дослідження та розробки нових продуктів та послуг, використовуючи технологічні інновації для вдосконалення продуктового портфеля [2].

По-третє, це крос-культурна адаптація. Китайські компанії застосовують глибоке розуміння культурних контекстів для створення ефективних маркетингових повідомлень, що відповідає специфіці різних аудиторій. Це є модифікація продуктів, реклами та упаковки для врахування унікальних особливостей кожного регіону чи країни [3].

У нашому дослідженні ми визначили декілька найкращих переваг маркетингу китайських компаній. Серед них можна визначити фактор гнучкості та швидкості постачання, тобто китайські компанії можуть швидко виробляти та постачати великі обсяги товарів, що дозволяє їм ефективно реагувати на зміни

в попиті ринку та просувати свої нові лінійки. Також, основною перевагою маркетингового підходу китайських компаній у порівнянні з європейськими є масштабна підтримка бізнесу через соціальні мережі. Використання соціальних мереж для взаємодії з аудиторією і реклами продуктів дозволяє китайським компаніям досягати вагомого впливу на покупців та швидко залучати нових споживачів.

З мінусів можна відзначити проблеми з репутацією компаній. Китайські компанії час від часу зіштовхуються з проблемами щодо якості товарів та питань безпеки, що може впливати на їхню репутацію на міжнародному рівні. Це пов'язане з тим, що якісна продукція виробляється для Китаю, а для інших країн використовують більш дешевші матеріали, що впливає на саму якість.

Другим мінусом є питання політико-правові бар'єри. Боротьба з політико-правовим тиском іноземних урядів сильно впливає на міжнародну діяльність китайських підприємств. Компанії часто стикаються з юридичним тиском у зв'язку з питаннями, такими як тарифи, антимонопольні розслідування, цензура та інші правові виклики.

Результати дослідження показали, що китайські компанії вже довели свою здатність конкурувати на глобальному рівні, але не достатньо, у порівнянні з внутрішнім ринком. Вони активно використовують цифрові технології, розвиваються в інноваціях та швидко розширюються на міжнародні ринки. Великий вплив китайських платформ електронної комерції, таких як Alibaba і JD.com, а також технологічних гігантів, таких як Huawei та Xiaomi, є свідченням успішного маркетингового стратегічного планування. Проактивне використання соціальних мереж, великі обсяги даних для аналізу споживчої поведінки та швидка реакція на зміни на ринку також визначають успішність китайських компаній у сфері маркетингу.

З іншого боку, деякі аспекти, такі як проблеми з контролем якості товарів та питання безпеки, можуть становити виклик для маркетингових стратегій китайських компаній, особливо на міжнародних ринках, де вимоги до якості і стандарти можуть відрізнятись.

Узагальнюючи, можна відзначити, що китайські компанії ефективно використовують маркетингові стратегії. Вони виявляють високу гнучкість та інноваційність, активно впроваджуючи цифрові технології та штучний інтелект в маркетингові практики. Глобалізація та розвиток міжнародних брендів свідчать про успіх китайських компаній у побудові своєї глобальної присутності.

Ключові слова: маркетинг; компанії; ефективність; Китай.

Список використаних джерел

1. Чжоу, В., & Хвостенко, Д. О. (2021). ЗАРУБІЖНІ МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ КИТАЙСЬКИХ КОМПАНІЙ. *Китаєзнавчі дослідження*, (2), 83-92. <https://doi.org/10.51198/chinesest2020.02.083> (дата звернення 29.11.2023).
2. Сабецька, Т. (2022). ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ КОМПАНІЙ АЗІЙСЬКОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ. *Еко-*

номіка та суспільство, (36). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-41> (дата звернення 29.11.2023).

3. Особливості маркетингу по-китайськи. українських підприємств. Веб-сайт. URL: <https://uainfo.org/blognews/1506345351-osoblivosti-marketingu-po-kitayski.html> (дата звернення 29.11.2023).

Використання ШІ в маркетингу

Сергій Зайцев

*студент 4-го курсу спеціальності маркетинг,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ZaitsevSO@krok.edu.ua*

Олена Наумова

*науковий керівник,
кандидат економічних наук, доцент кафедри управлінських технологій,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlenaN@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6557-6890*

Штучний інтелект стає все більш важливим інструментом в сучасному маркетингу. Він дозволяє аналізувати величезні масиви даних, автоматизувати процеси та надавати персоналізований досвід.

Використання маркетингових інструментів ШІ вимагає часу і навчання, а також гарантій якості даних. Якщо маркетингові інструменти ШІ не навчені на основі високоякісних даних, є ризик ухвалити необґрунтовані рішення, що може підірвати довіру споживачів та зробити зусилля маркетингу марними. Один з ключових ризиків при використанні ШІ в маркетингу - захист конфіденційних даних клієнтів. Важливо розуміти цей аспект при розробці маркетингових стратегій та застосуванні ШІ.

Дослідити ключові напрямки використання ШІ в маркетингу, переваги та недоліки, а також можливі способи мінімізації потенційних ризиків. Знання цих аспектів допоможе підприємствам успішно вдосконалити свою маркетингову діяльність за допомогою інноваційних технологій.

Штучний інтелект – це спеціально навчена програма, яка за допомогою алгоритмів майже із точністю відтворює процес мозкової діяльності людини. ШІ може виконувати поставлені завдання, поступово навчатися на основі наданої інформації [1]. Використання технологій штучного інтелекту у сфері маркетингу створює можливість випереджати конкурентів на кроки вперед. Засоби на основі ШІ дозволяють втілити у життя стиль спілкування бренду, висвітлити його переваги та сильні сторони, забезпечуючи конкурентну перевагу.

Згідно зі статистикою IBM Global AI Adoption Index 2022, 35 % компаній вже почали застосовувати технології ШІ у своїй роботі [4]. Ще 42 % досліджують можливості для їхньої подальшої реалізації. Рішення маркетолога інтегрувати штучний інтелект у повсякденну роботу матиме безліч переваг [4]. ШІ може вплинути на успішність бізнесу, адже завдяки спеціальним інструментам можна вирішити такі завдання [1, 4]:

1. ШІ покращує традиційні дослідження ринку - економить час, автоматично генерує звіти, правильно оцінює значення та емоції тексту, дає точні результати в реальному часі.

2. Чат-боти в маркетингу - швидко реагують на запити клієнтів, збирають дані про них, пропонують персоналізовані поради щодо покупок.

3. ШІ в цифровій рекламі - аналізує інформацію про користувача, показує найбільш актуальні оголошення цільовій аудиторії.

4. ШІ в SEO - пропонує тип контенту для збільшення трафіку, покращення рейтингів; аналізує конкурентів.

5. ШІ в email-маркетингу - створює автоматизовані кампанії, оптимізує тематичний рядок, визначає частоту та час надсилання.

Але маркетингові інструменти ШІ не знають автоматично, які дії робити для досягнення маркетингових цілей. Вони, як і люди, потребують часу і навчання, щоб дізнатися про організаційні цілі, вподобання клієнтів, історичні тенденції, зрозуміти загальний контекст і отримати досвід. Цей процес навчання також вимагає гарантій якості даних. Якщо маркетингові інструменти ШІ не навчені на основі високоякісних даних, які є точними, своєчасними та репрезентативними, зрештою ухвалюватимете неточні рішення за даними, які насправді не відображають бажання споживачів, що зробить ваш блискучий новий маркетинговий інструмент ШІ не більше ніж іграшкою [2].

При використанні ШІ в маркетингових кампаніях і операціях важливо почати з ретельного планування. Це гарантує, що маркетингові команди зведуть до мінімуму витрати й отримають максимальну віддачу від інвестицій у ШІ за мінімальний час. Перш ніж впроваджувати будь-які маркетингові інструменти ШІ, цифровим маркетологам слід врахувати кілька ключових факторів [1, 3]:

1. Постановку цілей - визначити сфери для покращення, та встановити чіткі КРІ для оцінки успішності.

2. Конфіденційність - використовувати дані клієнтів етично та відповідно до регуляторних норм.

3. Дані - потрібна велика кількість якісних даних з різних джерел для навчання алгоритмів ШІ.

4. Інтеграція - інструменти ШІ найбільш ефективні у складі комплексної маркетингової стратегії.

Існує безліч варіантів використання маркетингу ШІ у програми цифрового маркетингу, і кожен з цих варіантів використання дає різні переваги. Наприклад, маркетинг на основі ШІ може бути корисний у таких сферах, як зниження ризиків, підвищення швидкості, підвищення задоволеності клієнтів, збільшення доходів і багато іншого. Вигоди можуть бути кількісно вимірюваними (кількість продажів) або такими, що не піддаються кількісній оцінці (задоволеність користувачів). Є кілька загальних переваг, які можна застосувати в різних сценаріях використання маркетингу ШІ [5, 6]:

1. програматик-медіабайнг використовує машинне навчання для автоматичного розміщення реклами в реальному часі на основі даних про цільову аудиторію. Це дозволяє командам маркетологів гнучко налаштовувати рекламні кампанії, щоб задовольнити актуальні потреби і інтереси клієнтів;

2 предиктивна аналітика - на базі штучного інтелекту дозволяє ефективно аналізувати великі масиви даних та прогнозувати майбутню поведінку клієнтів. Використовуючи машинне навчання для вилучення знань з даних,

маркетологи можуть краще розуміти переваги цільової аудиторії та планувати більш персоналізовані і своєчасні маркетингові кампанії. Наприклад, Amazon використовує предиктивну аналітику, щоб пропонувати споживачам товари на основі минулих покупок і поведінки, підвищуючи конверсію і задоволеність клієнтів;

3. динамічне ціноутворення – в режимі реального часу на основі ШІ, аналізує великі дані про попит, виручку компанії та ціни конкурентів. Такі гнучкі ціни оптимізують продажі, підвищують конкурентоспроможність та дозволяють швидко реагувати на коливання ринку.

Незважаючи на те, що маркетингові інструменти штучного інтелекту все ще значною мірою є новими доповненнями до маркетингового простору, його популярність обіцяє тільки зростати.

Штучний інтелект відкриває значні можливості для трансформації та підвищення ефективності маркетингової діяльності підприємств. Використання інструментів на основі ШІ дозволяє автоматизувати рутинні процеси, покращити аналіз даних, персоналізувати взаємодію з клієнтами та приймати обґрунтовані рішення в режимі реального часу. Разом з тим, успішне впровадження технологій ШІ в маркетинг вимагає належного планування, забезпечення якісних даних для навчання алгоритмів, а також інтеграції інструментів ШІ в загальну стратегію. Правильне використання переваг штучного інтелекту при мінімізації ризиків дасть змогу компаніям оптимізувати витрати, підвищити конверсію та лояльність клієнтів, випереджаючи конкурентів.

Список використаних джерел

1. *Web-promo. (2023). Веб-промо: Розробка сайтів, SEO та Інтернет-маркетинг (сайт). ТОВ "ВЕБ-ПРОМОУШН", Київ, Україна. [українська]. Посилання (<https://web-promo.ua>).*
2. *Kreston GCG. (2021). Використання технологій на основі штучного інтелекту в аудиті (веб-стаття). Аудиторсько-консалтингова компанія "Kreston GCG", Київ, Україна. [українська]. Посилання (<https://kreston.ua>).*
3. *European Business Association. (2023). Київ, Україна. [англійська, українська,]. Посилання (<https://eba.com.ua>).*
4. *Кар'єра ІТ Ізраїлю. (2022). Штучний інтелект (ШІ) в маркетингу (веб-стаття). Видання "Кар'єра ІТ Ізраїлю", Тель-Авів, Ізраїль. [українська]. Посилання (careers.israelit.pro).*
5. *Rank Tracker. (2022). ШІ та маркетинг (веб-стаття). Компанія Rank Tracker, Лімасол, Кіпр. [українська]. Посилання (<https://ranktracker.com>).*
6. *SuperBusiness. (2022). Застосування штучного інтелекту в управлінні бізнесом (веб-стаття). Компанія SuperBusiness, Київ, Україна. [українська]. Посилання (<https://SuperBusiness.Com.Ua>).*

Перезавантаження кар'єри: IT-перекваліфікація як стратегічний крок

Микола Сміленко

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: smilenkoMY@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0001-7690-3765

У сучасному світі IT-сфера постійно зростає та розвивається, що породжує велику потребу в кваліфікованих кадрах. З'являються нові технології, які змінюють вимоги до навичок та знань фахівців. Спостерігається стрімкий розвиток сфер штучного інтелекту, кібербезпеки, аналізу даних та інших галузей, що вимагають постійного оновлення знань.

Згідно з дослідженнями, відсоток кадрового дефіциту в IT-секторі підвищується рік від року. Це створює унікальні можливості для тих, хто прагне перекваліфікуватися в цій області. IT-перекваліфікація стає стратегічним кроком для індивідуума, оскільки вона відкриває шлях до кар'єрного зростання та нових можливостей у сучасному ринку праці [1].

Процес перекваліфікації в IT-сфері передбачає використання різних стратегій та інструментів. Традиційне навчання, навчання на спеціалізованих курсах, вузькоспеціалізовані програми перепідготовки, онлайн-ресурси та самостійне вивчення - це лише деякі з інструментів, які допомагають в цьому процесі.

Одним з ключових аспектів успішної перекваліфікації є підтримка та менторство. Взаємодія з досвідченими фахівцями допомагає вирішувати складні завдання, надихає на розвиток та сприяє швидшій адаптації до нової сфери [2].

Також важливою є роль доступу до різних ресурсів, програм та платформ для підтримки процесу перекваліфікації в IT. Ці інструменти не лише надають можливість отримати знання, а й сприяють використанню практичних навичок у реальних сценаріях.

Світ IT-індустрії сповнений успішних прикладів людей, які змогли успішно перекваліфікуватися та досягти вражаючих результатів. Їхні історії служать натхненням для тих, хто розглядає перехід до IT-сфери.

Реальні історії успіху різних професійних профілів дозволяють краще зрозуміти переваги та виклики, з якими може стикнутися людина у процесі переходу до IT. Вони дають цінні поради та інсайти, які допомагають іншим у плануванні та реалізації своєї власної стратегії перекваліфікації.

Приклади успішних програм перекваліфікації в IT-сфері в Україні:

- "Lviv IT School": Lviv IT School - це одна з найбільших шкіл програмування у Львові, яка займається перекваліфікацією студентів на різних курсах, включаючи веб-розробку, тестування програмного забезпечення та аналітику даних. Школа співпрацює з великими IT-компаніями та надає студентам можливість здійснити стажування після успішного завершення курсу.

- "Beetroot Academy": Beetroot Academy - це мережа шкіл програмування

та ІТ-курсів з представництвами по всій Україні. Школа пропонує курси з програмування, тестування, дизайну та інших ІТ-спеціальностей. Студенти мають можливість отримати реальний досвід роботи через участь у проектах та стажуваннях у партнерських компаніях [3].

Ці приклади демонструють успішні програми та школи, які допомагають українським громадянам перекваліфікуватися та отримати практичні навички для роботи в ІТ-сфері. Кожен з цих кейсів відображає різні аспекти підготовки фахівців до кар'єри в ІТ та надає можливість студентам отримати не лише теоретичні знання, а й практичний досвід у реальних умовах роботи.

Список використаних джерел

1. Єврокомісія визначила стратегічні цілі цифрового розвитку ЄС до 2030 року (2021). <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3205020-evrokomisia-viznacila-strategicni-cili-cifrovogo-rozvitku-es-do-2030-roku.html> [1].
2. Поясок Т. Б. Застосування інформаційних технологій в навчальному процесі: науково-методичний посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів економічного профілю / Т. Б. Поясок. – Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2009. – 104 с [2].
3. Експрес-аналіз поточного стану ІТ освіти в Україні: матеріали для обговорення (2021). <http://surl.li/admzy>. [3].
4. Котельникова Ю. М. Менеджмент програмних продуктів в ІТ-компаніях України: роль Product Manager в команді розробників програмного забезпечення / Ю. М. Котельникова, О. А. Кравчук, Д. С. Касьмін // Академічні візії. – 2023. – Вип. 19. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7861634>.
5. ІТ спеціальності та університети для програмістів в США (2021). <https://edusteps.com.ua/ua/articles/us/1792-it-specialnosti-ta-universiteti-dlja-programistiv-v-ssha.html>.

Платформа для автоматизованого рекрутингу ІТ-фахівців в Outstaffing компанію

Іван Панченко

аспірант,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: panchenkovv@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-4236-3160

В сучасному динамічному світі ІТ-індустрії, де зміни в технологіях відбуваються щодня, важливо мати ефективні стратегії управління персоналом для забезпечення стабільності та конкурентоспроможності бізнесу. Один із важливих аспектів цього питання - це управління кадрами, зокрема, процес рекрутингу та відбору ІТ-фахівців [1].

Outstaffing в ІТ є однією зі стратегій управління персоналом, яка набула популярності серед компаній, що спеціалізуються в сфері інформаційних технологій. Модель Outstaffing полягає в делегуванні певних функцій або проектів стороннім ІТ-фахівцям через зовнішню компанію, яка спеціалізується на наданні подібних послуг.

ІТ-Outstaffing компанії виконують ключові завдання, такі як швидке забезпечення проектів необхідними та висококваліфікованими фахівцями, зменшення витрат на управління персоналом та зниження ризиків, пов'язаних зі змінами в технічних вимогах проекту [2].

Проте, зростання обсягів робіт та швидка плинність персоналу у сфері ІТ-аутстафінгу вносять нові виклики в управління рекрутингом. У статті розглядається актуальна проблема недостатньої ефективності та тривалості процесу рекрутингу ІТ-фахівців для Outstaffing компаній.

Автор пропонує вирішити цю проблему шляхом розробки інноваційної ІТ-платформи, спрямованої на автоматизацію рекрутингових процесів та розширення мережі партнерів, які постачають висококваліфікованих ІТ-кадрів для компаній, що працюють в галузі ІТ. Це дозволить не лише оптимізувати витрати та час, але й забезпечить стабільний доступ до потрібних ресурсів для ефективного ведення проектів у сфері інформаційних технологій [3].

Для досягнення запланованих цілей та реалізації запропонованих інновацій у роботі Outstaffing компаній, були обрані та використані певні технічні методи та інструменти. Підходячи до розробки автоматизованої ІТ-платформи, команда проекту скористалася наступними методами:

1. Вибір технологій: Наявність багатьох доступних на ринку технологій дозволила зробити обґрунтований вибір платформи та мов програмування, що найкраще відповідали потребам системи.

2. Розробка чат-боту: Для забезпечення ефективного спілкування з партнерами та клієнтами був розроблений чат-бот, який використовувався для автоматизації процесів реєстрації партнерів, сповіщення про відкриті вакансії та нові запити.

3. Створення веб-застосунку: Для зручного управління та обробки даних був розроблений веб-застосунок, який забезпечує реєстрацію компаній-партнерів, облік запитів від клієнтів та опрацювання резюме інженерів.

4. Реалізація онлайн-взаємодії: Щоб забезпечити оперативність та реагування на запити у режимі реального часу, система була налаштована на безпервну взаємодію через онлайн-режим.

5. Функціональність системи: Основна увага при розробці була зосереджена на взаємодії з клієнтами та партнерами через платформу, забезпеченні максимальної користі для обох сторін.

6. Захист даних: Велика увага приділялася забезпеченню безпеки та конфіденційності даних, зокрема, під час обміну резюме та інших конфіденційних даних.

Список використаних джерел

1. Marynenko N.Yu. *Ukraine's IT outsourcing companies performance. Actual problems of modern technologies : book of abstracts of the VIII International scientific and technical conference of young researchers and students, (Ternopil, 27th-28th November, 2019) / N.Yu Marynenko, Yu .V Chaika // Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil Ivan Puluj National Technical Universtiy [et al.]. Ternopil : TNTU. – 2019. – Vol. 3, p. 146.*
2. Khalatur S. *NEW BUSINESS STRATEGIES FORMATION OF ENTERPRISES AND OUTSOURCING DEVELOPMENT AS A CONDITION FOR INCREASING COMPETITIVENESS IN THE MARKETS OF EUROPE AND UKRAINE: COMPARATIVE ANALYSIS / S. Khalatur, N. Kuprina, L. Kurbatska // Baltic Journal of Economic Studies. – 2021. – Vol. 7(4). pp. 203–213.*
3. Marynenko N. *IT OUTSOURCING CONTRIBUTION TO THE UKRAINE'S ECONOMY [Електронний ресурс] / N. Marynenko, I. Kramar, H. Tsikh // TNTU. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/31424/2/FMZKP_2020_Marynenko_N-It_outsourcing_contribution_22-26.pdf.*

Недержавне пенсійне забезпечення як інструмент соціального захисту населення

Сніжана Юрескул

*магістрантка спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»,*

*ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YureskulSO@krok.edu.ua*

Ігор Румик

*науковий керівник, д.е.н., професор, завідувач кафедри
національної економіки та фінансів*

*ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: rutykii@krok.edu.ua,*

ORCID: 0000-0003-3943-639X

Найбільш затребуваним інструментом соціального захисту населення є пенсійне забезпечення, адже воно виступає єдиним джерелом доходу для більшості непрацездатних громадян, а відтак, прямо впливає на якість їх життя. Як відомо, українське суспільство перебуває у демографічній кризі, що супроводжується процесами зовнішньої міграції переважно молодих людей, які б мали сплачувати внески до державного пенсійного фонду. Через низьку народжуваність працездатного населення меншає, людей похилого віку, навпаки, стає більше, тому очевидно, що солідарна пенсійна система не може забезпечити гідні виплати майбутнім пенсіонерам. За таких умов актуальними є питання, пов'язані з функціонуванням недержавних пенсійних фондів.

За даними ООН, Україна входить в топ-15 країн світу з найшвидшими темпами скорочення населення. У найближчі десятиріччя скорочення населення відбуватиметься майже виключно за рахунок населення працездатного віку. За умови збереження поточних показників народжуваності, смертності та міграцій, ООН прогнозує зменшення чисельності населення України до 2050 р. на 28%. Водночас, частка осіб віком 60 років і старше зростає до 32% внаслідок наступних причин:

- через зменшення кількості працюючих, які сплачують ЄСВ, страхові внески в солідарну систему (без врахування військових) зменшились на 25% (за даними корпоративного НПФ НБУ);
- за статистичними спостереженнями 2022 року, економічна активність знизилась на 30%;
- співвідношення застрахованих осіб до пенсіонерів складає 1:1, тобто один працюючий, який сплачує ЄСВ, утримує одного пенсіонера. Крім того, через міграцію таке співвідношення може ще більше погіршуватись, що негативно відобразиться на фінансуванні солідарних пенсій;
- середній розмір пенсії на сьогодні (4623 грн) часто не покриває базових потреб людини і є найнижчим в Європі (за даними ПФУ);
- коефіцієнт заміщення (відсоток від зарплати, який людина може отримувати в якості пенсії) складає близько 30%, це означає, що при виході на пенсію доходи

людини зменшуються втричі.

Таким чином, можна констатувати, що існуюча в Україні солідарна пенсійна система не є ефективною за всіма показниками. Очевидно, що для зміни цього становища необхідно збільшувати надходження до Пенсійного фонду України, зокрема, шляхом збільшення величини пенсійного внеску та чисельності платників внеску або/та підвищення пенсійного віку. Такі шляхи є вкрай непопулярними заходами, як і намагання покращити становище через ліквідацію самого Пенсійного фонду з передачею його функцій Міністерству фінансів України, Державній казначейській службі України або створення Національного страхового агентства.

Збереження солідарної системи не в змозі вирішити існуючі проблеми. Натомість, необхідно розбудовувати прогресивну систему пенсійних накопичень, яку наразі реалізують лише недержавні пенсійні фонди.

Отримати недержавне пенсійне забезпечення можна шляхом страхування довічної пенсії у страхових компаніях або відкриття депозиту в банківських установах. Однак, страховики надають такі послуги у межах страхування життя та діють з метою отримання прибутку, а покриття ризиків розміщення вкладу в банк обмежується сумою, яку визначає Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Враховуючи це, на перше місце виходять недержавні пенсійні фонди, що виконують важливі функції. До них належать:

- акумуляція і мобілізація коштів пенсійних внесків і заощаджень;
- облік і обслуговування пенсійних рахунків учасників, пенсійних рахунків професійних пенсійних систем;
- інвестування пенсійних накопичень і пенсійних резервів через управляючі компанії на підставі договору довірчого управління в інструменти фінансового ринку, дозволені законодавчо;
- обслуговування актуарних розрахунків (Корнеєв, 2011).

Найбільш поширеною діяльністю недержавних пенсійних фондів є інвестування. Учасники цієї системи здійснюють внески у фонд, а той розміщує нагромадженні кошти на фінансовому ринку, тим самим збільшує свій дохід і, відповідно, зростає розмір пенсійних виплат учасникам системи. Основною метою такої діяльності є забезпечення дохідності пенсійних активів вище рівня інфляції (Румик, Кузьмінський & Костильова, 2023). Ефективність процесу інвестування залежить від правильно обраної інвестиційної політики. Оскільки недержавні пенсійні фонди зацікавлені у покращенні власного інвестиційного портфеля для його підтримки та забезпечення вони мають дотримуватись таких принципів, як зменшення ризику інвестицій, адекватності капіталу фонду, ліквідності, прибутковості.

Важливою передумовою розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення є не лише бажання юридичних та фізичних осіб вигідно інвестувати вільні кошти, а й наявність достатньої кількості установ, які здатні це реалізувати. За даними Державного реєстру фінансових установ, у 2023 році в Україні налічувалося шістьдесят три недержавні пенсійні фонди та дев'ятнадцять

адміністраторів їх діяльності.

Отже, недержавні пенсійні фонди є важливим інструментом гарантування належного рівня життя населення, що досягло пенсійного віку. При наявності дієвої організації, прибуткового інвестування, ефективного регулювання та управління, вони можуть стати запорукою підвищення рівня соціального добробуту населення, а також сприятимуть зменшенню тягаря на Пенсійний фонд України та Державний бюджет, що є важливим для економічного розвитку країни в сучасних умовах.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення; соціальний захист; солідарна система; недержаний пенсійний фонд; інвестування.

Список використаних джерел

1. Корнєєв, В.В. (2011). Недержавні пенсійні фонди як важлива складова системи недержавного пенсійного забезпечення: їх сутність та функції. *Ефективна економіка*, 8, 1-3. Доступ через: <http://www.econotyu.nauka.com.ua/?op=1&z=2077>.
2. Пенсійний фонд України: офіційний сайт. Доступ через: <https://www.pfu.gov.ua/2157129-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2022-rik/>.
3. Корпоративний недержавний пенсійний фонд Національного банку України: офіційний сайт. Доступ через: <https://knpf.bank.gov.ua>.
4. Румик, І.І., Кузьмінський, В.З. & Костильова, В.В. (2023). Особливості функціонування недержавних пенсійних фондів. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2(70), 29-37. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-70-29-37>.

Діагностика фінансового стану підприємства

Ольга Чумаченко

*к.е.н, доцент, доцент кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgach@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3404-3976*

Тетяна Антонець

*студентка кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yehorovati@krok.edu.ua*

Головним складником успіху підприємства сьогодні є застосування новітніх підходів, принципів та інструментів в управлінні підприємством. Досягнення цілей підприємства можливе лише завдяки вчасному та оперативному діагностуванню фінансового стану суб'єкта господарювання. Оскільки неефективна організація управління фінансовими ресурсами та кризовий стан економіки вимагають від підприємства безперервно проводити аналіз фінансового стану підприємства, проблема ефективного здійснення фінансової діагностики підприємства нині актуальна.

Мета дослідження полягає в визначенні сутності, етапів та напрямів проведення діагностики фінансового стану підприємства, виявленні резервів підвищення його ринкової вартості та забезпечення ефективного розвитку.

Становлення ринкової економіки в Україні, поява фінансових ринків, дефіцит фінансових ресурсів об'єктивно сприяли розвитку такого важливого напрямку аналітичної роботи, як фінансовий аналіз і діагностика.

Особливістю формування ринкової економіки, крім посилення впливу жорсткої конкурентної боротьби, є зміни в технології виробництва, комп'ютеризація опрацювання економічної інформації, постійні нововведення в податковому законодавстві, зміни процентних ставок і курсів валют тощо.

В цих умовах перед керівництвом підприємства виникає багато проблемних питань. Відповідь на них може дати діагностика фінансового стану, яка є одним з інструментів дослідження ринку та забезпечення конкурентоспроможності підприємства, за допомогою якого відбувається раціональний розподіл матеріальних і фінансових ресурсів (Чемчикаленко, 2019).

Одна з найважливіших умов успішного управління підприємством - аналіз і системне вивчення фінансового стану підприємства і чинників, що впливають на нього, прогнозування рівня прибутковості капіталу підприємства.

Фінансовий стан – це одна з найважливіших характеристик виробничо-фінансової діяльності підприємства. В сучасній економічній літературі надають багато визначень цього поняття.

Фінансовий стан підприємства, його стійкість і стабільність залежать від результатів його виробничої, комерційної і фінансової діяльності. Якщо поставлені завдання в перерахованих видах діяльності успішно реалізуються,

це позитивно впливає на фінансові результати фінансово-господарської діяльності підприємства (Грушко, 2017).

За умов переходу економіки України до ринкових відносин, суттєвого розширення прав підприємств у галузі фінансово-економічної діяльності значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу фінансового стану підприємств, оцінки їхньої ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості та пошуку шляхів підвищення рівня економічної безпеки.

Особливого значення набуває своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями збільшення прибутку (доходу) підприємства, які можна виявити тільки на підставі своєчасного й об'єктивного аналізу фінансового стану підприємств.

Систематичний аналіз фінансового стану підприємства, його платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості необхідний ще й тому, що дохідність будь-якого підприємства, розмір його прибутку багато в чому залежить від його платоспроможності. Ураховують фінансовий стан підприємства і банки, розглядаючи режим його кредитування та диференціацію відсоткових ставок.

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому на нього впливають усі ці види діяльності підприємства. Передовсім на фінансовому стані підприємства позитивно позначаються безперебійний випуск чи реалізація високоякісної продукції.

Як правило, чим вищі показники обсягу виробництва і реалізації продукції, робіт, послуг і нижча їх собівартість, тим вища прибутковість підприємства, що позитивно впливає на його фінансовий стан.

Неритмічність виробничих процесів, погіршення якості продукції, труднощі з її реалізацією призводять до зменшення надходження коштів на рахунки підприємства, в результаті чого погіршується його платоспроможність.

При практичній реалізації діагностики на сучасному етапі управління вона зобов'язана сполучити в собі весь спектр пропонованої до неї вимог та відповідати певним принципам. Це дозволить вірогідно оцінити реальну ситуацію на підприємстві за досить короткий час, визначити його стабільність до негативних факторів, крім того, дозволить визначити його потенціал. Отже, діагностика фінансового стану підприємства сприяє забезпеченню ефективного розвитку та виявленню резервів підвищення ринкової вартості підприємства (Готра, 2017).

Ключові слова: діагностика фінансового стану; управління підприємством; фінансовий аналіз.

Список використаних джерел

1. Чемчикаленко Р. А. Інфраструктура ринку. Теоретичні основи управління фінансовим станом

- підприємства. 2019. с. 350-353 URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/27_2019_ukr/56.pdf.*
- 2. Грушко В. І. Національні фінанси. Організація фінансової роботи суб'єктів підприємництва. 2017. с. 67-68 URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/pidruchniki/grushko_0002.pdf.*
- 3. Готра В.В. Діагностика фінансового стану підприємства та шляхи його покращення. 2017. с. 220-222 URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/38.pdf.*

Вибір цінової стратегії підприємства на конкурентному ринку

Олександр Карпенко

*студент кафедри маркетингу,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OleksandrKS@krok.edu.ua*

Олена Наумова

*доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olenan@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1237-833X*

Під конкурентною стратегією розуміємо прагнення підприємства зайняти конкурентоспроможну ринкову позицію в галузі, стратегію спрямовану на досягнення стабільного та прибуткового положення на ринку, яке дозволить підприємству протистояти натиску сил, що визначають конкурентну боротьбу.

Оцінка успішності стратегії підприємства передбачає визначення показників внутрішньої (обсяг виробництва, чистий прибуток, рентабельність, оборотність оборотних коштів, фондівіддача, собівартість продукції) та зовнішньої (обсяги реалізації, темпи зміни ринків збуту, кількість виграних тендерів, обсяг капіталовкладень у підприємство, рентабельність продажів, витрати на придбання ресурсів для виробництва продукції) успішності стратегії [2].

Розроблення та вибір конкурентної стратегії включає визначення конкурентних переваг бізнесу, які допомагають підприємству стати впізнаваним на ринку та захищають його від натиску конкурентних сил (не завжди можуть бути очевидними, але обов'язково повинні знаходити реальне втілення в продукції компанії, ціні, якості обслуговування, а також інших показниках діяльності компанії, та обов'язково сприйматися споживачем).

Проведений аналіз наукової літератури показ, що зазвичай вчені виокремлюють дві групи конкурентних переваг підприємства:

- зовнішні (зводяться до вищого рівня «продуктивності», яка забезпечує підприємству вищу прибутковість, стійкість до зниження цін продажу та рівня конкуренції);
- внутрішні (досягаються та впроваджуються персоналом підприємства, дозволяють досягти нижчого рівня витрат і собівартості продукції у порівнянні з конкурентами).

На думку М. Портера [1], процес формулювання стратегії конкуренції включає в себе: аналіз структури і рушійних сил галузі (аналіз конкурентів, споживачів та стратегічного потенціалу підприємства); виявлення та оцінка альтернатив досягнення конкурентної переваги; аналіз типів конкурентних стратегій; вибір оптимальних альтернатив і формування системи конкурентних стратегій.

В арсеналі маркетингових служб підприємства існує більше п'ятнадцяти варіантів маркетингових цінових стратегій. Як вже зазначалось, доцільність

застосування кожної з них визначається, насамперед, цілями цінової стратегії, а також тим, які орієнтири ціноутворення обрало підприємство [3]:

- витрати виробництва та реалізації продукції;
- попит споживачів;
- цінову політику конкурентів.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме розвитку бізнесу та підтримки його конкурентоспроможності як основи для досягнення ефективного функціонування підприємства.

Ключові слова: ціна; цінова стратегія; конкурентна стратегія.

Список використаних джерел

1. *Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Іванова Ю. Б., д-ра екон. наук, проф. Тищенко О. М. – ІНЖЕК, 2006 – 384 с.*
2. *Goyal A. A critical analysis of Porter's 5 forces model of competitive advantage //Goyal, A. (2021). A Critical Analysis of Porter's. – 2020. – Т. 5.*
3. *Гаркавенко С. С. Маркетинг: підручник / С. С. Гаркавенко. – 5-те вид., доп. – Київ : Лібра, 2007. – 138 с.*

Актуальність брендингу в Україні

Єлизавета Беконіна

*студентка IV курсу спеціальності маркетинг,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BekoninaIM@krok.edu.ua*

Олена Наумова

*доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olenan@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1237-833X*

Сьогодні за умов жорсткої конкуренції перед широко відомими підприємствами виникає досить складне завдання: як утримати свої позиції на ринку і зберегти ефективність їх діяльності. Зазвичай керівництвом більшості підприємств здійснюють низку заходів щодо збільшення їх частки на ринку, зниженню витрат задля отримання прибутку та інших цілей.

Після впровадження на ринок будь-якого товару у споживача обов'язково з'являється певне враження – позитивне або негативне, що є неминучим. Саме асоціації, за допомогою яких відбувається сприйняття товару споживачем називають брендом. Бренд – це певне враження про товар в думках споживачів, так би мовити, ярлик, який «наклеюється» на товар. Саме поняття «бренд» займає в маркетингових дослідженнях центральне місце, проте водночас воно вимагає пояснення. Автори надають різні визначення бренду і його значення для різних аудиторій. Слово «бренд» походить від давньонорвезького «коріння» і перекладається дослівно як «випалювати» [2]. Тоді брендом називали клеймо, яке ставили на худобу, щоб відобразити його приналежність конкретній особі. І до тепер в багатьох словниках іноземних мов зустрічається визначення бренду як «тавро».

З високим рівнем конкуренції в українському бізнес середовищі важливо розуміти, як брендинг може стати стратегічним інструментом для вдосконалення конкурентоспроможності підприємств. У контексті змін споживчих уподобань та впливу глобальних тенденцій на ринок, вивчення актуальності брендингу в Україні є затребуваним.

Проблеми брендингу в Україні можуть виникати з низки причин, враховуючи особливості економічного, політичного та культурного контексту. Внаслідок подій, пов'язаних з геополітичною ситуацією, Україна може стикатися із різним відображенням у світовій пресі. Це може вплинути на сприйняття українських брендів за кордоном та ускладнювати їхнє позиціонування на міжнародному ринку. Економічні труднощі та нестабільність можуть призводити до труднощів у розвитку та підтримці внутрішніх брендів [3]. Конкуренція на внутрішньому ринку може бути великою, особливо для нових брендів або тих, що спробують виходити на міжнародний ринок. Слід відзначити, що вітчизняні компанії часто зіштовхуються з проблемами у визначенні та активному просуванні

свого унікального бренду. Недостатній фокус на формування національного бренду може впливати на конкурентоспроможність та привабливість країни для іноземних інвесторів та туристів.

Брендинг в Україні має величезне значення, особливо в умовах швидких змін у споживчих уподобаннях та конкурентному середовищі. Зростаюча увага до якості товарів та послуг, а також збільшення кількості компаній на ринку створює необхідність у вдалому позиціонуванні брендів.

Вирішення проблем брендингу в Україні вимагає системного підходу та взаємодії різних суб'єктів, таких як держава, бізнес, споживачі, громадськість та міжнародні партнери. Розроблення та впровадження єдиної національної стратегії брендингу, яка б включала в себе усі сектори економіки та аспекти суспільства, здатна сформувати унікальний образ України, як країни з багатою історією, культурним різноманіттям та інноваційним потенціалом.

Бренд України повинен підтримуватися прозорістю та високою якістю, особливо в економіці, політиці та суспільстві. Прозорість влади, бізнесу та інших секторів сприяє формуванню позитивного образу. Зосередження на розвитку та просуванні інноваційних продуктів та послуг може покращити статус України як країни, що перебуває на передовому фронті технологій та наукового прогресу.

В Україні, де відбувається активна модернізація діджитал ринків та збільшення рівня освіченості споживачів, розуміння сутності брендингу стає важливим для підприємств у будь-якій галузі[4].

Зокрема, для малих і середніх підприємств брендинг може виявитися ключовим інструментом для здобуття конкурентної переваги та виходу на нові ринки. Визначення унікальності та цінностей власного бренду дозволяє підприємствам вирізнятися на тлі схожих конкурентів, створюючи відчуття ідентичності для клієнтів.

Ще однією важливою аспектом є формування емоційного зв'язку зі споживачем. Українці, як і у будь-якій іншій країні, приділяють значну увагу емоційним аспектам прийняття рішень про покупку. Таким чином, побудова позитивного емоційного досвіду через бренд стає запорукою залучення та утримання клієнтів.

Отже, брендинг виявляється ключовим фактором у сучасному світі, де конкуренція та швидкість змін визначають умови успіху для компаній. Важливість брендингу полягає в його здатності не лише визначити власний ідентичний образ, але й впливати на сприйняття цього образу споживачами. Він є цінним інструментом не лише залучення споживачів, але й стратегічною ініціативою, спрямованою на довгостроковий успіх та визначення ідентичності в сучасному світі.

Ключові слова: Брендинг; ринок; споживач; маркетингові дослідження.

Список використаних джерел

1. Руда Є. А. *Основи бренд-менеджменту : навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. /*

Є. А. Руда. – М., 2010.

2. Райс Е. Походження брендів або природний відбір в світі бізнесу / Е. Райс, Л. Райс. – М. : АСТ, 2011.

3. Гевко О. Етапи розроблення стратегії брендингу / О. Гевко // Галицький економічний вісник. — 2011. — № 1 (30). — С. 185—197.

4. Купчинська М. Що бренд прийдешній нам готує? / Купчинська М. // Маркетинг в Україні. — 2005. — № 5. — С. — 23–26.

Вплив маркетингу на виставкову діяльність в Україні

Тарас Генчев

*здобувач IV курсу спеціальності маркетинг,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HenchewTO@krok.edu.ua*

Олена Наумова

*науковий керівник,
доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olenan@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1237-833X*

В умовах зростаючої конкуренції та швидких змін в бізнес-середовищі в Україні, виставкова діяльність стає важливим елементом маркетингових стратегій компаній. Вплив правильно розробленого комплексу маркетингу на виставкову діяльність в Україні є актуальним та перспективним об'єктом дослідження, оскільки успішна участь у виставках може визначити конкурентоспроможність підприємства та його продукції, є запорукою великої кількості угод та росту продажів. А привабливий стенд, вміння правильного його представити та просунути є фактором успішної участі компанії на виставці [1].

Виставкова діяльність — це комплекс заходів, спрямованих на представлення продукції чи послуги компанії під час спеціалізованих виставок, ярмарків чи конференцій [2]. Це важливий інструмент, що дозволяє підприємствам залучати увагу цільової аудиторії, демонструвати свої досягнення та встановлювати партнерські відносини. Маркетинг виставкової діяльності включає в себе планування та реалізацію стратегій, спрямованих на привертання уваги відвідувачів, забезпечення ефективного виставкового стенду, а також підтримку після заходу. Це охоплює вивчення потреб цільової аудиторії, створення унікальних та запам'ятовуючих експозицій, а також використання інструментів онлайн та офлайн маркетингу для максимізації впливу виставкової участі на бізнес. Взаємодія маркетингу та виставкової діяльності є важливим аспектом успішної маркетингової стратегії компанії. На основі зібраних даних вдалося визначити ключові чинники, що впливають на результативність цих стратегій. А саме те що у виставковому бізнесі через обмеженість аудиторії маркетинг повинен бути націлений на дуже вузький сегмент, а не навпаки. Саме тому особливу увагу потрібно приділити саме стенду та рекламній кампанії на виставці. Наприклад, для компанії «Dalis» було розроблено шляхи вирішення даної проблематики, а саме [3]:

1. Створення цільових маркетингових стратегій, які відповідають особливостям виставкової діяльності та потребам цільової аудиторії. Розробка індивідуальних підходів до просування продукції "Dalis" на виставках.

2. Акцент на оптимізації виставкового стенду та експозицій компанії. Використання креативних та інноваційних рішень для привертання уваги відвідувачів та створення запам'ятовуючого враження, для кожного відвідувача

виставки.

3. Розробка інтегрованих маркетингових кампаній, які поєднують різні маркетингові стратегії. Використання соціальних мереж, контент-маркетингу та інших інструментів для залучення потенційних відвідувачів.

4. Розвиток партнерських відносин з іншими компаніями, які можуть допомогти в ефективному маркетинговому взаємодії на виставках. Можливість спільного представлення продукції та реалізації спільних маркетингових проєктів.

5. Проведення тренінгів та навчань для команди "Dalis" з питань ефективного використання маркетингу на виставках. Розвиток навичок з організації стенду, взаємодії з відвідувачами та підтримки після заходу.

Враховуючи той факт, що компанія «Dalis» здійснює продаж взуття, є маловідомою на ринку компанією, то участь у виставках є вагомою для неї і розроблені шляхи вирішення мають на меті допомогти у просуванні та представленні стенду.

Отже, у зростаючому конкурентному середовищі в Україні, виставкова діяльність стає стратегічно важливим інструментом маркетингу для компаній. Результати аналізу свідчать про те, що успішна участь у виставках може суттєво впливати на конкурентоспроможність та забезпечити значний обсяг угод для компанії. Проте, основною проблемою є неефективна взаємодія маркетингу та виставкової діяльності, особливо для тих компаній, які не використовують маркетингові стратегії вірно.

Список використаних джерел

1. Kotler P. et al. *Marketing Management (16e édition)*. – 2019. – №. hal-02176421.
2. Автор: Майкл Д. Вікерс, Ніколь К. Вікерс., 2012 р., "Виставковий маркетинг".
3. Сучасний стан виставково ярмаркової діяльності в Україні <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/33413/1/>.

Теоретичні аспекти функціонування ринку нерухомості

Вадим Солонець

здобувач магістратури

кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: solonetsvs@krok.edu.ua

Мирослава Гофман

к.е.н., доцентка кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: miroslavag@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-3977-7584

У сучасному світі ринок нерухомості виступає як один із важливих факторів економічного розвитку країни. Зростання населення, зміни в демографічних тенденціях, соціально-економічні трансформації та технологічні інновації створюють нові виклики і можливості для ринку нерухомості. Тому дослідження сучасного стану та перспектив розвитку ринку нерухомості має важливе значення.

Багато дослідників в різні періоди часу вивчали особливості, функції, ціноутворення, тенденції, утворення попиту та пропозиції на ринках нерухомості. Зокрема, внески зробили І. Білецький, Л. Єлісеєва, В. Купчак, К. Павлов, О. Скорук, О. Стрішенець, Д. Штейнгауз, Е. Кучарська-Стасяк, В. Д. Фрейзер, М. Річард та інші.

Протягом тривалого часу економічна теорія не розглядала «нерухомість» як окрему категорію через відсутність економічної цінності в адміністративній економіці. Проте під час економічних реформ стало зрозумілим, що нерухомість є економічним явищем зі своєрідними властивостями товару та капіталу, специфічними закономірностями розвитку та функціонування. В сучасних умовах поняття нерухомості активно використовується у юридичній науці. Проте без визначення її економічного змісту дуже важко раціонально регулювати відносини, пов'язані з нерухомим майном.

Нерухомість – це вид майна, який юридично визнається нерухомим. Нерухоме майно – це будь-яке майно, яке складається з землі, а також будівель і споруд на ній. Однією з особливих властивостей нерухомості є її незмінність (імовільність), що означає не лише фізичну нездатність до переміщення, але, перш за все, закріплене місцеположення як об'єкта господарського та правового обігу, внаслідок чого виникають специфічні форми торгівлі, необхідність державної реєстрації та зміни умов оподаткування. Володіння нерухомістю, як непересувним капіталом, формує потребу її власників в політичній та економічній стабільності [1].

Ринок нерухомості – це система організаційних заходів, за допомогою яких покупці і продавці збираються разом для визначення конкретної ціни, за якою може відбутися обмін таким специфічним товаром, як нерухомість [2]. Проте існує більш загальне розуміння ринку нерухомості. Ринок нерухомості

містить не лише угоди купівлі-продажу та передачі прав. Це практично весь цикл об'єкта нерухомості: від виникнення ідеї, концепції об'єкта, дослідження ринку, прийняття інвестиційного рішення щодо створення об'єкта, залучення фінансування для будівництва об'єкта, виходу його на первинний ринок, виходу його на вторинний ринок та всім, що пов'язано з цим, включаючи знищення об'єкта [3].

Досліджуваний ринок нерухомості, фактично, можна поділити на дві складові: житлову та нежитлову нерухомість. Щодо об'єктів на ринку житлової нерухомості, то сюди включимо житлові будинки з житловими і нежитловими приміщеннями, квартири, інші житлові приміщення в житлових будинках та інших спорудах, придатні для постійного і тимчасового проживання, споруди та складові інженерної інфраструктури житлової сфери. Житловим приміщенням вважається приміщення, яке відповідає встановленим санітарним, протипожежним, міського планування та технічним вимогам і призначене для проживання громадян. Забороняється розміщення промислових підприємств в житлових будинках. Розміщення підприємств, установ або організацій в приміщенні, яке належить власнику, дозволяється тільки після переведення такого приміщення у нежитлове, яке визначається житловим законодавством [4].

Ринок комерційної нерухомості складається з ринку нежитлових приміщень та ринку промислової нерухомості. На ринку комерційної нерухомості переважають угоди оренди, а не купівлі-продажу або обміну, як на ринку житла. Ринок має великі можливості і резерви для свого розвитку, особливо в великих містах, але він розвивається повільно.

Розглядаючи ринок, можна стверджувати, що структура ринку представлена суб'єктами ринку та об'єктами нерухомості.

Суб'єкти ринку нерухомості – це фізичні та юридичні особи, які здійснюють діяльність з створення, обігу та експлуатації нерухомості. Безумовно, основним суб'єктом є покупець, заради якого, власне, і створюється весь ринок. Також до учасників ринку відносяться державні структури, такі як комітети міської адміністрації та федеральні органи, які контролюють санітарні норми, екологію, правила будівництва та інше. Вони надають дозвіл на будівництво, перетворення приміщень з житлового фонду на нежитловий, здачу в оренду земельних ділянок та об'єктів нерухомості, реєструють право власності на нерухомість тощо.

Відмежування ринку нерухомості за її видами доповнюється таким критерієм, як спосіб використання. Цей аспект дозволяє виділити ринки споживчої, виробничої, комерційної, доходної та інвестиційної нерухомості. У цьому випадку головне значення має не сам вид нерухомості, а те, яким чином її використовують. Наприклад, житлову нерухомість можуть використовувати як офісну (комерційна нерухомість) або для отримання прибутку через її здачу в оренду (доходна нерухомість). Якщо розрізнення нерухомості на споживчі товари та фактори виробництва обумовлене її товарною формою, то існування інвестиційної нерухомості є наслідком її існування як капіталу [5].

За складом ринок нерухомості поділяється на дві складові: первинний та

вторинний ринок нерухомості.

Первинний ринок – це економічна ситуація, коли нерухомість як товар вперше надходить на ринок. Кількість нерухомості, яка пропонується на первинному ринку, залежить від нового будівництва. Основними продавцями в такому випадку є державою через її регіональні або місцеві органи влади, а також будівельні компанії – постачальники житлової та нежитлової нерухомості.

На вторинному ринку нерухомість представлена як раніше вже використований і належать певному власнику товар – фізичному або юридичному особі. Первинний та вторинний ринки тісно пов'язані. Наприклад, якщо з якихось причин в регіоні збільшується пропозиція нерухомості на вторинному ринку, то автоматично зменшується попит і ціни на первинному ринку. Важливо зауважити, що в даний час систематизована, повна і доступна інформація про стан первинного та вторинного ринків житла і нежитлових приміщень відсутня. Ринок нерухомості поділяється на сегменти залежно від призначення нерухомості на основі таких параметрів, як розташування, конкуренція, а також попит і пропозиція, які відносяться до загальних умов ринку нерухомості.

Принципи класифікації об'єктів, які лежать в основі сегментації ринків нерухомості, підпорядковані конкретним завданням процедури оцінки та вимагають всебічного врахування характеристик оцінюваної нерухомості.

Залежно від характеру корисності нерухомості (її здатності приносити прибуток), її розділяють на: доходну нерухомість; умовно доходну нерухомість; бездоходну нерухомість.

За ступенем представленості об'єктів можуть бути унікальні об'єкти; рідкісні об'єкти; широко поширені об'єкти.

За географічним фактором – кожен регіон і район може представляти окремий ринок; навіть в різних районах одного міста можуть існувати різні ринкові умови (місцевий, міський, регіональний, національний, світовий).

Висновок. Таким чином, ринок нерухомості – це система відносин, пов'язаних із операціями з нерухомими об'єктами. Зрозуміло, що як сегментація ринку, так і позиціонування продукту – це всього лише інструменти, які використовуються для досягнення основної мети – прийняття оптимального економічного рішення, що приносить підприємцю максимальний прибуток.

Ключові слова: ринок; ринок нерухомості.

Список використаних джерел

1. Красневич, О., Павлов, К., Ющак, А. Теоретичні аспекти дослідження ринку житлової нерухомості України під час воєнної економіки. *Економіка та суспільство*, 2023. №48. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-34>.
2. Білецький І. В. Сутність та ключові ознаки житлової нерухомості як економічної категорії. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 68. С. 22–28. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/68_2022/6.pdf.
3. Давиденко Н.М., Воронченко О.В. Сутність та закономірності розвитку ринку нерухомості

в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 21. С. 5-7.

4. Yelisieieva, L., & Skoruk, O. *Housing Market and Economic Policy in Ukraine*. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 2022. №3(31). P. 6–11. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-03-6-11>.

5. Іщук А.Є. Проблеми та перспективи виходу українських компаній на світовий ринок нерухомості. *Економіка і організація управління*. 2023. № 1(49). С. 154-162. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.1.15>.

Оцінювання як функція управління персоналом підприємства

Юлія Вахтіна

здобувачка магістратури

кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: vakhtinaya@krok.edu.ua

Мирослава Гофман

к.е.н., доцентка кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: miroslavag@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-3977-7584

Персонал високої якості є одним з найголовніших факторів підвищення ефективності діяльності і запорукою розвитку будь-якого підприємства. Зважаючи на зростаючу цінність персоналу, проблеми управління персоналом завжди знаходилися і знаходяться в центрі уваги науковців і практиків.

Узагальнення підходів авторів наукових праць щодо сутності категорії «управління персоналом» [1] показало, що основними цільовими завданнями у роботі з людськими ресурсами є забезпечення особистої ефективності кожного співробітника, використання праці відповідно до цілей організації та інтеграція інтересів і цілей працівників з інтересами і цілями підприємства. Напрями та загальні принципи вирішення цих завдань визначають прийняті на підприємстві стратегії управління персоналом.

Оцінювання – частина загального процесу управління персоналом, яка дозволяє сформулювати банк даних про рівень кваліфікації, індивідуальні здібності, рівень задоволеності, бажання та мотиви, результати праці кожного працівника, і використовувати його для відповідей на питання з управління персоналом (коли і де потрібні працівники, як залучити потрібний персонал, яким є наявний кадровий потенціал підприємства, як ефективніше його використовувати, як забезпечити умови для розвитку персоналу, яких витрат потребують заплановані організаційно-технічні та соціальні заходи тощо).

Структура оцінювання персоналу включає:

- критеріальну базу предмету оцінювання. У якості критеріїв можуть виступати критерії оцінки компетенцій співробітника та оцінка його результативності (Н. Норріс, С. Паррі, Л. Спенсер, Р. Уайт) [2]; професійні (відповідність стандартам професійної діяльності), ділові (ділова активність), морально-психологічні та специфічні (визначають персональну поведінку співробітників) критерії);

- кількісні і якісні показники виміру та відібраний з існуючих чи спеціально розроблений оцінний інструментарій (методи та технологія оцінювання).

Для оцінювання персоналу підприємства використовується цілий комплекс різних методів і безліч показників вимірювання. Так, відповідно до спрямованості усі методи оцінювання об'єднують у три групи – якісні, кількісні та комплексні [3]). Серед широкого різноманіття методів оцінювання персоналу [4]) значну

увагу приділено мерітократичним методам, заснованим на оцінці праці по реальним досягненням з використанням механізмів об'єктивних вимірів (за ключовими показниками ефективності KPI (Key Performance Indicators) [5]).

На практиці у процесі вибору критеріїв, методів і показників оцінювання кадрового ресурсу кожне підприємство враховує специфіку діяльності та сегмент ринку, в якому воно працює, фактори внутрішнього середовища. Однак, незалежно від того, який метод обирає менеджмент конкретного підприємства, технологія оцінювання персоналу складається з таких етапів: підготовка програми оцінки; аналіз діяльності груп працівників і формулювання критеріїв оцінки; конструювання процедури оцінки; проведення оцінки; інтерпретація та аналіз результатів.

Можна погодитися з думкою дослідників, які підкреслюють, що саме на етапі підготовки програми і, перш за все, формулювання критеріїв оцінювання, підприємства визначаються з підходами до оцінювання персоналу (конкретного працівника), оскільки «йдуть через аналіз діяльності і вивчення вимог посади». Такий традиційний підхід створює умови для подолання суб'єктивізму і надмірної уваги до особистих особливостей персоналу.

Як показують дослідження, оцінка персоналу позитивно позначається на мотивації співробітників, їх професійному розвитку і кар'єрі. Одночасно результати оцінювання є важливим елементом управління персоналом, оскільки надають можливість приймати обґрунтовані кадрові рішення та розробляти кадрові заходи.

Водночас розгляд питань ефективності прийнятих кадрових рішень відносно проблемних аспектів в системі управління персоналом є ключовим при оцінюванні ефективності функціонування підприємства. У науковій літературі для оцінки ефективності управління персоналом пропонується використовувати збалансовану систему індикаторів оцінювання, яка складається з декількох підсистем (функцій управління персоналом). Так, за методикою В.Д. Семенова, Н.В. Нечева і Ю.В. Кудіної система включає сім індикаторів, що оцінюють функції відбору, кваліфікації, ефективності роботи, мотивації, створення умов праці, інформаційного забезпечення, розвитку та навчання персоналу; за методикою Г.О. Дудукало - дев'ять індикаторів (аналіз та планування, набір, відбір, атестація та оцінювання, мотивація, створення умов праці, інформаційне забезпечення, розвиток і навчання персоналу) [1, 6]. На підставі результатів розрахунку інтегрального індикатора розробляються шляхи вирішення кадрових питань.

Висновок. Таким чином за допомогою методів управління персоналом реалізується головне завдання в даній сфері - пошук найбільш ефективних інструментів впливу на персонал для розкриття потенціалу співробітників і, відповідно, для досягнення цілей підприємства.

Ключові слова: оцінювання; управління персоналом.

Список використаних джерел

1. Продіус О.І., Лобінцева В.В. Шляхи підвищення ефективності управління персоналом на підприємстві. *ECONOMICS: time realities*. 2020. №4 (50). С. 57-65.
2. Чавичалов І.І. Методи оцінки ефективності управлінського персоналу підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 41-44.
3. Малтиз В.В, Тарасенко Ю.В. Оцінка персоналу: сучасні методи та інструменти її проведення. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. № 19. С. 484-489.
4. Сиволап Л.А. Дослідження сучасних методів оцінки персоналу. *Ефективна економіка*. URL : http://www.econotyu.nauka.com.ua/pdf/11_2021/26.pdf.
5. Поліщук Є.А., Іващенко А.І. Методика розрахунку ключових показників ефективності (KPI) використання різних фінансово-кредитних інструментів підприємствами МСБ. *Ефективна економіка*. URL : http://www.econotyu.nauka.com.ua/pdf/2_2019/11.pdf.
6. Дудукало Г.О. Аналіз методів оцінювання ефективності управління діяльністю підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. № 3. URL: <http://www.econotyu.nauka.com.ua/?op=1&z=1031>.

Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах сучасних викликів

Світлана Овсяник

здобувачка магістратури

кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ovsianyksm@krok.edu.ua

Галина Пекна

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: HalynaPB@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-4902-6052

В сучасних умовах, посилення конкуренції вимагає від підприємств розширення арсеналу засобів конкурентної боротьби та підвищення конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність – це комплексна категорія, її переваги остаточно реалізуються через торгівлю, але базис конкурентних переваг створюється на всіх ланках суспільного виробництва, у тому числі значною мірою за рахунок структурної перебудови та дійової економічної політики. За рівнем конкуруючих об'єктів розрізняють конкурентоспроможність: галузі, підприємства, товару (продукції). Конкурентоспроможність підприємства можна визначити як спроможність підприємства краще забезпечувати пропозицію товарів чи послуг, порівняно із конкурентами, за рахунок надання товарам чи послугам диференційованих властивостей за умов дотримання стандартів якості [1].

Суб'єктами управління конкурентоспроможністю прийнято вважати коло осіб (власників, менеджерів усіх рівнів управління, представників консалтингових фірм) які шляхом прийняття комплексу управлінських рішень сприяють формуванню конкурентних переваг підприємства, а також підтриманню та покращенню конкурентних позицій фірми в поточному періоді та на перспективу. Сукупність суб'єктів управління утворює керуючу підсистему механізму управління конкурентоспроможністю підприємства. Об'єктом управління конкурентоспроможністю підприємства виступає сукупність внутрішніх бізнес-процесів на напрямів роботи організації, які забезпечують виробництво конкурентоспроможного продукту.

Мета процесу управління конкурентоспроможністю підприємства полягає в створенні умов для успішного конкурентного функціонування фірми та її розвитку за мінливих умов зовнішнього оточення. До основних завдань управління конкурентоспроможністю підприємства слід віднести послідовність дій у сфері забезпечення суб'єкта господарювання конкурентними перевагами, які включатимуть процеси їх створення, підтримання та примноження через дослідження конкурентного середовища та потреб споживачів, ефективне використання наявних можливостей та виготовлення товару, який перевершуватиме пропозиції конкурентів [2].

Механізм управління конкурентоспроможністю підприємства покликаний виконувати комплекс загальних управлінських функцій, з орієнтацією на підвищення рівня конкурентоспроможності. До таких функцій науковці відносять цілевстановлення, аналіз, планування, організацію, мотивацію, контроль та регулювання.

В процесі управління, доцільно чітко визначати, які фактори впливають на конкурентоспроможність підприємства. Усі фактори конкурентоспроможності можна умовно розділити на зовнішні й внутрішні: 1) чинники зовнішнього середовища (некеровані): галузеві, макроекономічні, чинники світової економіки, науково-технічні, організаційно-економічні, соціальні, екологічні, політичні; 2) чинники зовнішнього середовища (керовані): діяльність керівництва та апарату управління підприємства; система технологічного оснащення; сировина, матеріали і напівфабрикати; збут продукції, його об'єм та витрати на реалізацію. До системи факторів конкурентоспроможності фірми відносять: техніко-технологічні, організаційно-управлінські, фінансово-економічні, соціально-психологічні, природно-географічні, транспортні, екологічні, галузеві та ринкові [3].

Досліджено існуючі методи та прийоми оцінювання конкурентоспроможності підприємств. До них відноситься: серед формальних методів слід виділити – модель М. Портера; модель продукт-ринок (І. Ансоффа); модель накопиченого досвіду; модель ЖЦП (життєвого циклу продукту); модель ЖЦТ (життєвого циклу технологій). До матричних належить: модель БКГ; метод «Мак-Кінзі»; SWOT-аналіз; PEST-аналіз тощо. Методи, які характеризують рівень фінансово-економічної діяльності підприємства, екстраполяції, метод термінів оборотності, метод попередніх (прогнозних) балансів, комплексний метод [4].

Економічна ситуація у сучасному світі дуже швидко змінюється, чому є підтвердженням пандемія COVID-19 та війна в Україні. Це призводить до того, що підприємства мають мобільно та гнучко реагувати на всі зміни у виробництві та менеджменті.

Як зазначає М. Щадило, в умовах воєнного стану процеси формування конкурентоспроможності підприємства зіштовхнулися з абсолютно новими зовнішніми та внутрішніми загрозами. До внутрішніх загроз конкурентоспроможності підприємства можна віднести такі [5]:

- падіння доходів підприємств через зниження купівельної спроможності населення;
- виникнення непередбачуваних витрат;
- часткова втрата персоналу через виїзд працівників за кордон або переїзд до більш безпечних регіонів та призов на військову службу;
- дефіцит власних ресурсів підприємства;
- втрата частини ринку збуту продукції;
- зниження виробничого потенціалу;
- недостатній рівень технологічного оснащення.

До зовнішніх загроз конкурентоспроможності підприємства можна віднести

такі [5]:

- втрата постачальників сировини, комплектуючих тощо;
- непередбачувані наслідки військової агресії (відчуження майна або його повного знищення);
- руйнування інфраструктури у регіонах;
- меншення експорту продукції;
- зміна структури та обсягу внутрішнього ринку;
- криза у фінансово-кредитному секторі України;
- виїзд високоінтелектуальних працівників за кордон як біженців.

Основними заходами, спрямованими на підвищення конкурентоспроможності підприємства, науковці виділяють [6]: орієнтація якості та інших техніко-економічних параметрів продукції на потреби споживачів; виявлення і реалізація переваг, які притаманні продукції у порівнянні із товарами-субститутами; визначення переваг і недоліків замінників, які випускаються конкурентами, і використання їх досвіду; визначення можливих модифікацій продукту; виявлення впливу цінових факторів на підвищення рівня конкурентоспроможності продукції; диверсифікація асортименту; посилення впливу на споживачів (маркетингова політика).

Зменшення та оптимізація витрат завжди буде залишатися актуальною проблемою на будь – якому підприємстві. Раціонально функціонуюча система управління витратами, в результаті роботи якої приймаються рішення, спрямовані на підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності, здобуття конкурентної переваги та підвищення прибутковості підприємства, сприятиме його успішності та процвітання. Одним із основних засобів отримання більшого обсягу прибутку і досягнення конкурентної переваги є не просто зменшення, а саме оптимізація витрат.

Унаслідок повномасштабного вторгнення росії на територію України у 2022 р. деякі підприємці припинили діяльність через те, що збитки були надмірними, інші – змогли перенести свій бізнес в більш безпечні регіони. Формування конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах відбувається під дією нових видів загроз. До основних особливостей формування конкурентоспроможності підприємств в умовах воєнного стану можна віднести наступні: збереження персоналу та забезпечення гідних умов праці; сміливість продовжувати або починати бізнес в умовах воєнного стану; ринкова трансформація та ускладнення маркетингової діяльності; фінансова криза. Особливості формування конкурентоспроможності підприємств дають змогу встановити ключові переваги підприємства при розробці його конкурентної стратегії.

Ключові слова: управління, конкурентоспроможність.

Список використаних джерел

1. Луцак Р. Л. Л. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. / Р. Л. Луцак,

- Т. Г. Васильців. – Львів : Видавництво ЛКА, 2016. – 484 с.
2. Антоненко К. Оцінка конкурентоспроможності економіки України на світових ринках / К. Антоненко, А. Кусочкіна // Стратегія розвитку України. – 2014. – № 1. – С. 15–18.
 3. Черевко Д. Г. Конкурентоспроможність підприємства як характеристика його економічного стану / Д. Г. Черевко // Економіка АПК. 2019. - № 6. – С. 114-121.
 4. Діденко О. Є., Жураківський П. І. Модель управління конкурентоспроможністю підприємства. Ефективна економіка. 2017. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5590>.
 5. Щадило М.І. Основні загрози конкурентоспроможності промислового підприємства в умовах воєнного стану. Актуальні питання у сучасній науці. 2023. № 1 (7). С. 106–112.
 6. Шульга та ін. Системний підхід до формування конкурентоспроможності підприємства. 2022. Ефективна економіка № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=10296> (дата звернення: 07.03.2023).

Обґрунтування стратегії розвитку підприємства в умовах військово-політичної нестабільності та пандемії COVID-19

Валентина Свінцицька

здобувачка магістратури

кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: svintsitskavi@krok.edu.ua

Галина Пекна

доцент,

доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: HalynaPB@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-4902-6052

Забезпечення гармонійного та спрямованого на конкретні цілі розвитку підприємства передбачає наявність ретельно розроблених ідей і концепцій, які повністю визначають вектори діяльності підприємства та його потенційні можливості для росту. Відсутність або недостатнє обґрунтування таких ідей може призвести до втрати підприємством можливості до швидкого і стійкого розвитку. Саме тому, важливим є удосконалення механізму формування та впровадження стратегії розвитку на підприємстві, оскільки розвиватися й успішно конкурувати можуть лише ті підприємства, які організовують фінансування та розвиток своєї діяльності стратегічно правильно. Створення ефективної стратегії розвитку підприємства потребує використання різних методик, які дозволяють оцінити можливості поточної стратегії, виявити проблеми у функціонуванні підприємства і визначити його конкурентну позицію на ринку.

Вагомий внесок у дослідженнях проблем вибору стратегії розвитку підприємства зробили такі вчені: І. Бланк, С. Булгакова, Л. Буряк, О. Горпинченко, А. Ковальова, А. Куліш, Г. Нам, О. Павловська, А. Павліковський, А. Подерьогін, В. Савчук, Л. Хоменко, Н. Шульга та ін. У працях цих науковців розкрито особливості вибору підприємством стратегії розвитку, розроблено загальні підходи до аналізу та оцінювання економічного стану підприємства.

Стратегія розвитку підприємства в сучасній економіці розглядається як ключовий фактор його конкурентоспроможності та успішності на ринку[1,2]. Цей стратегічний підхід визначає напрямки діяльності підприємства з урахуванням змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, ризиків і можливостей. Основне завдання, яке вирішує стратегія розвитку підприємства - забезпечення впровадження інновацій та змін в організації шляхом розподілу ресурсів, адаптації до зовнішнього середовища, внутрішньої координації та передбачення майбутніх змін у діяльності.

Дослідження стратегії ПАТ "Тернопільський радіозавод "Оріон" та напрямів її розвитку показали ключову роль підприємства на ринку та його вагому позицію в галузі радіозв'язку в Україні: виступає одним із провідних підприємств в Україні у сфері виробництва професійних засобів радіозв'язку. Основна діяльність

підприємства полягає у розробці та виробництві високоякісної радіоелектроніки.

Аналіз динаміки виробленої та реалізованої продукції на ПАТ ТРЗ «Оріон» за період з 2018-2022 рр. показав, що виробництво апаратури передавальна для радіомовлення та телебачення, до складу якої входять приймальні пристрої, та частини радіоприймальної апаратури суттєво скорочено, проте освоєння виробництва електролюмінесцентних ламп, ламп із галогеновими та світлодіодними пальниками є стратегічно перспективним для підприємства та дозволить значно наростити об'єми випуску товарної продукції.

Негативний вплив на стабільність функціонування підприємства внесла військово-політична ситуація, а також COVID 19, який призупинив функціонування економічної, соціальної та інших сфер життя. Проте діяльність ПАТ «ТРЗ «Оріон» є прибутковою, положення підприємства досить стійке та ефективне. Фінансово-економічний стан підприємства, його прибуткова діяльність великою мірою залежать від ефективно налагоджених каналів збуту продукції.

ПАТ «ТРЗ «Оріон» є найбільш популярною компанією на ринку радіозв'язку серед вітчизняних підприємств. Конкурентні переваги ПАТ «ТРЗ «Оріон»: висококваліфіковані кадри, має високий технологічний потенціал, має сучасне гнучко переналагоджуване обладнання та розвинену інфраструктуру, що дозволяє комплексно вирішувати виробничі завдання та найбільш повно задовольняти потреби свої клієнтів. Внаслідок проведеного SWOT-аналізу, де враховано високу конкурентну позицію на ринку ПАТ "ТРЗ "Оріон", було визначено інноваційну стратегію як основну стратегію для подальшого розвитку підприємства. Основою концепції даної стратегії є досягнення стійкого положення на ринку та стабільно стійких результатів діяльності за будь-яких економічних, політичних і соціальних змін у країні завдяки таким головним чинникам: технологічний рівень (інноваційний потенціал), рівень унікальності продукції. Шляхом впровадження в асортимент інновацій очікується збільшення рентабельності й конкурентоспроможності ПАТ «ТРЗ «Оріон».

Після аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища ПАТ «ТРЗ «Оріон» виявлено, що підприємство є досить розвиненим і успішним, але все ж має ряд проблем, які можна вирішити провівши конкретні заходи щодо удосконалення системи управління та розвитку підприємства. З метою досягнення бажаного рівня прибутковості, важливого значення набуває здатність підприємства до перетворення інновацій на ринковий продукт. В рамках цього запропоновано запровадити інноваційно-технологічний проект, що сприяє підвищенню результативності діяльності підприємства. Для розширення об'ємів продажу рекомендовано замінити застаріле обладнання на більш інноваційне (запропоновано закупити паяльну машину поверхневого монтажу II PHILIPS Toraz-X голландського виробника). З метою проникнення на закордонні ринки запропонована активізувати маркетингову діяльність ПАТ ТРЗ «Оріон».

Отже, ПАТ "ТРЗ "Оріон" втілює стратегію розвитку, орієнтовану на інновації, яка передбачає впровадження новітніх технологій та продуктів. Навіть при викликах військово-політичної нестабільності та пандемії COVID-19

підприємство залишається стійким та результативним.

Ключові слова: підприємство, стратегія розвитку.

Список використаних джерел

1. Савчук С. Стратегічний аналіз виробничого потенціалу та його роль в процесі формування стратегії розвитку підприємства. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 88-89.
2. Горпинченко О.М. Стратегія розвитку промислового підприємства: теорія, методологія, практика. Тернопіль: Економічна думка, 2021. 570 с.

Розробка бізнес-плану новоствореного підприємства

Вікторія Берднікова

здобувачка магістратури

кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: berdnikovavv@krok.edu.ua

Олеся Ананьєва

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ananyevaao@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-9544-7408

Бізнес-план є невід'ємною складовою будь-якого бізнесу. Він потрібен для власників підприємства, інвесторів, акціонерів, для аналізу підприємства та майбутніх перспектив. Важливо чесно та ретельно все прораховувати, для більш точного результату та успіху. На кожному підприємстві важливо мати бізнес-план, інструкцію, яка допомагає в різних сферах. Тому важливо знати, як його розробити та як провести його аналіз. В написанні бізнес-плану можуть допомогти фінансові консультанти або незалежні експерти, але це не гарантія, що він буде коректним та достовірним.

Визначення бізнес-плану можуть варіюватися в залежності від джерела. Розглянемо деякі з них.

«Бізнес-план - це документ, який визначає цілі бізнесу та стратегії, що використовуються для їх досягнення» [1].

«Бізнес-план - це інструмент для прогнозування та управління розвитком бізнесу. Це детальний план, який охоплює всі аспекти бізнесу, включаючи стратегію, маркетинг, фінанси та управління» [2].

«Бізнес-план - це письмовий документ, що визначає бізнес-концепцію, цілі компанії та план їх досягнення, стратегії та тактики для виконання цих планів, а також сумісні структури для їх здійснення»[3].

Отже, бізнес-план - це детально розроблений документ, що містить стратегічний план для розвитку підприємства. Він включає в себе цілі, стратегії, тактики та прогнози, а також аналіз ринку, фінансові показники та інші ключові аспекти, необхідні для ефективного управління та забезпечення успіху підприємства.

Бізнес-планування на вітчизняних підприємствах, так само як і в будь-якому іншому контексті, має свої особливості, які можуть впливати на його структуру та підходи. Розглянемо деякі з них:

1. Економічні умови: специфіка внутрішньої економічної ситуації та ринкових умов; валютні ризики та інші фактори, які можуть вплинути на економічний клімат.

2. Локальний ринок та конкуренція: детальний аналіз локального ринку та конкурентоспроможності вітчизняних підприємств; збір інформації про місцевих конкурентів та їх стратегії.

3. Правове середовище: специфіка податкового, правового та регуляторного середовища в країні.

4. Культурні аспекти: культурні особливості, які можуть вплинути на сприйняття продуктів або послуг; розуміння локальних традицій та споживацьких звичаїв.

5. Фінансовий аспект: розрахунок і врахування витрат та прибутку в місцевій валюті; можливості отримання фінансової підтримки від місцевих інвесторів або фінансових установ.

6. Специфіка галузі: детальний аналіз особливостей галузі в контексті внутрішньої економіки та ринкових умов.

7. Співпраця з державними структурами: можливості для співпраці з державними органами чи використання державних програм для підтримки бізнесу.

Важливо враховувати ці фактори під час розробки бізнес-плану для вітчизняного підприємства, оскільки вони можуть вплинути на успіх стратегій та дій підприємства в місцевому контексті.

Перевагами використання бізнес-плану на підприємстві:

1. Виявлення та передбачення можливих загроз та ризиків, до їх реального виникнення в практичній діяльності підприємства.

2. Залучення інвестицій, в тому числі іноземних.

3. Проведення аналізу споживачів продукції та постачальників.

4. Контроль та управління діяльністю підприємства.

5. Формування та підвищення конкурентоспроможності підприємства в ринкових умовах його функціонування.

Кожен бізнес-план унікальний і повинен відображати особливості конкретного підприємства, галузі та включати в себе положення, специфічні для завдань його розробки.

Бізнес-план має ряд основних завдань:

1. Проведення досліджень на ринку для ідентифікації потенційних споживачів продукції, яку виробляє компанія.

2. Оцінка очікуваної прибутковості бізнесу, порівняння передбачуваних витрат на виробництво з обсягом реалізації продукції.

3. Визначення можливих загроз зовнішнього середовища, де діє підприємство, та розробка стратегій для мінімізації ризиків та їх попередження.

4. Обґрунтування критеріїв і показників, які відображають позитивну чи негативну динаміку розвитку бізнесу.

Таким чином, різноманітні аспекти бізнес-плану підтверджують його всебічний характер, який охоплює всі аспекти управління. Він уніфікує стратегічне планування, ринковий аналіз, фінансову стратегію та інші ключові аспекти для успішного керівництва підприємством. Врахування особливостей бізнес-планування на вітчизняних підприємствах передбачає увагу до економічних, ринкових, правових, культурних та галузевих відмінностей. Виконання завдань бізнес-планування, таких як маркетингові дослідження, оцінка рентабельності, виявлення загроз та обґрунтування критеріїв, є важливим для успішного старту

та розвитку підприємства.

Ключові слова: бізнес-план, підприємство.

Список використаних джерел

1. Gumpert, D. E. Definition. *У: Business Planning: A Guide to Business Start-Up.* Нью-Йорк: ABC Publishing. - 2000. - 20 P.
2. Pinson, L. Definition. *У: Anatomy of a Business Plan.* Сан-Франциско: XYZ Publishers. - 2013. – 35 P.
3. Timmons, J. A., Zacharakis, A. Definition. *У: Business Plans That Work: A Guide for Small Business.* Бостон: DEF Press. - 2011. – 26 P.

Теоретико-методичні основи управління персоналом

Наталія Гринюк

здобувачка магістратури

кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: hryniuknv@krok.edu.ua

Віта Андрєєва

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: andrievava@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-6357-3063

Протягом останніх десятиліть можна спостерігати бурхливий розвиток економічних відносин, рушієм чого стала інформаційно-технічна революція, а також загалом стрімкий розвиток суспільства. На сьогодні створено велику кількість компаній, які працюють у різних галузях та забезпечують абсолютно різні потреби суспільства. Діяльність цих компаній спрямована на задоволення потреб клієнтів та споживачів, і її успішність залежить у більшості випадків не лише від попиту та реакції споживачів на продукцію або послуги, але й насамперед від внутрішнього середовища компанії, основою якого є персонал. На сьогодні у наукових колах активно розробляється думка щодо того, що саме персонал виступає у якості важливого фактору успішності компанії, за рахунок чого необхідним є приділення достатньої уваги питанням управління персоналу. Управління персоналу є цілеспрямованим процесом, який здійснюють відповідальні фахівці, переважно менеджери, і який дозволяє ефективно використовувати персонал задля досягнення цілей компанії. Окрім цього, на сьогодні розробляється низка ефективних підходів управління персоналу, які дозволяють досягти найвищих результатів. Таким чином, актуальним наразі є дослідження теоретико-методичних основ управління персоналу.

Перш ніж перейти до визначення теоретико-методичних основ управління персоналом, варто звернути увагу на основні тлумачення категорії «персонал» у наукових колах. Таким чином, можна виділити наступні визначення поняття персоналу [1]:

- сукупність постійних працівників, які отримали необхідну підготовку та мають досвід практичної діяльності;
- основний, постійний штатний склад кваліфікованих працівників, який формується і змінюється під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників;
- сукупність працівників підприємства (постійних і тимчасових, кваліфікованих і некваліфікованих), що працюють за наймом та мають трудові відносини з роботодавцем.

З огляду на це, можна сказати, що персонал є основною ланкою будь-якої організації, завдяки чому реалізується практична спрямованість організації та здійснення досягнення поставлених цілей її діяльності. Усе це зумовлює важливість процесу управління персоналом.

В цілому, на сьогоднішній день у наукових колах існує низка визначень поняття управління персоналом. Так, на думку Н. В. Іваровської, управління персоналом являє собою діяльність організації, що спрямовується на ефективне використання людей (персоналу) для досягнення цілей організації та особистих цілей працівників [2]. Окрім цього, Л. Балабанова та О. Стельмашенко визначають управління персоналом, як важливу сферу в управлінській діяльності, важливим об'єктом якої є люди, котрі є складником різних соціальних угруповань, трудові об'єднання. Разом із тим управління персоналом – багатогранний і також складний процес, що пояснюється специфічними особливостями та закономірностями». Також зазначимо, що згідно з В. Горецькою управління персоналом є плановою та цілісною діяльністю керівного складу, що спрямована на розробку концепцій, принципів кадрової політики та механізмів управління персоналом [3].

Таким чином, згідно з поглядами вітчизняних дослідників, зазначимо, що управління персоналом є особливим процесом, складовою загальної системи управління, яка спрямована на здійснення цілеспрямованої діяльності керівників з метою ефективного залучення працівників у процес досягнення цілей діяльності організації.

Слід додати, що управління персоналом у сучасних організаціях здійснюють не лише керівні ланки, але й спеціальні фахівці – HR-менеджери. У їх обов'язки входить низка завдань, функцій та процесів, які спрямовані на ефективне управління персоналом. Серед них можна виділити наступні [4]:

- Розроблення та реалізація кадрової стратегії;
- Управління адаптацією нових співробітників;
- Управління знаннями працівників;
- Управління психічним станом працівників;
- Управління кар'єрою та її плануванням;
- Управління поведінкою співробітників;
- Управління здоров'ям та безпекою працівників тощо.

Відповідно, ми бачимо, що процес управління персоналом полягає не лише у здійсненні організаційних питань, спрямованих на делегування обов'язків та їх подальший контроль, але й у здійсненні комплексного управління діяльністю працівників, умовами їх праці, їх загальним станом тощо.

Також зазначимо, що наразі виділяють наступні методи управління персоналом [5]:

- Адміністративні – основою даних методів є влада, дисципліна, адміністративна підпорядкованість об'єкта об'єкту тощо. Відповідно, основними механізмами управління персоналом у даному випадку є певні правові норми, інструкції, організаційні схеми, нормування праці тощо;
- Економічні – основою даних методів є використання економічних стимулів, завдяки чому здійснюється матеріальне стимулювання діяльності працівників;
- Соціально-психологічні – їх основою є використання моральних стимулів до праці, застосовуються різні психологічні механізми, які сприяють переведенню адміністративного завдання в усвідомлений працівником обов'язок та її вну-

трішню потребу.

Також застосовуються неklasичні методи управління персоналом. Наприклад, методи згуртування колективу, методи психологічної адаптації нових членів колективу, вдосконалення умов праці, психологічна підтримка працівників, вдосконалення процесу комунікації всередині колективу тощо, що сприяє кращому управлінню персоналом в організації [6].

Отже, управління персоналом є важливою складовою системи управління будь-якої організації, що має спрямовуватись на здійснення цілісного та комплексного управління людськими ресурсами керівними ланками та спеціальними фахівцями, що сприятиме ефективному залученню працівників у процес досягнення цілей діяльності організації. На сьогодні питання управління персоналом активно розробляється дослідниками, що може бути основою для більш комплексного дослідження даної теми у майбутньому.

Ключові слова: економічні відносини; управління персоналом.

Список використаних джерел

1. Лозова О. В., Демченко В. О. Система управління персоналом як важлива складова ефективного функціонування підприємства в ринкових умовах господарювання // Український журнал прикладної економіки. - №4. - 2017. - С. 37-45.
2. Іваровська Н. В. Особливості сучасного управління персоналом на підприємствах [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/132412403.pdf>.
3. Дуляба Н. І., Озарчук К. С. Особливості формування системи управління персоналом підприємств у сучасних умовах. Інфраструктура ринку. - №39. - 2020. - С. 165-170/.
4. Орлова О. М. Особливості управління персоналом в ІТ-сфері. Науковий вісник Ужгородського національного університету. - №11. - 2017. - С. 117-120.
5. Харун О. А. Класифікація методів управління трудовим потенціалом промислових підприємств. Науковий вісник Ужгородського національного університету. - №10. - 2016. - С. 121-125.
6. Петрик Ю. С., Михайленко О. В. Система управління персоналом підприємства: шляхи удосконалення // Держава та регіони. - Випуск №3 (114). 2020. - С. 127-131.

Оцінка фінансової стійкості підприємства

Юрій Куценко

здобувач магістратури

кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: kucenko@krok.edu.ua

Олеся Ананьєва

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ananyeva@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-9544-7408

Фінансова стійкість підприємства в сучасних умовах визначається як один з ключових факторів, що впливають на його конкурентоспроможність та здатність до стійкого розвитку. Оцінка фінансової стійкості стає стратегічною необхідністю для бізнесу, оскільки вона не лише визначає поточний фінансовий стан підприємства, але й дозволяє прогнозувати його майбутнє становище та ефективно управляти ризиками.

Фінансова стійкість підприємства – це головний компонент загальної стійкості підприємства, що є об'єктом фінансового управління, його господарською діяльністю та характеризує стан фінансових ресурсів як забезпеченість пропорційного, збалансованого розвитку при збереженні платоспроможності, кредитоспроможності в умовах припустимого рівня ризику [1].

Якщо підприємство фінансово стійке, платоспроможне, то воно має ряд переваг перед іншими підприємствами того ж профілю щодо отримання кредитів, залучення інвестицій, у виборі постачальників і в підборі кваліфікованих кадрів. Чим вище стійкість підприємства, тим більше воно незалежне від несподіваної зміни ринкової кон'юнктури і, отже, тим менше ризик опинитися на межі банкрутства.

Здійснення аналізу фінансової стійкості підприємства вимагає дотримання ряду ключових принципів, які сприяють об'єктивності та повноті оцінки фінансового стану. До таких принципів відносять:

1. Об'єктивність і достовірність інформації: переконатися у правильності та повноті фінансової звітності підприємства; враховувати та коригувати можливі асиметрії інформації між сторонами, забезпечуючи об'єктивність аналізу.

2. Систематичний підхід: забезпечити постійність та систематичність аналізу, що дозволить виявити тенденції та зміни в фінансовому стані підприємства з часом.

3. Універсальність та адаптованість методів: використовувати аналітичні методи, які є універсальними та можуть бути адаптовані до різних галузей та розмірів підприємств.

4. Врахування контексту: враховувати економічний, соціокультурний, технологічний та правовий контекст, що впливає на фінансову стійкість.

5. Врахування ризиків: аналізувати фінансові ризики та їхні наслідки для

формування обґрунтованих стратегій управління ризиками.

6. Порівняльний аналіз: здійснювати порівняльний аналіз фінансової стійкості відносно інших підприємств або галузі для отримання більш об'єктивних результатів.

7. Цілісність оцінки: враховувати всі аспекти фінансової стійкості, включаючи ліквідність, платоспроможність, ефективність використання ресурсів та інші ключові показники.

8. Прогностичний підхід: розглядати аналіз як інструмент прогнозування майбутнього фінансового стану підприємства та розробляти стратегії на основі цих прогнозів.

Використання цих принципів сприяє створенню більш об'єктивної та дієвої системи оцінки фінансової стійкості підприємства, що дозволяє приймати інформовані управлінські рішення та забезпечує стійкий розвиток підприємства.

Для підприємства особливо важливим є формування механізму управління фінансовою стійкістю, який повинен враховувати такі компоненти [2]:

1. Підпорядкування стратегії управління фінансовою стійкістю підприємства з метою досягнення його основних цілей, що передбачає аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, розробку альтернатив та вибір пріоритетних сценаріїв розвитку подій, які істотно впливають на фінансову стійкість.

2. Визначення індикаторів, які об'єднують завдання управління фінансовою стійкістю підприємства та відповідають його життєвому циклу.

3. Ідентифікація зовнішніх і внутрішніх факторів, що визначають фінансову стійкість, з урахуванням їх взаємозв'язку і пріоритетності.

4. Вибір кількісних показників результативності або ключових показників ефективності для управління факторами фінансової стійкості та моніторингу цієї стійкості.

5. Розробка коригувальних елементів управління з метою досягнення запланованого рівня фінансової стійкості підприємства.

Цей комплексний підхід сприяє ефективному та системному управлінню фінансовою стійкістю підприємства, забезпечуючи його успішну адаптацію до змін у бізнес-середовищі. Механізм управління фінансовою стійкістю промислового підприємства спрямований на вибір визначальних факторів, що регулюють рівень фінансової стійкості підприємства, у відповідності до його стратегічних цілей [3].

Отже, фінансова стійкість виступає однією з головних умов довготривалого функціонування підприємства та досягнення високого рівня його конкурентоспроможності. Вона характеризує рівень стійкості роботи підприємства, його здатність забезпечити стабільні техніко-економічні показники й ефективно адаптуватися до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

Ключові слова: підприємство, фінансова стійкість.

Список використаних джерел

1. Al-Kassar T.A. *Financial performance evaluation and bankruptcy prediction (failure)*. Arab Economic and Business Journal. 2014. №9 (2). P. 147–155.
2. Бланк І.О., Ситник Г.В. *Управління фінансами підприємств: Підручник*. К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2019. 780с.
3. Геращенко І. О. *Механізм управління фінансовою стійкістю підприємства*. Вісник Національного технічного університету «ХПІ», 2017. № 24 (1246). С. 124-128.

Економічне обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробничої діяльності

Василь Сергейко

здобувач магістратури

кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: serheikovv@krok.edu.ua

Віта Андрєєва

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: andrievava@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-6357-3063

Ефективність виробничої діяльності є одним з найважливіших показників успіху підприємства. Вона характеризує співвідношення між результатами виробництва та витратами на їх досягнення. Підвищення ефективності виробництва є одним з основних завдань будь-якого підприємства. Економічне обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробничої діяльності передбачає визначення цілей, завдань та заходів, спрямованих на досягнення цих цілей.

При цьому необхідно враховувати фактори, що впливають на ефективність виробництва, такі як:

- витрати виробництва. Важливою метою підвищення ефективності виробництва є зниження витрат виробництва. Це можна досягти за рахунок впровадження нових технологій, підвищення кваліфікації персоналу, оптимізації структури виробництва тощо;

- виручку від реалізації продукції. Збільшення виручки від реалізації продукції також сприяє підвищенню ефективності виробництва. Це можна досягти за рахунок розширення ринків збуту, підвищення якості продукції, розробки нових видів продукції тощо;

- прибуток. Збільшення прибутку є головною метою підвищення ефективності виробництва. Це можна досягти за рахунок підвищення продуктивності праці, зниження витрат виробництва та збільшення виручки від реалізації продукції.

Економічне обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробничої діяльності здійснюється на основі аналізу економічних показників діяльності підприємства.

З метою обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробничої діяльності нами обрано торговельне підприємство ТОВ «Експансія», що здійснює свою діяльність під брендом «Сільпо».

Мережа магазинів "Сільпо" становить найбільшу українську роздрібну торговельну мережу. Магазины "Сільпо" спеціалізуються на роздрібній торгівлі, пропонуючи асортимент, що може налічувати до 35 тисяч товарів різних категорій.

"Сільпо" - це торгова точка, в якій представлено величезний вибір як

продуктів харчування, так і товарів для побуту. Практично у кожному магазині цієї мережі клієнти можуть знайти свіжі та смачні готові страви, приготовані кулінарами мережі. Крім того, в магазинах "Сільпо" працюють власні пекарні та кондитерські цехи. Мережа "Сільпо" є частиною компанії "Фоззі Груп".

"Фоззі Груп" була заснована у 1997 році, коли в місті Вишневе відкрилося перше оптово-роздрібне підприємство "Фоззі". Цей рік визначає народження компанії "Фоззі Груп". У 1998 році в місті Києві був відкритий перший магазин "Сільпо". Зараз «Фоззі Груп» є одним із визнаних лідерів на українському ринку з реалізації продуктів харчування. Також в компанії успішно розвивається і виробничий напрямок. На сьогодні «Фоззі Груп» налічує більше 20-ти різних бізнесів, близько 45 тисяч чоловік працюючого персоналу по всій Україні.

Розглянемо коефіцієнти ділової активності, які показують наскільки ефективно підприємство використовує свої активи та власний капітал.

За даними, у 2022 році порівняно з 2020 роком спостерігається погіршення більшості показників ділової активності ТОВ «Експансія».

Це пов'язано з декількома факторами, зокрема: зменшенням обсягу продажів; зростанням витрат; неефективним використанням активів.

Розглянемо проблеми ТОВ «Експансія» які були мною досліджені на підприємстві.

Рівні будемо визначати за наступною шкалою:

- 1 – незначний вплив – менше 5% обсягів продажів
- 2 – середній вплив – від 5 до 20% падіння обсягів продажів
- 3 – значний вплив – падіння продажів та збитковість діяльності

Отже, основними проблемами для ТОВ «Експансія» є падіння попиту на продукцію, коливання курсів валют та збільшення податків.

Серед загальних недоліків у системі стратегічного управління ТОВ «Експансія» можна визначити наступні аспекти:

- відсутність єдиного методологічного підходу до маркетингової концепції підприємства;
- орієнтація керівництва підприємства на застарілі маркетингові концепції "інтенсифікації комерційних зусиль" і "вдосконалення виробництва";
- відсутність єдиної служби маркетингу на підприємстві та цілеспрямованої діяльності в області стратегічного управління;
- відсутність чітких стратегічних цілей і планів на рівні підприємства та його функціональних підрозділів;
- недостатня ефективність рекламно-стимулюючих заходів у сфері збуту.
- відсутність налагодженої системи "зворотного" зв'язку із споживачами послуг підприємства.
- відсутність єдиної політики розвитку та удосконалення послуг підприємства.

З методологічної точки зору, всі ці недоліки і пропуски виникають через непорозуміння і ігнорування ролі та місця інструментів стратегічного управління керівництвом підприємства.

Отримані результати дослідження ефективності діяльності ТОВ «Експансія» становлять основу для розробки методологічного та практичного підходу до визначення основної стратегічної мети підприємства, визначення загального напрямку його розвитку та стратегічних альтернатив.

Список використаних джерел

- 1. Ващенко А.А. Ефективність виробничо-господарської діяльності в механізмі управління промисловими підприємствами / А.А. Ващенко // Науковий вісник національного гірничого університету : наук.-техн. журнал. – Дніпропетровськ : Вид-во НГУ. – 2014. – № 1. – С. 80-86.*
- 2. Рега М.Г. Сутність виробничо-господарської діяльності підприємств України / М.Г. Рега // Кримський економічний вісник : зб. наук. праць. – 2013. – № 1. – С. 23-25.*

Вплив розвитку цифрових фінансових продуктів та онлайн банків на доступність і безпеку фінансових послуг

Олексій Богодюк

аспірант кафедри національної економіки та фінансів спеціальності 051 Економіка,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: bohodiukoo@krok.edu.ua,

ORCID: 0009-0002-7551-9889

Анотація. Зараз відбувається перехід до цифрового світу послуг та продуктів у багатьох сферах і фінансові послуги не є виключенням. Це кардинально змінює культуру взаємодії людей з фінансовими інструментами, відкриває нові можливості, але також створює певні загрози. Користувачами фінансових послуг зараз є переважна більшість дорослого населення розвинених країн та країн з перехідною економікою, через це важливо розуміти як діджиталізація фінансових послуг впливає на споживання, заощадження, інвестиції та інші сфери пов'язані з фінансами.

Зростання ефективності заощаджень та інвестицій через цифрові інструменти дозволяють автоматизувати та оптимізувати процеси управління заощадженнями та інвестиціями, забезпечуючи більш ефективний розподіл фінансових ресурсів, а також підвищити доступність фінансових послуг допомагаючи знижувати бар'єри для доступу до банківських та інвестиційних послуг, забезпечуючи їхню доступність для широкого кола людей. Цифрова економіка сприяє просуванню технологічних інновацій у фінансовому секторі, забезпечуючи безпеку та прозорість фінансових операцій. Крім того, вона спонукає компанії до впровадження інноваційних стратегій ризик-менеджменту, що дозволяє забезпечувати стабільність та надійність інвестиційних портфелів в умовах мінливого ринкового середовища. Нові технології також змінюють підходи до інвестування, відкриваючи шлях до нових можливостей та високої ефективності в управлінні фінансами.

Наразі, кількість активних користувачів онлайн-банкінгу в усьому світі в 2023 році наступна: Далекий Схід і Китай – 805,1 млн, країни Європи – 361,7 млн, Північна Америка – 240,1 млн, Латинська Америка – 109 млн, решта країн світу – 387,3 млн.

Розвиток інтернету допоміг онлайн банкам стати популярними через їхню зручність та доступність. Клієнти можуть здійснювати платежі, перекази грошей і навіть отримувати кредити, не виходячи з дому. Онлайн банки прискорюють фінансові операції та допомагають зробити банкінг простішим та легшим для багатьох людей. Цифрові послуги дозволяють проводити транзакції миттєво, що заощаджує час клієнтів і прискорює бізнес-процеси.

Разом з тим, швидко зростає кількість користувачів цифрових фінансових продуктів, нижче графік по регіонах світу.

Цифрові ресурси допомагають підвищувати рівень фінансової грамотності

серед населення, що сприяє раціональному управлінню заощадженнями та інвестиціями. Існують застосунки, які дають можливість робити вправи або грати в ігри, які допомагають розвивати фінансові навички. Різні платформи надають можливості отримання консультацій від фінансових експертів онлайн, що спрощує розуміння азів економіки і фінансів. Використання елементів гейміфікації, таких як нагороди та змагання, може захочувати людей вивчати фінансові поняття та вдосконалювати свої навички.

Цифрові рішення вдосконалюють системи кібербезпеки, що забезпечує безпеку проведення фінансових операцій та збереження конфіденційності особистих даних клієнтів. Цифрові технології дозволяють виявляти та запобігати шахрайським схемам та ідентифікувати незвичайні фінансові транзакції, забезпечуючи захист від фінансових шахраїв. Сучасні безпекові системи використовують штучний інтелект для виявлення нових видів загроз та ефективно підлаштовуються і протистоять різним типам загроз, що забезпечує надійність фінансових операцій. Цифрові рішення можуть автоматично реагувати на підозрілі або незвичайні активності, приймаючи необхідні заходи для запобігання можливим загрозам. Антивірусні програми вдосконалюються, захищаючи від шкідливих програм, що можуть загрожувати безпеці даних. Вони відповідають найвищим стандартам конфіденційності та дотримуються законодавства про захист особистих даних, забезпечують безпеку та приватність для усіх користувачів.

Таким чином, розвиток цифрових фінансових продуктів та онлайн банків суттєво покращив доступність фінансових послуг для всіх прошарків суспільства, забезпечивши високий рівень безпеки та зручності для користувачів. Ці технології не лише відкривають нові горизонти для фінансової інклюзії, але й сприяють розвитку економік та підвищенню якості життя людей у всьому світі.

Ключові слова: діджиталізація фінансових послуг, заощадження, кредити, споживання, онлайн банки.

Список використаних джерел

1. Кількість активних користувачів онлайн-банкінгу в усьому світі. Доступ через: <https://www.statista.com/statistics/1228757/online-banking-users-worldwide/>.
2. Румик, І. (2020). Розвиток фінансового сектору: стан, фінансова інклюзія, візія та стратегія дій. Соціально-економічні та правові аспекти розвитку суспільства: колективна монографія. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». Доступ через: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/monografiji/laptev_0005.pdf.
3. *Revealing Online Banking Statistics & Facts 2023*. Retrieved from: <https://moneytransfers.com/bank-transfers/online-banking-statistics>.
4. Atzori, L., Iera, A., & Morabito, G. (2010). *The Internet of Things: A Survey*. *Computer Networks*, 54(15), 2787-2805.
5. World Bank. (2016). *Global Findex Database 2014: Measuring Financial Inclusion around the World*. Retrieved from: <http://data.worldbank.org/indicator/FX.OWN.TOTL.ZS>.
6. Karjaluoto, H., Shaikh, A. A., Saarijärvi, H., & Saraniemi, S. (2018). *How Perceived Value Drives the Use of Mobile Financial Services Apps*. *International Journal of Information Management*,

38(1), 103-112.

7. Rumyk, I. & Melnichenko, I. *Development of innovative business companies and Fintech industry in the digital economy. The development of innovations and financial technology in the digital economy: monograph.* OÜ Scientific Center of Innovative Research. 2023. 230 p. PP. 170-188. DOI: <https://doi.org/10.36690/DIFTDE-2023-170-188>.

8. Pylypenko, O., Matviienko, H., Putintsev, A., Vlasenko, I. & Onyshchuk, N. (2022). *Government tax policy in the digital economy.* *Cuestiones Políticas*, 40(72). DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4072.15>.

9. Dapp, T., & Müller, A. (2017). *FinTech and the Transformation in Financial Services: What is Different This Time?* *Journal of Innovation Management*, 5(3), 17-37.

10. GSMA. (2019). *The Mobile Economy 2019.* GSMA Intelligence.

Діджиталізація ринку медичного страхування в Україні

Захар Біблій

*аспірант кафедри національної економіки та фінансів
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BiblyiZV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-6728-2980*

Глобалізаційні процеси відіграють дуже важливу роль в сучасному суспільстві, адже часто стають каталізатором позитивних зрушень через запозичення міжнародного досвіду, модернізації бізнес-процесів та впровадження інновацій в усі сфери економічної діяльності. Не виключенням стала і сфера страхування, яка донедавна вважалася однією з найконсервативніших та передбачала значні об'єми паперової роботи з залученням необхідних експертів, а нині трансформується у якісно новий конкурентний вид з електронною комерцією та мобільним додатком.

Іншуртех – це нова реальність для страхового ринку, яка полягає у впровадженні ІТ-досягнень, таких як технології штучного інтелекту, розробки у сфері кібербезпеки, аналіз великих обсягів даних та додатки для смартфонів, в усі бізнес-процеси [1]. Іншуртех пронизує практично всі аспекти страхування - від обслуговування клієнтів, продуктів, андеррайтингу та ціноутворення, до маркетингу та дистрибуції [2]. Інтенсивна діджиталізація страхового ринку почалась з 2015 року, а головними драйверами стали міжнародні страхові компанії, які мали доступ до зарубіжного досвіду та успішно почали реалізовувати його результати в Україні. Першими страховими продуктами, які можна було купити онлайн, стали поліси автоцивілки (ОСЦПВ) та поліси подорожуючих закордон. Результати перевершили очікування і онлайн комерція почала займати помітне місце, проте разом з цим інші бізнес-процеси також потребували вдосконалення. Зокрема, ринок підштовхував страховиків до необхідних змін у сфері медичного страхування, яка передбачає організацію необхідної медичної допомоги для застрахованих осіб та виступає найоб'ємнішою по кількості операцій.

Медичне страхування в Україні є своєрідним ринком контрастів, адже з однієї сторони це найбільший вид особистого страхування, який активно росте та удосконалюється, має істотний потенціал до розвитку як кількісно, так і якісно, проте з іншої сторони, ринок зосереджений тільки на корпоративному бізнесі, загальна кількість застрахованих осіб відносно невисока, а довіра до страхових компаній та культура страхування перебувають на низькому рівні. Але незважаючи на це, страхові компанії демонструють значні досягнення щодо ефективного впровадження інноваційних технологій:

- на етапі укладання договору: онлайн підбір, розрахунок та порівняння базових програм страхування, онлайн оплата договорів страхування;
- на етапі обслуговування: чат-боти для комунікації, мобільні додатки з розширеним функціоналом, інтегровані системи запису в деякі клініки / замовлення медикаментів, підбір медичного закладу за геолокацією, розширений звіт щодо

користування страховкою та рентабельності договору страхування.

Загалом, цифрові технології значно полегшують життя та економлять час та сили як страхових компаній, так і клієнтів [3]. Крім цього, впроваджені технології показують позитивні результати їх впливу на стійкість компаній до кризових явищ. Серйозним викликом для страхових компаній стала пандемія внаслідок COVID-19, яка з однієї сторони унеможливила повноцінну роботу в традиційному форматі, але в цей же час стала каталізатором розширення страхових продуктів і своєрідного інноваційного прориву у сфері страхування. За період пандемії в декілька разів зросли продажі онлайн полісів, став популярним та широкоживаним сервіс онлайн консультацій лікаря, зросла частотність використання чат ботів для комунікації на противагу дзвінкам [4]. Іншими словами, саме цифрові трансформації допомогли страховим компаніям не тільки швидко відновити роботу та утримати на належному рівні основні фінансові показники, але й навіть зберегти прибутковість діяльності [5]. Проте, разом з усіма перевагами, страховики також стикаються з певними проблемами діджиталізації, які пов'язані з безпекою особистих даних та обмеженістю щодо масштабування застосування цифрових технологій у зв'язку з необхідністю несення додаткових значних витрат на переоснащення ІТ-забезпечення та навчання співробітників [6]. Пошук універсальних рішень може тривати певний час, але, як показує практика, результати сприяють не тільки задоволенню потреб клієнтів, але й пришвидшенню бізнес-операцій та створенню нових продуктів.

Отже, активне впровадження інноваційних технологій у сферу медичного страхування має значні переваги для галузі: від економії витрат на етапі укладання договору страхування до підвищення конкурентоспроможності на етапі обслуговування та спрощення бізнес-процесів на усіх інших етапах. Нині діджиталізація виступає одним із основних факторів розвитку бізнесу, допомагає компаніям швидше досягати успіху та протистояти різноманітним кризовим явищам. Зважаючи на те, що вітчизняний ринок страхування тільки починає свій інноваційний шлях, можна припустити, що попереду варто очікувати нові ще більш технологічні рішення, які дозволять страховому бізнесу зайняти помітне місце в вітчизняній економіці.

Список використаних джерел

1. Стихальська Н. Як Insurtech змінює ринок страхування. 2022. URL: <https://taslife.com.ua/blog/yak-insurtech-zminyuye-rynok-strahuvannya> (дата звернення 11.11.23).
2. Самошкіна І. Д. Розвиток діджиталізації страхового ринку України. *Економіка та суспільство*. №41. 2022. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-41-52.
3. Палайда Р. InsurTech – це цифрові технології, які полегшують життя та економлять час. URL: <https://forinsurer.com/public/21/03/12/4930> (дата звернення 19.11.23).
4. Лісовська О. Функціонування ринку медичних страхових послуг в період пандемії COVID-19 в Україні. *East European Scientific Journal*. № 2(66). 2021. С. 7-13.
5. Скрил В., Глушко А. Insurtech: нові можливості розвитку страхового ринку. *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. № 1(88). 2023. С. 144-151. DOI: 10.26906/EiR.2023.1(88).2877.
6. Попова Л. В. Сучасні тенденції розвитку цифрових технологій у страхуванні. *Проблеми сучасних трансформацій*. № 5. 2022. DOI: 10.54929/2786-5738-2022-5-08-02.

Економічна сутність цифрової трансформації суб'єктів господарювання

Євгеній Загороднюк

аспірант ОНП «Економіка»,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

Інформаційна революція кінця 20 століття та широке розповсюдження користувачів мережею Інтернет в світі сприяло розвитку та впровадженню нових бізнес-моделей функціонування підприємств та появи класичних цифрових компаній. За даними агенції Global Digital до кінця 2023 р. дві третини населення планети будуть підключені до мережі Інтернет [1]. За даними цієї ж агенції 68 % населення світу користується мобільними телефонами і протягом 2023 р. кількість користувачів мобільними телефонами зростає на 168 млн. осіб в усьому світі. Кількість користувачів Інтернету в світі склала у 2023 р. 5,16 млрд. осіб, що дорівнює 64,4 % світового населення. Кількість користувачів Інтернетом зростає на 1,9 % за 2023 р. Соціальними мережами користуються близько 50 % населення планети. За даними профспілки працівників освіти і науки в Україні 72 % українців користуються Інтернетом щоденно [2]. Підсумовуючи отримані статистичні дані можна зробити висновок щодо щорічного зростання людей як в світі, так і в Україні, які користуються Інтернетом, соціальними мережами та мобільним зв'язком. Таким чином суб'єкти господарювання вибудовують свою стратегію розвитку та політику з урахуванням значного впливу діджиталізації на життя людей.

У наукових працях як вітчизняних так і закордонних вчених економістів відмічається значний вплив досягнень цифрових технологій на діяльність суб'єктів господарювання. Під цифровою трансформацією вчені розуміють незворотній вплив впровадження цифрових технологій в бізнес процеси суб'єктів господарювання, що приводить до зміни бізнес-моделей. Зокрема, вченими Бангкокського університету Ч. Гонгом та В. Ріб'єром відмічається що впровадження цифрових технологій в технологічні та організаційні процеси на виробництві викликають фундаментальні зміни у бізнес-моделі підприємства [3]. Гусєва О.Ю. та Легомінова С.В. відмічають, що застосування цифрових технологій впливає на конкурентоспроможність підприємства та значно підвищує ефективність бізнес-процесів на підприємстві [4].

Серед основних напрямів процесу цифрової трансформації діяльності суб'єкта господарювання потрібно виділити наступні:

- обрання стратегії та бізнес-моделі, які передбачають цифровізацію бізнес-процесів;
- обрання політики комунікацій з клієнтами в онлайн режимі;
- впровадження цифрової інфраструктури та оцифрування всіх даних;
- підвищення кваліфікації персоналу з метою набуття ними необхідних діджитал навичок;
- впровадження системи моніторингу за ланцюгами поставок та бізнес-процесами на основі діджитал технологій;

- формування власної моделі розвитку суб'єкта господарювання на основі цифрової трансформації.

Цифрова трансформація суб'єктів господарювання відбуватися поступово, як цей процес і відбувався на багатьох українських підприємствах, і відбувається в теперішній час. Перший етап цифрової трансформації – це оцифрування всіх даних, впровадження електронної системи обліку та документообігу; другий етап впровадження комунікаційної політики спілкування з клієнтами в онлайн форматі, застосування інструментів діджитал–маркетингу, підвищення кваліфікації та формування діджитал навичок у персоналу; третій етап – автоматизація виробничих процесів на підприємстві та діджиталізація частини (або всіх) бізнес-процесів.

Цифрова трансформація впливає більшою мірою на організацію як виробничих процесів на промислових підприємствах, так і на формування внутрішньої та зовнішньої культури комунікацій. Цифрова трансформація в сфері комунікацій значно скорочує відстань між контрагентами за рахунок можливостей онлайн спілкування: відео конференцій, електронної пошти, соціальних мереж. Застосування цифрових технологій у праці адміністративного персоналу допомагає підвищити ефективність інтелектуальної праці людини, уникати помилок та запобігати конфлікту інтересів.

За проведеним аналізом цифрових рішень, які застосовуються у бізнес-процесах українських суб'єктів господарювання виділені наступні.

1. Електронна пошта і месенджери: Популярні послуги, такі як Gmail, Outlook, Telegram, WhatsApp, дозволяють користувачам спілкуватися і обмінюватися інформацією через Інтернет.

2. Офісні програми: MS Word, Excel, Power Point, Adobe Acrobat та інші.

3. Державні сервіси: Дія, E-health, e-Податкова та інші.

4. Інтернет-банкінг: Банки надають цифрові послуги для управління фінансами через Інтернет, включаючи перекази коштів, оплату рахунків і моніторинг банківських операцій.

5. Електронні платежі: платіжні системи, такі як Visa, Mastercard, PrivatBank Pay, ApplePay та інші.

6. Хмарне сховище: сервіси зберігання файлів в Інтернеті, такі як Google Drive, iCloud, OneDrive та інші.

7. Пошукові системи: Google.

8. Онлайн-торгівля: платформи, такі як Rozetka, Prom.ua, OLX, які дозволяють купувати та продавати різні товари та послуги через Інтернет.

9. Мобільні додатки: Україна має велику кількість мобільних додатків для різних цілей, включаючи банківські додатки, навігаційні додатки, соціальні мережі, новини, розваги і багато інших.

10. Різні спеціалізовані додатки окремих компаній або для окремих задач: Поштова доставка, навігатори, мапи, сервіси доставки їжі, електронні книги та багато іншого. Найбільш часто використовують: Google maps, Waze, Нова Пошта, EBookDroid та інші.

Позитивний вплив цифровізації на діяльність суб'єктів господарювання полягає у наступному.

1. Підвищення продуктивності праці: використання цифрових інструментів дозволяє оптимізувати процеси виробництва та планування ресурсів, що призводить до збільшення продуктивності праці та зниження витрат.

2. Ефективне управління бізнес-процесами: системи управління бізнес-процесами дозволяють керувати графіками, бюджетами і ресурсами в режимі реального часу, спрощуючи процес управління.

3. Покращення якості та безпеки: сучасні цифрові технології дозволяють забезпечувати вищу якість робіт на виробництві і збільшувати рівень безпеки завдяки системам моніторингу та автоматизації.

Негативний вплив цифровізації на бізнес процеси та процес управління у внутрішньому середовищі суб'єктів господарювання.

1. Вартість інтеграції цифрових технологій: впровадження цифрових інновацій може вимагати значних витрат на придбання та навчання персоналу використовувати нові інструменти.

2. Нерівномірний доступ до цифрових технологій: не всі суб'єкти господарювання можуть собі дозволити впровадження сучасних цифрових технологій, що може збільшити нерівність в галузі.

3. Потреба у перепідготовці кадрів: для успішного використання нових технологій потрібні спеціалісти, які мають діджитал-навички та вміють працювати саме з тим програмним продуктом, який потрібний даному суб'єкту господарювання, що може вимагати часу та ресурсів.

4. Потенційна загроза кібербезпеці: зі зростанням обсягу цифрових даних в галузі зростає ризик кібератак і порушення конфіденційності інформації.

5. Втрата робочих місць. З автоматизацією процесів і впровадженням штучного інтелекту потреба у деяких спеціалістах значно зменшується.

Загалом, цифровізація вносить значні зміни у діяльність суб'єктів господарювання, покращуючи продуктивність і якість робіт, але вона також вимагає уваги до кібербезпеки, інвестицій у нові технології та перепідготовки персоналу. Успішне впровадження цифрових інновацій може сприяти розвитку суб'єктів господарювання та покращенню якості товарів та послуг. Цифровізація також сприяє покращенню обслуговування клієнтів. Завдяки онлайн-системам відстеження, клієнти можуть перевіряти статус своїх замовлень в режимі реального часу, що підвищує рівень задоволеності клієнтів та забезпечує їхню вірність компанії.

Список використаних джерел

1. Головні висновки звіту *Global Digital 2023*. URL: <http://surl.li/gkkrk>.
2. Офіційний сайт профспілки працівників освіти і науки України. URL: <http://surl.li/mvvcw>.
3. Gong C.; Ribiere V. *Developing a unified definition of digital transformation*. *Technovation*. 2021, vol. 102, 102217. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2020.102217>.
4. Гусєва О. Ю., Легомінова С. В. Діджиталізація – як інструмент удосконалення бізнес-процесів, їх оптимізація. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018, № 1 (23). С. 33–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/estebi_2018_1_7.

Особливості управління фінансовими ресурсами підприємства сучасних умовах

Олександр Царенко

*студент кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TsarenokOV@krok.edu.ua*

Світлана Плетенецька

*науковий керівник,
к.е.н, доцент кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SvitlanaPM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2695-0712*

Фактично на всіх етапах розвитку економіки країн основною ланкою є підприємництво. Виробництво продукції відбувається на підприємствах, а працівники безпосередньо пов'язані із засобами виробництва та формуванням ВВП. Сучасні умови функціонування національної економіки відображають основні тенденції розвитку вітчизняної економіки. Водночас масштаби підприємницької діяльності країни залежать від її подальшого розвитку, нарощування виробничого потенціалу та вирішення соціальних проблем. Сьогодні підприємства працюють в кризових економічних умовах з дефіцитом фінансових ресурсів в умовах воєнного стану. Інфляція, непередбачені коливання валютних курсів, зростання відсоткових ставок за кредитами та зниження потреб платоспроможності покупців, збитки внаслідок війни негативно впливають на ефективність українського бізнесу. Відсутність необхідного обсягу фінансових ресурсів може призвести до порушень платіжної дисципліни та зниження рівня фінансової стійкості підприємств і навіть національної економіки.

Метою статті є розкриття теоретико-методичних управління фінансовими ресурсами підприємства в умовах воєнного часу.

Фінансові ресурси є одним із основних понять фінансів підприємства. Їх особливість полягає в тому, що вони завжди виступають у грошовій формі, мають розподільний характер і відображають формування та використання різноманітних прибутків і накопичень суб'єктів господарювання (Яременко і Салманов, 2018).

Фінансові ресурси є необхідною умовою здійснення процесу розширеного відтворення на всіх його стадіях і у всіх формах. Отже, для обґрунтованого визначення поняття фінансових ресурсів необхідно чітко визначити ті критерії, яким воно повинно відповідати. До них належать джерела створення, форми виявлення, цільове призначення.

В економічній літературі під фінансовими ресурсами частіше за всього розуміють кошти, наявні у розпорядженні суб'єкта, що господарює. Інші дослідники підкреслюють, що дана сукупність коштів формується з метою фінансування розвитку підприємства в майбутньому періоді. Формування фінансових ресурсів розпочинається в момент заснування підприємства,

коли утворюється статутний капітал, а також в процесі діяльності суб'єкта. Забезпечення фінансовими ресурсами з різних джерел дає можливість підприємцю своєчасно інвестувати кошти в нове виробництво, забезпечувати у разі необхідності розширення і технічне переозброєння діючого, фінансувати наукові дослідження, розробки та їх впровадження.

Однак у сучасних умовах підприємці недостатньо забезпечені фінансовими ресурсами через обмеженість джерел їх формування. Значна кількість підприємств є збитковою, що суттєво обмежує джерела формування фінансових ресурсів. Залучення банківських кредитів супроводжується збільшенням платежів за їх використання, що призводить до збільшення операційних витрат та збитків (Плетенецька, 2020).

У науковій літературі немає єдиної думки щодо тлумачення поняття «фінансові ресурси», але, спираючись на обґрунтовані наукові методи з різних точок зору, можна зробити наступний висновок: під фінансовими ресурсами підприємства слід розуміти як належні підприємству або кошти, що перебувають у розпорядженні підприємств для забезпечення простих або розширених процесів відтворення або задоволення колективних суспільних потреб.

Фінансові ресурси перетворюються в обіг по відповідних каналах. Їх можна розглядати з двох позицій: як набір інструментів, що використовуються для залучення фінансових ресурсів, необхідних для обслуговування виробничих та інших витрат організації; як набір методів фінансового забезпечення діяльності організації, при створенні, становленні та розвитку організації, що забезпечують певний обсяг фінансових ресурсів, які потенційно доступні та реально використані.

Загальний вигляд терміну «ресурс» відноситься до здатності отримувати бажані результати після певних перетворень і застосувань. Тобто під фінансовими ресурсами розуміються кошти, які можуть бути використані для виконання певних завдань за певним планом і досягнення очікуваних економічних результатів.

У науковців часто зустрічається визначення: фінансові ресурси підприємств – це частина грошових коштів підприємства, що формуються в процесі розподілу і перерозподілу національного багатства, внутрішнього валового продукту і національного доходу, які акумулюються за рахунок власних, позичених та залучених коштів та перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання і необхідні для виконання ним фінансових зобов'язань, здійснення витрат з метою забезпечення процесу розширеного відтворення, а також з метою одержання прибутку від здійснення виробничо-господарської діяльності.

Фінансові ресурси підприємства мають виконувати наступні функції:

- забезпечення процесу виникнення підприємства;
- формування його стартового капіталу;
- формування ресурсного потенціалу;
- забезпечення безперервності і відтворення торговельного процесу;
- виконання фінансових зобов'язань;

- забезпечення його фінансової стійкості, платоспроможності, конкурентоспроможності і ефективності господарської діяльності.

Специфіка фінансово-економічного механізму управління підприємством визначається:

- формуванням статутного капіталу, поділеного на певну кількість акцій рівної номінальної вартості і індивідуалізації корпоративної власності за допомогою акцій;

- емісією акцій як найважливішого джерела поповнення капіталу;

- дивідендною політикою підприємства;

- формуванням ринкової ціни акцій;

- диференціацією механізму використання акцій у відкритих і закритих акціонерних товариствах.

Склад і структура фінансових ресурсів та їх обсяг залежать від типу і розміру підприємства, характеру його діяльності та обсягу виробництва. При цьому обсяг фінансових ресурсів тісно пов'язаний з обсягом виробництва та ефективністю діяльності підприємства. Чим більший обсяг виробництва та ефективність підприємства, тим більші його власні фінансові ресурси, і навпаки. Наявність достатніх фінансових ресурсів та їх ефективне використання визначає добрий фінансовий стан підприємства: платоспроможність, фінансову стійкість, ліквідність. У зв'язку з цим найважливішим завданням підприємства є пошук резервів, збільшення власних фінансових ресурсів і їх найбільш ефективне використання для підвищення загальної ефективності діяльності підприємства.

Фінансові ресурси є основою функціонування фінансів, а їх матеріальний прояв існує у формі валюти, що відрізняє їх від багатьох інших економічних категорій. Фінансова система України поєднує фінансові ресурси держави та фінансові ресурси підприємств. Фінансові ресурси підприємства забезпечують функціонування мікроекономіки, ефективну роботу підприємства, нормальний розвиток підприємства та задоволення потреб працівників (Здоров, 2019).

У науковій літературі досі немає єдиної методики визначення поняття фінансових ресурсів та їх класифікації, що значною мірою впливає на визначення ролі та призначення фінансових ресурсів, їх складу та впливу на економічну ефективність. Після об'єднання всіх наведених вище визначень можна виробити загальне бачення концепції. Фінансові ресурси підприємства — це частина фондів підприємства, що утворюються в процесі розподілу і перерозподілу національного багатства, валового внутрішнього продукту і національного доходу, акумулюються за рахунок власних коштів, залучених і позичених коштів та перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання необхідний для виконання своїх фінансових зобов'язань.

Ключові слова: фінансові ресурси, управління фінансовими ресурсами, підприємство, капітал.

Список використаних джерел

1. Здоров М. (2019). Управління фінансовими ресурсами підприємства. Освітньо-інноваційна інтерактивна платформа «Підприємницькі ініціативи». 3. 240-243. DOI: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15101/1/OIP2019_P240-243.pdf.
2. Плетенецька С. (2020). Особливості управління фінансовими ресурсами суб'єктами економічної діяльності. Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки. 219-222. DOI: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materiali-konferentsij/pletenetska_0004.pdf.
3. Яременко В. і Салманов Н. (2018). Сутність поняття та особливості класифікації фінансових ресурсів підприємств. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 1(3). 158-162. DOI: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_3_2018ua/36.pdf.

Макроекономічні передумови забезпечення фінансової стійкості виробничо-торгівельних підприємств

Сергій Очердько

аспірант спеціальність 051 «Економіка»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ocheredkosv@krok.edu.ua

Ольга Пилипенко

науковий керівник,
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та обліку,
ВНЗ «Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського»
м. Київ, Україна
e-mail: pylypenko.olha@tnu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-3997-9108

Після відновлення Україною незалежності в 1991 р. національна економіка почала стрімкий перехід від планової до ринкової. Забезпечення фінансової стійкості стало однією із головних завдань для виробничо-торгівельних підприємств того часу, є актуальним та гострим питанням і в наш час. Світові фінансові кризи, внутрішня політична нестабільність в країні, окупація частини території в 2014 році, пандемія COVID-19, повномасштабне вторгнення 2022 р., всі ці фактори прямо впливають на макроекономічний стан в країні та безпосередньо, викликають ризики в управлінні виробничо-торгівельними підприємствами впливаючи на фінансову стабільність.

Мета та завдання дослідження полягають в розробці теоретичних і практичних макроекономічних передумов для забезпечення фінансової стійкості виробничо-торгівельних підприємств в Україні, їх подальшого розвитку та збільшення їх частки в економіці України.

Доля виробничо-торгівельних підприємств складає 10 % в загальній структурі ВВП України[2]. Стратегічне завдання Міністерства Економіки України досягти позначки як мінімум 20 % до 2028 р.

Шлях до створення сучасних макроекономічних передумов забезпечення фінансової стійкості виробничо-торгівельних підприємств та збільшення їх долі у ВВП країни полягає в довготривалій і щільній взаємодії суб'єктів господарювання України та держави в цілому, як головного регулятора національної економіки.

Так, наприклад, кількість виробничо-торгівельних підприємств в Україні за останнє десятиріччя постійно скорочується з 105 873 суб'єктів в 2010 р. до 93 633 в 2022 р. Також щорічно зменшується кількість зайнятих працівників на таких підприємствах з 1 961 033 в 2012 р. до 1 118 128 працівників в 2022 р.

При цьому витрати на виробництво збільшуються і 2021 р. досягли рекордної позначки в 1 210 989 617,1 тис. грн. Прибутковість виробничо-торгівельних підприємств не кожного року є позитивним, так, наприклад, в 2022 р. чистий збиток по галузі склав 118 975 448,6 тис. грн.

Основні напрямки створення макроекономічних механізмів забезпечення фінансової стійкості полягає в створенні таких передумов як:

- Реформування податкового законодавства України. Одне з найголовніших питань є забезпечення рівних умов діяльності для всіх суб'єктів господарської діяльності.

- Детінізація економіки України та боротьба з корупцією. Відомо, що станом на 2022 р. частка тіньової економіки складає понад 30 % від загального ВВП України. Детінізація економіки дозволить збільшити надходження до бюджету більше ніж на третину, що в свою чергу зробить можливим збільшити видатки з бюджету в тому числі і на розвиток та підтримку виробничо-торгівельних підприємств.

- Реформа судової системи. Удосконалення та реформування роботи цього органу забезпечить безперебійну роботу всіх сфер діяльності України.

- Реформа митного законодавства України. Для підтримки виробничо-торгівельних підприємств України необхідно забезпечити належну діяльність даної структури. Насамперед, регулювання митних платежів, їх зменшення на продукцію яка використовується для виробництва вітчизняного продукту (сировину, комплектуючі тощо) і навпаки збільшення митних платежів на продукцію яка може бути заміщена продуктом вітчизняного виробництва. Надання відтермінування на сплату митних платежів на сировину та комплектуючі для вітчизняних виробничо-торгівельних компаній.

- Підтримка виробничо-торгівельних підприємств з боку держави. Надання доступного кредитування бізнесу, грантів, податкові канікули тощо забезпечить розвиток вітчизняних компаній.

Отже, створення сучасних дієвих макроекономічних передумов забезпечить стабільні та сприятливі умови для виробничо-торгівельних підприємств України, а саме, зупинить скорочення компаній в даній галузі економіки, створить робочі місця, скоротить витрати на виробництво продукції, забезпечить стабільну прибутковість по даній галузі, збільшить долю переробних підприємств у ВВП України з 10 до 20 %.

Ключові слова: фінансова стійкість виробничо-торгівельних підприємств.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. URL.: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm (дата звернення 24.10.2023 р.).
2. Міністерство Економіки України. URL://www.me.gov.ua (дата звернення 24.10.2023 р.).
3. Бланк І.О., Ситник Г.В., В.С. Андрієць В.С. Управління фінансами підприємств : підручник – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Київ : Київ, 2017. – 792 с. (дата звернення 24.10.2023 р.).
4. Лучко М.Р., Жукевич С.М., Фаріон А.І. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник/ Тернопіль.; ТНЕУ, – 2016 – 304 с. URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/19240/1/Fin%20analiz%20Verstka.pdf> (Дата звернення 24.10.2023 р.).

Інтелектуальна взаємодія в умовах діджиталізації праці: виклики та перспективи

Олександр Шемінов

*аспірант кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ, Україна,
e-mail: shem@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1608-4195*

У сучасному світі, що переживає активну фазу цифрової трансформації та впровадження штучного інтелекту в бізнес-процеси, виникає необхідність переосмислення та модернізації традиційних підходів до управління працею. Підвищена конкурентоспроможність вимагає не тільки технологічної готовності працівників, але й інтеграції людського інтелекту та інновацій [1].

Інтелектуальна взаємодія, як одна з важливих складових діджиталізації праці, має стати каталізатором цього процесу, забезпечуючи разом із підвищеною продуктивністю праці розвиток творчості та інноваційного мислення серед майбутніх працівників.

Інтелектуальна взаємодія спрямована на тісне взаємодоповнення цифрових технологій, штучного та людського інтелекту для досягнення вищого рівня ефективності праці та інновацій. Основна ідея такої взаємодії полягає у створенні сприятливого робочого середовища, де люди та технології, в тому числі штучний інтелект, не конкурують, а взаємодіють, обмінюючись знаннями, інформацією, ідеями та ресурсами для спільного досягнення стратегічних цілей. В рамках інтелектуальної взаємодії, акцент робиться на розвитку унікальних людських навичок працівників, сприяння творчості та інноваціям, створюючи гнучке та стабільне робоче середовище, визнаючи важливість технологічного розвитку, але ставить людину у центр інновацій та розвитку, сприяючи сталому та етичному розвитку суспільства.

До принципів інтелектуальної взаємодії в умовах діджиталізації праці доцільно віднести:

- взаємодія між людьми та технологіями: замість виключно автоматизації, пропонується створення пріоритетного впровадження в економіку систем, де технології служать як партнери для підтримки та посилення здібностей людей;
- розвиток людських компетенцій: акцент на розвиток навичок, що важко або неможливо автоматизувати, таких як творче мислення, етика, лідерство, та міжособистісні навички;
- екологічна свідомість: успішне впровадження технологій повинно бути спрямоване на створення екологічно чистого виробництва;
- технологія орієнтована на людину: створення технологій, які адаптуються до індивідуальних потреб та можливостей людей;
- справедливість та етика: врахування соціальної відповідальності в розробці та впровадженні технологій, щоб уникнути негативних соціальних наслідків.

Інтелектуальна взаємодія в умовах діджиталізації праці може забезпечити

позитивний вплив на соціальну та економічну ефективність праці через:

- збільшення креативності та інновацій: забезпечення умов для розвитку творчого потенціалу людей, що призведе до більш ефективних інновацій;
- створення високорівневих робочих місць: збереження та створення нових робочих місць, де люди можуть ефективно використовувати свої унікальні навички, уникаючи виконання рутинних завдань;
- розбудова людського капіталу: підтримка навчання та розвитку протягом усього життя, з метою забезпечення адаптації до змін в технологічному середовищі;
- сприяння соціальній інклюзії: впровадження технологій, які допомагають у подоланні соціальної та економічної нерівності;
- екологічно чисте виробництво: зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та розвиток зелених виробничих процесів.

Ключовим аспектом інтелектуальної взаємодії в процесі діджиталізації праці є створення сприятливого робочого середовища, де обмін знаннями та ідеями сприяє ефективному досягненню бізнес-цілей [2]. Інтелектуальна взаємодія відкриває нові можливості для спільного творчого процесу, де сучасні цифрові технології виступають інструментом для підтримки та розвитку людського потенціалу. Це включає не лише оптимізацію процесів, але і створення умов для самореалізації та розвитку креативних здібностей працівників.

Однією з ключових переваг інтелектуальної взаємодії є здатність створювати новий підхід до організації праці. Замість традиційного уявлення про працю як виконання рутинних завдань, в умовах інтелектуальної взаємодії пропонується створити середовище, де технології, штучний та людський інтелект глибоко взаємодіють для досягнення максимальної економічної та соціальної ефективності. При цьому слід не лише оптимізувати робочі процеси, але і розвивати потенціал кожного працівника.

Взаємодія цифрових технологій та людського інтелекту стає не просто сумою їх можливостей, але і має взаємодоповнюючий синергетичний ефект, де кожен елемент забезпечує більш ефективну роботу іншого [3]. Це відкриває шлях для спільного творчого процесу, де робоче оточення сприяє розвитку як індивідуальних, так і колективних талантів.

Незважаючи на зазначені вище переваги, можливості інтелектуальної взаємодії в сфері діджиталізації стикається із певними викликами та проблемами, які потребують уважного аналізу. Однією з ключових проблем є вирішення етичних та безпекових аспектів взаємодії між цифровими технологіями та людьми.

Важливою проблемою є також соціальна відповідальність при використанні сучасних цифрових технологій в сфері праці. Дотримання балансу між зростаючою діджиталізацією праці та збереженням робочих місць є критичним завданням. Важливо враховувати соціальні наслідки впровадження нових технологій та забезпечувати рівноправний доступ до переваг діджиталізації для всього суспільства.

Аналізуючи сучасний стан та проблеми, пов'язані із діджиталізацією праці, можна зробити висновок, що масове використання цифрових технологій має супроводжуватися впровадженням етичних стандартів в поєднанні з розробкою механізмів державного регулювання, моніторингу, контролю та певних обмежень, особливо в сфері штучного інтелекту, які гарантують взаємовигідну взаємодію сучасних цифрових технологічних рішень та людини. При цьому варто уникати розробки та впровадження у виробництво автономних цифрових систем управління на базі штучного інтелекту, які будуть мати можливість приймати самостійні рішення щодо ключових виробничих та бізнес процесів без участі людини. Важливо розробити ефективні стратегії впровадження нових технологій на державному рівні, забезпечуючи взаємне збагачення людського та штучного інтелекту для досягнення вищого рівня економічної та соціальної ефективності праці.

Ключові слова: діджиталізація праці; інтелектуальна взаємодія; штучний інтелект.

Список використаних джерел

1. Кравченко І. С., Домуз О. О. *Особливості зайнятості у банківському секторі України в сучасних умовах. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 2021, 6(41), С. 78–86.*
2. Leduc, Sylvain, Zheng Liu. "Robots or Workers? A Macro Analysis of Automation and Labor Markets," *Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper, 2019, С.17. 3.*
3. *Digitalization and Labor Market — A Perspective within the Framework of Pandemic Crisis. Journal of theoretical and applied electronic commerce research, 2021, 16(7), С.2843-2857.*

Соціально-економічний сталий розвиток України та шляхи до євроінтеграції

Сергій Пижьянов

*аспірант спеціальності 051 Економіка,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PyzhianovsK@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6068-6022*

Ігор Румик

*науковий керівник, д.е.н., професор,
завідувач кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: rutykii@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3943-639X*

Стійкий соціально-економічний розвиток – одна з сучасних глобальних проблем, спрямована на максимізацію користі від економічного та соціального зростання, зберігання довкілля та довготривале використання природних ресурсів. Цей процес передбачає покращення життя та соціального благополуччя через структурні зміни в економічній і соціальній сферах. Російська війна в Україні вимагає перегляду стратегії сталого розвитку країни.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей економічної та соціальної стратегії для сталого розвитку України у процесі євроінтеграції.

Євроінтеграція України пов'язана з загальним розвитком, утворенням сучасної політики, захистом національних інтересів. Управління держави має балансувати екологію, соціальні аспекти і економіку. Цивілізаційний розвиток швидко вичерпує ресурси та навколишнє середовище, що загрожує глобальною кризою. Управління економічним розвитком - ключове завдання. Концепція «сталого розвитку» забезпечує рівні можливості та якісне середовище для майбутніх поколінь. Україна адаптує глобальні завдання до власних планів розвитку, веде моніторинг їх досягнення через Державну службу статистики [1].

Стале економічне зростання вимагає принципів ринкової економіки та дієвого регулювання влади. Важливо підвищувати конкурентоспроможність, життєвий рівень і покращувати екологію. Національні економіки, залежні від ресурсів та фінансів, потребують сталого розвитку. Глобальний попит на ресурси шкодить бізнесу та довкіллю, і застосування концепції сталого розвитку ЄС може зменшити цей негативний вплив. Європа та Україна потребують сталого соціально-економічного розвитку через потребу підвищення конкурентоспроможності в умовах зростаючої конкуренції з боку Китаю, Північної Америки, а також нового розподілу ринків між росією та США. Це пов'язано з необхідністю забезпечення енергетичної безпеки та підвищення рівня життя населення, що сприятиме економічному зростанню.

Система стратегічного планування сталого соціально-економічного розвитку для країн-членів ЄС та України включає трирівневе планування на національному, регіональному та місцевому рівнях. Проте Україна, навіть до

війни, мала проблеми з організацією системного підходу управління, розробки стратегій та оцінки їх ефективності. Незважаючи на це, в 2021 році Україна піднялася на 36-е місце серед 165 країн за рейтингом сталого розвитку ООН, покращивши досягнення у 10 із 17 цілей [2].

Основні напрями стратегічного планування сталого розвитку національної соціально-економічної системи включають: забезпечення підвищення конкурентоспроможності національного виробника на ринках, включаючи внутрішні та зовнішні, та використання переваг відкритих ринків; зменшення попиту на енергоносії в національному господарстві через розширення джерел та каналів постачання імпортованих енергоносіїв, включаючи відновлювані джерела; створення нових стимулів для залучення інвестицій та збереження наявних фінансових резервів у економіці; мінімізація впливу зростання світових цін на енергоносії на економіку та добробут громадян; розробка ефективної програми швидкого реагування на кризові ситуації в економічній, соціальній, екологічній та політичній сферах; встановлення організаційно-правових засад для відстеження ефективності урядових дій та виявлення можливих слабких місць в економіці.

Феномен сталого розвитку України - це підтримка високого рівня життя населення, врахування потреб людей, економічного зростання та стабільності довкілля. Соціалізація економіки - це зміни в інтересах особистості та суспільства, які спрямовані на зменшення різниці між людьми та підвищення важливості соціальної сфери. Важливо, щоб цей процес охоплював всі галузі економіки та враховував індивідуальні потреби. Це призводить до якісних змін у споживанні та житті, а успішна політика визначається підвищенням доходів населення та загальним благополуччям.

У соціальній сфері України, не зважаючи на окремі позитивні зміни завдяки економічним реформам, спостерігається занепад населених пунктів та проблеми на ринку праці, такі як безробіття, низький рівень професійної підготовки працівників і відсутність нових робочих місць. Ці та інші фактори створюють загрозу демографічному відтворенню та викликають напруження. Євроінтеграція потребує від України відповідності екологічним та соціальним стандартам ЄС, що є складним завданням, як показує досвід інших постсоціалістичних країн. Вступ до ЄС передбачає повне виконання його екологічних та соціальних політик, включаючи гармонізацію внутрішнього законодавства з нормами ЄС та створення системи контролю за їх дотриманням.

Україна працює над наближенням своєї політики до європейських стандартів, зважаючи на власні інтереси та економічні можливості. Основна мета – впровадження еколого-економічних підходів, які успішно використовуються в ЄС для сталого розвитку. Уряд України працює над соціальним та екологічним розвитком економіки. Однак, відсутні ефективні механізми забезпечення екологічної безпеки та соціальної стабільності, зокрема на рівні регіонів. Наперекір агресії росії, Україна не здається у своїх зусиллях до європейської інтеграції та сталого розвитку. Військові події значно ускладнюють збір та

аналіз економічних та фінансових даних, у тому числі для оцінки досягнень Цілей сталого розвитку. Україна, ставши кандидатом на вступ до ЄС, почала впроваджувати деякі ініціативи, такі як створення Офісу з реалізації Цілей сталого розвитку, для інтеграції ЦСР у національну та регіональну політику [2].

Війна в Україні призвела до економічної кризи: збитки ВВП становлять 35-40% через втрати у багатьох сферах. Найважливіші ЦСР після конфлікту: боротьба з бідністю, гідна праця, чиста вода, промисловість, інновації та інфраструктура. Україна потребує нових стратегій для забезпечення сталого розвитку, зосереджених на зеленій економіці та енергоефективності. Реконструкція соціальних закладів також важлива для енергоефективності та використання низьковуглецевих матеріалів. Війна та економічні проблеми значно ускладнили досягнення ЦСР в Україні. Для сталого розвитку потрібен мир, але конфлікт знизив Глобальний індекс миру на 16%, поставивши нашу країну на 153 місце з 163 країн у рейтингу. Війна в Україні, крім військових аспектів, також суттєво впливає на соціальні та демографічні показники країни. Вона створює великі ризики для громадян, особливо жінок та дітей, порушуючи різноманітні аспекти життя і національної структури [3].

Отже, сталий розвиток об'єднує економічний розвиток, соціальний прогрес та науково-технічний успіх з раціональним використанням природних ресурсів. Його основна мета - забезпечення миру для досягнення інших цілей. Стале зростання у контексті євроінтеграції - ключове завдання для уряду та науковців України, що відкриває можливості для нових моделей економіки, спрямованих на покращення якості життя. Це також є фундаментом для євроінтеграції, оскільки критерії сталого розвитку та екологічної безпеки стають пріоритетними. Це дозволить переглянути пріоритети в державній політиці та шляхи досягнення цих цілей.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення; соціальний захист; солідарна система; недержаний пенсійний фонд; інвестування; розвиток держави; євроінтеграція; економічна стратегія; нові моделі економіки; демографічне напруження.

Список використаних джерел

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 №722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
2. Рудая М. В., Мазурик М. М. Співпраця України та ЄС у сфері сталого розвитку: огляд перспектив. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. № 3 (1). 204-211.
3. Капінос Г., Ларіонова К. *Проблеми управління сталим розвитком України в умовах війни. Modeling the development of the economic systems*. 2023. (1). 93-103.

Необхідність розробки бізнес-плану новоствореного підприємства з продажу одягу та взуття у сфері роздрібної торгівлі

Марко Гребенюк

*студент кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrebeniukMV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0001-7514-1794*

Створення бізнес-плану необхідно для підприємств будь-якого рівня, особливо новоствореного. В незалежності від сфери діяльності фірми, досвіду керівництва, розміру статутного капіталу, рівня конкуренції на ринку створення бізнес-плану абсолютно необхідне. Якісно прописаний та ретельно прорахований бізнес план дає змогу проаналізувати показники майбутньої ефективності роботи підприємства, можливості перспектив розвитку і тд. І також, бізнес план має прораховувати можливі ризики, як внутрішні так і зовнішні, тим самим, має застерігати підприємство від банкрутства. На ринку роздрібної торгівлі дуже велика конкуренція і наповненість, тому бізнес-план має бути написаний досвідченою командою, і бути якісно прорахованим.

Роздрібну торгівлю насправді недостатньо вивчають вітчизняні наукові діячі, країни, особливо в нинішніх умовах. Саме тому досліджувана тема є досить актуальною.

Роздрібна торгівля на ринку спортивного одягу та взуття в Україні розвинена по-своєму, відносно інших країн Європи.

На це впливає наступні фактори:

- Багато крупних спортивних брендів не представлені в Україні офіційно, а продаються через дистриб'юторів;
- Через нестабільну ситуації в країні, офіційні представники спортивних брендів не планують заходити на ринок України і в майбутньому.

Наведені вище фактори свідчать про те, що саме в Україні побудувати своє підприємство роздрібної торгівлі, яке буде займатися роздрібним продажем спортивних товарів досить легко. Адже багато основних брендів не продаються на ринку офіційно, а це значить, що конкуренцію складають багато підприємств, які являються дистриб'юторами. Або, в Україні часто практикується створення мультибрендових магазинів, де підприємство продаж товари різних брендів, які не представлені в Україні офіційно. Так, наприклад, наступні бренди не мають в Україні офіційних представництв:

- Nike
- New Balance
- Ecco
- Salomon
- New Era
- Native
- Vans

- The North Face
- Clarks

Тому в Україні реалізувати ідею створення підприємства роздрібною торгівлі в цій сфері вважається досить легко, і даний бізнес є прибутковим. У всякому випадку, є багато прикладів які це підтверджують. Але новоствореному підприємству, аби мати змогу конкурувати, необхідно створювати власний бізнес-план.

Перевагами використання бізнес-плану в організації є:

- можливість виявити та передбачити можливі загрози та ризики, до їх виникнення в практичній діяльності організації;
- можливість залучення інвестицій, в тому числі іноземних;
- проведення аналізу споживачів продукції та постачальників;
- контроль і управління діяльністю підприємств;
- формування та збільшення рівня конкурентоспроможності організації в ринкових умовах [1].

Поняття бізнес-плану у науковому середовищі сформовано досить давно, і має досить багато інтерпретацій та визначень. Кожен з них описує його зі своєї сторони, так як цей термін достатньо багатогранний. Особисто на мою думку, найбільш логічно сформованим є визначення М.В Бгашева: «Бізнес-план – це програма діяльності і / або розвитку бізнесу господарюючого суб'єкта, де розробляються стратегія і тактика, спрямовані на досягнення цілей організації, і заснована на потребах ринку і можливості отримання необхідних виробничих ресурсів» [2].

В країнах Європи поняття бізнес-плану сформовано раніше, говорячи про Україну, як інструмент планування, бізнес-план почав активно використовуватися з кінця ХХ століття. Я проводжу чітку паралель, що прибуткова діяльність підприємства, його ріст і розвиток- це плоди гарно написаного та прорахованого бізнес-плану. В свою чергу як кількість проблем та ризиків- це похибки, які були допущенні у процесі написання бізнес-плану.

Науковцями виявлено безліч класифікацій бізнес-планів, але на думку авторів доцільним є використання наступної класифікації Джакубової Т.Н., так як вона охоплює всі загальні ознаки бізнес-планів:

- За типом (основною сферою діяльності, в якій існує проект):
 - а. технічний;
 - б. організаційний;
 - в. економічний;
 - г. соціальний;
 - д. змішаний.
- За тривалістю (тривалість періоду здійснення проекту):
 - а. короткострокові (до 3 років);
 - б. середньострокові (від 3 до 5 років);
 - в. довгострокові (понад 5 років).
- За видом (характер предметної області проекту):

- а. інноваційні;
- б. організаційні;
- в. науково-дослідні;
- г. навчально-освітні;
- г. змішані.

• За складністю (ступінь фінансової, технічної чи іншої складності):

- а. прості;
- б. складні;
- в. дуже складні [3].

Процес підготовки включає в себе багато елементів. Їх можна класифікувати по різному, але прийнято виділяти 5 основних етапів створення бізнес-плану:

- Визначення місії фірми.
- Формулювання цілі та задач проекту.
- Встановлення загальної структури бізнес-плану.
- Збір необхідної інформації, розробка нормативів.
- Складання бізнес-плану (процес планування).

Підсумок: гарно створений та ретельно прорахований бізнес-план для новоствореного роздрібного підприємства з продажу спортивних товарів є основним фактором успіху. Існування, розвиток та ріст підприємства залежить від уміння та можливості передбачити діяльність підприємства. Саме якісні прорахунки і планування допоможуть уникнути можливих проблем і втрат капіталу.

Ключові слова: бізнес-план; підприємство; розробка.

Список використаних джерел

1. Бутко М. П. Становлення вітчизняного ринку в умовах євроінтеграції: монографія / М. П. Бутко, І. В. Соломаха. – Чернігів : ЧНТУ, 2017. 294 с.
2. Бгашев М. В. Бізнес планування: Навчальний посібник / М. В. Бгашев – Вид-во "Амір", 2018. 282 с.
3. Джакубова Т. Н. Бизнес-план: расчеты по шагам: Учебное пособие / Т. Н. Джакубова. – М. : Финансы и статистика, 2014. 96 с.

Державна політика у сфері пенсійного забезпечення України

Мирослава Герасименко

магістрантка спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: HerasymenkoMM@krok.edu.ua

Сфера пенсійного забезпечення є невід'ємною складовою державної соціальної політики та характеризує виконання державою свого соціального призначення та визначає рівень стабільності в суспільстві. Системи пенсійного забезпечення в країнах світу та в Україні перебувають у стані постійного реформування, що зумовлює необхідність постійного моніторингу та дослідження для можливості майбутніх реформувальних та покращувальних, а також вирішення проблем, які виникають внаслідок існування низки протиріч у теорії та практиці соціального захисту населення, незбалансованого розвитку соціальних інститутів держави, змін соціально – демографічного стану населення в країні та викликів й загроз з боку зовнішнього впливу.

Питання пенсійного забезпечення завжди залишається актуальним для будь-якої країни цікавило багатьох науковців: В.І. Грушко [1], С.М. Лаптев [1], І.І. Румик [1], А.М. Марущак [1], Л.І. Шалієвська[3], та інші.

У підручнику В.І. Грушко, висвітлені теоретичні та практичні засади розвитку пенсійного забезпечення в Україні, а також інших країнах світу.

Розглядаються солідарна, накопичувальна системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та система недержавного пенсійного страхування [1].

Монографія Л.І. Шалієвська присвячена вирішенню наукових завдань, пов'язаних з розробкою теоретико-методичних та практичних рекомендацій щодо удосконалення інструментарію оцінювання пенсійного забезпечення. [3].

Аналіз досліджень за даною темою дозволяє зробити висновки про те, що в науковій літературі ще недостатньо висвітлені питання щодо сутності та значимості пенсійного забезпечення в країні та суспільстві у системі соціального захисту населення України.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні соціального захисту та державної політики цього напрямку на основі аналізу сучасного стану пенсійного забезпечення країни та розробка пропозицій щодо його покращення.

Питання пенсійного забезпечення для України є одним з найважливіших на сучасному етапі соціально – економічного розвитку [1]. Для суспільства дуже важливо відчувати підтримку та захист держави, особливо при виникненні сучасних викликів та обставин, що складаються в Україні [1].

Так за даними Міністерства соціальної політики [2], на початок 2023 року розподіл пенсій та її розміри виглядають наступним чином: для загальної версти населення, що складає 93,59% та отримують середню суму на місяць 4623 грн; для державних службовців – 0,21%, отримують середню суму на місяць

7499 грн; для військових та силовиків – 5,2%, отримують середню суму на місяць 9463 грн; для прокурорів – 0,06%, отримують середню суму на місяць 21572 грн; для суддів – 0,034%, отримують середню суму на місяць 96196 грн.

Таким чином, не зважаючи на інформування державою, населення, про загальні та спеціальні форми нарахування виплат та рівні при яких діє відповідна система нарахувань. [2], Іншою проблемою, що виникає в системі пенсійного забезпечення є швидкі темпи скорочення населення працездатного віку в Україні, що призводить до зменшення кількості платників єдиного соціального внеску, а кількість осіб пенсійного віку зростає.

Змінити ситуацію у сфері пенсійного забезпечення можливо шляхом збалансованої державної політики, а саме необхідно звести роль держави у функціонуванні пенсійних систем до формування і вдосконалення нормативно – правової основи діяльності пенсійних інститутів, створення необхідних умов для дії даної системи на практиці. Створення прозорої та чіткої і головне справедливої для кожного громадянина системи пенсійного забезпечення, за рахунок уніфікації на законодавчому рівні та чіткої прив'язки пенсійних виплат до внесків громадян у практичній площині. Слід забезпечити на рівні держави, фінансову стійкість пенсійної системи та її адаптації до мінливих викликів сучасного стану держави, за рахунок збільшення власних доходів пенсійного фонду України, шляхом економічного зростання, скорочення безробіття та підвищення заробітних плат. Важливим є вдосконалення нормативно – правової бази для створення дієвого механізму контролю функціонування пенсійних систем та зменшення ризиків злочинів й тіньового сектору.

Отже, державна політика України в сфері пенсійного забезпечення потребує вдосконалення та реформування, як на законодавчому рівні, так і на практичному рівні в контролі та виконанні. Політику у формуванні виплат слід проводити більш зрозуміло для населення, прозоро та справедливо. Ефективним механізмом в цьому буде досвід європейських країн. Однак варто й залишити солідарну систему, але вже не, як основну, а додаткову. Та головним аспектом у пенсійному забезпеченні завжди буде фінансова стійкість, яка є основою та запорукою можливості виконання соціальної політики держави.

Список використаних джерел

1. *Пенсійна система: Пенсійна система: (2019). підручник / В.І. Грушко, Ю.І. Скулиш, С.М. Лантєв, В.Г. Фатхутдінов, А.Й. Француз, І.І. Румик, О.О. Пилипенко; За ред. В.І.Грушка, Ю.І. Скулиш; Університет «КРОК». 4-те вид., доп. і перероб. Київ, 512 с. https://library.krok.edu.ua/media/library/category/pidruchniki/grushko_0003.pdf.*
2. *Пенсійна система України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B85.*
3. *Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія. – Львів : «Растр-7», 2020. – 196 с. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3685>.*

Фінансова інфраструктура держави під час військової агресії

Світлана Плетенецька

*к.е.н, доцент, доцент кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SvitlanaPM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2695-0712*

Владислав Фуринець

*студент кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
email: FurynetsVO@krok.edu.ua*

Суттєвий вплив на фінансовий сектор загалом та фінансовий ринок зокрема чинить війна в Україні. 2022-й став, без перебільшення, переломним роком для українського фінансового ринку, а також індикатором для усієї світової фінансової системи щодо її стійкості та гнучкості, швидкості реагування на виклики та адаптивності, можливості та готовності до запровадження нововведень, сприйняття викликів усіма стейкхолдерами ринку [1].

Військова агресія росії проти України викликала масштабні руйнування виробничого капіталу та інфраструктури, принесла людські жертви та соціальні втрати. Війна призвела до скорочення робочих місць і доходів, зменшення купівельної спроможності і обсягів накопичених активів. У 2022 році національна економіка втратила 29,2% реального ВВП, а 13,5 млн. осіб змушені були покинути свої домівки. Більше 7 млн осіб опинилися за межею бідності, а рівень бідності сягнув 24% населення. Експерти Світового банку і Єврокомісії оцінюють пошкодження від війни в Україні в період з 24 лютого 2022 р. до 24 лютого 2023 р. в сумі 134,7 млрд доларів, а потреби у відновленні – 410,6 млрд. доларів.

Деструктивні наслідки війни проявляються не лише в економіці та соціальній сфері, а й у фінансовій системі країни, що веде збройну боротьбу. В Україні в 2022 році середньорічна інфляція становила 20,2%, що майже відповідає середньорічному рівню інфляції в 9 європейських країнах, найбільш постраждалих від II світової війни (20,1%). У той же час темпи інфляції в Україні контрастують із середньорічною інфляцією під час війни в Хорватії в 1991-1995 рр. (471,7%), в Іраку в 1991 рр. (181%) та в Італії в 1941-1945 рр. (77,3%).

За 2022 рік Україна отримала понад 32 млрд доларів зовнішньої допомоги від офіційних донорів. Структура джерел фінансування державних витрат України у 2022 р. виглядає наступним чином: 41% витрат було профінансовано податковими і неподатковими доходами бюджету, 35% - зовнішніми позиками і грантами, 13% - монетарним фінансуванням і 9% - залученням позик на внутрішньому ринку.

Тобто, витрати держави на ведення військових дій і функціонування соціально-гуманітарної сфери майже порівну розділили між собою українські платники податків і зовнішні кредитори/донори. Свій внесок зробив також НБУ,

покривши частину дефіциту емісійним способом. Однак, внутрішні кредитори Уряду відігравали мінімальну роль, особливо якщо рахувати чисті позики Уряду.

В той же час, як свідчить досвід інших воюючих країн, вклад внутрішніх кредиторів держави та грошової емісії, зазвичай є більш суттєвими, а зовнішні донори не завжди відіграють на стільки вагомую роль як в Україні. Наприклад, в Ізраїлі під час війни на виснаження (1967-1970 роки) державні видатки на 53% фінансувалися за рахунок внутрішніх доходів, на 20% - за рахунок емісії центрального банку, на 22% - за рахунок зовнішніх позик і грантів, на 5% - за рахунок позик банків та інших внутрішніх секторів. У економіці США часів II світової війни державні видатки на 30,2% фінансувалися за рахунок податкових доходів бюджету, на 10,1% - за рахунок монетарного фінансування центрального банку і на 46% - залучення внутрішніх позик Урядом. Тобто в США у структурі фінансування державних видатків частка внутрішніх кредиторів Уряду була в рази більшою, ніж в Україні, частка грошової емісії була трохи меншою, зовнішні донори були відсутніми, а платники податків мали співставну частку в загальному фінансуванні.

Отже, російське вторгнення в Україну в 2022 р. дало початок одній з найбільш масштабних і руйнівних воєн у світі з часів II світової війни. Вартість збитків та потреб у відновленні вже сягають рекордних величин, а темпи падіння реального ВВП і промислового виробництва перевищують показники більшості країн під час воєн II половини XX – початку XXI ст. З іншого боку, Україні в 2022-2023 рр. вдалося уникнути макро-фінансової дестабілізації та диверсифікувати джерела фінансування видатків, що утримуватиме економіку від подальшого падіння й позитивно впливатиме на перспективи повоєнного відновлення [2].

Список використаних джерел

1. *Фінансовий ринок під час війни: реалії функціонування*, URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1564> (дата звернення 1 грудня 2023р.).
2. *Фінансово-економічні наслідки війни*, URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoekonomichni_naslidki.html (дата звернення 1 грудня 2023 р.).

Принципи та етапи впровадження концепції дизайнерського мислення в діяльності підприємств

Андрій Гойко

*аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoikoAI@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-8240-0732*

Олеся Ананьєва

*науковий керівник,
к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ananyevaO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9544-7408*

На сьогодні, в умовах жорсткої конкуренції на ринку для забезпечення лідерських позицій та задоволення споживачів компанії змушені мислити та діяти нестандартно. Все частіше клієнти сплачуючи за товари, чи послуги очікують «вау-ефектів». Саме використання нестандартних, креативних підходів і передбачає концепція дизайнерського мислення, яка допомагає компаніям мати відкритий світогляд, генерувати нові ідеї для покращення якості продуктів або робочих процесів.

Початком глибокого дослідження основ дизайнерського мислення вважаються 90-ті роки минулого століття. Серед визначних дослідників слід відмітити дизайн-консалтингову фірму IDEO та Інститут дизайну Хассо Платтнера Стенфордського університету [1].

Від інших поширених підходів до організації бізнесу «дизайнерське мислення» відрізняється фокусуванням на креативності та взаємодії з користувачем. Воно направлене створювати інноваційні та естетичні рішення, які відповідають попиту клієнтів [2].

Отже, до основних характеристик дизайн-мислення слід віднести творчий підхід до вирішення проблем, інноваційність продуктів та послуг, постійний акцент на користувача. Все це може сприяти підвищенню конкурентоспроможності, створенню унікального бренду та підвищенню рівня задоволеності клієнтів.

Основу теорії дизайнерського мислення формують її особливі принципи: людиноцентричність та креативний світогляд [3].

Принцип людиноцентричності виражається через такі складові:

Емпатія – розуміння цінностей користувачів. Уміння розділяти емоції та почуття інших і передавати їх. Перед тим, як починати розробки дизайну потрібно зрозуміти, хто відноситься до цільової аудиторії підприємства та скласти перелік їхніх потреб та цінностей.

Спільні розроблення - спільний дизайн має бути складовою частиною підготовки та виконання дослідження. Це колективний процес, під час якого є можливість отримати ідеї та знання від кінцевих користувачів. Важливим є глибоке вивчення користувацького досвіду.

Соціальні чинники – врахування культурної різниці в поглядах та цінностях користувачів. Забезпечення доступності для всіх користувачів незалежно від їхніх обмежень (соціально відповідальний дизайн). Споживацька поведінка (нові тренди, пріоритети) мають вплив на пристосування продуктів та послуг. Дизайн мислення може бути використане для вирішення важливих соціальних проблем суспільства.

Принцип креативного світогляду необхідно розглядати через призму таких основних елементів:

Опитування передбачає розгляд проблеми з різних кутів або визначення потреб користувачів. Цей підхід допомагає розширити горизонти дизайну, знаходити нестандартні рішення.

Візуалізація – процес створення графічних, візуальних образів, шаблонів, структур, малюнків, моделей, графіків. Більшість ідей зникає, якщо їх не записати.

Прототипування – створення простих недорогих прототипів ідей. Це може бути від паперових наліпок до цифрового макету програми чи веб-сайту, створених за допомогою сучасних програм. Можливе виготовлення та тестування декількох версій прототипів доки підприємство знайде те, що потрібно.

Сторітелінг – гарний інструмент для залучення аудиторії та отримання зворотнього зв'язку. Це збирання історій користувачів для створення більш адаптованого дизайну продукту чи послуги. Інструмент для створення незабутнього враження у споживача про компанію, послугу чи продукт.

Для більш повного розуміння сутності дизайнерського мислення розглянемо основні етапи його впровадження, яких в класичному підході виділяють п'ять [4]:

1. Емпатія включає спостереження за користувачами, опитування, збір даних. Розмови із споживачами дарують інсайти. На даному етапі вивчаються плюси та мінуси конкурентів.

2. Визначення. Формулюється визначення проблеми. Отриману на попередньому етапі інформацію аналізують, систематизують та роблять відповідні висновки.

3. Пошук ідеї. На цьому етапі потрібно генерувати велику кількість ідей, які потім можна буде розглянути і вибрати ту, що відповідає найкраще задачі. Для цього використовують методіку Брейнштормінгу.

4. Створення прототипу. Процес безпосередній і фізичний. Дає можливість перетворити ідеї або концепції в конкретні реалізації. Через прототипи перевіряють, як ідеї працюватимуть в реальному світі.

5. Тестування. На цьому етапі проводиться вдосконалення дизайну за результатами випробувань прототипу. Потрібно бути готовими, що іноді за результатами тестувань можуть бути змінені попередні процеси.

Отже, дизайнерське мислення дозволяє генерувати багато нових ідей щодо покращення якості продуктів та сервісів. Розуміння потреб клієнтів дозволяє приймати вірні рішення. Оптимізація процесів виробництва та менеджменту робить підприємства ще більш продуктивним та ефективним, а мотивація

творчого потенціалу співробітників є нескінченим генератором «вау-ефектів» для клієнтів.

Ключові слова: дизайнерське мислення; креативність; людиноцентричність.

Список використаних джерел

1. IDEO. *Design thinking*. URL: <https://designthinking.ideo.com/>.
2. Ситник Н. Дизайн-мислення: концептуальні засади, переваги й обмеження. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2021. № 44. С.43-48. URL: <https://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/763>.
3. Ку Бон, Лантон Еллен. *Дизайн-мислення в охороні здоров'я. Як створювати продукти й сервіси, що рятуватимуть життя.* / Пер. з англ. Київ: Видавництво «Arthuss», 2021. 228 с.
4. Беспалюк Х. М., Процак К. В. Дизайн-мислення як ефективний метод адаптації до змін. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*, 2021. №1. С.121-131. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/semi/vsi-vypusky/tom-5-nomer-1-2021/dyzayn-myslennya-yak-efektyvnyy-metod-adaptaciyi-do-zmin>.

Політика управління державним боргом

Артем Шульга

аспірант спец. 051 Економіка,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,

ORCID: 0009-0006-6089-3009

Однією з ключових складових політики управління державним боргом є співвідношення ВВП країни та рівня державного боргу. Цей показник, відомий як державний борг до ВВП, визначає, наскільки велика частина економічної продукції країни використовується для обслуговування державного боргу. ВВП (валовий внутрішній продукт) відображає загальний розмір економіки країни, і його співвідношення з державним боргом грає важливу роль у визначенні фінансової стійкості [1].

Зазвичай, велике співвідношення державного боргу до ВВП може бути ознакою фінансового нерівноваги та потенційного ризику для стабільності країни. Держави з високим державним боргом до ВВП можуть стикатися з проблемами обслуговування боргу, що включає в себе виплати відсотків та погашення основної суми боргу. Такі виплати можуть вимагати значних ресурсів та призводити до фінансового тиску на бюджет держави [3].

Так, відсоток ВВП США, який витрачається на обслуговування державного боргу, залишається стабільним протягом останніх трьох років, становлячи приблизно 2,4-2,5% ВВП. Це означає, що США витрачають відносно невелику частину свого економічного потенціалу на оплату відсотків та погашення боргу [2].

Зростання державного боргу США не призвело до суттєвого збільшення відсотка ВВП, витраченого на обслуговування боргу. Це свідчить про ефективне управління борговою ситуацією та здатність країни сплачувати боргові зобов'язання. Проте важливо продовжувати контролювати ріст державного боргу та враховувати вплив обслуговування боргу на бюджетну ситуацію та економічну стабільність.

Проте важливо враховувати, що абсолютний розмір державного боргу не є єдиним показником фінансової стійкості. Великий борг до ВВП може бути прийнятним, якщо країна володіє сильною економікою та ефективно управляє фінансами. Отже, розгляд відношення ВВП до державного боргу в контексті загальної економічної ситуації є важливим аспектом політики управління державним боргом.

Політика управління державним боргом має на меті забезпечення фінансової стійкості країни. Вірно відпрацьована політика може допомогти запобігти надмірному зростанню боргу, яке може призвести до фінансових криз та інших проблем [5].

Забезпечення фінансової стійкості включає в себе не лише контроль за рівнем державного боргу, але й правильне розподілення фінансових ресурсів для різних потреб, враховуючи пріоритети країни. Планування та ефективне

використання фінансів допомагають зберігати стабільність та відповідати потребам громадян.

У воєнній економіці боргова політика має фундаментальне значення не лише у збалансуванні державних фінансів та реалізації грошово-кредитної політики, але й у процесах мобілізації і трансформації інвестиційних ресурсів для забезпечення підтримки соціально-економічного розвитку в цілому [6].

Одним із напрямів генерування коштів державою є випуск облігацій, зокрема військових. Це джерело активно використовується урядом з 2014 року і має на меті швидко залучити фінансові ресурси на досить привабливих для позичальників умовах [7].

Важливим аспектом політики управління державним боргом є відповідальність перед майбутніми поколіннями. Надмірний борг, накопичений сьогодні, може стати важкою фінансовою тягою для майбутніх поколінь. Ефективне управління боргом передбачає збалансований підхід до використання фінансових ресурсів, з урахуванням того, що кожне покоління має право на стабільну економічну ситуацію та можливість розвивати країну [4].

Публічна довіра є ключовим чинником для успішної політики управління державним боргом. Громадяни та інвестори повинні мати довіру до фінансового управління країни. Надмірний борг чи неконтрольовані фінансові ризики можуть підірвати публічну довіру та вплинути на фінансову стабільність.

Таким чином, важливість політики управління державним боргом полягає у забезпеченні фінансової стійкості, відповідальності перед майбутніми поколіннями та збереженні публічної довіри. Вірно відпрацьована політика допомагає країні розвиватися стабільно та ефективно, враховуючи економічні виклики та потреби громадян.

Ключові слова: : державний борг; ВВП; обслуговування боргу; управління боргом; фінансова стійкість.

Список використаних джерел

1. Богдан, Т.П. (2018). Стратегічне управління державним боргом в умовах нестійкої боргової позиції. *Фінанси України*, 4, 75-92.
2. ВВП США з 2020 по 2022 роки включно. Всесвітній Банк. Доступ через: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (дата звернення 23.10.2023).
3. Казачишина, Т. (2015). Бюджетно-податкова політика: проблеми та напрямки розвитку. *Казна України*, 6, 23-27.
4. Козюк, В. (2008). Боргова політика в системі глобальних макрофінансових процесів. *Світ фінансів*, 1, 29-41.
5. Пасічний, М.Д. (2017). Бюджетно-податкова політика у країнах ЄС із трансформаційною економікою. *Економіка розвитку*, 2(82), 30-39.
6. Румик І.І., Кузьмінський В.З., Пилипенко О.О. (2023). Бюджетно-боргова політика в системі повоєнного відновлення економіки. *Економіка відновлення: навчальний посібник / за ред. В.І. Грушка*. Київ: Університет економіки та права «КРОК». Доступ через: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/navchalni-posibniki/grushko_0024.pdf.
7. Румик, І. (2022). Адаптивний підхід до реалізації фінансової політики: системність дій

і шляхи подолання викликів сьогодення. Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку: матеріали III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 10 червня 2022 р.) Том 1. Київ: КНУТД.

Сучасні характеристики взаємозв'язку прямого оподаткування та інвестиційної діяльності підприємств

Тетяна Гром

студент,

*спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна*

(1) Податки – необхідний інструмент функціонування держави з метою підвищення рівня розвитку економіки як підприємств, так і держави загалом. Будучи важливим джерелом поповнення державного бюджету, податкові надходження дозволяють державі виконувати свої функції та задовольняти потреби суспільства. У сучасному суспільстві, крім фіскальної функції, податки також виконують регулюючу функцію, стимулюючи розвиток окремих секторів економіки та перерозподіляючи доходи серед усіх членів товариства. Комерційні організації є одним із основних платників податків. Податки, сплачувані комерційними підприємствами впливають на фінансові результати роботи по-різному і далеко не однаковою мірою.

(2) Незважаючи на значну кількість наукових праць з питань оподаткування підприємств, багато питань досі не повністю вирішено. Зокрема, значний внесок у розробку цього питання зробили такі науковці як Гринюк Р. М., Садовенко М. М., Волощук М. Г, Матьола І. І.

У сучасній економічній літературі немає єдиного підходу до визначення впливу податків на результативність діяльності підприємства. Тому ці аспекти дослідження потребують подальшого вивчення.

(3) Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні впливу на господарську діяльність різних форм прямого оподаткування.

(4) Прямі податки – це економічні відносини щодо безповоротного руху вартості від суб'єктів господарювання до централізованого фонду фінансових ресурсів держави, базою сплати яких є доходи підприємницьких структур або населення, котрі використовуються для забезпечення розширеного відтворення, розвитку економіки країни в цілому та виконання нею соціальних функцій, а їх обсяги залежать та впливають на суму доходів підприємств [1, с. 69].

Податки, що сплачуються комерційною організацією, впливають на фінансові результати роботи по-різному, але не так само. Принципово важливим для організацій є джерело сплачених податків, оскільки це багато в чому визначає конкурентоспроможність їх продуктів, обсяг продажу та, зрештою, фінансові показники ефективності. До таких джерел відносяться: витрати організації, прибуток. Найбільша група податкових платежів – це податки, що належать до витрат. Податки, включені у вартість виробництва, включають: страхові внески, транспортний податок, податок на видобуток корисних копалин, земельний податок.

Податкові платежі суттєво впливають на всі показники діяльності організації у поточних, а й у передбачуваних періодах. Цей вплив можна оцінити

з позитивної та негативної точок зору. Негативний вплив податків проявляється у прямому зниженні доходів та інвестиційних можливостей організації. Цей прямий вплив проявляється внаслідок реалізації фіскальної функції податків. До позитивних моментів можна віднести непрямі стимули для організацій знайти шляхи підвищення ефективності використання ресурсів, ефективності праці, виробництва та управління в організації. З метою підвищення ефективності діяльності організації необхідно систематично аналізувати вплив податковий платежів на фінансові показники підприємства.

Розмір податкових ставок значно впливає на кінцевий результат діяльності підприємств та наповнення державного бюджету. Високі ставки, хоча вони повинні збільшити суму податкових надходжень у бюджет, на практиці можуть мати зворотний ефект, в той час як низькі ставки, навпаки, можуть збільшити потік податків. Крива Лаффера, яка пов'язує податкові ставки та податкові надходження, найкраще ілюструє ці стосунки. За словами Артура Лаффера, існує оптимальна ставка податку, що максимізує суму податкових платежів [3].

У випадку, якщо ставки податку нижчі від оптимальних, деякі потенційні податкові надходження не приймаються державним бюджетом, що є додатковим прибутком підприємства. З точки зору держави цей ефект негативний, оскільки існує ризик недостатнього заповнення державного бюджету для реалізації функцій, покладених на державу. З погляду підприємства - низькі ставки стимулюють підприємництво, оскільки вони забезпечують високий рівень рентабельності.

Крім того, надмірно високі податкові ставки, що зменшують прибуток підприємств, навпаки, стримують підприємництво, що може призвести до низки негативних наслідків:

1. деякі підприємства не можуть бути прибутковими та рентабельними, а в результаті вони змушені припинити свою діяльність;

2. існує великий ризик ухилення підприємств від сплати податків, і, отже, підвищення рівня тіньової економіки;

3. важливим компонентом власного капіталу підприємства є нерозподілений прибуток, який значно зменшується зі збільшенням суми сплачуваних податкових платежів. Нестача нерозподіленого прибутку негативно позначається на фінансовій стабільності, фінансовій незалежності підприємства, що призводить до скорочення суми дивідендів, зниження ціни акцій і, як наслідок, сум, які можливо інвестувати у діяльність підприємства.

(5) Тому для розвитку економіки державі бажано створити оптимальний податковий тягар з мінімальними податковими ставками, який забезпечувало б отримання достатньої кількості коштів у бюджет, але не були б надто обтяжливими для підприємства.

Список використаних джерел

1. Гринюк Р. М. Функції та принципи прямого оподаткування підприємницьких структур: теоретичний аспект / Р. М. Гринюк // Науковий вісник Херсонського державного

університету. – 2016. - №16. – Частина 1. – С. 69-72.

2. Загура Б. Аналіз впливу оподаткування на господарську діяльність підприємств в [Електронний ресурс] / Б. Загура // Режим доступу до ресурсу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16914/1/47.pdf>.

3. Садовенко М. М. Проблеми та шляхи вдосконалення системи прямого оподаткування в Україні / М. М. Садовенко, А. М. Арієнчук // Бізнес Інформ. - 2019. - №12. - С. 325–331.

4. Становлення та розвиток податкової системи України [Текст] : монографія / М. Г. Волощук, І. І. Матьола, Т. О. Карабін, О. В. Білаш. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. – 172 с.

Європейська практика форсайтів як досвід управління розвитком регіонів України

Михайло Таран

*аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: taranma@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-8581-6414*

Анотація. У тезах висвітлюється сучасна практика форсайтів як особливої проактивної технології партнерської взаємодії і діалогу науковців, професіоналів-експертів, бізнесу та влади. У публікації представлено досвід використання Форсайту у діяльності органів державного управління та регіонального самоврядування Естонії і Фінляндії, доведено доцільність його адаптації в Україні в напрямку синхронізації національної регіональної політики з європейськими стандартами.

Стрімке поширення практики форсайту як процесу активного пізнання майбутнього, створення бачення стратегічної перспективи, націленого на консолідацію зусиль усіх зацікавлених сторін під час прийняття актуальних управлінських рішень. Розширюється також і сфера застосування форсайтів, що стає предметом регіонального, національного та міжнародного співробітництва. Позитивний досвід вирішення соціально-економічних проблем регіонального розвитку в країнах Європи актуалізує використання форсайт-систем в нашій країні.

В науково-професійних колах визначають широкий спектр підходів до дизайну форсайт-систем. Серед децентралізованих моделей стратегічного управління регіональним розвитком виокремлюють позитивну форсайт-практику Естонії та Фінляндії.

В парламенті Естонської республіки (при Рійгікогу) діє Форсайт-центр (Arenguseire Keskus) як незалежна організація реалізації проектів, метою яких є аналіз перспектив довгострокового розвитку суспільства та економіки. Дослідження проводяться експертами з Естонії та з-за кордону, результатом діяльності яких є сценарії для прийняття ефективних політик.

У 2019 році пріоритетним напрямом досліджень Форсайт-центру Естонії був визначений регіональний економічний розвиток, головною метою якого була розробка сценаріїв розвитку регіональної економіки країни в перспективі до 2035 року. Ключовими напрямками форсайт-досліджень стали: визначення зовнішніх тенденцій, що мають найбільший вплив на регіональну економіку; аналіз альтернатив регіональної спеціалізації; дизайн моделей функціональної регіональної співпраці; окреслення перспектив розвитку регіонів Естонії [2].

За результатами дослідження впливу різних факторів (автоматизації та штучного інтелекту, розподіленого виробництва енергії та поширення нових форм праці тощо) експерти Форсайт-центру визначили можливі сценарії розвитку регіональної економіки Естонії до 2035 року, враховуючи економічну

діяльність та географічне розташування регіонів. Системне проведення форсайт-досліджень сприяє прийняттю перспективних регіональних політик в Естонії, які розробляються відповідно до визначених Центром сценаріїв [2].

У Фінляндії форсайт-система налаштована на урядовому рівні, що спрямована на підтримку процесів прийняття рішень шляхом формування спільного розуміння майбутніх змін. Вплив форсайту на розробку політик в Фінляндії полягає в тому, що він надає урядовим органам можливість більш ефективно реагувати на майбутні виклики. Він допомагає уникнути негативних наслідків несприятливих тенденцій та використовувати позитивні тенденції для досягнення стратегічних цілей країни. Зокрема, з 2016 року діє робоча група (Valtioneuvoston ennakointityöryhmä), яка: координує спільний стратегічний форсайт Уряду; сприяє обміну інформацією та співпраці між міністерствами; забезпечує мережу співпраці міністерств у підготовці Урядового звіту про майбутнє [3].

З 1993 року уряд Фінляндії подає до парламенту «Звіт про майбутнє», в якому обґрунтовуються ключові питання при прийнятті стратегічно важливих рішень. Представники міністерств здійснюють форсайт разом з експертами відповідно до потреб окремих сфер, в тому числі тих, що впливають на регіональну політику. Секретаріат Офісу Прем'єр-міністра Фінляндії забезпечує координацію робочої групи.

Важливою інституціональною складовою форсайт-системи Фінляндії є національна форсайт-мережа, що координується офісом прем'єр-міністра та фінським інноваційним фондом Sitra. Мережа об'єднує фінських виробників форсайт-даних та функціонує як дискусійний форум для національних форсайт-акторів з метою сприяння обговоренню викликів і можливостей, з якими стикається фінське суспільство.

В Парламенті Фінляндії, Едускунт, діє парламентський комітет з питань майбутнього (Tulevaisuusvaliokunta), сфера повноважень якого передбачає аргументацію факторів, що впливають на майбутній розвиток, дослідження стратегічних перспектив з урахуванням векторів впливу інноваційно-технологічного розвитку. Одним із ключових завдань комітету є підготовка парламентської відповіді на урядовий звіт майбутнього. Крім того, парламентський комітет може розглядати теми довго- та середньострокової перспективи регіональної політики та виносити результати на обговорення під час пленарних засідань Парламенту: «Усі сімнадцять членів і дев'ять заступників членів Комітету є членами парламенту — і це дозволяє Комітету не тільки надавати рекомендації, а й розробляти політику на майбутнє, яку уряд зобов'язується визнавати» [4].

Висновки: У контексті європейської інтеграції України синхронізація регіональної політики зі стандартами країн Європейського Союзу є важливим та актуальним завданням. Дослідження практичного досвіду форсайт-систем лише двох країн ЄС, таких як Естонія та Фінляндія, дозволяє виявити специфіку різних моделей і практик в області форсайту на національному рівні та їх впливу

на регіональну політику. Проведене нами дослідження підкреслює важливість форсайту як інструмента формування та реалізації регіональної політики економічного розвитку в Україні, що відповідає сучасним та майбутнім викликам і можливостям, а також визначає необхідність поширення спектру дослідження форсайт-проектів на регіональному рівні європейських країн.

Ключові слова: регіональна політика; економічний розвиток; форсайт; форсайт-системи; форсайт-практики.

Список використаних джерел

1. Прунь А., Жовтко Г. *Огляд форсайт-практик у публічному секторі: досвід Європарламенту, Великої Британії, Естонії та Фінляндії*. Україна : Лабораторія інноваційного розвитку Програми розвитку ООН (ПРООН), 2021. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/огляд-форсайт-практик-у-публічному-секторі-досвід-європарламенту-великої-британії-естонії-та-фінляндії> (дата звернення: 05.12.2023).
2. *Future of Regional Economy in Estonia*. Естонія : Arenguseire Keskus, 2019. URL: <https://arenguseire.ee/en/uurimissuunad/future-of-regional-economy-in-estonia/> (дата звернення: 05.12.2023).
3. *Foresight activities and work on the future*. Фінляндія : Website of Finland Prime Minister's Office. URL: <https://vnk.fi/en/foresight> (дата звернення: 05.12.2023).
4. *The national foresight network brings together the producers of Finnish foresight data*. Фінляндія : Kansallinen ennakointiverkosto. URL: <https://www.foresight.fi/frontpage> (дата звернення: 05.12.2023).

Вплив регулювання криптовалют на стабільність та розвиток: важливість ефективного регулювання для національних економік

Олександр Таран

*аспірант 1-го року навчання, спеціальність 051 «Економіка»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,*

О. Кузьмінський

*науковий керівник, к.е.н.,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,*

e-mail: TaranOA@krok.edu.ua

ORCID: 0009-0000-4156-3983

Анотація: У тезах представлено аналіз впливу регулювання криптовалют на національні економіки. Досліджуються ключові аспекти регулювання, його переваги та недоліки в контексті фінансової стабільності та розвитку. Результати дослідження підтверджують важливість адекватного регулювання для забезпечення стабільності фінансових ринків та сприяють розробці рекомендацій для ефективного впровадження регулювання криптовалют в національних економіках.

Питання регулювання криптовалют є надзвичайно актуальним у сучасному світі, оскільки криптовалюти швидко набувають популярності та стають важливим фактором у фінансовій системі. Вони представляють собою новий тип цифрових активів, які можуть вплинути на національні економіки та фінансові ринки. Основні аспекти, які роблять цю проблему актуальною, включають:

1. Зміна фінансового ландшафту: Криптовалюти створюють новий фінансовий ландшафт, який може вплинути на традиційні фінансові інституції та способи обміну грошей.

2. Зростання інвестицій: Зацікавленість інвесторів у криптовалютах зростає, і це створює нові можливості та ризики для фінансової системи.

3. Потенційні ризики для інвесторів: Недостатнє регулювання може призвести до великих фінансових втрат для інвесторів та споживачів.

4. Інновації та технологічний прогрес: Криптовалюти підтримують інновації та технологічний розвиток, і вони можуть стати джерелом нових рішень для проблем у фінансовій галузі.

5. Міжнародний вимір: Питання регулювання криптовалют стосуються міжнародного співробітництва і вимагають координації зусиль різних країн.

З урахуванням цих факторів, дослідження регулювання криптовалют та його впливу на національні економіки має велике значення для фінансової стабільності та економічного розвитку.

Відповідно до дослідження були визначені наступні результати.

1. Аналіз регулювання криптовалют в різних країнах: у ході дослідження був проведений порівняльний аналіз регулювання криптовалют у декількох важливих юрисдикціях. Відзначається, що різні країни приймають різні підходи до регулювання криптовалют, від повної відсутності регулювання до жорсткого

контролю. Найбільш розвинуті фінансові ринки, такі як США та Європейський союз, встановлюють деталізовані стандарти та обмеження, в той час як інші країни, які шукають шляхи регулювання, виступають з більш лояльними підходами. Результати показали, що рівень регулювання безпосередньо впливає на ринок криптовалют у кожній конкретній країні.

2. Аналіз впливу на національні економіки: дослідження виявило, що регулювання криптовалют має значний вплив на національні економіки. Статистичний аналіз показав, що країни з вищим рівнем регулювання зазвичай мають більш стабільні фінансові ринки та менше інфляції. Проте, цей підхід також супроводжується обмеженнями та вищими податками на операції з криптовалютами. Більш лояльні регулятори, незважаючи на менший ризик фінансової стабільності, створюють сприятливу інфраструктуру для інновацій та розвитку галузі.

3. Сценарії розвитку та їх можливі наслідки: в рамках дослідження було розглянуто різні сценарії розвитку регулювання криптовалют, включаючи більш жорстке регулювання, збільшену лояльність та можливі реформи. Аналіз цих сценаріїв вказує на те, що кожен з них матиме власні наслідки для економіки. Наприклад, жорстке регулювання може зменшити ризики, але обмежити інновації, тоді як більш лояльні підходи можуть сприяти розвитку нових технологій, але зростити ризики для інвесторів та споживачів.

Висновки: Отримані результати вказують на важливість та складність питань, пов'язаних на вплив регулювання криптовалют на стабільність та розвиток для національних економік із регулюванням криптовалют у сучасному світі. Дослідження підтвердило, що різні країни мають різний підхід до регулювання криптовалют, від жорсткого контролю до більш лояльних підходів.

Рівень регулювання безпосередньо впливає на фінансову стабільність та рівень інфляції. Однак більш жорстке регулювання може обмежити інновації та розвиток галузі, тоді як більш лояльні підходи можуть створити загрози для інвесторів та споживачів.

В цілому, результати підтверджують важливість розробки ретельних та раціональних стратегій регулювання криптовалют для кожної конкретної країни. Національні регулятори повинні бути готові до постійного аналізу та адаптації своїх підходів до змін у криптовалютній галузі, з метою забезпечення стабільності та розвитку своїх економік у цьому новому фінансовому середовищі.

Ключові слова: цифрові активи, інвестиції, інновації, регулювання, фінансова стабільність, економічний розвиток, фінансовий ринок, криптовалюта, національні економіки.

Список використаних джерел

1. Golumbia D. *The Politics of Bitcoin: Software as Right-Wing Extremism*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2016. 102 p.
2. Mancini M. *Cryptocurrencies and National Security*. *Orbis*, 63(1), 2019. 131-148.
3. Gans J. S., Halaburda H. *Some Economics of Private Digital Currency*. Cambridge : University of

- Chicago Press, 2015. 257-276 p. URL : <https://www.nber.org/system/files/chapters/c12992/c12992.pdf> (дата звернення: 26.11.2023).
4. Yermack D. *Is Bitcoin a Real Currency? An Economic Appraisal*. Massachusetts : National Bureau of Economic Research, 2013. URL: <http://www.nber.org/papers/w19747> (дата звернення: 26.11.2023).
5. Chen Y. *Cybersecurity Risks in Cryptocurrency Transactions: Implications for Regulation*. *Proceedings of the International Symposium on Cybersecurity*, 45-56 p. URL: <https://www.cybersecurity-symposium.org/proceedings/2021/45-56> (дата звернення: 26.11.2023).
6. *Virtual currency schemes – a further analysis*. Frankfurt am Main : European Central Bank. 2015. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf> (дата звернення: 26.11.2023).

Управління портфелем цінних паперів

Олена Хоменко

*магістрант Фінанси, банківська справа та страхування,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна*

Поняття управління портфелем цінних паперів містить в собі сукупність дій, спрямованих на отримання постійного доходу від наявних цінних паперів; зниження ризику від інвестицій; збільшення капіталу. Управління портфелем цінних паперів може здійснюватися двома способами: активним та пасивним.

Дослідженням теми управління цінних паперів займалися ряд, як вітчизняних так і іноземних науковців, серед яких варто відмітити К.В. Баглацька, І.В. Борщук, Н.М. Гаркуша, О. В. Цуканова, І. П. Котелевська, Н.М. Ваніна, Н.М. Гаркуша, О.В. Грищенко, О.М. Мусієнко, В.М. Олійник, С.М. Фролов, Ю.І. Лещенко та інші.

Аналіз дослідженої літератури дає змогу зрозуміти, що тема управління портфелем цінних паперів хоч і розглядається багатьма науковцями, але проте вся інформація є певним переспівом одного і того ж матеріалу, що свідчить про недостатність опрацювання теми та її нерозкритість повною мірою, як того потребується.

Мета дослідження полягає в теоретичному аналізі та обґрунтуванні основних аспектів управління портфелем цінних паперів, а також способів управління та оціночних характеристик.

Сучасна інвестиційна діяльність безпосередньо пов'язана з так званою "портфельною теорією". Вона базується на тому, що більшість інвесторів, щоб уникнути ризику, вибирають для своєї інвестиційної діяльності не один об'єкт фінансового інвестування, тобто формують певну їх сукупність. Цілеспрямований підбір таких об'єктів являє собою процес формування портфеля.

Портфель цінних паперів являє собою сукупність інструментів фондового ринку, управління якими здійснюється інвестором комплексно ставлячи за мету отримання стабільного доходу чи участь в управлінні підприємствами якоїсь певної галузі [1, с. 3].

Для ефективного управління портфелем цінних паперів необхідно:

- планувати склад портфеля, залучаючи цінні папери високого ступеня надійності чи високої прибутковості, у своїй розумне співвідношення ризику та прибутковості має вирішальне значення;
- для ефективного планування необхідно аналізувати та регулювати склад портфеля цінних паперів;
- підтримувати ліквідність портфеля [3, с. 11].

Активний спосіб управління портфелем цінних паперів полягає в оперативному відстеженні та придбанні цінних паперів високої прибутковості, швидке звільнення від низькодохідних та ненадійних цінних паперів.

Пасивне управління ставить за мету формування портфеля цінних паперів, які мають низький рівень ризику і певної доходністю.

При формуванні портфеля цінні папери, що купуються, оцінюються за такими основними характеристиками:

- надійності, чи рівню гарантій збереження інвестицій;
- ліквідності, чи можливості звертатися у готівку;
- дохідності та ризику, що знаходяться у зворотній залежності один від одного [2, с. 33].

Незалежно від стратегії та тактики управління інвестиційним портфелем при його формуванні повинні дотримуватися базових принципів інвестиційного менеджменту.

По-перше, інвестиційний портфель має відповідати наявним фінансовим ресурсам підприємства. Вибір інвестиційних інструментів обмежується рамками можливого обсягу фінансування, що порушує фінансову стійкість підприємства.

По-друге, оперативне управління портфелем цінних паперів має виходити із принципу забезпеченості його керованості. Якщо у разі реальних інвестицій обмежувачим чинником є кадровий потенціал реалізації інвестиційних проектів, то разі вкладення коштів у фінансові інструменти керованість портфеля переважно залежить від можливості відстеження зміни курсу цінних паперів і оперативного реінвестування наявних коштів у більш дохідні інвестиційні об'єкти.

По-третє, тактичне управління інвестиційним портфелем має здійснюватися з урахуванням стратегічних цільових орієнтирів інвестиційної політики: ліміту фінансових ресурсів на фінансове інвестування, рівня якості включених до портфелю цінних паперів, лімітів цінних паперів за строками погашення.

По-четверте, обгрунтовуючи доцільність фінансових інвестицій, фінансовий менеджер повинен враховувати як їх дохідність, а й здатність зворотної трансформації готівкі кошти платежу. Для підприємства однаково не вигідно як жертвувати прибутковістю заради впевненості у повній ліквідності та платоспроможності, так і намагатися максимізувати прибуток за будь-яку ціну, незважаючи на ризик неплатоспроможності.

Відповідно до зазначеного принципу забезпечення керованості фінансових інвестицій підприємства можуть використовувати самостійне чи трастове (довірче) управління портфелем цінних паперів.

Отже, варто відмітити, управління портфелем цінних паперів поділяється на активне та пасивне. Активна модель являє собою ретельне відстеження і негайне придбання інструментів, котрі відповідають інвестиційним цілям портфеля. В свою ж чергу пасивне управління передбачає створення інвестиційних портфелів з визначеним рівнем ризику, розрахованим на далеку перспективу.

Список використаних джерел

1. Гаркуша Н. М. Вибір стратегії та методів управління портфелем цінних паперів. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2011. Вип. 1. 10 с.
2. Олійник В. М. Деякі аспекти оптимізації портфеля фінансових інструментів. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2012. № 1. 147 с.
3. Холодна, Ю. С. Процес управління портфелем цінних паперів. Вісник Української академії банківської справи. 2011. № 1(30). 26 с.

Особливості реформування системи соціального страхування в Україні

Оксана Омельченко

*магістрантка спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа, страхування та фондовий ринок»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: omelchenko@krok.edu.ua*

Світлана Плетенецька

*науковий керівник, к.е.н., доцент,
доцент кафедри національної економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: svitlanapm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2695-0712*

Система соціального страхування - це механізм, який забезпечує захист громадян від ризиків, пов'язаних з втратою доходу внаслідок хвороби, тимчасової непрацездатності, безробіття, інвалідності та інших життєвих обставин. Ця система може включати в себе різноманітні види соціального страхування, страхування в разі тимчасової втрати працездатності, пенсійне страхування тощо. Головна мета системи соціального страхування - забезпечити соціальний захист для всіх громадян у випадках, коли вони знаходяться в складних життєвих ситуаціях.

Реформування соціального страхування - це процес впровадження змін у системі соціального захисту, які спрямовані на покращення її ефективності, доступності та адаптації до потреб суспільства. Це може включати оптимізацію витрат, залучення громадськості до прийняття рішень, покращення умов працевлаштування та сприяння створенню сприятливого бізнес-середовища. Ці зміни спрямовані на забезпечення більш ефективного та справедливого соціального захисту для громадян.

З 2023 року в Україні основними представниками системи соціального страхування є Пенсійний фонд України та Фонд соціального страхування на випадок безробіття. Пенсійний фонд отримав додаткові повноваження у зв'язку з ліквідацією Фонду соціального страхування. Відбуваються зміни і в діяльності Фонду безробіття, зокрема, змінилися ключові підходи щодо призначення та виплати соціальних гарантій безробітним. Реалізація таких заходів спрямована на оптимізацію витрат, які призначені на утримання апарату управління та фінансування соціальних гарантій безробітним.

Плюси реформування соціального страхування:

1. Покращення ефективності системи: реформування може сприяти оптимізації витрат, удосконаленню процесів управління та забезпеченню більш ефективного використання ресурсів.

2. Забезпечення більшої доступності: реформування може сприяти зменшенню бюрократичних перешкод і покращенню доступності соціального захисту для громадян.

3. Адаптація до потреб суспільства: зміни в системі соціального захисту

можуть допомогти врахувати зміни в суспільстві, такі як демографічні зміни, зміни в ринку праці та інші фактори.

Мінуси реформування соціального страхування:

1. Ризик втрати соціальних гарантій: недбале реформування може призвести до погіршення умов соціального захисту для громадян, зокрема у зв'язку зі зменшенням обсягу послуг або покращенням умов для отримання пільг.

2. Соціальні протистояння: реформування може викликати опозицію з боку різних соціальних груп, які можуть вважати, що зміни в системі соціального захисту загрожують їхнім інтересам.

3. Ризик корупції: процес реформування може стати об'єктом корупційних схем, особливо в умовах недостатньої прозорості та контролю з боку суспільства.

Особливості:

1. Перехід до прозорості та ефективної системи управління: реформування системи соціального страхування передбачає створення чіткої та прозорої системи управління, яка б забезпечувала ефективне використання коштів та надання якісних послуг громадянам.

2. Забезпечення фінансової стійкості: реформування системи соціального страхування передбачає перегляд фінансової бази цієї системи, щоб забезпечити її стабільність та достатність для виплат соціальних виплат.

3. Розширення доступу до соціальних послуг: реформування системи соціального страхування передбачає розширення доступу громадян до соціальних послуг, зокрема шляхом спрощення процедур отримання соціальних виплат та покращення якості цих послуг.

4. Зменшення корупції та зловживань: реформування системи соціального страхування передбачає впровадження заходів, спрямованих на запобігання корупції та зловживань у сфері соціального страхування.

5. Врахування потреб різних груп населення: реформування системи соціального страхування передбачає врахування потреб різних груп населення, зокрема людей похилого віку, інвалідів, безробітних тощо, і забезпечення їм адекватного рівня соціального захисту.

6. Впровадження механізмів контролю та моніторингу: реформування системи соціального страхування передбачає впровадження ефективних механізмів контролю та моніторингу за використанням коштів соціального страхування, щоб запобігти їх недопущенню та зловживанню.

Висновок. Реформування соціального страхування - це процес впровадження змін у системі соціального захисту, які спрямовані на покращення її ефективності, доступності та адаптації до потреб суспільства. Це може включати оптимізацію витрат, залучення громадськості до прийняття рішень, покращення умов працевлаштування та сприяння створенню сприятливого бізнес-середовища. Ці зміни спрямовані на забезпечення більш ефективного та справедливого соціального захисту для громадян.

Ключові слова: соціальне страхування, Пенсійний фонд України, Фонд

соціального страхування.

Список використаних джерел

1. Булигіна А. В., Загорська Д. М. Пенсійний фонд України та вдосконалення пенсійного забезпечення. *Бізнес Інформ*, 2020. С. 160–165.
2. Задорожня Л., Маршалок Т., Студеннікова І. ЄСВ – скасувати не можна залишити. URL: <https://voxukraine.org/yesv-skasuvaty-nemozhna-zalyshyty/> (дата звернення 31.11.2023).
3. Західна О. Р., Шеремета Л. М. Аналіз поточного стану пенсійного забезпечення в Україні. *Молодий вчений*, 2022. С. 17-23.

Розробка конкурентної стратегії підприємств на ринку нерухомості

Роман Сидоренко

здобувач магістратури

кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: sydorenkors@krok.edu.ua

Галина Пекна

к.е.н., доцент,

доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: HalynaPB@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-4902-6052

Розвиток економічних відносин в Україні визначає деталі діяльності підприємства, умови його функціонування, рівень невизначеності, підвищений ризик, посилення конкуренції та необхідність адаптації до постійно мінливої економічної ситуації.

Підприємства, які почали діяльність на початку проекту або вже функціонували, зобов'язані чітко представляти потреби з точки зору матеріалів, робочої сили, інтелектуальних ресурсів, джерело тримання і навіть точно розраховувати ефективність використання наявних ресурсів в ході діяльності компанії.

У разі ринкової економіки підприємцям нема чого прогнозувати стабільний прибуток і успіх без чіткого і ефективного плану своєї діяльності, стану цільового ринку, позиції конкурентів і постійного збору і накопичення інформації про їх можливості і перспективи.

У ринкових умовах, при посиленні конкуренції, питання про необхідність розробки механізмів регулювання конкурентних відносин на регіональному ринку нерухомості стоїть гостро. Провідна роль тут відводиться державі. Адже саме вона розробляє, підтримує і захищає економічну, політичну та соціально-правову базу для розвитку конкуренції між ринками нерухомості регіону.

Україна в даний час переживає процес стабілізації у зв'язку з соціально-економічним розвитком, чого не можна сказати про конкуренцію на ринку житлової нерухомості регіону. Він поки не підлягає професійному державному регулюванню і зараз демонструє важливість вирішення цієї проблеми та її надзвичайну актуальність.

Сьогодні конкурентна політика України – це комплекс організаційних і правових заходів, які захищають конкуренцію, долають монополістичні тенденції, долають не добросовісну конкуренцію в економіці, сприяють фінансовій, логістичній, інформаційній, інноваційній та іншій підтримці суб'єктів господарювання.

Відповідна нормативно-правова база використовується для регулювання конкурентних відносин, що формуються в конкурентному середовищі регіону і галузі. Що стосується нормативно-правової бази регулювання конкурентних

відносин, то вона знаходиться на стадії формування. В Україні робляться тільки перші кроки в регулюванні регіональних конкурентних відносин. Поки що немає єдиного нормативно-правового акта, що дозволяє їх.

У ситуації постійного попиту і обмеженої кількості вакантної нерухомості існує гостра конкуренція, при постійному вдосконаленні своєї діяльності і необхідності знаходити способи залучення нових споживачів, розширення меж діяльності і підвищення прибутковості. У цій ситуації компанія може прийняти рішення про вихід на новий географічний ринок, оскільки це дозволить охопити нову групу споживачів, збільшити свою частку ринку і поліпшити свої можливості щодо підвищення прибутковості.

Агентства нерухомості часто приймають рішення про вихід на нові ринки в умовах високої конкуренції на існуючих. Але необхідно провести детальний аналіз ринку та розробити сильну стратегію аби мати змогу ефективно завоювати частку нового ринку та протидіяти існуючим там конкурентам.

Якщо компанія приймає рішення про вихід на новий географічний для себе ринок, вона повинна провести детальний аналіз всіх факторів, що можуть вплинути на ефективність її виходу. Провести детальне дослідження діяльності конкурентів, специфіки споживчого попиту тощо. На основі цього нею повинні бути прийняті рішення щодо вдосконалення своєї діяльності таким чином аби мати змогу відповідати потребам нового ринку та створити умови для ефективного виходу на нього.

При цьому специфіка виходу на новий географічний ринок компанії сфери нерухомості в першу чергу визначається тим, що компанією надається послуга, яка має ряд особливостей, серед яких непостійність в якості, нездатність зберігання, тощо.

При цьому послуга є високовартісною та якість її надання впливає на споживача в довгостроковій перспективі, оскільки він обирає нерухомість на тривалий час. Тому важливого значення надається необхідності врахування усіх факторів, що можуть впливати на сприйняття якості споживачем.

В умовах виходу на новий географічний ринок компанія повинна дослідити особливості споживчого попиту. Саме тому нами було визначено яку саме інформацію повинна проаналізувати компанія, перед тим як виходити на ринок, а також який спосіб збуту вона може для себе обрати з урахуванням специфіки послуги продажу або оренди нерухомості. Це визначає її ефективність при взаємодії зі споживачами.

Також слід враховувати високий рівень недовіри до агенції нерухомості з боку споживача. В таких умовах детальний аналіз конкурентного середовища та споживчої поведінки дасть змогу сформулювати ефективну маркетингову стратегію, яка дасть змогу подолати проблему недовіри з боку споживачів та створити умови для ефективної роботи на ринку.

Ключові слова: підприємство, конкурентоспроможність.

Список використаних джерел

1. *Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О. Ф. (м. Суми, 24-26 квітня 2013 р.). Суми : Сумський державний університет, 2013. С. 40-41.*
2. *Ковальська Л. Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення : монографія / Л. Л. Ковальська. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 419 с.*
3. *Ковальська Л. Л. Значення конкурентних переваг регіону у формуванні стратегії його розвитку та забезпеченні конкурентоспроможності / Л. Л. Ковальська // Регіон. бізнесекономіка та упр. – 2006. - № 10. – С. 13-21.*
4. *Портер М. Є. Конкуренція : науково-популярне видання / М. Є. Портер. - М. : ІД "Вільямс", 2005. - 602 с.*

Використання соціологічного інструментарію в маркетингових дослідженнях

Ірина Петрова

*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinapl@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4206-5403*

Владислав Бровко

*магістрант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: brovkovy@krok.edu.ua*

Маркетингова діяльність, яка є неодмінною частиною розвитку сучасних економічних відносин у сфері виробництва та споживання, не обмежується лише інформуванням та просуванням товарів і послуг на ринку. Вона передбачає створення можливостей для обміну інформацією між споживачем, продавцем і виробником. Одним із важливих аспектів цього процесу є взаємодія попиту та пропозиції та встановлення ціни на основі цінових та нецінових чинників, таких як сигнали від споживача виробнику.

Хоча спеціалісти з маркетингових стратегій ефективно доставляють інформацію про товари чи послуги потенційним споживачам, лише в окремих випадках вони вивчають запити самого споживача, які виходять за межі звичайної купівлі. Врахування думки потенційного споживача може мати стратегічне значення і дозволити виробнику задовольнити його потреби так, як вони були визначені самим споживачем.

Для вивчення запитів споживачів щодо купівлі певних товарів особливо ефективним є соціологічний інструментарій. Соціологічні методи збору інформації, використовувані у соціології, стають універсальними для дослідження громадської думки в різних контекстах, включаючи територіальні, економічні, соціально-демографічні та ринкові аспекти.

Проведення соціологічних досліджень ринку виходить за межі звичайної перевірки наявності ринкових ніш чи можливостей розвитку бренду. Якщо такі дослідження відбуваються відповідно до наукових принципів і методологічних вимог, вони можуть забезпечити важливу інформацію про потенційні можливості конкретного продукту, послуги, території, сегменту ринку та групи потенційних споживачів, а також їхні цінові очікування. Використання соціологічного інструментарію у маркетингових дослідженнях дозволяє зробити маркетинг більш ефективним не лише на етапі реалізації пропозиції, але й під час формування попиту. Соціологічний інструментарій дає змогу вивчити суб'єктивне ставлення потенційного споживача до різних груп товарів, а також виявити їхні побажання та рекомендації. Масові опитування, контент-аналіз, експертні опитування та експерименти - це лише деякі методи, які можуть бути використані для отримання емпіричних даних у маркетингу.

Вплив масових опитувань користувачів можна спостерігати на прикладі веб-сервісів або мобільних додатків. Декілька років тому компанія, яка розробляла популярний месенджер (WhatsApp), впровадила новий функціонал, який передбачав зміни в інтерфейсі та способі взаємодії з користувачем. Перед тим як внести зміни, розробники організували масове опитування серед користувачів, в якому їх запитували про їхні уподобання, коментарі та пропозиції. Опитування дозволило зібрати різноманітну інформацію від тисяч користувачів з різних регіонів та груп. В результаті аналізу отриманих даних розробники внесли корективи до оригінального плану змін. Новий функціонал був адаптований до реальних потреб споживачів та став більш зручним у використанні.

Контент-аналіз ефективно використовується для взаємодії брендів зі своїми аудиторіями в соцмережах. Наприклад, компанія запускає новий продукт і вирішує взаємодіяти зі споживачами через коментарі, відгуки та публікації на своїй сторінці в соціальних мережах. Під час контент-аналізу, команди маркетингу та аналітики можуть вивчати реакції користувачів на різні аспекти продукту, такі як дизайн, функціонал, ціноутворення тощо. Збираючи дані про коментарі та реакції, фахівці можуть виявити загальні тенденції, особливості, які сподобалися або не сподобалися споживачам. З отриманими відгуками компанія може вносити зміни до продукту або своєї маркетингової стратегії. Наприклад, якщо виявляється, що багато користувачів відзначили важливість конкретної функції, її можна покращити або виділити в якості ключового продажу. Такий контент-аналіз дозволяє компанії легко взаємодіяти зі своєю аудиторією, а також адаптувати продукт до реальних потреб та очікувань споживачів [1].

В маркетингових дослідженнях значну роль відіграє метод експерименту. Припустимо, що компанія діє в області онлайн-торгівлі і вирішила провести серію експериментів для покращення конверсії та користувацького досвіду на своєму веб-сайті. Вона може застосувати такі інструменти:

- Зміна макету та інтерфейсу сайту. Компанія може випробовувати різні макети та інтерфейси веб-сайту, включаючи розташування кнопок, блоків та кольорову гаму. Ці експерименти можуть визначити оптимальний дизайн, який залучає більше користувачів та підвищує їхню активність;
- Тестування різних пропозицій та акцій. Компанія може провести експерименти, щоб визначити, які пропозиції та акції найбільше привертають увагу клієнтів. Фахівці можуть змінювати умови доставки, розмір знижки чи інші привабливі фактори;
- Оптимізація процесу оплати товарів та послуг. Експерименти можуть включати в себе тестування різних методів оплати, оцінюючи швидкість операції, зручність введення платіжних даних та прозорість умов оплати. Виявлення оптимального варіанту може підвищити конверсію операцій.

Результати таких експериментів можуть служити основою для прийняття стратегічних рішень та оптимізації бізнес-процесів, що призведе до покращення якості продукту та його сприйняття на ринку.

Список використаних джерел

1. Петрова І.Л., Дьячук І. В. *Контент-маркетинг: навчально-методичний посібник: для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 075 «Маркетинг» освітнього ступеню «бакалавр»* / І.Л. Петрова, І. В. Дьячук. – Київ: ВНЗ "Університет економіки та права "КРОК", 2023. – 30 с.

Маркетинг персоналу як симбіоз зусиль маркетингу та HR менеджменту

Ірина Петрова

*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irynapl@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4206-5403*

Вадим Дьяконов

*магістрант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: diakonovvb@krok.edu.ua*

Сучасні організації стикаються з різноманітними викликами у сфері управління персоналом та побудови успішного бізнесу. Співпраця між відділами маркетингу та управління людськими ресурсами (HR) виявляється ключовою для досягнення стратегічних цілей компанії. Маркетинг персоналу, як симбіоз зусиль маркетингу та HR менеджменту, стає потужним інструментом в привабливості, утриманні та розвитку кваліфікованих кадрів. Маркетинг персоналу передбачає використання стратегій маркетингу для просування організації як привабливого роботодавця та побудови корпоративного бренду. Важливим елементом є реклама компанії як привабливого місця для праці, що робить акцент на корпоративній культурі, можливостях розвитку та соціальних перевагах.

HR менеджерам слід використовувати інструменти маркетингу, такі як соціальні мережі, рекламні кампанії та контент-маркетинг, для створення привабливого образу компанії серед потенційних працівників. Створення креативних та інформативних вакансій, а також ведення ефективного інтернет-маркетингу, сприяє залученню висококваліфікованих кандидатів. Маркетинг персоналу передбачає аналіз цільової аудиторії для визначення їхніх потреб та очікувань. HR менеджмент може використовувати дані про цільову аудиторію для розробки персоналізованих стратегій залучення та утримання персоналу. Розуміння потреб працівників дозволяє ефективно позиціонувати компанію на ринку праці.

Маркетинг персоналу сприяє формуванню та утриманню корпоративного бренду. Робота над зображенням компанії як соціально відповідальної, інноваційної та сприятливої для розвитку кар'єри допомагає залучати та утримувати талановитий персонал. Ефективність маркетингу персоналу вимірюється не лише кількістю приваблених кандидатів, але й якістю та тривалістю їхнього залишку в компанії. Використання метрик, таких як рівень задоволення працівників, швидкість заповнення вакансій та рівень збереження персоналу, допомагає оцінити успішність стратегій маркетингу персоналу.

Маркетинг персоналу виступає як симбіоз маркетингових та HR підходів, спрямованих на залучення, утримання та розвиток персоналу. Розуміння цільової аудиторії, використання інструментів маркетингу та будівництво корпоративного бренду є ключовими компонентами ефективною стратегією

маркетингу персоналу. Подолання викликів управління людськими ресурсами та створення привабливого образу роботодавця стає визначальним для досягнення успіху в сучасному бізнес-середовищі. Ключовим елементом успіху в маркетингу персоналу є ефективна комунікація. Забезпечення прозорості та чесності у спілкуванні з потенційними працівниками сприяє встановленню позитивного враження про компанію. Використання різноманітних комунікаційних каналів, таких як веб-сайт компанії, блоги, соціальні мережі та відео-матеріали, дозволяє показати корпоративну культуру та цінності.

Ринок праці постійно змінюється, і ефективна стратегія маркетингу персоналу повинна бути гнучкою та адаптивною, враховувати тенденції у сфері зайнятості, соціокультурні зміни. Культура компанії визначається її цінностями, підходами до роботи та взаєминами серед співробітників. Використання маркетингу персоналу формує цю культуру, надаючи працівникам та потенційним кандидатам можливість відчувати та зрозуміти особливості робочого середовища. Створення аутентичного образу компанії важливо для привертання та утримання працівників, які поділяють цінності компанії.

Маркетинг персоналу може ефективно використовувати емоційний підхід, щоб викликати позитивні емоції у потенційних працівників. Відтворення реальних успіхів та історій успіху працівників компанії, а також створення відеоматеріалів та інших контентів, які передають позитивні аспекти роботи в компанії, може значно збільшити привабливість роботодавця. Для ефективного маркетингу персоналу необхідно вивчати та аналізувати конкурентів на ринку праці. Розуміння того, як інші компанії представляють себе та яким чином приваблюють таланти, дозволяє вам створити унікальний образ своєї організації та розробити стратегії, що виділять вас на фоні конкурентів.

Співпраця з агентствами з працевлаштування та HR-консалтинговими компаніями значно підвищує ефективність маркетингу персоналу. Ці агентства можуть надати експертні поради, вивчити конкуренцію та допомогти впровадити інноваційні підходи до залучення персоналу. Врахування та реагування на відгуки працівників є важливим елементом маркетингу персоналу. Позитивні відгуки можуть бути використані для підсилення позитивного іміджу компанії, тоді як негативні відгуки можуть служити основою для вдосконалення внутрішніх процесів та покращення робочих умов.

Маркетинг персоналу є динамічним процесом, і постійне вдосконалення стратегій є необхідним для успішного збереження конкурентоспроможності. Регулярний моніторинг результатів, впровадження нових ідей та адаптація до змін на ринку дозволяють забезпечити ефективність маркетингу персоналу в довгостроковій перспективі. Маркетинг персоналу, як взаємодія маркетингу та HR менеджменту, вимагає комплексного підходу та поєднання різноманітних стратегій для досягнення успіху на сучасному ринку праці.

Використання інноваційних технологій, таких як штучний інтелект, аналітика даних та віртуальна реальність у маркетингу персоналу може значно підвищити ефективність процесів залучення та утримання персоналу.

Автоматизація рутинних завдань також звільняє час HR менеджерів для більш стратегічної роботи. Створення інтерактивного контенту, такого як вебінари, онлайн-екскурсії по офісу, або ігрові елементи, що відображають корпоративну культуру, допомагає побудувати особистий зв'язок із потенційними працівниками. Відчуття участі та взаємодії формує позитивне ставлення до компанії.

Розвиток спеціальних програм та стратегій залучення студентів та молоді дозволяє компаніям створювати та утримувати талановиту молодь. Здійснення партнерств з університетами, проведення стажувань та менторських програм сприяє створенню позитивного іміджу як роботодавця, який вкладає в майбутнє своїх працівників. репутацією роботодавця в онлайн-середовищі. Оцінка та управління репутацією роботодавця в онлайн-середовищі стає все більш важливим аспектом маркетингу персоналу. Відгуки на сайтах професійних соціальних мереж, групи відгуків та взаємодія зі спільнотами можуть впливати на враження та вибір потенційних працівників.

Маркетинг персоналу як взаємодія маркетингу та PR - менеджменту

Ірина Петрова

*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinapl@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4206-5403*

Марина Іщенко

*магістрант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ishchenkoma@krok.edu.ua*

В сучасному бізнес-середовищі, де конкуренція зростає, якість та ефективність маркетингу персоналу є ключовими факторами для досягнення успіху. Актуальність маркетингу персоналу полягає в тому, що компанії, які успішно працюють над ефективним маркетингом персоналу, можуть забезпечити собі перевагу на ринку праці. Такі компанії здатні залучати найкращих працівників, розвивати їх потенціал та стимулювати для досягнення високих результатів. Вони також будують сильний корпоративний бренд, який сприяє збільшенню внутрішнього і зовнішнього інтересу до компанії.

Маркетинг персоналу визначається як систематичний процес планування, розвитку, впровадження та оцінки комплексних заходів, спрямованих на підвищення ефективності та продуктивності роботи персоналу організації. Цей процес включає в себе різноманітні стратегії та методи, що базуються на принципах взаємодії маркетингу і PR- менеджменту. У свою чергу, маркетинг є ключовим інструментом для підтримки бізнес-процесів і виконання стратегічних цілей організації. Його основна мета полягає в задоволенні потреб і бажань клієнтів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Під внутрішніми клієнтами ми розуміємо персонал організації, як такий, що вже задіяний в організації, так і такий, що може бути залучений до неї.

Відділ маркетингу вивчає попит на товари або послуги, аналізують конкуренцію, розробляють стратегії маркетингу та просування, організовують рекламні кампанії. Впевненими маркетинговими знаннями і стратегічним мисленням вони сприяють збільшенню продажів і приверненню нових клієнтів.

PR - менеджмент підтримує громадський імідж організації та забезпечення позитивної взаємодії зі зацікавленими сторонами. Маркетинг персоналу об'єднує ці дві сфери, надаючи можливість використовувати маркетингові підходи та інструменти для взаємодії зі співробітниками організації. Це дозволяє забезпечити максимальну мотивацію персоналу, вплинути на його ефективність та почуття причетності до успіхів компанії.

Один з основних аспектів маркетингу персоналу - це відносини зі співробітниками. Використовуючи стратегії маркетингу, організація може створити комунікаційну систему, яка сприяє двосторонньому обміну інформацією та взаємодії з персоналом. Це може включати проведення опитувань працівників,

регулярні наради або програми заохочування. Додатково, маркетинг персоналу передбачає розробку та використання інструментів для залучення і утримання талановитих спеціалістів. Так, ефективними є "брендингові" кампанії для потенційних працівників, у ході яких організація акцентує на своїх конкурентних перевагах та можливостях кар'єрного зростання.

Маркетинг персоналу є важливою складовою успішного підприємства і включає в себе різні аспекти, такі як рекрутинг, навчання, мотивація та утримання персоналу. Для досягнення успіху розробляються маркетингові стратегії та інструменти привертання, відбору та утримання кваліфікованого персоналу. При цьому, елементи PR - менеджменту використовуються для підтримки та позитивного іміджу роботодавця серед потенційних працівників.

Покращення взаємодії маркетингу та PR – менеджменту в системі маркетингу персоналу вимагає таких підходів:

1. Оптимізація комунікаційного процесу. Забезпечити ефективний обмін інформацією між відділами маркетингу і PR – менеджменту. Проводити маркетингові дослідження кампаній, що дозволить порівнювати та аналізувати результати їх діяльності.

2. Синергія стратегій. Координувати стратегії маркетингу та PR – менеджменту, збільшуючи їх спільний вплив і забезпечуючи їх взаємодоповнення. Розробляти спільні кампанії та події, що залучають увагу як медійних, так і цільових аудиторій.

3. Залучення внутрішніх та зовнішніх експертів. Створити команду, що об'єднує фахівців із маркетингу та PR – менеджменту, які разом розробляють та імплементують стратегії персоналу. Внутрішнє залучення робітників може покращити відносини в колективі та сприяти більш ефективному виконанню завдань.

4. Навчання і розвиток: Організувати навчальні курси і тренінги для працівників усіх відділів, що мають відношення до маркетингу і PR – менеджменту. Посилити знання та компетенції працівників у галузі маркетингових комунікацій і стратегій, що дозволить їм ефективніше працювати разом.

5. Використання технологій. Впровадити сучасні маркетингові і PR –інструменти, які дозволять відстежувати результативність кампаній, збирати та аналізувати дані, а також взаємодіяти з аудиторією. Технологічні інновації спростять роботу команди і покращать ефективність їхніх дій. Використання їх у практиці може покращити співпрацю між відділами та забезпечити кращі результати для бізнесу. Спільна робота відділів створює синергію і позитивно впливає на результативність організації в цілому.

Отже, маркетинг персоналу є актуальною стратегією, яка допомагає підприємствам залучати, утримувати та розвивати талановитих співробітників відповідно до стратегічних цілей розвитку організації.

Управління фінансовою безпекою підприємства

Аліна Кириліченко

*магістрантка Фінанси, банківська справа та страхування,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,*

(1) Для ефективного забезпечення системи фінансової безпеки підприємств необхідно використовувати системні та комплексні підходи.

Системний підхід для забезпечення фінансової безпеки використовується для розробки відповідної системи забезпечення фінансової безпеки, а комплексний підхід – передбачає розроблення комплексу організаційно-економічних заходів щодо забезпечення стабільного функціонування підприємств. Досягти належного рівня фінансової безпеки за умови усунення зовнішніх і внутрішніх загроз.

(2) Система забезпечення фінансової безпеки підприємств є обслуговуючим середовищем для організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової безпеки. У свою чергу, структурними елементами організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової безпеки є складові програмного забезпечення управління фінансовою безпекою та складові впровадження управління фінансовою безпекою.

(3) Складовими програмного забезпечення управління фінансовою безпекою є нормативне, інформаційне, методичне, аналітичне та техніко - технологічне забезпечення.

Складовими впровадження управління фінансовою безпекою є інструментарій забезпечення фінансової безпеки підприємств функціональні та процесно-організаційні механізми забезпечення фінансової безпеки.

(4) Основні компоненти системи управління безпекою підприємств включають наступне [1, с. 43]:

- *Аналіз ризиків:* оцінка потенційних загроз та ризиків для підприємства. Це оцінка ризиків для здоров'я і безпеки співробітників, можливість виникнення аварій, втрати даних, порушення безпеки поставок і т. д.

- *Розробка стратегії безпеки:* створення плану дій та стратегії для запобігання та врегулювання ідентифікованих ризиків. Це встановлення стандартів безпеки та політик, призначених для запобігання і реагування на інциденти.

- *Внутрішні контрольні процеси:* встановлення внутрішніх процедур і механізмів контролю, щоб впевнитися, що стандарти безпеки дотримуються всіма співробітниками підприємства.

- *Навчання та свідомість:* проведення навчання та тренінгів для співробітників щодо питань безпеки та їх ролі у системі управління безпекою підприємства.

- *Моніторинг і аналіз:* систематичний моніторинг безпекових параметрів та інцидентів для оцінки ефективності системи управління безпекою та вчасного виявлення потенційних проблем [2, с. 78].

- *Вдосконалення системи:* постійне вдосконалення системи управління

безпекою на основі аналізу даних та досвіду минулих інцидентів.

• *Взаємодія зі стейкхолдерами*: співпраця з усіма зацікавленими сторонами, такими як робітники, клієнти, постачальники та регулюючі органи, для забезпечення загальної безпеки та відповідності законодавству.

(5) Схема фінансової безпеки підприємства включає в себе різні елементи та стратегії, спрямовані на забезпечення фінансової стійкості та зменшення ризиків.

Особливістю ризиків є те, що вони можуть мати непостійний характер, змінюватися в процесі розвитку підприємства та виникати з інших подій.

Ризики можуть бути передбачувані (наприклад, операційний ризик) або непередбачувані (наприклад, геополітичний ризик).

(6) Загальна схема фінансової безпеки підприємства:

Постійне вдосконалення і адаптація: періодичне оновлення фінансової стратегії на основі змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Звітність та відкритість: забезпечення відкритої та достовірної фінансової звітності для інвесторів або кредиторів [4, с. 258].

Ця схема може служити основою для розробки та впровадження стратегії фінансової безпеки на підприємстві, допомагаючи забезпечити стабільність і успіх у фінансовій сфері.

Список використаних джерел

1. Турило А. М. *Управління витратами підприємства* : навч. посібник / А. М. Турило, Ю. Б. Кравчук, А. А. Турило. К.: Центр навч. літ-ри, 2016. 120 с.
2. Зятковський І. В. *Фінанси підприємств* : навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Кондор, 2013. 364 с.
3. Луців, Б. Л. *Інвестиційна політика банків [Текст]*: навч. посібник / Б. Луців, А. Тимків; Терноп. нац. екон. ун-т. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. 266 с.
4. Прасолова, С. П. *Банківські операції [Текст]*: навч. посібник / С. П. Прасолова, О. С. Вовченко. К.: Центр учбової літератури, 2013. 568 с.
5. Барановський О.І. *Фінансова безпека. Ін-т екон. прогнозування*. К.: Фенікс, 1999. 338 с.
6. Коваленко Л. О. *Фінансовий менеджмент* : навч. посібник / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2015. 485 с.
7. *Економічний аналіз: підручник* / Є.В. Мних. К.: Знання, 2011. 630 с.

Досвід формування бренду роботодавця

Ірина Петрова

доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinapl@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4206-5403

Анастасія Погребна

магістрант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: pohrebnaal@krok.edu.ua

У сучасному світі, де конкуренція за талановитими працівниками стає все більше інтенсивною, маркетинг персоналу є ключовим інструментом для компаній, які прагнуть привабити та утримати кращих фахівців. Стратегії в сфері управління персоналом не обмежуються лише рекрутингом та утриманням працівників; вони також включають в себе стратегії активного створення позитивного образу компанії як роботодавця.

У цьому контексті основні тренди в маркетингу персоналу визначають взаємодію між компанією та потенційними та наявними співробітниками. Вони не лише керуються потребами ринку праці, але й віддзеркалюють сучасні вимоги працівників та їхні очікування від корпоративного середовища.

Ключові напрями, які визначають сучасний маркетинг персоналу, це персоналізація стратегій, активне створення емплоєр-бренду, використання соціальних мереж для ефективної комунікації та технологічні інновації у процесах рекрутингу та утримання персоналу. Важливими аспектами є розвиток м'яких навичок, гнучкі робочі умови та зростання внутрішньої мобільності. Все це спрямовано на створення сприятливого та привабливого середовища, яке відповідає сучасним очікуванням працівників і підтримує стратегічні цілі компанії.

Тренди в маркетингу персоналу визначають напрямок розвитку взаємодії компаній з потенційним та поточним персоналом. Серед них зазначимо такі:

- *Персоналізація взаємодії:* компанії використовують дані для створення персоналізованих стратегій, адаптуючи комунікації та пропозиції до індивідуальних потреб працівників.

- *Емплоєр-брендінг:* компанії активно будують свій образ як привабливого роботодавця, застосовуючи стратегії залучення талановитого персоналу та підтримання репутації компанії.

Приклад на компанії XYZ Tech Solutions.

Стратегія емплоєр-брендінгу:

1. **Залучення талантів:** Створення привабливого інтернет-профілю компанії на різних платформах, де акцентується інноваційний підхід, професійний розвиток та позитивна корпоративна культура.

2. **Внутрішній контент:** Регулярне публікування інсайдерської інформації,

такої як «день в житті» співробітників, особливі події та досягнення, щоб підсилити внутрішню спільноту та привертати увагу потенційних кандидатів.

3. Співпраця з впливовими особами: Залучення впливових фахівців в галузі, які можуть публічно висловлювати свою підтримку компанії та ділитися своєю позитивною думкою щодо роботодавця.

4. Сучасні бенефіти: Введення сучасних програм та бенефітів, таких як гнучкий графік роботи, можливості дистанційної роботи та сприяння робочому життю балансу.

5. Освітні проєкти: Запуск освітніх ініціатив та програм для просування та навчання співробітників, що допомагає підтримувати високий рівень експертизи в компанії.

Це допомагає XYZ Tech Solutions створювати позитивне враження серед потенційних працівників та забезпечує залучення та утримання висококваліфікованих талантів. Крім того використовуються:

- *Соціальні мережі:* Використання платформ соціальних мереж для залучення, комунікації та взаємодії зі співробітниками або кандидатами.

- *Технологічні інновації:* Використання штучного інтелекту та аналітики даних для оптимізації рекрутингу та управління персоналом та впровадження технологічних рішень для полегшення процесів відбору та утримання персоналу.

- *Розвиток soft skills:* Зосередженість на розвитку м'яких навичок, таких як комунікація та лідерство, для створення ефективних команд.

- *Гнучкі робочі умови:* Впровадження гнучких графіків та віддаленої роботи для полегшення балансу між роботою та особистим життям.

Приклад: Програма гнучких робочих умов:

- **Гнучкий графік роботи.** Індивідуальні робочі години: Надання можливості співробітникам вибирати гнучкий графік, що відповідає їхнім особистим потребам та пріоритетам.

- **Дистанційна робота.** Доступ до технологій: забезпечення співробітників потужними інструментами для дистанційної роботи, в тому числі відеоконференціями та спільними онлайн-платформами.

- **Спільні робочі простори.** Партнерства з коворкінгами: укладення угод із коворкінговими просторами для співробітників, які вибирають робоче середовище поза офісом.

- **Гнучка відпустка.** Система необмежених відпусток: впровадження системи, де співробітники можуть взяти відпустку, коли це необхідно, без фіксованого кількісного обмеження днів.

- **Збалансований робочий час.** Підтримка work-lifebalance: програми підтримки співробітників у підтримці збалансованого життя та роботи, включаючи психологічні консультації та фітнес-ініціативи. Ця програма створює сприятливі умови для гнучкості у роботі та дозволяє співробітникам зберігати контроль над своїм робочим часом.

- *Внутрішня мобільність:* створення програм для розвитку та зростання працівників в межах компанії.

- *Активне залучення співробітників*: залучення персоналу до створення та підтримки корпоративної культури.

- *Емоційний інтелект лідерів*: визнання важливості емоційного інтелекту керівників для успішного управління та задоволення персоналу.

Стратегія розвитку емоційного інтелекту включає **емпатію та розуміння** (індивідуальні консультації: щомісячні особисті консультації лідера з працівниками для розмов про їхні потреби та особисті цілі); **керівництво командою** (розвиток емоційного лідерства: тренінги для керівників на тему розпізнавання та врахування емоцій підлеглих для покращення комунікації та ефективності); **емоційний інтелект у прийнятті рішень** (сесії case-аналізу: аналіз складних ситуацій, включаючи аспекти емоційного впливу при прийнятті стратегічних рішень); **ініціативи навчання та розвитку**.

Зазначені тренди вказують на зміни у сприйнятті роботи та визначають новий стандарт управління персоналом, де вдалий маркетинг персоналу визначає не лише успішність рекрутингу, а й стабільність та ефективність роботи компанії в цілому.

Вимоги до маркетингових досліджень у проєктах

Ірина Петрова

доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinapl@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4206-5403

Лев Шаповал

магістрант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: shapovalls@krok.edu.ua

Маркетингові дослідження є однією з головних функцій маркетингової діяльності будь-якого проєкту. Маркетингові дослідження забезпечують топ-менеджмент інформацією для прийняття управлінських рішень. Чим більш достовірною, точною і оперативною буде ця інформація, тим більше шансів у проєкта краще задовольнити потреби споживачів, випередити своїх конкурентів і, тим самим, досягти успіху на ринку.

В основу сучасного трактування поняття терміну «маркетингове дослідження» покладено два базових англomовних терміни «market research» та «marketing research». Дослівний переклад першого з них означає дослідження ринку, другого – маркетингові дослідження. Об'єднуючим для цих двох термінів є поняття, що досить часто застосовується в науковій економічній літературі - дослідження маркетингу.

Маркетингові дослідження спрямовані на виявлення потреб конкретних споживачів й одержання проєктом прибутку або досягнення інших стратегічних цілей на основі вивчення й прогнозування ринку та поведінки його суб'єктів. Вони сприяють заміні диктатури виробника і продавця диктатурою споживача і покупця. Даний підхід визначає місце та значення маркетингових досліджень у діяльності проєкту, а також зумовлює конкретні взаємозв'язки з іншими функціями: розробкою стратегій маркетингу, товарною, ціновою, комунікаційною політикою, політикою розподілу та контролем маркетингу. Принциповою особливістю маркетингового дослідження, що відрізняє його від збору і аналізу внутрішньої і зовнішньої поточної інформації, є цільова спрямованість на вирішення певної проблеми або комплексу проблем.

Таким чином, під маркетинговим дослідженням розуміють цілеспрямований на вирішення маркетингової проблеми (комплексу проблем) процес постановки завдань, отримання маркетингової інформації, планування і організації її збору та аналізу, а також представлення і передачу результатів дослідження менеджерам в формі, що придатна для прийняття управлінських рішень. Цілеспрямованість у проведенні маркетингових досліджень, а головне, ступінь практичного використання їх результатів, залежать від наявності продуманої маркетингової стратегії фірми, якості розроблених програм маркетингу. Це дозволяє намітити не тільки чіткі цілі, але й виділити необхідні засоби для їх

вирішення на обумовлений період. При цьому визначаються черговість, глибина й масштаб вивчення та потреби у відповідних кадрах дослідників й аналітиків, матеріальних і фінансових ресурсах.

Відповідно статті 1 Закону України «Про інформацію» під інформацією розуміють «документовані або публічно оголошені відомості про події і явища, що відбуваються в суспільстві, в державі та навколишньому природному середовищі». Відповідно до цього визначення, під час проведення дослідження маркетолог має справу з інформацією, що знаходиться в документах (довідники, журнали, звіти, анкети тощо) або публічно оголошена, наприклад, під час проведення інтерв'ю, опитування або фокус-групи.

Маркетингові дослідження можуть бути корисними для успішної реалізації проектів. Вони дозволяють збирати і аналізувати інформацію про цільову аудиторію, конкурентів, потреби споживачів, тенденції на ринку, а також відгуки про попередні продукти чи послуги. Важливими етапами маркетингових досліджень є визначення інформаційних потреб, вибір методів збору даних, аналіз зібраної інформації та формулювання рекомендацій для подальших кроків в проекті.

У проектах маркетингові дослідження можуть бути застосовані для:

1. Вивчення вимог ринку: Дослідження можуть допомогти зрозуміти, що саме цільова аудиторія очікує від продукту чи послуги, її потреби та побажання.

2. Пошук нових можливостей: Вони дозволяють виявити ніші на ринку, які можуть стати об'єктом для подальшого розвитку проекту.

3. Оцінка конкурентів: Дослідження дають можливість проаналізувати конкурентне середовище і зрозуміти, які стратегії використовують інші гравці на ринку.

4. Підтримка прийняття рішень: Зібрані дані можуть стати основою для прийняття обґрунтованих рішень щодо продукту, цінової політики, комунікації з клієнтами та інших аспектів проекту.

Відтак, маркетингові дослідження допомагають зрозуміти ринок, прийняти належні рішення для досягнення успіху.

Зауважимо, що маркетолог, який розробляє план дослідження, організовує і проводить його, аналітик, який узагальнює отримані матеріали, як і решта учасників процесу досліджень, не є консультантами з ведення проектів, навіть якщо це безпосередньо стосується маркетингових аспектів (ціноутворення, розробки нових товарів, проведення рекламних компаній тощо). Вони лише збирають, опрацьовують і представляють інформацію.

З точки зору взаємовідносин замовника і виконавця, маркетингові дослідження – це послуга, що пропонується однією стороною іншій, в результаті якої створюється цінність для клієнта у вигляді інформації і забезпечуються певні переваги для нього за рахунок володіння і користування цією інформацією. Ця послуга може надаватися зовнішнім виконавцем або внутрішнім виконавцем.

Сьогодні швидкість надходження на ринок нових товарів, внутрішня й міжнародна конкуренція, збільшення кількості вимогливих і добре інформованих

споживачів підвищує важливість своєчасної інформації про ринок. Процес прийняття рішень ще більше ускладнюється через вплив неконтрольованих зовнішніх факторів (загальні економічні умови, технології, політичне середовище, конкуренція, соціально-культурні зміни тощо). Маркетингові дослідження спрямовані на зменшення цієї невизначеності і поліпшення якості прийняття рішень за рахунок володіння інформацією.

Протягом більше двох століть припущення про повноту й точність інформації, якими володіють суб'єкти ринку, становило основу аксіоматики класичної економічної теорії й неокласицизму. Ця ж передумова лежить й в основі маржиналістської теорії, згідно якої споживачі інформовані про свої переваги; продавцям і покупцям відомі якісні характеристики товарів та їх ціни. Відповідно, теорією робиться висновок про можливість раціонального вибору й максимізації індивідуальної цільової функції економічного агента (функції корисності або функції прибутку), що веде до максимізації суспільного добробуту й Парето-ефективної загальної рівноваги.

Економічні процеси ХХ в. усе більше демонстрували, що зазначене методологічне припущення вже не відповідає сучасним реаліям, тому необхідно уточнити роль інформації в сучасній ринковій системі господарювання. У економічній літературі наприкінці ХХ століття на місце суб'єкта ринку, що «володіє повною інформацією» приходять економічний агент, що безперервно збирає, вивчає й аналізує зростаючі потоки інформації. У цих умовах з'являються суб'єкти ринку, що володіють різним ступенем інформації про економічні процеси або асиметричною інформацією. Асиметрія інформації призводить до неефективного функціонування ринків, невизначеності й ризиків, обмеження конкуренції, невігідних ринкових угод тощо.

Список використаних джерел

1. Пересадько Г.О. *Методологічні засади маркетингових досліджень ринку збуту продукції промислових підприємств* : дис. докт. екон. наук : 08.00.04 / Пересадько Галина Олександрівна. Суми., 2017.
2. Панькова К.В. *Формування системи інформаційного забезпечення маркетингової діяльності підприємства* : дис. канд. екон. наук : 08.00.04 / Панькова Катерина Вікторівна. Хмельницький., 2017.
3. Сайт законів України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Механізми впливу віртуальних ігрових середовищ на психологічний стан осіб з травмічним досвідом війни

Тимур Антонов

аспірант кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: AntonovTA@krok.edu.ua,

ORCID: 0009-0003-9577-9597

Під час конфліктів і негараздів людська психіка зазнає значного стресу та травми, що вимагає стратегій подолання для забезпечення психологічного благополуччя[1]. Цей текст розглядає використання ігор як механізму копіngu під час війни, маючи на меті проаналізувати психологічну основу, що спонукає людей шукати розради в цифрових іграх. Важливість цього аналізу полягає в сучасному глобальному ландшафті, де конфлікти та війни продовжують впливати на суспільства, завдаючи психологічного стресу населенню. Розуміння того, як люди залучаються до ігор як до механізму подолання в такі бурхливі періоди, має вирішальне значення, оскільки це відкриває потенціал цифрових ігор як інструменту психологічної стійкості. Дослідження цієї теми особливо актуальне з огляду на поточні конфліктні сценарії глобального масштабу. Зокрема, аналіз у контексті України, країни, яка бореться з наслідками війни. Це дає унікальну лінзу для розуміння ролі ігор як механізму копіngu в умовах реального часу.

Ігри (віртуальні ігрові середовища) служать відволіканням і формою втечі від життєвих обставин для людей, які мають справу з суворими реаліями конфлікту [1]. Імерсивний характер цифрових ігор дає змогу тимчасово відпочити від психологічного тягаря війни, пропонуючи відчуття контролю, соціального зв'язку та емоційну регуляцію[2].

Розглянемо більш докладно можливі механізми впливу віртуальних ігрових середовищ на психологічні стани осіб з травмічним досвідом війни:

1. Ескапізм і відволікання: ігри часто створюють захоплюючий світ або сценарій, який дозволяє людям втекти від реальності свого життя, особливо в стресові часи. Захоплюючі сюжетні лінії, складні головоломки та інтерактивний ігровий процес відволікають увагу від стресових факторів реальності. Це відволікання пропонує відпочити від постійного занепокоєння чи тривоги, забезпечуючи тимчасову психологічну втечу.

2. Емоційне регулювання: ігри можуть викликати широкий спектр емоцій, від хвилювання та радості до викликів і досягнень. Ця емоційна мінливість може допомогти людям регулювати свій настрій. Участь у грі, яка викликає позитивні емоції, може протидіяти негативним почуттям, слугуючи засобом регулювання емоційних станів[3].

3. Соціальна взаємодія та зв'язок: багато сучасних ігор пропонують соціальні

компоненти, що дозволяє людям спілкуватися з друзями, родиною чи навіть незнайомцями через онлайн-платформи. Ця соціальна взаємодія може зменшити почуття ізоляції та самотності, що особливо важливо під час конфліктів, коли фізичні соціальні взаємодії можуть бути обмежені або порушені.

4. Відчуття контролю та майстерності: ігри часто пропонують відчуття контролю та досягнення. Проходження рівнів, подолання викликів і досягнення цілей у грі можуть сприяти почуттю компетентності та майстерності, що може протидіяти почуттю безпорадності, яке виникає під час стресу [3].

5. Розслаблення та зменшення стресу: участь у грі, яка не передбачає змагання з високими ставками, може викликати розслаблення. Повторювані, за-спокійливі аспекти деяких ігор можуть діяти подібно до інших видів діяльності для зняття стресу, таких як медитація або вправи на уважність.

6. Когнітивне залучення та розвиток навичок: певні ігри вимагають вирішення проблем, стратегії та критичного мислення. Це когнітивне залучення може стимулювати мозок і сприяти розвитку навичок, потенційно підвищуючи когнітивну стійкість у періоди стресу.

7. Догляд за собою та особистий час: участь в іграх може служити навмисним актом догляду за собою та особистого часу. Цей навмисний «тайм-аут» для себе, зосередження на приємній діяльності, може сприяти психічному благополуччю людини шляхом зменшення стресу.

На завершення варто підкреслити не тільки роль ігор як механізму копіngu під час війни, але й необхідність подальших досліджень і розуміння в галузі психології, щоб використовувати потенціал цифрових ігор як інструменту психологічної стійкості, особливо під час конфлікту. Уявлення, отримані в результаті такого дослідження, можуть мати впливове значення для визнання та оцінки багатогранних аспектів ігрової поведінки, пропонуючи шляхи комплексної підтримки психічного здоров'я в зонах охоплених війнами або збройними конфліктами.

Ключові слова: копінг; віртуальні ігрові середовища; травма війни.

Список використаних джерел

1. J. Cahill T. *Adaptive Play. CHI PLAY '21: The Annual Symposium on Computer-Human Interaction in Play, Virtual Event Austria. New York, NY, USA, 2021. URL: <https://doi.org/10.1145/3450337.3483522> (date of access: 01.11.2023).*
2. *Video games as coping mechanisms in the etiology of video game addiction.* / C. N. Plante et al. *Psychology of Popular Media Culture.* 2019. Vol. 8, no. 4. P. 385–394. URL: <https://doi.org/10.1037/ppm0000186> (date of access: 01.11.2023).
3. *Problematic video game use as an emotional coping strategy: Evidence from a sample of MMORPG gamers* / M. D. Blasi et al. *Journal of Behavioral Addictions.* 2019. Vol. 8, no. 1. P. 25–34. URL: <https://doi.org/10.1556/2006.8.2019.02> (date of access: 01.11.2023).

Поняття «час» та «часова перспектива особистості» у психологічних дослідженнях

Тетяна Моржевська

аспірант кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: morzhevskats@krok.edu.ua,

ORCID: 0009-0009-6186-915X

Переживання часу, відношення та взаємодія з ним є фундаментальною характеристикою людського досвіду, як об'єктивного (хронологічного), так і суб'єктивного (особистісні часові конструкти). Темпоральність являє собою фундаментальну характеристику екзистенції людини, зумовлюючи змістовність та осмисленість людського буття. Значимість оцінки минулого досвіду, його подієвої насиченості в часі для подальшого розвитку особистості набуває особливого значення в ситуаціях життєвих труднощів [1].

Час – це один з важливих, але вкрай мало використовуваних резервів психічної організації особистості, її самореалізації в соціумі. У складних соціальних умовах проблема «людина і час» актуалізується. У ситуації нестабільності людина по-іншому переживає час власного життя, переосмислює минуле, сьогодення і майбутнє, іноді втрачає відчуття часу, а отже, і цілі власного буття, що вказує на кризу вікового періоду. Дезорганізація діяльності особистості багато в чому посилюється непередбачуваними і некерованими подіями, такими як пандемія та війна, що часто супроводжується розвитком станів тривоги і стресу, різкими змінами усього життєвого шляху, зміною життєвих планів і уявлень про майбутнє [2].

Психологічний час особистості є сполучною ланкою між усіма структурами реальності, пронизує всі сфери її життєдіяльності, тому всі зовнішні природні, соціальні, економічні та ін.) й внутрішні (психічні) процеси відбуваються та розгортаються виключно у часі [3].

Розглянемо час в межах декількох аспектів: психофізичний – пошук механізмів психічного відображення топологічних (послідовність, одночасність) та метричних (тривалість) характеристик «фізичного» часу; психофізіологічний – дослідження впливу різнорівневих біологічних ритмів та закономірностей організації «біологічного» часу на динаміку психічних процесів; соціально-психологічний – розгляд особливостей відображення людиною «соціального» часу, специфіки цього відображення в різноманітних спільностях та культурно-історичних умовах; особистісно-психологічний – дослідження часової організації індивідуального життєвого шляху, структури психологічного часу особистості [4].

У сучасній психологічній науці поряд з поняттям «часова перспектива» розповсюдженні такі поняття, як «життєва перспектива», «перспектива майбутнього», «психологічна перспектива», «особистісна перспектива», «сприйняття часу», «насиченість часу» та ін. Деякі з даних понять є синонімами,

інші – мають відмінності.

Поняття «часова перспектива» було введено в психологію К. Левінім, який її розглядав як бачення індивідом свого майбутнього або минулого у своєму теперішньому, припускав, що когнітивна діяльність та емоції із приводу минулого чи майбутнього можуть впливати на дії, емоції, прагнення, когнітивну діяльність теперішнього або майбутнього [2].

Учень К. Левіна, Л. Франк запропонував вивчати часову перспективу як самостійний предмет психологічного дослідження. Л. Франк зауважує, що існує взаємозв'язок та взаємообумовленість минулого, сьогодення та майбутнього у свідомості людини [5].

Ф. Зімбардо з колегами стверджують, що «часова перспектива – це основний аспект у побудові психологічного часу, який виникає з когнітивних процесів та розділяє життєвий досвід людини на тимчасові рамки минулого, теперішнього й майбутнього», часова перспектива розглядається як вираження власної системи особистісних смислів, яка дозволяє створити узгоджену координату для життя [6].

Б. Горман та А. Вессман (B. Gorman, A. Wessman, 1977) розглядають часову перспективу як інтегральну частину суб'єктивного (особистісного) досвіду «прожитого часу». Із цієї точки зору, часова перспектива виступає як індивідуальне ставлення до минулого, теперішнього й майбутнього: час і його характеристики розглядаються не як об'єктивні стимули, які існують окремо від людини, а як психологічні концепти, що конструюються та реконструюються нею самостійно (Block, 1990).

Одне з найбільш широких визначень часової перспективи дають Дж. Хорнік й Д. Закай (J. Hornik, D. Zakaу, 1996): «відносне домінування минулого, майбутнього або теперішнього в думках людини» [2].

З точки зору Б. Зейгарнік часова перспектива включає майбутнє та минуле, реальний та ірреальний план життя та план даного моменту [7].

П. Фресом та Ж. Піаже було встановлено, що сприйняття часу особистістю має два рівні: рівень безпосередньо переживаючого часу, тривалість якого не перевищує дві секунди, який є загальним як для людини, так і для тварин, та рівень оцінюваного часу, даний рівень здійснюється завдяки суспільному досвіду та мові.

В роботах У. Джеймса було виявлено, що час заповнений різноманітними та інтенсивними враженнями, сприймається як швидкоплинний, а також уявляється (при згадуванні) як дуже тривалий, та навпаки, час не заповнений враженнями, здається довгим, а у подальшому уявлюється коротким. У повному ступені здатність до адекватної оцінки часу формується у 15-16 років. Сприйняття часу у похилому віці є більш швидкоплинним, ніж у зрілому віці. Зниження точності оцінки часу відбувається у глибокій старості [2].

Дослідження часової перспективи в основному фокусуються на орієнтації в майбутнє, яка описується як «поглиненість» подіями майбутнього. Частина цієї орієнтації – це тенденція певною мірою брати до уваги наслідки своєї поведінки

або інших. Тобто виникає декілька аспектів розгляду орієнтації на майбутнє: по-перше, дослідників цікавить тривалість охоплюваного особистістю проміжку часу (на скільки місяців або років вперед люди планують, прогнозують своє майбутнє) (J. Nurmi, 1989; L. Pulkkinen, A. Ronka, 1994). По-друге – яка загалом тимчасова орієнтація (A. Gonzales, P. Zimbardo, 1985; P. Zimbardo, J. Boyd, 1999) та який зміст й деталізація уявних майбутніх подій (R. Schmidt, H. Lamm, G. Trommsdorff, 1978). По-третє, розрізняють ступінь, в якій індивід очікує оволодіти впливом і контролем над своїм майбутнім. На додаток існує концепт «часова перспектива» у сприйнятті майбутніх наслідків (A. Strathman, 1994), що вимірює ступінь сприйняття людиною віддалених наслідків її сьогоднішніх дій [7].

Отже, на основі проведеного теоретичного дослідження було виявлено: в психологічних дослідженнях час розглядається в межах декількох аспектів, а саме: психофізичний, психофізіологічний, соціально-психологічний та особистісно-психологічний. Поняття «часова перспектива» розглядається з різних точок зору, з одного боку, як: загальність поглядів індивіда на психологічне майбутнє та минуле, які існують в даний час на реальному та різноманітних ірреальних рівнях, з другого – як взаємозв'язок та взаємообумовленість минулого, сьогодення та майбутнього у свідомості людини, з третього – як психологічна складова, пов'язана з гнучким перемиканням між роздумами про минуле, сьогодення і майбутнє. Поняття «часова перспектива» в узагальненому значенні, в сучасній науці, розуміється як уявлення особистості про майбутнє, сьогодення та минуле, які існують у її свідомості в даний момент часу. Продовженням нашого дослідження в даній сфері може бути вивчення психологічних особливостей часової перспективи та сприйняття часу особистості в умовах невизначеності.

Ключові слова: часова перспектива; часова перспектива особистості; переживання часу.

Список використаних джерел

1. Поворозник К. О. Часова перспектива особистості як ресурс розвитку і самовдосконалення. *Актуальні проблеми психології*, том 7. 2015. № 34. С. 147-155.
2. Скворчевська Є. Л. Психологічні особливості часової перспективи та сприйняття часу у психологічних дослідженнях. *Журнал науковий огляд*. 2016. № 1 (22). С. 1-9.
3. Сенік О. І. Адаптація опитувальника часової перспективи особистості Ф. Зімбардо (ZTPI). *Соціальна психологія*. 2012. № 1-2 (51-52). С. 153–168.
4. Gonzales A. *Time in perspective: a psychology today survey report*. *Psychology Today*. 1985. Vol. 19, Issue 3. P. 21–26.
5. Frank L. K. *Time Perspective*. *Journal of Social Philosophy*. 1939. Vol. 4. P. 293-312.
6. Zimbardo P. G. *Putting time in perspective: a valid, reliable individual differences metric*. *Personal and Social Psychology*. 1999. Vol. 77, Issue 6. P. 1271–1288.
7. Бунас А. А. Часова перспектива як один із чинників розгортання прогностичної компетентності особистості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2020. № 1. С. 38-41.

Соціально-психологічні чинники вибору сексуального партнера у юнацькому віці

Владислав Алексюк

магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: aleksiukOM@krok.edu.ua

Ірина Сингаївська

кандидат психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

В період юнацтва, коли психосексуальний розвиток активно співпадає з формуванням ідентичності та особистісних цінностей, вибір сексуального партнера набуває особливого значення та складності. Цей процес розкриває важливі соціально-психологічні аспекти, які визначають та моделюють рішення молодих людей у сфері стосунків та сексуальності. Вибір сексуального партнера у юнацькому віці також підпорядкований багатьом соціально-психологічним чинникам, оскільки це період активного формування ідентичності, становлення стосунків та набуття досвіду в особистісному і соціальному житті [1; 2].

В процесі дослідження цієї складної проблематики важливо розглядати як індивідуальні, так і загально-соціальні аспекти вибору сексуального партнера у юнацтві, адже багато соціальних чинників також впливають на їх вибір, включаючи вплив сім'ї, однолітків, мас-медіа, та соціокультурних стереотипів [3].

Зважаючи на ці різноманітні соціально-психологічні чинники, варто вивчати вибір сексуального партнера у юнацтві як складну міждисциплінарну проблему, яка розкриває важливі аспекти формування особистості та її взаємодії зі світом. Такий аналіз може не лише сприяти кращому розумінню процесів, що відбуваються на цьому етапі життя, але й сприяти розробці програм та ініціатив, спрямованих на забезпечення здорових та свідомих відносин серед молоді [4; 5; 6].

У юнацькому віці вибір сексуального партнера є суттєвим аспектом, і цей вибір сильно залежить від різних соціально-психологічних чинників. Це обумовлено тим, що в цей період формується ідентичність, розвиваються міжособистісні стосунки і набувається досвід у особистому та соціальному житті.

Одним із основних завдань дослідження сексуальних взаємин у світі є правильне сприйняття даної теми суспільством шляхом аналізу та узагальнення фактів, складених у чітку картину. Сексуальна самосвідомість включає в себе різні компоненти, такі як сексуальна ідентифікація, сексуальні емоційні переживання і сексуальна активність. Генезис цієї самосвідомості у молоді визначається рядом змін, які відбуваються зі зростанням віку, включаючи розвиток емоційної стійкості, глибше розуміння себе та зростання відповідальності.

На практиці перевірено дієвість та ефективність оцінки впливу соціально-психологічних чинників на вибір сексуального партнера у юнацькому віці. Дослідження показали, що молодь у віці від 15 до 20 років виявляє високий рівень емоційної відданості та симпатії до своїх партнерів, але індивідуальні відмінності виявляються у способі вираження цих почуттів [7].

Вікова характеристика має вплив на більший рівень емоційності у виявленні почуттів. Дослідження також підкреслює значення розвитку емоційної інтелігенції серед молоді. Індивіди, які можуть краще керувати своїми емоціями і розуміють свої потреби та бажання у сексуальних відносинах, мають більше можливостей для створення задовільних і здорових сексуальних відносин.

Застосування різноманітності підходів до сексуальних відносин допомагає підтримувати сексуальну рівність, адже кожна особа має право на свої власні відносини, які відповідають її потребам і переконанням. Розуміння та прийняття цієї різноманітності допомагає створити більш відкрите та рівноправне суспільство, адже як показало одне з наших досліджень: не всі готові відкрито говорити про свої проблеми та ставити питання.

Вищесказане вказує на необхідність надання молоді інформації та освіти з питань сексуального розвитку та відносин. Бо саме підтримка молоді у розумінні їхніх власних потреб і вибору сексуального партнера в юнацькому віці є важливою складовою забезпечення їхнього фізичного та психологічного благополуччя, а також закладає основу належного формування уявлення про інститут сім'ї та шлюбу. Вона також сприяє розвитку здорових стосунків, збереженню психічного та емоційного благополуччя молоді, формуванню правильних цінностей і уявлень про стосунки в майбутньому [8]. Саме тому надання молоді доступу до надійної та актуальної інформації про сексуальний розвиток та відносини є важливою складовою підготовки їх до дорослого життя, як з точки зору соціальних каналів впливу, так і з батьківською допомогою.

Ключові слова: психологія.

Список використаних джерел

1. Дідковська Л. І. Психологічні особливості ставлення до сексу осіб ранньої дорослості. *Психологічні науки*, 2014. 2.12. С. 72–79.
2. Сорока І., Сингаївська І. Управління міжособистісними конфліктами у студентському середовищі: результати впровадження навчального курсу. *Psychological journal*, 2022. Т. 8. Вип. 1 (57). С. 18–31.
3. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 2 (70). С. 166–172.
4. Гусейнова Н. О. Психологічна обумовленість вибору майбутнього партнера по шлюбу. *Актуальні проблеми практичної психології* : зб. наук. праць. Херсон, 2012. С. 130–134.
5. Хавула Р.М. Психологічні чинники вибору шлюбного партнера в юнацькому віці. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Психологія»*. 2012. Вип. 29. С. 189–201.
6. Столярчук О., Вожедай А., Дружиніна А. Чинники вибору шлюбного партнера у юнацькому віці. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2019. Випуск 5. С. 58–63.

7. Сингаївська І.В., Федорець С. Б. Підлітковий вік як один із критичних періодів психосексуального розвитку людини. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2022. № 4 (68). С. 107–114.
8. Кравець В. *Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді*. К.: Київська правда, 2000. 688 с.

Дослідження депресивних станів як чинника соціально-психологічної адаптації під час війни

Марина Гайфуліна

магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HaifulinaMO@krok.edu.ua

Юрій Живогляд

кандидат психологічних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yuriygo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737

Активні військові дії, спричинені російською агресією, викликають чисельні зміни у політичній, економічній, соціальній та побутовій сферах суспільства, створюючи прямі та опосередковані стресогени, які позначаються на психічному здоров'ї українців. У повідомленнях МОЗ зазначається, що з початку війни до психологів та психіатрів у системі охорони здоров'я звернулися близько 650 тисяч людей.

Варто враховувати, що змінюються і якість щоденних стресорів, і кількість людей, що зазнає ураження дією цих стресорів (очікування ракетного удару, фізичної втрати чи поранень близької людини, проблеми адаптації в евакуації, ризик втрати житла, постійного місця роботи тощо).

Отже, дослідження впливу стресорів війни на психічне здоров'я населення є актуальним з огляду на масштабність явища. А це, своєю чергою, висвітлює актуальність розроблення релевантних інструментів діагностики стресорів війни на психічне здоров'я цивільного населення.

Спільним знаменником багатьох досліджень став висновок, що при фізіологічному стресі реакції є високостереотипними, при психологічному ж реакції індивідуальні і не завжди можуть бути передбачені [1].

Депресія: це слово часто використовують описуючи як відчуття швидкоплинного смутку, так і затяжного поганого настрою. Це хронічне відчуття порожнечі, або нездатності відчувати задоволення, яке може виникати навіть без чіткої причини. Психотерапія каже, що є велика різниця між депресивним станом та горем, смутком чи іншими емоціями.

У депресії причини можуть ховатися настільки глибоко всередині, що навіть фахівець не зможе визначити її зовні. Депресивний стан здається безпросвітним, ніби неможливо визначити що відбувається і повернутися до "звичного життя".

На мою думку війна в Україні поставила кожного українця перед цілим комплексом власних виборів. Невизначеність майбутнього розкриває визначеність наших бажань і страхів. Чим більше невизначеності в тому, що відбувається, тим більше проявляється наша суб'єктність.

Факт війни прискорив, підсилив внутрішні потреби в змінах, загострив переживання внутрішніх конфліктів та не проявлених потреб.

У зв'язку із цим перед українськими психологами постають важливі завдання вдосконалення та впровадження в практику надання психологічної допомоги населенню, як військовим, так і цивільним громадянам, технологій опанування різних форм психотравматизації, перш за все посттравматичних стресових станів та розладів, дослідження соціально-психологічних механізмів зцілення колективних етнопсихологічних травм, з'ясування механізмів трансгенераційної передачі такого зцілення, а також розроблення відповідних технологій їх використання та впровадження у практику психологічної допомоги населенню. Треба очікувати, що після закінчення воєнних дій психологи й українське суспільство загалом ще довгі роки будуть мати справу із синдромом російсько-української війни, аналогічно відомим в'єтнамському, афганському та іншим синдромам [2].

Люди зіткнулися з подіями, які не тільки загрожують життю в буквальному сенсі, а ще й із тим, що є тут найскладнішим, втратою базового почуття безпеки, втратою відчуття контролю над власним життям, та навіть втратою цінностей. Все це значною мірою підсилює фонову тривожність. Окрім того, через постійну зміну навколишніх обставин, через воєнні дії, як наслідок, людина змушена постійно приймати рішення, кожного разу обираючи щось, від чогось іншого відмовляється. Все вище перелічене є значущими факторами, які впливають на відчуття суб'єктивного благополуччя людини.

У життєвий світ людини, її звичайної повсякденності, увійшли події незвичайні, що руйнують звиклу тканину подієвості. Ми отримали ситуацію пограничності, коли втрачено властивість повсякденності – втрачається самоочевидність, визначеність і незмінність поведінкових реакцій. Така ситуація вимикає в людині стереотипи і вимагає більш усвідомленого способу присутності в ній. Тільки в цьому випадку, за умови виходу за рамки стереотипів, вона піддається вирішенню. В іншому випадку, опиняючись в замкненому колі звичної, стереотипізованої поведінки, людина стає жертвою подібної ситуації [2].

Так екзистенціальна психологія розглядає поняття мужність у таких рисах характеру як хоробрість, завзятість, відвертість, вітальність і розуміє його як здатність протистояти небезпекам ризикованості обставин.

Психологічна мужність проявляється в ситуації ризику втратити психологічну стійкість і включає такі аспекти, як мужність визнати помилки, впоратися з позбавленими підстав (самонародженими) страхами, протистояти психологічним маніпуляціям, зустрітися з реальністю.

Вкорінена в світогляді і філософії життя, мужність спирається на смислові орієнтири, внаслідок чого, вона може служити ресурсом гідної відповіді як на мобілізаційний, так і на смислоорієнтаційний виклики прикордонних (екстремальних) ситуацій [3].

Отже цей період, в якому зараз знаходяться всі українці, можна вважати життєвою кризою, коли перед кожною людиною постає питання необхідності приймати рішення і нести за них особисту відповідальність.

В свою чергу відповідальність відображає певну узгодженість дій.

Відповідальна людина має право стверджувати: я відповідаю всім своїм життям, кожний мій акт і переживання є моментом мого життя як відповідальності [4].

Ключові слова: дослідження; депресія; війна.

Список використаних джерел

1. Наугольник Л. Б. *Психологія стресу: підручник*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. С. 32–49.
2. Лазоренко Б. П. *Особливості застосування парадоксальної інтенції В. Франкла в опануванні негативних психоемоційних і психосоматичних станів в умовах воєнних дій. Психологія російсько-української війни: внутрішній погляд: матеріали Всеукраїнського круглого столу (7 квітня 2022 року)*. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології, Асоціація політичних психологів України. – Київ : Талком, 2022. С. 21–23.
3. Живоглядов Ю.О. *Екзистенціальна психологія про виклики прикордонної ситуації і можливості відповіді на них у філософії та психології мужності / Ю. О. Живоглядов // Еволюція наукової думки в контексті європейського вибору України : матеріали Науково-практичної конференції (Київ, 21 жовтня 2015 року)*. - К.: Університет економіки та права "КРОК", 2015. - С.243-245.
https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materiali-konferentsij/2015-10-21_materiali-%D1%81onference-krok.pdf.
4. Живоглядов Ю.О. *Проходження життєвої кризи особистості в ракурсі переживання свободи та відповідальності / Ю.О. Живоглядов, М.А. Дорогавцева// Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ)*. - Київ: Університет "КРОК", 2022.
<https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1328>.

Психологічна характеристика пар, які перебувають в умовах имушеного тимчасового окремого проживання

Ганна Склярєва

*к. психол. н., доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Війна в Україні внесла зміни у всі сфери життя українців. Не оминули ці зміни й сімейного, подружнього життя. Багато пар зараз вимушені проживати окремо — в межах України, але перебуваючи в різних регіонах, або й зовсім, розділені міжнародними кордонами.

В психологічній літературі на позначення пар, або родин, які проживають не спільно протягом тривалого часу, зазвичай застосовується термін “дистантна сім’я” (І. Трубавіна, Д. Пенішкевич, Я. Раєвська, Г. Венгер). Проте, здебільшого, у роботах авторів, які вивчали це поняття, йдеться про родини трудових мігрантів (Пенішкевич, 2005), ув’язнених осіб, а також інші випадки, коли члени сім’ї перебувають на відстані один від одного, наприклад, через необхідність лікування, або неспроможність утримувати родину та тимчасову передачу дітей в інтернат (Трубавіна, 2002), заробітчанство, конфлікти в сім’ї (Раєвська, 2011). Тобто, тривале окреме проживання членів родини зумовлене, насамперед, виконанням професійних обов’язків чоловіком або дружиною, забезпеченням матеріального добробуту сім’ї. Отож, термін “дистантна сім’я” в “класичному” його розумінні, не зовсім точно відображає психологічні особливості сімей українців, географічно розділених війною в Україні.

Для більш комплексного дослідження цього питання, й обґрунтування наведеної думки, необхідним є розгляд основних ознак дистантної сім’ї, та виділення спільних й відмінних рис дистантних сімей, та сімей сучасних українців, розділених війною.

Отож, дистантній сім’ї притаманні такі ознаки:

- юридично наявні стосунки між парою, батьками та дітьми, але через тривалу відсутність одного з партнерів/батьків, спілкування між членами родини відбувається опосередковано (через листування, по телефону, за допомогою соціальних мереж) чи під час короткочасних зустрічей (Раєвська, 2011).

- спостерігається відчуження партнерів один від одного, дітей від батьків, через втрату постійного контакту та активної залученості у життя один одного. Відносини набувають формального характеру (Раєвська, 2011).

- відбувається порушення порядку функціонування сім’ї як цілісної системи, що виявляється у відсутності адекватного розподілу сімейних ролей, неузгодженості цілей та правил у функціонуванні сім’ї.

- формуються відносини, у яких кожний партнер дбає більше про себе, про свої потреби, а не потреби подружжя вцілому. Г. Венгер визначає формулу таких відносин як $1+1=1+1$, замість $1+1=2$, де друга формула відображає задоволеність

партнерів від об'єднання, близькості й доступності один для одного (Венгер, 2013).

Що ж до рис, притаманних сім'ям, які зараз проживають на відстані через війну в Україні, окрім наведеного, слід враховувати таке:

1. Умови та причини, за яких рішення щодо окремого проживання приймали сім'ї в сучасних українських реаліях. Зазвичай, коли йдеться про заробітчанство, пара заздалегідь планує такий крок, й має час для зважування недоліків та переваг такого рішення. Подружжя має час домовитися про способи комунікації, обговорити особливості взаємодії на відстані, перерозподілити виконання домашніх обов'язків. Окрім цього, в регіонах України, де трудова міграція є досить поширеним явищем, як, наприклад у західних областях, молоді люди, які самі виросли в родинях заробітчанин, вже знайомі з таким життєвим сценарієм. Тоді, коли вони вступають у шлюб, і не знаходять можливості працювати у місці проживання своєї родини й змушені їхати для заробітку за кордон, вони вже, хоч у загальних рисах, знають як виглядатиме картина їх сімейного життя.

До того ж, якщо людина обирає професію, пов'язану із тривалими відрядженнями, наприклад, моряка чи дальнобійника, які мають йти у рейс на тривалий час, вже на етапі фахової підготовки, особистість розуміє, що виконання професійних обов'язків буде вимагати розлуки із родиною. Так само й партнер цієї людини, приймаючи рішення про утворення сім'ї заздалегідь знає про особливості професії свого обранця.

Якщо ж говорити про сучасні родини, розділені війною, багато з них приймали рішення про виїзд за кордон жінки (або жінки з дітьми) за одну ніч, в умовах браку інформації, стресу, тривоги, страху за життя, переживання втрати домівки, стабільності, а можливо навіть і смерті близьких. Це було розділення з родиною, до якого не можливо підготуватися заздалегідь, розділення не заради покращення матеріального добробуту, чи припинення сварок, а для порятунку життя.

2. Неможливість прогнозування терміну окремого проживання. Якщо йдеться про трудових мігрантів, їх робоча віза, трудовий договір, контракт, цивільно-правовий договір, які є підставами законного перебування й праці в іншій країні, як правило, мають певний, наперед визначений термін. Тобто, і сама людина, і її партнер, і діти, якщо вони є, мають можливість передбачати, коли відсутній член родини повернеться додому. Така передбачуваність терміну воз'єднання родини дає можливість планувати сімейні справи, життя родини, а отже й відчувати планомірність, відносну стабільність протікання життя.

Сім'ї, які покинули свої домівки та рідних в Україні, переважно пов'язують можливість повернення додому із закінченням війни, або встановленням відносно стабільної ситуації в регіоні постійного проживання. Нажаль, строки настання цих умов достовірно передбачити неможливо, що зумовлює невизначеність, складнощі у плануванні спільного теперішнього й майбутнього у сім'ях українців, розділених війною.

Таким чином, враховуючи наведені характеристики сімей українців,

розділених війною, можемо сказати, що термін “дистантна сім`я” лише частково охоплює ознаки сімей, про які говорилося вище. Тому, є доцільним, на позначення пар, сімей, розділених війною в Україні, говорити, що це пари, які перебувають в умовах вимушеного, тимчасового окремого проживання.

Ключові слова: дистантна сім`я; окреме проживання.

Список використаних джерел

1. Пенішкевич, Д. (2005). Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з дискантними сім`ями. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Ю. Федьковича. Вип. 225. Педагогіка та психологія*, 92–97.
2. Трубавіна, І. (2002). *Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім`єю*. К.: ЦССДМ.
3. Раєвська, Я. (2011). Феномен дистантної сім`ї та її вплив на особистість підлітка. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка. Інститут психології імені Г.С. Костюка. Вип.13*, 280-290.
4. Венгер, Г. (2013). Порівняльна характеристика структури і функцій традиційної та дистантної сім`ї. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія. Т. 18, Вип. 22 (1)*, 116-121. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2013_18_22%281%29__18.

Особливості психологічної підтримки українських біженців у Великобританії

Людмила Байса

магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BaisaLV@krok.edu.ua

Ірина Сингаївська

кандидат психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Війна, яка зараз триває на території України, відбувається не лише на лінії фронту, а й на території усієї держави, адже сучасні види зброї, які можуть долати великі відстані та стріляти прицільно, можуть стати причиною смерті людей далеко від місця проведення бойових дій. Щоб зберегти своє життя та життя своїх близьких, постраждали від російсько-української війни виїжджають у безпечні країни, які надають притулок українським біженцям. Уряди багатьох країн розробили програми прийому та підтримки українських біженців через війну. У березні 2022 року уряд Великобританії долучився до підтримки та прийому біженців з України. Великобританія є більш закритою для тимчасово проживання, ніж країни Євросоюзу, тому після початку повномасштабного вторгнення переміщеним особам із України створили дві візові програми: Homes for Ukraine та Ukraine Family. Учасники кожної з них отримали право мешкати в Британії протягом трьох років [1].

Проживання у чужій країні є важким випробуванням для будь-кого, але якщо до стресу через вимушене переселення додати отримані травми через війну, то це ускладнює, а й подекуди унеможлиблює, повноцінне проживання гармонійного життя [2]. Для полегшення психологічної адаптації переселенців у Великобританії працює багато центрів психологічної допомоги. На сайті уряду подається список організацій, куди будь-який біженець може звернутися за безкоштовною конфіденційною допомогою або порадою. Серед перелічених організацій можна знайти: Британський Червоний Хрест (British Red Cross) безкоштовні дзвінки за номером телефону 08081963651 - <https://www.redcross.org.ua/mhpss>; Благодійна організація Опора (Opora) - <https://opora.uk/life-in-the-uk-guides>, Телефон довіри щодо сучасного рабства та експлуатації людей на території Великої Британії (The Modern Slavery & Exploitation Helpline 08000121700) - <https://www.modernslaveryhelpline.org>, благодійна організація Barnardo's - <https://www.barnardos.org.uk/what-we-do/helping-families/ukrainian-helpline>. Інформація на сайтах подається українською мовою. Перелічені організації мають україномовних психологів або користуються послугами перекладачів для надання повноцінної психологічної допомоги.

Але як показує практика, не всі постраждали від війни переселенці

звертаються по допомогу. Вони залишаються на одинці зі своїми травмами та переживаннями. Коли відбувається стресова подія, руйнується цілісність характеристик когнітивної, фізіологічної, емоційної, поведінкової сфер життєдіяльності особистості [3]. Звернення до професійних психологів дозволяє почати процес відновлення психологічного здоров'я особистості через усунення проявів травм. Практичні психологи надають спектр різноманітних заходів терапевтичного психологічного впливу, що покликані допомогти клієнту успішно подолати певні кризові або важкі життєві події, впоратися з ними з мінімальними психологічними втратами, подолати наслідки психологічного травмування, а також відновити психологічний ресурс, зберігаючи, таким чином, психологічне здоров'я та благополуччя [4; 5].

Якщо психічно травмовані переселенці у вимушеній еміграції не мають ресурсу отримувати професійну психологічну допомогу, можна запропонувати їм використовувати поради, які дають психологи, що досліджували тему адаптації до вимушеного переселення [6; 7]. Можна порекомендувати наступне: прогулянки на свіжому повітрі, біг, прості вправи на прес та присідання; повноцінний сон мінімум 7 годин на добу; відмова від алкоголю; приділяти увагу харчуванню, приймати їжу в один і той самий час; читати улюблені вірші, які людина знає напам'ять, співати колискові, пісні тощо; слухати музику; повернути в своє життя турботу про себе; виписати на папері ресурси, які вже є у людини в наявності; виписати на папері, що людина втратила та що до неї повернеться після війни; для повернення кордонів тіла приймати душ при першій можливості; дотримуватись інформаційної гігієни; читати і дивитись гумористичні дописи і меми про війну; присвятити частину свого часу іншому; займатись творчістю; при наявності сильної провини та синдрому «вцілілого» звернутись за допомогою до фахівця.

Список використаних джерел

1. Візові програми Британії для українських біженців. URL: https://lb.ua/world/2023/08/03/568319_britanii_zaklikayut_pereglyanuti.html.
2. Петрунько О. В., Рафіков О. Р. Соціальний оптимізм як психологічний механізм ціннісної взаємодії з референтним оточенням. Актуальні проблеми психології. Т. VI: Психологія обдарованості. 2016. Вип. 12. С. 169–178.
3. Володарська Н. В., Карабаєва І. І. (2023). Особливості психологічної підтримки жінок з дітьми, які перебувають під тимчасовим захистом Республіки Болгарія. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2023. № 3. С. 63–66.
4. Сингаївська І. В., Осауленко Н. В. Особливості комунікативних проблем в шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни. Вчені записки Університету «КРОК», 2023. № 3 (71). С. 125–134.
5. Мороз Л.І., Діхтяренко С.Ю. Психологічний супровід постраждалих від війни: тези доповідей VI Всеукраїнських психологічних читань (Умань, 21 квітня 2023 р.). Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2023. С. 11–15.
6. Сингаївська І.В. Психологічна допомога вимушеним переселенцям під час війни. Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: тези доповідей VI Всеукраїнських психологічних читань (Умань, 21 квітня 2023 р.). Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2023. С. 24–27.

7. Гончарова (Склярва) Г. О., Токар І. Є. *Особливості роботи зі страхами та тривожністю дітей-біженців за допомогою методів арт-терапії. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). Київ: Університет "КРОК", 2022.*

Горювання – стадійна послідовність чи унікальний процес?

Аліна Берестовська

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: alina.berestovska@gmail.com*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Втрата порушує фізичну, емоційну рівновагу людини і горювання виступає тим процесом, за допомогою якого вона може відновити цю рівновагу шляхом когнітивної, емоційної та поведінкової адаптації до змін. При цьому відновлення після втрати близької людини передбачає як гомеостатичне врівноваження негативного афекту, спричиненого стражданням втраченої прихильності, так і пристосування до нової реальності після втрати. З огляду на останнє постає питання, як варто розуміти процес горювання – як якусь стадійну послідовність, яку проходить кожен, хто переживає втрату, чи унікальний процес, що не вписується в загальні схеми.

Появу теорії стадій горя зазвичай приписують монографії Е. Kübler-Ross «Про смерть та вмирання» [1]. У цій книзі вона детально виклала свої спостереження під час інтерв'ю з пацієнтами, які помирали від смертельної хвороби. Уже в даній роботі Е. Kübler-Ross розширила застосування п'яти стадій до досвіду тих, хто очікувано переживатиме втрату, включивши главу «Сім'ї пацієнтів». Однак лише десятиліттями пізніше Е. Kübler-Ross і D. Kessler акцентували увагу саме на переживанні втрати, написавши книгу «Про горе та горювання» [2]. Науковці запропонували виділяти наступні п'ять стадій горя (в літературі їх часто позначають аббревіатурою DABDA – від назви стадій англійською мовою – denial, anger, bargaining, depression, acceptance):

1. заперечення;
2. гнів;
3. торг;
4. депресія;
5. прийняття.

Спираючись на п'ять стадій горя Е. Kübler-Ross, в 2019 р. D. Kessler (вже після смерті Е. Kübler-Ross) запропонував додати шосту стадію – сенс. При цьому не обов'язково розуміти, чому хтось помер, щоб знайти сенс – сенс приходить через пошук способу підтримувати любов до померлого, продовжуючи рухатись вперед у житті [3].

Уявлення про стадії горя значною мірою укорінилося в наших культурних уявленнях про втрату, а сама модель досі залишається надзвичайно популярною. Провівши систематичний нарративний огляд за допомогою Google, щоб

перевірити, як модель Е. Kübler-Ross представлена в Інтернеті, К. Avis, М. Stroebe та Н. Schut виявили, що 61,1% веб-сайтів, присвячених горю, включали опис моделі – причому описи варіювалися від короткого згадування до детального окреслення [4]. При цьому варто зауважити, що певні автори вважають за доцільне застосовувати модель лише до проблем, пов'язаних з наближенням смерті, інші – тільки до питань, пов'язаних із втратою і ускладненим горюванням, а деякі – до обох феноменів. Водночас в інших наукових працях наголошується, що стадійна модель має бути замінена моделями, заснованими на завданнях або процесах переживання втрати [5].

С. Corr піддає сумніву, що люди обмежені не більше ніж п'ятьма способами реагування, а п'ять стадій, визначених Е. Kübler-Ross, як і будь-які інші способи реакції на смерть, обов'язково пов'язані в лінійний набір етапів [6]. Насправді Е. Kübler-Ross погодилася з цією думкою. В першій своїй книзі «Про смерть та вмирання» (1969) вона зауважила, що «ці стадії не замінюють одна одну, але можуть існувати поруч одна з одною і часом накладатися» [1, с. 263]. В другій книзі «Про горе та горювання» (2005) Е. Kübler-Ross і D. Kessler підкреслили, що: «Стадії ніколи не були призначені для того, щоб допомогти запхати безладні емоції в акуратні пакети... Це – інструменти, які допомагають нам сформулювати та визначити те, що ми можемо відчувати. Однак вони не є зупинками на лінійній часовій шкалі скорботи. Не всі проходять усі з них або проходять у встановленому порядку. Ми сподіваємося, що разом із цими етапами прийде знання про місцевість горя, що зробить нас краще готовими долати життя та втрату» [2, с. 22]. В такому разі цілком обґрунтовано виникає питання щодо доцільності використання слова «стадії», яке передбачає впорядкований лінійний перехід від однієї фази до іншої, і може призвести до використання моделі не як описової, а як директивної. До того ж цілком логічним виглядає аргумент С. Wortman про те, що не всі особи, які переживають втрату, досягнуть останньої стадії прийняття [7].

С. Corr зауважує, що широко застосувати модель п'яти етапів до втрат, горя і горювання, враховуючи нове розуміння цих тем і появу альтернативних моделей протягом останніх 20-30 років, «подібно до того, що покладатися на онколога, який не читав нової книги 50 років» [8, с. 331-332]. С. Corr, D. Corr, К. Дока, пояснюючи, як значно змінилось розуміння процесу горювання в останні часи, ключовими моментами в цьому описі визначили те, що:

1. немає емпіричних доказів для універсальних, лінійних стадійних теорій горя;
2. спостерігається поступовий відхід від розгляду реакцій горя як універсальних стадій на користь визнання особистих шляхів і супутнього наголосу на індивідуальності та автономії;
3. приходить усвідомлення, що горювання включає в себе більше, ніж просто низку афективних реакцій на втрату (тобто, що воно також включає зусилля керувати життям у світі, який змінився внаслідок значної втрати);
4. робиться наголос на виборі людьми того, що вони будуть робити зі свої-

ми втратами і горем (це веде до можливостей зміни людей, які переживають втрату, і їх стосунків). [9, с. 213-214].

Модель стадій не враховує ресурсів, тиску і характеристик найближчого оточення людини, яка переживає втрату. С. Hall наголошує, що «теорії стадій не в змозі охопити складність, різноманітність і своєрідність досвіду горя», адже не охоплюють «численних фізичних, психологічних, соціальних і духовних потреб, які відчувають люди, які переживають втрату» [10, с. 8]. Останнє може породжувати ще одну небезпеку. Як слушно зауважує С. Wortman, помилкова віра в стадійну модель може не тільки змусити людей, які переживають втрату, відчути, що вони не справляються належним чином, але і призвести до неефективної підтримки з боку членів їхньої соціальної мережі. [7]. Це припущення, на жаль, знаходить підтвердження в житті. R. Friedman, J. James розповідають, що стикались з багатьма історіями, почутими від засмучених людей, які ділились своїм досвідом про те, як модель стадій завдала їм шкоди [11]. М. Stroebe теж звертає увагу на можливі помилкові припущення щодо визнання обов'язковості проходження людьми тієї чи іншої стадії, наприклад, щодо гніву як необхідної стадії процесу зцілення [12, с. 517].

Попри значну кількість критики серед науковців, варто віддати належне доробку Е. Kübler-Ross, яка наважилась привнести в суспільство усвідомлення смерті, гуманізувати та нормалізувати досвід тих, хто помирає, і переживає втрату. Модель Е. Kübler-Ross є привабливою з точки зору своєї простоти, структурованості в розумінні процесу горювання, а також усвідомлення можливості його потенційного завершення (після досягнення стадії прийняття). Водночас, попри те, що модель досі знаходить практичне застосування серед спеціалістів і широкої громадськості, вона може сформувати викривлене розуміння горювання як загальної схеми, яку має пройти кожен після смерті близької людини, а тому призводити до стигматизації тих людей, горювання яких не підпадає під дану схему, змушувати їх приховувати своє горе, соромитись його і підводити до думки про необхідність швидше подолати цей стан. З огляду на це та зважаючи на наявність альтернативних емпірично підтверджених моделей, які дають більший простір для унікальних виявів горя (зокрема, моделі подвійного процесу у вправлянні з втратою – the Dual Process Model, розробленої М. Stroebe, Н. Schut, моделі створення сенсу після втрати R. Neimeyer), підтримуємо думку численних науковців щодо недоцільності сприйняття стадійної моделі в якості такої, на яку варто опиратися при роботі з горем. Не слід сприймати горювання як лінійний процес з фіксованою траєкторією. Воно є дуже суб'єктивним складним, динамічним людським досвідом – кожна людина має власний баланс коливання між орієнтацією на втрату і орієнтацією відновлення, віднаходить свій шлях руху до нового життя, нової саморозповіді, в яку інтегрована втрата. Особливості процесу горювання визначаються як особистісними рисами людини, яка переживає втрату (наприклад, стилем прихильності, здатністю до саморегуляції), так і контекстом (зокрема, наявністю соціальної підтримки). Загалом усвідомлення людиною власних слабких і сильних сторін, адаптивність,

гнучкість, здатність розрізняти, розуміти, витримувати свої почуття й знаходити способи, щоб впоратися з ними, можуть слугувати збереженню кращого психологічного самопочуття [13, с. 102], навіть якщо доводиться переживати втрату.

Немає єдиного шляху крізь горе – існують різні шляхи, які можуть вести як до стійкості й інтеграції втрати, так і до ускладнень й нездатності адаптуватись до змін. В кожному конкретному випадку треба досліджувати той шлях, який проходить людина, враховувати особливості її горювання, її потреби та готовність до змін. Хоч людина і безсила перед фактом настання втрати, вона має силу її пережити, витримавши своє горе, переосмисливши досвід і, можливо, навіть використавши роботу над втратою як підґрунтя для особистісного зростання.

Ключові слова: втрата близької людини; горе; горювання.

Список використаних джерел

1. Kübler-Ross E. *On Death and Dying*. New York, NY: Macmillan. 1969.
2. Kübler-Ross E., Kessler D. *On Grief and Grieving: Finding the Meaning of Grief through the Five Stages of Loss*. New York, NY: Scribner, 2005.
3. Kessler D. *Finding meaning: The sixth stage of grief*. Simon and Schuster, 2019.
4. Avis K. A., Stroebe M., Schut H. *Stages of grief portrayed on the internet: A systematic analysis and critical appraisal*. *Frontiers in psychology*. 2021. 12. P. 772696.
5. Corr C. A. *Elisabeth Kübler-Ross and the “five stages” model in a sampling of recent American textbooks*. *OMEGA-Journal of Death and Dying*. 2020. 82(2). P. 294-322.
6. Corr C. A. *Let’s stop “staging” persons who are coping with loss*. *Illness, Crisis & Loss*. 2015. 23(3). P. 226-241.
7. Wortman C. B. *The stage theory of grief*. *JAMA*. 2007. 297(24). P. 2692-2694.
8. Corr C. A. *Elisabeth Kübler-Ross and the five stages model in selected social work textbooks*. *Illness, Crisis & Loss*. 2022. 30(2). P. 320-332.
9. Corr C. A., Corr D. M., Doka K. J. *Death & dying, life & living (8th ed.)*. Boston, MA: Cengage, 2019.
10. Hall C. *Bereavement theory: Recent developments in our understanding of grief and bereavement*. *Bereavement Care*. 2014. 33(1). P. 7-12.
11. Friedman R., James J. W. *The myth of the stages of dying, death and grief*. *Skeptic (Altadena, CA)*. 2008. 14(2). P. 37-42.
12. Stroebe M., Schut H. *Bereavement in times of COVID-19: A review and theoretical framework*. *OMEGA-Journal of Death and Dying*. 2021. 82(3). P. 500-522.
13. Soroka I., Synhaivska I. *The research on peculiarities of emotional intelligence of Indian students*. *Правничий вісник університету «КРОК»*. 2019. Вип. 36/37. С. 100-103.

Свідомий батьківський контроль як запобіжник формування девіантної поведінки підлітків

Тетяна Вергель

магістранка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VerhelTL@krok.edu.ua

Ірина Сингаївська

кандидат психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Девіантна поведінка в сучасних дослідженнях визначається як вчинок чи дії людини, які не відповідають офіційно встановленим чи фактично сформованим у даному суспільстві нормам. Це соціальне явище виявляється в масових формах людської діяльності, які виходять за рамки прийнятих норм.

Поведінкові норми визначають те, що вважається прийнятним і неприйнятним у конкретному культурному, соціальному та інституційному контексті. Девіантна поведінка порушує ці норми та може включати в себе широкий спектр дій, від незначних порушень до серйозних правопорушень.

Основні аспекти сучасного визначення девіантної поведінки включають:

1. Нормативність. Девіантна поведінка оцінюється в контексті наявних норм і стандартів у конкретному суспільстві. Те, що може бути девіантним в одному культурному середовищі, може бути прийнятним в іншому.

2. Офіційні та фактичні норми. Дослідження девіантної поведінки враховує відхилення від офіційно встановлених норм, а також від норм, які фактично існують у суспільстві. Це враховує реальний стан справ, а не лише формальні правила.

3. Масовий характер. Девіантна поведінка може приймати масові форми, виражені в різних сферах діяльності, таких як економіка, політика, культура чи освіта.

4. Пов'язаність з поведінковими нормами. Поняття девіантної поведінки нерозривно пов'язане з ідеєю поведінкових норм. Вона стосується порушень прийнятих правил та очікувань, що визначають прийнятний спосіб поведінки у суспільстві [1].

Як свідчать дослідження, діти підліткового віку належать до групи підвищеного ризику виникнення девіантної поведінки, що зумовлюється низкою причин: по-перше, закономірно зумовленими є внутрішні труднощі перехідного періоду; по-друге, невизначеність соціального статусу впливає на особистісне самопочуття дитини в суспільстві; по-третє, на сім'ї як мікросередовищі, що покликане забезпечити становлення особистості школяра, відображається нестабільність суспільного розвитку, який супроводжується виникненням екстремальних ситуацій; по-четверте, підлітки зазвичай не готові до подолання

суперечностей, зумовлених зміною механізмів соціального контролю. В зв'язку з цим, важливим напрямом виховної роботи з підлітками має бути профілактика девіацій, зумовлених всією сукупністю причин, мотивів, обставин і чинників, які складають явні або приховані механізми формування девіантної поведінки особистості [2].

Свідомий батьківський контроль і постійна якісна взаємодія є дієвою стратегією запобігання формуванню девіантної поведінки підлітків. Батьки та опікуни повинні бути уважними до того, з якими групами взаємодіють їхні діти, та вживати заходів для запобігання негативному впливу. Також батьки мають дати дітям можливість без ризику вивчати самих себе. Такий підхід стане основою для взаємної поваги та довіри, буде початком тривалих дорослих відносин. Максимальна підтримка, де немає засудження, оцінки, порад, негативного минулого, а лише сьогоднішнього та майбутнього. У підлітковому віці змінюється психологічна значущість батьків для дитини. Сім'я має бути тим середовищем, яке задовольняє потреби в емоційній підтримці та прийнятті, внаслідок чого формується сприятливий психологічний клімат, який позитивно впливає на формування особистості [3]. Це в свою чергу є надійним запобіжником формування девіантної поведінки.

Свідомий батьківський контроль грає важливу роль у формуванні позитивного соціального оточення для дітей і підлітків, а також у запобіганні можливого негативного впливу. Ось кілька ключових аспектів, які варто враховувати:

1. Спілкування із дітьми. Батьки повинні встановлювати відкриту та довірливу комунікацію із своїми дітьми. Розмови про те, з якими групами діти взаємодіють, дозволяють батькам краще розуміти їхні інтереси, переконання та поведінкові патерни.

2. Активна участь в житті дітей. Батьки повинні активно брати участь у житті своїх дітей, відвідуючи заходи у школі, заняття та позашкільні активності. Це не тільки надає батькам можливість бачити, з ким взаємодіють їхні діти, але і показує дітям, що батьки цікавляться їхнім життям.

3. Встановлення меж і правил. Батьки повинні встановлювати чіткі межі та правила для своїх дітей, включаючи ті, що стосуються взаємодії з різними групами. Це може включати обговорення годин повернення додому, місць, куди діти можуть ходити, та інших обмежень.

4. Співпраця з іншими батьками. Співпраця з батьками інших дітей може бути корисною для обміну інформацією і спільного вирішення питань, пов'язаних із взаємодією дітей та підлітків з різними групами.

5. Навчання соціальним навичкам. Батьки можуть навчати своїх дітей соціальним навичкам, таким як адаптація до різних соціальних ситуацій, виявлення та вирішення конфліктів, що може зробити їх менш вразливими до негативних впливів. Забезпечення підліткам можливостей розвивати позитивні соціальні навички може зменшити ймовірність попадання у девіантні соціальні групи.

6. Моніторинг онлайн активності. Враховуючи реалії сучасного світу, батьки повинні моніторити онлайн активності своїх дітей, оскільки взаємодія з різними групами може відбуватися в інтернеті. Навчання безпечному поведженню в інтернеті та свідомому використанню цифрових ресурсів є важливою частиною батьківського контролю.

7. У підлітковому віці виникає специфічне новоутворення – здатність до рефлексії батьківської думки і подальшої побудови власної позиції щодо цієї батьківської думки та оцінки. Підлітки сприймають батьківську точку зору як одну з можливих щодо себе, але не єдину і безапеляційну. Разом з цим, саме підтримка сім'ї, безумовне прийняття підлітка, його інтересів батьками є найбільш значущими чинниками впливу на розвиток його адекватної самооцінки. Відтак, сприятлива атмосфера в сім'ї та доброзичливе ставлення батьків є ґрунтовною умовою формування подальшого підкріплення позитивної самооцінки у підлітковому віці [4]. А впевнена в собі дитина – сильна дитина, яка може протистояти викликам соціуму.

Свідомий батьківський контроль створює здорове середовище для розвитку дітей та підтримує їх в уникненні девіантної поведінки шляхом створення позитивних соціальних зв'язків та забезпечення безпеки в їхньому соціальному середовищі.

Список використаних джерел

1. Савельєва Н. М. *Соціальна профілактика девіантної поведінки: курс лекцій з презентацією*. Полтава : ПНПУ, 2016. 110 с.
2. Самойлов А. М. *Профілактика девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи*. Вінниця : ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2017.
3. Сингаївська І. В., Іванова О. В. *Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками*. *Вчені записки Університету «КРОК», 2023. № 2 (70). С. 166–172.*
4. Сингаївська І.В., Хохліна І.В. *Психологічні особливості самооцінки дітей підліткового віку*. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.)*. К.: Університет "КРОК", 2020. С. 90–92.

Роль психологічної компетентності вчителів для надання підтримки учням в умовах війни

Олена Глуговська

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: hluhovskaom@krok.edu.ua*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Повномасштабна війна, розпочата росією проти України 24 лютого 2022 року, особливо руйнівні наслідки несе для психологічного благополуччя дітей та підлітків, призводячи до зростання їхньої тривожності в цілому та проявів хронічного стресу і важких емоційних переживань, зумовлюючи травматизацію та посттравматичний стресовий розлад у все більшій кількості дітей. Адже діти, на відміну від дорослих, не мають достатньої емоційної зрілості, життєвого досвіду, щоб впоратись зі стресом і травмою. Так, за даними досліджень, більшість батьків (61%) вважають, що їхні діти мають симптоми стресу, такі як погіршення сну, тривожність, труднощі з концентрацією, проблеми в комунікації з однолітками та вчителями [1]. А за оцінками UNICEF, 1,5 мільйона дітей піддаються ризику розвитку депресії, тривоги, посттравматичного стресового розладу та інших важких психічних захворювань [2]. Окремою підвищено вразливою категорією є підлітки, оскільки вони, в силу вікових особливостей розвитку, входять до групи ризику з виникнення психосоматичних захворювань внаслідок невміння адекватно відреагувати на різні емоційні стимули, побудувати міжособистісні відносини з батьками та однолітками, вирішити внутрішні конфлікти [3; 4].

В цих умовах тотальної відсутності стабільності, визначеності та безпеки в країні, саме школи можуть стати важливим середовищем для сприяння благополуччю підлітків, особливо тих, які пережили травмуючий досвід, допомагаючи зменшити вплив щоденних стресів на учнів і стаючи посередником стабілізуючого психологічного впливу після травматичних подій. Як свідчать дослідження і дані UNESCO, під час війни та кризових ситуацій вчителі можуть стати значущими рольовими моделями для учнів. Більш того, їхній потенціал для покращення життя учнів є ще вищим у контексті травми, оскільки підтримка з боку дорослої людини, якій вони довіряють, може врівноважити наслідки тривалого стресу [5].

Повномасштабне вторгнення призвело до тяжких наслідків і для сфери освіти в Україні як такої, включаючи людські втрати серед вчителів, руйнування або пошкодження шкіл, погіршення доступу до освіти, поглиблення наявних освітніх нерівностей, негативний вплив на якість освітнього процесу й успішність, а також суттєво відобразилося на психоемоційному стані вчителів. Як свідчать

дослідження, 54% вчителів відчувають власне професійне вигорання і стільки ж вважають, що потребують психологічної допомоги [6]. Адже вчителі в Україні живуть в тому самому контексті війни та змушені долати ті самі труднощі, що й діти та підлітки, яких вони навчають. Водночас, благополуччя вчителів має велике значення не тільки саме по собі, а також у зв'язку з тією підтримкою, котру вони надають учням, а тому психологічна підтримка вчителів набуває все більшого значення і потребує окремої уваги з боку держави.

Частково запити вчителів на підтримку і психологічну допомогу задовольняються на курсах підвищення кваліфікації для вчителів щодо розвитку стресостійкості у себе та дітей в умовах війни, які за даними онлайн-опитування «Готовність і потреби вчителів щодо використання цифрових засобів та ІКТ в умовах війни: 2023» пройшли вже 64,5% респондентів, втім наявність великого переліку актуальних запитів вчителів на отримання спеціальних знань і навичок по роботі з травмованими дітьми та психологічної самопомоги і турботи про свою стійкість, що показало це ж опитування, вказує на певну фрагментарність навчання, яке проводиться на даний час [7].

Як показують дослідження, попри існуючі пропозиції для вчителів різноманітних вебінарів і семінарів з розвитку стресостійкості, що наразі пропонують UNICEF, проєкт «Фінська підтримка реформи української школи (Навчаємося разом)», Центр психічного здоров'я Національного університету «Києво-Могилянська академія» тощо, питання підвищення кваліфікації вчителів для надання психосоціальної підтримки дітям під час військових дій усе ще залишається недостатньо вирішеним і потребує подальшої підтримки як з боку держави, так і міжнародних організацій [8].

Враховуючи важливу і багатогранну роль вчителів у наданні підтримки учням під час війни, які виступають зараз не лише як педагоги, але і як ментори та підтримуючі фігури для учнів у важкі часи, та зважаючи на гострий запит від вчителів на спеціальні знання і навички та отримання такої ж підтримки для себе, нагальним стає питання створення спеціальної програми розвитку психологічної компетентності вчителів в роботі з підлітками під час війни, котра додатково включала б два окремих змістовних компоненти: навчання основам травма-інформованої педагогіки (для надання кращої підтримки учням в умовах війни та кризи) та оволодіння практичними навичками відновлення власної життєстійкості (резильєнтності), що було б корисним і для самих вчителів, і для учнів. Варто зазначити, що на необхідності включення у тренінгові програми та семінари для вчителів компонентів з психоедукації щодо травми, посилення життєстійкості та напрацювання відповідних копінгових стратегій, наголошують і чисельні іноземні дослідження в сфері роботи вчителів в умовах війни [9]. Отже, саме на розвиток вказаних компонентів психологічної компетентності вчителя потрібно спрямувати основну увагу, формуючи сьогодні програми з підвищення кваліфікації для вчителів та різноманітні тренінгові програми, розробляючи для них психологічні рекомендації щодо роботи з підлітками в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Козут І., Нікуліна О., Сирбу О., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Війна та освіта: Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи (Дослідження на замовлення благодійного фонду *savED* за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»). URL: https://saved.foundation/reports/ua/yearofwar_report_ua.pdf.
2. UNICEF. *Almost 7 million children in Ukraine at risk as attacks on energy infrastructure cause widespread blackouts and disruption of heating*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/almost-7-million-children-ukraine-risk-attacks-energy-infrastructure-cause>.
3. Мелесик С. В., Сингаївська І. В. Характерні прояви психосоматичних проблем у підлітковому віці. Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: тези доповідей VI Всеукраїнських психологічних читань (Умань, 21 квітня 2023 р.). 2023. С. 156–159.
4. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 2 (70). С. 166–172.
5. UNESCO. *Education as healing: addressing the trauma of displacement through social and emotional learning*. Global Education Monitoring Report Team, 2019. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367812>.
6. Освітній фронт. Вплив війни на освітян (Дослідження організації *GoGlobal* у рамках проекту «Термінова підтримка ЄС для громадянського суспільства»). URL: https://globaloffice.org.ua/wpcontent/uploads/2023/01/PREZENTATSYA_VPLIV-VIJNINAOSVITYAN.pdf.
7. Овчарук О., Іванюк І., Гриценчук О. та ін. Готовність і потреби вчителів щодо використання цифрових засобів та ІКТ в умовах війни: 2023. Аналітичний звіт. Київ: ІЦО НАПН України. 2023. 81 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/373266269_NACIONALNA_AKADEMIA_PEDAGOGICNIH_NAUK_UKRAINI_INSTITUT_CIFROVIZACII_OSVITI_DERZAVNA_NAUKOVA_USTANOVA_INSTITUT_MODERNIZACII_ZMISTU_OSVITI_GOTOVNIST_I_POTREBI_VCITELIV_SODO_VIKORISTANNA_CIFROVIH_ZASOBIV.
8. Іванюк І. Потреби у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників надавати психосоціальну підтримку. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 3 (210). с. 34–39.
9. Maryam Sadat Sharifian, Pat Kennedy. *Teachers in War Zone Education: Literature Review and Implications*. *International Journal of the Whole Child*, 2019. VOL. 4. №. 2. p. 9–26.

Передумови виникнення міжособистісних труднощів у стосунках подружніх пар під час війни як психологічна проблема

Наталія Дегтярєва

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nedgal@gmail.com*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Складні і трагічні періоди соціально-демографічних випробувань, найбільшими з яких є війни, безумовно, здійснюють вплив на соціальні інститути суспільства, створюючи численні ризики розвитку, змінюючи ієрархію функцій. Сім'я, як осередок суспільства зазнає потужного впливу війни і тих деструктивних процесів, що продукує війна. Цей соціальний інститут є одним із основних, який сприяє продовженню життєдіяльності населення, а отже, і всього суспільства у цих критичних умовах.

Як зазначають І. В. Сингаївська та Н. В. Осауленко, воєнні дії, окупація, вимушена міграція, роз'єднаність сімей, економічні та соціальні проблеми адаптації в умовах переселення разом із внутрішньо-особистісними – можливим гострим чи посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), в умовах внутрішньої та суспільної кризи, мають значущий вплив на розвиток дистресу, можливий розвиток порогових станів та психічних розладів. В таких умовах інститут сім'ї, як соціальний суб'єкт, зазнає значного тиску та впливу, результатом якого є погіршення якості комунікації, розвиток конфліктів, погіршення благополуччя та загальної задоволеності стосунками в сімейних парах. Саме воєнний контекст і визначає актуальність дослідження особливостей шлюбної парної комунікації переселенців [1].

Беручи до уваги передвоєнні роки в аспекті розвитку сім'ї в Україні, він відбувався в єдиному напрямку з іншими європейських країнах, і сучасні цивілізаційні особливості організації сімейного життя – плюралізація форм сімейних об'єднань та шлюбних відносин, підвищення віку одруження та народження дітей, поширення позашлюбної народжуваності – поєднувався з досить високим рівнем шлюбності та збереженням сімейної солідарності поколінь. Сімейна структура населення була типовою для сучасного розвиненого суспільства, проте найбільш гострими проблемами української сім'ї були: нестабільність шлюбу, високий рівень розлучення населення; масова одностаттєвість українських сімей; невиконання частиною сімей своїх батьківських обов'язків. Та попри всі труднощі, українське суспільство зберегло цінність сім'ї як найбільш сталого, традиційного, базового інституту, найважливішого осередка самозбереження української ідентичності населення, що впродовж

історії, забезпечувала здатність до відновлення [2].

У період економічних, соціальних, військових випробувань «активізується» захисна функція сім'ї: активізується перевірений історичним досвідом механізм виживання за рахунок взаємодопомоги і взаємозахисту членів родини. Найбільшим викликом для населення України за роки незалежності, а отже, і для сім'ї, стало повномасштабне вторгнення 2022 року, адже війна докорінно деформувала умови життєдіяльності української родини. У процесі екстремального виконання основних функцій сім'ї, її збереження вкрай ускладнено: забезпечення фізичного (біологічного) та соціокультурного відтворення населення значною мірою зводиться до його виживання: основним завданням сім'ї стає елементарне виживання членів родини, фізичний захист дітей від небезпеки. Військова ситуація, передусім необхідність захистити дітей, стала причиною вимушеної міграції великої кількості населення, переважно жінок та дітей, як у безпечніші регіони країни, так і за її межі [3].

У цих критичних умовах сім'я як стійкий, традиційний інститут суспільства грає найважливішу роль у механізмі самозбереження населення. Війна загострила проблеми української сім'ї і спровокувала нові ризики: деформація шлюбно-сімейної структури населення (зростання кількості овдовілих, дітей-сиріт, самотніх людей похилого віку) та загострення низки наявних і раніше проблем: проблем бідності, соціального сирітства, нестабільності шлюбу, гендерного насильства [4].

І. Я Шинкаренко акцентує увагу на тому, що розлука подружжя через мобілізацію та інтенсивну вимушену міграцію часто розділяє сім'ї, послаблює шлюбні та родинні зв'язки. Насамперед, у зоні ризику знаходяться сім'ї, в яких жінки живуть за кордоном, оскільки в цьому випадку можливі лише віртуальні контакти між подружжям [5].

Психологиня Л. А. Бахмутова стверджує, що подружжя, яке не бачилося особисто більше шести місяців і веде комунікацію винятково через інтернет, в якусь мить може втратити нитку спільних сімейних моментів, контекст життя у них уже різний, спільного стає дедалі менше, і це впливає на почуття та взаємні переживання. Відбувається ослаблення шлюбних зав'язків та фактичне розлучення без його юридичної реєстрації. Сімейне життя на відстані зміцнює стосунки лише якщо пара має змогу жити на дві країни, тобто у нинішній ситуації, коли чоловік може виїжджати за кордон як волонтер, державний службовець тощо [4].

Післявоєнний період, коли мобілізовані чоловіки повернуться додому, може стати складним випробуванням для багатьох подружніх пар. Війна змінює людину, її поведінку і оцінку багатьох сторін життя, у тому числі сімейного. Багатьом доведеться шукати нового консенсусу щодо сімейних проблем, що потребуватиме терпіння і витримки [3].

Дослідники І. В. Сингаївська та Ю. С. Лукаш зазначають, що з метою профілактики та психокрекції негативних проявів в подружніх стосунках під час війни доцільним є збереження та поглиблення наявної нині практики

психологічного супроводу, враховуючи необхідність доступності безкоштовних консультацій психологів [6].

Отже, важливим завданням психологічної служби у роботі з психологічними труднощами подружніх пар в умовах війни є формування у населення культури користування послугами сімейних психологів, психоаналітиків, формувати розуміння того, що своєчасне звернення до компетентного професійного сімейного психолога допоможе розв'язати проблеми подружніх пар у стосунках і зберегти шлюб.

Список використаних джерел

1. Сингаївська І. В., Осауленко Н. В. *Особливості комунікативних проблем в шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни. Вчені записки Університету «КРОК», 2023. № 3 (71).*
2. Сингаївська І. В., Мохнач Л. Ю. *Особливості соціально-психологічної адаптації людей, які виїхали за кордон та тих, які лишилися в Україні під час війни. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції університету «КРОК», 2022.*
3. Александров Ю. В. *Особистість в умовах війни. Особистість. Суспільство. Війна. 2022. С. 1–8.*
4. Бахмутова Л. А., Неск А. *Особливості психологічних порушень серед українських біженців. Актуальні проблеми психології. 2022. С. 3–16.*
5. Шинкаренко І. Я. *Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 2. С. 550–557.*
6. Сингаївська І. В., Лукаш Ю. С. *Психологічна допомога при вирішенні подружніх конфліктів. Вчені записки Університету "КРОК". 2021. С. 251–257.*

Психологічні передумови виникнення проблем у стосунках батьків та дітей

Анастасія Діденко

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: didenkoAL@krok.edu.ua*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Батьки – це перші люди, з якими діти починають будувати стосунки. Оскільки стосунки дітей з батьками значною мірою впливають на їх розвиток та поведінку в майбутньому, то важливо розглянути передумови виникнення проблем у цих стосунках.

Психологічні проблеми у стосунках батьків та дітей можуть виникати з різних причин, таких як:

1. Недостатність часу та уваги: Батьки можуть не мати достатньо часу, щоб проводити з дітьми якісний час, або не надавати дітям достатньо уваги, що може призвести до відчуття неповноцінності та незадоволеності у дітей. Необхідно зазначити, що сучасним батькам може здаватися, що вони проводять час зі своїми дітьми, проте це не можна назвати якісним часом, проведеним з дитиною. На нашу думку, необхідно, щоб виконувалися дві умови для того, щоб назвати час, проведений з дитиною, якісним. По-перше, необхідно робити те, що хоче дитина. По-друге, не відволікатися на телефонні дзвінки, соціальні мережі тощо. Якщо не будуть виконуватися ці умови, то дитина не буде відчувати, що батьки залучені в процес й відповідно не буде відчувати емоційну близькість та довіру.

2. Неспівпадіння очікувань: Батьки можуть мати високі очікування від дітей, які не відповідають їхнім здібностям або потребам. Це може призвести до відчуття невдачі та незадоволеності у дітей. Вже починаючи із дитячого майданчику, можна зустріти ситуацію, коли кілька мам порівнюють або ж хизуються навичками своїх малюків. Й ті мами, діти яких ще не вміють, наприклад, самостійно їсти, чи ходити на горщик, або ж гарно розмовляти, відчувають або ж себе поганими матерями, або ж своїх дітей такими, з якими щось не так. Й приходячи додому після подібних розмов з іншими батьками, починають підганяти дітей у їх фізичному чи розумовому розвитку з надією, що ті виправдають їх очікування та наздоженуть ровесників. В такій гонці батьки «відстаючих» дітей починають акцентувати свою увагу не на індивідуальному розвитку своїх дітей, а на так званих перегонах з іншими, що може призвести до роздратування, гніву, агресії й в кінцевому рахунку погіршення стосунків з власними дітьми.

3. Недостатність комунікації: Недостатня комунікація між батьками та дітьми може призвести до непорозумінь та конфліктів. Батьки можуть не надавати

дітям можливості висловлювати свої думки та почуття, що може призвести до відчуття незрозумілості та невпевненості у дітей. Зараз дуже часто можна зустріти сім'ю, яка у вихідний день прийшла до піцерії чи кафе, проте, чекаючи свого замовлення, вони не активно спілкуються один з одним, а кожний сидить в своєму гаджеті. Саме батьки – це перші люди, з якими починає комунікувати дитина й саме від них вона переймає вміння, які будуть їй необхідні в соціальному житті. Якщо батьки нехтують якісним спілкуванням із своєю дитиною, то вони не лише не зможуть їй дати змогу засвоїти та відточити комунікативні вміння. А й не будуть елементарно в курсі її життя, тобто не зможуть розділити приводи для радощів та допомогти при наявності проблем [1].

4. Недостатність приділення часу батьків для розвитку емоційного інтелекту дитини. Під час виховання дитини, значна кількість батьків забуває про одну з ключових його складових, а саме емоційне виховання, тобто послідовність дій, яка дозволяє створювати та підтримувати емоційні зв'язки батьків з своїми дітьми. Нехтування емоційним вихованням – це велика помилка в процесі взаємодії батьків та дітей, оскільки саме воно є ключем до виховання емоційно розвиненої дитини [2].

Найбільш ефективно розвивають емоційний інтелект батьки, які дотримуються авторитетного стилю виховання (батьки встановлюють гнучкі кордони, пояснюють і підтримують теплі стосунки з дітьми), а от діти тих батьків, які не приділяють часу встановленню емоційного зв'язку з своїми дітьми, мають слабше здоров'я, гірше навчаються, погано знаходять спільну мову з однолітками, не вміють відслідковувати та керувати власними емоціями тощо.

Емоційний інтелект – це здатність розуміти, усвідомлювати і управляти власними емоціями, своєю мотивацією, думками і поведінкою, регулювати свій емоційний стан, а також це вміння управляти емоційними станами інших людей, помічати їхні актуальні потреби, співпереживати і розвивати їхні сильні сторони. Розвиваючи свій емоційний інтелект, людина стає уважнішою до себе, своїх відчуттів, бажань і потреб, водночас, це дозволяє краще розуміти інших людей, відчувати їхні потреби, мотиви, поведінку.

5. Недостатність підтримки: Батьки можуть не надавати дітям достатньо підтримки, що може призвести до відчуття самотності та незахищеності у дітей. Підтримка в будь-якому віці дуже необхідна для нормального розвитку психіки діти. Починаючи із немовлячого періоду дитини, батькам необхідно підтримувати свої малюків, оскільки навіть фізіологічні процеси, такі як вздуття, коліки, прорізування зубів, стрибки росту, потребують не лише вчасного виявлення, щоб їх полегшити, а й для того, щоб надати підтримку малюку. В більш старшому віці, діти починають стикатися з своїми першими проблемами (забрали іграшку на дитячому майданчику або ж зламалася улюблена іграшка тощо), які можуть здаватися батькам не суттєвими, проте вони обов'язково повинні відслідковувати емоції дитини, щоб вчасно надати їй свою підтримку). Особливо підтримка необхідна підліткам, хоча вони можуть це й спростовувати, проте ні в якому разі

батькам не можна залишати наодинці своїх дітей з проблемами. Щоб дитина могла спокійно та відверто ділитися своїми переживаннями, необхідно, щоб в батьків з дітьми були теплі та близькі стосунки, а це без розвитку емоційного інтелекту дуже важко досягти [3].

6. Психологічна неграмотність батьків. Не дивлячись на доступність величезної кількості інформації в сфері психологічного виховання дітей, переважна більшість батьків не обізнані з віковою психологією й під час виховання своїх дітей не враховують їх вікові особливості. Наприклад, існують вікові кризи в розвитку дитини. У ці кризові періоди діти стають неслухняними, вередливими, дратівливими й агресивними.

Переважна більшість батьків чули про кризи, проте лише невелика кількість спеціально ознайомлювалася з профільною літературою, щоб знати період та алгоритм дій ефективного проходження криз.

7. Недооцінення психологічної ролі батьків у житті дитини. Не лише мама, але й тато впливають на життя, розвиток характеру дитини, на її вподобання, смаки. Любов та опіка татусів формують із малечі дорослих, впевнених у собі людей, які відчують захист. Приклад батька – своєрідний орієнтир, як себе поводити, насамперед для хлопчиків. А дівчатка, здебільшого, шукають майбутнього чоловіка, керуючись образом тата, закладеним глибоко в свідомості ще з раннього дитинства [4].

Отже, стосунки батьків та дітей є ключовими в житті будь-якої людини, а гармонійні їх взаємини можуть мати наступні переваги: маленькі діти, які відчують здорову й міцну прихильність до своїх батьків, мають великі шанси на щасливі та глибокі стосунки в дорослому житті; дитина, яка має здорові взаємини зі своїми батьками, навчається регулювати свої емоції в складних ситуаціях; зв'язок із батьками сприяє розумовому, мовному та емоційному розвитку дитини.

Список використаних джерел

1. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 2 (70). С. 166–172.
2. Сингаївська І. В., Осауленко Н. В. Особливості комунікативних проблем в шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 3 (71). С. 125–134.
3. Гоулман Д. Емоційний інтелект у дитини. Пер. з англ. Х. Шиналь. Харків : Віват, 2023. 272 с.
4. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2022. 376 с.

Тренінгова програма зниження рівня страхів та тривоги у підлітків

Олена Кравчук

магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KravchyOV@krok.edu.ua

Ірина Сингаївська

кандидат психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

З метою зниження рівня страху та тривоги у підлітків було розроблено та створено тренінгову програму «НА ХВИЛІ ЗМІН»: перший блок включав тренінг зі зниження високого рівня особистісної тривожності та роботою із страхами; другий блок включав корекцію страхів за допомогою арт-терапевтичних методів.

У психологічній практиці накопичено чимало технік і прийомів, безпосередньо спрямованих на подолання різних видів тривожності. Робота щодо оптимізації надмірної тривожності проводиться в рамках різних психологічних шкіл та напрямків: психоаналітичного, екзистенційного, нейролінгвістичного програмування, арт-терапевтичного, когнітивно-поведінкового, психодраматичного, символдраматичного, транзактного аналізу, тілесно-орієнтованого тощо [1].

Актуальність дослідження полягає в тому, що страх та тривога як індивідуально-особистісна характеристики особистості переживається по різному в залежності від набутих в сукупності соціальних якостей. Опираючись на те, на якому рівні розвитку знаходиться людина, чи включена вона до повноцінних суспільних взаємин, має соціально значущі риси, можна прослідкувати диференціацію переживань тривоги та страху [2]. Страх – це психічний стан, що виникає на основі інстинкту самозбереження як реакція на дійсну або уявну небезпеку у вигляді обтяжливого емоційного стану. Страх має багато причин як суб'єктивного (мотивація, емоційно-вольова стійкість тощо), так і об'єктивного порядку (особливості ситуації, складність завдань, перешкоди тощо). Щодо поняття «тривога», то у психологічній літературі поширене наступне її визначення: «це базисна реакція, загальне поняття, це стан неприємного передчуття без видимої причини». Тривожність – це суб'єктивний прояв неблагополуччя особистості, її дезадаптації. Тривожність як переживання емоційного дискомфорту, передчуття наближеної небезпеки є вираженням незадоволення значимих потреб людини. Тривожність негативно впливає не лише на емоційне самопочуття людини, а й у подальшому порушує функціональні можливості психіки, гальмуючи її розвиток як особистості [1; 3].

На нашу думку, проблема зменшення надмірної тривожності передбачає:

- усвідомлення стану тривожності, зняття його негативних наслідків;
- зниження тривожності як відносно стійкого особистісного утворення.

Робота з подолання тривожності може здійснюватися на трьох взаємозалежних рівнях:

- навчання прийомам і методам опанування своїми хвилюваннями, підвищеною тривожністю;
- розширення можливостей, вироблення необхідних навичок, умінь, знань, що призводить до підвищення результативності діяльності, створення «запасу міцності»;
- формування адекватної самооцінки, а також поліпшення мотиваційної сфери.

Серед конкретних завдань програми визначено:

1. гармонізація уявлень про себе завдяки: розумінню і вираженню емоційних переживань; формуванню позитивної самооцінки, самоприйняття, самоствавлення;
2. розвиток вмінь планувати власне майбутнє;
3. закріплення форм поведінки, пов'язаних із співпрацею, співробітництвом;
4. відпрацювання навичок вирішення проблемних ситуацій, формування відповідальності за свої дії та вчинки;
5. усвідомлення і розширення кола власних домагань;
6. розвиток вмінь виокремлювати значущі життєві цілі та визначати шляхи їхньої реалізації, сприяння в особистісному самовизначенні;
7. підвищення особистої компетентності шляхом формування вмінь регулювати та контролювати власні емоційні прояви, навчання засобам саморегуляції, зняття нервово-психічного напруження.

Другий блок програми включає корекцію страхів за допомогою арт-терапевтичних методів. В основі страху як базової людської емоції лежить інстинкт самозбереження. Біологічно осмислений (адекватний) страх виконує в житті захисну і адаптивну функції [4]. Однак слід зазначити, що страхи можуть і не мати даних позитивних функцій, і тоді вони стають сигналами особистісного неблагополуччя. В якості такого роду дисфункційних страхів розглядаємо нав'язні страхи, які в свою чергу можуть привести до виникнення патологічних (невротичних і психотичних) страхів [5].

Розроблено та апробовано тренінгову програму зниження рівня страху та тривоги у підлітків. До даної програми було включено два блоки: перший блок включав тренінг зі зниження високого рівня особистісної тривожності та роботою із страхами; другий блок включав корекцію страхів за допомогою арт-терапевтичних методів.

Дослідження засвідчили, що підлітки з високим рівнем самоактуалізації значно знизили свій рівень тривоги та пропрацювали свої страхи у тренінговій роботі. Цього не можна сказати про підлітків з низьким рівнем самоактуалізації – їм не вдалося досягнути такого рівня роботи, але все ж таки дещо вдалося змінити свій рівень тривожності до більш нижчого та опрацювати окремі страхи. За результатами проведеного емпіричного дослідження доведено, що тренінгові заходи, орієнтовані на зниження рівня страху та тривоги у підлітків сприяють

зниженню даних показників.

Список використаних джерел

1. Мелесик С. В., Сингаївська І. В. Характерні прояви психосоматичних проблем у підлітковому віці. Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: тези доповідей VI Всеукраїнських психологічних читань. Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2023. С. 156–159.
2. Хохліна І. В., Сингаївська І. В. Психологічні особливості самооцінки дітей підліткового віку. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції. К. : Університет «КРОК», 2020. С. 90–92.
3. Томчук С. М., Томчук М. І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі: монографія. Вінниця : КВНЗ «ВАНУ», 2018. 200 с.
4. Долусова Н. М., Тарасова Т. Б. Тривожність як феномен кризи підліткового віку. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. С.166.
5. Ралітна Ю.О., Сингаївська І.В. Негативні психічні стани особистості в кризових життєвих ситуаціях. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції. Київ : Університет "КРОК", 2021. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2021/paper/view/870> (дата звернення 01.11.2023 р.).

Результати дослідження психологічних особливостей підлітків з психосоматичними захворюваннями

Сергій Мелесик

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: melesiks@ukr.net*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Психіка підлітків знаходиться у нестійкому стані в період переходу від дитинства до дорослості. Саме підлітковий вік визначається як найбільш бурхливий у розвитку дитини, в цей час поєднуються інтенсивний фізичний розвиток (і відповідно сплеск гормонів) із значним стрибкоподібним розвитком психіки [1]. В цей час підліток проживає збагачення уявлень про себе та формування самосвідомості, визначення власної ідентичності (що часто сполучається із кризою ідентичності), намагається довести власну дорослість, відділитися від батьківського впливу і контролю, отримати схвалення авторитетних осіб та закріпитися на високих позиціях у рольовій структурі соціально значущої групи [2; 3].

Численні дослідження особливостей виникнення передумов та симптомів психосоматичних захворювань у підлітковому віці засвідчують високу вразливість підлітків до стресогенних впливів оточуючого середовища, психічних напружень, що є предрисунком до виникнення психосоматичних захворювань у цьому віці [4; 5].

Для дослідження психологічних особливостей підлітків з психосоматичними захворюваннями здійснено емпіричне дослідження, використано наступні психодіагностичні методики: «Схема А.М. Вейна для виявлення ознак вегетативних порушень»; «Шкала оцінки якості життя» (О. С. Чабан); «Методика експрес-діагностики неврозу» К. Хека і Х. Хесса; «Шкала стресостійкості Коннора-Девідсона-10» (CD-RISC-10). Вибірку опитуваних склали 60 підлітків (14-16 років), з них 30 хлопців та 30 дівчат.

За отриманими даними у групі підлітків виявлено 30% респондентів із психосоматичними захворюваннями, у них встановлено стійкі симптоми прояву психосоматики. У більшості респондентів не було виявлено психосоматичних захворювань (70%), у них встановлено відсутність симптомів вегетативних порушень. Загалом до психосоматичних захворювань схильні як хлопці (33,3%), так і дівчата (26,7%).

З початком війни у третини опитаних підлітків виявлено підвищення тривоги, напруги, негативних переживань (33,3%). По 25% опитаних вказали на «стабільно високий рівень тривоги (без змін)» та «зниження рівня тривоги, стабілізацію

психоемоційного стану». І тільки у 16,7% підлітків виявлено «переважно низький рівень тривоги та оптимальні показники емоційної стійкості». У 20% хлопців виявлено значне підвищення тривоги, а у 16,7% стабільно високий рівень тривоги за останні 1-2 місяці. А серед дівчат зростання тривоги мають 46,7% опитаних, ще третина вказали на стабільно високий її рівень (33,3%). Для 44,4% респондентів із наявними психосоматичними захворюваннями властиве підвищення тривоги, напруги, негативних переживань, і ще 55,6% підлітків із цієї категорії мають стабільно високий рівень тривоги (без змін).

При цьому більшість опитаних підлітків мають низький і середній рівні оцінки якості життя (41,7% і 33,3% відповідно). Тільки у 16,7% опитаних виявлено високий рівень оцінки якості життя і відсутність розчарування, дратівливості, фрустрації з приводу оцінки свого життя. При цьому високий рівень задоволеності якістю життя встановлено у 23,8% респондентів без психосоматичних захворювань. Середній рівень якості життя мають 33,3% респондентів, але низький і дуже низький рівні виразно більше виявляються в опитаних із психосоматичними захворюваннями.

Також встановлено, що у третини підлітків (30%) висока невротизація. Середній рівень схильності до невротизації виявлено у половини опитаних – по 50% хлопців і дівчат. У решти (20%) виявлено оптимальні показники відсутньої невротизації. Високий рівень схильності до невротизації мають 23,3% хлопців та значно більше дівчат (36,7%). Серед хлопців оптимальні показники низької невротизації мають 26,7%, а серед дівчат – тільки 13,3%. При цьому в підлітків із психосоматичними захворюваннями переважає висока невротизація (77,8%), а в опитуваних без психосоматичних захворювань – середній рівень схильності до невротизації (61,9%) та низька невротизація (28,6%).

Тільки 23,3% підлітків мають високий рівень стресостійкості, майже у половини респондентів (48,3%) встановлено помірну стресостійкість, а в решти – виявлено низьку стресостійкість (28,3%). При цьому близько половини хлопців та дівчат мають помірну стресостійкість. Високий її вияв властивий для 26,7% хлопців та 20% дівчат, а низька стресостійкість властива для 23,3% хлопців та 33,3% дівчат. Серед підлітків із психосоматичними захворюваннями більшість мають низький рівень стресостійкості (66,7%). А у підлітків без психосоматичних захворювань переважає помірна (у 54,8%), і висока стресостійкість (у 33,3%), що є оптимальним показником.

При аналізі результатів встановлено гендерні особливості психосоматичних захворювань у підлітків, зокрема, дівчата мають підвищену емоційність, мають нижчі оцінки якості життя, невротизацію, відрізняються нижчою стресостійкістю, ніж хлопці. Серед підлітків, які виїхали за кордон і є внутрішньо переміщеними особами, надмірно виразних відмінностей не виявлено, однак спостерігається помітне переважання позитивних характеристик психоемоційних станів (нижчої тривожності і невротизації, вищої оцінки якості життя і стресостійкості), ніж у підлітків, які не виїздили.

Під час вивчення психологічних особливостей прояву психосоматичних

захворювань у підлітків помічаємо, що цим учням більш властиві: висока тривожність і схильність до невротизації, неоптимальні оцінки якості життя, низька стресостійкість. Зважаючи на це, при проведенні профілактично-корекційної роботи з підлітками варто приділити увагу оптимізації вказаних характеристик їх психологічного здоров'я та запобігти виникненню чи загостренню існуючих психосоматичних захворювань.

Ключові слова: психологія.

Список використаних джерел

1. Сингаївська І.В., Федорець С. Б. Підлітковий вік як один із критичних періодів психосексуального розвитку людини. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2022. № 4 (68). С. 107–114.
2. Васильченко О.М., Токарська Т. О. Корекційна робота з підлітками, що мають епізодичний досвід вживання алкоголю. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ)*. Київ: Університет "КРОК", 2022.
3. Петрунько О., Сілаєва О. Інтернет-залежність як адикція сучасної людини. *Вчені записки Університету "КРОК"*. 2023. № 3(71). С. 115–124.
4. Мелесик С. В., Сингаївська І. В. Характерні прояви психосоматичних проблем у підлітковому віці. *Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: тези доповідей VI Всеукраїнських психологічних читань (Умань, 21 квітня 2023 р.)*. 2023. С. 156–159.
5. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 2 (70). С. 166–172.

Арттерапевтичні методики в роботі зі стресом під час війни

Олена Никоненко

к.п.н, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Арттерапія, яка є найбільш популярним методом допомоги особистості, в роботі зі стресом та психологічними травмами, на теренах України під час війни. *Стрес* - це неспецифічна реакція організму у відповідь на несподівану та напружену ситуацію; це фізіологічна реакція, що мобілізує резерви організм готує його до фізичної активності типу супротиву, боротьби, втечі [2;4].

В 90-х рр. 20ст. під час роботи з людьми, які живуть в ситуації постійної загрози для життя, М. Лахад та його колеги встановили, що у 20% досліджуваних проявляється ПТСР (Посттравматичний стресовий розлад), інші ж 80 % якимсь чином долають травму, зберігаючи при цьому своє здоров'я. Провівши аналіз провідних психологічних теорій «зустрічі людини зі світом», а також здійснивши власний багаторічний емпіричний аналіз, зберігаючи фокус дослідження на цих здорових способах подолання людиною кризових ситуацій, М. Лахад запропонував власну багатовимірну модель «зустрічі зі світом» – модель подолання стресу та пошуку внутрішньої стабільності для людини. Модель «BASIC Ph» – це деякий «міст над прірвою», що допомагає людині «вирости» з кризової ситуації, «з'єднати» її внутрішнє «Я» та зовнішній «Світ» [5]. Було виявлено, що в кожного є своє власне унікальне поєднання ресурсів подолання. Ідея моделі полягає в тому, що в людини існує свій потенціал, досвід у подоланні стресової події в шести модальностях:

1. B – Belief & values – віра, переконання, цінності, філософія життя.
2. A – Affect – вираження емоцій та почуттів.
3. S – Socialization – соціальні зв'язки, соціальна підтримка, соціальна приналежність, спілкування.
4. I – Imagination – уява, мрії, спогади, творчість.
5. C – Cognition, thought – розум, пізнання, когнітивні стратегії.
6. Ph – Physical – фізична активність, тілесні ресурси. **Imagination** – цей спосіб подолання стресу апелює до наших творчих здібностей, креативної сторони нашої особистості.

Завдяки уяві ми можемо мріяти, розвивати інтуїцію та пластичність, шукати і знаходити рішення у світі гри та фантазії, уявляти собі змінене майбутнє та минуле, навіть спогади про щасливі моменти здатні зменшити інтенсивність переживань у складних ситуаціях «тут і тепер»[5]. Цей спосіб подолання стресу війни також включає *арттерапію*.

В допомозі травмованої людини важливу роль грає організація арттерапевтичних занять та стиль ведення арттерапевтичних сесій, на чому ми зупинимося трохи детальніше. Серед функцій арттерапевта: створення простору

довіри та свободи для вільного асоціювання і спільної творчості, утримання меж та регуляція динамічних процесів, фасилітування обговорення в групі та забезпечення зворотного зв'язку щодо готової творчої продукції. Будь-який фахівець, що застосовує арттерапію, має розуміти, що простір арттерапії – це не лише фізичний простір, що має певне матеріальне наповнення, це – психологічний простір свободи, взаємоповаги, довіри, творчості, в якому будь-які почуття, думки, потреби будуть прийняті.

Арттерапевти зазначають, що у роботі з травмівним досвідом та тривалим стресом війни можна застосувати наступні вправи:

1. «Мандала захисту» (авторська методика О.Луценко) [1]. Війна спричинила суттєві зміни у розумінні та відчутті Світу. До війни для кожного з нас Світ 255 був неосяжним і безмежним. Величезний простір, яким ми мріяли мандрувати. Численна кількість визначних пам'яток, які ми прагнули побачити на власні очі. І неймовірна безліч наших мрій, планів і можливостей у цьому Світі. Під час війни наш власний Світ звузився до маленького, але дуже міцного і потужного простору: нашого власного тіла. Того самого, в якому продовжує буюти життя. Того самого, яке треба убезпечити і зберегти для подальшої реалізації мрій.

2. «Чарівна кулька» (авторська методика О. Луценко) [1]. Навіть в найстрашніші часи психіка людини має спиратися на дещо індивідуально-цінне, що дозволяє утримувати відносно стабільний психоемоційний стан та надає ресурс для продовження життєдіяльності в часи невизначеності. Вправа дає уявлення про ту частинку внутрішнього світу людини, яка є значущою на момент «тут і тепер». Враховуючи особливості індивідуального розвитку та емоційний стан на момент взаємодії, може застосовуватися в роботі з дітьми молодшого шкільного віку (від 6 років), але обов'язково в умовах фізичної безпеки.

3. «Мої емоції» [1;3]. Найбільшою перевагою арттерапії є можливість виразити емоцію в творчій формі без слів. Але іноді емоційний стан буває настільки важким, що людина навіть не може оформити його в конкретний образ. Тоді дуже дієвим способом зниження емоційної напруги є зафарбовування аркушів паперу різними кольорами. В умовах війни, щоб не захлинутися у власних важких емоціях, людині бажано виявляти їх такими порціями, що дозволять зберегти над ними контроль. Саме тому, при відсутності професійного супроводу фахівця, ми пропонуємо зафарбовувати не цілий аркуш паперу, а контурне зображення руки на ньому.

Ключові слова: Арттерапевтичні методики; Стрес; Посттравматичний стресовий розлад.

Список використаних джерел

1. *Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи.* /за заг. ред. Н. Кальки, Г. Одинцової. [Колективна монографія]. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 283с.
2. Вальковська М.О. Сингаївська І.В. *Застосування методів арттерапії для розвитку резильєнтності у дітей під час війни. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної*

конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). Київ: Університет "КРОК", 2022. <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1307>.

3. Енциклопедичний словник з арт-терапії / за ред. О. Л. Вознесенської, О. М. Скнар. К. : Золоті ворота, 2017. 312 с.

4. Никоненко О.В. Шевченко А.В. Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни. Вчені записки Університету "КРОК". - 2023. - № 3(71). - С. 159- 168.

5. Ключові слова: психологічне благополуччя, задоволеність життям, структура психологічного благополуччя, чинники психологічного благополуччя підприємців <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/632/654>.

6. Lahad, M., & Leykin, D. (2013). *The Integrative Model of Resiliency –The «BASIC Ph» Model, or What Do We Know about Survival? The «BASIC Ph» Model of Coping and Resiliency Theory, Research and Cross-Cultural*. London, UK and Philadelphia, USA: Jessica Kingsley, 11-32.

Психологічні особливості спілкування з особою у стані тривоги

Ганна Склярєва

*к.психол.н., доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: GoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Аліна Березняк

*студентка II курсу, групи ПС/ЕКП-22,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BerezniakAS@krok.edu.ua*

Загальносвітовий прогрес та швидка зміна сучасного життя призводять до збільшення рівня стресу та тривоги серед населення. У таких умовах важливо звертати увагу на психологічні аспекти взаємодії з особами, які перебувають у стані тривоги. Спілкування в цих ситуаціях стає ключовим елементом підтримки та розуміння, адже воно може впливати на емоційний стан та загальний психічний комфорт.

Наукове дослідження особливостей спілкування з людьми у стані тривоги є широким інтердисциплінарним напрямком, який охоплює психологію, психіатрію, соціальну роботу та інші суміжні області [4]. До визначених науковців і дослідників, які активно вивчають або вивчали цю тему, можуть бути включені: Г. Річард, К. Геймберг, С. Дебора, А. Бейдел, Г. Веллс, У. Стефан, Ф. Зімбардо, Девід Г. Барлоу, Дж. Боулбі, З. Фройд, та інші.

Варто зазначити, що тривогу ми розглядаємо, як еволюційно вибрану реакцію на загрозу. Існує кілька основних теорій та концепцій у вивченні тривоги, такі як: теорія психодинамічної тривоги (З. Фрейд), теорія тривожності-відношень (Дж. Боулбі), Когнітивна теорія тривоги (А. Бек), теорія біологічних факторів (Х. Селігман) [4]. З теоретичного дослідження вище зазначених теорій, ми можемо виокремити ключові симптоми тривоги, які нададуть змогу людині зробити припущення про психологічний стан її співрозмовника:

- **Фізіологічні симптоми:** збільшене серцебиття, підвищення артеріального тиску, потовиділення, м'язова напруга.

- **Когнітивні симптоми:** негативні думки, переймання негативних сценаріїв, труднощі концентрації та прийняття рішень.

- **Емоційні симптоми:** нервозність, роздратованість, страх, почуття напруги та невпевненості.

- **Поведінкові симптоми:** ухилення від ситуацій, що викликають тривогу, надмірна перевірка і постановка великої кількості запитань для підтвердження безпеки.

- **Соціальні симптоми:** соціальна ізоляція та уникання соціальних подій, труднощі у встановленні та підтриманні міжособистісних відносин [4].

Ці симптоми можуть впливати на спілкування, зменшуючи якість міжособистісного взаємодії та вимагаючи особливих стратегій комунікації для

ефективного спілкування з особами, які перебувають у стані тривоги.

Варто зазначити, що сучасні психологи та психотерапевти працюють над методиками та підходами, які сприяють покращенню комунікації з особою у стані тривоги. Наприклад, можна порадити співрозмовнику, який перебуває у стані тривоги, виконати дихальні вправи. Стабілізація дихання може значно знизити тривогу. Медитативні дихальні вправи рекомендується проводити, зосереджуючись на спокійному та глибокому диханні. Допомагає впоратися із тривогою й методика прогресивної м'язової розслабленості. Вона полягає у поетапному напруженні й розслабленні різних м'язових груп, та сприяє фізичній розслабленості, що може передаватися на психічний стан. Використання ментальних образів, таких як спокійні природні пейзажі або позитивні сценарії, також може допомогти знизити тривогу та створити позитивний фон спілкування.

В процесі розмови, із людиною у стані стресу, доречним буде використання позитивних фраз та стверджень (метод позитивного підтвердження). Це допоможе переадресувати негативні думки та знизити загальний рівень тривоги. Також, позитивного ефекту можна очікувати від методу акценту на реальності, коли співрозмовнику пропонується спрямувати увагу на теперішній момент, а не на майбутні можливі загрози. Афективне слухання (вислуховування та надання відповіді на емоції особи) може надати співрозмовнику відчуття розуміння та прийняття, знижуючи рівень тривоги [5].

Комбінація цих методик та великої кількості інших, перелік яких є невичерпним, може бути ефективною для зниження тривоги під час спілкування. Важливо також враховувати індивідуальні особливості, вік та вподобання особи при виборі конкретного підходу.

Отже, ми можемо зробити висновки, що ефективне спілкування з особами у стані тривоги, вимагає комплексного підходу, враховуючи як теоретичні знання, так і практичні методики, які активно створюють сприятливий контекст для зниження рівня тривоги та покращення якості взаємодії.

Ключові слова: стан тривоги, психологія спілкування, спілкування з людиною в стані тривоги.

Список використаних джерел

1. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 квітня 2021 р., м. Запоріжжя [Електронний ресурс] / В.Л. Погребна, В.М. Попович, Н.В. Островська, О.О. Турба та ін.*
2. Головна - Український інститут когнітивно-поведінкової терапії. URL: <https://i-cbt.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Стукан-Л.-групова-КПТ-соціальної-фобії.pdf> (дата звернення: 14.11.2023).
3. *Психологія особистості: Словник довідник / [За редакцією П.П. Горностая, Т.М. Титаренко]. – Київ: Рута, 2001. – 320 с.*
4. Волошок О. Психологічний аналіз проблеми тривожності особистості. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. 2010. № 10. ” № 0108U004132. URL: <https://doi.org/file:///C:/Users/User/Downloads/161430-Текст%20статті-352790-1-10-20190328.pdf>.

5. Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: еко-тренінги. Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції(м. Умань, 31 травня 2018 року) / Ред. колегія: Т.Д.Перепелюк, С.М. Ольховецький, Н.А. Харченко, Г.М. Ржевський / М-во освіти і науки України, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, ФСПО. – Умань, 2018. – 123 с.

Особливості рекреаційних практик та психологічна зрілість старших школярів

Андрій Смиківський

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SmykovskiyAL@krok.edu.ua*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Для сучасної української дійсності є характерним стан постійного стресу та невизначеності. Війна вносить корективи у всі сфери життя та на кожного. При цьому молодь та підлітки, з одного боку, є найбільш чутливими до стану соціальної невизначеності віковими групами, а з іншого боку, виступають носієм потенціалу змін українського суспільства, відтворювачами традиційних соціальних практик та моделей поведінки й агентами конструювання нових ціннісно-нормативних структур, соціальних практик, зокрема, рекреаційних практик [1].

Аналіз наукової літератури засвідчив, що дослідження рекреаційних практик здебільшого стосуються різних аспектів фізично-оздоровчої рекреації.

Дослідження психологічної та особистісної зрілості як складного та багатокомпонентного феномену здійснювалися у рамках аналітичної психології – цілісна особистість, гуманітарної психології – самоактуалізована особистість, особистість, що повноцінно функціонує, зріла особистість [2].

Становлення особистісної зрілості молоді людини залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників. Так, сьогодні, в дні війни, багато молодих людей проходять шлях особистісної зрілості надзвичайно «швидкими темпами». Подолання труднощів, переоцінка та переосмислення життєвих цінностей прискорює процес становлення особистісної зрілості.

Вікова характеристика має вплив на більший рівень емоційності у виявленні почуттів. Індивіди, які можуть краще керувати своїми емоціями і розуміють свої потреби та бажання у сексуальних відносинах, мають більше можливостей для створення задовільних і здорових сексуальних відносин. Важливою є необхідність надання молоді інформації та освіти з питань сексуального розвитку та відносин. Бо саме підтримка молоді у розумінні їхніх власних потреб є важливою складовою забезпечення їхнього фізичного та психологічного благополуччя, а також закладає основу належного формування уявлення про інститут сім'ї та шлюбу. Вона також сприяє розвитку здорових стосунків, збереженню психічного та емоційного благополуччя молоді, формуванню правильних цінностей і уявлень про стосунки в майбутньому [3]. Проте, чистоту взаємин важко сформуванати у викривленому уявленні про світ. Так само як оцінка зрілості особистості може

містити не лише віковий чи сексуальний характер.

Усвідомлення дитиною своєї індивідуальності відбувається саме у підлітковому віці, також змінюється її ставлення до світу, до себе, до інших людей, здійснюється перебудова мотиваційно-потребової сфери, мотивації діяльності й поведінки. Водночас у сучасному суспільстві змінюються вимоги до підлітка, що вимагають узгодження його потреб з очікуваннями оточення та вимогами соціальних і моральних норм. Процес такого узгодження часто супроводжується значними труднощами, які й стають причиною виникнення суперечностей у розвитку підлітка, порушень в формуванні адекватної самооцінки. Ці суперечності можуть протікати в гострій формі, зумовлюючи сильні емоційні переживання, порушення в поведінці підлітків, у їх взаєминах із дорослими та ровесниками, у самосвідомості та самооцінці.

У підлітковому віці значно підвищується інтерес до внутрішнього світу оточуючих та власного. Самопізнання, самопостереження, саморегулювання поведінки і діяльності вперше стають однією з необхідних потреб підлітка. Проте механізми самопізнання ще дуже недосконалі, внаслідок чого самооцінка підлітків ще нестійка, має випадкові та суперечливі аспекти, виразно залежить від зовнішніх оцінок. Часто підлітки переоцінюють або недооцінюють себе, а рівень їх домагань не відповідає рівню фактичних здібностей і досягнень [4].

Все вище сказане вказує на формування підлітків як особистості, проте вони знаходяться в колективі і незмінно контактують одне з одним протягом тривалого часу. Що в свою чергу формує відносини у колективі, створює соціально- психологічний клімат. Якщо говорити про позитивний соціально- психологічний клімат в шкільному чи класному колективі, то важливо зауважити на такі показники як згуртованість, відповідальність, контактність та відкритість, сумісність та спрацьованість [5].

Для успішного виконання вищевказаних завдань важлива рекреаційна практика. Варто розібратися у самому розумінні цього поняття.

Концепція практик у соціальних науках характеризується наявністю трьох основних компонентів, які в сукупності характеризують значеннєвий зміст цього поняття: регулярна повторюваність певних дій; регулярне відтворення певного способу дії якимось співтовариством (суспільство є простором комунікації і, відтак, простором утворення та відтворення практик); наявність значеннєвої підстави, «ядра» практик, що пояснює той спосіб, яким проявляються й «закріплюються» соціальні практики [6].

Д. Матюхін розглядає структуру соціальних практик української молоді в контексті аналізу сучасних соціологічних досліджень і виокремлює такі типові практики: соціальні практики дозвілля й вільного часу; політичні соціальні практики; соціальні практики споживання; субкультурні соціальні практики; суспільно-громадські соціальні практики; економічні соціальні практики; освітньо-професійні соціальні практики; релігійно-культурні соціальні практики; соціальні практики у віртуальному просторі.

Рекреаційна діяльність, до якої увіходять різноманітні рекреаційні практики,

є неоднорідною за своїм складом. Встановлено, що її інтеграційна структура складається з таких видів діяльності: ігрової (комп'ютерні ігри, настільні ігри, інтелектуальні ігри, вікторини, конкурси і т.п.); фізкультурно-оздоровчої (футбол, баскетбол, волейбол, настільний теніс, боротьба, плавання, великий теніс та ін.); художньо-просвітлювальної (відвідування театрів, виставок, музеїв, музикальні, театральні заїняття та ін.); трудової (праця на садової ділянці, заїняття пов'язані з технікою, ремонт або виготовлення будь-яких предметів); навчальної (читання літератури, вивчення нового в галузях знання, які цікавлять, колекціювання і таке інше); продуктивної (заїняття образотворчим або прикладним мистецтвом, конструювання, моделювання та ін.); моторної (їзда на велосипеді, мотоциклі, автомобілі) [7].

Таким чином, можна констатувати, що дослідники за різними критеріями виокремлюють різні види рекреаційних практик, і їх застосування у старшому шкільному віці з огляду на складність воєнних, політичних, соціальних, економічних процесів, що відбуваються у суспільстві, а також на психологічні особливості зазначеного вікового періоду, є необхідним.

Список використаних джерел

1. Вовчик-Блакитна О. О. Дозвілля як простір розвитку міжпоколінної взаємодії. Актуальні проблеми психології. Том 7. Екологічна психологія. Випуск 44. 2017. С. 51–60.
2. Меднікова Г. І. Соціальна зрілість: сутність і критерії. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С Сковороди. Психологія. 2012. Вип. 43. С. 179–186.
3. Сингаївська І. В., Федорець С. Б. Підлітковий вік як один із критичних періодів психосексуального розвитку людини. Вчені записки Університету "КРОК", 2022. № 4 (68). С. 107–114.
4. Хохліна І. В., Сингаївська І. В. Психологічні особливості самооцінки дітей підліткового віку. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції. К.: Університет "КРОК", 2020. С. 90–92.
5. Проців А. О., Сингаївська І. В. Підтримка позитивного соціально-психологічного клімату в шкільному колективі в умовах пандемії. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції. К.: Університет "КРОК", 2020. С. 116-118.
6. Васильченко О. М. Репродуктивна поведінка особистості. Соціально-психологічний аналіз: монографія. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. 447 с.
7. Матюхін Д. А. Регіональні особливості соціальних практик сучасної української молоді (на прикладі Запорізької і Тернопільської областей) : дис. канд. соціологічних наук : спец. 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. Запоріжжя, 2019. 234 с.

Психологічні особливості комунікативних проблем у родинах українських переселенців в умовах війни

Дар'я Шатірішвілі

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: shatirishviliDD@krok.edu.ua*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

З початком повномасштабного вторгнення загарбницьких російських військ на українську землю багато українських сімей зіткнулися із складними проблемами забезпечення виживання, матеріальними і побутовими труднощами, втратою рідних людей, житла, майна та іншими болісними подіями. Однією з вразливих категорій українського населення є переселенці, які покинули рідний дім та місце проживання, втікаючи від війни. Багато переселенців змушені були розлучитися із членами сімей, коли чоловіки пішли захищати Україну, а жінки з дітьми і старшими членами родини виїхали у більш безпечний регіон чи за кордон.

Психологічні аспекти переживання проблем у сім'ях переселенців досліджуються у працях науковців Т. Алексеєнко, О. Блинової, С. Волошина, І. Сингаївської, Я. Юрківа та ін. Водночас одним з малодосліджених аспектів проблеми надання психологічної допомоги переселенцям залишаються комунікативні проблеми в їх сім'ях, що охоплюють стосунки між старшим і молодшим поколінням у родині, спілкування із чоловіками, які пішли захищати Україну, труднощі взаємин з дітьми-підлітками і юнаками та багато іншого. Відповідно до вказаного метою тез є висвітлення психологічних особливостей комунікативних проблем у родинах українських переселенців в умовах війни.

Для визначення основних комунікативних проблем у родинах українських переселенців ми провели дослідження, за результатами якого встановили, що чоловіки та жінки у сім'ях переселенців мають виразні негативні стани та характеристики – симптоми тривоги, депресії, агресії, фіксації на психотравмі, неконструктивні установки на шлюб тощо. Це викликає труднощі взаєморозуміння у родинах. При аналізі характеристик спілкування в сім'ї виявлено, що багато чоловіків і жінок не довіряють один одному (переважно у сім'ях, де жінки виїхали за кордон), мають проблеми із легкістю спілкування та подібністю поглядів подружжя.

Українські переселенці часто мають низьку адаптивність, що вказує на відсутність у них стійкості до стресів. Багатьом опитуваним властива тривожність, фрустрація, ригідність, й особливо агресивність, що очевидно в умовах виживання українців під час війни. Вказані психічні стани негативно

впливають на якість спілкування в сім'ях, знижують взаєморозуміння у стосунках між подружніми партнерами. Крім того, відмічено високу частоту виникнення конфліктів у родинах українських переселенців. Схиляючись до співпраці та компромісу, багато чоловіків також обирають стиль боротьби, суперництва при вирішенні конфліктів у родині. Намагаючись досягти тільки своїх цілей, вони загострюють взаємини з дружиною, яка також не завжди використовує оптимальний стиль реагування на таку поведінку чоловіка. Неузгодженість стилів поведінки у конфліктних ситуаціях провокує порушення взаєморозуміння у сімейних парах переселенців, які замість спільного вирішення проблем влаштовують боротьбу за владу і верховенство у сім'ї.

Отримані результати дослідження підтверджуються раніше проведеними науковими розвідками. Багато комунікативних труднощів у взаєминах переселенців виникають через особистісні властивості (тривожність, агресію, конфліктність, депресію, втрату віри у свої сили та ін.) (О. Блинова [1]; Л. Мохнач, І. Сингаївська [2]). Все це негативно впливає на психічне здоров'я, зумовлюючи ризик виникнення психосоматичних захворювань. Зокрема, у дослідженні І. Сингаївської, Н. Осауленко вказано, що «порушення комунікації між партнерами спричиняють відхилення у стосунках, непорозуміння та конфліктні ситуації, а також деструктивно впливають на самопочуття, самооцінку та психофізичний стан» [3, с. 126].

До комунікативних проблем у родинах українських переселенців відносяться й труднощі взаєморозуміння між батьками і дітьми-підлітками. За висновками І. Сингаївської, О. Іванової, «підлітки починають чинити опір підвищеному контролю з боку батьків, намагаються віддалитися від нав'язаних дорослими зразків та ідеалів поведінки, активно захищають свою думку і право поводитися незалежно» [4, с. 169]. Намагаючись завоювати авторитет серед нових знайомих, підлітки-переселенці можуть бути схильні не слухати вказівок батьків, ігнорувати їхні вимоги щодо поведінки. Це провокує конфлікти між батьками і дітьми-підлітками.

Для психологічної роботи з подружніми парами українських переселенців у ситуації війни нами було розроблено і впроваджено програму психологічних занять, спрямованих на допомогу у визначенні і подоланні комунікативних проблем; на формування комунікативних навичок і вмінь учасників встановлювати і підтримувати гармонійну взаємодію у подружніх парах тощо. При перевірці ефективності проведеної психологічної роботи проаналізовано показники змін у розвитку міжособистісних стосунків у подружніх парах українських переселенців в умовах війни, встановлено часткове вирішення ними комунікативних проблем у взаєминах, оптимізацію психічних станів та зростання соціально-психологічної адаптивності, вибір оптимальних стратегій поведінки у конфліктах (співпраця і компроміс).

Виявлені комунікативні проблеми переселенців і чинники, які їх викликають (неузгодженість поглядів подружжя, незадоволеність шлюбом, використання різних стилів поведінки у конфліктних ситуаціях, низька психологічна

адаптивність подружжя тощо) спрямовують до пошуку найбільш ефективних шляхів надання їм психологічної допомоги. Для цього було розроблено та впроваджено програму психологічних занять з подолання комунікативних проблем подружніх пар українських переселенців у ситуації війни, яка допомогла оптимізувати взаємодію у подружніх парах; налагодити гармонійні стосунки подружніх партнерів.

Список використаних джерел

1. Блинова О. Є. Соціально-психологічна адаптація дітей із родин вимушених переселенців. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. № 2. С. 19-30.
2. Мохнач Л. Ю., Сингаївська І. В. Особливості соціально-психологічної адаптації людей, які виїхали за кордон та тих, які лишилися в Україні під час війни. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (Київ, 07 грудня 2022 р.)*. Київ: Університет «КРОК», 2022. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1274>.
3. Сингаївська І. В., Осауленко Н. В. Особливості комунікативних проблем в шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 3 (71). С. 125–134.
4. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 2 (70). С. 166–172.

Дослідження світогляду як психологічного феномену

Олена Никоненко

к.п.н, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Сергій Кононенко

аспірант інституту психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: serhio.keith@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-3395-628X

Термін «світогляд», який вперше був використаний Кантом і пізніше популяризований Гегелем, є калькою з німецького слова «*Weltanschauung*», яке складається зі слів *Welt* («світ») та *Anschauung* («погляд», «точка зору», або «кругозір») і означає *широке сприйняття світу*. Світогляд є одним із найважливіших філософських конструктів. Вітчизняний філософ С. П. Щерба розглядає світогляд як «систематизований комплекс уявлень, оцінок, установок, що забезпечують цілісне бачення та осягнення світу й місця в ньому людини з її життєвими позиціями, програмами, які сприяють її активним діям. Цим самим світогляд інтегрує пізнавальну, ціннісну та спонукально-діяльнісну установки людини» [1: 7].

Хоча світогляд спочатку виник як філософський конструкт, завдяки величезній важливості своїх постулатів щодо природи людського існування він не міг не привернути до себе увагу психологічної науки. Серед вітчизняних науковців минулого століття можна згадати В. Є. Хмелько, який одну з своїх робіт присвятив розгляду психологічних функції та структури світогляду особи [2]. У сучасній українській науці психологічний аналіз феномена світогляду представлений переважно у статтях Г. І. Тітова [3; 4; 5], де автор розглядає психологічний зміст, структуру та функціональну організацію світогляду особистості, а також у роботах Кузнецова О. І. [6], Хачатурової Х. М. [7], та інших. Крім того, термін «світогляд» час від часу використовується різними психологами, як, наприклад, Столяренко О. В., коли вона виводить сутність поняття «переконання» через світогляд. Вона пояснює, що переконання втілюють усвідомлені потреби особистості діяти відповідно до своєї внутрішньої позиції, поглядів, теоретичних принципів. Основою таких потреб виступає сукупність знань про природу, суспільство й людину, тобто світогляд [8].

Ведучи мову про розвиток світоглядної тематики у вітчизняній психології, слід зауважити, що одним з напрямів, який потребує подальшої розробки – це практичне використання світогляду як психологічного феномену через його операціоналізацію. У цьому відношенні зарубіжна психологія пройшла, на нашу думку, довший шлях. Серед багатьох зарубіжних дослідників, які зробили значний внесок у розробку світогляду як психологічного конструкту, помітне місце займають американський психолог К. Грейвз (Clare Graves), який разом

з А. Маслоу стояв у витоків гуманістичної психології, спортивний психолог та консультант А. Контос (Anthony Kontos), М. Кольтко-Рівера (Mark Koltko-Rivera), Ф. Ібрахім (Farah Ibrahim), Е. Обасі (Ezemenari Obasi), які працюють у контексті психологічного консультування, та інші.

Проаналізувавши як філософські, так і психологічні підходи до вивчення феномену світогляду, ми дійшли висновку, що їх можна поділити на два загальні види – *системно-структурний* та *еволюційний*. М. Кольтко-Рівера називає їх відповідно *вимірний* (англ. *dimensional*) та *категорійний* (англ. *categorical*). Категорійні підходи дозволяють розділити індивідів на різні за своїми характеристиками категорії, в той час коли метою вимірних моделей є розподіл індивідів згідно зі ступенем проявленості того чи іншого цільового конструкту [9].

Прикладом однієї з системно-структурних, або вимірних, світоглядних моделей є модель М. Кольтко-Рівери, в рамках якої він розробив свій власний «Інструмент оцінювання світоглядів» (англ. *Worldview Assessment Instrument*) [10]. М. Кольтко-Рівера провів операціоналізацію поняття «світогляд», виділивши шість вимірів, притаманних світоглядам, які мають протилежні полюси:

1. *метафізика* – віра в духовний світ та його заперечення;
2. *стосунки з групою* – потрібність чи відкидання референтної групи;
3. *ставлення до авторитету* – лінійна чи латеральна природа прийняття рішень;
4. *локус відповідальності* – зовнішній чи внутрішній;
5. *суб'єктність* – віра в свободу волі чи відсутність власного вибору;
6. *мінливість* – віра в те, що характер людини може мінятися чи є постійним.

Серед моделей та концепцій, що відносяться до категорійного підходу, на особливу увагу заслуговує теорія емергентних циклічних рівнів існування, або, за термінологією її автора К. Грейвза, світоглядів (також екзистенціальних або психологічних станів), яку К. Грейвз називав емергентною, циклічною, двоспиральною теорією розвитку дорослих біо-психо-соціальних систем (англ. *The Emergent, Cyclical, Double-Helix Model of Adult Bio-psycho-social Systems Development*), або, простіше, теорією екзистенціальних циклічних рівнів існування (ТЕЦРІ). На засадах цієї теорії послідовники та учні Грейвза також провели операціоналізацію поняття «світогляд» і створили декілька інструментів оцінювання світоглядної сфери особистості. На основі багаторічної праці та аналізу результатів численних тестів і психологічних вимірювань К. Грейвз зумів виділити декілька світоглядів (для їхнього позначення Грейвз також використовував літери алфавіту):

1. *Автоматичний* (A-N);
2. *Племінний* (B-O);
3. *Егоцентричний* (C-P);
4. *Святий* (D-Q);
5. *Матеріалістичний* (E-R);
6. *Когнітивний* (A'-N');

7. Емпіричний (В'-О') [11].

Успішність функціонування та цілісність людських груп або організацій чи суспільств підтримується через взаємодію між індивідами, а характер цієї взаємодії значною мірою детермінується світоглядами індивідів. Тому вивчення світогляду не тільки як філософської категорії, а й психологічного феномену має, на нашу думку, значний потенціал для вирішення багатьох нагальних проблем сьогодення, пов'язаних зі стихією людських взаємовідносин.

Ключові слова: Світогляд.

Список використаних джерел

1. Щерба С. П. *Філософія : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. П. Щерба, В. К. Щедрін, О. А. Заглада; За заг. ред. С. П. Щерби. К. : МАУП, 2004. 216 с.*
2. Хмелько В. Є. *Світогляд особи: психологічна структура і функції. Філософська думка. 1972. № 3, С. 30-38.*
3. Тітов І. Г. *Психологічні аспекти світогляду особистості. Практична психологія та соціальна робота. Київ, 2011. № 11. С. 2-3.*
4. Тітов І. Г. *Місце та роль світогляду в структурі свідомості. Психологія і особистість. 2015. № 2(1), С. 45-57.*
5. Тітов І. Г. *Психологія світогляду: особистісний контекст [Електронний ресурс]. Психологія і особистість. 2017. № 1, С. 13-24. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2017_1_3.*
6. Кузнецов О. І. *Світогляд особистості як психологічна проблема. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2019. Вип. 1, С. 41-48.*
7. Хачатурова Х. М. *Етнопсихологічні особливості світогляду як чинника адаптації іноземних студентів до нового культурного середовища. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Психологія». 2012. № 44(1), С. 239-245.*
8. Столяренко О. Б. *Психологія особистості. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 280 с.*
9. Koltko-Rivera M. E. *The Psychology of Worldviews. Review of General Psychology. 2004. Vol. 8, No. 1, pp. 3–58.*
10. Koltko-Rivera, M. E. (2000). *The Worldview Assessment Instrument (WAI): The development and preliminary validation of an instrument to assess world view components relevant to counseling and psychotherapy (Doctoral dissertation, New York University, 2000). Dissertation Abstracts International, 61(04), 2266B. (UMI Microform No. 9968433).*
11. Graves, Clare W. *The Never Ending Quest. Under the editorship of Christopher Cowan and Natasha Todorovic, ECLET Publishing, 2005. 570 pp.*

Психологічні та соціокультурні чинники впливу на етику громадян України у сфері боротьби з корупцією

Олексій Корнієнко

аспірант кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: KorniienkoOO@krok.edu.ua,

ORCID: 0009-0003-9069-2580

Анотація: Досліджено вплив психологічних та соціокультурних чинників на етику громадян України в контексті боротьби з корупцією. Результати дослідження підкреслюють важливість формування позитивних етичних норм та цінностей у суспільстві для підвищення ефективності боротьби з корупцією.

Мета дослідження: Аналізувати вплив психологічних та соціокультурних факторів на формування етики громадян України у контексті боротьби з корупцією та визначити можливі шляхи вдосконалення механізмів внутрішньої саморегуляції у суспільстві.

Основні положення: Досліджено психологічні аспекти, які впливають на уявлення громадян про корупцію та їхні етичні норми. Розглянуто вплив соціокультурних чинників, включаючи історичні та культурні традиції, на формування етики стосовно корупції. Використано методи психологічного дослідження та соціологічні опитування для аналізу ставлень та цінностей громадян [1].

Виділено наступні групи чинників:

Психологічні чинники:

• **Мотивація:** Рівень мотивації громадян у боротьбі з корупцією. Внутрішня мотивація, така як відчуття справедливості та етичних цінностей, може підштовхнути громадян до боротьби з корупцією.

• **Відчуття безпеки:** Вплив відчуття безпеки на готовність громадян звертатися зі скаргами або інформувати про корупційні випадки. Страх репресій чи помсти може стримувати громадян від звернень.

• **Моральний облік:** Як громадяни ведуть "моральний облік" своїх дій у контексті боротьби з корупцією. Внутрішня сумлінність може впливати на рішення громадян дотримуватися етичних норм.

• **Соціальний тиск:** Вплив соціального середовища та соціального тиску на ставлення громадян до корупції. Події в соціумі можуть впливати на уявлення про норми та цінності.

Соціокультурні чинники:

• **Історичні традиції:** Вплив історичних подій та традицій на сприйняття корупції в суспільстві. Деякі історичні події можуть залишати слід у менталітеті.

• **Релігія та етика:** Роль релігії та етики у формуванні цінностей та моральних переконань громадян. Релігійні переконання можуть впливати на ставлення до корупції.

• **Соціокультурні цінності:** Визначення соціокультурних цінностей та

їх роль у формуванні етичної поведінки громадян. Культурні та мистецькі вираження можуть впливати на свідомість.

• **Освіта та освітні програми:** Роль освіти та освітніх програм у формуванні свідомості громадян щодо корупції. Освітні програми можуть сприяти усвідомленню проблеми та методів її розв'язання.

Висновок: Досліджено вплив психологічних та соціокультурних чинників на етику громадян України у сфері боротьби з корупцією. Аналіз дозволив нам зрозуміти, що психологічні аспекти, такі як внутрішня мотивація та відчуття справедливості, грають важливу роль у формуванні ставлень громадян до корупції. Водночас, соціокультурні фактори, такі як історичні традиції та культурні цінності, впливають на поняття етичності у суспільстві.

З дослідження випливає, що ефективна боротьба з корупцією потребує більшого розуміння та урахування цих психологічних та соціокультурних аспектів. Важливо підвищити рівень свідомості та освіти щодо етичних норм та цінностей у суспільстві [2]. Результати дослідження надають підставу для розробки програм та ініціатив, спрямованих на формування позитивної етики у громадян, що сприятиме більш успішній боротьбі з корупцією в Україні [3].

Ключові слова: Психологія; Корупція; Етика громадян; Психологічні чинники; Соціокультурні чинники.

Список використаних джерел

1. Кікалішвілі, М. В. Соціально-психологічні фактори корупції. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» 2023. № 4. С. 324-329 URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/56.pdf>.
2. Вознюк А. А. Психологічні теорії пояснення корупції. Юридична психологія. 2020. Том 25. С. 7-15. - URL: <https://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/psychped/article/view/1115/1120>.
3. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність. Національне агентство з питань запобігання корупції URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/KORUPTSIYA-V-UKRAYINI-2022-analitychnyj-zvit_ukr_final.pdf.

Чинники, що впливають на бачення перспектив власного життя воїнів під час війни у психологічній науці

Анастасія Яценко

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YatseAO@krok.edu.ua*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

У загальному вигляді процес пошуку перспектив життя особистості є детермінованим об'єктивними чинниками природи та суспільства, проте вирішальну роль відіграють чинники цільової детермінації. Цей аспект у психологічній науці вивчали: Г. Гребенюк, В. Демський, І. Приходько, О. Тімченко, А. Лиман, С. Яковенко, В. Гічун, А. Кириченко, В. Корнацький, Е. Литвиненко, Д. Софіян, І. Сингаївська, А. Ревуцький та інші.

Природні, суспільні й особистісні чинники, зазначає Г. Гребенюк, впливають на весь хід процесу пошуку бачення перспектив власного життя з моменту вибору людиною напрямку діяльності [1]. Звісно, не всі і не постійно. А тому тільки в поєднанні тих чинників, що діють у даний момент, визначається варіація поточного акту бачення перспектив власного життя.

На думку В. Демського, підтримка когнітивних здібностей та виконання завдань важлива у кількох сценаріях, особливо у військовому контексті. Військовослужбовці стикаються з особливо унікальними проблемами пізнання, включаючи поєднання крайньої фізичної та розумової втоми, високого рівня занепокоєння та стресу, а також вкрай непередбачуваного середовища [2].

Необхідність для воїнів підтримувати ефективні когнітивні здібності в цих умовах набагато переважає необхідність сидячої роботи або занять з низьким рівнем ризику, з більш серйозними наслідками, що виникають через неоптимальну роботу. Знання потрібне для завдань, які потребують постійного фокусу уваги або концентрації, а також швидкої обробки інформації.

Приходько І., Тімченко О., Лиман А. та ін. зазначають, що до фізіологічних чинників, які можуть впливати на когнітивні здібності, відносяться: аеробна підготовка, харчування, вік та розумова втома. У той час як аеробна підготовка та харчування значною мірою піддаються модифікації і ними можна маніпулювати, щоб максимізувати користь для продуктивності, вік та втома або фіксовані, або у певних ситуаціях немінучі. Хоча згубні наслідки деяких з цих чинників є немінучими, глибоке розуміння їх впливу на продуктивність дозволяє вирішити проблему будь-якого потенційного погіршення [3].

Ідентифікуючи ці чинники, можна протидіяти негативним впливам, або керувати ними, де це можливо. А чинники, що мають позитивний вплив

на пізнання, необхідно культивувати. Дана інформація може допомогти у розробленні та оцінці стратегій та навчальних програм для покращення когнітивних та військових завдань [4].

Як зазначають Яковенко С. та Яковенко Т., на початкових етапах військовослужбовці стикаються з незвичними фізичними та емоційними навантаженнями: зміною ритму життя, харчування, клімату, розлуки з рідними та багато інших [5]. Ці чинники вже на початковій стадії значно впливають на психологічний стан, тому для воїнів необхідно організувати сприятливий адаптаційний період. Допоміжний ефект мають сприятливі умови побуту, гарна якість їжі та забезпечення необхідними матеріальними благами.

Особливий вплив на військовослужбовців здійснює екстремальна обстановка, яка характеризується новим, незвичним досвідом, що виходить за межі звичайних явищ, визначення сенсу подій, що відбуваються, і ставлення до них [6].

Гічун В., Кириченко А., Корнацький В. виділили основні стрес-чинники екстремальних умов, котрі значно впливають на світогляд воїнів, а саме: монотонія; змінені просторова та часова структури; обмеження доступу важливої інформації; самотність; групова ізоляція; загроза для життя та здоров'я; небезпека; новизна ситуації; труднощі, відповідальність, нездійсненність роботи; дефіцит інформації; дефіцит часу прийняття рішення.

За визначенням Литвиненко Е., основним психотравмуючим чинником війни є небезпека як тривожність за своє життя. Це занепокоєння є найвиразнішим та має зв'язок з усвідомленням втрати побратимів, товаришів [7]. В процесі аналізу бойової діяльності воїнів різних рангів встановлено, що домінантні психологічні складності викликає реальний бій, який здійснює пригноблюючий вплив на психіку військовослужбовця чи веде до її перенавантаження, та до захворювань.

Софіян Д. [8] виділяє дві основні групи стрес-чинників, що створюють ускладнення в діяльності військових спеціалістів. Група «Х» містить такі чинники: небезпека (загроза), несподіваність, нестандартність обстановки, невизначеність, незручність. Небезпеку сприймають як реальне існування загрозливих ситуацій або явищ для життя та благополуччя військових. Ушкодження або смерть побратимів, руйнування укриття, споруд або бойової техніки може паралізувати непідготовлену для нормального сприйняття цього психіку військовослужбовця. Крім того, загроза може бути об'єктивною або ілюзорною. Неадекватність у сприйнятті безпеки приводить до здійснення помилок, перенапруження, зриву діяльності. При цьому існує зростання загрози поразки від противника – несподіваність. Даний чинник впливає на психіку людей з урахуванням трьох основних параметрів: час, місце і рішення. Нестандартність обстановки – між уявленням та реальним розвитком бойових дій, зазвичай, виявляється значний розрив, що приводить до стресу. Причиною цього є невідповідність між усвідомленням обставин людиною, яка надає накази, та об'єктивним її розвитком – невизначеність. Це неоднозначність або конфліктність важливої інформації. Незручність – низький рівень умов для

існування та виконання дій. У групу чинників «У» входять наступні: дефіцит часу на оцінку обстановки; вироблення та прийняття рішень в умовах високої динаміки бою; підвищення темпу дій; крайня інтелектуальна складність рішень; надлишок інформації.

Визначення та узагальнення чинників, що впливають на особливості бачення перспектив власного життя, дозволяють більш коректно визначити форми та методи діяльності психолога з корекції негативних психічних станів у воїнів.

Список використаних джерел

1. Гребенюк Г.С. *Перспективи розроблення психологічних проблем професійної діяльності особистості в екстремальних умовах. Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наукових праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К. : Гнозис, 2004. Т. 6. Вип. 7. С. 83–91.*
2. Демський В. В. *Психологічні особливості розвитку професійної рефлексії у офіцерів-прикордонників : авторефер. дис. ... канд. психол. наук. Хмельницький, 2009. 22 с.*
3. Приходько І. І., Тімченко О. В., Лиман А. А. та ін. *Динаміка психічних станів військово-службовців сил охорони правопорядку при виконанні службово-бойових завдань під час масових заворушень [Текст] : монографія. Х. : НА НГУ, 2016. 130 с.*
4. Ревуцький А.Ю., Сингаївська І.В. *Особливості життєвої перспективи представників екстремальних та кризових професій. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції (Київ, 02 грудня 2021 р.). К.: Університет "КРОК", 2021.*
5. Яковенко С. І., Яковенко Т. М. *Психічна стійкість військовослужбовців до впливу екстремальних чинників. Київ : КВГІ, 2008. 265 с.*
6. Ралітна Ю.О., Сингаївська І.В. *Негативні психічні стани особистості в кризових життєвих ситуаціях. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції (Київ, 02 грудня 2021 р.). К.: Університет "КРОК", 2021.*
7. *Сучасний бій і його вплив на психіку воїнів: інформаційний довідник. [Е. С. Литвиненко та ін.]. К.: ГУРОС Збройних Сил України, 2013. 44 с.*
8. Софіян Д. В. *Стресостійкість як професійно значуща якість військовослужбовця-кінолога. Соціально-психологічний портрет військового професіонала: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 14-15 грудня 2017 р.). Житомир, 2017. С. 63–65.*

Теоретичний аналіз проблеми життєстійкості особистості

Ірина Страмоусова

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: stramousovaIY@krok.edu.ua*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krik.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

В останнє десятиліття феномен життєстійкості вивчається більш активно. Щодня соціальний простір модернізується, вдосконалюється, і в результаті особистість 21 століття повинна пристосовуватися до змін і прагнути до саморозвитку. Для того, щоб більш ефективно впоратися з важкими ситуаціями та захистити себе від їх наслідків, людині допомагає така якість, яка позначається в психологічній літературі терміном «hardiness» (життєстійкість).

Поняття «hardiness» було введено на початку 80-х років ХХ століття американськими психологами Сальваторе Мадді і Сьюзен Кобейс [1]. Вивчення життєстійкості дозволило розширити знання про здатність особистості протистояти стресовій ситуації, зберігати внутрішню узгодженість і не знижувати успішність діяльності.

Виходячи з аналізу феномену життєстійкості в підході екзистенційної психології, можна сказати, що дане поняття розглядається як здатність створювати особисті відносини зі світом. Необхідна складова для того, щоб протистояти життєвим труднощам і проявляти прагнення до подолання, як говорив В. Франкл, полягає в «умінні жити» [2].

За думкою О. Чиханцової, життєстійкість особистості – це вміння ефективно існувати всупереч життєвим перешкодам та труднощам. Це здатність людини зберігати баланс між пристосуванням до нових вимог та прагненням жити гармонійно, повноцінно. Намагаючись здобути стабільність та захищеність в екстремальних життєвих умовах людина, спираючись на внутрішні та зовнішні ресурси, відшукує індивідуальний шлях ефективного життєвого балансування [3]. Наявність внутрішньої опори на себе та усвідомлення власної системи цінностей проявляється в умінні приймати і усвідомлювати виниклі труднощі, оцінювати їх і приймати рішення для продуктивного вирішення ситуації, що склалася.

До зовнішніх впливів війни ми відносимо гуманітарну кризу, відсутність відчуття безпеки, втрату звичного соціального оточення. Наведені типові особливості психічних станів особистості, порушення афективної сфери («емоційне отупіння», замкненість, пригніченість, роздратованість, аутоагресія, нездатність відчувати радість, почуття провини, сорому); порушення та специфічні риси когнітивної сфери (погіршення пам'яті, мислення, концентрації

уваги, прояви неухважності та забудькуватості, поява безсоння та кошмарів, часте згадування психотравмуючих подій); порушення поведінки (непослідовність, непередбачуваність поведінкових проявів, надмірна обачливість, переляк і афектація як реакція на незначні стимули) [4].

Військові дії вимагають особливого підходу до вивчення негативних психічних кризових станів. Кризовий стан – це абсолютно нормальна реакція людини на аномальну подію, адже людина може отримати новий досвід під час подолання кризи, розширити спектр своїх адаптаційних резервів. Однак, коли людина реагує на кризу дезадаптивно, вона може поглибитися й викликати стан, що потребує вже спеціалізованої допомоги, оскільки розвиток клінічної симптоматики в цьому випадку може призвести до складних порушень, смерті або самогубства. Вчені зазначають, що конструктивна копінг-поведінка підвищує життєстійкість, сприяє підвищенню рівня самооцінки, впевненості, самоефективності, особистого та соціального успіху [8].

Життєстійкість ґрунтується на усвідомленні особистісних ресурсів і безпосередньо пов'язана зі способами боротьби зі стресом. Визначено три функціональні компоненти життєстійкості: життєстійкі установки, життєстійке ставлення, життєстійка поведінка [1]. Успішність адаптації залежить не стільки від особливостей та об'єктивних властивостей ситуації, скільки від особливостей та наявності індивідуальних ресурсів, адекватності та ефективності стратегій їхнього застосування, оскільки здатність до адаптації є водночас інстинктом виживання та набутими навичками. Встановлено тісний кореляційний взаємозв'язок між показниками адаптивності (прийняття себе та інших, емоційний комфорт, інтернальність) і шкалами смисложиттєвих орієнтацій, що є запорукою психологічного здоров'я людини, куди можна віднести ціннісні орієнтації, потреби, інтереси, почуття, ідентичність, смисложиттєві орієнтації, самоактуалізацію, Я-концепцію. Все це в сукупності відображає рівень здатності людини до самореалізації, розвитку власного потенціалу і, насамкінець, сприяє успішності соціально-психологічної адаптації [5].

Стосовно гендерних особливостей прояву життєстійкості, ми маємо відзначити важливу ознаку системи реагування жінок на стресові події, яка вивчалася американським дослідником С. Тейлором та його колегами. Вона отримала назву «tend-and-friend» – «доглядай і дружи». Система «доглядай і дружи» характеризується як відповідь на стрес, опосередкована окситоцином. Існують численні біохімічні та еволюційні пояснення цієї унікальної реакції жінки на стрес, яка збільшила б виживання самок та їх потомства в умовах стресу і, отже, збільшила шанси на подальше розмноження. Встановлено, що естроген посилює дію окситоцину вже в надлишку у жінок порівняно з чоловіками. Тестостерон і вазопресин, присутні під час чоловічої реакції на стрес, виявляють протилежну дію окситоцину [6]. Ця закономірність подолання життєвих труднощів полягає в тому, що жінки схильні реагувати на стресову ситуацію, захищаючи себе і своє потомство за допомогою виховної поведінки (мається на увазі частина системи під назвою «турбота»), а також об'єднуючись в союзи з

іншими людьми, зміцнюючи соціальні контакти, прояви бажання об'єднатися. На відміну від жінок, у чоловіків менше проявляється схильність до турботи і прагнення до співпраці, тому, на думку дослідників, доцільно співвідносити тип чоловічої реакції з реакцією на стрес у вигляді боротьби або втечі.

Відомо, що у довготривалій перспективі травма може спричиняти як втрати, так і здобутки. Пережиті випробування загартовують особистість та підвищують її життєстійкість. Посттравматичне зростання – це досвід позитивних змін, що виникає у зіткненні з новою посттравматичною реальністю [7]. Екстремальні події руйнують базисні, фундаментальні уявлення особистості, в першу чергу – інфантильну віру в безпечний, доброзичливий та справедливий світ, в якому гарна, порядна людина захищена від нещастя. Переживаючи кризу, людина вимушена відмовитися від ілюзій стосовно себе, свого оточення, навколишнього світу та прийняти негативні сторони реальності. Цей процес вимагає часу та терпіння [8].

Список використаних джерел

1. Maddi S. R. *Relevance of Hardiness Assessment and Training to the Military Context*, *Military Psychology*, 2007, 19(1), p. 61–70.
2. Frankl V. *Yes to Life: In Spite of Everything*. Beacon Press, Boston, 2020. ISBN 978-0807005552.
3. Чиханцова О. А. *Якість життя особистості та особливості її вимірювання. Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2020.
4. Сингаївська І. В., Осауленко Н. В. *Особливості комунікативних проблем в шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни. Вчені записки Університету «КРОК», 2023. № 3 (71). С. 125–134.*
5. Ралітна Ю.О., Сингаївська І.В. *Негативні психічні стани особистості в кризових життєвих ситуаціях. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції. К.: Університет "КРОК", 2021.*
6. Taylor Shelley E. *Health Psychology*. McGraw-Hills, Inc. 1995. 149 p.
7. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. *Posttraumatic growth: conceptual foundations and empirical evidence. Psychological Inquiry*. 2004. № 1. Vol. 15.
8. Титаренко Т. М. *Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації: монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 16 с.*

Когнітивні викривлення у сфері продажів

Олександр Лупаненко

аспірант кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: lupanenkoou@krok.edu.ua,

ORCID: 0009-0003-1596-8583

Анотація. На сьогоднішній день ринок насичений великим розмаїттям продуктів, робіт та послуг. При цьому принципи та технології продажів залишаються актуальними незалежно від часу, особливо коли йдеться про психологію продажу. Розуміння психотехнологій продажу дуже важливо для діяльності організацій. Вони сприяють створенню емоційного зв'язку з аудиторією, внаслідок якої суттєво збільшуються продажі та трафік.

Сфера бізнесу представляє собою простір широкого спектру продажів, а перемогу в гонці конкурентної боротьби здобувають лише ті, хто майстерно реалізовує продажі. Продажі є процесом впливу одних осіб на інших, де використовуються методи психологічного впливу, свідомо чи несвідомо. Саме тому психотехнології в сфері продажів сьогодні стають актуальними для всіх галузей бізнесу, оскільки унікальні технології взаємовідносин з клієнтами, засновані на практичних психологічних методах, при вмілому їх використанні обов'язково забезпечать зріст продажів і прибутку. У цьому контексті когнітивні викривлення відіграють важливу роль, у впливу на вибір і поведінку споживачів.

При аналізі сфери бізнесу необхідно враховувати важливість та вплив когнітивних викривлень у сфері продажу на сучасному ринку. Треба роздивитись основні типи когнітивних викривлень та їхній вплив на прийняття рішень споживачами, як психологічну складову продажів, включаючи такі аспекти, як вплив емоцій, соціального оточення та рекламних стратегій на формування купівельної поведінки. Враховувати основні техніки та методи, які використовуються у сфері продажів.

Даніел Канеман разом з іншими вченими вивчав цей процес прийняття рішень в умовах ризику та невизначеності [1, с.68]. Виявилось, що найчастіше процес прийняття рішень у клієнтів ірраціональний. Люди схильні піддаватися емоціям та робити вибір залежно від настрою. Така поведінка викликана когнітивними викривленнями, до яких належать помилки, що заважають людям мислити раціонально.

Розглянемо основні типи когнітивних викривлень, які поширені у сфері продажів, та їх роль у формуванні поведінкових тенденцій споживачів [2, с.188; 3, с.153].

Ефект підтвердження – тенденція шукати і тлумачити інформацію таким чином, щоб підтвердити існуючі переконання або вподобання. Це може призвести до зміцнення лояльності до продукту або бренду.

Ефект доступності – накопичення інформації, засноване на доступності та легкості спогади певних подій або продуктів, може спотворювати сприйняття

реального попиту на товари чи послуги.

Ефект очікування – упереджені очікування споживачів щодо конкретного продукту чи послуги можуть спотворювати їх сприйняття фактичних характеристик, що може призвести до прийняття рішень, заснованих на припущеннях, а не на реальних властивостях товару.

Ефект впливу групи – схильність людей наслідувати або приймати рішення, виходячи з поведінки інших членів групи, може формувати популярність певних продуктів чи послуг та створювати модні тенденції.

Ефект зміщення причинності – схильність шукати причинно-наслідкові зв'язки навіть там, де їх немає, може призводити до неправильного розуміння причин успіху чи невдачі конкретних товарів чи послуг.

Ефект уникнення втрат – схильність споживачів уникати втрат може спотворювати їх оцінку цінності товарів чи послуг, призводячи до більш консервативних рішень щодо покупок.

Аналіз цих типів викривлень дозволить більш глибоко зрозуміти механізми впливу на споживчу поведінку.

Висновки: Таким чином, психотехнологія продажів – сфера, яка має бути глибше досліджена в сучасній психології та застосована на практиці в економіці. З огляду на складну ситуацію, стає очевидною важливість створення етичних та ефективних стратегій у продажах, які враховують особливості людського мислення та сприяють формуванню довгострокових та взаємовигідних відносин між компанією та споживачами. Необхідно продовжувати дослідження в даній галузі з метою оптимізації практичного застосування знань про когнітивні викривлення для більш ефективної взаємодії споживача та продавця.

Ключові слова: Когнітивні викривлення, сфера продажів, бізнес, психологія мислення.

Список використаних джерел

1. Деніел Канеман *Мислення швидко й повільно*. Київ: Наш формат, 2017-2022. 480 с. ISBN 978-617-7279-18-0.
2. Джозеф Пайн, Джеймс П.Б., Гилмор Х. *Економіка вражень. Робота – це театр, а кожний бізнес – сцена* / Б. Джозеф Пайн II, Джеймс Х. Гилмор. М.: ИД «Вільямс», 2005. 304 с.
3. John Sheldrake. *Management Theory: From Taylorism to Japanization*. London: International Thomson Business Press, 1996. 225 с. ISBN 0412572400, 9780412572401.

Гейміфікація як інструмент підвищення ефективності навчання: психологічні аспекти в мовних школах

Євгеній Симоновський

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Simonovskiy@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0003-8814-3937*

Ольга Петрунько

*доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

У динамічній сфері освітньої педагогіки концепція гейміфікації постає як новаторське відкриття, особливо у сфері мовної освіти. Розпочинаючи цю дослідницьку подорож, моє дослідження прагне ретельно вивчити інтеграцію гейміфікації у мовних школах, досліджуючи її потенціал значно посилити залученість студентів та внутрішню мотивацію. Головним у цьому дослідженні є застосування нюансованих психологічних принципів, властивих теорії самовизначення, разом із стратегічним використанням персоналізованих тактик гейміфікації, які вміло враховують різноманітні профілі студентів [1]. Це наукове прагнення покликане тісно поєднати теоретичні парадигми з практичними освітніми застосуваннями, надаючи передові знання для сучасного педагогічного підходу в мовній освіті. Це дослідження є ключовим у сприятливому навігуванні еволюційними потребами студентів у все більш цифровізованому освітньому середовищі.

Кутовим каменем мого дослідження є ретельний аналіз психологічних аспектів гейміфікації та її потенціалу підвищити мотивацію та залученість студентів у сфері мовних шкіл. Дослідницькі фокуси дослідження наступні:

1. Дослідження освітнього впливу гейміфікації: Передбачає ретельне вивчення того як цей освітній інструмент може посилити ефективність навчання у мовних школах, зосереджуючись на зміцненні залученості та мотивації студентів.

2. Персоналізація та адаптація в гейміфікації: Детальне дослідження ролі індивідуалізованих стратегій гейміфікації, які ретельно враховують індивідуальні профілі та стилі навчання студентів [2], оптимізуючи освітній процес.

3. Психологічні переваги гейміфікації: Всебічна оцінка психологічних переваг методу в освітній сфері, особливо в культивуванні внутрішньої мотивації студентів, що відповідає положенням теорії самовизначення [1].

Антициповані результати цього наукового пошуку в сфері гейміфікації у мовних школах прагнуть надати відтінений розуміння того, як ігрові освітні стратегії можуть революціонізувати викладання мов. Ключові очікувані результати включають:

1. Глибокі інсайти щодо освітнього впливу гейміфікації: Це охоплює де-

тальний аналіз того, як гейміфікація впливає на залученість та мотивацію студентів у вивченні іноземних мов, виходячи з існуючих наукових дискурсів про методології гейміфікації та їхнього застосування в освітніх контекстах [3].

2. Розкриття психологічних переваг: Дослідження прагне підкріпити психологічні переваги гейміфікації в освіті, особливо у сприянні внутрішній мотивації серед студентів, тим самим підтверджуючи теорію самовизначення в рамках гейміфікованого навчання мов [1].

3. Напрямки для майбутніх наукових досліджень: Визначення потенційних шляхів для подальших досліджень у сфері гейміфікації в освітніх налаштуваннях, з особливим акцентом на навчанні мов, тим самим закладаючи основу для довгострокових досліджень, щоб оцінити тривалий вплив гейміфікації на результати навчання.

Теоретична значущість цього запропонованого дослідження, яке зосереджено на застосуванні ігрових елементів у вивченні іноземних мов, глибоко укорінена у наявній науковій літературі. Дослідження прагне розкрити психологічні основи гейміфікації, особливо її вплив на мотивацію та залученість студентів, концепцію, яка глибоко вкорінена в теорії самовизначення Деці та Райана [1]. Крім того, дослідження натхненне результатами моделі гейміфікації "гексад"[4], яка категоризує студентів за різними типологіями, пропонуючи індивідуалізовані завдання гейміфікації.

Практична значущість цього дослідження у сфері гейміфікації для навчання іноземних мов є багатогранною. Перш за все, вона значно сприяє вдосконаленню педагогічних методів у мовних школах, використовуючи психологічні принципи гейміфікації для створення захоплюючих та мотивуючих навчальних атмосфер. Крім того, дослідження пропонує практичні уявлення для розробників навчальних програм, прокладаючи шлях для освітніх модулів, заснованих на мотиваційних підходах, які задовольняють різноманітні потреби студентів, тим самим сприяючи персоналізовані і адаптивні навчальні досвідам. Більш того, дослідження стикається з реальними освітніми викликами, пропонуючи рішення, засновані як на теоретичному розумінні, так і на емпіричних доказах, забезпечуючи мовні школи стратегіями для ефективної інтеграції гейміфікації.

Ключові слова: гейміфікація; залученість студентів; мотивація; теорія самовизначення; персоналізовані стратегії; педагогічні методи; адаптивне навчання; освітні технології.

Список використаних джерел

1. Deci E. L., Ryan R. M. *Self-Determination Theory: A Macrotheory of Human Motivation, Development, and Health* // *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*. 2008. Т. 49, № 3. С. 182—185. DOI:10.1037/a0012801.
2. Missaoui S., Maalel A. *Student's profile modeling in an adaptive gamified learning environment* // *Education and Information Technologies*. 2021. Т. 26, № 15. С. 6367—6381. DOI:10.1007/s10639-021-10628-7.
3. Fadhli M., Brick B., Setyosari P., Ulfa S., Kuswandi D. *A Meta-Analysis of Selected Studies on*

the Effectiveness of Gamification Method for Children // International Journal of Instruction. 2020. T. 13, № 1. C. 845—854. DOI:10.29333/iji.2020.13154a.

4. Marczewski A. *Gamification: A Simple Introduction & a Bit More. 2-ге вид. : Andrzej Marczewski, 2013. 153 с. ISBN 1471798666, 9781471798665.*

Особливості професійних компетентностей майбутнього психолога

Наталія Акініна

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Akinina NL@krok.edu.ua*

Ганна Склярєва

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoncharovaGO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Актуальність розвитку професійних компетентностей у майбутніх психологів обумовлюється вимогами сучасного суспільства, яке потребує залучення до процесу свого розвитку професіоналів у галузі психології. У зв'язку з цим зростають вимоги до знань та вмінь, які отримують майбутні психологи під час навчання у закладі вищої освіти. І тому нашим завданням є встановлення особливостей професійних компетентностей психолога.

Так, у словнику української мови поняття «компетентний» визначається як такий, який «має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий, який ґрунтується на знанні; кваліфікований» [1, с.159]. Тлумачний словник англійської мови дає цьому поняттю наступне значення: «достатність, відповідність, уміння виконувати певне завдання, роботу та обов'язок; загальні уміння та навички, розумові здібності» [2, с. 123].

Розвиток досліджень про професійну компетентність має кілька напрямів: від аналізу психологічних основ професійної діяльності (Л. Виготський, А. Леонт'єв, Д. Ельконін), до розробки основ формування та розвитку професійно важливих якостей особистості в цілому (А. Орлов, І. Лернер, М. Скаткін та ін). Аналіз сутності компетентності, характеристику її складових знаходимо в дослідженнях вітчизняних науковців, таких як Н. Кузьміна, А. Маркова, А. Хуторський, В. Синьов, І. Бех, І. Зязюн, В. Кузьміна, А. Маркова та ін.

У зв'язку з такими науковими доробками поняття «компетентність» і «компетенція» мають певну історичну хронологію – періодизацію. Такі періодизації сформовані дослідниками І. Зимньою і П. Хейджером [3, с. 61].

Починаючи з 90-х років ХХ століття і до сьогодні, компетентності розглядаються і як універсальні (загальнолюдські) і як поліфункціональні, і як функціональні (професійні), якими має володіти особистість для успішної професійної діяльності.

Професія психолога в сучасному суспільстві відноситься до таких професій де особистість фахівця-професіонала має винятково важливе значення (Ємельянов Ю.В., Кузьмін Е.С., Санникова О.П., Амінов Н.А., Молоканов М.В., Абрамова Г.С., Либих С.С. та інш.). А «особистість» же як поняття є сукупністю спеціальних якостей, які властиві індивідові й утворилися у нього на основі природних властивостей (стать, темперамент) у процесі активної взаємодії

з соціальним середовищем, використовуючи свою пізнавальну та практичну діяльність.

Інтенсивна підготовка професійних психологів сьогодні у закладах вищої освіти обумовлена потребою сучасного суспільства та його сучасними викликами. Важливою складовою професійної підготовки фахівців-психологів, на нашу думку, є формування професійно важливих компетентностей і компетенцій психолога, оскільки саме вони є провідними у формуванні особистості психолога як фахівця та багато в чому визначають успішність професійної психологічної діяльності.

Сучасні дослідники у галузі психології і педагогіки виділяють компетентності: гендерні, громадські, загальнокультурні, здоров'язбережувальні, інформаційно-комунікаційні, ключові, комунікативні, міжпредметні, професійні, предметно-мистецькі, проектно-технологічні, соціальні, освітні тощо. А також встановлюють їх структурні складові. Наприклад, науковці Руденко Т. та Маркушевська О. виділили мотиваційно-ціннісний компонент професійної компетентності [3, с. 61]. Афузова Г. вважає, що структурою професійної компетентності є ряд взаємопов'язаних складових (мотиваційна, цільова, емоційна, когнітивна, контрольна-оцінна і вольова) [4, с.21]. Івашнова С., розглядає структуру методичної компетентності, як систему компонентів (технологічного, когнітивного, особистісно-мотиваційного) [3, с. 62]. Вчені, А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна, І. Нікуліна, у структурі психологічної компетентності виділяють гностичний компонент, що включає систему необхідних психологічних знань; проектувальний, пов'язаний із процесами прогнозування та передбачення; регулятивний або конструктивний, що полягає в умінні здійснювати вплив; комунікативний, що виявляється в ефективному спілкуванні [3, с. 62].

Дослідниця Чеботарьова С.В. [5, с.86]: пропонує узагальнену модель професійної компетентності фахівця і модель професійної компетентності фахівця-психолога. Модель професійної компетентності фахівця-психолога складається по-перше, з універсальних професійних компетенцій: працездатність, надійність, відповідальність, організованість, самостійність, соціально-професійна мобільність, заповзятливість, комунікативність, соціально-професійна відповідальність, конкурентоспроможність активність, ініціативність, навички організації власної пізнавальної діяльності, прагнення до постійного саморозвитку, безперервного навчання, наявність особистого професійного плану.

По-друге, з поліфункціональних компетенцій: соціальна професійна спрямованість особистості («Людина-людина»); професійно важливі якості особистості (емпатія, толерантність, рефлексія, асертивність, самоконтроль); здібності комунікативні й інтелектуальні; професійне мислення і професійне спілкування. У мотиваційно-ціннісний блок входять загальнолюдські цінності, альтруїстичні мотиви, особистість як цінність, гуманістичні установки. І, по-третє, з функціональних компетенцій: діагностична, коректувальна, розвивальна, просвітницька, профілактична, консультативна, науково-дослідна, експертна

компетенції, в кожній з яких виділяються: когнітивний блок (професійні знання) і діяльнісний блок (професійні уміння, навички і досвід).

Отже, аналізуючи психолого-педагогічну літературу з вище означеної проблеми: особливості професійних компетентностей і компетенцій сучасних психологів, - приходимо до висновку:

- поняття «компетентності» і «компетенції» мають певну хронологію свого розвитку і становлення;

- розвиток професійних компетентностей і компетенцій фахівців різних галузей, а особливо фахівців-психологів є предметом жвавого наукового дослідження і обговорення;

- професійні компетентності і компетенції психологів виділяються, власне, своєю соціальною спрямованістю особистості, гуманістичними установками, альтруїстичними мотивами, комунікативними здібностями тощо.

Фахівець-психолог повинен легко адаптуватися до мінливих умов діяльності підприємств різних форм власності, володіти необхідним обсягом знань у культурній, правовій, соціально-психологічній, економічній та інших галузях, вміти засвоювати нові знання, прогресивні технології та інновації. Кожен майбутній психолог повинен мати відповідну сукупність компетентностей та компетенцій для виконання обов'язків на високому професійному рівні.

Ключові слова: компетентності; компетенції; фахівець-психолог.

Список використаних джерел

1. Словник української мови в 11 тт. / [за ред. І. К. Білодіда] — К.: АН УРСР. Інститут мовознавства. Наукова думка, Т. 4. — 1970—1980. — 250 с.
2. Тлумачний словник англійської мови / К.: 1993. - 200 с.
3. Григоренко Т. Формування професійних компетентностей у психолога (спеціального, клінічного) у процесі навчання – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за 016 – Спеціальна освіта. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2021 рік. С.61-62.
4. Афузова Г. В. Психологічні особливості професійної спрямованості майбутнього психолога на корекційну підтримку дітей з психофізичними вадами: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 19.00.08. К., 2010. 21 с.
5. Кайріс О.Д. Студентська група як чинник набуття професійної компетентності / Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів : моногр. / авт. кол.; під наук. ред. Лозової О.М. – Вінниця : Віндрук, 2014. – С. 86-87.

Психологічні причини виникнення конфліктів лікаря-стоматолога та пацієнта в процесі лікування

Микола Наумець

*аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: naumetsmi@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0005-6524-115X*

З розвитком науково-технічного прогресу, більшість стоматологічних патологій вдається лікувати якісно та з хорошим довгостроковим прогнозом. Це забезпечується сучасними матеріалами, обладнанням, методиками та кваліфікованими спеціалістами. Разом з тим з'являються нові складності на які раніше ми не звертали достатню увагу, а саме на психологію взаємодії лікар-пацієнт. Конфліктність в стоматологічній практиці є наслідком байдужості до психологічних аспектів при наданні лікувальних послуг.

Тему міжособистісних конфліктів між лікарями та пацієнтами вивчали численні українські й іноземні науковці: В. Бойко, Ю. Колісник-Гуменюк, Є. Варлакова, С. Максименко, Р. Віч; проблеми у міжособистісній комунікації лікарів-стоматологів із пацієнтами досліджували Т. Алехова, А. Борисюк, Л. Лимар та С. Омельчук.

Фахівці з конфліктології вважають конфлікт виявом різниці в інтересах і вважають конфліктну взаємодію цілком нормальною та необхідною для коректного розвитку міжособистісної взаємодії. Конфліктна ситуація між лікарем та пацієнтом характеризується виникненням протиріччя й зіткненням особистісних тенденцій під час взаємодії лікаря та пацієнта у процесі лікування.

Сьогодні часті конфлікти в роботі лікаря стоматолога рідко мають серйозну медичну причину. В основному вони зумовлюються невдоволеністю пацієнта чи лікаря. Так, незадоволення пацієнта можуть бути викликані: зовнішнім виглядом виконаної роботи, довгими термінами виконання, незручним графіком запису, високою вартістю робіт, не належною комунікацією з лікарем, дискомфортом під час лікування. Невдоволеність лікаря, в свою чергу, зумовлюється: тривалим та вартісним навчанням, високою конкуренцією, надмірною або низькою завантаженістю робочого запису, високою відповідальністю здійснюваних маніпуляцій, тривалим вимушеним положенням тіла під час прийому пацієнтів, високим ступенем концентрації та напруженості уваги, зору і дрібної моторики рук, шкідливістю медичних препаратів та шумів з якими лікар контактує під час роботи, ризиками інфікування через контакт з біологічними рідинами, недостатньою оплатою виконуваних робіт.

Обидві сторони мають певний психологічний фон в якому вони починають комунікацію та подальшу взаємодію. Від комбінації різних психо-емоційних станів лікаря та пацієнта залежить результат лікування та взаємна задоволеність. Тому діагностування психо-емоційних станів пацієнтів, їх врахування при взаємодії, є однією із завдань лікаря-стоматолога. Це має важливе значення для

попередження можливих конфліктів.

Окрім того, слід враховувати, що лікарям доводиться спілкуватися з пацієнтами різного віку, виховання, соціального та фінансового стану, які мають неоднаковий рівень обізнаності з медичною сферою, і в цьому контексті треба бути чутливим до потреб і вподобань кожного хворого, з'ясовувати їхні внутрішні переживання, відчувати, наскільки вони довіряють лікарю, як ставляться до призначеного лікування, чи є прихильниками альтернативних підходів. Відповідно, значно зростає спільна відповідальність як лікаря, так і пацієнта за формування уявлення про причини виникнення хвороби та необхідний комплекс лікувальних і профілактичних заходів.

Отже, психологічні особливості взаємодії із пацієнтом відіграють важливу роль при виконанні лікарем стоматологом своїх обов'язків. Однією з таких особливостей є можлива конфліктність взаємодії лікаря та пацієнта. Причини цієї конфліктності часто пов'язані із неспівпадінням уявлень про лікувальний процес та його результати, психо-емоційним станом учасників лікувального процесу, а також зумовлюються віком, фінансовим станом й іншими соціальними та психологічними особливостями.

Список використаних джерел

1. Пірен М. І. *Деонтологія конфліктів та управління : навч.-практ. посіб.* / М. І. Пірен // Українська академія держ. управління при Президенті України, Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К. : УАДУ, 2001. – 378 с.
2. Бондарчук О. І. *Особистісна готовність майбутніх психологів до попередження конфліктів у професійній діяльності: сутність і умови розвитку* / О. І. Бондарчук // Вісник після-дипломної освіти : зб. наук. праць / ред. кол. В. В. Олійник (голов. ред.) [та ін.]. – 2014. – Вип. 12 (25). – С. 153–162.
3. Борисюк А. С. *Психологічні проблеми підготовки лікарів в сучасних умовах та шляхи їх вирішення* / А. С. Борисюк, Н. І. Зорій // Сучасні проблеми підготовки фахівців у вищих медичних та фармацевтичних навчальних закладах України : матеріали доповідей науково-методичної конференції (м. Луганськ, 26–27 жовт. 2000 р.) / за заг. ред. В. Г. Ковешнікова. – Луганськ : Луганський державний медичний університет, 2000. – С. 36–37.
4. Колісник-Гуменюк Ю. І. *Концептуальні основи формування професійно-етичної культури майбутніх медиків* / Ю. І. Колісник-Гуменюк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2011. – № 5. – С. 23–33.
5. Лимар Л. В. *Аналіз дослідження сформованості готовності до безконфліктної взаємодії з пацієнтами студентів-медиків* / Л. В. Лимар // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка / гол. ред. М. О. Носко. – Чернігів : ЧДПУ, 2010. – Т. 1, вип. 82. – С. 302–306. – (Серія «Психологічні науки»).
6. Максименко С. Д. *Синдром емоційного та професійного вигорання у лікарів* / Н. Ю. Максимова, С. Д. Максименко // Здоров'я України: медична газета (спеціалізоване видання для лікарів). – 2007. – № 23/1. – 68 с.
7. Демидович О. М. *Гендерні особливості готовності лікарів–стоматологів до продуктивної взаємодії в конфліктних ситуаціях* // Проблеми сучасної психології. 2018. Випуск 40 – С. 115–127.
8. Ю.Г. Коленко, О.В. Ліновицька, Г.Д. Малунова *Комунікативна компетентність майбутніх лікарів-стоматологів як необхідна складова оптимізації системи надання стоматологічних послуг* // Сучасна стоматологія 2019. Випуск 5 – С. 110–112.

Арт-терапія як вміння справлятися з негативними емоціями

Тетяна Лісніченко

магістр психології,

Державне підприємство «Державний дорожній науково-дослідний інститут імені М.П. Шульгіна, м. Київ, Україна,

e-mail: lisnichenk@ukr.net,

ORCID: 0000-0002-3188-1555

Арт-терапія належить до психотерапевтичних методів подолання не тільки негативних емоцій, але й відновлення внутрішнього балансу. Арт-терапія використовується під час роботи з дітьми та дорослими [1]. Успішна як метод у роботі психологів з подолання і корекції тривожного стану. В основі постає гармонізація розвитку особистості, здатність самовираження та урахування реальності [2].

У [3, с. 6] визначено що «Арт-терапія – це динамічна система взаємодії між учасником(дитиною, дорослим), продуктом його образотворчої творчої діяльності і арт-терапевтом (психологом, педагогом) в арт-терапевтичному просторі». Існує безліч технік для застосування у практиці [4]. В [4] проведено теоретичне аналізування сучасних напрямів арт-терапії та представлено різноманітні техніки для вирішення питань за допомогою арт-терапії. Під час подолання негативних емоцій таких як, наприклад «синдром негативного вигорання» активно використовується арт-терапевтичний метод для актуалізації зовнішніх та внутрішніх ресурсів особистості [5].

Метод арт-терапії є дуже дієвим у роботі з вимушеними переселенцями, оскільки цей метод допомагає справлятися зі стресами і травмами, викликаними війною, тощо [6, 7]. Відповідно до форм арт-терапії: активна чи пасивна та варіантів арт-терапевтичної роботи: індивідуальної та групової відбувається усунення нічних жахів і безсоння, почуттів тривожності тощо [8].

За видами арт-терапія поділяється на: музикотерапію, бібліотерапію, танцювальну терапію, малюнок, казкотерапію, лялькотерапію [9].

У процесі творчості (арт-терапії) відбувається перетворення негативних емоцій в позитивні. Знижується агресивний стан, відкриваються шляхи вирішення незрозумілих питань.

Список використаних джерел

1. Горшкальова Т. Арт-терапія як методи психокорекції та інноваційних психолого-педагогічних технологій особистості. *Грааль науки*, (10), 392–395. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.11.2021.078>.
2. Карапетрова О. В. Використання методів арт-терапії у роботі психолога з корекції тривожних станів особистості. *Вісник університету імені Альфреда Нобелі. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2020. № 2 (20). С.34–39 DOI: 10.32342/2522411520202204.
3. Льченко І. С. *Арт-терапія: навчальний посібник для студентів*. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. 150 с.
4. Калька Н., Ковальчук З., Одинцова Г. *Практикум з арт-терапії: навчально-методичний*

- посібник. Ч.2. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 148 с.
5. Бальбуза О. М. Використання методів арт-терапії у подолання «синдрому емоційного вигорання». *Арт-терапія в роботі психолога: інноваційні підходи* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Кропивницький, 20–27 квітня 2021 року / уклад. Молчанова О.М.; за заг. ред. Жосана О.Е. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2021. С. 17–22.
6. Сингаївська І. В. Психологічна допомога вимушеним переселенцям під час війни. Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: тези доповідей VI Всеукраїнських психологічних читань (Умань, 21 квітня 2023 р.). Умань: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2023. С.24–27.
7. І. Є. Токар, Г. О. Склярова. Особливості роботи зі страхами та тривожністю дітей-біженців за допомогою методів арт-терапії. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції*. К.: Університет «КРОК», 2022.
8. Авер'янова. *Арт-терапія як засіб реабілітації учасників бойових дій в умовах російсько-українського збройного конфлікту. Українство в сучасному світі. Українознавчий альманах. Випуск 26. DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2020.26.1>.*
9. Мушкевич М. І. *Основи психотерапії : навч. посіб / М. І. Мушкевич, С. Є. Чагарна ; за ред. М. І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.*

Особливості переживання почуття провини у жінок, які виїхали за кордон і які залишились в Україні після початку повномасштабної війни

Олена Ворожейкіна

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: e.vorozheikina@ukr.net*

Амінет Апішева

*к. психол. н., доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: amineta@krok.edu.ua,
ORCID: 0000 0002 1311 0255*

Психологічні проблеми, викликані повномасштабною військовою агресією Росії проти України, є актуальним і недостатньо вивченим питанням. Науковці приділяють увагу проблемам адаптації українців до ситуації війни, вивчають психологічні наслідки травматизації війною, психологічні особливості переживання горя під час воєнних дій, основні стратегії підтримки та збереження психічного здоров'я в умовах війни [1; 2].

Провина – почуття, переживання якого українцями загострилось після початку повномасштабного вторгнення. Дослідження свідчать, що більшість внутрішньо переміщених осіб стикаються із синдромом виживання, одним з симптомів якого є почуття провини [3]. Дослідження психоемоційного стану переселенців в умовах іншої країни свідчать про високі показники за шкалою «почуття провини» [4].

Переживання почуття провини – складне, багатовимірне, динамічне явище, що належить одночасно до емоційної та особистісної сфер [5]. Провина – адаптивне почуття, необхідне для підтримання зв'язків і для повноцінного життя загалом. У деяких випадках провина може бути неадаптивною та ірраціональною. Виділяють чотири типи ірраціональної провини: провина відділення, провина вцілілого, провина гіпервідповідальності, провина ненависті до себе [6].

Емпіричне дослідження полягало у вивченні особливостей переживання почуття провини у жінок в Україні та жінок, які виїхали за кордон після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. Обрані інструменти для емпіричного вивчення переживання почуття провини:

1. Опитувальник міжособистісної провини (Interpersonal Guilt Questionnaire), автори Дж. Вайсс, Л. О'Коннор та інші. Його використано для вимірювання різних типів ірраціональної провини.

2. Методика Дембо–Рубінштейн, модифікована для вивчення процесуальних характеристик переживання почуття провини І. Анановою. За допомогою цієї методики було визначено процесуальні характеристики переживання почуття провини: тривалість переживання, його важкість, інтенсивність, частоту та легкість виникнення, а також звичність та обґрунтованість переживання [5].

3. Анкета, за допомогою якої визначався вік жінки, наявність в неї

неповнолітніх дітей, її місцеперебування на момент заповнення анкети.

Вибірку склали 60 респонденток віком від 20 до 70 років, з них 30 жінок – ті, які залишились в Україні, 22 жінки – ті, які виїхали за кордон після початку повномасштабної війни, 8 жінок виїжджали за кордон і повернулись в Україну на момент проведення дослідження. Респондентки заповнювали роздруковані анкети в м. Одесі, а також онлайн за допомогою гугл-форми.

Основна стратегія дослідження – порівняння середніх арифметичних значень (μ) показників різних видів ірраціональної провини та процесуальних характеристик переживання почуття провини у різних групах жінок.

Було визначено такі пари груп:

- жінки, які залишились в Україні після 24 лютого 2022 року – жінки, які виїхали за кордон після 24 лютого 2022 року;
- у кожній з цих основних груп виділено підгрупи: жінки, які мають неповнолітніх дітей – жінки, які не мають неповнолітніх дітей.

Загалом за вибіркою визначено три групи жінок за віком: 27-35 років (19 респонденток), 36-50 років (30 респонденток), 51-70 років – 10 респонденток. Анкета однієї респондентки віком 20 років не увійшла до цих груп через значну різницю у віці між нею та іншими жінками у групі.

Середні арифметичні (μ) показників у різних групах порівнювались із застосуванням U-критерію Манна – Уїтні. У результаті дослідження було виявлено низку статистично значущих відмінностей між групами.

Відмінності є статистично значущими для показника провини ненависті до себе у парі «наймолодші – старші». Жінки вікової групи 27-35 років мають вищі показники провини ненависті до себе, ніж жінки вікової групи 51-70 років ($U=49$; $U_{\text{крит.}}=52$; $p<0,05$).

Відмінності у процесуальних характеристиках переживання провини у жінок з різних вікових груп є статистично значущими для тривалості переживання почуття провини у парі «середні – старші». Жінки вікової групи 36-50 років мають вищі показники тривалості переживання, ніж жінки вікової групи 51-70 років ($U=85,5$; $U_{\text{крит.}}=87$; $p<0,05$).

У групі респонденток, які виїхали з України, жінки, які мають неповнолітніх дітей, мають вищі показники провини гіпервідповідальності, ніж ті, що не мають неповнолітніх дітей ($U=20,5$; $U_{\text{крит.}}=24$; $p<0,05$), а також мають вищі показники звичності переживання почуття провини ($U=14,5$; $U_{\text{крит.}}=19$; $p<0,01$) і вищі показники значущості цього переживання ($U=22,5$; $U_{\text{крит.}}=24$; $p<0,05$).

Отже, порівнявши показники ірраціональної провини та процесуальні характеристики переживання почуття провини у жінок, які залишились в Україні після початку повномасштабного вторгнення, і жінок, які виїхали за кордон, доходимо висновків, що статистично значущими є відмінності між групами жінок за віком та за наявністю/відсутністю неповнолітніх дітей, а не за їх місцем перебування. Означені особливості можуть бути враховані під час психотерапевтичної роботи, зокрема при організації групових психотерапевтичних зустрічей, спрямованих на роботу із переживанням

почуття провини. Формуючи склад таких груп для жінок, варто враховувати гомогенність не лише за чинником місцеперебування, а насамперед за віком і наявністю неповнолітніх дітей.

Список використаних джерел

1. Предко В., Предко Д. *Особливості психічного стану українців в умовах війни. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія. Випуск 3 (56). 2022. С. 78–84.*
2. Сингаївська І.В. *Адаптація вимушених переселенців за кордоном під час війни. Вектори соціальної, організаційної та економічної психології. К. : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. С. 252–255.*
3. Романова І. В., Балабанова К. В., Гуменникова Т. Р. *До питання вибору шляхів психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО). Габітус. Випуск 48. 2023. С. 141–145.*
4. Педоренко В. М. *Особливості психоемоційного стану переселенців в умовах іншої країни (на прикладі Німеччини). Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія. Випуск 5. 2022. С. 5–10.*
5. Ананова І. В. *Особистісні та процесуальні особливості переживання почуття провини : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Київ, 2016. 242 с.*
6. O'Connor L. E., Berry J. W., Weiss J. etc. *Interpersonal guilt: the development of a new measure. Journal of Clinical Psychology. 1997. V. 53. № 1. p. 73-89.*

Принципи благополуччя

Давид Шамоев

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
email: shamoievdn@krok.edu.ua*

Ольга Васильченко

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
email: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0716-3430*

При аналізі психологічного благополуччя визначили основні принципи: виявлення позитивного характеру, оцінка рівня задоволеності життям, наявність цілей у житті, а також розгляд когнітивного та емоційного рівнів.

Психологічне благополуччя виявляється в позитивному функціонуванні, що виражається у переживанні щастя та задоволення в особистому житті.

Підхід до теорії емоцій зорієнтований на контроль та розуміння, де позитивні емоції сприяють позитивним змінам і глибшому розумінню.

Фізична та соціальна активність, інтелектуальна та творча діяльність значно підвищують самопочуття, діючи як ключові регулятори психічного досвіду.

Суб'єктивне благополуччя впливає на міжособистісну ефективність та продуктивність діяльності, залишаючи глибокий слід у підсвідомості та формуючи суспільну свідомість [1].

Психологічне благополуччя розглядається як суб'єктивний та об'єктивний аспекти, тісно пов'язані з вищим самовираженням, мотиваційною сферою та позитивним впливом на життя та психічне здоров'я [2.]

Встановлено тісний зв'язок між феноменами психологічного благополуччя та самодостатності. Дослідження структури психологічного благополуччя на основі десяти компонентів виявило кореляції із всіма структурними компонентами самодостатності.

З'ясовано численні кореляції між параметрами психологічного благополуччя та самодостатності, що свідчить про значущий вплив цих явищ в аспекті соціально-економічних відносин, активної життєдіяльності, екзистенції, світогляду та ціннісних складових. Психологічно благополучна особистість характеризується як самодостатня, незалежна та альтруїстично спрямована, відсутня ворожнеча та цинізм до оточуючих. Важливо відзначити, що у деяких випадках самодостатність може викликати негативні наслідки, такі як відсутність соціальних контактів та збереження себе, що може призвести до внутрішньої тривоги та розвитку невротичних станів. Однак, загалом слід наголосити на тому, що самодостатність сприяє підтримці психологічного благополуччя та надає можливості для різностороннього розвитку, пізнання себе та своєї природи, роблячи особистість більш милосердною. В подальших дослідженнях в цьому напрямку слід шукати в конкретизації взаємовпливів психологічного

благополуччя та самодостатності, а також у виявленні типів психологічного благополуччя в контексті проявів самодостатності як ресурсів чи перешкод особистісного розвитку [3].

Психологічне здоров'я є особистим капіталом, який гарантує високу якість життя та служить фундаментом для самореалізації та щасливого існування. Соціально-психологічна реабілітація сприяє збереженню та розвитку цього капіталу, сприяючи активному життєтворенню та досягненню здорового способу життя, спрямованого на саморозвиток і самореалізацію.

Почуття психологічного благополуччя визначають як функцію радості чи щастя, що переживає людина, а задоволеність життям виступає важливим компонентом цього благополуччя. Важливо відзначити, що щастя, благополуччя і психологічне здоров'я визначаються передусім позитивними відносинами у значущих спільнотах, цілісністю, самореалізованістю, креативністю та стресостійкістю, а не економічними чинниками. У складних умовах суттєвим чинником підвищення благополуччя є зменшення хронічної травматизації, що вимагає припинення війни та її травматичних наслідків [4].

Список використаних джерел

1. Каменюк Т. Психологічне благополуччя як індикатор позитивного функціонування особистості. *Grail of Science*, 2022, (14-15), 561. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.27.05.2022.101>.
2. Каргіна Н. В. Основні підходи до вивчення психологічного благополуччя особистості: теоретичний аспект. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2015. №3. С.48-55.
3. Каргіна Н. В. Самодостатність як ресурс психологічного благополуччя особистості. *Наука і освіта*. 2017. №7. С.76-82.
4. Каменюк Т. Психологічне благополуччя як індикатор позитивного функціонування особистості. *Grail of Science*, 2022, (14-15), 562. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.27.05.2022.101>.

Причини вибору професії

Анна Трофименко

*студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: trofymenkoay@krok.edu.ua*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Проблемою вибору професії займалися багато дослідників. Із відомого розмаїття підходів у визначенні чинників вибору професії особливої уваги, на нашу думку, заслуговує класифікація М. Вебера, за якою соціальні дії, яким є і соціально-професійний вибір, розмежовуються на цілераціональні соціально-професійні вибори, в основі яких лежить очікування певної поведінки, предметів зовнішнього світу та інших людей і які використовують певні «вимоги» та «засоби» для досягнення раціонально визначеної та добре продуманої мети, та ціннісно-раціональні вибори, що ґрунтуються на цінності певної поведінки, незалежно до чого вона призведе. Цілераціональні вибори мотивуються майбутнім, перспективами та конкретними цілями людини, тоді як ціннісно-раціональний вибір є лише засобом досягнення інших цілей. Запропонована Вебером класифікація соціальної дії, звичайно, не дає всіх варіантів орієнтації дій [1].

Значний вплив на вибір професії має інформаційне поле, в якому перебуває конкретна людина. А мотиви виборів, своєю чергою, впливають на активність суб'єкта в пошуках інформації. Сама здатність людини виділяти в оточуючому світі сукупність значущих об'єктів та ситуацій дає змогу успішно здійснювати ситуацію вибору: зовнішній світ конкретизується, утворює індивідуальний світ на основі сформованих потреб, які і є причинами вибору. Сформовані потреби поширюють свою значущість на різні об'єкти (ситуації, події), і тому людина може задовольнити одну й ту саму потребу за рахунок різних об'єктів середовища та в різних ситуаціях. Багаточисленні вибори, які здійснює Людина, є вибором засобів і способів для задоволення потреб. Мотив формується на основі актуальних потреб та особливості ситуації. Сукупність потреб особистості і реальних ситуативних умов є тим основним чинником, який впливає на вибір діяльності суб'єкта. Вибір життєвого шляху обмежується реальними обставинами, людина далеко не завжди приймає рішення вільно, буває так, що те чи інше рішення вона має робити під тиском обставин. Ступінь вільного особистісного вибору пов'язаний із рівнем суспільного розвитку [2; 3].

Сформованість потреб індивіда реалізується в конкретних умовах його життя. Самоформування потреб пов'язано з особливостями життєдіяльності людини, з ними пов'язана і їх реалізація, але обмежує певною мірою їх пошук.

При вивченні мотивації вибору професії людиною розрізняють:

1. Її рівні – соціальний та внутрішній (внутрішньо усвідомлювані та неусвідомлювані спонуки).

2. Її ставлення до діяльності – «зовнішня» та «внутрішня» мотивація [4].

Отже, доходимо висновку, що вибір професії, з психологічної точки зору, тісно пов'язаний з наявністю внутрішньої мотивації вибору. Виходячи із зазначеного, для переведення зовнішньої мотивації на внутрішній рівень важливим завданням є вивчення особливостей формування мотивації вибору професії і факторів впливу на вказаний процес.

Мотивація вибору професії формується під впливом соціальних та внутрішніх факторів, вона здійснюється з урахуванням минулого досвіду та з позицій очікуваного майбутнього, в її побудові значну роль відіграють емоційні, пізнавальні та вольові компоненти. Значення дослідження особливостей формування мотивації обґрунтовується положеннями про взаємозв'язок мотивації з професійним навчанням та процесами професіоналізації особистості і спрямовується на виділення тих чинників, які забезпечують ефективність даних процесів з метою впливу й управління їх формуванням під час професійної орієнтації [5].

Саму ж послідовність етапів вибору професії можна подати таким чином:

1. Виникнення проблеми, її суб'єктивне розуміння та ставлення до неї.

2. Оцінювання можливих варіантів її розв'язання.

3. Вибір оптимальної альтернативи та визначення її суб'єктивних афективно-когнітивних критеріїв.

4. Формування психологічної готовності до її прийняття, що забезпечує узгодження внутрішніх структур і зовнішньої необхідності.

5. Здійснення вибору.

Психологічний механізм детермінації вибору професії, таким чином, представлено через співвіднесення мотиву й мети. Оскільки мета є особистісним утворенням, пов'язаним із мотивами, здібностями людини та вимогами, що поставлені перед нею, при перевазі компонентів «треба» вона буде нечіткою, недостатньо конкретною чи неповною. Це впливає з того, що наявні якісна своєрідність мотивації, сила, стійкість залишатимуться низькими, оскільки дане досягнення не є внутрішньо необхідним.

Список використаних джерел

1. Радчук Г. К. *Особистісне та професійне самовизначення як чинник професійного становлення особистості. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. Вип. 5.*
2. Сингаївська І. В. *Психологічні особливості узгодження особистісних і суспільних вимог до професійної успішності викладача. Проблеми сучасної психології. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 30. 2015. с. 574–588.*
3. Maslow A. *Theory of Human Motivation. Psychological Review, 1943, Vol. 50. P. 370–396.*
4. Моргун В. Ф. *Багатовимірна теорія особистості про світогляд людини в контексті*

інваріанту просторово-часових орієнтацій. Психологія і особистість. 2015. Вип. 2 (1). С. 23–44.

5. Артемов В. Ю., Сингаївська І. В. Особливості процесів прийняття рішень в умовах невизначеності. Вчені записки Університету «КРОК», 2022. № 1 (65). С. 149–163.

Психологічні особливості прояву самостійності молодших школярів

Ірина Лисогорко

студентка кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: i.lysogorko@gmail.com

Ірина Сингаївська

кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: irinas@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0001-6802-0081

Одним із умінь, яким треба навчити дитину, є самоорганізація – усвідомлена та раціональна організація своєї діяльності. Це вміння дитини без зовнішнього контролю, допомоги і стимуляції з боку дорослого організувати свою діяльність і досягати поставлених цілей. Розвиток самоорганізації пов'язаний із формуванням у дитини в молодшому віці важливого психічного новоутворення – довільності психічних процесів [1]. На цьому етапі дитина набуває здатності: сприймати та розуміти завдання; планувати свою діяльність; здійснювати самоконтроль діяльності та самооцінку.

Одним із завдань сучасного реформування системи освіти є створення необхідних умов для розвитку в учнів навичок самообслуговування, стимулювання їх самореалізації, творчого самовдосконалення, професійного самовизначення, тобто розвитку самостійності як інтегральної властивості особистості. Самостійність молодшого школяра – умова успішного розвитку його особистості, основа активності в пізнавальній діяльності та інших сферах життя. Психологи розуміють самостійність як волюву властивість особистості, здатність систематизувати, планувати, регулювати та активно здійснювати свою діяльність без постійного керівництва та практичної допомоги ззовні. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить як про актуальність проблеми самостійності для педагогічної практики та інтерес до її дослідження з боку вчених, так і про недостатню теоретичну та експериментальну розробленість питання у психології [2; 3].

Рекомендації вчителям для успішного розвитку самостійності молодших школярів є важливими для успішного процесу навчальної діяльності:

1. Ігри мають велике значення для розвитку спонукальної сфери молодшого школяра, в тому числі й для розвитку свідомого бажання вчитися. Проведення уроків за допомогою поєднання ігрової діяльності, наприклад різносторонні квести поєднані з темою навчання на уроці вдосконалить якість роботи задля збереження цікавості учнів.

2. Молодшим школярам властива потреба в русі, вона залишається такою сильною, як і в дошкільників. Часто вона заважає їм зосередитись на занятті. Стримуючи себе на уроці, вони нерідко проявляють особливу рухливість на перерві, що втомлює молодших школярів і знижує працездатність на наступному

занятті. Доцільним вчителям застосовувати фізкультхвилинок на уроках, розминка пальчиків та тіла, ігрові форми навчання в колі з м'ячем або тематичні рольові ігри. Влаштувати раз на місяць рефлексійні походи до лісу, замість уроків.

3. Особливо значущою для подальшого розвитку уяви молодшого школяра є потреба у зовнішніх враженнях. На початку навчання вона є головною рушійною силою розвитку. Тому варто частіше планувати екскурсії поза межами школи до наукових музеїв, бібліотек, художніх виставок.

4. В учнів початкових класів активно удосконалюються навички усного мовлення. Розширюється словниковий запас внаслідок постійного спілкування з дорослими й однолітками, вони оволодівають все складнішими граматичними структурами. Важливо вчителю вчити молодших школярів роздумувати вголос, словесно відтворювати думки і виражати в словах процес та отриманий результат розв'язування задач і виконання вправ [4; 5].

Рекомендації батькам для у вихованні самостійності молодших школярів:

1. Створіть розпорядок дня та обов'язкові правила. Діти потребують балансу між розпорядком і свободою – це сприяє розвитку в них самостійності. Чим більше ви дозволяєте дитині самотужки клопотатися про неї саму, тим більш незалежною вона стане. Запропонуйте дитині складати її одяг у кошик для прання й самостійно одягатися вранці; дозвольте їй самій обирати собі страву на сніданок і самостійно накладати собі їжу в тарілку; залишайте столові прибори та одяг дитини на нижчому рівні, щоб вони завжди були доступні для неї. Обговорити правила, які не можна порушувати, наприклад ті, які стосуються безпеки життя. І обов'язково надати дитині створити власні правила, які є для неї цінними.

2. Невдача – це ще не кінець. Невдачі не страшні. Необхідно дати дитині змогу робити помилки, як би це не здавалося складним для вас. Вона матиме зі своїх помилок важливі життєві уроки, причина - наслідок. Наприклад, дитина може несерйозно ставитися до виконання домашніх завдань і стикнутися з наслідками в школі; така ситуація – це просто частина навчального процесу, що нагадує дитині про необхідність виконання домашнього завдання наступного разу; не сваріть дитину, якщо вона розлила молоко наливаючи його в склянку або та склянка могла розбитися. Нехай вона спочатку сама почне прибирати, а потім допоможіть їй витерти розлите молоко та скло, скажіть, що це нормально не бути ідеальним у всьому, кожному ситуацію можна виправити.

3. Дозвольте дитині виявляти наполегливість. Давайте дитині змогу відстоювати її свою думку. Якщо в сім років дитина не має шансу відстояти власну думку, у підлітковому віці вона підтакуватиме комусь з однолітків-лідерів замість того, щоб шукати свою позицію. Якщо такого результату ви не бажаєте, забороніть собі карати дитину за непокору, замість того говоріть з нею, слухайте її, поважайте її позитивні та негативні емоції до тої чи іншої ситуації. Коли ви йдете з дитиною в ресторан, дозвольте їй самій замовляти їжу; заохочуйте дитину вирішувати, що вдягнути перед виходом на вулицю; дозвольте їй самій

визначити час для того, щоб вивчити уроки [6].

4. Пропонуйте ідеї, але не втручайтеся. Якщо ви бачите, що дитина пробує знайти рішення проблеми, але не виходить, дайте їй час, не намагайтеся відразу ж їй допомогти. Натомість можна зробити наступним чином: рекомендуйте дитині ідеї, як вирішити проблему, але не втручайтеся, щоб вирішити проблему за неї; дозвольте дитині самій знайти вихід із ситуації; ви можете бути приємно здивовані, побачивши, як дитина придумала оригінальне рішення, підтримайте його.

Список використаних джерел

1. Гончарук П.А., Сингаївська І.В. *Загальна психологія: Пропедевтика (модульний підхід): Навч. посібник для студ. ВНЗ. К.: Університет економіки та права «КРОК», 2009. 220 с.*
2. Кравчук Л. В. *Розвиток пізнавальної активності молодших школярів. Сучасна школа України. 2012. №2. С. 24–28.*
3. Сингаївська І. В. *Психологічні особливості прогнозування моральної поведінки в молодшому шкільному віці [Текст] : дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07. АПН України, Ін-т психології. К., 1993. 149 с.*
4. Бітяпова М. Р., Азарова Т. В., Земських Т. В. *Професія – школяр. Програма формування індивідуального стилю пізнавальної діяльності у молодших школярів: навчально-методичний посібник для шкільних психологів і педагогів: Генеза, 2000. 108 с.*
5. Сухомлин Л. *Форми активізації пізнавальної діяльності молодших школярів. Сучасна школа України. 2009 № 9. С. 49–60.*
6. Петрунько О.В. *Батьки і діти: типові помилки виховання. Практичний психолог: дитячий садок, 2014. № 4. С. 25–32.*

Особливості гендерних стереотипів молоді

Карина Пінчук

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PinchukKV@krok.edu.ua*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Гендерні стереотипи (англ. Gender stereotypes) – сформовані культурою та розповсюджені в ній узагальнені переконання про те, якими є і як поведуться люди різних статей (чоловіки та жінки). Тісно пов'язані з гендерними ролями (наборами очікуваних зразків поведінки (норм) для чоловіків та жінок) і лише певною мірою ґрунтовані на біологічних відмінностях статей, гендерні упередження служать для підтримки й відтворення гендерних ролей і сприяють підтримці гендерної нерівності та сексизму. Викорінення таких явищ, як сексизм та стереотипізація, є актуальним питанням, оскільки саме на основі застосування гендерних стереотипів та упереджень виникає гендерна нерівність, яка є масштабною суспільною проблемою.

Соціальна активність та емоційний стан молоді вважаються ключовими показниками прогресу суспільства. У сучасний період збільшилася увага молодих людей до вивчення та розуміння гендерних відносин, стереотипів, що впливають на ці відносини, а також до можливості коригування цих стереотипів. Зростання інтересу до інтимно-гендерних ролей, домашніх обов'язків та поняття шлюбу свідчить про актуальність цих питань серед молоді [1; 2; 3].

Проте, консервативне суспільство нав'язує чоловікам правила – бути мужніми, багато заробляти, не носити яскравий одяг, бути сильними й не мати права показати свої емоції. Жінкам нав'язується роль берегині, слабкої статі, надмірної емоційності тощо. Незважаючи на те, що молодь має значний рівень усвідомленості щодо проблем гендерної рівності, боротьби з гендерними стереотипами та сексизмом, ці питання залишаються надзвичайно актуальними. Навіть при наявності законодавчих гарантій рівних прав для чоловіків та жінок у нашій країні, у повсякденному житті, на робочому місці та в навчальних закладах майже кожна особа зіштовхується з намаганням нав'язати гендерні ролі та поширеними висловлюваннями, які містять елементи сексизму. Не можна заперечувати той факт, що гендерні стереотипи впливають на спосіб життя сучасної молоді через різні канали впливу, такі як сімейна гендерна соціалізація, реклама, соціальні мережі та інше. Ці чинники мають значний вплив на вибір професійного шляху, задоволення потреб, адаптацію норм і правил поведінки для прийняття в суспільстві. Гендерні стереотипи можуть впливати на те, як молоді люди сприймають себе і формують свою самоідентифікацію. Вони можуть

визначати, які якості, риси характеру чи здібності вони вважають прийнятними для своєї статі. Це може вплинути на самопізнання, самоприйняття та розвиток особистості. Також, гендерні стереотипи можуть обмежувати можливості розвитку особистості, оскільки молоді люди можуть відчувати тиск адаптуватися до встановлених гендерних ролей і очікувань, замість того, щоб розвивати свої унікальні потенціали та інтереси [4; 5; 6; 7].

До прикладу також можна взяти актуальність питання самореалізації, молоді люди прагнуть бути унікальними особистостями, проживати своє життя згідно зі своїми власними стандартами й відповідно до власних бажань та мрій. Тому вибір способу життя сучасної молоді повинен ґрунтуватися на їх вільному виборі, а не на упереджених гендерних стереотипах або соціальних нормах.

Отже, можна з впевненістю стверджувати, що важливість гендерної освіти на різних стадіях формування молоді й розвитку гендерної компетентності є очевидною. Одночасно традиційні гендерні стереотипи, такі як уявлення про жінок як берегинь домашнього затишку чи уявлення про сильних чоловіків та емоційну природу жінок, не відповідають сучасним потребам особистості та реальності загалом.

Список використаних джерел

1. Літвінова О. Вплив гендерних стереотипів на спосіб життя сучасної молоді. URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2008_15/sb15_47.pdf.
2. Невейкіна Г. Основні аспекти гендерної соціалізації молоді в умовах нової соціокультурної реальності. *The 16th International scientific and practical conference "Methods of solving complex problems in science" (April 25-28, 2023) Prague, Czech Republic. International Science Group. p. 422-425.*
3. Павлюк О., Чорний Д., Бубнєнкова О., Кулик Ю. Місце гендерних стереотипів у світогляді сучасних студентів. *Інноваційні процеси і їх вплив на ефективність діяльності підприємства: тези учасників Вісімнадцятої науково-практичної конференції студентів закладів вищої та фахової передвищої освіти Укркоопспілки. Частина 3. К. : НМЦ «Укоопосвіта», 2021. С. 49–53.*
4. Євченко О. Результати опитування щодо поширення гендерних стереотипів серед молоді Житомирської територіальної громади. URL: <https://zt-rada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1626074168.pdf>.
5. Степаненко С. Гендерні стереотипи молоді Хмельницького. *Сучасне українське студентство: проблеми та ціннісні орієнтації. Тези доповідей XII Всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих вчених (21 березня 2019 року). Хмельницький. С. 91–95.*
6. Федорець С. Б., Сингаївська І. В. Вивчення гендерних особливостей менеджменту в умовах державної служби. *Актуальні питання сучасної науки та практики: матеріали Науково-практичної конференції (15 листопада 2018 року, м. Київ). К.: Університет «КРОК», 2018. С. 570–572.*
7. Radosavljević Dragana, Singaevska Irina, Panagopoulos Alexios. *Ženski menadžment – opasnost ili šansa? Application of new technologies in management ANTiM-2016: 5 th International Conference. Volume 2. Belgrade: Education Council of Faculty of Business Studies and Law, 2016. С. 263–270.*

Особливості комунікативних практик особистості

Олена Літвінова

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: elena.schastlivaya.1112@gmail.com*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Здійснення соціального діалогу вкрай необхідне для соціокультурного, політичного та економічного життя України. Етично правильно побудоване спілкування у будь-якому професійному середовищі сприяє зростанню темпів розвитку, згуртуванню колективу, досягненню поставлених цілей та високих результатів.

В останні роки з'явився ряд наукових праць, в яких досліджуються проблеми спілкування і взаємодії як в цілому, так і в управлінській сфері зокрема. Так, проблему компетентностей в управлінському спілкуванні в своїх роботах аналізують О. Бондарчук, Л. Карамушка, О. Креденцер, К. Терещенко та інші [1].

Характеристика комунікативної особистості передбачає виявлення таких основних параметрів: мотиваційного (визначається комунікативними потребами), когнітивного (формується під час набуття пізнавального досвіду індивіда; здібність сприймати свою мовну свідомість, а також усвідомлювати й адекватно оцінювати мовну свідомість партнера); функціонального (характеризується комунікативною компетенцією, яка насамперед передбачає володіння вербальними й невербальними засобами, уміння вдало добирати комунікативні засоби під час комунікації, формулювати висловлювання та дискурси відповідно до норм вибраного комунікативного коду й правил мовленнєвого етикету; така компетенція зумовлена знаннями про навколишній світ, соціальними цінностями, здібністю адекватного сприйняття інформації та актуалізується зважаючи на конкретні соціальні умови комунікації) [2].

При формуванні комунікативної компетентності слід опиратися на такі категорії: зміст мовлення (новизна, актуальність, конкретність, цільова спрямованість), структура мовлення (тривалість звучання, використання термінів, дублетів, знання термінів та елементів), комунікативна вправність (інформативність, правильність, логічність, точність, чистота, доречність, виразність), звукове оформлення (орфоепічні норми, морфологічний та синтаксичний аспекти), практична спрямованість (акцентування на потрібній інформації, переконливість, ясність викладу), імідж (професіоналізм, ставлення до учнів, колег, ерудованість, емоційність, стиль мовлення). Мовленнєва діяльність – це об'єктивний процес, оскільки він стосується носіїв мови, і

водночас – це суб'єктивний процес, який реалізується завдяки мовленню суб'єкта [3].

Структурні компоненти комунікативної компетентності:

1. Проведення публічних виступів – вміння встановлювати контакт з аудиторією, передавати інформацію та отримувати зворотній зв'язок; здатність чітко, послідовно, структуровано та зрозуміло викладати власну позицію; уміння застосовувати прийоми ораторського мистецтва.

2. Комунікація та взаємодія – вміння визначати зацікавлені і впливові сторони та розбудовувати партнерські відносини; здатність ефективно взаємодіяти – дослухатися, сприймати та викладати думку; вміння публічно виступати перед аудиторією; здатність переконувати інших за допомогою аргументів та послідовної комунікації.

3. Ведення ділових переговорів – уміння підготувати взаємовигідні варіанти співпраці, вирішення питання; уміння визначати інтереси сторін, аналіз їх сильних та слабких позицій; уміння побудови аргументації та контраргументації.

4. Обґрунтування власної позиції – здатність правильно розставляти акценти та аргументувати позицію; вміння правильно формулювати тези; вміння використовувати прийоми, методи порівняння і узагальнення, доведення аргументів прикладами.

5. Ведення діалогу – здатність чути та сприймати думки та погляди інших учасників діалогу; спрямованість на відкрите прийняття рішення, яке є найбільш прийнятним для усіх учасників діалогу, враховує озвучені ними інтереси та потреби; орієнтація на представлення різних поглядів та думок на предмет обговорення; здатність брати відповідальність за керування процесом діалогу.

6. Управління конфліктами – орієнтація на припинення конфліктної ситуації, вибір оптимальної стратегії розв'язання конфлікту; спрямування на досягнення спільних цілей та врахування інтересів усіх учасників, об'єктивне обговорення проблемних питань; керування своїми емоціями, розуміння емоцій учасників; орієнтація на запобігання конфліктних ситуацій [4].

Саме знання мови є одним із компонентів професійно-комунікативної підготовки. Результатом породження усного мовлення є говоріння, а сприйняття та розуміння мовлення – слухання.

Для методологічного вивчення феномену комунікації використовується комплекс методик, логічне поєднання яких здатне всебічно охарактеризувати особливості взаємодії та ділового спілкування у колективі у різних спектрах його дослідження:

1. Методика аналізу комунікативних характеристик та моделей спілкування особистості – методика комунікативного контролю М. Шнайдера.

2. Методика аналізу залежності взаємин у групі від стилю керівництва та спілкування керівника – методика визначення стилю керівництва трудовим колективом В. Захарова та А. Журавльова.

3. Методика аналізу соціально-психологічного клімату трудового колективу – методика соціально-психологічної самооцінки колективу О. Немова.

4. Методика аналізу властивостей особистості, що обумовлюють перешкоди для взаємодії та спілкування у колективі – методика соціально-психологічної діагностики схильності до конфліктної поведінки К. Томаса [5].

Комунікативні практики особистості можуть бути дуже різноманітними і впливати на спроможність ефективно спілкуватись з оточуючими.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О. І., Карамушка Л. М., Брюховецька О. В., Сингаївська І. В. *Формування психологічної компетентності керівників освітніх організацій в умовах післядипломної педагогічної освіти*. К. : Наук. світ, 2012. 190 с.
2. Бутузова Л. П., Кузьмінський Я. В. *Комунікативна компетентність майбутнього педагога*. Житомир. 2023. С. 58–62.
3. Грибан Г. П. *Професійно-комунікативна компетентність, як одна з вимог формування особистісного сучасного тренера*. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Вип. 3К (162). 2023. С. 107–113.
4. Вишневська Ю. В. *Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування через призму соціального діалогу*. С. 40–45. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.87.6>.
5. Сингаївська І. В., Архипчук І. В. *Особливості дослідження взаємодії та ділового спілкування в колективі фінансової служби організації*. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2022. № 3-4 (27). С. 142–148. <https://doi.org/10.31108/2.2022.3.27.14>.

Психологічна допомога при психосоматичних проявах

Дмитро Шевчук

магістрант кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: shevchur@gmail.com

Ірина Сингаївська

кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: irinas@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0001-6802-0081

Психосоматика – це галузь, яка вивчає взаємозв'язок між психічним станом людини та її фізичним здоров'ям. Вона досліджує, як емоції, стрес та інші психологічні фактори можуть впливати на фізичний стан організму. Історія психосоматики сягає глибоко в минуле і її розвиток пов'язаний з розумінням тісного зв'язку між душею та тілом.

Ідеї психосоматики мають свої корені в античних культурах. Великі філософи, такі як Гіппократ, Платон, Гален, Арістотель, Демокріт висловлювали думку про те, що фізичне здоров'я пов'язане з розумом та емоціями. Проте справжній прорив у цій області відбувся у 20-му столітті, де вона отримала наукову визнаність.

Психотерапевти, такі як Зігмунд Фрейд і Карл Юнг, вивчали вплив психіки на фізичне здоров'я. Інші вчені розглядали роль стресу та емоцій у виникненні хвороби.

Одним з перших термін «психосоматичний» у 1818 році використав лікар Йоган-Крістіан Гейнрот (Хейнрот, Heinroth). А у 1822 році Якобі (Jacobi) доповнив цю галузь поняттям «соматопсихічний». У наш час цей підхід поширився у 20-50-х роках ХХ століття.

Далі термін "психосоматика" був введений в 20-ті роки 20-го століття. Американський лікар і психотерапевт Франц Александер використовував цей термін для опису взаємозв'язку між психікою та фізичним станом людини. Він стверджував, що емоції та стрес можуть викликати фізичні симптоми, і це стало базою для подальших досліджень у галузі психосоматики, яка вивчає широкий спектр питань, включаючи взаємодію між психікою та хронічними захворюваннями, вплив стресу на імунну систему та ефективність психотерапії при лікуванні фізичних хвороб. Пізніше даною тематикою займалися Ф. Гегель, І. Сеченов, Г. Фехнер, В. Бехтерев, Є. Хомська.

Психосоматика є важливою галуззю, яка сприяє розумінню того, як наш внутрішній стан впливає на фізичне здоров'я. Дослідження в цій області не тільки розширюють наші знання про організм людини, але й дають підстави для розробки ефективних методів лікування, об'єднуючи психотерапію та медицину.

Згідно з основним постулатом психосоматики, в основі лежить реакція на емоційне переживання, що супроводжується функціональними змінами і

патологічними порушеннями в органах. Відповідна схильність може впливати на вибір органу або системи, що вражаються. У рамках психосоматики досліджувалися і досліджуються зв'язки між характеристиками особистості (конституційні особливості, риси характеру і особистості, стилі поведінки, типи емоційних конфліктів) і тим чи іншим соматичним захворюванням. Популярна думка (у тому числі в альтернативній медицині), що всі хвороби людини виникають унаслідок психологічних невідповідностей і розладів, які виникають в душі, в підсвідомості, в думках людини.

Згідно з даними експертів ВООЗ, майже 50% стаціонарних лікарняних ліжок у світі займають пацієнти з психосоматичною патологією. Серед дітей, що відвідували поліклініки, 40-68% страждають психосоматичними розладами.

В сучасній Україні в умовах повномасштабної війни з Росією особливо посилились психосоматичні прояви у населення. Це досліджував у своїх роботах О. Масік відносно проблематики розуміння психосоматичних проявів у підлітків у контексті складних умов їх спілкування з батьками, які, в свою чергу, зайняті вирішенням своїх дорослих задач відносно політики та військових дій в країні [1].

За твердженням І. Грицюк [2], спілкування з батьками у підлітковому віці є одним із чинників виникнення психосоматичних захворювань. Батьки часто не бачать проблем у відносинах з дітьми, і можуть не чути прохань дітей про допомогу, адже ті висловлюють їх у зашифрованій формі. Тим більше, що багатьом підліткам важко словесно попросити про допомогу батьків прямо, тому вони й застосовують невербальні натяки тіла. Якщо дорослі не розуміють цих сигналів, тоді організм підлітків починає продукувати захворювання, намагаючись так привернути увагу дорослих до нестабільного емоційного стану підлітка. Психологічний стан дитини може залишатися не поміченим батьками, але захворювання точно стає помітним і потребує лікування і турботи про хвору дитину.

Отже, підлітки є вразливою категорією осіб [3], які входять до групи ризику з виникнення психосоматичних захворювань внаслідок не вміння адекватно відреагувати на різні емоційні стимули, побудувати міжособистісні відносини з батьками та однолітками, вирішити внутрішні конфлікти. Типовими проявами психосоматичних захворювань підлітків виступають тривожно-фобічний, тривожнодепресивний, астено-невротичний синдроми. Частими симптомами є: зміни в харчовій поведінці, алергії, шкірні висипи, порушення сну, порушення ритму серця, задишка, скачки артеріального тиску, труднощі адаптації у соціумі, проблеми встановлення міжособистісних контактів.

Н. Волошко досліджувала психосоматичні хвороби як результат впливу негативних психологічних чинників [4]. Стаття присвячена аналізу негативних психологічних чинників, що зумовлюють розвиток певних психосоматичних хвороб. Розглянуто специфічні внутрішньо конфліктні переживання, притаманні особам із різними психосоматичними хворобами, зокрема: есенціальна гіпертензія; виразкова хвороба; бронхіальна астма; цукровий діабет;

нейродерміти; ревматоїдний артрит; ендокринні порушення (гіпер- і гіпотиреоз).

Автором проаналізовано та узагальнено основні теорії розвитку психосоматичних хвороб, а саме: психофізіологічна «теорія специфічності» Ф. Александера, концепція «конверсійної істерії» З. Фрейда, теорія «десоматизації і ресоматизації» М. Шура, «нейрогуморальна теорія» Г. Сельє, теорія «вихідного (базового) порушення» М. Балінта, теорія «кортиковісцерального походження психосоматичних порушень» К. Бикова.

Юлія Остапова у своїй статті [5] представила результати емпіричного дослідження психосоматичних розладів у майбутніх психологів. Охарактеризовано поняття психосоматики у психологічній літературі та визначено причини виникнення у людини психосоматичних розладів.

Список використаних джерел

1. Масік О. І. *Клінічні особливості та лікування психічних розладів у підлітків з соматичними захворюваннями: автореф. дис. канд. пед. наук. Вінниця. 2019. 32 с.*
2. Грицюк І. М. *Психосоматичні прояви психологічних порушень у дітей, що пережили психотравмуючу ситуацію. Наука і освіта. 2016. №2-3. С.121–124.*
3. Сингаївська І.В., Федорець С. Б. *Підлітковий вік як один із критичних періодів психосексуального розвитку людини. Вчені записки Університету «КРОК», 2022. № 4 (68). С. 107–114.*
4. *Збірник наукових праць. К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України С. 126.*
5. *Теорія контрольності та актуальні проблеми сучасної психології. Матеріали наукових читань. Львів, 2020. С. 105–109.*

Емоційна складова сексуального життя жінок

Ксенія Наумова

магістрантка кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: NaumovaKO@krok.edu.ua

Ірина Сингаївська

кандидат психологічних наук, професор,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: irinas@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0001-6802-0081

Сексуальність – одна з тонких граней нашої особистості, відіграє велику роль у нашому житті. Вона присутня в усіх відносинах. Секс входить у базові потреби людини, він знаходиться на першому ступені піраміди Маслоу, нарівні з потребою в їжі, сні та воді.

Задоволеність цього першого ступеня, найпростіших фізіологічних потреб є фундаментом для спокійного задоволення наступних. Від "дірки" на цьому рівні віє голодом, який дуже складно заїсти, запити чи заробити, хоча багато хто намагається.

Дефіцит клінічних спостережень та наукових розробок у галузі сексуального життя жінок свідчить про необхідність удосконалення знань у цьому напрямі. Недолік інформації про нормальне сексуальне життя теж одна з причин, як потребує дослідження цієї теми. Область сексуальності наповнена стількома міфами, догмами та табу, що їй не завадить з одного боку – науковий, з іншого боку – людський, дорослий погляд.

Частково дана ситуація обумовлена тим, що окремі прошарки суспільства можуть виявитись неготовими до відповідних масових досліджень, демонструючи осуд чи супротив з причини того, що тема сексуальності все ще залишається високо табуваною.

Сексуальність становить собою не тільки самореалізацію сексуальної функції, а включає багаточисельні психологічні репрезентанти: фантазії, потяги, мотивації, когніції, емоції, які є сферою дослідження в психології [1]. Тому актуальним стає вивчення особливостей прояву емоцій жінок у сексуальному житті. Сучасна успішна жінка намагається поєднувати сімейну (шлюб, материнство) та професійну або творчу самореалізацію, проте це не просто, бо вимагає від жінки певних навичок самоорганізації, позитивного самоствавлення, мотивації тощо [2].

Як зазначав український сексолог В. Кришталь, в сучасній сексології виокремлюють кілька етапів в формуванні та проявленні сексуальності, які були виявлені ще в радянські часи під егідою Г. Васильченко. Загалом, увесь процес психосексуального розвитку, за Г. Васильченко, включає в себе три етапи:

1. формування статевої самосвідомості (статевої ідентифікації) (1-7 років);
2. формування статево-рольової поведінки (7-13 років);

3. формування психосексуальної орієнтації (12-26 років).

Третій етап психосексуального розвитку ділиться на 3 окремі стадії:

1-ша стадія – формування платонічного лібідо;

2-га стадія – формування еротичного (романтичного) лібідо;

3-тя стадія – формування сексуального лібідо (триває з 16 до 26 років).

На кожному з цих етапів відбувається формування психологічної установки чи інтроєкту, як його називають в Гештальт терапії. Згідно цих інтроєктів жінка надалі і буде своє сексуальне життя, усвідомлює свої потреби та почуття, які виникають у зв'язку з ними [3].

Питання кордонів – одне з найважливіших у формуванні сексуальності.

Люди, чиї кордони систематично порушувалися, важко можуть виявляти свої власні почуття і потреби, визначати, чого вони самі хочуть. Їм складно відокремити свої почуття та потреби від бажань іншої людини. А з іншого боку, є схильність приписувати свої почуття і думки іншому. І якщо виявляється, що інший – він інакший, у нього інші плани, інші потреби та не подібні до моїх бажань – трагедія та чергове розчарування [4].

Оскільки, як вже зазначалось, тема сексуальності – достатньо табуїрована, то одне з почуттів, яке найчастіше зустрічається в темі сексуальності – це сором, а саме токсичний сором. Сором завжди стосується образу «Я», того образу, яким жінка за її уявленням має бути, та не є. Сором зазвичай опирається на приниження, пережите в дитинстві, він складається на основі почуття власної неповноцінності, ненависті до себе, подавленості, мовчання про свої страждання [1].

Що стосується іншого почуття, яке часто зустрічається в темі сексуальності жінок – провина, яка стосується саме сфери дій або бездіяльності. В основі токсичної провини лежать не реальні події, а суб'єктивні судження, що це «швидше за все трапилось через мене» [1]. Токсичні почуття ведуть до переживання ізольованості і відчуження, що звісно заважає отриманню усіх можливих насолод, які може принести сексуальне життя.

Вищесказане вказує на необхідність підвищення обізнаності та свідомості жінок у сфері сексуальності. Бо саме підтримка та психоедукація є важливими складовими фізичного, психологічного благополуччя та задоволення жінок у сексуальному житті.

Список використаних джерел

1. Brigitte M. *Sexualite, amour et Gestalt InterEditions; Édition : 2e edition, 2007. 173с.*
2. Леляк О.О., Сингаївська І.В. *Життєва успішність жінки як сучасний феномен. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції (Київ, 02 грудня 2021 р.). К. : Університет "КРОК", 2021.*
3. Сингаївська І.В., Федорець С. Б. *Підлітковий вік як один із критичних періодів психосексуального розвитку людини. Вчені записки Університету «КРОК», 2022. № 4 (68). С. 107–114.*
4. Тавваб Н. Г. *Особисті кордони. Керівництво зі спокійного життя без травм і комплексів. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2023. 304 с.*

Структура професіоналізму керівника освітньої організації

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,*

e-mail: irinas@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0001-6802-0081

Від знань та компетентності керівника залежать якість діяльності організації, значущість її досягнень. Керівник повинен бути здатним приймати нові сміливі рішення, творчо вирішувати проблеми колективу, підвищувати його добробут. У науковій психологічній літературі велика увага приділяється проблемам професіоналізму, компетентнісного підходу, управлінської діяльності [1; 2; 3; 4; 5].

Структура професіоналізму керівника освітньої організації включає такі компетентності: когнітивну, мотиваційну, соціально-психологічну, операційно-технологічну [6].

Когнітивна компетентність – це спроможність сприймати, розуміти та обробляти інформацію. Це рівень пізнавальної активності, ступінь оволодіння професійними та психологічними знаннями про управлінську діяльність. Вона включає пошук, вибір, впорядкування, аналіз інформації та судження про інформацію і є основою вирішення проблем і розробки рішень і стратегій. Ця компетентність включає також гнучкість, креативність, готовність до обгрунтованого ризику, концептуалізацію, діагностичне використання концепцій, логічне мислення, професійні здібності тощо. Гнучкість – це адаптація поведінки з урахуванням нової інформації, зміни ситуації або пріоритетів, середовища або культури; спроможність працювати продуктивно в періоди змін, непевності. Креативність – це генерація нових уявних рішень шляхом адаптації та розширення відомих методів, інтегрована інтуїція, свіжий погляд на звичні речі та отримання інформації з нетрадиційних джерел. Готовність до обгрунтованого ризику – використання нових можливостей, що є вигідними для організації. Ця характеристика компетентності може включати вираження сумніву щодо доцільності збереження статус-кво; аналіз аргументів за і проти запропонованих змін, випробування нових ідей, що можуть не справдитись, підтримка нових ініціатив до моменту з'ясування результатів їх запровадження, підтримка інших працівників, які здійснюють ризиковані заходи. Концептуалізація – це здатність створити власну концепцію, яка описує певну подію. Діагностичне використання концепцій – це спосіб мислення, під час якого керівник використовує певні моделі й концепції для пояснення подій, які відбуваються. Логічне мислення – це мислення, під час якого одні події розглядаються в причинно-наслідкових зв'язках з іншими подіями.

Мотиваційна компетентність – це стимулювання керівником працівників до виконання діяльності; створення умов, за яких виконавці відчували б, що вони можуть задовольнити свої потреби тільки тоді, коли буде забезпечено досягнення

цілей групи. Мотивація – це заохочення інших осіб до навчання і розвитку шляхом надання порад і стимулювання для задоволення сьогоденних і майбутніх вимог до компетенцій. Це позитивне ставлення, довіра до людей. Мотивація є динамічним процесом, який стимулює й підтримує на певному рівні поведінкову активність людини. Вона включає в себе систему спонукальних чинників (потреби, мотиви, цілі, наміри тощо), здатних впливати на поведінку людини, сукупність причин, психологічних чинників, що стимулюють, підтримують на певному рівні, а також пояснюють поведінку та активність людини; з іншого боку, мотивація є процесом спонукання себе та інших до активності, досягнення цілей.

Соціально-психологічна компетентність – це набута здатність особистості гнучко орієнтуватися в мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем. Включає такі компетенції: когнітивні здібності керівника, спрямовані на пізнання партнерів спілкування; спроможність здійснювати вплив, використання свого впливу на створення команди, впевненість в собі, точна самооцінка своїх здібностей до спілкування, спонтанність, використання усних презентацій; вміння налагоджувати дієві стосунки з іншими людьми (націленість на стосунки, демонстрація виваженості, занепокоєння і поваги до інших; здатність організувати співпрацю; повага до людей, вміння попереджати та розв’язувати конфлікти; ідентифікація складних стосунків і вміння їх підтримувати), вміння чітко надавати інформацію й активно слухати інших, переконувати аудиторію; вміння працювати в колективі, вміння налагодити плідні робочі стосунки з колегами по роботі, розуміння і терпимість до потреб і різних точок зору інших осіб; спроможність взяти на себе роль лідера колективу, наголосити на сильних сторонах інших осіб для досягнення кращих результатів, виразити очікування, заохочення до колективної роботи і оцінку внесків інших працівників.

Операційно-технологічна компетентність – це ті засоби, які керівник використовує для втілення наявних мотивів. Це виконавча частина управлінської діяльності, яка забезпечує отримання необхідного результату. Якщо мотиваційна компетентність розкриває те, заради чого керівник діє, до чого готовий, до чого прагне, на що налаштований, то операційна компетентність вказує на те, як діє керівник.

Операційно-технологічна компетентність як складова професіоналізму включає такі психологічні засоби професійної діяльності: операції й дії, які керівник здійснює в процесі управлінської діяльності та більш укрупнені їх об’єднання – способи, прийоми, а також уміння і навички. Сюди відноситься професійне мислення, яке полягає у використанні мисленневих операцій як засобу здійснення професійної діяльності. Професійний склад мислення – домінуюче використання саме в управлінській діяльності прийомів розв’язання проблемних задач, способів аналізу професійних ситуацій, прийняття професійних рішень; “техніки” – сукупність прийомів, умінь, навичок, які використовує керівник для розв’язання поставлених завдань професійної діяльності; технологія – чітке

планування керівником управлінської діяльності і підпорядкування поставленим цілям її змісту і методів, організація роботи, формування мотивації, контроль за досягненням поставлених цілей. Технологія може різнитися за цілями і прийомами діяльності. Так, одні керівники удосконалюють систему знань підлеглих, інші – стимулюють їх творчу діяльність, треті – змінюють характер їх мислення чи мотивацію.

Всі компетентності важливі і доповнюють одна іншу, складаючи професіоналізм керівника.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О. І. Особливості взаємозв'язку організаційного розвитку та особистісного розвитку керівників освітніх організацій. *Актуальні проблеми психології*. Вип. 29. 2010. С. 3–8.
2. Карамушка Л. М. *Психологія освітнього менеджменту*. Київ : Либідь, 2004. 215 с.
3. Сингаївська І. В. Аналіз теоретико-методологічних підходів до вивчення проблеми професійної успішності особистості. *Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць. Т. 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія*. К.: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. Вип. 41. С. 168–176.
4. Сингаївська І. В. Зростання психологічної компетентності керівника освітньої організації у процесі підвищення кваліфікації. *Актуальні проблеми психології. Т.1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Ч. 24*. К.: Вид-во «А.С.К.», 2009. С. 87–91.
5. Synhaiivska I., Shuldyk A. Shuldyk H. *Psychological factors in the formation of professionalism of principals of general secondary education institutions. Public Administration and Law Review*. 2022. №1 (9). P. 49–57.
6. Шулдик А. В. Психологічні умови розвитку професіоналізму керівників вищих навчальних закладів. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Психологія і педагогіка*. Вип. 26, 2014. С. 149–153.

Архетип родової тіні особистості як джерело несвідомої травми і ресурсу людини

Тетяна Мельник

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: melnykta@krok.edu.ua*

Розіда Ткач

*кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: razidatkach@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-1984-5081*

В сучасному українському суспільстві, у ході російсько-української війни ще більше актуалізувалася потреба в інтеграції діяльності академічних та практичних психологів у використанні результатів теоретичних досліджень на практиці надання психологічної допомоги. З боку суспільства все частіше з'являються запити щодо психологічної реабілітації захисників та захисниць, роботи з ПТСР у жертв воєнного насильства тощо.

Для вирішення таких складних задач психологи працюють як на рівні свідомості і розуміння, так і на глибинних, несвідомих прошарках психіки. Так сучасні юнганці, представники школи швейцарського психіатра і засновника аналітичної психології К. Юнга, дотримуються думки, що людська психіка та структура особистості має три рівні: свідомості, особистого несвідомого та колективного несвідомого. Несвідоме включає в себе все те, що людина не можемо свідомо контролювати або осмислити. Особисте несвідоме постає у вигляді психічних комплексів, тоді як колективне несвідоме містить в собі спільні архетипи, які є спільними для всіх людей. Свідоме становить невелику частину психіки та складається з матеріалу, котрий людина може свідомо сприймати та контролювати. Розвиток свідомості відбувається через інтеграцію несвідомих складових, а саме особистого та колективного несвідомого. Інтеграція несвідомого допомагає людині зрозуміти свої внутрішні конфлікти, знайти баланс між різними аспектами своєї особистості, та розвивати самосвідомість.

Архетип Тіні є частиною несвідомої частини психіки. К. Юнг визначав Тінь як небезпечний аспект невизнаної, темної половини особистості [1]. Вона містить в собі все непривабливе, негативні сторони психіки, яке Его не дозволяє ідентифікувати в собі, та дає про себе знати через сновидіння, неусвідомлені тривоги та страхи. Ідеї К. Юнга про архетип Тіні знайшли своє продовження в роботах таких його послідовників як М.-Л. фон Франц, Дж. Л. Хендерсон, Дж. Холліс, Дж. Ш. Болен, К.-П. Естес, Дж. Кейрсі, І. Майерс-Брігс, Е. Нойман, К. Пірсон та ін. і сучасних українських психологів (М. Дідух, І. Маноха, О. Тиховська, Р. Ткач, О. Сербова, О. Сагайдак, С. Кримський, Ю. Мединська, В. Зубченко та ін.).

Наша робота присвячена вивченню родового комплексу та архетипу родової

Тіні, який містить інформацію не тільки з витісненого особистого досвіду, але і з матриці реагування, регуляції поведінки та психологічного відновлення з досвіду попередніх поколінь. Теоретичні та практичні аспекти сімейної і родової Тіні в більшій чи меншій мірі досліджувались представниками таких напрямків як долеаналіз (Л. Зонді), психосинтез (Р. Ассаджіолі), трансперсональна психологія (С. Грофа), системні розстановки (Б. Хеллінгера), дитячий психоаналіз (Фр. Дольто), транзактний психоаналіз (Е. Берн), позитивна психотерапія (Н. Пезешкіан) та ін. Так, угорський психолог Л. Зонді ввів поняття «родове несвідоме». Італійський вчений Р. Ассаджіолі вважав, що при вивченні колективного несвідомого особливу увагу потрібно приділяти родовому та сімейному несвідомому, щоб виявити джерело психологічних сил та якостей людини. Е. Берн, Н. Пезешкіан в свої роботах так чи інакше приділяли увагу дослідженню впливу несвідомо успадкованих родових патернів.

За визначенням Р. Ткач, родовий комплекс – це частина (складники) несвідомого, пов'язані між собою сильними емоціями, стереотипною поведінкою та загальним змістом архетипу Роду; це взаємини з «внутрішніми прабатьками», що сформовані реальним родинним колом людини, соціумом й архетипним образом прабатьків [2]. Коли під впливом непосильних почуттів ламається полярна структура архетипу, виникають комплекси. Так, наприклад, архетип може розколотися на позитивну й негативну частини, кожна зі своїм набором чуттєво забарвлених переживань, тоді сформується ресурсна та травмуюча частини Тіні. Тобто архетип родової та сімейної Тіні може відображати різні аспекти, котрі людина успадковує від попередніх поколінь. Наприклад, до негативних аспектів можна віднести деструктивні сімейні сценарії, проблеми, що виникли через складні сімейні взаємини, сімейні конфлікти або сімейні секрети; до позитивних – нереалізовані таланти людини та її творчий потенціал, які з різних причин виявилися непотрібними / неважливими для батьків та родового кола, а також втрачені родові та сімейні традиції [3].

Людина постійно рухається до того, щоб звільнитися від кайданів минулого, своїх страхів, тривоги, ненависті і відчуження одна від одної. Всі ці негативні прояви є результатом дуалістичного мислення розділення добра і зла. Коли людина не хоче визнавати деякі свої почуття та переживання, відносячи їх до гріховних та поганих, яким свідомість забороняє проявлятися, тим самим надаючи їм силу стати чимось негативним та небезпечним. Всі вони стають Тінню індивіда. Важливо не тільки усвідомлювати свою Тінь, але й приймати її, оскільки від її усвідомлення та визнання залежить психічне та ментальне здоров'я людини.

Травми дитинства, гріховні таємниці, сильні емоції – це симптоми, які здатні зруйнувати психологічне здоров'я людини, тому вони виштовхуються/ витісняються в особисте несвідоме, щоб до пори до часу залишатися в тіні, захищеними від свідомості. Парадокс полягає в тому, що людина, витісняючи в несвідоме «гріховну» таємницю або стримуючи афект, намагається захиститися, а в дійсності прирікає себе на страждання. Завдяки ж визнанню свого темного/

тіньового, повернення його у свідоме, людина знаходить цілісність. Головною ідеєю допомоги тут є супровід клієнта в його минуле, щоб краще зрозуміти актуальну ситуацію і знайти способи справлятися з проблемами у сьогоденні [4].

Список використаних джерел

1. Юнг, К. Г. (2008). *Архетипи і колективне несвідоме*. Львів: Астролябія.
2. Ткач, Р. (2023). *Юнгіанське подружнє консультування*. Київ: Талком.
3. Ткач, Р., Сербова, О. (2023). Використання кодів історичної пам'яті українців у терапевтичних метафорах. *Вчені записки Університету «КРОК»*, (3(67), с.161–166.
4. Ткач Р. М., Сербова О. В., Сингаївська І. В. та ін. (2021). *Юнгіанське консультування: кол. моногр.* Київ: Талком.

Психологічна допомога людям у розв'язанні внутрішнього конфлікту спричиненого птср за допомогою реконструкції спогадів

Сергій Мельник

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: melnyksv@krok.edu.ua*

Разіда Ткач

*кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: razidatkach@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-1984-5081*

Сучасний світ розвивається настільки швидко, що людині складно сповільнитися, відчутти і зрозуміти в чому істинний сенс її життя та чого вона хоче насправді. Постійна внутрішня напруга, що виникає через нехтування своїми потребами та відмова від власних бажань на користь іншим, часто призводить до психологічної кризи, а в подальшому – до конфлікту. Важливим завданням практичної психології є підбір адекватних методів, використовуючи які, психологи зможуть ефективно допомогти клієнтам у вирішенні їх внутрішніх та внутрішньоособистісних конфліктів.

В процесі дослідження цієї складної проблематики важливо розглядати людський фактор, внутрішній світ окремого індивіда, який завдає напрямок розвитку зовнішніх процесів і впливає на всі сфери суспільства. Внутрішній конфлікт особистості стосується неусвідомлюваних внутрішніх протиріч, тоді як внутрішньоособистісний конфлікт – негативних переживань та внутрішніх протиріч, які вже усвідомлені людиною, але залишаються нерозв'язаними. Переживання особистістю своєї неоднозначності, неспроможності вирішити як реагувати на ту чи іншу життєву ситуацію, складності й суперечності внутрішнього світу, усвідомлення несталості власних бажань, часто неможливості їх реалізації, коливання, сумніви, боротьба мотивів – усе це ми відносимо до внутрішньоособистісного конфлікту [1]. Варто розглянути внутрішній конфлікт особистості як неусвідомлене протиріччя між різними компонентами структури психіки (між свідомістю та несвідомим), яке створює внутрішню напругу, психологічну кризу або невроз і проявляється у проекції на зовнішню дійсність та інших людей. Зараз феномен людської особистості, процеси формування спогадів людини, що залишились у пам'яті з минулого, а також способи їх збереження, змін та їх спотворення стає особливо важливим. Спогади спотворюються через неадекватне кодування і зберігання, а частково через неможливість точно отримати раніше збережену інформацію. Частина спогадів не має нічого спільного з тим, що насправді відбувалось. До пам'яті треба ставитися обережно, вона може бути несправжньою або спотвореною, людський мозок весь час змінює спогади, накладаючи на них вже теперішнє бачення ситуації [2; 3].

Згідно із когнітивною моделлю Елерс А., Кларк Е. інформація про травму формується в структурах пам'яті фрагментарно, без включення у чіткий просторово-часовий контекст. Це призводить до того, що довільні спогади про травму, як правило, ускладнюються через проміжок часу. Травматичні образи активуються у людини мимоволі у відповідь на зовнішні сигнали. Виникнення образів із асоціативної пам'яті відбувається в обхід свідомості – людина переживає відтворення травматичної інформації, не усвідомлюючи зв'язку зі стимулом, що запустили спогади, проблемою стає спогад про подію, яка вже сталася [4].

На практиці, в експерименті з автобіографічною пам'яттю, в якому брали участь ветерани бойових дій у В'єтнамі, вони намагалися відновити конкретні особисті спогади, що ілюструють риси, позначені позитивними (наприклад, лояльність) і негативними (наприклад, винен). Ветерани з посттравматичним стресовим розладом виявили труднощі з відновленням конкретних автобіографічних спогадів, особливо у відповідь на позитивні слова-підказки. Ці труднощі пригадування були особливо виражені у тих з учасників експерименту, які носили в лабораторії регалії часів В'єтнамської війни (наприклад, медалі, військову форму). Регалії непропорційно повертали спогади про в'єтнамську війну. Носіння регалій у повсякденному житті може бути символом психологічної фіксації на війні, яка велася більше двох десятиліть тому [5]. Труднощі з пригадуванням свого минулого можуть лежати в основі труднощів уявлення свого майбутнього, а труднощі з використанням пам'яті можуть також перешкоджати зусиллям вирішити внутрішні особисті проблеми [3].

Одним із основних завдань дослідження розв'язання внутрішнього конфлікту за допомогою реконструкції спогадів є правильне сприйняття даної теми суспільством шляхом аналізу та узагальнення фактів, складених у чітку картину. Вікова характеристика має вплив на більший рівень емоційності у виявленні феноменів, що пов'язані розв'язанням внутрішнього конфлікту за допомогою реконструкції спогадів.

Вищесказане вказує на необхідність ознайомлення з методами роботи з реконструкції спогадів та проведення емпіричного дослідження з вирішення внутрішнього конфлікту особистості за допомогою реконструкції спогадів.

Список використаних джерел

1. Сингаївська, І. В., Ткач, В. В., & Ткач, Р. М. (2016). *Методи юнганського аналізу в розв'язанні внутрішнього конфлікту особистості (на прикладі роботи з пошуком сенсу життя)*/ Правничий вісник Університету «КРОК». Правничий вісник Університету «КРОК», 229-234.
2. Фріт, К. (2019). *Формування розуму. Як мозок створює наш духовний світ*/«КСД».
3. Сітман, М. (2019). *Таємне життя розуму: як ми мислимо, відчу-ваємо й вирішуємо*/Маріано Сітман; пер. з англ. Ю. Костюк. Х.: Віват.
4. Ehlers, A., & Clark, D. M. (2000). *A cognitive model of posttraumatic stress disorder. Behaviour research and therapy, 38(4), 319-345.*
5. McNally, R. J., Lasko, N. B., Macklin, M. L., & Pitman, R. K. (1995). *Autobiographical memory disturbance in combat-related posttraumatic stress disorder. Behaviour research and therapy, 33(6), 619-630.*

Психотравмуюча ситуація як причина виникнення хімічної залежності

Олена Синицина

магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SynytsynaOV@krok.edu.ua

Антоній Мельник

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: melnikar@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1248-217X

Повномасштабна війна, яка була розпочата РФ з метою загарбання територій нашої держави не лише завдала значних руйнувань її території, сприяючи погіршенню економічного й соціального розвитку країни. Будучи однією з найскладніших соціально-психологічних проблем, війна катастрофічно вплинула на життя, фізичне й ментальне здоров'я українців. Набуті під час війни психічні травми будуть ще довгий час супроводжувати населення, - причому як тих хто знаходився безпосередньо умовах бойових дій, так і звичайних громадян.

Хоча тема психотравми досліджувалась багатьма авторами, у науковій літературі й досі немає єдиної думки щодо цієї проблеми. Дослідники різних психологічних шкіл розглядають дану проблему по-різному.

Психічну травму можна розуміти як життєву подію, що зачіпає значні сторони існування людини і призводить до глибоких психологічних переживань [4]. При цьому її характеристиками є інтенсивність; смисл; значимість та актуальність; патогенність; гострота прояву (раптовість); тривалість; повторюваність; зв'язок з преморбідними особистісними особливостями [6].

Складність вивчення травмуючих ситуацій полягає в тому, що їх число і джерела багатомірні. Саме тому вони визначаються як ситуації, що загрожують життю людини, можуть призвести до серйозної фізичної травми або поранення; взаємопов'язані зі сприйняттям фізичного насильства щодо інших людей; мають відношення до впливу або інформації про вплив шкідливих факторів середовища [5].

Часто психотравмуючі події відбуваються раптово та несподівано, тому жертви травматичних подій зазнають багаторазових навантажень та цілої низки наслідків цих перевантажень. Тому, для визначення наявності психотравми встановлюється низка ознак (симптомів), зокрема:

- наявність події, яка оцінюється як сильний удар;
- нав'язливість спогадів (думок, що постійно «перемотуються»; подій, що лежать в основі травми);
- залучення (людина не розділяє себе і ситуацію, яка призвела до психотравми, не може від неї дистанціюватися, подивитися на те що сталося спокійно, зі сторони);
- постійне відчуття душевного та фізичного дискомфорту, внутрішньої спу-

стошеності та пригніченості, образи, розгубленості;

- апатія, небажання щось робити, тяжкий стан приреченості та безвиході, якого неможливо позбутися;

- схильність реалізовувати життєві сценарії, спрямовані на саморуїнування [3].

Дані симптоми досить умовні, оскільки кожна людина індивідуально переживає ті події, що її травмували. Тому, ступінь тяжкості психічної травми, залежить від індивідуального сприйняття людини, її захищеності у психологічному плані, стійкості до стресів.

Травматичні події можуть бути тісно пов'язані з появою хімічної залежності або розладів зловживання психоактивними речовинами (ПАР). Їх зв'язок складний і багатогранний. Адже не у кожного, хто пережив травму, розвивається розлад, пов'язаний із вживанням психоактивних речовин.

Вплив травматичних подій можна вважати фактором ризику розвитку зловживання психоактивними речовинами. Травма може збільшити вразливість до залежності, особливо у випадках, коли травма не лікується ефективно.

Згідно досліджень, вживання ПАР є провідним фактором ризику втрати працездатності, здоров'я та загрозою смерті, оскільки залежність від хімічних речовин є первинним, хронічним і смертельним захворюванням. Вживання речовин, що змінюють свідомість негативно впливає на всі сфери життєдіяльності людини: духовну, фізичну, соціальну. Тому надання психологічної допомоги в подоланні хімічної залежності особам, що отримали психічну травму є актуальною проблемою в наш час. Для цього потрібно встановити способи взаємозв'язку травми та зловживання психоактивними речовинами.

В першу чергу, це механізм подолання. Травматичні події, такі як фізичне чи емоційне насильство, бойові дії, стихійні лиха чи особисті втрати, можуть призвести до непереборного почуття страждання, тривоги та депресії. Намагаючись впоратися з цими хворобливими емоціями, люди можуть вдаватися до наркотиків або алкоголю як способу самолікування та тимчасового порятунку від травми.

Наприклад, згідно з результатами соціологічних досліджень близько 55 % солдатів вживали алкоголь під час бойових дій у Чеченській Республіці, а кожний четвертий – наркотики або транквілізатори (в основному військовослужбовці військової служби за контрактом). Серед учасників бойових дій в Афганістані наркоманія була поширена набагато менше. Так, 25 % опитаних військовослужбовців обмеженого контингенту військ вказували на вживання алкоголю, а наркотичних речовин – менше 10 %. Крім того, якщо в Афганістані вживалися «м'які» наркотики рослинного походження, то в Чечні й у зоні АТО на сході України – уже «важкі» наркотики хімічного походження, а також лікарські препарати типу наркотичних анальгетиків і транквілізаторів. Причини зростання наркотизації військовослужбовців-учасників бойових дій чималою мірою визначаються різною підготовкою, відношенням військовослужбовців до військової служби і до безпосередньої участі у збройних конфліктах [2].

Але людина має розуміти, що ПАР може запропонувати короточасне полегшення симптомів, пов'язаних із травмою. Подальше ж вживання призводить до довготермінових негативних наслідків, включаючи погіршення психічного здоров'я, напружені стосунки, юридичні проблеми та проблеми з фізичним здоров'ям.

Особи, які пережили травму, можуть використовувати ПАР для полегшення емоційного та психологічного болю, пов'язаного з їхніми травматичними спогадами. Тимчасове полегшення, яке надають наркотики чи алкоголь, може бути привабливим, тому людям важко припинити їх вживання.

Також, зловживання психоактивними речовинами у людей із травмою пов'язане із уникненням та знеболюванням. Деякі люди використовують речовини, щоб знеболити або уникнути тривожних спогадів і почуттів, пов'язаних із травмою. Вживання психоактивних речовин створює при цьому тимчасовий буфер проти болю, але це не вирішує основних проблем [1].

Психотравма та зловживання психоактивними речовинами часто виникають одночасно, що призводить до так званого подвійного діагнозу або супутнього розладу. У цих випадках люди мають справу як з розладом психічного здоров'я, пов'язаним із травмою (наприклад, посттравматичний стресовий розлад або депресія), так і з розладом, пов'язаним із вживанням психоактивних речовин.

Травма може спровокувати тягіння до певних речовин, через що людям, які раніше вже подолали залежність, важко протистояти бажанню знову вживати. Стресори, пов'язані з травмою, також можуть призвести до рецидиву серед осіб, які успішно зберігали тверезість [1].

Загалом зв'язок між травмою та зловживанням ПАР складний і двосторонній. Травма може сприяти зловживанню психоактивними речовинами, а зловживання психоактивними речовинами може посилити психологічний вплив травми. Саме визнання зв'язку між травмою та зловживанням психоактивними речовинами має вирішальне значення для надання належної допомоги та лікування. Інтегровані підходи, спрямовані як на травму, так і на залежність, такі як терапія з урахуванням травми та програми лікування з подвійною діагностикою, можуть бути ефективними в допомозі одужанню від сплетіння проблем травми та зловживання ПАР. Крім того, системи підтримки, консультування та доступ до послуг психічного здоров'я є важливими для людей, які прагнуть подолати подвійний вплив травми та хімічної залежності.

Список використаних джерел

1. Аталієва А.О. *Взаємодія стресу та особистісних факторів при хімічній залежності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: 19.00.04. Харків, 2020. 266 с.*
2. Балабанова Л.М., Байда М.С. *Попередження хімічної залежності серед військовослужбовців Національної гвардії України. Честь і закон. 2021. № 2 (77). С. 25-34.*
3. Дружбляк С. *Особливості прояву посттравматичного стресового розладу. Теорія контролюльності та актуальні проблеми сучасної психології: матеріали наукових читань, присвячених 115-й річниці від дня народження Ярослава Івановича Цурковського. Львів, 2020. 186 с.*
4. Паливода Л.І. *Проблема визначення понять «психічна травма», «психологічна травма»*

- і «травма втрати» у психологічних проєкціях. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. 2021, Т.32 (71). № 6. С.68-72.*
5. Туриніна О. Л. *Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. 160 с.*
6. Улько Н.М. *Чинники виникнення психотравми в дорослому віці. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, січень 2020. № 10. С. 92–96.*

Подолання негативних психічних станів у військовослужбовців під час бойових дій

Олена Корецька

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KoretskaOV@krok.edu.ua*

Антоній Мельник

*кандидат психологічних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: melnikar@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1248-217X*

У зв'язку з подіями, які пов'язані із загрозою територіальній цілісності України і повномасштабним вторгненням Росії в Україну на території нашої держави ведуться бойові дії де залучені десятки тисяч військовослужбовців. Бойові дії характеризуються високою інтенсивністю, напруженістю, швидкоплинністю. За цих умов психіка військовослужбовців функціонує на межі допустимих навантажень. Виснаження призводить до зниження ефективності функціонування діяльності в екстремальних умовах збройного протистояння, психічних травм і психічних розладів короткочасного чи довготривалого характеру. Реакція військовослужбовців на вплив стресорів бойової обстановки залежить як від їх значущості для конкретного учасника бойових дій, так і від особливостей їх копінг-поведінки. Значимість впливу на психіку військовослужбовців тих чи інших бойових стресорів та можливий розвиток наслідків переживання бойової психічної травми визначається їх індивідуально-психологічними особливостями і особистісними властивостями, рівнем психологічної та професійної підготовки до ведення бойових дій, характером і рівнем бойової мотивації, особливостями сприйняття військовослужбовцями місця і ролі бойових дій в історії та перспективі їх системи життєдіяльності.

Військовослужбовці, які виконують бойові завдання на полі бою, перебувають в умовах, що характеризуються над екстремальним впливом різного роду стресорів на психіку, які часто призводять до виникнення у них травматичного стресу, психологічні наслідки якого в своєму граничному прояві виражаються в посттравматичних стресових розладах [1].

Варто зазначити, що стресовий розлад є відповідною реакцією на надмірні емоційні подразники, на стрес, що відбувається і виходить за межі звичайного людського досвіду. Посттравматичний розлад виникає як відстрочена або затяжна реакція на кризову подію чи ситуацію загрозливого або катастрофічного характеру, важливо підкреслити, що він може повторюватися.

Особа, яка пережила емоційний травматичний стрес, інакше починає функціонувати пам'ять – механізм травматичної пам'яті, необхідний для виживання індивіда, стає причиною посттравматичних стресових станів. Після припинення дії стресора яскраві емоційні образні спогади не просто зберігаються

у довготривалій пам'яті, але й знову і знову з'являються у пам'яті оперативній, сприяючи розвитку посттравматичного стресового розладу. Останній означає інтенсивну і, як правило, пролонговану реакцію на сильний травмівний стресор, такий як природні катаклізми (землетруси, повені, пожежі), лиха, викликані людьми (переслідування, терористичні акти, воєнні дії), насильство (розбійний напад, згвалтування, тортури) [2; 3].

Зрозуміло, що бойова втома є неминучою під час бою, але можна запобігти появі великої кількості постраждалих від неї. В добре сформованих та підготовлених підрозділах з хорошим командуванням, лише один із десяти страждає від бойового стресу, навіть в умовах дуже важких боїв. Це є дуже важливим показником. Командування має бути дійсно грамотним і добре підготовленим задля того щоб, збудувати згуртований підрозділ, вирішити внутрішні конфлікти, розділити тягар і зменшити стрес. Дотримання дисципліни, і законів ведення війни, все це запобігає неправомірній поведінці, спричиненій стресом. Ми в змозі подолати бойовий стрес, турбуючись один про одного, нехай шляхом жорстких але реалістичних тренувань і це зміцнить нашу силу волі і впевненість.

Не варто недооцінювати самодопомогу. Що ж може зробити сам військовослужбовець для контролю бойового стресу? По-перше необхідно пити достатню кількість рідини (навіть якщо не хочеться), їсти достатньо їжі і намагатися відпочивати, спати так часто, як це можливо.

Доволі важливою є роль командира в профілактиці бойової втоми. Дослідження показали, які саме ситуації і стресові фактори спричиняють бойову втому. Деякі з них можуть контролюватися хорошим лідером. Інші ситуації чи події проконтролювати не можливо, однак знання про те, які з них збільшують стрес і бойову втому, дозволяють командирю компенсувати їх вплив зменшенням інших факторів стресу і здійсненням корекційної роботи. Командир також повинен мати план забезпечення належної допомоги постраждалим від бойового стресу і враховувати його під час виконання основних завдань.

Допомога, яку необхідно надати військовослужбовцю: бажано не залишати постраждалого одного; необхідно встановити фізичний контакт із постраждалим (можна взяти за руку, покласти свою руку йому на плече або спину, погладити його по голові), дати змогу відчувати йому, що ти поряд; важливо застосовувати прийоми "активного слухання" (вони допоможуть постраждалому виплеснути своє горе): періодично вимовляти "ага", "так"; кивати головою, тобто підтверджувати, що слухаєш і співчуваєш; повторювати за постраждалим уривки фраз, в яких він виражає свої відчуття; потрібно говорити про свої відчуття і відчуття постраждалого; не потрібно намагатися заспокоїти постраждалого, необхідно дати йому можливість виплакати і виговоритися, "виплеснути" з себе горе, страх, образ; не задавати запитань, не давати порад; вислухати постраждалого [4, с.120].

Психологічна готовність у рамках екстремальної психології розглядається у тісному взаємозв'язку з військово-медичною, тактичною, релігійною,

психіатричною науками.

Таким чином, вплив небезпечної ситуації неминуче викликає у людини психічне напруження. Цей стан має суттєвий вплив на психічні процеси та ефективність бойової діяльності. Стрес може впливати на психіку як мобілізуюче, так і гнітюче. Характер цього впливу залежить від мотивації, індивідуальної психологічної стійкості, бойового досвіду військовослужбовців. Отже є реальні підстави для зміни сприйнятливості військовослужбовців до дії бойових стрес-чинників у процесі психологічної підготовки та забезпечення їх високої активності в бою.

Бойові дії є крайнім проявом екстремальних умов діяльності військовослужбовця. Постійна зміна бойової обстановки, тривалі навантаження, загроза здоров'ю та життю, втрата бойових товаришів – все це супроводжується величезним напруженням фізичних і психологічних сил і викликає найбільший стрес у військовослужбовців.

Стійкість до стресу є важливим чинником для збереження нормальної життєдіяльності. Важливо зазначити, що тільки тоді, коли людина буде спеціально підготовленою, вона з більшою вірогідністю буде в змозі витримати вплив бойових факторів на психіку.

Вирішуючи бойові завдання командири повинні враховувати особливості психічного стану військовослужбовців та інтенсивність впливу психогенних факторів екстремальних умов, а також закономірності динаміки психічного стану під час адаптації до діяльності, що супроводжується загрозою життя. Процес адаптації людини до екстремальних умов є надзвичайно різним.

Задля ефективного керування всім спектром навчання та виховання, бойовою підготовкою особового складу підрозділів, офіцер повинен поєднувати в собі кваліфікованого військового фахівця, психолога, педагога та організатора. Основне завдання військового керівника – спрямовувати діяльність підлеглих на виконання загальних завдань підрозділу. Досягнення цієї мети можливе лише за умови правильного використання влади (управління, керівництво) та особливого впливу (лідерство) [5, с. 5].

Сучасний стан Збройних Сил України характеризується переломним моментом свого розвитку. Вперше з моменту здобуття Незалежності, за умов збройної агресії питання обороноздатності України стало пріоритетним [6, с. 105].

Список використаних джерел

1. Солошенко В. В. *Захист культурних цінностей у період війн і збройних конфліктів. Проблеми всесвітньої історії*. 2018. № 2(6). С.187-204.
2. Ревуцький А. Ю., Сингаївська І. В. *Особливості життєвої перспективи представників екстремальних та кризових професій. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції (Київ, 02 грудня 2021 р.)*. К.: Університет "КРОК", 2021.
3. Ралітна Ю. О., Сингаївська І. В. *Негативні психічні стани особистості в кризових життєвих ситуаціях. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, со-*

ціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції (Київ, 02 грудня 2021 р.). К.: Університет "КРОК", 2021.

4. Кокун О. М., Агаєв Н. А. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2015. С.120.

5. Осьодло В. І., Поздишев С. О., Хміляр О. Ф. Психолого-педагогічні аспекти діяльності військового керівника. К.: НУОУ імені Івана Черняхівського, 2014. 364 с.

6. Солошенко Н. В. Участь Збройних Сил України в Антитерористичній операції. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2017. 105 с.

Проблема вторинного професійного самовизначення особистості

Євгенія Архипенко

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: arkhyupenko@krok.edu.ua*

Ольга Петрунько

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Нині під впливом науково-технічного прогресу, соціально-політичних та економічних умов, що склалися в країні, важливими умовами конкурентоздатності на ринку праці та посилення професійної кваліфікації є професійна гнучкість і мобільність, тобто здатність у разі потреби швидко перекваліфікуватися і навіть змінити професію. Обов'язковими елементами кваліфікації є базова освіта, широка професійна підготовка, високий культурно-технічний рівень, уміння швидко поповнити й оновити знання тощо. Від готовності людини активно шукати нове місце роботи і набувати належних професійних та інших компетентностей, залежить якість її життя, її майбутнє, в т.ч. її самоствердження і самоактуалізація [1].

У зв'язку з цим в сучасних дослідженнях увиразнюється тенденція до розширення часових рамок професійного самовизначення та вивчення професійного розвитку людини у дорослому періоді життя та аналізу проблем, які спонукають до зміни професії і так званого вторинного професійного самовизначення. Ці проблеми відносно мало досліджені, однак у вітчизняному науковому просторі вже представлено фундаментальні праці з цієї тематики. Так окремі аспекти професійного самовизначення й професійної ідентифікації, в тому числі і кардинальні зміни професійної діяльності у зв'язку з особливими подіями життя, стресами та ненормативними кризами проаналізовано Н.В. Антоновою [2].

Увага наукової спільноти, зокрема й соціальних та організаційних психологів, приділяється дослідженню професійного самовизначення демобілізованих військовослужбовців, які мають повторно адаптуватися до суспільства через залучення до мирної праці. Перехід від військової кар'єри до мирної праці через професійне навчання вивчали А. Craven Н.С. Robertson, R.K. Eschenauer, зміну професії через погіршення стану здоров'я та обмежені фізичні можливості, у гендерному контексті [3; 4].

Аналізуючи реалізацію професійного самовизначення дорослих за умови зміни професійної діяльності, К.І. Горішня, визначає низку характеристик, що сприяють успішному залученню до нової професії: інтернальність, яка допомагає людині свідомо визначати своє професійне майбутнє та приймати рішення, смисложиттєві орієнтації, що спрямовують особистість до самореалізації та

потреб особистісного розвитку, мотивація професійного вибору, індивідуальні особливості особистості [5].

Вагомими соціально-психологічними чинниками, що спонукають до зміни професії, є також незадоволення заробітною платою, неможливість професійного зростання та підвищення соціального статусу, неможливість влаштуватися за наявною спеціальністю, відсутність умов для розширення професійних можливостей тощо. Психологічні чинники успішності вторинного професійного самовизначення особистості К.І. Горішня та Г.К. Радчук поділяють на дві основні групи: 1) чинники зовнішнього рівня (стаж роботи за спеціальністю, заробітна платня, вік і причини зміни професії); 2) чинники внутрішнього рівня (мотивація професійної діяльності, особливості характеру, емоційної, мотиваційної, інтелектуальної та ціннісно-сислової сфери, локус-контроль, настанови на саморозвиток і самореалізацію тощо) [1; 5].

Мотивами зміни і професійного вибору другої професії є перспективи професійного зростання, матеріальна забезпеченість, можливість мати трудову зайнятість, підвищення соціального статусу, відповідність професії інтересам і здібностям, незадоволеність собою або своїм соціальним статусом. Певні типологічні особливості можуть як сприяти, так і заважати людині в повторному виборі професії.

Вторинне професійне самовизначення дорослої людини передбачає, що первинний вибір професії вже відбувався, але за певних обставин був визнаним неефективним або таким, що не відповідає сьогодні потребам особистості. Повторний вибір професії можна визначити як показник того, що процес професійного самовизначення переходить в нову фазу розвитку. В якості змістовної характеристики професійного самовизначення можна виділити процес формування ставлення особистості до себе як до суб'єкта професійної діяльності. У ролі об'єктивного показника динаміки вторинного професійного самовизначення особистості можна розглянути образ «Я-професіонала». Зміни, що відбуваються в структурі цього образу, характеризують зміну ставлення індивіда до себе як до професіонала - майбутнього і сьогодення.

Специфіка професійного самовизначення дорослих полягає в самоформуванні готовності до свідомого вибору і самостійної побудови, коригування і реалізації перспектив професійного розвитку, сприйняття себе як суб'єкта, що розвивається в часі.

Потреба у самовизначенні – як розкритті своїх здібностей і талантів, реалізації власних особливостей, потреб, нахилів тощо – може бути реалізована впродовж різних вікових та соціальних періодів життя людини, а також у різних професіях, які не обов'язково мають відповідати одному предмету діяльності.

Список використаних джерел

1. Радчук Г.К. *Особистісне та професійне самовизначення як чинник професійного становлення особистості. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. Випуск 5. с.47-54.*
2. Антонова Н.О. *Психологічні основи розвитку готовності до професійної діяльності психо-*

лога: Монографія. Слов'янськ: Видавець Маторін Б.І. 2010. 561 с.

3. Scaife, S. (2020) *Service to American Heroes: exploring the experiences of veterans suffering from PTSD transitioning from military service to civilian careers*. Dissertations, 2020. 349 p.
4. Robertson, H.C., & Eschenauer, R.K. (2020). *Student Veteran Perceptions of College-To-Career Transition*. *College Student Affairs Journal*, 38(1), 52–64.
5. Горішня К. І. Методика психодіагностики особливостей професійного самовизначення ветеранів. *Наукові студії соціальної та політичної психології*. 43(46), 2021. С.166-172.

Арт-терапія як технологія зниження тривоги у дошкільників в умовах війни

Лілія Демченко

*студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DemchenkoLV@krok.edu.ua*

Ольга Петрунько

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Поняття «тривога» наразі не має загальноприйнятого визначення, і в різних психологічних школах воно визначається неоднаково. Але важливо те, як саме у тих чи інших визначеннях співвідносяться маркери «страх» і «тривога». Звернемось до понять з інших мов – "angst" – німецька мова, "anxiety" – англійська, "angiosse" – французька мова, "furcht" – німецька, fear - англійська мова. Виходячи з цих перекладів, тривожність – це незрозумілий і начебто безпричинний, неусвідомлений страх, нудьга, важка і болісна туга [1; 2].

З початком повномасштабної війни в Україні, дослідження феномену тривоги та технологій її корекції, а також практичне їх застосування набули особливого значення і поширення. Страх і тривогу стало доцільним розглядати як природний емоційний стан посиленої сенсорної уваги та моторної напруги у ситуації реально існуючої небезпеки [3]. А відтак ці питання надзвичайно актуалізувалися й увиразнилися, а особливо у застосуванні їх до дітей і підлітків! Якщо досі існувало переконання, що страх і тривога дітей логічно і природно виходять із страху і тривоги їхніх батьків, то наразі ми бачимо, що це не так, і що цілком адекватні і спокійні (за даних обставин) дорослі не знають, як допомогти своїм переляканим і стривоженим дітям, а отже вони змушені звертатися по допомогу до фахівців.

Загальновідомо, що природна діяльність дитини пов'язана з творчістю і виходить з її творчої діяльності. Творча діяльність – рушійна сила розвитку дитини. В процесі цієї діяльності дитина не замислюється щодо її результатів, а лише отримує задоволення від творчого процесу. Терапія творчістю, в т.ч. арт-терапія, є унікальним інструментом допомоги особам, травмованим обставинами життя. Це терапія, яка передбачає творчу та екологічну взаємодію між учасниками терапевтичного процесу, головним результатом якої є отримана радість від здійсненої комунікації [2; 3; 4].

Арт-терапія є позитивною психотерапевтичною технологією, яка:

- створює позитивний психоемоційний стан у терапевтичних групах;
- налагоджує якісний комунікативний процес в різновікових та різних за соціальним статусом групах, а також у групах однолітків чи однодумців;
- сприяє психологічній зрілості дитини;

- сприяє усвідомленню вербалізації наявних проблем і фантазій;
- дає змогу експериментувати з почуттями та висловлювати їх;
- розвиває самоконтроль та інтуїцію;
- сприяє творчому самовираженню;
- допомагає долати негативні емоції та негативні психологічні стани;
- сприяє адаптації до травмивного сьогодення;
- активує внутрішні механізми саморегуляції і самозцілення.

Отже, завдяки засобам арт-терапії у психіці дитини актуалізуються необхідні психологічні механізми, які посилюють її адаптивність та функціональність у складних умовах життя [5].

При розробці корекційних програм із зменшення травмивних наслідків обставин війни для дітей дошкільного віку слід спиратися на методологічні обґрунтування методичних прийомів діагностики та корекції психічної діяльності в дитячому віці: у роботі необхідне зниження або підвищення умовного рівня параметрів, а введення в арсенал – індивідуального досвіду дитини гнучкого та варіативного арсеналу засобів, способів «психологічних знарядь» регуляції, опосередкування, звільнення емоцій та поведінки [4; 5].

Ці засоби мають стати провідними в опосередкуванні безпосередніх емоційних та поведінкових реакцій: самоінструкування, розбиття діяльності на етапи, раціональна оцінка можливостей у діяльності, оперування культурними знаками та засобами. Корекційна робота з конструктивного опосередкування та інтеріоризації тривоги у дітей дошкільного віку є актуальною темою у зв'язку з тим, що багато різних страхів і підвищена тривога створюють труднощі в емоційному та пізнавальному розвитку дитини, змінюють її поведінку не в кращу сторону і заважають самореалізуватися та адаптувати соціум [4].

Отже, у процесі соціального навчання дитина вчиться керувати своїми емоціями. Афекти в онтогенезі відрізняються невимушеним характером, а емоції завжди ґрунтуються на засадах знаково-символічного опосередкування. Коли своєю емоцією не виходить керувати відкрито, то це можна зробити не прямо, а через якийсь об'єкт чи знак. Непрямою силою розвитку емоцій є спілкування з дорослим, насамперед із батьками. За допомогою початкового переведення зовнішніх процесів у внутрішні процеси регуляції створюється зріла емоція, функція якої – володіння та регулювання своєю поведінкою. Так емоція знаходить внутрішню узгодженість, одержувану не прямо (у людини неможливо «не відчувати»), а опосередковано, через знаковосимволічну діяльність. Як первинне знаряддя опосередкування емоції виступає предмет. Дитина навчатиметься управлінню переживаннями у час війни через «оволодіння» їх предметами.

Список використаних джерел

1. Цумарева Н. Тривожність як показник емоційного неблагополуччя та індикатор емоційної депривації в дітей шкільного віку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2020. Том 31 (70) № 4. С. 260-266.
2. Ясточкіна І. Особистісна тривожність як соціально-психологічна проблема. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Вип. 6. С. 165-170.

3. Хозраткулова І. Арттерапевтична робота з тривожними підлітками під час воєнних дій в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Випуск 4. С.137-144.
4. Ковальчук З. *Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник*. Ч.1. Львів: ЛьвДУВС. 2020. 232 с.
5. Сингаївська, І., & Вальковська, М. (2023). . У Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку. Отримано від <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1307>.

Переваги залучення студентів до соціальних мереж

Анастасія Єдинюк

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YedyniukAA@krok.edu.ua*

Ольга Петрунько

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Інформаційний посткапіталізм та спричинена ним глобалізація соціального життя, що прийшли на зміну індустріальному етапу розвитку людства, змінили зміст і характер соціальних комунікацій, способи обігу інформації й процеси смислоутворення, системи цінностей, моделі соціальної поведінки тощо. Усе це покликала до життя новий тип постінформаційної, мережевої культури, яка склала серйозну альтернативу екранній культурі ХХ століття (культури аудіовізуальних медіа), та новий вид соціальної комунікації – віртуальну комунікацію у соціальних інтернет-мережах. Відповідні мережеві технології (Web-, Net-, Smart-, Online- тощо) стали реальністю й інструментом мережевого суспільства та його освітніх систем, і в сферу впливу цих технологій особливо занурена молодь [1].

Соціальні мережі і розвинені мережеві технології створили для мільйонів учнів і студентів левову частку їх освітологічного простору і набули ознак альтернативного соціального середовища, в якому відбувається їх міжособистісна й ділова комунікація, реалізуються основні їх інтереси, задовольняються базові соціальні, самоактуалізувальні й гедоністичні потреби, розгортається їх соціалізація та пишеться індивідуальна історія їхнього життя. Це кілька десятиліть тому прогнозував М. Кастельс, який передбачав появу людини нового типу («мережевої людини»), яка, за його переконанням, природно мала з'явитися у «мережевих соціумах» [2].

Вважається, що термін «соціальна мережа» вперше використав соціолог Дж. Барнс в 1954 р., який вважав, що соціальна мережа – це соціальна структура, яка складається з групи «вузлів» (якими є соціальні об'єкти – люди чи організації) та зв'язків між ними. Інакше кажучи, це група соціальних суб'єктів, де один з них є центром, а інші – його «гілками» [3].

До електронних соціальних мереж, наприклад, належать Facebook, Instagram, LinkedIn та інші. Мережу Facebook було створено в США, і відтоді її засновники постійно розширюють її функціональні можливості та додають нові сервіси. Станом на липень 2014 р. кількість користувачів Facebook становила понад один мільярд, а основною її цільовою аудиторією стала молодь, у т.ч. студенти. Використання цієї мережі дає змогу створювати закриті й відкриті спільноти для конкретних цільових аудиторій, здійснювати в їх межах ділову й міжособистісну

комунікацію, реалізовувати дистанційну підтримку різноманітних навчальних програм та курсів тощо. Другий приклад соціальної мережі – Instagram. Ця мережа переважно призначена для обміну фотографіями та іншими візуальними месиджами як всередині неї самої, так і через інші соціальні мережі. Ця мережа дає можливість створювати в т.ч. й освітні проекти, маючи при цьому деякі особливості:

1. аудиторія цієї мережі молодша порівняно з іншими соціальними мережами, а отже застосовувані там способи донесення інформації мають свою, орієнтовану на молодь специфіку;
2. вона має простий, доступний і зрозумілий інтерфейс порівняно із Фейсбуком;
3. вона дозволяє подавати інформацію в різноманітних зручних форматах (фото, текст, короткі відео, довгі відео тощо), завдяки чому користувачеві легко контролювати час на сприймання наданої інформації.

Ці особливості роблять Інстаграм придатним освітнім середовищем, що визнають чимало блогерів й користувачів даної соціальної мережі. Наступний приклад популярної соціальної мережі – LinkedIn. Ця мережа створена для ділового спілкування активних людей та інших зареєстрованих там користувачів, налаштованих на ділові знайомства, на створення та здійснення ділових контактів, в т.ч. через представлення одних людей через посередництво (рекомендації) інших. Усі ці й деякі інші соціальні мережі можуть бути використані як в організованому освітньому процесі, так і для реалізації самоосвіти. Їх використання дає можливість вивчати те, в чому є необхідність; покращує рівень володіння іноземними мовами; полегшує пошук роботи тощо, Соціальні мережі відкривають додаткові можливості для професійного і особистісного спілкування [3; 4].

У сучасному освітньому просторі широко обговорюються можливості і способи взаємодії менеджерів у сфері освіти, викладачів і студентів у соціальних мережах Інтернету (на конференціях, вебінарах, форумах, майстер класах і т. ін.). Спеціальні спостереження показують, що пересічний студент в середньому проводить у соціальних мережах як мінімум дві години, при цьому він не лише витрачає час на перегляд відео, фото та спілкування з друзями, а й здійснює активний пошук відомостей зі спеціальних і загальнонаукових навчальних дисциплін, і зрештою цей час можна вважати таким, що використаний з користю для саморозвитку [4].

Серед очевидних переваг соціальних мереж дослідники виділяють такі:

1. комфортне психологічне середовище для соціальної комунікації, в т.ч. і для не надто впевнених, сором'язливих користувачів;
2. зручні й зрозумілі студентам організація та форми подачі контенту, розраховані на персональний підхід до студентів;
3. різноманітні форми взаємодії та широкий діапазон можливостей для включення в навчальну діяльність;
4. можливість обмінюватися посиланнями на інші електронні носії та

ресурси;

5. можливості фільтрації контенту за певними критеріями, що спрощує пошук потрібного матеріалу;

6. можливість залучення до участі в навчальному процесі експертів, консультантів, фахівців з певних дисциплін;

7. можливість безперешкодно ділитися будь-яким контентом із студентами у будь-який зручний для них час незалежно від місця перебування студента, в т.ч. широкі демонстраційні можливості;

8. можливість для спільного створення навчального контенту замість простого споживання «готової» інформації;

9. руйнування психологічних бар'єрів між викладачем і студентами;

10. обмін інформацією щодо важливих дат і подій, завдяки чому можна дізнаватися про різні заходи, конференції, круглі столи та брати в них участь, а також можливість отримувати нагадування про ці події;

11. створення групових чатів, групових відео зустрічей, дискусій, фокус-груп тощо;

12. можливість проведення онлайн-опитувань та інших форм наукової та навчально-дослідної роботи [5].

Висновок. Залучення сучасних студентів до соціальних мереж має ряд переваг, які в умовах мережевого сьогодення не можуть бути компенсовані традиційними засобами здійснення навчального процесу. Це покладає велику відповідальність на авторів та користувачів цих мереж з компетентного і грамотного їх використання, а отже актуалізує питання про формування інформаційної мережевої культури.

Список використаних джерел

1. Петрунько О.В. Соціалізація студентів у віртуальних соціальних мережах: актуальність проблеми // Педагогічний процес: теорія і практика. Серія Психологія. Вип. 3. К.: Едельвейс, 2016. С. 72-77.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура : [пер. с англ.] / М. Кастельс. М. : ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
3. Гуревич Р.С. Интернет і його соціальні мережі в сфері освіти: напрями використання / Зб. наук. пр. III Міжнар. наук.-практ. конф. «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті». Режим доступу: http://ubgd.lviv.ua/konferenc-/kon_ikt/plen_zasid/Gurevuch.pdf.
4. Палій С.В. Соціальні мережі як засіб комунікації електронного навчання // Управління розвитком складних систем. 2013. Вип. 13. С. 152-156. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2013_13_30.

Смисложиттєві орієнтації здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану: гендерний аспект

Анна Разумова

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: razumovaa@krok.edu.ua*

Ольга Петрунько

*доктор психол. наук, ст. наук. співр., професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Проблематика смисложиттєвих орієнтацій особистості була і є вкрай актуальною в усі періоди життя суспільств і соціумів, а отже вона є так само актуальною як предмет психологічної науки. Смисложиттєві орієнтації – це надзвичайно значущий у структурі особистості психологічний феномен, який належить до пріоритетних цінностей на різних етапах її життя і особистісного становлення. Смисложиттєві орієнтації виступають актуальною потребою особистості, спрямовують її до саморозвитку, самовираження і самореалізації і являють собою її базове екзистенційне завдання [1; 2; 3].

Актуальність даної проблематики суттєво зростає в умовах нестабільності, які можуть бути пов'язані як з переживанням конкретною особистістю кризових періодів життя, а також можуть бути зовнішньо детермінованими різноманітними стресогенними чинниками, зокрема й війною. Це підтверджують здійснені останнім часом емпіричні дослідження, в т.ч. і проведені нами в рамках реалізації нашого магістерського проекту.

Вибірка нашого емпіричного дослідження становила 28 студентів-психологів третього курсу ОП «Психологія» та ОП «Практична психологія» (з них 14 дівчат та 14 юнаків) Національного авіаційного університету в м. Київ. Дослідження було проведене протягом вересня-жовтня 2023 р. в рамках написання магістерської роботи. У якості діагностичного інструменту було застосовано «Тест смисложиттєвих орієнтацій» Д.О. Леонтьєва.

Аналіз отриманих емпіричних даних дав підстави констатувати, що гендерні відмінності за показниками «Результативність життя» і «Локус контролю» відмінності між представниками жіночої і чоловічої статі відсутні.

Ці шкали, і насамперед шкала «Результативність життя», мають статус домінування високого рівня у значної частини респондентів незалежно від їхньої статі. Це є важливою тенденцією для студентської вибірки, згідно з якою студенти оцінюють своє минуле переважно емоційно позитивно, акцентують увагу на приємних спогадах і моментах життя, а також вважають це ресурсом як для теперішнього, так і для свого майбутнього. Це в тому числі пов'язане зі спогадами про колишнє мирне життя, і в співставленні з актуальними воєнними умовами містить для респондентів як чоловічої, так і жіночої статі багато

позитивного, стабільного та оптимістичного. Одною з причин для знецінення свого минулого і результативності власного життя є позбавлення його значимих ціннісно-смыслових подій та моментів.

Шкала «Локус контролю» також має виражене домінувальне значення для студентів обох статей, проте відзначається стійка настанова студентів щодо зовнішньої локалізації контролю та відмова від відповідальності за власне життя в умовах війни. Тож для переважної більшості наших респондентів характерний екстернальний або амбівалентний тип локус контролю. Проте навіть за стресових воєнних умов життя третина респондентів (і це не залежить від їхньої статі) мають інтернальні настанови, тобто інтернальний локус контролю, що базується на свободі вибору, свідомому контролі щодо власного життя та відповідальності за його якість.

Інші шкали («Життєві цілі», «Процес життя» та «Локус контролю Я») та відповідні їм смисложиттєві орієнтації студентів мають певні відмінності у хлопців і дівчат. Так смисложиттєва орієнтація «Життєві цілі», яка презентує перспективний аспект буття, має наступні відмінності: юнаки мають в п'ять разів вищі високі показники, відповідно в чотири рази менші низькі та у півтора рази середні. Тобто, юнаки, на відміну від дівчат, мають значно більше соціально значущих життєвих цілей на майбутнє та мотивів для самореалізації, які надають їхньому життю смислів, вони є більш цілеспрямованими і мають активну установку на реалізацію цих смислів у майбутньому з позиції актуального періоду життя. Смисложиттєва орієнтація «Процес життя», яка презентує актуальний аспект життя, також має подібні тенденції, які, однак, виражені дещо менш інтенсивно. Юнаки частіше за дівчат мають позитивну установку на сприймання власного теперішнього життя через досягнення актуальних цілей та переживання через це, їм менш притаманні амбівалентність та негативізм щодо оцінок реалій і власного життя. Смисложиттєва орієнтація «Локус контролю Я» також відображає подібні тенденції: у юнаків вчетверо частіше високі та у півтори рази середні та низькі показники інтернальності власного «Я». На відміну від дівчат, юнаки мають установку на можливість свободи вибору у власному житті, на здатність контролювати своє життя, самостійно та осмислено приймати власні рішення та нести за них відповідальність. Варто відмітити, що кількість респондентів, які мають високі показники до локус-контролю власного життя вдвічі нижча, ніж кількість тих, хто має високі показники щодо локус-контролю життя загалом. Своєю чергою дівчата частіше або відзначають власну неспроможність контролювати своє життя, орієнтацією на випадок, долю, вплив інших, або ж коливаються між інтернальним та екстернальним локусом контролю щодо однакових подій власного життя.

Виявлені статеві відмінності смисложиттєвих орієнтацій студентів доцільно враховувати при побудові та реалізації психологічної роботи з особами даного віку, особливо з представницями жіночої статі, для яких реалії життя в стресових умовах війни виявляються значно проблемнішими, ніж для хлопців.

Список використаних джерел

1. Андрійчук І. Теоретичні засади дослідження смислових життєвих орієнтацій в юнацькому віці // Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції, 13-14 травня 2021 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В.Гнатюка. Тернопіль : Вектор, 2021. С.48-51.
2. Москаленко О.В. Сучасні концепції ціннісно-сміслової сфери особистості // Вісник НТУУ – КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2019. № 2. С. 113-117.
3. Петрунько О.В. Аксіопсихологія та аксіогенез особистості в умовах соціальної кризи Вчені записки Університету «КРОК». №1(69). 2023. С. 171-187.

Віктимна поведінка як предмет наукового аналізу

Ігор Шрамко

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ShramkoIL@krok.edu.ua*

Ольга Петрунько

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

У сучасному світі, який наразі є світом войовничим і стресогенним, маркер «віктимна поведінка», який досі був відомий переважно клінічним та юридичним психологам, дедалі більше включається в дискурс буденного життя і, відповідно, у дискурс соціальної психології, де для цього виділено окрему дослідницьку нішу під назвою «віктимологія». Віктимологія нині – це наука, предметом якої є:

1. кримінальні злочини та їх причини, типи кримінальних злочинців та їх жертв тощо;
2. драматичні обставин буття (стихійні лиха, економічні та політичні катастрофи, війн та їх наслідки тощо і, відповідно, жертви цих обставин);
3. психологічні жертви власної беспорядності в звичайних соціальних (некримінальних) умовах життя [1].

Серед визнаних емпіричних чинників формування віктимної поведінки фахівці зазвичай вказують:

1. вік і відповідні вікові особливості схильних до віктимної поведінки осіб (чим молодший вік, тим вищі ризики);
2. стать і гендерні ознаки (хлопці частіше наражаються на залежність);
3. психологічні особливості (ідентичність, досвід сімейного виховання, стиль життя, схильність до ризику, емоційно-вольова сфера, набутий досвід у зв'язку з пережитим насильством тощо) [1; 2; 3].

Варто зазначити, що комунікації та спілкування в соціальних мережах істотно змінюють уявлення користувачів про світ і про себе самого та роблять ці уявлення й картини аж ніяк не увідповідненими з дійсністю. А відтак реальність інтернет-життя і реальність буття «по цей бік екрану» – це дві альтернативні реальності, які мало увідповіднюються одна з одною. Включення в альтернативне, викривлене і штучне буття значно знижує пильність і збільшує довіру до віртуальних знайомих, з якими відбулося приємне емоційне спілкування. За такого спілкування користувач, якому бракує емоцій і уваги з боку близького оточення, приписує цим стосункам гарні очікування і починає в них вірити попри те, що вони можуть не мати нічого спільного з реальним життям. І цю технологію впливу використовують у т.ч. й професійні шахраї [4; 5].

Останніми роками в просторі інтернету поширюється небезпечне явище, яке виявляється як начебто гра, яка зрештою полягає у схиланні підлітків до

суїциду. Ця гра є надзвичайно захопливою, що є особливо цікавим і привабливим для підлітків, а її останнім завданням є самогубство. Сутністю такої, по суті злочинної діяльності, є:

1. залучення підлітків (в т. ч. і на комерційних засадах) до відповідних закритих інтернет-груп на засадах відповідного контенту і відповідної діяльності;
2. можливість для організаторів цієї діяльності спостерігати за нею та оцінювати її драматичні наслідки;
3. фізичні та психологічні втрати, яких зазнають у результаті усі учасники цієї квазі-гри, які не усвідомлюють її драматичних наслідків: підлітки вважають, що це лише захоплива гра; дорослі сподіваються, що «чим би дитина не бавилась, аби не плакала», а наукова громадськість розгублена і скромно мовчить.

Таким чином віктимні особи і типова для них віктимна поведінка є динамічним соціально-психологічним феноменом, який потребує надзвичайно вдумливого ставлення і глибокого наукового аналізу. Цей аналіз може розгортатися в традиціях:

1. аксіологічної психології та аксіогенезу особистості, за якою розуміння і корекційна робота направляються на загальнолюдські смисли і цінності, ціннісне ставлення до суб'єктів корекції та гуманне спілкування;
2. системно-особистісної психології, за яким використовуються індивідуальні ресурси особистості для корекції віктимної поведінки;
3. когнітивно-поведінкової (або діяльнісної) психології, спрямованої на підвищення рівня знань через безпосередню, прикладну діяльність, орієнтовану на позитивне мислення і здоровий спосіб життя.

Список використаних джерел

1. Петрунько О., Паціора А. Особливості віктимної поведінки молоді. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. Т. 2, № 70. С. 159–165. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-70-159-165> (дата звернення: 29.11.2023).
2. Шиліна А. А., Іванов М. С. Гендерні особливості статусно-рольової та поведінкової віктимності неповнолітніх. *Право і безпека*. 2016. №4. С. 169–173.
3. Сингаївська І.В. Сучасні прояви віктимності жінок: окремі питання віктимологічної профілактики. *Форум права*. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011. № 2. С. 834–838. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_135.
4. Бовть О. Про дослідження віктимної поведінки молоді у морально-правовому вимірі. *Вісник Національного ун-ту оборони України: зб. наук. праць*. 2012. № 1(26). С. 131–138.
5. Дерев'яно С.П. Емоційні особливості рольової віктимності молоді. *Проблеми психологічної безпеки сучасної молоді: монографія / за наук. ред. О. Ю. Дроздова*. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 48–60.11.

Сублімація як стратегія проживання агресії в умовах війни особами зрілого віку

Наталія Бондарева

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BondarevaNO@krok.edu.ua*

Ольга Петрунько

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Проживання агресії особами різного віку має свої вікові особливості і, як представлено у фаховій соціально-психологічній літературі, уявлення про це зазвичай обмежуються розумінням причин і особливостей агресії та її очевидних виявів і наслідків в тому чи тому віці. Тож актуальними є питання щодо:

1. соціально прийнятних виявів агресії й агресивної поведінки;
2. розробки соціальних стратегій управління агресивною поведінкою осіб «агресивного типу»;
3. терапії агресивних станів осіб, схильних до ситуаційної агресії [1].

Наразі вагомим тригером, який спричинює і посилює агресію серед населення, в т.ч. серед населення зрілого віку в країні, яка потерпає від війни, є російська військова інтервенція, або війна. Війна є багатовекторною проблемою, яка вкрай негативно впливає на психічне здоров'я і стан соціальної адаптації до реалій буття осіб будь-якого віку, і насамперед зрілого, адже саме на них покладено відповідальність не лише за них самих, а й за їхніх дітей, батьків та інших осіб, що потребують опіки. Відповідно, війна спричинює стрес, фізичні та психічні руйнації і травми та інші деструктивні стани, в основі яких є агресія [1; 2; 3].

Одною з основних причин виникнення, розгортання і, відповідно, проживання агресії під час війни є постійна загроза для особистої безпеки та безпеки своїх рідних. Особи зрілого віку, які живуть в умовах війни, зазвичай переживають постійний страх, тривогу та непевність щодо майбутнього. Цей стан може призводити до виникнення агресивних та ауто-агресивних реакцій і переживань, спрямованих на оточуючих, або й на себе самих [1; 2]. Тож, активації агресії сприяють втрата близьких людей та втрата звичної якості життя, зміна умов існування, зміна соціокультурного середовища та близького оточення, погіршення матеріального становища, тощо. Агресивні прояви дорослих осіб в цьому випадку є способом вираження душевного болю, розпачу, невдоволення станом подій, способом вивільнення психічної напруги. І в цьому разі йдеться не про механізми психологічного захисту, як описано в психодинамічному підході, а про механізми активного подолання, тобто про копінг-стратегії [1; 2].

Механізми проживання агресії зрілими особами можуть бути

найрізноманітнішими, і вони індивідуально залежать не лише від характеристик кожної конкретної особи, а й від конкретних обставин її життя. І тут важливо враховувати, що ці механізми можуть бути більш чи менш ефективними, залежно від того, наскільки ефективно вони практично допомагають особі впоратися з агресією та стресом [3].

Закцентуємо увагу на відчутті безпорадності та невпевненості в майбутньому дорослих осіб. Ці відчуття впливають на накопичення емоційної напруги, а це, у свою чергу, призводить до посилення потреби у вивільненні емоцій та необхідності виплеснути накопичене в активний спосіб. І одним з психологічно адекватних способів регулювання агресії для отримання контролю над власним буттям, сучасні представники психоаналітичної психології вважають механізм сублімації, який означається ними не як психологічний захист, а саме як копінг [1; 3].

Отже, сублімація – це один з механізмів активного психологічного захисту дорослих осіб, який полягає у подоланні внутрішньої напруги за рахунок перенаправлення енергії на соціально прийнятні цілі. Зигмунд Фройд вважав, що сублімація є ознакою зрілості, що дозволяє людям нормально функціонувати в культурно прийнятний спосіб, переносить енергію інстинктів у високі соціальні цінності, які є «особливою прикметою культурного розвитку; це те, що дає можливість вищим формам психічної діяльності, таким як наукова, художня або ідеологічна, грати таку важливу роль у цивілізованому житті» [1; 2; 3].

Варіантами сублімаційного проживання агресії особами зрілого віку можуть бути:

1. використання мистецтва для вираження емоцій та відображення внутрішнього світу;
2. використання енергії агресії для занять фізичними вправами і спортом;
3. вправи на концентрацію та розслаблення для регулювання агресивних імпульсів.

Висновок. Для осіб зрілого віку сублімація може бути корисною адаптивною стратегією з подолання емоційної напруги у проживанні агресії в умовах травматичного досвіду війни, наприклад:

1. волонтерство, участь у громадських ініціативах та благодійних заходах для вираження соціальної позиції та допомоги іншим;
2. опанування нових навичок чи вивчення нових тем для стимулювання розумового розвитку;
3. соціальна активність, участь у різних соціальних групах та об'єднаннях за інтересами.

Список використаних джерел

1. Петрунько О.В. Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії: збірник матеріалів, доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 28 лютого 2018 р. – Маріуполь: ДонДУУ, 2018. – 322 с.
2. Сингаївська І. В. Практичні рекомендації щодо профілактики конфліктів у колективі організації. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний

університет ім. Григорія Сковороди». 2015. С. 193–199.

3. Sigmund Freud, 'Civilisation and Its Discontents' (1930) in *The Standard Edition Of The Complete Psychological Works of Sigmund Freud — The Future of an Illusion, Civilization and its Discontents, and Other Works*, trans. by James Strachey (Hogarth Press; London, 1961), vol. XXI, 79-80.

Особливості конфліктних ситуацій у робочих командах

Інна Адвент

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AdventIS@krok.edu.ua*

Ольга Петрунько

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

У фаховій літературі з вітчизняної і зарубіжної соціальної та організаційної психології чимало уваги приділено конфліктним ситуаціям, які неодмінно виникають у соціальних і професійних групах, в т.ч. й у тих, в яких за визначенням, апріорі не мало би бути конфліктів. До таких груп віднесемо, зокрема, й ті, що визначено як робочі команди.

Поняття «робочі команди», з одного боку, є досить неоднозначним і визначається фахівцями неоднаково. Проте усі ці команди мають досить виразні спільні ознаки, які споріднюють різні види таких команд і дають підстави говорити про них як про цілком упізнаваний феномен соціального і професійного життя соціуму. У фаховій літературі робоча команда зазвичай визначається як особливий різновид відносно невеликої професійної групи, якій властивий ряд важливих властивостей, що не лише визначають ефективність її діяльності, а й утворюють всередині неї значно потужніший потенціал, ніж у звичайній робочій групі. Члени робочої команди мають спільну ціль і утворюють єдину структуру, де відображено внесок кожного із реалізації цієї цілі [3].

У цьому смислі робочі команди, як твердять прибічники системного підходу в соціальній психології, є надзвичайно ресурсоспроможними й функціонально придатними біопсихосоціальними системами, які:

1. мають спільну соціально значущу мету, розподілену між усіма її елементами і ухвалену всіма її членами (отже, концепція команди передбачає, що її члени є прихильниками єдиної місії та несуть колективну відповідальність за її реалізацію);

2. містять умови для ефективно командної роботи в ім'я реалізації ухваленної мети і разом з цим – для реалізації власного потенціалу кожного члена команди (отже, концепція команди передбачає, що її члени в складі цієї команди почувуються значно конкурентоспроможнішими і талановитішими, ніж поза її межами);

3. потребують мінімально необхідного управлінського впливу (отже, концепція команди передбачає самоорганізацію, самокерованість, самоуправління, включення, відповідальність і т. ін.) [1; 2].

Отже, на підставі опрацьованих джерел з тематики робочих команд можемо констатувати, що робочі команди – це надзвичайно згуртовані й консолідовані

групи осіб, які реалізують значущу для них спільну мету і включені у відповідну цій меті спільну діяльність, та виявляють високий рівень соціальної відповідальності за якість виконуваної діяльності. Це соціальні групи високого рівня соціально-психологічної якості! Проте, попри це, навіть у робочих командах час від часу виникають конфліктні ситуації, які навіть розгортаються у складні й масштабні конфлікти. І це природно. І питання не лише в тому, що учасники соціальної та професійної взаємодії завжди мають причини для з'ясування тих чи тих проблемних питань щодо стандартів професійної діяльності та співбуття з іншими, а в тому, що конфлікти є рушійною силою розвитку соціальної системи. Тож можна сміливо стверджувати, що конфлікти в робочих командах є якісно іншими, ніж деінде, і що вони, як правило, є конструктивними й продуктивними, такими, що виводять команду на якісно вищий рівень професійного розвитку [2; 3; 4].

Практична діяльність фахівців HR-сфери та їх можливість спостерігати за здобутками робочих команд у різнопрофільних організаціях дає підстави стверджувати, що якісний обмін інформацією та емоціями в цих командах, взаємини, засновані на діалозі, інтерактивному обміні, повазі й довірі, об'єднують учасників команди в консолідовану спільність, особливістю якої є радість від спільної роботи та її результатів. Знаходити рішення для виходу із конфліктних ситуацій, будувати ефективну комунікацію та взаємодію, структурувати групи людей, вчитися слухати і чути колег, усувати дратівливі чинники, виявляти й спільно вирішувати актуальні проблеми на засадах екологічної командної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Петрунько О.В. *Організаційна культура університету як чинник його конкурентоздатності на ринку освітніх послуг // Вчені записки Університету «КРОК». 1 (65). 2022. С. 164–175.*
2. Петрунько О.В. *Внутрішньоособистісний конфлікт на стику конфліктології, практичної та клінічної психології / О. В. Петрунько // Педагогічний процес: теорія і практика: Збірник наукових праць. Серія Психологія. 2017. Вип. 1 (56). С. 88-95.*
3. Ремпель Ж.О. *Соціально-психологічні аспекти командоутворення в недержавній організації. Вип. 2 (15). 2015. С. 110-115. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/psihol-visnik-15-2015-20.pdf>.*
4. Сингаївська І.В. *Психологічний аналіз поняття менеджменту та стилів управління / Сингаївська І.В., Федорець С.Б. // Правничий вісник Університету "КРОК". Вип. 29. 2017. С. 197-205.*

Самопрезентація особистості в реальному і віртуальному просторі

Марія Моїсеєнко

студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MoiseienkoMV@krok.edu.ua

Вікторія Острова

кандидат психологічних наук
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942

Поняття «самопрезентація» стало особливо актуальним предметом психологічних досліджень за останні десять років. Самопрезентація присутня у всіх аспектах взаємодії людей і, завдяки ній, в особистості є можливість справити бажане враження на партнера по спілкуванню. Це явище почало набувати актуальності не тільки в реальному просторі, а і в віртуальному, з огляду на стрімке зростання соціальної мобільності, технологій та перехід багатьох сфер діяльності в онлайн-простір.

Перед тим як дати визначення поняттю самопрезентації, потрібно зазначити, що трактувань цього терміну є чимало, оскільки даний феномен вивчався протягом значного відрізка часу різними дослідниками. Першим, хто надав визначення поняттю «самопрезентація», був відомий американський соціолог І. Гофман у своїй роботі «Самопрезентація у повсякденному житті». І. Гофман розглядав самопрезентацію у межах соціальної драматургії і називав її загальною особливістю соціальної поведінки особистості, яка може змінювати свій характер в залежності від обставин та цілей актора [1].

Розгляд поняття самопрезентації неможливий у відриві від поняття особистості.

О. М. Ткаченко – відомий український психолог, у своїй роботі «Поняття особистості у науково-категоріальному апараті психології» розглядав особистість як «вершинний» рівень в ієрархічній структурі психіки людини, якісно новий спосіб організації поведінки, високий рівень взаємодії людини зі світом». Психолог також зауважував важливість визнання того факту, що людина завжди буде суб'єктом і об'єктом суспільної взаємодії: «Як суб'єкт вона діє на об'єкт багаторівнево: як організм – на природне середовище, як суспільний індивід – на рівних собі (соціальне оточення), як особистість – на створюване культурно-історичне середовище. Тому характер впливу людини на світ на різних рівнях змінюється» [2, с. 174-175].

Самопрезентацію доречно розглядати як поведінковий компонент структури особистості, у якому реалізується її прагнення створити бажаний і, водночас, адекватний соціальній ситуації образ власного «Я» у сприйнятті інших людей, в процесі взаємодії та спілкування з соціумом [3] як в реальному, так і в віртуальному світі. Найчастіше всього, самопрезентація здійснюється заради

реалізації певних цілей, реалізації мотивації та задоволення потреб особистості, які можуть бути як суто індивідуальними, так і нав'язані ззовні тим середовищем, в якому знаходиться людина.

На ефективність самопрезентації впливає не тільки власний досвід у минулому, а також соціально-психологічні, індивідуально-психологічні та психобіологічні чинники.

Розглядаючи самопрезентацію у реальному просторі, можна виділити її усні та письмові форми, у вигляді резюме або стендової доповіді, а також фотопрезентацію, паперовий варіант портфоліо, відеопрезентацію, наставництво, відкриті заняття, майстер класи, публікації, творчі змагання ідей [4].

Що стосується самопрезентації в інтернет просторі, то окрім соціальних мереж, де особистість може створити власний простір на свій смак та комунікувати з великою кількістю людей, існують також інші віртуальні майданчики, серед яких блоги, чати, написання резюме, інтернет-конференції, електронна пошта, стрімінгові сервіси, наприкладі youtube, twitch тощо.

М. Снайдер – американський вчений писав, що не всі люди можуть в однаковій мірі керувати враженнями про самих себе, і особистості, в яких рівень саморефлексії високий, будують свою поведінку, перш за все, керуючись власним «Я», а ті, в яких рівень саморефлексії низький, ставлять основною метою своєї діяльності здебільшого враження, яке вони хочуть справити. М. Снайдер зауважував, що до самомоніторингу схильні більше ті люди, які надають великого значення враженню інших людей про них.

Виокремлюють три рівні ефективної самопрезентації, які діють як у реальному, так і в віртуальному просторі:

- ефективна - містить використання усіх стратегій та тактик, які можна застосувати для досягнення бажаного результату;
- з достатнім рівнем ефективності - залучає лише ті стратегії та тактики, які є достатніми для створення бажаного Я-образу;
- неефективна - характеризується недостатнім використанням стратегій та тактик або ж взагалі нічого не застосовує для того, щоб створити бажане враження [5].

Насьогоднішній день соціальні мережі перетворились у медійне середовище, яке є активним інструментом для вираження власного «Я», саморозвитку, ведення бізнесу, пошуку нових знайомств та конструювання власного іміджу в очах соціуму. Для цього існують не тільки віртуальні майданчики, а і безліч «інструментів» притаманних ним, що допомагають більш точно сформулювати і виразити власну ідентичність та зробити ефективну самопрезентацію. Не зважаючи на те, що інструменти самопрезентації в соціальних мережах мають свої обмеження та уніфіковані, у користувачів є безліч можливостей створити бажаний власний образ у віртуальному просторі, і найчастіше це образ успішних, комунікабельних, обізнаних в свої справі людей, з гарними фізичними даними та належністю до певної групи.

«В результаті розглянутих різних досліджень самопрезентації особистості,

які є основою формування її іміджу, можна зробити висновок, що сучасна людина використовує соціальні мережі як ресурс зовнішньої рефлексії, а також – для спілкування, знаходження спорідненої душі, одnodумця або створення архіву спогадів.» [6, с. 582-585].

Таким чином, узагальнюючи наведені визначення, можна констатувати, що самопрезентація особистості завжди відбувається під час процесу спілкування та взаємодії між людьми, як у реальному, так і у віртуальному просторі, незалежно від того, наскільки цей процес є усвідомлюваним.

Напрямом власних подальших досліджень є розгляд варіативності самопрезентації особистості у реальному та віртуальному просторі.

Список використаних джерел

1. Гофман І. Подання себе іншим у повсякденному житті: пров. з англ. – М.: КАНОН-прес-Ц; Кучково поле, 2000. – 174-175 с.
2. Ткаченко О. М. Поняття особистості у науково-категоріальному апараті психології / О. М. Ткаченко // Філософська думка. – 1976. – № 6. – с. 55–65.
3. Чигирин Т. О. Психологічні умови формування ефективної самопрезентації майбутніх психологів : дис. канд.психол.наук: 19.00.07. Київ, 2016. 228 с.
4. Горовенко О. А. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя засобами самопрезентації / О. А. Горовенко. — Харків : Основа, 2013. — 112 с. — (Б-ка журналу «Управління школою»; Вип. 3 (123)).
5. Захарчук Д.В. Психологічні особливості самопрезентації викладачів ЗВО в умовах онлайн навчання : кваліфікаційна робота, Острозь, 2021. 93 с.
6. Яковенко О. І., Сингаївська І. В. Особливості сприйняття жінки-бізнесмена в масовій свідомості / Актуальні питання сучасної науки та практики: матеріали Науково-практичної конференції (15 листопада 2018 року, м. Київ) – К.: Університет «КРОК», 2018. – С. 582–585.

Залежність від соціальних мереж як актуальна проблема сучасності

Вікторія Шуленова

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ShulepovaVV@krok.edu.ua*

Вікторія Острова

*кандидат психологічних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ostrovav@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942*

В сучасній реальності, в час пандемій та війн, коли люди час від часу обмежені в своєму вільному пересуванні, соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя кожної активної людини, від дітей до людей похилого віку.

З моменту створення і до сьогодні, в першу чергу, соціальні мережі – це інтерактивні технології, які полегшують створення інформації та обмін нею, а також обмін ідеями, інтересами та іншими формами вираження через віртуальні спільноти та мережі [1]. Тобто, виходячи з визначення, мають цілком позитивну мету. Соціальні мережі можуть допомогти покращити почуття зв'язку людини з реальними або онлайн-спільнотами та виступають як ефективний інструмент комунікації. Однак соціальні мережі можуть мати і негативні наслідки, а саме: кіберзалякування, інтернет-залежність та негативні психічні стани, такі як тривога, депресія тощо.

Проблема «Інтернет-залежності» (інтернет-аддикція, віртуальна аддикція) визначена вже з 90-х років. Вперше термін «інтернет-залежність» запропонував психолог А. Голдберг [2] у 1995 році для опису патологічного потягу до використання інтернету.

Л. Гуменюк визначає «Інтернет-адикцію» як форму деструктивної поведінки, що виявляється у прагненні відходу від фруструючої соціальної реальності за допомогою зміни свого психічного стану шляхом фіксації уваги на Інтернет-ресурсах 8 [3, с.11-20].

Слід зазначити, що частина вчених визначає цей феномен як хворобу, підставою для цього є припущення про подібність патофизиологічного механізму виникнення залежності від хімічних речовин або нав'язливих станів (А. Голдберг, К. Янг, К. Шерер, Дж. Бост та ін.). З українських вчених Т. Ю. Більбот у 2006 році першою провела дослідження комп'ютерної адикції в Україні, у співавторстві з Л. Н. Юр'євою розробила технології первинної профілактики та диференційованої, поетапної системи корекції психічних та поведінкових розладів в осіб молодого віку, які працюють із комп'ютерами [4].

На теперішній час, незважаючи на кількість досліджень та висновки щодо негативного впливу на психічний стан та сприйняття реальності особистістю, залежність від соціальних мереж досі не внесена в Міжнародний класифікатор хвороб (МКХ-11).

Одна з основних труднощів у дослідженні залежності від соціальних мереж полягає в тому, що соціальні мережі постійно змінюються та розвиваються, одночасно змінюється віковий діапазон користувачів.

Яскравим прикладом є результати аналізу коректності запитань за структурою тесту інтернет-залежності Кімберлі Янг в умовах соціальної ізоляції в Україні протягом 2020–2023 років [5]. Встановлено низку проблем, що порушують коректність оцінювання: технічні анахронізми – випадки, коли запитання ґрунтується на застарілих технічних фактах (здебільшого через появу мобільних пристроїв); соціальні анахронізми – випадки, коли запитання базується на упередженні щодо порушень соціального функціонування та соціального тиску на особу внаслідок користування мережею інтернет з боку її оточення; анахронізми інтроспекції – випадки, коли запитання ґрунтується на упередженні щодо егодистонності використання мережі інтернет; ситуативна некоректність – випадки, коли запитання втрачає коректність в умовах мотивованої соціальної ізоляції та/або зовнішньої небезпеки.

Необхідно констатувати відсутність лонгітюдних досліджень, які повністю висвітлювали роль соціальних мереж в житті людини. Тому неможливо розглянути довгострокові позитивні та негативні аспекти надмірного використання соціальних мереж.

Вимушена ізоляція, зміни в соціальному спілкуванні, і як наслідок - перехід частини соціального життя в інтернет-мережі, тобто суттєве збільшення віртуального часу українців в мережі, загострює проблему як ніколи раніше, що і визначає напрямок наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Barnes, J.A. (1954) *Class and Committees in a Norwegian Island Parish*. *Human Relations*, 7, 39-58.
2. Goldberg I. *Internet Addictive Disorder* <http://www.psycom.net/iadcriteria.html>.
3. Гуменюк Л.Й. Соціально-психологічні фактори інтернет-адикції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: Серія психологічна*. №1. 2013. С.11-20.
4. Юрьева Л.Н., Больбот Т.Ю. *Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика: Монография.* – Днепропетровск: Пороги, 2006.-196 с.
5. Столяренко А. М. До питання психодіагностики інтернет-залежності на тлі соціальної ізоляції та безпекової кризи / А. М. Столяренко, А. Д. Городокін / *Сучасні медичні технології*. - 2023. - №3(58). – С. 37-42.

Чинники самотності жінок та шляхи її подолання

Анастасія Татарчук

магістрантка кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: tatarchukai@krok.edu.ua

Вікторія Острова

к.п.н. доцент кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ostrovav@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-3804-8942

Самотність є однією з найбільш актуальних проблем сучасного суспільства. До вивчення феномену самотності звертаються філософи, психологи, соціологи, педагоги, втім, дотепер самотність залишається однією із суттєвих проблем людини, на виникнення якої впливають різноманітні фактори: суспільні, вікові, гендерні, конфесійні, особистісні, економічні тощо. У вітчизняній психології проблематика самотності особистості у плині її життєвого шляху вивчалася такими вченими як К. Абульханова-Славська, Л. Айвазян, М. Боришевський, Я. Башманівська, Т. Довбій, Л. Карамушка, В. Лашук, С. Максименко, О. Саннікова, І. Слободчикова, Т. Титаренко, Н. Хамітов, Ю. Швалб.

До цих пір серед вчених, що досліджували проблему самотності, не існує єдиної думки щодо того, самотність є нормою чи патологією. Це не тільки складний феномен індивідуального життя людини, а й найважливіше суспільне явище, яке потребує постійного дослідження. У суспільстві психологічно дане явище розуміється як хворобливий емоційний стан, наслідками якого є депресія, агресія, девіантна поведінка, суїцид, тобто ті негативні соціальні наслідки, які деформують саму особистість [1].

Значну частину жіночого населення України складають самотні жінки, частка яких тільки у віковому діапазоні активної шлюбності складає біля 25%. Явище жіночої самотності має суперечливий характер, але у вітчизняній психології фактично відсутні результати дослідження з феноменології видів та типів переживання самотності й копінг-стратегій саме в жінок, а їхні висновки інтерпретуються стосовно досліджуваних, які не переживають стан самотності як суб'єктивно значущу проблему. Українські дослідники самотності у жінок Я. Бондаренко та Т. Кубриченко вивчали зміни у само ставленні розлучених (самотніх) жінок. Авторки прийшли до висновку, що стан самотності впливає на самоставлення, самоповагу, самоінтерес, самоцінність та ряд інших суб'єктивних характеристик розлучених жінок. У самотніх жінок констатують високий показник самозвинувачення та відсторонення та закритості від світу. Самотні жінки, які мають високий рівень відчуження демонструють низькі показники самоінтересу, самовпевненості та аутосимпатії. Також авторки зазначають, що незаміжні жінки, у яких виявили глибокий рівень самотності, мають низьку самооцінку, не готові до відкритості зі світом, мають низький рівень самоповаги.

Дослідження Н. В. Водоп'янової описують та аналізують особливості переживання самотності у жінок, де основні чинники це незадоволення своїм минулим та невизначеність щодо майбутнього щасливого життя [2].

М. Кандиба виділяла такі чинники самотності жінок:

- стрімка глобальна комп'ютеризація: дане явище виявляється в збільшенні кількості соціальних мереж та інших видів інтернет-комунікацій;
- порушення зв'язку між поколіннями у сім'ї;
- норм і цінностей, прийнятих у суспільстві, світу в цілому: при цьому виді самотності спостерігається втрата значущих зв'язків і контактів, інтимності, приватності в спілкуванні, здатності до єднання. [3]

Л. Ю. Левченко називала чинниками самотності у жінок:

- нереалізований материнський потенціал;
- втеча від реальності через проблеми у житті;
- виховання дитини самотужки;

Н. Хамітов виділяв наступні чинники жіночої самотності:

- сексуальна слабкість чоловіка, особливо у перший період шлюбу;
- алкоголізм, як чоловіка так і жінки;
- результат придбаного досвіду в батьківській сім'ї, у якій під впливом статево-рольових стереотипів вибудовуються передумови неадекватної самосвідомості, негативної самооцінки, невміння усвідомлювати власні бажання й можливості як жінки. [4].

Таким чином, теоретичний аналіз літератури з проблематики жіночої самотності показав, що під феноменом «жіноча самотність» розуміється широкий спектр явищ, характеристик і станів людини, що мають різне філософське забарвлення. Дослідження жіночої самотності дає право стверджувати, що жіноча самотність зумовлена багатьма онтологічними, соціокультурними та індивідуальними чинниками. Жіноча самотність характеризується наявністю певних когнітивних та поведінкових стандартів, особливим сприйняттям соціокультурних реалій.

Список використаних джерел

1. Бондарчук С. С., Гонтар Т. А., Пилипенко Н. М. Особливості переживання самотності та копінг-стратегії у жінок. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 1, т. 1. С. 20–25.
2. Тислюк, Л. В., *Психологічні особливості переживання жіночої самотності*. Diss. 2021.
3. Кандиба, М. О., *Психологічні аспекти відношення жінок до самотності та її вплив на особистість*. Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології", 2012, 16.
4. Малімон, В. І., "Жіноча самотність: філософсько-антропологічні аспекти." *Hileya: Scientific Bulletin/Gileya* (2019).

Прокрастинація і прийняття рішень в умовах невизначеності

Наталія Фоміна

магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: FominaNY@krok.edu.ua

Вікторія Острова

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua

Ми живемо в час з надмірно швидким темпом. Надмірні вимоги сучасного соціуму, інформаційне перенавантаження, прийняття рішень в умовах невизначеності, все це може привести до нераціонального використання часу та зниження ефективності всієї діяльності людини. Усі ми, хоча б раз у житті, відкладали на завтра те, що можна і варто було б зробити сьогодні, а натомість, заповнювали свій час роботою простішою чи приємнішою. Таке явище має чітку назву – прокрастинація.

Прокрастинація — це звичка відкладати виконання важливих завдань або заміни їх менш важливими. Її часто описують як нездатність до саморегуляції, коли люди ірраціонально відкладають завдання, навіть якщо знають, що це може мати негативні наслідки

Сутність прокрастинації: постійне добровільне відкладання важливих справ, яке супроводжується відчуттям дискомфорту та негативними емоційними переживаннями і призводить до виснаження, тривожності, стресу, перевтоми, внутрішньо особистісного конфлікту, погіршення взаємодії з іншими тощо.

Ознаки прокрастинації:

- усвідомленість факту відкладання виконання справ;
- суб'єктивне відчуття психологічного дискомфорту, пов'язаного з відкладанням справ;
- ірраціональність мотивації діяльності, що «заміщає» активність, яку прокрастинують;
- негативні наслідки [1].

Причин для виникнення існує багато. Це і втрата мотивації, і ігнорування часу, і недостатня самодисципліна, страх перед завданнями, страх перед успіхом. Також причина може бути перфекціонізм, страх неуспіху, тривожність (особистісна і ситуативна), невміння планувати [2].

На погляд інших науковців, а саме Т. Колтунович та О. Поліщук, основною причиною є уникнення дискомфорту та прагнення до задоволення "тут і зараз". Усі детермінанти прокрастинації вони звели до двох груп: перманентні (стабільні) та ситуативні. Також, вони можуть бути психофізіологічними, емоційними, мотиваційними, часовими, поведінковими, ресурсними [3].

Науковці виділяють такі види прокрастинації:

- щоденна (побутова), тобто відкладання домашніх справ, які повинні

виконуватися регулярно;

- прокрастинація у прийнятті рішень (в тому числі незначних);
- невротична, тобто відкладання життєво важливих рішень, таких як вибір професії або створення сім'ї;
- компульсивна, при якій у людини поєднуються два види прокрастинації – поведінкова і в прийнятті рішень;
- академічна, тобто відкладання виконання навчальних завдань, підготовки до іспитів і т. д.

Норман А. Милгрем [4] і Рита Емметт [5] об'єднали ці види в два: відкладання виконання завдань та відкладання прийняття рішень.

Науковці виділяють два основні типи прокрастинаторів:

- «розслаблений» – прокрастинатор витрачає час на інші, більш приємні заняття і розваги.
- «напружений» – прокрастинатор характеризується загальним перевантаженням, втратою відчуття часу, незадоволеністю власними досягненнями, неясними життєвими цілями.

Прокрастинація може виникати також і в умовах невизначеності.

Умовами невизначеності вважається ситуація, коли результати рішень, що приймаються, невідомі. У сучасних умовах особливими формами явищ, пов'язаних з прийняттям рішень в умовах невизначеності, стресу і ризику, є професійний та службовий ризику.

Дослідження різних видів ризику в психології, і, зокрема, їхній вплив на поведінку під час прийняття інтелектуальних рішень в різних ситуаціях невизначеності, стресу й ризику на сьогодні становить значний інтерес з позиції аналізу наукової думки в цьому напрямі [6].

Прокрастинація має великий негативний вплив на наше сьогоднішнє, особливо при прийнятті рішень в умовах невизначеності. Відкладання важливого на потім, може привести до негативних, а іноді до катастрофічних наслідків. Наслідками наявності прокрастинації є стрес, відчуття провини, втрата продуктивності, невдоволення оточення через невиконання зобов'язань. Тому дослідження цього феномену сьогодні є вкрай важливим і необхідним.

Як боротися з прокрастинацією?

Боротися з прокрастинацією можна створюючи особисту візію (розуміння ваших навичок і пріоритетів), складаючи короткі списки завдань на день, вивчаючи нові звички та відводячи час для самоаналізу.

Для нівелювання внутрішніх чинників прокрастинації слід розвивати власні соціально-психологічні якості, такі як сила воли, вміння концентруватися, здатність до самоуправління тощо.

Список використаних джерел

1. Лугова В. М. Прокрастинація: основні причини, наслідки та шляхи подолання / В. М. Лугова // *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – Вип. 4(36), Ч. 2 – С. 59-65.*
2. Мотрук Т. О. Прокрастинація як інгібітор розвитку успішної особистості / Т. О. Мотрук,

- Д. В. Стеценко // *Актуальні питання сучасної психології: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (Суми, 15 травня 2014 р.)*. – Суми: Видво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – 388 с.
3. Колтунович Т. А. Прокрастинація – конфлікт між «важливим» і «приємним» / Т. А. Колтунович, О. М. Поліщук // *Молодий вчений*. – 2017. – № 5 (45). – С. 211–21.
4. Milgram N. A. *Procrastination: A malady of modern time* / Noach Milgram // *Boletin de Psicologia*. – 1992. – Vol. 35:83. – 102 p.
5. Emmett R. *The Procrastinator's Handbook: Mastering the Art of Doing It Now* / Emmett, Rita – New York: Walker & Company, 2000. – 269 p.
6. Артемов В.Ю., Сингаївська І.В. Особливості процесів прийняття рішень в умовах невизначеності // *Вчені записки Університету «КРОК» №1(65), 2022, Ч. 3 - С. 151-158.*

Вплив стилів сімейного виховання на емоційну сферу дітей в період кризи трьох років

Ольга Зайка

*студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ZaikaOS@krok.edu.ua*

Олена Никоненко

*к.п.н, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905*

Криза трьох років – надзвичайно важливий період розвитку людини. У дошкільному віці суттєвих змістових психологічних змін зазнає емоційно-вольова сфера дитини. Цей період дитинства можна назвати віком пізнавальних емоцій, до яких відносяться: почуття здивування, зацікавлення, допитливість [3].

Вплив стилів сімейного виховання на формування волі та емоційного інтелекту особистості відіграє велике значення, оскільки в подальшому дитина майже ідентично репродукує стиль виховання, який застосовувався щодо неї. При цьому самооцінка, Я-образ дитини є інтродекцією батьківського ставлення і способів керування поведінкою дитини, що реалізується, по-перше, через пряме чи непряме (у зразках поводження) навіювання образу чи ставлення до себе; по-друге, через формування у дитини виконання тих чи інших дій, формування рівня домагань; по-третє, через контроль за поведінкою дитини, у якому вона засвоює способи самоконтролю [2; 5].

Особливо помітні зміни в емоційній сфері дитини відбуваються на другому-третьому році життя. Зумовлені вони передусім розширенням її спілкування з людьми, оволодінням мовними засобами та розвитком елементів самостійності [3].

В емоціях дитини, відбуваються такі зміни: зміна змісту афектів (емоцій), яка виявляється насамперед у виникненні особливих форм співпереживання, співчуття до інших людей, задля яких виконуються дії, у міру ускладнення діяльності й віддалення моментів від кінцевих результатів змінюється місце емоції у часовій структурі діяльності й вони починають випереджувати хід виконання задачі, що розв'язується.

Криза трьох років - це період інтенсивного емоційного розвитку дитини, період формування її вищих емоцій. У цей час відбувається збагачення та насичення різноманітністю емоційного життя, що пов'язано із процесом наростаючого статевого дозрівання та чуттєвим впливом навколишнього середовища [4].

Вибір стилю сімейного виховання визначають: типи темпераменту батьків, їхня сумісність; традиції сімей, у яких виховувалися самі батьки; науково-педагогічна і психологічна література, яку читають батьки; рівень освіти батьків.

Стиль сімейного виховання – це спосіб взаємодії батьків та дітей, що характеризується застосуванням певних засобів і методів виховного впливу, виражається у особливій манері вербального та невербального спілкування [4].

Існує велика кількість стилів сімейного виховання та їх класифікацій. Розглянемо один з них.

Найпоширенішим в психолого-педагогічній літературі є поділ стилів сімейного виховання на демократичний (авторитетний), авторитарний, ліберальний (поблажливий) та індиферентний (байдужий).

Демократичний чи авторитетний стиль характеризується наявністю сприятливого мікроклімату в сім'ї: теплі й довірливі стосунки між батьками і дитиною, взаємна повага і підтримка, емоційне сприйняття дитини як окремої особистості, урахування її думки, поглядів, почуттів і потреб. [1].

Авторитарному стилю притаманний надмірний контроль батьків за життям дітей (діяльністю, поглядами, навіть почуттями), обмеження їхньої самостійності й ініціативності.

Таким чином, формування і становлення нової особистості, що відбувається в сімейній атмосфері, значною мірою залежить від обраного батьками стилю виховання. Здійснюючи свідомий, вмотивований вибір, батьки самі визначають, якою людиною в майбутньому стане їхня дитина [3].

Важливу роль в успішному подоланні кризи трьох років відіграє ставлення батьків до проявів кризових явищ, важливо підтримати свою дитину у бажанні бути самостійною, давати виконувати певні дії без допомоги дорослих.

В кризовий період активно розвивається емоційно-вольова сфера дитини. В цей період дитина починає активно взаємодіяти з зовнішнім світом і активно реагувати на зовнішні фактори. В процесі втрати старого та набуття нових якостей важливим у формуванні емоційного інтелекту є ставлення батьків і розуміння ними особливостей дитини.

Так, батькам слід зрозуміти, що з подальшим дорослішанням дитини, її емоції розвиваються і стають складнішими. Розвиток емоційного інтелекту залежить не тільки від виховання батьками і навколишнього середовища, а і від темпераменту дитини, що природною і вродженою формою поведінки, але за будь-якого темпераменту можна виховати особистість, яка зуміє керувати своїми емоціями та поведінкою.

Список використаних джерел

1. Берегова Н. П. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини. Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки, 2020. Вип. 6. <http://elar.khmn.edu.ua/jspui/handle/123456789/9018>.
2. Барбух Ю.В. Сингаївська І.В. Психологічні особливості стосунків батьків з дітьми старшого дошкільного віку. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: матеріали міжнародної конференції (м. Київ, 21-22 листопада 2019 р.). К.: Університет "КРОК". 2019. С. 412-414.
3. Дичок Н. П., Іващенко О. А. Вплив кризи трьох років на формування особистості дитини. Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки за матеріалами V Всеукраїнської

науково-практичної конференції з міжнародною участю: «Інклюзивна освіта: теорія, методика, практика». 2019 р. Вип. 5. С. 85–86.

4. Одошевська Є. С. Пріоритет впливу стилю сімейного виховання на формування особистості дитини. Збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених «Наука майбутнього». Випуск 1(9), 2022. С. 116-120.

5. Никоненко О. Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни / О. Никоненко, А. Шевченко // Вчені записки Університету "КРОК". - 2023. - № 3(71). - С. 159-168.

Особливості застосування вокалотерапії у діагностиці та корекції особистісних проблем клієнтів

Кароліна Шпетна

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: carolinashpetna@gmail.com*

Олена Никоненко

*к.п.н, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905*

Останніми роками особливо гостро постає проблема збереження і відновлення психічного здоров'я населення: глобальні та дуже швидкі зміни звичного устрою життя, несприятливі соціально-психологічні, економічні чинники, військовий конфлікт в Україні, інформаційна війна, світова пандемія COVID-19 спричиняють психічне перенапруження та зниження адаптаційних можливостей психіки людини.

Водночас, темпи змін у світі ростуть і це потребує пришвидшення процесу адаптації людини. Використання класичних інструментів психотерапії часто дає результат надто повільно або й запізно. Саме тому все більше набувають перспектив розвитку інтеграція психології, психотерапії, медицини та різних видів мистецтв. Одним із таких продуктів міждисциплінарної взаємодії є метод вокалотерапії, в якому голос виступає багатограним матеріалом і інструментом для дослідження різних психічних явищ.

На практиці, доволі часто система психологічних захистів клієнта оберігає його від розуміння реальних причин появи особистісних проблем. У цьому випадку робота через тіло, а саме, через заблоковані в тілі емоції та почуття, ми значно швидше можемо показати клієнту корінь проблеми та вийти на реальний запит. Тому важливо використовувати не лише когнітивний аналіз, а й методики, які допомагають знизити рівень психічної напруги, подолати супротив та вивільнити нелегітимізовані емоції [3]. Для цих цілей чудово підходить тілесно-орієнтована психотерапія та вокалотерапія.

Вокалотерапія знаходить все більше застосувань у психотерапевтичній і психологічній практиці, що можна розглядати як свідчення про її ефективність у лікуванні різних психічних розладів, однак вона вкрай рідко стає цілеспрямованим предметом психологічних досліджень.

Широкий спектр інструментів вокалотерапії використовується для висловлення заблокованих внутрішніх відчуттів, як засіб самовираження, виявлення своєї автентичності і цілісності, знаходження внутрішніх ресурсів, емоційної розрядки, як навчання гармонізації власного тіла, як метод активної психологічної корекції або психічної та соматичної активації захисно-адаптаційних реакцій людини тощо.

Дослідження свідчать про ефективність вокалотерапії в психотерапевтичній та психологічній практиці, доводять, що заняття вокалотерапією можуть допомогти знизити рівень тривоги, стресу, депресії, агресивності та інших психічних розладів, покращити якість життя, забезпечити розвиток особистості, підвищити самооцінку. Також метод сприяє творчій самореалізації, особистому росту, індивідуальній трансформації, зміцненню відчуття власної ідентичності.. Вокалотерапія застосовується у лікуванні різних захворювань, зокрема серцево-судинних, онкологічних та неврологічних захворювань, для збільшення легеневої ємності, покращення кисневого обміну, нормалізації артеріального тиску, лікування розладів харчової поведінки, вирішення психосоматичних проблем тощо. У психіатрії метод використовують для роботи з шизофренією, тривожними розладами, розладами аутистичного спектру, травматичними ушкодженнями головного мозку, біполярним розладом, посттравматичним стресовим розладом, поведінковими та психіатричними симптомами деменції.

Вокалотерапія включає в себе використання музики та вокалізації, медитативні та дихальні техніки, ігрові вправи, вільну імпровізацію, скандування, вираження емоційного стану через звук, імітацію відомих звуків, роботу зі звуком через тіло, та інші техніки, які сприяють покращенню психічного та фізичного здоров'я людини.

Досліджуючи фізіологічні особливості роботи голосу, було виявлено, що спів задіює майже все тіло людини.

Голосовий апарат має наступні складові: система фонації, гортань (складна система хрящів, з'єднаних між собою зв'язками й суглобами, як орган генерації звуку). Важливі функції виконує порожнина рота під час співу, включаючи м'язну мускулатуру, трахею, бронхи, легені, головний видихувальний м'яз – діафрагму [1]. Головним регулятором гортані та голосників під час співу є слух [2]. Забарвлення голосу забезпечують резонатори. Верхній резонатор включає в себе з голосового апарату все те, що розташоване вище гортані: глотку, ротову та носову порожнини, додаткові пазухи носа. Нижній резонатор – це грудна порожнина, трахея та бронхи. Основними структурами, що відповідають за процес дихання, є легені та діафрагма, а допоміжними – носоглотка і трахея, які разом утворюють цикл, що контролюється ВНС [5, с. 113-126]. Водночас у фізіологічний процес дихання включається уся площа нижньої частини торсу – нижні ребра, діафрагма, м'язи спини, грудна клітина, які можуть працювати одночасно [6, с. 339–347]. І нарешті фізіологічно правильне дихання під час співу можливе завдяки правильній поставі і опорній позиції ніг.

Таким чином, спів задіює майже всі ділянки тіла, що можуть бути скутими тілесними блоками, виходячи з поглядів тілесно-орієнтованої психотерапії. За А. Лоуеном, психічно здоровою може вважатися людина, що здатна провести відчуття вібрації через усе тіло, адже для цього потрібно розслабити усі блоки [5].

Варто зазначити, що спів активує не лише ті області мозку, що відповідають за мовлення, але й ті, що відповідають за емоції. Наразі все більше досліджень доводять зв'язок співу та задіяність дуже різних ділянок мозку.

Саме тому ідея поєднання методів вокалотерапії та тілесно-орієнтованої психотерапії може бути перспективною з точки зору взаємного підвищення ефективності обох методів. Наразі це питання потребує подальшого вивчення, оскільки досліджень на тему комбінації двох напрямків мало. Так, є дослідження комбінованого підходу у лікуванні депресії та депресивного розладу, психічних розладів у дітей та підлітків, розладів аутистичного спектру, тривожних розладів, вигорання на роботі. Також було виявлено, що комбінована терапія допомагає знизити рівень тривоги, підвищити самооцінку, покращити настрій, зміцнює емоційну стійкість, сприяє самовираженню та самопізнанню.

Більшість досліджень свідчать про підвищену ефективність комбінованого методу, порівняно з використанням кожного напрямку окремо. Отже, тема потребує подальшого практичного вивчення.

Список використаних джерел

1. *Фізіологія системи дихання. Модуль 2. Фізіологія вісцеральних систем: навч.-метод. посіб. для студентів медичних вузів України. / В. Соколенко та ін. Полтава, 2019. 160 с.*
2. *Захарченко Г. Я. Вокально-виконавська майстерність: психофізичні аспекти розвитку співацького голосу. Культурологічна думка. 2017. № 12. С. 165-171.*
3. *Никоненко О. Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни. Вчені записки Університету "КРОК". 2023. № 3(71). С. 159-168.*
4. *Руденко Я. Вокалотерапія: досвід зарубіжних і вітчизняних напрямків психотерапевтичного і психологічного простору. Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. 2020. Vol. 38. No 2. P. 10-14.*
5. *Fogarty M. J., Mantilla C. B., Sieck G. C. Breathing: Motor Control of Diaphragm Muscle. Physiology (Bethesda), 2018. Vol. 33, No 2. P. 113–126.*
6. *Yeo S., Lee R., McCabe P., Madill C. Effects of Different Lung Volume Conditions on Closed Quotient. Vocal Fundamental Frequency and Relative Intensity in Vocally Untrained Female Speakers, 2018. Vol. 46. P. 339–347.*

Поняття кризи середнього віку: вікові зміни та психологічні особливості

Юлія Хохлова

*студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KhokhlovaYY@krok.edu.ua*

Олена Никоненко

*к.п.н, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905*

Криза середнього віку є однією з ключових стадій розвитку людського життя, яка виникає приблизно між 35 і 50 роками. Цей період характеризується фізіологічними, психологічними та соціальними змінами, які можуть вплинути на психологічний стан та поведінку особистості. Однак, криза середнього віку також вважається і можливістю для самовдосконалення та пошуку нових сенсів у житті. Як правило, для цього періоду властиві вибори і прийняття у кар'єрі та особистому житті і людина максимально сконцентрована на реалізації у цих сферах.

Досліджено певні особливості у переживанні осіб, що долають та переходять з одного вікового періоду в інших, а саме: дехто сприймає цей життєвий етап як можливість реалізації свого потенціалу, а в інших навпаки невдоволення, внутрішня тривога і депресія. У цей період певним чином знижуються психофізіологічні функції, проте це не впливає на показники функціонування когнітивної сфери, зміни у працездатності, творчій та професійній діяльності [1].

Що до українців то найбільш гострою проблемою цього віку є зміна або втрата роботи, проблеми з працевлаштуванням та перекваліфікація. Особи у такому віці сприймають це як життєву катастрофу, що веде за собою появу як внутріособистісних, так і міжособистісних конфліктів. У зв'язку з низьким рівнем матеріального забезпечення значну частину вільного часу використовують задля покращення власного добробуту.

Виокремлюють наступні проблеми у осіб зрілого віку - погіршення здоров'я, зменшення життєвої енергії, що відповідно призводить з переключення з фізичної активності на розумову, оскільки є внутрішня переоцінки із фізичних сил на розумові і зростання цінності мудрості. - певні зміни у фізіологічних станах, що призводять до оптимізації соціального та сексуального у стосунках, що проявляється у спілкування з особами протилежної статі, орієнтуючись на дружбу, а не на змагання та сексуальну близькість; - зменшення емоційного градусу стосовно того, що захоплювала на попередніх життєвих етапах, що виявляється у певному емоційному збідненні буднів; - прояви розумової ригідності, що виражається у дотриманні правил та недовірі та упередженні до нових ідей [2].

У порівнянні з чоловіками, жіночі стадії життєвого циклу більшою мірою

визначаються не хронологічним віком, а етапами сімейного циклу – одруження, народження дітей, покидання дітьми батьківської домівки. У жінок потреби виникають по іншому, ніж в чоловіків: чоловічі потреби пов'язані з кар'єрою та професією, натомість жіночі мрії – сімейні та професійні, що викликає почуття роздвоєння, яке не пов'язане з конкретним віковим періодом, а певними обставинами, наприклад, необхідністю залишити роботу задля дітей. Існують певні загальні закономірності проживання вікових криз властиві чоловікам та жінкам. До них належать:

1. У професійній сфері: втома від роботи та важка адаптація до професії, тривога з приводу втрати роботи, пошук нових можливостей для самореалізації та набуття нових знань, фрустрація з приводу «нереалізованих можливостей»;

2. В емоційній сфері домінують: тривога з приводу відсутності гарантій на майбутнє, втрата джерела радості і цілі життя, втрата здатності відчувати бажання. У сфері контактів втрачається інтерес до друзів, посилюються негативні емоційні переживання і розчарування у відношенні до партнерів, з'являються відчуття пустоти та самотності;

3. В сфері тілесності часто проявляється нехтування своїм фізичним станом та зовнішнім виглядом, або активні пошуки змін – у чоловіків за допомогою спорту та відпочинку, у жінок – спорту, здорового стилю життя та косметичних інтервенцій.

Основними ознаками переживання кризи середини життя є: по-перше, динаміка індивідуальних життєвих цінностей та смислів. У зв'язку з цим формуються нові потреби, які спрямовані на самореалізацію, втілення творчого потенціалу, збереження стосунків з близькими людьми та передати досвід наступним поколінням. Завдяки переосмисленню життєвих цінностей відбувається звільнення від ілюзій, корекція амбіцій і узгодження їх з реальністю. Важливим є також орієнтація особистості на побудову власної кар'єри. У результаті переосмислення системи професійних цінностей відбувається оцінка ролі та місця професійної діяльності, оцінка адекватності винагороди за роботу, потенціал реалізації. Якщо ж особа постійно стикається з уповільненням кар'єрного зростання, значним обсягом роботи, зануренням у неї, тенденцією до професійного вигорання, відчуттям власної неспроможності, вона неодмінно повинна переглянути системи своїх професійних цінностей [3].

По-друге, у переживанні кризи середини життя відбувається перебудова самосвідомості особистості, її змістових структур та особливостей функціонування. У процесі переживання цієї кризи з'являється нове сприйняття минулого, теперішнього і майбутнього: сьогодення наповнюється відсутністю інтересу та радості, майбутнє суттєво скорочується, а минуле навпаки розширюється. Особистість у цей момент переконана, що найкращі роки залишилися в минулому, тому воно стає особливо цінним. Починає з'являтися суб'єктивне відчуття кінченості життя, що впливає на складність його планування [4].

Домінуючі почуття нереалізованості, спустошення, безсенсовості

обумовлюють появу кризи середини життя навіть на фоні розміреного та планомірного його темпу. Відповідно розвиток самосвідомості в таких умовах детермінований особливими зовнішніми умовами та особистісними особливостями.

По-третє, для переживання кризи також властиві зміни в емоційній сфері, що відображаються у зниженні емоційної насиченості життя, що може призводити до появи асоціальних проявів у поведінці дорослої людини. На думку Дж. Холліса депресивні прояви, які з'являються в цей період людина намагається вдаючись до алкоголю, безладних статевих зв'язків, частою зміною місця роботи. Все це є ознакою опанування, ігнорування або ж уникнення переживань, що супроводжують кризу середини життя.

Поєднання дії цих факторів зумовлює розвиток кризи. Саме у період 35-50 років багато сімей переживають кризові періоди, які співпадають з процесом інволюції і характеризуються підвищенням емоційної нестійкості, наявністю соматичних захворювань, страхами, переживанням самотності, непотрібності, браком сімейного спілкування [5;6].

Саме у віковому діапазоні 35-45 років припадає велика кількість розлучень, що супроводжуються зміною соціальних ролей. Труднощі із засвоєнням нової ролі через ускладнення з позбавленням старої ролі сприяють кризовим переживанням. Реорганізація психологічного простору сім'ї актуалізує проблему визначення свого місця у системі міжособистісних стосунків, що впливає на ставлення до себе та оточення.

Список використаних джерел

1. Бреусенко О. А. Динаміка ціннісно-сислової сфери особистості в умовах екзистенціальної кризи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» К., 2000. с. 23.
2. Булах І.С. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. с. 110.
3. Заїка В.М. Особливості трансформації особистості людини в ході вирішення життєвої кризи. Методичні матеріали /за ред. Л.Г. Перетяцько. Полтава, 2020. С. 100.
4. Бринза І. В. Особливості переживання професійної кризи у осіб з різним типом емоційності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» К., 2000. с. 16.
5. Григорова, Л. М., & Шевченко, І. В. (2017). Гендерні відмінності у стратегіях подолання кризи середнього віку: український досвід. *Гендер і культура*, 8(16). с. 34-46.
6. Никоненко О. Шевченко А. Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни. *Вчені записки Університету "КРОК"*. 2023. № 3(71). С. 159-168.

Психологічні аспекти появи розладів харчової поведінки у жінок

Анастасія Іском

магістрант кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: iskomAP@krok.edu.ua

Олена Никоненко

к.пс.н, доцент кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-0794-7905

Сучасна наука визначає харчову поведінку людини як соціально-психологічний феномен, який нерозривно пов'язаний із повсякденною реальністю. В наукових джерелах ретельно досліджується проблема повноцінного функціонування людини з проявами гармонійної особистості: гарним самопочуттям, веденням здорового способу життя, якістю харчування.

Проблема харчової поведінки у сучасному світі дуже актуальна, особливо для жінок. Високий темп життя ускладнює правильне харчування, що призводить до численних психосоматичних відхилень, таких як ожиріння, булімія і анорексія – вони зумовлюють психологічну і соціальну дезадаптацію. У психології встановлено ряд фактів і закономірностей, що формують сприймання людиною власного тіла та вибір харчової поведінки. Проблемним залишається дійсне розуміння природи харчової поведінки, її генезу та системоутворюючих складових як особливої вищої міжфункціональної психологічної системи [6].

С. Д. Литвин-Кіндратюк зазначає, що зі всього спектра людських потреб харчова відноситься до основних. Основу харчової поведінки становлять індивідуальні смаки особистості, вибір продуктів, об'єм порцій, особливості емоційного реагування споживання їжі. Особливої уваги потребує вивчення проблеми розладів харчової поведінки, адже в сучасному суспільстві зростає кількість людей з відхиленнями норми маси тіла, що є наслідком порушення правил здорового харчування [3;5].

Суспільна значущість проблеми розладів харчової поведінки та їх психокорекції, на думку Л. М. Абсалямової, обумовлена низкою факторів. Проблема розробки науково обґрунтованих технологій збереження здоров'я – важливе завдання сучасної психологічної науки, адже впродовж тривалого часу населення України відчуває на собі вплив значної кількості негативних факторів: починаючи з тривалої пандемії коронавірусу, що принесла економічні та соціальні проблеми, сьогодні наше життя супроводжується впливом наслідків повномасштабного вторгнення – все це викликає серйозний травматичний стрес та відчутне погіршення якості всіх сфер життя громадян. Реакції на стрес та втрату у різних індивідів відрізняються, проте однією з поширених форм зниження напруження та стресу є переїдання та інші порушення харчової поведінки [1].

Соціальне оточення періодично пропагує нові еталони краси, критерії

естетичного сприйняття зовнішності, що підштовхує людей, особливо жінок, до відповідності заданим стандартам, поширює думку, що зайва вага властива невдахам, тоді як стрункість – ознака успішності та краси. Тому невідповідність окресленим очікуванням призводить до зниження самооцінки, незадоволення власним тілом, психічного напруження, яке індивіди знімають простим та зручним способом – заїдаючи чи запиваючи спиртними напоями. Харчова поведінка також включає ціннісно-орієнтоване ставлення до їжі і її споживання, деякі харчові стереотипи в повсякденному житті і в стресовій ситуації. Ця поведінка заснована на відповідному образі тіла, а також на діяльності з формування такого образу.

Нині виокремлюють три базові типи порушення харчової поведінки:

- екстернальна харчова поведінка – проявляється підвищеною реакцією на зовнішні стимули, такі як накритий стіл, приймаюча їжу людина, реклама харчових продуктів і т.д;

- емоціогенна харчова поведінка – стимулом до прийому їжі стає не голод, а емоційний дискомфорт. Найчастіше емоціогенна харчова поведінка заго-струється при наступних стресових подіях;

- обмежувальна харчова поведінка – надлишкові харчові самообмеження і безсистемні занадто строгі дієти, до яких час від часу вдаються всі хворі ожирінням. Емоційна нестабільність, що виникає під час застосування суворих дієт, отримала назву дієтичної депресії, яка в свою чергу визначається як комплекс негативних емоційних відчуттів, що виникають на тлі дієтотерапії: підвищені дратівливість і стомлюваність, відчуття внутрішньої напруги і постійної втоми, агресивність і ворожість, тривожність, понижений настрій, пригніченість [5].

За результатами досліджень І. М. Кириленко, у більшості життєвих ситуаціях в результаті впливу безлічі різноманітних психологічних факторів, їжа відіграє роль заступника задоволення. Вона зміцнює зв'язки, створює відчуття безпеки, послаблює біль, відчуття втрати і розчарування. Ще в дитинстві багато людей засвоїли, що при болю, хвороби або втратах їм дають солодощі для розради, цей досвід може стати основою для неусвідомлених психосоматичних реакцій у дорослому віці. Необхідно також відзначити соціальне значення їжі. Харчування людини з самого народження пов'язано з міжособистісним спілкуванням. Згодом їжа стає невід'ємною частиною процесу спілкування, соціалізації: святкування різних подій, встановлення та формування ділових і дружніх взаємин. Таким чином, харчова поведінка людини спрямоване на задоволення не тільки біологічних і фізіологічних, але також психологічних і соціальних потреб [2].

О. В. Никоненко наголошує на необхідності надання психологічної допомоги особам з адикціями, в т.ч. і з харчовими, в основу яких покладено поглиблене саморозуміння особистістю самої себе, прояснення ситуації, зміна соціальної або екзистенціальної позиції, розробка нових психосоціальних умінь [4]. Своєчасна психосоціальна робота щодо профілактики, регулювання, контролю та корекції розладів харчової поведінки дозволить уникнути негативних наслідків для особистості та її повноцінного розвитку.

Список використаних джерел

1. Абсаямова Л. М. Психологічні основи готовності до змін в харчовій поведінці. Психологічний часопис : збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка. № 7 (17). Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. С. 108–121.
2. Кириленко М. І. Харчові розлади як наслідок жорстких стандартів краси. Фармацевт-практик. 2019. № 5. С. 46.
3. Литвин-Кіндратюк С.Д. Харчова активність особистості: традиційні й інноваційні стратегії. Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ : Вид-во «Плай» Прикарпатського ун-ту, 2000. Вип. 5. Ч. 1. С. 160–165.
4. Никоненко О. В. Особливості психологічного супроводу безробітних осіб в умовах війни. Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: матеріали VI Всеукраїнських психологічних читань «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів», 21 квітня 2023 р. ред. кол. : Андрусик О.О. та ін. Умань. 182 с.
5. Сингаївська І. В. Розлади харчової поведінки під час подій воєнного характеру. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). Київ. Університет "КРОК". 2022. - <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1323>.
6. Шебанова В. І. Розлади харчової поведінки в дзеркалі механізмів психологічного захисту. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2013. № 2. С. 48–51.

Емоційний інтелект як чинник адаптивності особистості

Катерина Павленко

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kpravlenko891@gmail.com*

Олена Никоненко

*к.пс.н, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905*

Складні умови сьогодення такі як пандемія, війна та вимушене переселення, суттєво підвищили ризик розладів адаптації серед людей в Україні. Ці травматичні події викликають ситуації в яких особистість повинна постійно долати стрес, розрізняти емоції та продовжувати розв'язувати життєві проблеми. У схожих стресових ситуаціях люди адаптуються по-різному, використовуючи різні механізмами емоційної саморегуляції, на основі сукупності власних індивідуальних особистісних характеристик. Ці явища свідчать про існування індивідуальних відмінностей у здатності до адаптивності.

Саме в таких умовах емоційний інтелект як чинник адаптивності набуває особливого значення. Емоційний інтелект (ЕІ) визначається здатністю розуміти, виявляти та керувати власними та чужими емоціями, а також вмінням ефективно взаємодіяти з іншими у сфері емоційно заряджених ситуацій. Здібність розпізнавати свої та інших емоції, розуміти їх вплив на прийняття рішень та взаємодію з навколишніми стає важливим ресурсом для людини, яка стикається зі стресом, тривожністю та невизначеністю, характерними для сучасного життя.

Структура емоційного інтелекту, вперше запропонована J. Mayer та P. Salovey у 1990 році, визначає його як групу ментальних здібностей, спрямованих на усвідомлення і розуміння власних та чужих емоцій. Вони розглядають емоційний інтелект як підструктуру соціального інтелекту, яка містить в собі спроможність відстежувати власні емоції, відчуття оточуючих і використовувати цю інформацію для управління мисленням та поведінкою для досягнення успішної соціальної взаємодії [5].

Емоційний інтелект являє собою комплексний аспект, що містить в собі міжособистісний (здатність розуміти й керувати емоціями інших людей) і внутрішній (здатність розуміти й керувати своїми емоціями) емоційний інтелект. Проте міжособистісний і внутрішній інтелект не є окремими рівнями емоційного інтелекту; вони виступають як його різновиди, взаємодіючи та співпрацюючи [3]. Емоційний інтелект сприяє максимальному використанню власних ресурсів у кризових ситуаціях, формує систему дружби та відкритих відносин з оточуючими й допомагає уникнути негативного впливу стресу.

Цікавими для нас є роботи науковців, де розкрито зв'язок між емоційним інтелектом та адаптивністю особистості. Проблема адаптації, досліджена у

працях І. П. Павлова, І. М. Сеченова, П. К. Анохіна, Г. Сельє та сучасних вчених. Р. В. Павелків, І. М. Пивоварчик, С. О. Лукомська та інші продовжують вивчати це питання. Поняття «адаптація» визначає процес пристосування організмів до впливу стимулів з метою оптимального сприйняття і запобігання перенапруженню рецепторів. Адаптація вимагає пристосування до нових умов і подолання екстремальних стресових ситуацій. Сигнали дезадаптації можуть включати нездатність досягти мети, суб'єктивний дистрес та проблеми в міжособистісних відносинах.

Емоційний інтелект є важливим фактором для успішної адаптації, сприяючи оптимальній роботі ресурсів подолання та інших стратегій на різних етапах адаптаційного процесу. І. М. Пивоварчик зазначає важливість зв'язку між адаптацією та стресостійкістю, виділяючи етапи розладу, стійкості та зростання [1]. Психологічна стійкість, визначена як здатність протистояти впливу стресу та зберігати рівновагу в умовах емоційної напруги, розглядається С. О. Лукомською як інтегральна характеристика, в основі якої лежать афективні, когнітивні та вольові чинники [2;3].

Показниками ефективної адаптивності особистості можна вважати емоційну стабільність, задоволеність життям, життєстійкість та інші. Високий емоційний інтелект може сприяти інтеграції здібностей та навичок, спрямованих на успішне подолання стресових ситуацій через усвідомлення, регулювання та керування власними та емоціями оточуючих. Це досягається завдяки ефективній обробці додаткової інформації емоційною системою.

Якщо ми розглядаємо зв'язок між емоційним інтелектом (EI) та здатністю подолання проблем, то особи із високим рівнем емоційного інтелекту, за різними авторськими визначеннями, виявляють схильність до конструктивної оцінки ситуацій. У стресових чи складних умовах такі особи можуть інтерпретувати негативні обставини як ситуації виклику або утруднення, а не як стресові обставини, що потребують уникнення.

Однією з важливих складових адаптації, яка зараз активно досліджується, є стратегії подолання (копінг-стратегії). Вони становили собою способи, якими людина впорядковує та реагує на стресові або трудні ситуації. Ці стратегії можуть включати різноманітні психологічні, емоційні та поведінкові підходи. Взаємозв'язок між емоційним інтелектом та міжособистісними відносинами можна розглядати в контексті цих копінг стратегій. Особи з розвиненим емоційним інтелектом, ймовірно, обирають проблемно - орієнтовані стратегії копінгу, знаходячи шляхи ефективного впорядкування зі стресом. Навпаки, ті, хто має обмежений контроль та регуляції своїх емоцій, можуть віддавати перевагу емоційно - орієнтованим стратегіям, таким як уникнення стресових ситуацій. Однак уникнення таких ситуацій може призвести до втрати впевненості в собі та сприяти відсутності формування навичок ефективного подолання труднощів. Стратегії виживання та стійкості серед біженців з України подано у дослідженнях Oviedo L, Seryczyńska B, Torralba J, Roszak P, Del Angel J, Vyshynska O, Muzychuk I, Churpita S [6].

Таким чином, емоційний інтелект впливає на формування адаптивності особистості, допомагаючи краще розуміти себе і інших, керувати емоціями та досягати успіху в різних сферах життя, навчання та роботи. Важливо розвивати цей аспект інтелекту для покращення загальної якості життя і досягнення успіху в різних сферах.

Список використаних джерел

1. Ляц, О.; Хуртенко, О.; Марчук, С. Емоційний інтелект як засіб розвитку резильєнтності особистості. *Вісник Національного університету оборони України*, 2023, 79-86.
2. Никоненко О. Шевченко А. Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни. *Вчені записки Університету "КРОК"*. 2023. № 3(71). С. 159-168.
3. Павелків Р. В. *Загальна психологія*. Київ : Кондор, 2009. 181 с.
4. Пивоварчик І. Розвиток резильєнтності як фактор успішної адаптації тимчасово переміщених осіб. *Scientific Collection "InterConf"*. 2022. № 134. С. 181–183.
5. Bar-On R. (2006). *Model of emotional-social intelligence (ESI)*. *Psicothema*. 18 (Suppl), 13–25.
6. Oviedo, L., Seryczyńska, B., Torralba, J., Roszak, P., Del Angel, J., Vyshynska, O., & Churpita, S. (2022). *Coping and resilience strategies among Ukraine War refugees*. *International journal of environmental research and public health*, 19(20), 13094.

Гендерні особливості переживання благополуччя особистістю

Людмила Русланова

магістрант кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ruslanovali@krok.edu.ua

Олена Никоненко

к.пс.н, доцент кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-0794-7905

Протягом останніх десяти років українці перебувають у складних та кризових обставинах життя, які були обумовлені ситуацією з проведенням антитерористичної операції та повномасштабним вторгненням країни-агресора безпосередньо з лютого 2022 року. Українці втратили звичний спосіб життя і в умовах тривалого воєнного стану все більше адаптуються до умов постійно діючої загрози та надзвичайної ситуації. Психічний стан людей набуває все більшої кількості травматичних нашарувань, що у свою чергу відображається на рівні їх психологічного благополуччя.

Аналізуючи структуру психологічного благополуччя та підходи до його розуміння можна визначити, що найбільш поширеним є підхід К. Ріфф, в межах якого психологічне благополуччя визначається як інтегральний показник спрямованості людини на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування (особистісного зростання, екологічної майстерності, наявності цілі в житті, автономії і позитивних стосунки з іншими). Підкреслюється, що провідним компонентом у переживанні психологічного благополуччя є конструкт самовідношення як показник позитивного функціонування людини, що і складається із самореалізації особистості, суб'єктивного відчуття психічного комфорту, налагодженої системи відносин із оточуючим світом [6].

У психологічній науці традиційно використовується гендерний підхід до вивчення різних психічних явищ. Вчені зазначають, що самоприйняття, базові переконання щодо світу та оточення, задоволеність життям, переживання благополуччя людиною також буде обумовлюватися специфікою її гендерної ідентичності. На думку Д. Гомес-Байя, А. Люсія-Касадемунт і Х. Салінас-Перес зв'язок між статтю та благополуччям опосередковується задоволеністю потреби в автономії, стосунках з оточуючими та компетентності, причому нижчі їх рівні задоволення виявлені у жінок, ніж у чоловіків [4]. К. Грехем і С. Чаттопадхей довели, що чоловіки в цілому мають більш низькі показники благополуччя, ніж жінки. Жінки мають більше оптимізму щодо свого майбутнього, ніж чоловіки. Проте, в країнах з відносно низьким рівнем доходу чоловіки є більш позитивно налаштованими щодо свого майбутнього, ніж жінки. Тож, вчені зазначають, що відмінності у показниках благополуччя чоловіків і жінок є більшими саме в країнах з меншим рівнем розвитку та меншими гендерними правами, а в

умовах гендерної рівності рівень благополуччя жінок є вищим [5]. Так, згідно з дослідженням Н. Ярової, жінки, в цілому, мають більш високі показники за всіма шкалами психологічного благополуччя порівняно з чоловіками. Було виявлено, що жінки – на відміну від чоловіків – характеризують свої стосунки з оточуючими людьми як більш задовільні, довірчі та більшою мірою демонструють здатність до співпереживання, прихильності та близькості [3].

О. Никоненко, досліджуючи особливості прояву психологічного благополуччя підприємців зазначає, що підвищення рівня доходів і покращення фінансового стану сприяє підвищенню переживання психологічне благополуччя особистості та її задоволеності життям незалежно від статті [2].

М. Гринів досліджувала роль таких соціально-психологічних детермінантів як рівень освіти, сімейний стан та місце проживання, у переживання психологічного благополуччя сучасних чоловіків і жінок періоду ранньої дорослості. Дослідницею було виявлено, що жінки з вищою освітою виявляють більший рівень задоволеності власним минулим і теперішнім, схильні ставити продуктивніші цілі на майбутнє та здатні краще контролювати власне життя, ніж жінки з середньою освітою. У чоловіків із вищою освітою більш сформована здатність до цілепокладання та вищі показники осмисленості власного життєвого шляху, на основі чого було висловлено припущення, що «рівень освіти» є вагомим фактором їх психологічного благополуччя в майбутньому. Також у дослідженні було виявлено вищий рівень осмисленості життя одруженими чоловіками, компетентності з різноманітних життєвих питань, позитивного ставлення до себе, свого минулого, а також вищий рівень здатності до налагодження відносин з близькими. При цьому було виявлено, фактор «місця проживання» має значущий вплив у переживанні загального рівня психологічного благополуччя молодих жінок. Зокрема, обмежені можливості самореалізації, наявність додаткових побутових навантажень негативно позначаються на психологічному благополуччі сільських мешканок. У вибірці чоловіків були виявлені тільки несуттєво знижені рівні самоприйняття у міських жителів, що на думку вчених зумовлено впливом соціальних установок та гендерних стереотипів [1].

Так, можна відмітити наявність інтересу до дослідження особливостей прояву благополуччя у чоловіків та жінок в науковому просторі. Проте наявність певних неузгодженостей у дослідженнях і особливості кризових обставин в умовах воєнного стану створює простір для заглиблення у проблематику гендерних відмінностей у переживанні психологічного благополуччя, що і складає перспективи подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Гринів О. Аналіз підходів до дослідження психологічного благополуччя особистості. Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. 2014. Вип. 19. Ч. 1. С. 25–34.
2. Никоненко О., Шевченко А. Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни. Вчені записки Університету «КРОК». №3(71). 2023. С. 159 – 169.
3. Титаренко Т. М. Способи підвищення психологічного благополуччя особистості, що пережила травму. Психологія: теорія і практика. 2018. Вип. 1(1). С. 112–119.

4. Яровая Н. А. Особенности гендерных установок лиц с разным уровнем психологического благополучия. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2014. Т. 19. Вип. 3(33). С. 158–167.
5. Gómez-Baya D., Lucia-Casademunt A. M., Salinas-Pérez J. A. Gender Differences in Psychological Well-Being and Health Problems among European Health Professionals: Analysis of Psychological Basic Needs and Job Satisfaction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2018 Jul; 15(7): 1474. doi: 10.3390/ijerph15071474.
6. Graham C., Chattopadhyay S. Gender and WellBeing around the World. *International Journal of Happiness and Development*. 2013. Vol. 1. No. 2. P. 212-232. DOI: 10.1504/IJHD.2013.055648.
7. Ryff C. D. Psychological Well-Being. *Encyclopedia of Gerontology*. 1996. № 2. P. 365–369.

Арт- терапія як метод подолання проблеми професійної та соціальної дезадаптації внутрішньо- переміщених осіб під час війни

Дар'я Астрон

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: astrondv@krok.edu.ua*

Олена Никоненко

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905*

Упродовж попередніх років, у зв'язку з активізацією зовнішньої загрози і низки кризових процесів у житті українського соціуму, з'являються нові явища, які потребують адекватного реагування з боку держави й суспільства для розв'язання нагальних і потенційних проблем. Ситуація вимушеної внутрішньої міграції призводить до соціальної дезадаптації особистості, ознаками якої є депресивні стани, пасивність, конформізм, неготовність адекватно вирішувати проблеми облаштування, зокрема і професійного, у нових умовах[1]. Цей текст розглядає основні поняття дезадаптації та арт-терапію, як один із методів соціальної та професійної реадaptaції внутрішньо переміщених осіб під час війни.

Сімейна дезадаптація – стан порушеної адаптації індивіда до навколишнього соціального середовища під впливом факторів сімейних відносин.

Виробнича (службова) дезадаптація – стан порушеної адаптації індивіда до навколишнього соціального середовища під впливом факторів професійної діяльності.

Економічно-майнова дезадаптація – стан порушеної адаптації індивіда до навколишнього соціального середовища під впливом економічних факторів. Інформаційна дезадаптація – стан порушеної адаптації індивіда до навколишнього соціального середовища під впливом інформаційних факторів.

Соціально адаптований індивід – особа, здатна до самосвідомості і рольової поведінки, до самоконтролю і самообслуговування, до адекватних зв'язків з оточуючими у повному обсязі.

Соціально дезадаптований індивід – особа, у якої відсутня самосвідомість і рольова поведінка, самоконтроль і самообслуговування, здатність до адекватних зв'язків з оточуючими [2].

В цій роботі показано, як методи арт-терапії можуть бути адаптовані до проблем різного характеру, починаючи від вирішення питань соціальної та професійної дезадаптації і закінчуючи розвитком внутрішніх ресурсів, потенціалу особистості, а тому є універсальними і дозволяють працювати з усіма категоріями клієнтів. Крім того, арт-терапевтичні техніки допомагають розвинути творчі та комунікативні здібності, навички соціальної підтримки та

взаємодовіри; підвищити самооцінку та рівень самоусвідомлення, емоційний потенціал; сформувати вміння вирішувати внутрішні протиріччя, проявляти емоції, вирішувати конфліктні ситуації, знімати відчуття напруги [3;4;5].

Методи арт-терапії:

1. **Ізотерапія** дозволяє клієнтові відчувати й зрозуміти себе, виразити свої думки та почуття, звільнитися від негативних переживань. Цей метод є не лише відображенням у свідомості клієнтів оточуючої та соціальної дійсності, але і її моделювання.

2. **Мандалотерапія** є однією з технік ізотерапії, що полягає у створенні циркулярних композицій – мандал. Створюючи мандалу, клієнт підсвідомо створює символ власної особистості, який допомагає йому зрозуміти себе, чого він вартий, допомагає звільнитися від почуття напруженості, досягти своєї цілісності.

3. **Казкотерапія** – метод арт-терапії, який використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, удосконалення способів взаємодії з оточуючим світом.

4. **Танцювальна терапія** – психотерапевтичне використання танцю і рухів як процесуальної дії, що сприяє інтеграції емоційного та фізичного стану особистості. Ця техніка застосовується в роботі з клієнтами, що мають емоційні розлади, порушення спілкування і міжособистісної взаємодії.

5. **Ігрова терапія** – психокорекційне використання гри, що здійснює вплив на розвиток особистості, сприяє створенню міцних взаємовідносин між членами групи, допомагає зняти стан тривожності, підвищує рівень самооцінки, дозволяє перевірити себе в різноманітних ситуаціях спілкування, оскільки, як відомо, у процесі гри знімається небезпека соціально значущих наслідків.

На завершення варто підкреслити арт-терапія має суттєві переваги над іншими методами, не має обмежень у використанні, зокрема вікових, викликає позитивні емоції, допомагає справитися з апатією, звільнитися від переживань, є засобом розвитку уваги до почуттів, посилення відчуття власної цінності, стимулює творчий потенціал та внутрішні механізми самовдосконалення й самореалізації особистості.

Список використаних джерел

1. *Prospects for the development of modern science and practice. Автору: International Science Group 2020 P. 302. (date of access: 27.11.2023).*
2. Л. О. Герасименко. *Особливості психосоціальної дезадаптації жінок з розладами адаптації, Оригінальні дослідження P.88. URL: http://repository.pdmi.edu.ua/bitstream/123456789/9399/1/Peculiarities_of_psychosocial_maladjustment_in_women_with_clinically_determined_adaptation_disorders.pdf (date of access: 01.11.2023).*
3. Докторович М., Рурик Г., Хозраткулова І. *Арт-терапія в діяльності психолога та соціального педагога Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2014. 97 с.*
4. Никоненко О.В. Шевченко А.В. *Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни. Вчені записки Університету "КРОК". 2023. № 3(71). С. 159-168.*
5. Вальковська М.О. Сингаївська І.В. *Застосування методів арттерапії для розвитку резильєнтності у дітей під час війни. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної*

конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). Київ: Університет "КРОК", 2022. <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1307>.

Фінансова поведінка особистості як психологічний феномен

Тетяна Бокача

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Bokataya@gmail.com*

Олена Никоненко

*к.пс.н, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905*

Фінансова поведінка є складним явищем, що вивчає взаємодію між фінансовими рішеннями та психологічними аспектами. Вона включає в себе утворення фінансових уподобань, управління бюджетом, ризиками та інвестиціями. Цей феномен досліджує, як особистісні характеристики впливають на економічні вибір та взаємодію з фінансовим середовищем[4;5]. Фінансова поведінка визначається такими факторами: ставлення до ризику, сприйняття фінансового стресу, наявність фінансових цілей. Особистість впливає на рішення про збереження, інвестування та споживання. Монетарна поведінка це модифікація соціально- економічної поведінки, що визначає особливості поводження з грошовими ресурсами об'єкта монетарних відносин. Монетарна поведінка обумовлена механізмом самої монетарної сфери та детермінована індивідуально-психологічними характеристиками особистості. Це є процес дій, вчинків, що здійснюються суб'єктами монетарних відносин. У динамічному аспекті монетарна поведінка є діяльністю, що безпосередньо залучена в процеси отримання грошових доходів, їх використання і накопичення, включаючи процеси прийняття рішень. Дослідження стратегій монетарної поведінки в умовах соціально- економічних змін встановили, що для представників старшого покоління характерна стратегія страхування, яка була поширена в радянські часи. Представники середнього віку демонструють стратегію накопичення, а молодь, включаючи студентів використовують змішані стратегії та схильні інвестувати гроші. Більше того молоді люди прагнуть вкладати кошти не тільки в банківські установи під процент, але і у власний розвиток [3].

Психологічні чинники, такі як: страх втрати, очікування, емоції, психологія споживання, ставлення до ризику, самоконтроль, вплив оточення можуть визначати фінансові стратегії [2;3].

Фінансові стратегії бідних людей. Бідність може впливати на фінансові стратегії особистості і часто вони мають специфічні особливості [1;2].

• **Вживання на мінімальному рівні:** Бідні люди можуть фокусуватися на задоволенні базових потреб, таких як їжа та житло, обходячи статті витрат, які не є обов'язковими для виживання.

• **Використання кредитів та позик:** У бідних господарствах може бути поширена практика використання кредитів або позик для покриття тимчасових

потреб, що може призвести до боргових тяжб.

- **Обмежений доступ до інвестицій:** бідність часто обмежує можливості інвестування в освіту, здоров'я або інші можливості покращення фінансового стану.

- **Циклічні фінансові проблеми:** Бідність може створювати циклічні фінансові проблеми, де важко вийти з фінансових труднощів через відсутність ресурсів та можливостей.

- **Вплив соціального середовища:** Бідність часто пов'язана з конкретним соціальним середовищем, що може впливати на фінансові переконання та рішення.

Розуміння цих факторів допомогли розробити більш ефективні стратегії підтримки та розвитку для людей у складних фінансових умовах.

Фінансові стратегії заможних людей.

Заможні люди часто використовують специфічні фінансові стратегії для управління своїм майном та доходами.

- **Інвестування:** Заможні люди часто вкладають свої гроші в різноманітні інвестиційні документи такі як акції, облігації, нерухомість та інші фінансові продукти.

- **Диверсифікація інвестицій:** Заможні люди зазвичай розподіляють свій капітал між різними видами інвестицій для зменшення ризиків і забезпечення стабільності доходів.

- **Податкове планування:** Застосування стратегій для мінімізації податків, таких як використання податкових винятків та оптимізація структури доходів.

- **Фінансовий консалтинг:** Залучення професіоналів, таких як фінансові консультанти для розробки ефективних стратегій управління фінансами, враховуючи цілі та бюджет.

- **Інвестиції в освіту та навчання:** Розвиток освіти і навичок для ефективного управління фінансами та розширення можливостей для збільшення доходів.

- **Філантропія:** Багаті люди часто включають філантропічні стратегії, інвестуючи у благодійність та громадські ініціативи.

Ці стратегії допомагають забезпечити не тільки зростання капіталу, але і стабільність та вплив на соціальний та економічний розвиток.

Усвідомлення психологічних чинників та особливостей фінансової поведінки є ключовим для розуміння та ефективного управління фінансами. Незалежно від рівня доходу, емоції, ставлення до ризиків, звички та соціальне оточення впливають на фінансовий стан.

Список використаних джерел

1. Антонова З. Гроші як фактор економічної соціалізації // Педагогіка і психологія проф. освіти. 2009. - № 4. С. 173-180.
2. Данильченко Т. В. Суб'єктивне соціальне благополуччя як психологічний феномен. Психологічні перспективи. 2016. Вип. 28. С. 93-107.
3. Никоненко О. Шевченко А. Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя під-

приємців в умовах війни Вчені записки Університету «КРОК». 2023. № 3(71). С. 159-168.

4. Никоненко О.В. Психологічні особливості монетарної поведінки в різні вікові періоди. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку. Тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022р., м.Київ). Київ: Університет «КРОК», 2022.

5. Шеремет К.А., Сингаївська І.В. Психокорекція монетарних установок особистості. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції (Київ, 02 грудня 2021 р.). К.: Університет "КРОК", 2021.

Психологічний аналіз чинників професійної мотивації особистості

Вікторія Горячка

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HoriachkaVA@krok.edu.ua*

Олена Никоненко

*к.пс.н, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905*

Сучасний ритм життя, технічний прогрес, інтенсивність розвитку в суспільстві, значення конкурентоспроможності потребують ефективних високопрофесійних фахівців. Ключову роль в професійній діяльності відводиться мотивації, вона є основною рушійною силою для якісного вирішення професійних завдань та досягнення цілей. Тільки потужна мотивація здатна спонукати фахівця здолати труднощі, вирішити поставлені задачі, проявити лідерські та творчі якості, вдосконалюватись і набувати нових знань, мати почуття власної відповідальності за результат, що буде сприяти його кар'єрному росту та самовдосконаленню.[1]

Професійна мотивація, не дивлячись на те, що вивчалась і освітлювалась різними авторами протягом всього часу становлення психології від визначних філософів, таких як Аристотель, Сократ, Платон до сьогодення де її приділяють багато наукової уваги як вітчизняні автори так і зарубіжні, є одною з найактуальніших у сучасній науці про поведінку. Процес теоретичного осмислення явищ мотивації далекий від свого завершення і залишається відкритим, цей феномен пояснюється тим, що мотиваційна сфера на пряму пов'язана з розвитком суспільства, є динамічним явищем та залежить від багатьох чинників. Водночас не має одної спільної думки на визначення та зміст професійної мотивації.

Науковці дають різні визначення мотивації, де її розглядають як: спонукання (С. Крилов, В. Вілюнас, М. Мескон, В. Нестерчук); процес формування мотиву (В. Романов, Р. Немов) ; детермінацію поведінки (С. Рубінштейн, С. Занюк, Е. Десі); сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил (А. Колот); чинники та причини (Х. Хекхаузен, С. Максименко, С. Занюк); сукупність мотивів (О. Музика, А. Колот); когнітивна складова (А. Bandura, Л. Первин, О. Джон). Ця різноманітність визначень підтверджує, що мотивація є складним та багатоплановим явищем, яке вимагає подальшого всебічного вивчення.

Вперше термін “мотивація” використав А. Шопенгауер в статті "Чотири принципи достатньої причини"(1900-1910), після такого висвітлення він знайшов широке використання в психології. [2]. Виходячи із уявлень науковців С. Каверіна, Е. Клімова, А. Сухарева, В. Шегурова, професійна мотивація це динамічне явище, що виражається стадіально у професійному становленні

особистості та має ієрархічно структуровані характеристики, що знайшли відображення у мотивах, потребах, установках та емоціях. На думку Н. Іванової, професійна мотивація фахівця виступає безпосереднім процесом формування різноманітних мотивів, що напряму залежать від інтелектуальних та індивідуально-характерологічних особливостей особистості, а також тих, які мають вплив на поведінку індивіда та ефективність виконання ним професійних завдань. А. Маркова констатує, що професійна мотивація є те, заради чого людина діє, до чого вона готова, прагне, на що налаштована, заради чого розвиває свої професійні здібності. Підсумовуючи, можна говорити, що професійна мотивація є багатоаспектним і динамічним явищем, яке постійно розвивається і вдосконалюється як з часом так і віком самої людини. Професійна мотивація формується під впливом виховання, засвоєння індивідом загальнолюдських цінностей, етичних та моральних норм, змінюється та набуває нових рис під час діяльності. Професійна мотивація фахівця формується разом із становленням його як фахівця, шляхом самореалізації у діяльності та формуванням ієрархії мотивів, в залежності від їх значущості для самої людини (домінуючи та другорядні). Професійну мотивацію поділяють на зовнішню та внутрішню, а саму діяльність полімотивованою. Ієрархія мотивів змінюється під дією внутрішніх і зовнішніх чинників, які в свою чергу можуть бути як усвідомленими так і неусвідомленими. Під мотивацією ще розуміють сукупність мотивів до певної діяльності. Мотивація виступає багатофункціональною детермінантою діяльності та поведінки особистості, є процесом формування мотиву під впливом певних чинників. У процесі професійного становлення відбувається диференціація та інтеграція мотивації, її перетворення, змінюється ієрархічність мотивів, взаємне підсилення чи послаблення, співвідношення, вони діють на особистість з різною силою. Мотивація до професійної діяльності є полімотивованим явищем. Треба визнати, що не існує чіткої ієрархічної системи мотивів професійної мотивації особистості [2].

Які чинники призводять до якісних і кількісних змін професійної мотивації? Їх поділяють на внутрішні і зовнішні, довготривалі та ситуативні, позитивні і негативні, які активізують, регулюють і спрямовують поведінку на сумлінне та якісне виконання професійних завдань. До зовнішніх відносять умови діяльності, саму діяльність, зміни в суспільстві, взаємозв'язки в колективі, внутрішні- система потреб та цінностей, їх вираженість, інтелектуальний рівень особистості, емоційний стан, рівень задоволення, моральні якості індивіда. Стан психологічного благополуччя особистості одних з чинників, який вагомо впливає на ефективність професійної діяльності, підвищує вмотивованість до отримання результату. Життєстійкість позитивно пов'язана із відчуттям психологічного благополуччя та забезпечує позитивне самоприйняття, допомагає отримати задоволення від спілкування з іншими людьми, формує прагнення ставити цілі для особистісного росту і реалізації свого потенціалу, дає змогу знаходити нові внутрішні ресурси та професійну мотивацію. Психологічне благополуччя в свою чергу це і самоповага, і стан самооцінки особистості, усвідомленність життя

і екстраверсія, відповідальність за себе і своє життя, здоров'я, задоволеність роботою. Одинокі, депресивні, тривожні, проблемні люди – ті, хто потребує допомоги психолога – частіше не задоволені своєю роботою, не визнають її цінностей і відповідно мають низький рівень професійної мотивації. Дослідники Т. Дзюба, О. Коваленко звертають увагу, що задоволеність своєю роботою, професійним життям, збереження інтересу до роботи, відданість їй протягом усього періоду дорослості є необхідними умовами для підтримання почуття задоволення нею. Від глибини задоволення людини власною професією залежать зміцнення або послаблення мотивації професійної діяльності. Підвищення благополуччя, передбачає, що зростання відповідальності особистості за все, що з нею відбувається, свідоме ставлення до власного життя, дає відчуття власного благополуччя. Саме розвиток внутрішнього локусу контролю допомагає знаходити нові сенси життя, сприяє постановці перспективних життєвих завдань для майбутнього [3; 5].

Список використаних джерел

1. Іванова Н. Мотивація фахівця до професійної діяльності : поняття, зміст та функції. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. 2016р.
2. Гура Наталя Анатоліївна "Організаційно-психологічні чинники розвитку та переривання кар'єри", Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.10 – організаційна психологія; економічна психологія. ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». Київ. 2019.
3. Никоненко О.В. Шевченко А.В. Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни. Вчені записки Університету "КРОК". 2023. № 3(71). С. 159-168. <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/632/654>.
4. Сингаївська І. В. Аналіз особистісних особливостей викладача як чинник його професійної успішності Правничий вісник Університету "КРОК" : Збірник наукових праць. 2015. Вип. 21. С. 150-157.
5. П'янківська, Л. (2021). Мотивація особистості: теоретичний аспект. Грааль науки, (2-3). 2021. С.532-536. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.02.04.2021.108>.

Ціннісні орієнтації як чинник психологічної готовності до професійної діяльності студентів з інвалідністю

Ольга Кучер

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kucheroa@krok.edu.ua*

Олена Никоненко

*канд. психол. наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905*

Військова агресія Російської Федерації проти України суттєво вплинула на ринок праці в Україні. Загальна мобілізація, оголошена з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, торкнулась 83% компаній, при цьому у половині компаній мобілізували кожного десятого працівника, майже 40% мобілізованих були висококваліфікованими працівниками [1]. За словами О. Мірошниченка, Президента Конфедерації роботодавців України, оскільки є ризик, що молодих фахівців відразу після працевлаштування можуть мобілізувати, і це заважає стабільному розвитку бізнесу, найбільший потенціал для залучення на ринок праці мають, зокрема, особи з інвалідністю [2].

Заразом «дослідження ринку праці показали, що серед людей з інвалідністю випускники закладів вищої освіти мають на 80% більше шансів знайти роботу, ніж люди без вищої освіти» [3, с.162].

Через незвичні тенденції на ринку праці та зміщення акценту державної політики у бік активної інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство, загострюється інтерес до особистісних особливостей молоді з інвалідністю, зокрема, психологічної готовності до професійної діяльності студентів з інвалідністю та їх ціннісних орієнтацій, що впливають на неї. Явище, що виходить за межі норми, є достатньо складним утворенням, а отже, потребує більшої уваги й осмислення.

Для молоді з інвалідністю процес позитивної інтеграції в соціум є доволі складним етапом соціалізації. І саме здобуття вищої освіти є важливою умовою інтеграції молоді з інвалідністю в суспільство.

Навчання у закладі вищої освіти – один із найважливіших етапів у професійному розвитку особистості. У рамках цього етапу вирішуються задачі освоєння, надбання майбутніми фахівцями необхідної професійної компетентності. У національній рамці кваліфікацій компетентність розглядається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [4].

Г. Костюк зазначав, що професійні вміння є результатом поєднання теорії

та практики, поєднанням знань з діями і навичками, набутого зі спадковим. У процесі навчання завжди повинні враховуватися індивідуальні особливості студента, їх ігнорування в навчальному процесі може стати причиною неякісного оволодіння професією [5].

Сформованість професійної компетентності визначає готовність випускника закладу вищої освіти до обраної професійної діяльності. Г. Гончарова та О. Алексюк зазначають, що готовність до професійної діяльності – це сукупність професійних знань, умінь і навичок, отриманих в період професійного навчання, а також рис особистості, її переконань, здібностей, інтересів тощо [6].

Заразом Л. Карамушка наголошує, що ефективність виконання будь-якого виду діяльності значною мірою залежить від сформованості у особистості певних психологічних якостей, до яких, зокрема, належить і психологічна готовність, і зазначає, що існує два основних підходи до визначення змісту та структури психологічної готовності: функціональний та особистісний [7].

У межах функціонального підходу психологічна готовність трактується як певний стан психічних функцій, який забезпечує високий рівень досягнень при виконанні того чи іншого виду діяльності. З точки зору особистісного підходу психологічну готовність розглядають як результат підготовки (підготовленості) до певної діяльності. Відповідно до цього підходу, готовність розуміється як стійке, багатоаспектне та ієрархізоване утворення особистості, яке включає ряд компонентів (мотиваційний, когнітивний, операційний тощо), адекватних вимогам, змісту та умовам діяльності, які в своїй сукупності дозволяють суб'єкту більш або менш успішно здійснювати діяльність [7, с.33].

Одним із базових, найбільш стійких елементів, що визначає особистісно-психологічну готовність до майбутньої професійної діяльності, багато дослідників вважають ціннісні орієнтації молоді. Проблема пошуку та визначення життєвих цінностей та цілей важлива для будь-якої людини і в будь-якому віці, але саме в період юності вона стає справді ключовою, визначальною [8].

Ціннісні орієнтації особистості викликають інтерес, оскільки вони є своєрідним підґрунтям поглядів на навколишній світ, самого себе та інших людей. Цей феномен постає як свідоме ставлення до соціальної дійсності, внаслідок чого істотно впливає на всі сторони життєдіяльності та визначає мотивацію поведінки людини.

І. Сингаївська та М. Полінкова зазначають, що ціннісні орієнтації виступають складною ієрархічною системою усвідомлених цінностей, які набувають пріоритетних значень та стають своєрідними орієнтирами, що супроводжують практично усі сфери діяльності особистості [9].

У цьому контексті ціннісні орієнтації студентів з інвалідністю розглядаються як орієнтир спрямованості активності особистості, її успішності чи не успішності в різних сферах життя та зацікавленості у діяльності, зокрема, професійній.

Список використаних джерел

1. Пошук роботи: як змінився ринок праці в Україні під час війни та що буде після. *VisitUkraine.today*. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1872/posuk-roboti-yak-zminivsia-rinok-praci-v-ukraini-pid-cas-viini-ta-shho-bude-pislya> (дата звернення: 19.11.2023).
2. Найбільший потенціал для залучення на ринок праці мають особи з інвалідністю, жінки і чоловіки старше 60 років. *Конфедерація роботодавців України*. URL: <https://employers.org.ua/news/id2562> (дата звернення: 19.11.2023).
3. Освіта осіб з інвалідністю в Україні : Тематична національна доповідь / заг. ред. В. М. Синьова. Міністерство освіти і науки України, Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти. Київ. 2010. 417 с. URL: https://uu.edu.ua/upload/Inclusiya/Novini/VNZ_yakiy_specializuetsya/Nac_dopovidi/2010.docx.
4. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. Офіційний вісник України. 2011 р. № 101. Стор. 15. Стаття 3700. Код акта 59774/2011 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>.
5. Костюк Г. С. Професійне самовизначення як фактор формування особистості. К. : Радянська школа. 1967. № 3. С. 1–7.
6. Алексюк О. М., Гончарова Г. О. Формування особистісної готовності практичних психологів до професійної діяльності. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: матеріали III Міжнародної конференції (м. Київ, 2-3 грудня 2021 р.)*. К.: Університет "КРОК", 2021. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2021/paper/view/852>.
7. Карамушка Л. М. Психологія управління : авч. посіб. К.: Міленіум. 2003. 344 с. URL: http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/220/1/KaramushkaLM_Psihologiya_upravl_2003.pdf.
8. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу : Психолог у концтаборі. Харків : Книжк. клуб «Клуб Сімейн. Дозвілля», 2021. 160 с.
9. Сингаївська І. В., Полінкова М. О. Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій та ставлення до шлюбу та сім'ї. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ)*. Київ: Університет "КРОК", 2022. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1276>.

Соціально-психологічна природа Інтернет-залежності

Ольга Дишкант

*студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DyshkantOS@krok.edu.ua*

Ольга Петрунько

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Із розвитком новітніх комунікаційних технологій Інтернет став важливою частиною усіх сфер життя людства. Саме в Інтернеті сучасні люди задовольняють більшість своїх соціальних, у т.ч. інформаційно-комунікаційних потреб, реалізують найнагальніші інтереси, спілкуються, розважаються, здійснюють професійну діяльність та фінансові справи і т. ін. Інтернет є невід'ємною складовою життєвого простору майже кожної людини. Однак він не тільки полегшує життя осіб різного віку, а й негативно впливає на якість їхнього життя. Так, у спеціальних дослідженнях було встановлено, що надмірне використання Інтернету негативно впливає на соціальні й особистісні стосунки, сімейні зв'язки, навчальну й професійну діяльність тощо [1].

При цьому дедалі гучніше зазначається, що надмірне використання Інтернету може перетворитися із задоволення на страждання і набути форми Інтернет-адикції [2; 3]. У своєму звіті за 2021 р. (We Are Social, 2021) глобальна агенція соціальних мереж We are Social зі штаб-квартирою у Великобританії оприлюднила дані з 17 країн, за якими кількість користувачів Інтернету зросла на 7,3% до 4,66 мільярда, а кількість користувачів соціальних мереж зросла на 13% до 4,2 мільярда порівняно з попереднім роком. Отже, охоплення інтернетом становить близько 60% населення світу. А крім цього, як показали такого роду дослідження, широке використання Інтернету особливо характерне для дітей, підлітків і юнаків у віці від 13 до 24 років, і саме ця вікова категорія користувачів проводить в Інтернеті 6-7 годин на добу [1; 2; 4].

Спеціальні клінічні спостереження показують, що інтернет-залежність підвищує рівень самотності людей і знижує їхню задоволеність життям. Інтернет-залежність негативно впливає не лише на умови життя людей, але й на їхній психічний стан. Встановлено, що надмірне користування Інтернетом у людей викликає такі психічні розлади, як депресія та тривога, розлади соматизації, obsesивно-компульсивний розлад, міжособистісна гіперчутливість, параноїдальні думки, імпульсивність, психотичний розлад, підвищений рівень нейротизму, низька екстраверсія. Було також встановлено, що надмірне користування Інтернетом призводить до того, що в людей погіршуються комунікативні навички та виникають проблеми з вираженням емоцій [3; 4].

Та найдраматичнішими ризиками, які відзначають майже всі дослідники

інтернет-залежності, є неконтрольоване використання Інтернету, смартфонів та інших мобільних пристроїв дітьми і підлітками. Усі ці пристрої і опосередковані ними способи соціальної й особистісної комунікації є надзвичайно привабливими для дітей різного віку саме через вікові особливості дитячої психіки, і тому вони викликають швидке звикання і втрату контролю за часом припустимого їх використання, перетворюючись на численні і дуже серйозні проблеми як для дітей (аж до соціальної ізоляції, проблем із фізичним та психічним здоров'ям, погіршення особистісного функціонування, вживання шкідливих речовин, появи суїцидальних фантазій і намірів тощо), так і для батьків і близького дітям соціального оточення (аж до відчаю і відчуття цілковитої безпорадності через неможливість хоч би якось на це впливати). У фаховій літературі є чимало емпіричних підтверджень руйнівних наслідків інтернет-адикції користувачів будь-якого віку – і дітей, і дорослих [5].

Висновок. Отже, інтернет – як невід'ємна частка сучасного життя – є, з одного боку, ідеальним інструментом, створеним людством для оптимізації й урізноманітнення свого функціонування в світі, а з другого боку – цей інструмент є досить небезпечним і тому потребує грамотного, компетентного і коректного його використання. Соціально-психологічна природа цього інструменту і природа необхідності його мати й використовувати (у разі некомпетентного використання) може перетворити це використання з радості і задоволення на проблеми, біль і страждання, інакше кажучи – на психологічну залежність. Така залежність по суті має ту ж саму соціально-психологічну природу, що й потяг до інтернету – прагнення якнайповніше задовольнити свої соціальні й індивідуальні потреби. Однак у разі використання інтернету за адиктивним сценарієм базові потреби адикта заміщуються квазі-потребами, а спосіб їх задоволення спрямовує адикта на шлях «у нікуди».

Список використаних джерел

1. Fulvio Castellacci, Vegard Tveito, *Internet use and well-being: A survey and a theoretical framework* TIK Centre, University of Oslo, Norway Available online 23 November 2017, Version of Record 27 November 2017.
2. IDuygu Özer, Özlem Şahin Altun, Gülçin Avşar *Investigation of the relationship between internet addiction, communication skills and difficulties in emotion regulation in nursing students* Abdulhamid Han Training and Research Hospital, Department of Psychiatry, Istanbul, Turkey Ataturk University, Faculty of Nursing, Erzurum, Turkey Available online 18 December 2022, Version of Record 19 December 2022.
3. Петрунько О.В, Сілаєва О.В. Інтернет-залежність як адикція сучасної людини // Вчені записки Університету «КРОК». №3(71). 2023. С. 115-124.
4. Christiane Arrivillaga, Lourdes Rey, Natalio Extremera. *Adolescents' problematic internet and smartphone use is related to suicide ideation: Does emotional intelligence make a difference.* University of Málaga Department of Social Psychology, Faculty of Psychology, University of Málaga, Málaga, Spain. Available online 11 April 2020, Version of Record 22 April 2020.
5. Петрунько О.В. *Діти і медіа: Соціалізація в агресивному медіасередовищі: Монографія.* Ніжин: Аспект-Поліграф, 2011. 480 с.

Глибинне інтерв'ю в інтерперсональній психотерапії як джерело даних для психологічного дослідження

Іван Данилевський

*аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: danylevskyyia@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-9311-0729*

Психодинамічні підходи до пізнання психіки ґрунтуються на принципі ідеографічності, тобто індивідуальності шляхів аналізу в кожному окремому випадку. Тому для розуміння процесів у психотерапевтичній діаді слід використовувати якісні методи отримання даних, позаяк саме вони є методологічною відповідністю до згаданого принципу [1, 2].

Психотерапія, як соціальна практика, має власні способи осмислення та корекції проблемних процесів. Один з них – супервізії. У широкому контексті метою супервізії є допомога супервізанту у будь-яких питаннях, що стосуються його практики, включно з едукативними моментами. У вузькому – це осмислення криз, стагнацій, латентних та позасвідомих процесів, що переживає психотерапевтична діада.

На наш погляд, одним зі способів осмислення глухих кутів у терапевтичному процесі для супервізора постає метафора неусвідомлюваного аналітичного третього, під якою ми розуміємо «третю суб'єктивність» як наслідок роботи унікальної діалектики у стосунках між пацієнтом та аналітиком [3]. У такому сенсі супервізія, що спрямована на дослідження та осмислення «глухих кутів» за допомогою метафори Третього, може бути операціоналізована як глибинне інтерв'ю. Таке інтерв'ю може включати в себе кілька рівнів: психодинамічну історію пацієнта, історію психотерапевтичних стосунків, протокол психотерапевтичної сесії, самозвіт супервізанта, враження, почуття, асоціації та фантазії супервізора у контакті з супервізантом.

Розглянемо ці рівні інтерв'ю докладніше. Психодинамічна історія пацієнта являє собою наратив, змістом якого є суб'єктивна інтерперетація власної біографії оповідачем. Цей наратив дає нам уявлення про суб'єктивний міф пацієнта, через який він асимілює свій життєвий досвід [4]. Історія психотерапевтичних стосунків дозволяє змістити фокус від інтрапсихічної картини до інтерперсональної. Тут проявляється вже історія взаємодії двох суб'єктивних світів у терапевтичній діаді, викладена аналітиком крізь призму його суб'єктивності. Протокол психотерапевтичної сесії дозволяє супервізору під іншим кутом зору також дослідити стосунки в діаді. Тут супервізор символічно стає третім (у розумінні «третього у розвитку»), маючи можливість з третьої позиції спостерігати за свідомими та позасвідомими вимірами комунікації в стосунках «аналітик-пацієнт». Самозвіт супервізанта дає можливість розгорнути та дослідити його суб'єктивне сприйняття: думки, фантазії, емоційні відгуки, ревері тощо. І, нарешті, відгуки супервізора, що, своєю чергою, лягають в канву стосунків з

супервізантом та утворюють ще одну діаду, в якій через паралельні процеси (польові феномени) можуть розіграватись та відображатись певні позасвідомі аспекти конфліктів та криз психотерапевтичної діади.

Таким чином, неусвідомлюваний аналітичний третій може бути досліджений як через самозвіт супервізанта, так і в контакті діади «супервізор-супервізант».

Список використаних джерел

1. Кочубейник О.М. *Комунікативний простір соціальної проблеми: ризики неефективності діалогу. Психологічні науки: проблеми і здобутки*, 7. стор. 82-97, 2015.
2. Кочубейник О.М. *Критичний дискурс аналіз: як забезпечувати репрезентативність корпусу текстів? Психологія особистості*, 1 (10). стор. 140-148, 2019.
3. Ogden, T. H. *Toward a Revised Form of Analytic Thinking and Practice: The Evolution of Analytic Theory of Mind / The Psychoanalytic Quarterly* 2020-mar vol. 89 iss. 2.
4. Мохнач Л.Ю., Сингаївська І.В. *Теоретичний аналіз впливу наративних психотехнологій на формування ідентичності особистості. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.). К.: Університет "КРОК", 2020. С. 57–59. - <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE2020/paper/view/19>.*

Пілотне дослідження переосмислення сенсу життя у жінок в умовах вимушеної зміни країни проживання під час війни в Україні

Ганна Кириченко

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kyrychenkohs@krok.edu.ua*

Розіда Ткач

*кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: razidatkach@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-1984-5081*

В рамках магістерської роботи «Психологічна допомога жінкам в переосмисленні сенсу життя в умовах вимушеної зміни країни проживання під час війни в Україні» в вересні-листопаді 2023р. в м. Радольфцелль (Німеччина) була організована терапевтична група із 8 жінок-біженок у віці 31-71 років і проведена апробація теоретико-практико-терапевтичний курс «ПереЖИТИ... Психологічне відродження під час та після війни за допомогою терапевтичних метафор і арттерапії» та емпірично досліджені його перші результати.

Терапевтичний курс «ПереЖИТИ...» складається із 6 занять, в основі яких лежить юнгівська ідея про архетипи [1] та зокрема архетип Природи як універсальної моделі переживань і поведінки перших людей, пов'язаних з природними катаклізмами. На думку автора курсу Р. Ткач [2], постійний стрес сучасної людини через війну і травматичні події, які її супроводжують, відгукуються в переживаннях не тільки через те, що відбувається навколо, а й через потік архетипних переживань із глибин психіки.

Війна розколола цілісну структуру цей архетип на полюси, знеструмила позитивний полюс Природи (такої, що дарує, надихає і народжує) та активізувала негативний, через який Природа уявляється жорстокою і руйнівною. Нажаль негативний полюс набирає енергію, стає більш зарядженим і в якийсь момент опановує свідомість людини, позбавляючи її фізичних, душевних і духовних сил. Психологічна допомога людям, котрі пережили жахи війни, полягає в тому, щоб наповнити енергією позитивний полюс архетипу й повернути йому цілісність, «сплюснути» обидва його полюси.

Кожне заняття курсу «ПереЖИТИ... Психологічне відродження під час та після війни за допомогою терапевтичних метафор і арттерапії» будувалося за єдиним алгоритмом. Спочатку учасників групи просили розповісти щось про певне природне явище / катаклізм, після чого вони писали метафору за ключовими словами, далі закріплювали позитивну складову заняття за допомогою арттехніки й на завершення обмінювалися враженнями від роботи. Чітка і єдина структура кожного заняття допомагали звільнитися від напруги й давала учасникам відчуття стабільності.

Критеріями діагностики психологічного стану учасниць до, під час та після

терапевтичних зустрічей були обрані:

- суб'єктивна оцінка самопочуття по 10-ти бальній шкалі (де 0 – дуже погано, а 10 – дуже добре) на початку та вкінці зустрічі;
- показники артеріального тиску та частоти серцебиття на початку та вкінці зустрічі;
- кількісний та якісний аналіз слів в шести метафорах;
- графологічний аналіз;
- психологічний аналіз малюнків;
- аналіз трансформації важливих життєствердних закликів, якими повинні були закінчуватися розповіді про природні явища.

Наведено приклад деяких результатів дослідження. Так, показники артеріального тиску вкінці першого заняття у 100% були вище, чим на початку; а на останній шостій зустрічі тиск піднявся лише у 25% учасниць. Суб'єктивна оцінка самопочуття по 10-ти бальній шкалі вкінці першої зустрічі була вища, чим на початку, у 75% досліджуваних; а на шостій зустрічі самопочуття покращилось у 100% учасниць. Окремо хочеться відмітити значне збільшення кількості слів в першій та шостій метафорах у всіх учасниць групи, при цьому у 75% досліджуваних ця різниця в два та більше раз.

На завершення статті наведемо приклад трансформації важливих життєствердних закликів однієї з учасниць курсу:

- Хочеться вірити, що після кожної грози буде можливість знайти свою «Веселку». (Заняття 1. Гроза);
- Людина може справитись з будь чим, якщо має досвід з минулого, як це пережити. (Заняття 2. Виверження вулкана);
- Цінуй «тут і зараз!» (Заняття 3. Каменепад у горах);
- Відродження настане, як обов'язковий етап руйнувань. (Заняття 4. Землетрус у місті);
- Нам потрібно піклуватись про природу. (Заняття 5. Лісова пожежа);
- Тут і зараз піклуйся про себе, рідних і природу та пам'ятай головне, щоб не сталося, це не кінець, це лише досвід для кращого майбутнього (Заняття 6. ПереЖИТИ...).

За результатами пілотного дослідження переосмислення сенсу життя у жінок в умовах вимушеної зміни країни проживання під час війни в Україні підтверджено доцільність і ефективність використання теоретико-практико-терапевтичного курсу «ПереЖИТИ... Психологічне відродження під час та після війни за допомогою терапевтичних метафор і арттерапії» та визначено перспективи подальшого дослідження ефективності використання методів аналітичної психології з метою допомоги людям з покращення їхнього психологічного стану під час війни.

Список використаних джерел

1. Юнг К. Г. *Архетипи і колективне несвідоме*. Львів: Астролябія, 2008.
2. Ткач Р. *Поранений і Цілитель*. Київ: Талком, 2023.

3. Ткач Р.М., Сербова О. В. та ін. Юнгіанське консультування: кол. моногр. За ред. Ткач Р. М. К.: Талком, 2021. 220 с.

Академічна успішність як психологічний феномен

Тетяна Апостолова

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ApostolovaTL@krok.edu.ua*

Ольга Петрунько

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Академічна успішність як психолого-педагогічний феномен досліджується науковцями протягом тривалого часу. Прямий зв'язок академічних досягнень з показниками когнітивних здібностей (зокрема, інтелекту та креативності) є досить зрозумілим та очікуваним, особливо з урахуванням того факту, що завдання з тестів інтелекту чи креативності зазвичай мають багато спільних рис. Ці тести за первинним задумом їхніх авторів створювалися насамперед для виявлення розумових особливостей учнів, через які в них виникають утруднення в навчанні. Згодом, починаючи з наукових праць Л. Термена, дослідницькою спільнотою було визнано, що достатній і високий (принаймні, не нижче середнього рівня) розвиток когнітивних здібностей є обов'язковим, але не достатнім предиктором досягнення успішності в навчанні. На початку здійснення своїх емпіричних досліджень Л. Термен майже ототожнював поняття «високий інтелект» і «обдарованість», але згодом він отримав переконливі емпіричні факти, які свідчать про зв'язок академічних досягнень учнів не лише з високими показниками інтелекту, а й із навчальною мотивацією та деякими особистісними властивостями суб'єктів навчання [1].

Тим не менше чи не найпопулярнішою серед класичних і сучасних дослідників академічної успішності є концепція, в якій одним з найвагоміших функціональних показників є саме обдарованість. Вітчизняні дослідники академічної успішності визначають, що саме обдарованість, творчість, загальні і спеціальні здібності) в поєднанні з високою навчальною мотивацією гарантують успішне навчання і високий рівень академічних досягнень учнів [2].

Дієвим засобом підвищення інтелектуальних можливостей людини, як показують результати сучасних досліджень, є метакогнітивні якості (зокрема метакогнітивна виключність у діяльність та імпліцитні теорії нарощуваного інтелекту). Включення метакогнітивних здібностей до потенціалу життєвого успіху у структурі здібностей, що забезпечують академічну успішність, обґрунтовано результатами емпіричних розвідок, результати яких доводять, що метакогнітивні процеси безпосередньо впливають на успішність навчальної та професійної діяльності, так як вони виконують важливі функції: організація та контроль власної інтелектуальної діяльності. Метакогнітивна включеність у діяльність (усвідомленість) виступає як рефлексивна здатність до свідомого

моніторингу перебігу когнітивних процесів. Метакогнітивна включеність у діяльність виявляється у схильності людини до планування пізнавальних процесів, включеність рефлексивних функцій у їх реалізацію, за рахунок яких здійснюється моніторинг-контроль пізнання. Важливою характеристикою метакогнітивних здібностей особистості є імпліцитні теорії інтелекту, які уявляють собою уявлення людини щодо потенційної можливості чи неможливості розвивати власні когнітивні здібності [3].

У фаховій літературі описано два типи теорій інтелекту. Перший тип – так звані теорії «заданого» інтелекту («entity theory»), які вважають рівень розвитку інтелекту відносно сталим, малозмінюваним, фіксованим і практично неконтрольованим показником, внаслідок чого людина «має» лише певну «кількість» інтелекту. Другий тип – теорії «нарощуваного» інтелекту («incremental theory»), які, навпаки, вважають, що інтелект є керованою характеристикою людини, яку можна збільшувати та покращувати. Відповідно, особи, які вважають, що їх інтелектуальні здібності піддаються поліпшенню, розвитку, тренуванню, схильні ставити собі навчальні та пізнавальні цілі, прагнуть збільшити свою компетентність і майстерність, вважають привабливими нові, важкі і різноманітні завдання, які дають змогу навчитися чогось нового, просунути в своєму розвитку, отримати цінний досвід [3; 4].

Разом з визнанням вирішальної ролі когнітивних і метакогнітивних здібностей та мотивації у регуляції навчальної діяльності школярів наприкінці ХХ століття виникло переконання у тому, що найважливішою детермінантою успішної самореалізації особистості у будь-якій діяльності та житті в цілому є здатність до ефективної взаємодії з оточуючими. В сучасних психологічних дослідженнях багаторазово обґрунтовано необхідність розширити діапазон тестованих особистісних властивостей, що входять до потенціалу академічної успішності, включивши в їх число соціально-комунікативні здібності, представлені трьома типами інтелекту:

- соціальним (здатність правильно розуміти та прогнозувати поведінку людей, яка необхідна для ефективної міжособової взаємодії та успішної соціальної адаптації);
- емоційним (здатність опрацьовувати емоційну інформацію завдяки ідентифікації емоцій; використанню емоцій для підвищення ефективності мислення і діяльності та спрямуванню уваги на важливі події; вмінню активувати переживання, які сприяють вирішенню завдань; розумінню емоцій та управлінню ними, в т.ч. у стресових ситуаціях);
- духовним (здатність жити, розуміти світ і взаємодіяти з іншими на морально-ціннісних, духовних засадах).

Соціальний інтелект об'єднує і регулює пізнавальні процеси, пов'язані з відображенням соціальних об'єктів (людини як партнера по спілкуванню, групи людей). Емоційний інтелект регулює емоційний обмін між учасниками соціальної та навчальної комунікації. Духовний інтелект (spiritual intelligence) не лише допомагає осягати смисли і цінності, опановувати знання з урахуванням

моральних орієнтирів, а й дає змогу підвищити якість власного життя і життя соціуму в цілому [2; 3; 4].

Таким чином, феномен академічна успішність має більш ємку складову, і складається з поєднання когнітивних здібностей, особистісних властивостей індивіда, провідної його мотивації, що є рушійною силою до виконання будь-якої діяльності, в тому числі і навчальної.

Список використаних джерел

1. *Terman, L. M. (1916). The measurement of intelligence. Houghton, Mifflin and Company. <https://doi.org/10.1037/10014-000>.*
2. *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.*
3. *Щербакова О. О. Потенціал життєвого успіху академічно здібного учня основної школи: обґрунтування психологічного феномену. Журнал «Теорія і практика сучасної психології», 2020. №1. Т.2. С. 181-188.*
4. *Щербакова І., Пантюх М. Дослідження мотивації досягнень як предиктора успішності навчання студентів. Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. № 1 (19), квітень 2018. С. 161-168.*

Профілактика професійного вигорання фахівців-психологів

Ольга Максимчук

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MaksymchukOA@krok.edu.ua*

Олена Нежинська

*кандидат психологічних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlenaNO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0800-356X*

Професійну діяльність психолога можна віднести до психологічно важких видів діяльності, надто ж враховуючи зростання нестабільного психічного стану населення сучасної України в умовах війни. Тому синдром професійного вигорання серед психологів є актуальною проблемою сьогодення.

Слід вказати, що довготривала стресова реакція, яка виникає в результаті впливу професійного стресу на людину «міжособистісних» професій, називається емоційним вигоранням. Чому досвідчені фахівці на піку своєї кар'єри раптом втрачають інтерес до роботи, яка вчора була для них дуже цікавою і важливою? Пояснень появи цієї проблеми може бути багато, але перше, що спадає на думку сучасним психологам, – це «синдром емоційного вигорання», який характеризується фізичним та емоційним виснаженням, що свідчить про втрату позитивних емоцій, включаючи розвиток негативної самооцінки та негативного ставлення до роботи [1].

Професійне вигорання є однією з можливих фізичних реакцій, пов'язаних з багаторічним досвідом роботи, характерними рисами якого є тривалий контакт з людьми та емоційно залучена співпраця у вирішенні їхніх проблем. Представниками цих професій є: педагоги, психологи, юристи, соціальні працівники, чиновники, священнослужителі та люди, зацікавлені в допомозі іншим [2]. Помилково вважати, що представники так званих професіоналів комунікаційної професії краще, ніж фахівці інших сфер, справляються зі стресом, знаходять ефективні рішення особистих і професійних проблем або зовсім ігнорують їх як другорядні. «Комунікативні» роботи найпершими можуть страждати від такої проблеми як емоційне виснаження. Відомо, що представники комунікаційних професій загалом, і психологи зокрема, відчують перевантаження у своїй роботі [3; 5].

Необхідно виділити, що робота комунікативного характеру несе велике нервово-психічне навантаження. В основному це психологічні та організаційні проблеми, з якими стикаються відповідні фахівці: постійна потреба в залученні в психоемоційні процеси інших людей, надмірні контакти протягом робочого дня, брак часу, емоційне та фізичне перевантаження, соціальна оцінка. Перелічені особливості діяльності сприяють виникненню та розвитку синдрому професійного вигорання [4].

Феноменологія емоційного вигорання в професійній діяльності психолога – це вивчення та опис самого явища емоційного вигорання з точки зору внутрішнього досвіду та переживань психологів, які працюють у сфері психологічної допомоги. Це дослідження орієнтоване на вивчення емоційних станів, стресу, психологічної втоми та внутрішніх переживань практикуючих фахівців-психологів, спричинених їхньою професійною діяльністю. Феноменологія емоційного вигорання враховує вплив професійних обставин, взаємодії з клієнтами, навантаження роботою та емоційні переживання психологів. Вона спрямована на вивчення та розуміння внутрішнього світу практикуючого психолога під час його роботи, виявлення внутрішніх емоційних реакцій на різні ситуації та фактори, які сприяють виникненню емоційної втоми та стресу. Такий підхід дозволяє отримати більш глибоке розуміння та опис емоційного вигорання в контексті професійної діяльності фахівця-психолога.

По-перше, варто виділити, що хоч внутрішні емоційні переживання та зовнішні фактори дійсно мають значний вплив на психологів і їхню роботу, але існує необхідність врахування індивідуально-психологічних особливостей кожної людини. Один і той же фактор, такий, як високий обсяг роботи, може викликати різні реакції у різних людей, залежно від їхніх ресурсів, досвіду, особистісних рис і стратегій саморегуляції. Тому ствердження про однозначний вплив певних факторів на виникнення емоційного вигорання потребує уточнень та додаткового дослідження. По-друге, необхідно враховувати, що підтримка психологів не обов'язково має бути обмежена лише психологічними методами, такими як психотерапія чи консультації. Інші аспекти, такі, як покращення умов праці, впровадження програм фізичного відновлення, соціально-психологічні тренінги та тимчасові періоди відпочинку, також можуть мати велике значення у запобіганні вигорання та забезпеченні психічного здоров'я практикуючих психологів. Крім того, у контексті ефективності психологічної підтримки варто враховувати, що оцінка результативності програм потребує не лише аналізу числових показників, але й урахування відгуків та власного досвіду психологів. Навіть якісні зміни у їхньому самопочутті та сприйнятті роботи можуть вказувати на успішність психологічної підтримки, але часто вони можуть залишатися непоміченими у кількісних показниках.

Отже, хоча нами наведено загальний огляд факторів, що впливають на емоційне вигорання фахівців-психологів, та стратегій підтримки їхнього психічного здоров'я, варто враховувати, що існує багато аспектів цієї проблеми, які потребують детальнішого розгляду та врахування індивідуально-психологічних особливостей кожної людини та її професійного оточення.

Список використаних джерел

1. Психологічні чинники запобігання синдрому емоційного вигорання у майбутніх практичних психологів : монографія. М. С. Міщенко. Умань : ВПЦ «Візаві», 2016. 236 с.
2. Гнускіна Г. В. Професійне вигорання підприємців: зв'язок із соціально-психологічними установками. Організаційна психологія. Економічна психологія: Науковий журнал. 2015. № 3. С. 30-37.

3. Кошечко Н. Профілактика синдрому «емоційного професійного вигорання» викладача ВНЗ. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка. 2016. Вип. 1. С. 21-28.
4. Нежинська О. О., Доріф Г.В. Діяльність психолога щодо профілактики «емоційного вигорання» фахівців центру зайнятості. Інституційні трансформації ринку праці в умовах євроінтеграції : збірник матеріалів доповідей та тез міжнародної науково-практичної конференції (Київ, ІПК ДСЗУ, 12 листопада 2019 р.) / за заг. ред. Р. В. Войтович, П. В. Ворони. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. С. 133-136.
5. Психологічні умови попередження професійного стресу та професійного вигорання керівників освітніх організацій: спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти / О. І. Бондарчук, Л. М. Карамушка, А. С. Москальова, О. О. Нежинська, Н. І. Пінчук. Київ : Ун-т менедж. освіти, 2015. 32 с.

Особливості впливу війни на психіку особистості

Ірина Соловійова

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SoloviovaIV@krok.edu.ua*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук,
професор, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

Протягом усієї історії люди завжди зазнавали впливу травматичних подій, залучаючись до військових конфліктів. Двадцять перше століття не стало винятком. Воно розпочалося із періоду насильства та страху, коли різні прошарки населення по всьому світу були свідками соціально-політичних і збройних конфліктів, громадянських війн, територіальних суперечок і кримінальних злочинів.

Повномасштабна війна в Україні спричинила тяжкі наслідки для українців і суттєво змінила умови життя, як в особистісній, так і професійній сферах. Не лише емоційні страждання та стресові стани, але й економічні ризики, нестабільність зовнішнього середовища та невизначеність життєвих перспектив має негативний фізичний та емоційний вплив на особистість.

Коли люди зустрічаються з невідомістю-часто виникають напружені емоції. Якщо ж ця невідомість є неочікуваною, неприємною, загрозливою для життя та розтягнутою в часі – емоційне напруження може стати непосильним навантаженням для психіки людини.

Військовий конфлікт, що станом на теперішній час проходить на території України, безпосередньо торкається значної кількості цивільних осіб та руйнівним чином впливає на їх психологічне здоров'я, що виводить на перше місце питання надання їм кваліфікованої, якісної та ефективної психологічної підтримки.

Виражений психотравмуючий вплив бойових дій, у вир яких потрапила значна кількість наших громадян, зумовлений об'єктивною загрозою для їх життя та здоров'я, втратою близьких людей та домівки, інших потворних явищ, пов'язаних із застосуванням насильства ворожою стороною. У сукупності збройне протистояння двох держав повністю руйнує звичний мирний життєвий уклад цивільних осіб, завдаючи їм глибоких психологічних травм, що у наслідковому результаті проявляються у вигляді посттравматичних стресових розладів, численних фобій, психосоматичних порушень, депресивно-тривожних станів, порушень функціональних станів, які не можуть бути подолані суб'єктом самостійно без дієвої психологічної допомоги фахівців [1].

Упродовж усього життя, а тим паче у час війни, людина зустрічається з таким явищем, як втрата (втрата цінних речей, довіри чи волі, здоров'я і навіть життя). Науковці зауважують, що незалежно від виду втрати люди в той чи

інший спосіб переживають ідентичні етапи, та їхні переживання відрізняються лише інтенсивністю, глибиною та тривалістю. Серед криз втрат відокремлюють кризу втрати особи, втрати здоров'я, втрати матеріальних і соціальних благ, а також криза втрати волі та свободи пересування [2; 3; 4].

Мораль і цінності відіграють ключову роль у структурі особистості, в її ставленні до світу, в її діяльності, в характері її взаємодії з оточенням тощо. Тому дослідження морально-ціннісної сфери є надзвичайно актуальним завданням наук про поведінку людини в різних обставинах її життя, в тому числі в екстремальних та кризових умовах. Нинішня екстремально-кризова ситуація, спричинена війною, є досить показовою і дає чимало матеріалу для роздумів на тему моралі і цінностей. Як і будь-яка інша гостра стресова ситуація, викликана небезпечними для життя подіями, ця ситуація виходить за рамки звичного людського досвіду, є травмівною для переважної більшості учасників, змушує адаптуватися до стресових умов буття, по-новому мислити і діяти і навіть змінює траєкторії життєвого шляху та долі людей. А це безумовно пов'язане з кризою цінностей і не може не вплинути на розвиток особистості.

Список використаних джерел

1. Левченко К. Б., Панок В. Г., Трубавіна І. М. *Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник*. Київ : Агентство «Україна», 2015. 175 с.
2. Сингаївська І.В. *Адаптація вимушених переселенців за кордоном під час війни. Вектори соціальної, організаційної та економічної психології: тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 17 лютого 2023 р.)*. К.: Державний торговельно-економічний університет; Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023.
3. Ралітна Ю.О., Сингаївська І.В. *Негативні психічні стани особистості в кризових життєвих ситуаціях. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей III Міжнародної конференції (Київ, 02 грудня 2021 р.)*. К.: Університет "КРОК", 2021.
4. Васильченко О. М., Глушенко О. А. *Феномен суб'єктивного благополуччя особистості: вплив ненормативних криз. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ)*. Київ: Університет "КРОК", 2022.

Особливості тілесно-орієнтованого підходу в психотерапії

Микита Сверіда

магістрант кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: SveridaMV@krok.edu.ua

Юрій Живогляд

кандидат психологічних наук, доцент,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

ORCID: 0000-0002-6763-2737

Тілесно-орієнтований підхід у психотерапії є напрямом, що надає особливу увагу тілесним відчуттям та їх впливу на психічний добробут людини. Цей підхід в останні десятиліття отримав широке визнання в психотерапевтичному співтоваристві завдяки своїй ефективності в роботі з різними групами клієнтів.

Тілесно-орієнтована психотерапія розширює можливості психотерапевтичного впливу, оскільки розглядає людину в єдності її психосоціального та біологічного функціонування, допомагає клієнту точніше розпізнавати та вербалізувати власні емоції за допомогою психомоторних прийомів, заново переживати свій минулий психоемоційний досвід, сприяючи тим самим до розвитку самосвідомості та формування емоційно сприятливішого ставлення до себе [1].

Робота з їх тілесними проявами допомагає коригувати психологічні проблеми клієнта на основі принципу зворотного зв'язку, допомагаючи йому усвідомити і прийняти витіснені аспекти своєї особистості, інтегрувати їх як частини своєї глибинної сутності (я). І. Малкіна-Пих виділила травмуючий досвід катастрофи, стихійного лиха, війни, як причину втрати контакту з тілом. Кожна травмуюча подія – це великий стрес для організму, який впливає як на її психоемоційний, так і на фізичний стан [2].

Засновник метода – австрійський та американський психолог, учень Зигмунда Фрейда Вільгельм Райх. Саме він став першовідкривачем так званого панцира, який формується на місці зосередження проблеми, найбільшої напруги та блокує тривожність, страхи, комплекси, занепокоєння – тобто все те, що загрожує психіці людини.

Тілесно-орієнтований підхід ґрунтується на кількох ключових принципах, важливих для розуміння його сутності:

1. Інтеграція тілесних відчуттів. Цей принцип передбачає активне залучення клієнта до усвідомлення та вираження своїх тілесних відчуттів [5]. Емоційні стани тісно пов'язані з фізичними відчуттями, та його взаємодія стає об'єктом уваги психотерапевта.

2. Емоційна виразність через тіло. Тілесно-орієнтований підхід підкреслює, що тіло може бути інструментом вираження емоцій [3]. Це включає роботу з жестами, мімікою і загальним тонусом м'язів.

3. Увага до дихання. Дихання є ключовим аспектом тілесно-орієнтованої терапії. Спеціальні дихальні техніки використовуються для регуляції емоційного

стану пацієнта та досягнення гармонії між тілом та розумом [4].

Методологічний аналіз наявних емпіричних досліджень впливу тілесно-орієнтованих практик на психоемоційний стан клієнтів, потерпілих від травмуючих подій показав, що нормалізація фізіологічних процесів у тілі людини є важливою частиною роботи з психотравмою [6].

Тілесно-орієнтований підхід включає різноманітні практичні методи, спрямовані на взаємодію з фізичними аспектами психічного стану. Деякі з них включають:

1. Соматичний досвід. Дослідження соматичного досвіду клієнта, включаючи відчуття у тілі, зміни у м'язовому тонусі та реакції на стрес.

2. Рух та танець. Використання руху для стимуляції емоційного вираження і звільнення від напруги, що накопичилася.

3. Масаж та тактильні методи. Фізичний контакт може бути використаний для зняття напруги, розслаблення м'язів та покращення загального стану.

Тілесно-орієнтований підхід демонструє низку переваг:

1. Цілісна терапія. Інтеграція фізичних та психічних аспектів забезпечує більш глибоке та всебічне розуміння клієнта.

2. Ефективність у травматичних випадках. Тілесна спрямованість терапії дозволяє ефективніше працювати з клієнтами, які пережили травми, враховуючи тілесні сліди минулих подій.

3. Самосвідомість та самовираження. Пацієнти, які застосовують тілесно-орієнтований підхід, часто відзначають поліпшення самосвідомості та легкість у висловленні своїх емоцій.

Вищесказане вказує на те, що тілесно-орієнтований підхід у психотерапії є важливим кроком в еволюції практик і методів психотерапії. Його особливості, такі як акцент на тілесних відчуттях та використання фізичних методів, роблять цінний внесок у область психотерапії, збагачуючи спектр доступних терапевтичних підходів.

Список використаних джерел

1. Живоглядов Ю. О., Кириченко М. В. Теоретичні підґрунтя застосування тілесно-орієнтованих практик в допомозі потерпілим від війни. [Електронний ресурс] Режим доступу : <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1264>.
2. Малкіна-Пух, 2007. Тілесна терапія (Довідник практичного психолога) [Електронний ресурс] Режим доступу : https://bookz.ru/authors/irina-malkina-pih/telesnaa_395/1-telesnaa_395.html.
3. Ogden, P., Minton, K., & Pain, C. (2006). *Trauma and the Body: A Sensorimotor Approach to Psychotherapy* (Norton Series on Interpersonal Neurobiology). New York: W. W. Norton.
4. Rothschild, B. (2000). *The Body Remembers: The Psychophysiology of Trauma and Trauma Treatment*.
5. Levine, P. A. (2010). *Unspoken Voice: How the Body Releases Trauma and Restores Goodness*.
6. Marie Kuhfuß, Tobias Maldei, Andreas Hetmanek & Nicola Baumann, 2021 Marie Kuhfuß, Tobias Maldei, Andreas Hetmanek & Nicola Baumann (2021) Somatic experiencing – effectiveness and key factors of a body-oriented trauma therapy: a scoping literature review, *European Journal of Psychotraumatology*, 12:1, 1929023.
7. Ткач Р. М., Сербова О. В. та ін. Юнґіанське консультування: кол. моногр. К. : Талком, 2021. С. 174–177.

Вплив самоставлення на успішність стосунків у сімейній парі

Олександр Костенко

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KostenkoOM@krok.edu.ua*

Юрій Живоглядов

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yuriygo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737*

Сучасні події, що пов'язані з викликами війни залишають відбиток на житті та психіці кожного українця. Стреси, тривожність, депресії, емоційні зриви, апатія, поганий настрій, нав'язливі думки супроводжують усіх, хто побачив і відчув війну. Не виключенням є і проблеми, що виникають у сімейних взаємостосунках.

Сім'я відіграє важливе значення не лише в житті окремої особистості, а і всього суспільства. Сім'я може існувати в різних формах і виконувати різні функції. Якщо поглянути на концепт «сім'я» з позиції функцій, то репродуктивну (відтворювання населення), можна вважати пріоритетною. Далі слід виокремити виховну, господарсько-побутову, економічну, первинного соціального контролю, духовного спілкування, дозвілля, емоційну, сексуально-еротичну. Разом з тим, необхідно зупинитися й на головній складовій сім'ї – турботі, яка є невід'ємною на шляху до гомеостазу [4].

Традиційним є те, що саме в родині людина може отримати допомогу та підтримку у складних життєвих ситуаціях. Проте, протягом свого життєвого існування сім'я постійно стикається з різними проблемами та труднощами. Житлово-побутові умови, конфліктні ситуації з соціальним оточенням, хвороби членів сім'ї, соціальні кризи і, врешті-решт, такий соціальний процес, як війна, – це доволі неповний їх перелік. У зв'язку з цим перед сучасними сім'ями виникають складні проблеми, що негативно впливають на успішність стосунків у сімейних парах.

Сучасні події випробовують інститут українських сімей на міцність. Значна кількість сімей роз'єднуються через міграцію жінок і дітей у безпечні місця, за межі нашої держави; частина сімей залишається, через певні обставини, на окупованих територіях. Чоловіки зі зброєю в руках боронять нашу державу та свої родини. Отже, в сучасних умовах війни виникає питання феномену дистантної сім'ї, коли члени сім'ї тривалий час перебувають на відстані один від одного [1].

В сучасних умовах багатьом жінкам доводиться самотійно виконувати певні сімейні функції. Разом з тим, саме у кризові періоди сімейні стосунки відіграють особливе значення, відбувається переосмислення та переоцінка життєвих особистісних цінностей: зміна того, що було важливим та пріоритетним

(матеріальне забезпечення, свобода тощо) на людську доброзичливість, взаємопідтримку, кохання, спілкування тощо. Саме на даний час виникає острах втраченого часу, можливостей, що може стати значущим джерелом психологічної травматизації.

Прояви стресу в умовах війни відрізняються від «звичайних», що є у розумінні більшості людей. Тому що у мирний час багато людей зневажали такими порушеннями у базових потребах, як: відсутність світла, води, їжі, тепла, вимушені переїзди, стосунки на відстані тощо. Жінки мають бути сильними, брати відповідальність за самих себе та своїх дітей у чужих країнах, забезпечувати своє матеріально-фінансове становище.

Важливим аспектом, що впливає на успішність стосунків у сучасних сімейних парах є самоствавлення особистості.

Поняття самоствавлення в науковій літературі характеризується як структурний компонент самосвідомості особистості, що визначається високим рівнем емоційної насиченості при наданні оцінки особистісним характеристикам, знанням і навичкам, вмінням тощо. Самоствавлення виконує функцію визначення певних параметрів встановлення взаємовідносин з оточуючими людьми, рівня критичного ставлення до своєї особистості, вміння приймати індивідуальні перемоги та невдачі; здатна впливати на саморозвиток і життєдіяльність особистості. Самоствавлення формується та розвивається унаслідок надання оточуючими людьми оціночних уявлень і визначається високим рівнем динаміки, тому що має властивість змінюватися протягом тривалого часу [1].

Розуміння, як самоствавлення впливає на успішність стосунків у сімейній парі, є важливою задачею для психологів та вчених у галузі сімейних відносин.

Самоствавлення, як процес формування ідентичності та самосвідомості, відіграє суттєву роль у сприйнятті себе і свого партнера у сімейному контексті. Воно може впливати на взаєморозуміння, комунікацію, а також на здатність вирішувати конфлікти, конфліктні ситуації та долати труднощі. Людина самостійно відповідає за власне становлення та буття і в результаті повинна дати відповідь, в першу чергу собі, що вона з себе «зліпила» та до чого дійшла. Наша совість дає оцінку нашим вчинкам, нашим результатам та результату самостановлення. Тим самим можна сказати, що людина самостійно для себе є і суддею, і адвокатом. Будь-яким процесом самостановлення та самоствердження особистість сприяє виконанню власного призначення, тобто актуалізації закладеного в неї потенціалу, що в загальному сенсі і є «моральна норма» [3].

Сімейна система є складною інтеракційною мережею, де кожен партнер впливає на іншого [2]. Самоствавлення може визначати, як ми сприймаємо себе, свого партнера та наші взаємовідносини в цілому. На основі цього, важливо розуміти, як явище може сприяти або заважати побудові успішних сімейних стосунків.

Вплив самоствавлення на стосунки в сімейній системі може бути складним і різноманітним. Він може включати в себе аспекти, такі як самооцінка, впевненість у собі, сприйняття ролей у відносинах, вміння розв'язувати конфлікти та багато

інших. Дослідження даного питання може сприяти розкриттю психологічних механізмів, які лежать в основі цього впливу та розробці інтервенційних стратегій для поліпшення міжособистісних стосунків.

Зважаючи на те, що стосунки в сімейній парі є важливим чинником для психологічного благополуччя та добробуту партнерів, розуміння впливу самоствалення на такі стосунки стає науковою та практичною необхідністю.

Список використаних джерел

1. Бігун Н. І. Феномен самодостатності особистості у класичній психології. Науковий журнал НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. 2017. № 6. С.17-25. 8. Біт-ті М. Долаємо співзалежність. Харків : Віват, 2022. 304 с.
2. Васильченко О.М., Бастикайтес А. М. Сім'я як психологічний чинник формування та розвитку особистості Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). Київ: Університет «КРОК», 2022. <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1352>.
3. Живоглядов Ю. О., Носаль Л. Г. Екзистенційна психологія кризових станів особистості: тривога та вина в переживанні вибору майбутнього Вчені записки Університету «КРОК» No2(66), 2022. С. 165-172. Режим доступу: <https://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/494/524>.
4. Петрунько О.В., Склярук А. В. Міжособистісна комунікація та реплікація досвіду в проблемних сімейних системах Вчені записки Університету «КРОК». 2022. № 2(66). С. 173-183. DOI <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-173-183>.

Проблема посттравматичного стресового розладу у жінок в умовах війни в Україні

Олена Кулик

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KulykOZ@krok.edu.ua*

Юрій Живоглядов

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YuriyGo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737*

Серед великої кількості військових злочинів окупантів на території України, однією з найменш досліджених і найбільш табуйованих тем залишається сексуалізоване насилля. Жінки, щодо яких було вчинено таке насилля, часто не бажають звертатися по допомогу фахівців або взагалі не мають такої можливості через перебування на окупованій території чи з інших причин. Дослідження свідчать, що чоловіки та жінки повідомляють про приблизно однакову частоту випадків міжособистісного насильства, проте існує тенденція, згідно якої саме жінки частіше стають жертвами сексуалізованого насилля [2].

Одним із тяжких негативних наслідків пережитого жінками сексуалізованого насилля є посттравматичний стресовий розлад (далі – ПТСР). Загальні закономірності виникнення та розвитку ПТСР зумовлені характером травматичних подій, які спричиняють психологічні та психосоматичні порушення. Особливу роль відіграє екстремальність події, яка виходить за рамки звичних переживань, високий рівень страху за власне життя, жаху та відчуття безпорадності. Серед важливих характеристик також слід виділити несподіваність події, швидкий розвиток негативних обставин, тривалість впливу події, а також її повторюваність протягом певного періоду.

Чітко визначені критерії для діагностики ПТСР найкраще описані у «Діагностичному та статистичному посібнику з психічних розладів» (DSM-5), який є останньою та найсучаснішою версією класифікації психічних розладів, розробленою Американською психіатричною асоціацією (APA) у 2013 році. Відповідно до DSM-5, діагностика ПТСР передбачає констатацію низки критеріїв. До них належать: переживання подій, що містили акти насильства, серйозні травми чи загрозу життю; симптоматика, що включає повторні внутрішні переживання, які асоціюються з травмивним інцидентом; тенденція уникати стимулів, що нагадують про травму; ушкодження когнітивних функцій та психоемоційного стану; зміни фізіологічної реактивності та збудливості [4]. Особа із ПТСР намагається уникати згадки про важкі події, для неї є притаманною емоційна відстороненість, прояви апатії, підвищена тривожність. Також можуть відбуватися панічні атаки. Серед основних симптомів ПТСР прийнято виділяти такі: переживання людиною дії травмивних подій чи ситуацій (у контексті

нашого дослідження – це сексуалізоване насилля); повторне проживання та болючі спогади про та обставини; провали у пам'яті про травмівні події; надмірна пильність або прояви гіперактивності; дисоціація та деперсоналізація; зниження концентрації уваги та погіршення пам'яті; психопатичні переживання нових стресових ситуацій [1].

Про наявність симптомів ПТСР можуть свідчити різноманітні зміни в особистості чи поведінці людини. До таких змін можна віднести такі: виникнення тривожності, дратівливості, гніву, прояви конфліктної поведінки; відсторонення від зовнішнього оточення, уникнення контактів з близькими; часті зміни настрою; збільшення схильності до ризикованої поведінки; брак енергії та погіршення сну; переїдання чи повна відмова від їжі; негативні висловлювання про себе, свою особистість; відмова займатися вирішенням власних проблемних життєвих ситуацій; виникнення труднощів у вирішенні повсякденних завдань; втрата інтересу до власного зовнішнього вигляду [1].

Як зазначають А.П. Мельник та Л.І. Соколовська, ПТСР характеризуються тенденцією до посилення його проявів. Таку форму розладу зазвичай діагностують у випадках, вони спостерігаються протягом місяця і більше з моменту пережиття травматичних подій, а інтенсивність наявних симптомів зростає і починає заважати нормальній життєдіяльності людини. У цьому зв'язку науковцями розглядається ПТСР в якості відтермінованої, довготривалої чи подовженої в часі реакції на дуже сильну травмівну подію, що становить загрозу для психологічної та фізичної цілісності людини [3].

Департамент у справах ветеранів та Департамент оборони Сполучених Штатів рекомендують клінічний протокол для лікування ПТСР, який, крім діагностики згідно з критеріями DSM-5, охоплює такі аспекти, як: оцінка рівня ризику самоушкодження або завдання шкоди іншим; аналіз функціонального статусу, включаючи професійні обов'язки та обсяг відповідальності; ведення медичної історії лікування та сімейного анамнезу особи. З огляду на тісний зв'язок між ПТСР і ризиком суїциду, необхідно звертати увагу на наявність суїцидальних думок та історію попередніх спроб самогубства. Також слід враховувати, що ПТСР часто асоціюється з порушеннями у сфері міжособистісних контактів та соціальною ізоляцією [2]. Ці рекомендації можуть мати важливе практичне значення також і в організації психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок сексуалізованого насилля і мають високий ризик розвитку ПТСР.

У разі виникнення підозр про можливість наявності ПТСР у осіб з найближчого середовища, належить ініціювати діалог та не уникати задавання прямих запитань. Важливо створити атмосферу підтримки, яка спонукатиме постраждалу особу відчувати турботу та значимість. Існують конкретні дії, які можуть сприяти подоланню ПТСР, такі як утримання від осуду та критики; обговорення значущих для постраждалої осіб та виявлення опіки; уникнення дискусій про віддалене майбутнє, натомість надання допомоги у фокусуванні на найближчому часі; стимулювання звернення по професійну допомогу та підтримка у її пошуку; переконання в тому, що постраждала не залишиться

наодинці та не буде у небезпеці.

Необхідно усвідомлювати, що миттєве рішення проблем або повне розуміння емоцій постраждалої не є першочерговим завданням. Водночас, діалог та співпереживання можуть сприяти встановленню емоційного контакту та сприяти позитивній динаміці. Якщо особа не бажає спілкуватися, слід висловити готовність до відновлення комунікації у інший час. Проте, у випадку безпосередньої загрози життю, потрібно діяти негайно, оскільки кризові стани у психічному здоров'ї вимагають такої ж термінової уваги, як і проблеми фізичного здоров'я.

На підставі наведеного аналізу можна сформулювати висновок, що проблема розвитку ПТСР в умовах військових дій на території України залишається критичною та недостатньо висвітленою, зокрема в аспекті наслідків сексуалізованого насилля. ПТСР може мати тривалі психологічні та соціальні наслідки для тих, хто пережив травматичні події. Зважаючи на комплексність цього розладу, важливо підходити до діагностики та терапії ПТСР з урахуванням унікальності кожного випадку, надаючи індивідуалізовану підтримку та допомогу. Основна увага повинна бути приділена не лише фізичному відновленню, а й психоемоційній реабілітації, забезпеченню безпеки та соціальної підтримки, що включає стимулювання комунікації, зменшення стигматизації та реінтеграцію в суспільство.

Список використаних джерел

1. Давиденко Г., Найчук В., Немаш Л. *Жінка в час війни: волонтерка, лідерка*. 2022. С.1- 81. URL: https://vsei.vn.ua/images/Doc/Nauka/Konferentsiya_ta_seminary/zhinka-u-chas-viini_metodichka_2.pdf. (дата звернення: 28.11.2023).
2. Коваленко І.С., Березан В.М., Помогайбо В.М. *Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців: теорія, дослідження та лікування. Психологія та особистість*. 2023. №2 (24). С.264-278. URL: <http://psychpersonality.pnpu.edu.ua/article/view/288310/282345> (дата звернення: 28.11.2023).
3. Мельник А.П., Соколовська Л.І. *Теоретико-методологічний аналіз проблем посттравматичного стресового розладу*. 2022. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1301>. (дата звернення: 28.11.2023).
4. *Trauma-Informed Care in Behavioral Health Services. Exhibit 1.3-4DSM-5 Diagnostic Criteria for PTSD*. National Library of Medicine : веб-сайт. 2013, С. 271–272. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK207191/box/part1_ch3.box16/. (дата звернення: 28.11.2023).

Дефіцит міжособистісних стосунків як чинник кризи ідентичності у підлітковому віці

Микола Синюшко

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: syniushkoml@krok.edu.ua*

Юрій Живоглядов

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YuriyGo@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0002-6763-2737*

У сучасному суспільстві підлітковий вік є періодом інтенсивних змін та становлення особистості. Це час, коли молоді люди стикаються з різноманітними викликами та завданнями, пов'язаними з психологічним, фізіологічним та соціальним розвитком. Один з ключових аспектів цього періоду – це формування міжособистісних стосунків та ідентичності.

Також відомо, що спілкування, згідно з існуючими концепціями, визначається як суб'єктно-суб'єктні взаємозв'язки, що характеризуються постійною взаємністю та змінністю. Міжособистісні відносини залежать від активності обох сторін і реалізуються через взаємодію. Взаємодія включає різні аспекти, такі як взаємовідносини, взаємодопомога та взаєморозуміння, які сприяють узгодженості та гармонії взаємодії між людьми [3].

Із цього виходить, що дефіцит міжособистісних стосунків може впливати на формування ідентичності підлітків, що в свою чергу може викликати кризу ідентичності. У підлітковому віці особливо важливо встановлення і підтримання близьких міжособистісних зв'язків, оскільки це є періодом активного самовизначення та пошуку власної особистості [4].

Міжособистісні стосунки, які сприяють самоактуалізації, характеризуються взаємною підтримкою, підвищенням самоповаги та почуттям приналежності. Задоволення базових потреб учасників сприяє особистісному зростанню, робить їх активними членами суспільства і патріотами своєї країни [5].

Культурні норми та цінності є одним з ключових факторів, що впливають на формування ідентичності у підлітковому віці. Суспільство, у якому зростає молода особистість, надає їй набір цінностей, переконань, ідей і стандартів поведінки, які стають важливою частиною її самоусвідомлення та самоідентифікації.

Культурні норми і цінності визначають, які риси особистості є прийнятними та позитивними, а які можуть викликати негативні реакції від інших. Ці цінності можуть включати такі аспекти, як ставлення до сім'ї, релігії, гендерних ролей, моральних цінностей, освіти та культурних традицій. Вони є своєрідним орієнтиром для підлітка у розумінні того, що оцінюється суспільством і що вважається «правильним». Культурні стандарти стають базою для формування ідентичності, оскільки підліток відбирає з них ті цінності і риси, які відповідають

його власним переконанням та уявленням про себе. Цей процес відбувається через активний вибір і прийняття цінностей, які допомагають сформувати ідентичність і забезпечити певний рівень соціальної прийнятності [6].

Крім того, культурні норми та цінності впливають на ставлення підлітків до інших людей, різних соціальних груп та міжкультурні взаємини. Вони визначають, як підліток сприймає своє оточення і як взаємодіє з ним. Наприклад, певні культурні норми можуть підтримувати індивідуалізм та незалежність, тоді як інші сприяють співпраці та колективному підходу [3].

Підлітки можуть активно шукати рольові моделі, які б відповідали їхнім інтересам, цінностям та амбіціям. Вони можуть включати в себе як близькі особистості, так і далекі публічні фігури, які здатні надихнути їх своїми досягненнями. Важливо відмітити, що рольові моделі можуть бути і позитивними, і негативними, і впливати на підлітків як позитивно, так і негативно.

Соціальні групи та приналежність мають значний вплив на формування ідентичності підлітків, оскільки вони надають їм можливість взаємодіяти з різними людьми, спілкуватися, сприймати та усвідомлювати своє місце в суспільстві. Групова приналежність є важливою для підлітків, оскільки забезпечує відчуття сприйняття, підтримки, ідентифікації з певними цінностями та ідеями, що сприяє формуванню їхньої особистості.

Треба зауважити, що соціальні групи можуть бути різноманітними, такими як сім'я, друзі, шкільні спільноти, спортивні команди, релігійні організації або інші громадські об'єднання. Кожна з цих груп має свої особливості та вплив на підлітків [5].

Сім'я є першою і найближчою соціальною групою для більшості підлітків. Взаємодія з батьками та іншими членами родини формує основні цінності, переконання та поведінку підлітків. Сімейний контекст може впливати на розвиток самооцінки, почуття безпеки та довіру до інших. Друзі також мають значний вплив на формування ідентичності підлітка. Взаємодія з однолітками допомагає розвивати соціальні навички, сприяє формуванню групової ідентичності та почуття приналежності до колективу. Друзі можуть впливати на вибір інтересів, звичок та ставлення до життя [2]. Шкільні спільноти та спортивні команди також грають важливу роль у формуванні ідентичності підлітків. Участь у різних шкільних заходах, розвиває відчуття колективізму, дружби та співпраці. Релігійні організації можуть надавати підліткам певний набір цінностей та переконань, які впливають на формування їхньої особистості та життєві погляди [5].

Кожна із соціальних груп має свої неповторні характеристики та вплив на ідентичність підлітка. Взаємодія з різними групами допомагає підліткам зрозуміти себе, свої прагнення та інтереси [1].

Таким чином, міжособистісні стосунки та ідентичність у підлітковому віці є ключовими аспектами психосоціального розвитку. У підлітковому віці формування міжособистісних стосунків та ідентичності є складним процесом, який залежить від різноманітних факторів. Дослідження показали, що однією

з ключових складових успішного формування цих аспектів є якість взаємин з родинними учасниками. Сімейне середовище визначає стабільність емоційного фону підлітка і його впевненість у собі.

Список використаних джерел

1. Бедлінський О. І. Проблема періодизації підліткового віку в сучасному суспільстві. *Практична психологія та соціальна робота*. 2011. № 2. С. 49–54.
2. Краєва О. А. Подолання кризи ідентичності підлітків: тренінговий курс. *Навчально-методичний посібник*, 2021. 111 с.
3. Клочек Л.В. Розвиток процесів ідентифікації і відособлення у підлітковому і ранньому юнацькому віці: Автореф. дис. канд. психол. Наук: 19/ Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. К., 2005. 20 с.
4. Краєва О.А. Криза ідентичності осіб підліткового віку. *International Journal of Education and Science*, 2019. № 4. С. 39-40.
5. Сердюк Н. І. Вплив психологічних умов формування атракції на міжособистісні стосунки підлітків. *Молодий вчений*, 2015. № 2. С. 435-438.
6. Сингаївська І.В., Федорець С. Б. Підлітковий вік як один із критичних періодів психосексуального розвитку людини. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2022. № 4 (68). С. 107–114.

Психологічні чинники виникнення та подолання шкільних страхів у молодшому шкільному віці

Юлія Атанасова

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AtanasovaYS@krok.edu.ua*

Ольга Васильченко

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0716-3430*

У сучасному освітньому середовищі питання виникнення та подолання шкільних страхів у молодших школярів є надзвичайно актуальним. Дитячий психічний стан, зокрема на етапі навчання в початковій школі, може суттєво впливати на подальший розвиток особистості. Це стає ключовим аспектом не лише для самого учня, але й для усього освітнього середовища [1].

Мета нашого дослідження полягає в розкритті психологічних чинників, які призводять до виникнення шкільних страхів у дітей молодшого шкільного віку, а також в обґрунтуванні ефективних стратегій їх подолання. Розглядаючи це питання з різних сторін, ми прагнемо висвітлити важливі аспекти, що визначають психологічний стан учнів на цьому етапі їхнього навчання.

Вивчення цієї проблеми має велике значення для педагогічної практики та розвитку освітньої системи в цілому. Розуміння внутрішніх механізмів формування та подолання шкільних страхів дозволить створити ефективні інструменти для психологічної підтримки молодших школярів у процесі їхнього навчання. [2].

Результати нашого наукового дослідження надають глибокий інсайт у психологічні чинники, які лежать в основі виникнення та особливостей шкільних страхів у молодших школярів. Зазначені емпіричні дані відображають різноманітні аспекти, які варто враховувати при вивченні цієї важливої теми.

Аналізуючи вплив соціального середовища та взаємин з однолітками, ми виявили, що діти, які стикаються з негативним взаємодією в колективі, схильні до розвитку соціальних страхів. Особливо важливою виявилася роль позитивного соціального взаємодії у формуванні психічного здоров'я та самоповаги.

У розділі, присвяченому родинним чинникам, наші дослідження підтверджують, що родинне оточення та підтримка впливають на загальний психічний стан дитини. Сімейна підтримка і стабільні відносини сприяють зменшенню страхів та підвищенню емоційного благополуччя.

Загальні результати нашого дослідження вказують на необхідність комплексного підходу до розв'язання питань шкільних страхів, враховуючи різноманітність психологічних чинників, які впливають на молодших школярів у їхньому навчальному середовищі.

Теоретико-методологічні основи психологічного дослідження шкільних страхів грають важливу роль у розумінні та допомозі дітям у подоланні їхніх страхів у навчальному середовищі. Вивчення цієї теми сприяє розвитку педагогічної та психологічної практики, яка спрямована на підтримку та створення безпечного та сприятливого навчального середовища для дітей і підлітків [3].

Подолання страхів у молодшому шкільному віці є важливим завданням як для самої дитини, так і для дорослих, які оточують її. Дослідження та практика показують, що існує кілька ефективних шляхів, які допомагають дітям подолати свої страхи та розвиватися психологічно стійкими та впевненими в собі особистостями.

Один з ключових шляхів подолання страхів - це розуміння та прийняття страху як нормальної реакції організму на нові ситуації та виклики. Важливо навчити дітей визначати та називати свої страхи, а потім розглядати їх з об'єктивною точки зору. Комунікація та підтримка дорослих, таких як батьки та вчителі, грають важливу роль у цьому процесі, створюючи безпечну атмосферу для висловлення страхів і питань.

Інший шлях - це розвиток навичок самоконтролю та стресостійкості. Діти можуть вчитися ефективно реагувати на стресові ситуації шляхом релаксації, дихальних вправ, та інших технік. Важливо також розвивати навички розв'язання проблем та прийняття рішень, що допомагають дитині впоратися зі страхами [7].

Посилання на позитивні ролеві моделі та підтримка спільноти важливі для підвищення самооцінки та віри в власні сили дітей. Підтримка з боку однолітків та дорослих у формі похвали, підтримки та заохочення є важливими факторами у подоланні страхів.

Загальний висновок полягає в тому, що подолання страхів у молодшому шкільному віці вимагає інтегрованого підходу, який включає в себе розуміння, підтримку, розвиток навичок та створення позитивного навчального та соціального середовища для дітей. Це допомагає не лише подолати страхи, але й розвивати психологічну стійкість та впевненість в собі, що є важливими складовими успішного розвитку в молодшому шкільному віці.

Шкільні страхи - це серйозна проблема, яка може негативно позначитися на навчанні, розвитку та психічному здоров'ї дитини. Тому важливо звернути увагу на цю проблему і вжити заходів щодо її вирішення [5].

Для профілактики шкільних страхів необхідно створювати для дитини безпечно та комфортне середовище вдома та в школі. Батьки та вчителі повинні підтримувати дитину, допомагати їй розвивати свою самооцінку та навички ефективного вирішення проблем [6].

Якщо шкільні страхи вже виникли, важливо своєчасно звернутися за допомогою до психолога. Психолог допоможе дитині зрозуміти причини страхів і розробити план їх подолання.

Ось кілька конкретних порад, які допоможуть батькам і вчителям у профілактиці та подоланні шкільних страхів:

1. Створюйте для дитини атмосферу безпеки та підтримки. Нехай вона відчуває, що її люблять і приймають [4].

2. Допомагайте дитині розвивати свої інтереси та навички. Це допоможе їй повірити у свої сили і відчувати себе більш впевнено.

3. Розмовляйте з дитиною про її страхи. Дайте їй зрозуміти, що її почуття нормальне.

4. Поясніть дитині, що страх - це природна реакція на небезпеку. Навчіть її справлятися зі страхом за допомогою таких технік, як релаксація, дихальні вправи або позитивні думки.

Також потрібно пам'ятати, що шкільні страхи – це не вирок. Завдяки своєчасній допомозі дитини можна допомогти подолати страхи і жити повноцінним життям.

Крім того виконана мета дослідження, а саме в роботі теоретично обґрунтовано та емпірично досліджено психологічні чинники виникнення та подолання шкільних страхів у молодшому шкільному віці.

Таким чином, нами в повному обсязі розкрито зміст роботи та запропоновано практичні варіанти подолання страхів у дітей шкільного віку, а також результати досліджуваної роботи були надані психологам навчальних закладів, які в подальшому використовуватимуть запропоновані нами тренінги щодо дітей молодшого шкільного віку по всій Україні.

Список використаних джерел

1. Атаманчук Н.М. Психологія страхів шестирічних школярів на початкових етапах навчання в школі // *Технології розвитку інтелекту*. – 2022. – Т. 6. №1 (31).
2. Соколова Г. Б., Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського Том 19 № 2(32) (2014).
3. Теоретико-методологічні засади психологічної корекції особистості соціально дезадаптованих неповнолітніх: монографія / [Н.Ю. Максимова, І.Ф. Манілов, А.М. Грись та ін.]; за ред. Н.Ю. Максимової. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. — 258 с.
4. Сіткар В., Сіткар С. Первинна допомога дітям під час війни: психологічний аспект // *World children conference-III, April 22-24, 2022. Proceedings Book. Antalya : Iksad global publishing house, 2022. Vol. 1. P. 447-451.*
5. Кузнєцов М. А. Шкільні страхи: види, умови прояву та шляхи подолання / М. А. Кузнєцов, І. В. Бабарикіна. – Харків : ХНПУ, 2012. – 227 с.
6. Блонський П.П. Психологія молодшого школяра: Вибрані психологічні праці. МПСІ, 2016. 632 с.
7. Кряжева Н.Л. Розвиток емоційного світу дітей: популярний посібник для батьків і педагогів. Знання, 2017. 452 с.

Особистісна зрілість практичного психолога: структура та чинники

Ігор Гайдук

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HaidukIY@krok.edu.ua*

Ольга Васильченко

*доктор психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072*

Концепція особистісної зрілості є ключовим аспектом професійної практики в психології, оскільки вона охоплює широкий спектр навичок, рис і ставлень, які необхідні для ефективного спілкування, управління емоціями та міжособистісних стосунків. Це складна конструкція, на яку впливають внутрішні та зовнішні фактори, такі як вік, стать, досвід та соціальне середовище. Практичні психологи повинні прагнути розвивати свою особисту зрілість, щоб надавати ефективні послуги своїм клієнтам, ефективно працювати та підтримувати професійні стосунки.

Теоретичний аналіз показав, що особистісна зрілість – це процес, який вимагає від людини роботи над собою та вдосконалення кожного аспекту свого життя включаючи фізичні, інтелектуальні, емоційні та соціальні здібності. На особистісну зрілість сильно впливає здатність брати відповідальність, виражати й контролювати емоції, а також ефективно спілкуватися [1, с.20].

Теоретико-методологічне дослідження показало, що особистісна зрілість має важливе значення для самореалізації та професійного успіху в галузі психології, а практикуючі психологи повинні ставити на перше місце свій особистий розвиток і прагнути до самовдосконалення, ставлячи чіткі цілі, плануючи свою діяльність та оточувати себе підтримуючими та позитивними людьми [2, с.57]. Регулярна саморефлексія, реалістичні очікування та зосередженість на емоціях є важливими рекомендаціями для розвитку особистісної зрілості, яку необхідно розвивати в сферах спілкування, емоційного інтелекту, вирішення конфліктів і здатності працювати під тиском [3, с. 97].

Рекомендації, які базуються на результатах дослідження покликані допомогти практичним психологам удосконалити навички міжособистісного спілкування, підвищити ефективність роботи та позитивне самосприйняття, навчитися ефективним комунікативним навичкам, а також виховати емпатію та емоційний інтелект, покращити самосвідомість, навички міжособистісного спілкування та керування емоціями, що призведе до кращих результатів у їхніх професійних заняттях.

Практичні психологи повинні розуміти важливість особистісного розвитку для досягнення високого рівня особистісної зрілості, визначати пріоритет свого особистого розвитку, щоб стати кращими практикаками у своїй галузі. Роблячи

це, вони можуть позитивно вплинути на життя своїх клієнтів і досягти відчуття повноти та задоволення у власному житті.

Список використаних джерел

1. Барчій М., Воронова О. *Окремі підходи дослідження особистісної і професійної зрілості. Вісник Національного університету оборони України. 2019. С. 16-23.*
2. Штепа О. *Особистісна зрілість як акмеологічна інваріанта психолога. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія Історія, 2003, 11. С. 56-66.*
3. Кучманіч І.М., Лисогор А.В. *Значущість розвитку особистісної зрілості в процесі професійної підготовки студентів-психологів. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О Сухомлинського. Психологічні науки, 2017, 1. С. 96-100.*

Інноваційні психотерапевтичні технології в комплексній реабілітації при стресових і тривожних розладах

Юлія Башлакова

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: bashlakovaYV@krok.edu.ua*

Ольга Васильченко

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072*

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) часто вважають основним наслідком травми, але тривожні та стресові розлади є значно більш поширеними наслідками, мають тенденцію до прогресивного погіршення у відповідь на наступні стресори і суттєво впливають на довгострокове функціонування і розвиток людини. Американський психіатр А. Javanbakht зазначає, «що жоден із цих розладів не є дихотомічним розладом (як COVID–19), і людина, яка не перетинає діагностичний поріг DSM або ICD для посттравматичного стресового розладу в опитувальнику за одним, двома чи трьома симптомами, все одно може мати більшість симптомів, що призводить до інвалідності та дисфункції з потребою втручання» [1].

Невротичні та стресові розлади супроводжуються на когнітивному рівні порушенням уваги, зниженням рівня запам'ятовування та інтелекту; на психоемоційному рівні – психічною втомою, накопиченням негативних емоцій, підвищенням психоемоційного напруження, психічної фіксації на стресових подіях, флешбеками, зниженням здатності до самостійного психічного відновлення; на особистісному рівні проявляються такі риси як емоційна нестійкість, конфліктність, агресивність або надмірна підлеглість, нездатність планувати майбутнє, інтровертованість, психоастенічність, що призводять до порушення адаптації особистості у соціальному, сімейному і робочому середовищах.

Війна, що розпочалася в Україні в лютому 2022 року, триває, отже процес психічного травмування не завершується, що значно ускладнює процес відновлення психічного здоров'я постраждалих. Вплив стресорів посилюється жорстоким характером військових дій, обмеженістю доступу до критичних послуг, таких як послуги з охорони здоров'я, соціального забезпечення та правового захисту, вимушеної еміграцією і розлукою з родиною та дружнім оточенням, а також втратою соціального та професійного статусу. Ключова відмінність цієї війни від інших в сучасній історії полягає у залученні великої кількості цивільних, тобто людей без професійної військової і психологічної підготовки, до участі у військових діях. В Україні за результатами аудиту ресурсів системи надання послуг в сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, проведеного

Міністерством охорони здоров'я (МОЗ) за підтримки United States Agency for International Development (USAID), на лютий 2023 року на психологічні розлади вже страждало 9,3 мільйонів людей, в групі ризику знаходилось 18 мільйонів. До фахівців з надання психологічної допомоги звертається лише 3% населення [2].

Війна також набуває характеру консцієнтальності (від лат. conscientia – розуміння, свідомість, сумління), тобто має на меті руйнацію національної самосвідомості, поширення нігілізму та песимізму, зниження рівня соціального капіталу, відмову від культурально-мнестичних позасвідомих механізмів захисту, втрату довіри до базових захисних функцій держави і мікросоціуму. Важливо зазначити, що українці мешкають на території, яка на протязі століть ставала місцем жорстоких масштабних воєн і геноциду, що призвело до формування трангенераційних (колективних) травм, які пов'язані з генетичними процесами, нервової системою, обміном речовин, соматичними захворюваннями [3]. Комплекс вказаних факторів створює підґрунтя для виняткової уразливості українців до травм, пов'язаних з війною, і розвитку багаточисельних проблем із психічним здоров'ям.

Аналіз теоретико-методологічних джерел з досліджуваної проблеми та існуючих психотерапевтичних технологій виявив значну кількість теоретичних напрацювань і практичних методів психотерапії для лікування тривожних і стресових розладів [4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12]. В Україні реабілітація базується на уніфікованому клінічному протоколі первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Реагування на гострий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад», який розроблено МОЗ України відповідно до чинних вимог доказової медицини. Когнітивно-поведінкова терапія (СВТ), когнітивно-процесуальна терапія (СРТ), терапія тривалого впливу (РЕ) використовуються як методи першого вибору. Медикаментозне лікування передбачає призначення антидепресантів відповідного класу. Існуючі психотерапевтичні методи при амбулаторному лікуванні дають результат приблизно у третині випадків [13].

Дослідження цієї складної проблематики підтверджують, що не існує універсального метода лікування стресових і тривожних розладів. Необхідно застосування широкої еkleктичної схеми лікування для сповільнення прогресу захворювання та забезпечення оптимального відновлення.

У формуванні ПТСР і реакцій на гострі стресові ситуації важливу роль відіграють несвідомі процеси [14]. У символічних образах, що містяться в творчій уяві або сновидіннях людини, знаходить своє вираження енергія несвідомого, тимчасове блокування якої в стресовому стані може бути причиною емоційних і психічних порушень. Тривалий сильний стрес вносить динаміку та дисонанс в несвідоме – дестабілізує його, порушує зв'язки, впливає на символи та архетипи, зміщує, руйнує їх порядок. За К.Г. Юнгом [15], в архетипах міститься досвід усього людства, починаючи з найдавніших часів, що сприяє реагуванню певним чином на повсякденний досвід індивіда. Послідовники К.Г. Юнга зазначають, що архетипи спонтанно з'являються в пам'яті, особливо на кризових етапах

життєдіяльності індивіда [16; 17; 18; 19; 20; 21; 22]. Отже, криза «відкриває двері» у колективне несвідоме й дозволяє архетипам виразити ті глибинні аспекти особистості, які у звичайних умовах ховаються за свідомими процесами [23]. Включення символів у вторинні психічні процеси веде до поступового усвідомлення людиною своїх потреб, а також до розвитку навичок комунікації та взаємодії з навколишнім предметним світом. В роботі Н. Родіної було висунуто гіпотезу про те, що трансформаційні зміни символів у взаємодії із середовищем сприяють переробці та утилізації травматичного матеріалу в несвідомому та формуванні подальших моделей поведінки, зокрема й постстресових [24].

Перспективним на думку авторів є використання теоретичних і методологічних підходів до роботи з глибинно рівнями психіки, зокрема, зворотні терапевтичні впливи з використанням символів, які своєю дією можуть досягати глибини несвідомого через ряди трансформуючих символів і балансувати несвідомі процеси, стабілізувати нервові процеси, що в свою чергу, сприятиме стабілізації психічних процесів, зокрема, зниженню тривоги, покращенню сну і загального стану людини. Постає питання: яким чином можна «доставити» символи у несвідоме? Цифрові технології можуть забезпечити цю функцію. Окрім того, вони мають необхідний рівень гнучкості, сумісний з розпорядком дня людини, забезпечують доступність, анонімність, допомагають уникнути бар'єрів, які створені стигматизацією психологічної допомоги.

Аналіз існуючих терапевтичних технологій з використанням аудіо-, відео, світлових сигналів і віртуальної реальності виявив чисельні розробки, такі як: метод центральної електронейростимуляції, метод аудіовізуальної стимуляції (ABC), VR-експозиційна терапія (VRET), наративна експозиція (NET) та десенсибілізація і переробка рухів очей (EMDR), що застосовуються у комплексній терапії тривожних і стресових розладів [25; 26; 27; 28].

Вищесказане дає підґрунтя для висновку про необхідність подальшого теоретичного обґрунтування та експериментального дослідження психотерапевтичних підходів з використанням інноваційних цифрових технологій як додаткового засобу комплексної терапії психосоматичних розладів, тривожних і стресових розладів.

Список використаних джерел

1. Javanbakht A. Addressing war trauma in Ukrainian refugees before it is too late. / Arash Javanbakht. – *European Journal of Psychotraumatology*, Volume 13 (2). 2022. DOI : 10.1080/20008066.2022.2104009 (дата звернення: 07.09.2023).
2. Аудит ресурсів системи надання послуг в сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. МОЗ. 2023. Веб-сайт громадської організації «Безбар'єрність». URL: <https://bbu.org.ua/audit-resursiv-isnujuchoi-sistemi-nadannya-poslug-u-sferi-psihichnogo-zdorov-ya/> (дата звернення 17.11.2023).
3. Романчук О. І. Психотравма та спричинені нею розлади: прояви, наслідки й сучасні підходи до терапії. *NeuroNews*, 2012. С. 30–37. URL : https://i-cbt.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Romanchuk_PTSD.pdf?fbclid=IwAR2Ban3MObpUBdMKWwJrVtAwSAV6Es_RueбPiQ2pDeZ3rkMiWvGuH2l32YM (дата звернення: 18.11.2023).
4. Білова М. Е. Психопрофілактика стресових станів. Тенденції та перспективи розвитку

- психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві : Збірник матеріалів Міжнародної наук.- практи. інтернет-конф., м. Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечникова, 5 листопада 2020 р. / Редкол.: Л. М. Дунаєва, О. І. Кононенко, Л. С. Смокова. – Одеса : ОНУ, 2020. 380 с.
5. Вебер Т. Травмафокус. Спеціалізований психотерапевтичний метод для роботи зі стресом, травмою та хронічним болем / Томас Вебер. Х.: вид-во «Літера нова», 2020. 164 с.
6. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання. Львів, Видавництво Старого Лева, 2015. 424 с.
7. Горбунова В. В. Робота з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) у межах когнітивно-поведінкової терапії. Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій: зб. статей. Ін-т соціальної та політичної психології. Соціально-психологічний методичний реабілітаційний центр. Київ : Міленіум, 2015. С. 26–35.
8. Гордон С. Джеймс Трансформація травми / Переклад з англ. Галина Сташків. Львів : Літопис, 2023. 352 с.
9. Кісарчук З. Г. Психологічна допомога постраждалим унаслідок стресових, травмівних подій: досвід, узагальнення, висновки. Актуальні проблеми психології. Т. III : Консультаційна психологія і психотерапія: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / За ред. Максименка С. Д. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. К. : Логос, 2015. Консультаційна психологія і психотерапія. Вип. 11. С. 8–34.
10. Климчук В. Посттравматичне зростання та як можна йому сприяти у психотерапії. Наука і освіта. Психологія. Випуск № 5, 2016.
11. Лінський І. В. Розлади адаптації серед цивільного населення, яке пережило бойові дії, через місяць після їх припинення// І. В. Лінський, В. Н. Кузьмінов, Н. В. Позднякова / Український вісник психоневрології (Дар), 2014. т. 22 № 3 (76). С. 5–12.
12. Фрідман, М. Дж. ПТСР – історія та загальний огляд. Публікація центру ПТСР Міністерства усправах ветеранів США. 2016. 13 с. URL : https://www.akimov.kharkiv.ua/download_pdf/friedman_2016.pdf (дата звернення: 17.11.2023).
13. Scars on their souls: PTSD and veterans of Ukraine. GLOBSEC. Kyiv, 2023. URL : <https://www.globsec.org/sites/default/files/2023-09/Executive%20Summary%20for%20Scars%20on%20Their%20Souls%20UKR.pdf> (дата звернення: 09.11.2023).
14. Шелестова О. В. Медико-психологічні чинники розладів військово-професійної адаптації військовослужбовців : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Інститут психології імені Г. С. Костюка. Київ, 2018. 196 с.
15. Юнг, К.Г. Архетипи і колективне несвідоме / Карл Густав Юнг ; Львів : Астролябія, 2018. 608 с.
16. Паркулаб О. Г. Терапевтична дія символів в аналітичній психології. Актуальні проблеми психології : Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. / за ред. С. Д. Максименка. Київ – Кіровоград : ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2009. Т. X, Вип. 14. С. 178–189.
17. Сингаївська І. В., Даренська К. В. Особливості терапевтичної роботи з посттравматичними проблемами методом казкотерапії. Правничий вісник Університету «КРОК». К.: Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». Вип. 30. 2018. С. 175–182.
18. Сингаївська І. В., Ткач В. В., Ткач Р. М. Методи юнганського аналізу в розв’язанні внутрішнього конфлікту особистості (на прикладі роботи з пошуком сенсу життя). Правничий вісник Університету «КРОК». К.: Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». Вип. 24. 2016. С. 229–234.
19. Ткач В. В. Символічне життя як потреба душі, допомога у пошуку сенсу життя та засіб уникнення неврозу. Юнганське консультування: теорія і практика: матеріали IV міжнародної наукової онлайн-конференції (05-06 червня 2021 року). Київ, 2021. 104 с.
20. Хміляр О. Ф. Регуляція поведінки особистості символом: теоретико-методологічний аспект. Психологічний часопис: науково-практичний журнал Інституту психології імені Г. С.

- Костюка НАПН України, 2017. № 1 (5). С. 76–87. URL : http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/dissertation-khmilyar-part-1_1511776081.pdf (дата звернення: 15.11.2023).
21. Яценко Т. С. Динаміка та семантика цілісності психіки. Актуальні проблеми психології розвитку особистості : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (12–15 травня 2023 року). Київ : Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. 133 с.
22. Fuchs T. *Body Memory and the Unconscious. In Founding Psychoanalysis Phenomenologically: Phenomenological Theory of Subjectivity and the Psychoanalytic Experience*, edited. by Dieter Lohmar and Jagna Brudzinska, Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London : Springer, 2012. P. 69–82.
23. Aziz R. C. G. *Jung's Psychology of Religion and Synchronicity / R.C.G. Aziz. Albany : State University of New York Press, 1990. 267 p.*
24. Родіна Н. В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Київ, 2012. 464 с.
25. Цокота В. Р. Міжнародний досвід використання методу експозиційної терапії у віртуальній реальності в умовах відновлювального періоду учасників локальних військових конфліктів. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології: монографія / за заг. ред. В. П. Садкового, О. В. Тімченка. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2017. 777 с.
26. Botella C., Serrano B., Baños R. M., & Garcia-Palacios A. *Virtual reality exposure-based therapy for the treatment of post-traumatic stress disorder: a review of its efficacy, the adequacy of the treatment protocol, and its acceptability. Neuropsychiatric disease and treatment. 2533–2545. 2015.*
27. Carl E., Stein A. T., Levihn-Coon A., Pogue J. R., Rothbaum B., Emmelkamp P., ... & Powers M. B. *Virtual reality exposure therapy for anxiety and related disorders: A meta-analysis of randomized controlled trials. Journal of anxiety disorders. № 61. 2019. P. 27–36.*
28. Kim M., Choi S. W., Moon S., Park H. I., Hwang H., Kim M. K., & Seok J. H. *Treatment effect of psychoeducation and training program using virtual reality technique in the patients with depressive symptoms. Journal of Korean Neuropsychiatric Association. №59 (1). 2020. P. 51–60.*

Корпоративний тимбілдінг як важливий елемент розвитку командного духу в бізнесі

Олег Кондес

*викладач секції фізичного виховання
кафедри загально-освітніх дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kondesop@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-4007-6845*

Ефективне використання кадрового потенціалу в сучасному бізнесі є важливою стратегією для досягнення успіху та конкурентоспроможності. В Україні це залишається актуальним, через великий потенціал українських фахівців та тому, що попри все, ринок праці намагається адаптуватися до викликів сьогодення і продовжувати розвиватися.

Успіх підприємства великою мірою залежить від успішної роботи його колективу, відповідно необхідно не забувати про інструменти, що дозволяють налагодити систему його формування та подальшого розвитку. Корпоративна культура підтримує адаптацію організації до динамічних вимог бізнес-середовища, що, у свою чергу, вимагає впровадження змін у корпоративній стратегії та організаційній структурі [1]. Команда – важливий елемент будь-якої компанії. Для цього і потрібен тимбілдінг.

Тимбілдінг – це процес формування та зміцнення співпраці в межах команди. Це набір дій та заходів, спрямованих на покращення взаєморозуміння, співпраці, взаємодопомоги та злагодженої роботи між членами команди. Головна мета тимбілдингу – створити сильну, єдину та ефективну команду.

Тимбілдінг допомагає вирішити наступні завдання:

1. Створити в колективі почуття згуртованості. Замість атмосфери конкуренції створити відчуття єдності. Воно досягається, як правило, в результаті спільної роботи або командних ігор.

2. Розвинути в колективі дух довіри і взаєморозуміння завдяки спільному активному проведенню часу.

3. Зміцнити довіру до керівництва. Як правило, мета досягається завдяки тому, що лідер бере участь в тимбілдингу нарівні з рядовими учасниками команди.

В ході тимбілдингових заходів можуть проводитися різноманітні активності, які сприяють спільному вирішенню завдань, співпраці у важливих ситуаціях, розвитку комунікаційних навичок та покращенню взаємин у колективі.

Ці заходи можуть включати в себе командні ігри, тренінги з розвитку особистості, спільні відпочинкові заходи, спортивні змагання або будь-які інші активності, спрямовані на підвищення згуртованості та ефективності роботи команди. Тимбілдінг допомагає створити сприятливу атмосферу для досягнення спільних цілей та загального успіху колективу.

На сьогоднішній день існує безліч класифікацій тимбілдингу. Найбільш ефективними вважаються спортивний і екстремальний. Гонки, сходження, спуск

по гірських річках, занурення в морські глибини. Завдяки широкому спектру можливостей та інструментів, що використовуються, поєднанню одночасного психологічного, фізичного, емоційного та інтелектуального елементів на учасників реалізується комплексність впливу і багаторазово підвищується ефективність результату тимблдингу [2].

В останні роки було проведено багато досліджень, що стосуються використання рухової активності та спорту у тимблдингу для зміцнення команд. Дослідники з університету Корнелла вивчали вплив спільних фізичних вправ на співпрацю між учасниками команди. Результати показали, що спільні фізичні зусилля сприяли покращенню комунікації та підвищенню рівня довіри між учасниками. А спільна фізична активність може позитивно впливати на співпрацю та взаємодію учасників команди через підвищення рівня довіри та досягнення спільних цілей [3].

Змагання створюють можливість для активної комунікації між колегами під час спільної роботи. Вони спонукають до обговорення стратегій, спільного планування та взаємодії, що може позитивно позначитися на комунікативних навичках та взаєморозумінні. Змагання надають можливість для виявлення лідерських якостей різних осіб у команді. Це може сприяти розвитку внутрішньо-трудова відносин та уявлення про лідерський потенціал в колективі. Змагання можуть бути стимулом для збереження та підвищення рівня мотивації учасників. Конкуренція та бажання перемогти можуть стати каталізатором для покращення робочих вмінь та бажання досягти більших командних результатів. Тому саме командні види спорту – один з найбільш затребуваних видів тимблдингу.

Для більш детального ознайомлення розглянемо характеристику одного із командних видів спорту «Драгонбот» (Dragon Boat – англ.) – це вид спортивної діяльності, який включає змагання з веслування на човнах «Дракон» – спеціальних довгих та вузьких човнах, які прикрашені головами та хвостами драконів. Ця спортивна діяльність має давню історію і виникла в Китаї як частина традиційного свята, відомого як День Дракона. Зараз «Драгонбот» є популярним видом командного веслування, який включає в себе різні категорії змагань на відкритій воді. Команди складаються з веслувальників, які сидять поруч і веслюють одночасно під ритмічне керування капітана. Зазвичай в команді 20 чоловік, плюс стерновий і капітан [4]. «Драгонбот» поєднує в собі спортивність, змагальність і командну співпрацю. Це не лише змагання, а й формування спільної праці та командної дії, де кожен учасник має свою роль.

Ця форма спорту швидко набирає популярності як у спортивних заходах, так і в якості засобу для корпоративного тимблдингу та командного спілкування. «Драгонбот» сприяє зміцненню спільноти, розвитку спортивних навичок та командної співпраці, а також є відмінним способом відпочинку на воді для команд і організацій.

Отже, оскільки успіх підприємства великою мірою залежить від успішної роботи його колективу, відповідно необхідно не забувати про інструменти, що дозволяють налагодити систему його формування та подальшого розвитку.

В цьому істотну роль відіграє застосування такого інструменту тимблдингу як «Драгонбот», адже він може вирішити ряд важливих завдань, таких як: підвищення ефективності взаємодії в команді, підсилення командних комунікацій, формування довіри та закріплення корпоративної культури, що має значні позитивні наслідки в подальшій роботі працівників, сприяє їхньому особистісному та командному розвитку та розвитку самого підприємства.

Ключові слова: Корпоративна культура; тимблдинг; драгонбот.

Список використаних джерел

1. Данюк В.М. Сучасне розуміння корпоративної культури. Київський національний економічний університет, 2010. № 5. С. 250.
2. Романовський О.Г., Шаполова В.В., Квасник О.В., Гура Т.В. Психологія тимблдингу: навч. посіб. Харків: «Друкарня Мадрид», 2017. 92 с.
3. Мілютіна К.Л. Теорія та практика психологічного тренінгу: навч. посіб. Київ: МАУП, 2004. 192 с.
4. Визначення «Dragon Boat» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD>.

Стиль життя та візія майбутнього у студентській спільноті

Богдан Марченко

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: marchenkob.s@krok.edu.ua*

Ольга Васильченко

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072*

Актуальність дослідження зумовлена двома важливими проблемами.

Перше, сучасні студенти стикаються з унікальними викликами та можливостями, спричиненими зміною соціокультурного, економічного та політичного середовища. Вони активно адаптуються до нових реалій і шукають свої шляхи розвитку.

Друге, війна в Україні та її наслідки, такі як внутрішні переміщення, економічні труднощі і психологічний стрес, впливають на спосіб життя та плани майбутньої кар'єри студентів. Вони вимушені робити важливі життєві вибори в умовах невизначеності.

Мета дослідження полягає в аналізі та розумінні зв'язку між стилем життя студентів і їх уявленнями про майбутнє.

Предмет дослідження – зв'язок між стилем життя студентів і їх уявленнями про майбутнє.

Об'єкт дослідження – стиль життя як психосоціальний феномен.

Для емпіричного дослідження було використано психодіагностичний інструментарій: власне створена анкета на визначення загального психологічного стану респондентів вибірки; методика «індекс життєвого стилю» Р. Плутчіка для діагностування механізмів психологічного захисту; методика «ОТеЦ» І. Сеніна для визначення термінальних цінностей; біографічна методика «лінія життя» А. Кроніка для діагностування образів майбутнього у студентів; опитувальник «життєві завдання особистості» Т. Титаренко для розмежування емоційної та когнітивної структур самопрогнозування за власною постановкою життєвих завдань сучасних студентів, крізь призму життєвого стилю.

Образ майбутнього - це модель, яка емоційно та пізнавально налаштовує особу на багаторічну перспективу та основні цінності, визначаючи напрямок особистісного розвитку у майбутньому та значення досвіду в сучасності. Не лише сьогодні формує майбутнє, а й уявлення про майбутнє впливають на поведінку й переживання особистості в поточний момент [1;2].

Життєвий стиль впливає на те, як особистість ставить перед собою та реалізує свої життєві завдання. Особливий стиль життя може визначати, наскільки легко або важко людині досягати своїх цілей. З іншого боку, життєві завдання впливають на життєвий стиль, можуть формувати або змінювати стиль

життя особистості [3].

Життєві завдання - це енергетично інтенсивні та цілеспрямовані наративи про майбутнє, які формуються при завершенні конкретного етапу життя з метою адаптації до наступного етапу. Ці завдання включають у себе пошуки нового смислу та якісного наповнення життєвого процесу [4].

Коли особистість визначає свої життєві завдання, вона враховує свої уявлення про майбутнє, що включає в себе плани, сподівання та цілі. Ці уявлення про майбутнє надихають формування життєвого стилю, оскільки людина спрямовує свої дії та рішення на досягнення цих цілей. У свою чергу, життєвий стиль впливає на спосіб, яким особистість бачить своє майбутнє, оскільки обрані стратегії та підходи відображаються у виконанні життєвих завдань та досягненні уявлених цілей.

Аналіз отриманих результатів за анкетною показав, що велике значення приділяється цінностям, саморозвитку та самореалізації. Це свідчить про бажання досягати власного зросту, реалізовувати себе у різних сферах життя та максимально розкривати свій потенціал.

За результатами методики «ІЖС» Р. Плутчика, виявлено слабку асоціацію між високими та низькими показниками їх цінностей та цілей. Отримані коефіцієнти Фі (ϕ) (відповідно 0.221 проєкція, 0.161 раціоналізація, 0.164 компенсація та 0.156 гіперкомпенсація) вказують на відсутність сильних зв'язків між цими аспектами стилю життя студентів. Це свідчить про варіативність у сприйнятті цінностей та унікальність індивідуальних підходів до досягнення цілей.

Методика «ОтеЦ» І. Сеніна підтвердила активний інтерес студентів до професійного розвитку та освіти, що стало найвищим пріоритетом серед різних категорій. Також було зафіксовано значення освіти та особистісного зростання.

Аналіз методики «ЖЗО» Т. Титаренко підкреслив, що сучасні студенти мають різноманітність у визначенні та досягненні життєвих завдань, відображаючи їхні прагнення, цілі та упевненість у досягненні результатів.

Проективна біографічна методика «лінія життя» А. Кроніка показала вплив як позитивних, так і негативних подій на сприйняття життя та уявлення про майбутнє. Ці результати відображають велику значущість подій у формуванні образу майбутнього.

Узагальнюючи, встановлено, що взаємозв'язок між стилем життя, типологізацією життєвих завдань та прогнозуванням майбутнього відображається через їх психологічні характеристики та сприйняття світу.

Для багатьох студентів основна частина образу майбутнього - це успішна кар'єра у вибраній галузі. Вони мають чіткі плани стосовно свого професійного розвитку, можуть мріяти про певні посади, компанії або галузі, де б хотіли працювати.

Список використаних джерел

1. Хоменко І, Васильченко О. *Образ та уявлення про майбутнє у молоді. Юнгіанське консультування: теорія і практика: тези доповідей IV Міжнародної наукової онлайн-конференції (Київ, 5-6 червня 2021 р.).* - Київ: Університет "КРОК", 2021 - <https://conf.krok.edu.ua/YUK/YUK2021/paper/view/651>.
2. Васильченко О. *Образ Я і уявлення про майбутнє у молоді. Вчені записки Університету "КРОК".* - 2022. - № 3(67). - С. 147-152.
3. Васильченко О. *Стиль життя: соціально-психологічний підхід. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.).* - К.: Університет "КРОК", 2020. - С. 178-180.
4. Титаренко Т. *Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості. Наук. Моногр: Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології.* – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012, с. 7.

Особливості побудови комунікації (або комунікативних процесів) у людей, що перенесли контузійні пошкодження головного мозку на фоні психологічного дистресу

Дар'я Васюхіна

магістрантка кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: VasiukhinaDS@krok.edu.ua

Ольга Васильченко

доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: olgaVM@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-2502-8072

Пошкодження мозку від дії вибухової хвилі є найпоширенішою проблемою серед всіх збройних конфліктів. Війна на теренах України не стає виключенням в кількості отриманих травм мозку.

Черепно-мозкова травма (ЧМТ) визначається, як механічне пошкодження черепа та внутрішньочерепного вмісту, що зумовлена зікненням, струсом або ударом голови та призводить до порушень нормального функціонування головного мозку [1]. Науковці виділяють декілька класифікацій ЧМТ: за характером ураження, видом, типом, формою, рівнем тяжкості, періодом перебігу та наслідками травми. Виділяють наступні клінічні форми ЧМТ: струс головного мозку, забій головного мозку та стиснення головного мозку [2].

Черепно-мозкова травма (ЧМТ) може впливати на міжособистісну взаємодію між людьми, особливо якщо травма відбулася в головній області, що відповідає за регулювання соціальної поведінки та емоційної реактивності. ЧМТ може призвести до різних порушень когнітивних та психологічних функцій, таких як зниження уваги, порушення пам'яті, зниження емоційної стійкості та інших. Ці порушення можуть впливати на здатність людини до ефективної міжособистісної взаємодії [3]. Люди з ЧМТ часто демонструють високий ступінь гніву, ворожості та емоційного стресу у своєму соціальному спілкуванні, що може негативно вплинути на їхні існуючі стосунки та посилити ізоляцію. Це впливає на рівень комунікативної компетенції, зменшення довіри до інших людей, погіршення емоційної стійкості тощо [4].

Контузійні пошкодження, особливо в рамках військових дій, йдуть поряд із психологічним дистресом одним деструктивним союзом для людини.

Психологічний дистрес можна визначити як унікальний стан емоційного дискомфорту, який індивід відчуває у відповідь на конкретний стресовий фактор або значну потребу, що може призводити до тимчасових або стійких негативних наслідків. Цей стан характеризується переживанням неспроможності адекватно вирішувати проблеми, змінами в емоційному балансі, а також почуттям дискомфорту, що може спричинити подальші негативні наслідки.

Воєнний час характеризується високим рівнем фізичного та психологічного

стресу для учасників конфлікту, включаючи військовослужбовців та цивільне населення. Вплив військових дій, екстремальних умов, постійного страху та невизначеності може спричинити серйозний дистрес [5].

В роботі були представлені результати емпіричного комплексного дослідження міжособистісної комунікації людей, що зазнали контузійних пошкоджень головного мозку – чоловіків-військовослужбовців, що проходили лікування в стаціонарі лікарні.

Проведене дослідження включало три етапи: теоретичний аналіз, емпіричну вибірку та аналіз отриманих результатів, використовуючи чотири психодіагностичні методики. В ході дослідження були використані: опитувальник Місісіпська шкала, опитувальник PCL-5, а також методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі та методика “Тип поведінки в конфлікті” К. Томаса.

Контузійні пошкодження головного мозку мають значний вплив на міжособистісну взаємодію та комунікаційні процеси військовослужбовців. Більшість респондентів відзначали зміни у спілкуванні після контузії, такі як підвищена дратівливість, уникнення спілкування, швидке виснаження від спілкування та збільшення нетерплячості в суперечках. Також було виявлено, що високий рівень ПТСР корелює зі стратегією пошуку компромісу в конфліктних ситуаціях та знижує ймовірність обрання стратегії пристосування, а найбільш вираженими типами міжособистісної взаємодії серед військовослужбовців, що зазнали контузійних пошкоджень головного мозку, є авторитарний, агресивний та альтруїстичний типи.

Було здійснено аналіз взаємозв'язків між результатами різних методик, застосованих для дослідження впливу контузійних пошкоджень головного мозку на комунікативні процеси. Зокрема, було використано кореляційний аналіз, щоб виявити зв'язки між стратегіями поведінки в конфлікті та симптомами ПТСР. Симптоми ПТСР мають значний вплив на вибір поведінкових стратегій у конфліктних ситуаціях, що вказує на необхідність комплексного підходу до корекції поведінкових реакцій. Соціальний статус респондентів впливає на їхні стратегії поведінки в конфліктах та міжособистісні взаємодії, що має бути враховано при розробці програм психологічної допомоги.

Згідно з метою дослідження, однією з задач була розробка соціально-психологічного тренінгу. Враховуючи результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження, було розроблено соціально-психологічний тренінг для людей, що зазнали контузійних пошкоджень та їхніх близьких. Тренінгова програма складається з 8 занять та передбачає використання арт-терапевтичних технік та проєктивних методик.

Емпіричне дослідження підтвердило складність та багатогранність впливу контузійних пошкоджень головного мозку на міжособистісну взаємодію та комунікативні здібності військовослужбовців.

Аналіз та інтерпретація даних дозволяють зробити висновок про необхідність комплексного підходу до вивчення та корекції комунікативних

навичок та поведінки військовослужбовців, які зазнали контузійних пошкоджень головного мозку.

Список використаних джерел

1. *Basic Information about Traumatic Brain Injury and Concussion [Internet]. 2016 Jan 22. Available from: <http://www.cdc.gov/traumaticbraininjury/basics.html>.*
2. Педаченко Є.Г. Стандартизація в нейрохірургії. Київ: ДУ "ІНХ НАМНУ". 2019. С. 152.
3. Bigler E. D. *Traumatic brain injury and neuropsychological impairment: sensorimotor, cognitive, emotional, and quality of life outcomes.* Guilford Press. 2008. P. 12-19.
4. Нікітін В. Моделі міжособистісної взаємодії під час реабілітації пацієнтів з черепно-мозковою травмою. Збірник наукових праць Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Психологія, педагогіка, соціологія». 2018. №3 (50). С. 130-136.
5. Дембіцький С.С Вивчення психологічного дистресу в соціологічних дослідженнях: історія та методологія. Український соціум. 2018. № 1 (64).

Життєстійкість осіб з різним рівнем емоційного інтелекту

Ада Журавленко

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ZhuravlenkoAV@krok.edu.ua*

Ольга Васильченко

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072*

Вивчення емоційного інтелекту та його впливу на життєстійкість людей є актуальною психологічною проблемою сьогодення. Значення феномена ЕІ зумовлене його впливом на ефективність діяльності людини, її успіх у соціальній взаємодії, побудову міжособистісних стосунків, а також, проживання складних обставин. Останнім часом в Україні відбулося і відбувається чимало стресових та травмуючих подій, що негативно впливають на стан психічного та психологічного здоров'я населення. Тож, українці щодня стикаються з широким спектром викликів, що потребує значних ресурсів, високої життєстійкості та здатності опановувати негативні емоційні стани.

Аналіз теоретико-методологічних джерел з досліджуваної проблеми виявив відсутність єдиної думки щодо кореляції рівня емоційного інтелекту із життєстійкістю. Але, так історично склалося, що індивідуалізм українців став запорукою виживання у важкі періоди нашої історії. І він же стоїть на заваді розбудови сильної України. Адже будь-яке будівництво – це вміння домовлятися, щоб робити спільну справу. Вміння вести діалог і виходити з конфліктів, здатність досягати спільної мети. Саме цим вмінням потрібно володіти українцям і Україні в умовах війни і після її закінчення.

Розглядаємо емоційний інтелект як здатність сприймати та виражати емоції, розуміти та використовувати їх, управляти емоціями таким чином, щоб сприяти своєму особистісному зростанню, поділяючи думку Дж. Мейера, П. Селовея та Д. Карузо [1].

Емоційний інтелект – це конструкт, що має подвійну природу (з одного боку пов'язаний із когнітивними здібностями, з іншого – з особистісними характеристиками) та включає в себе особистісну та міжособистісну компетентність (внутрішньо-особистісний та міжособистісний інтелект відповідно).

Відповідно до моделі емоційного інтелекту Дж. Мейера, П. Селовея та Д. Карузо ми виділяємо такі його складові як сприйняття, оцінка та вираження емоцій; використання емоцій для підвищення ефективності мислення; розуміння та аналіз емоційної інформації; регуляція емоцій [1].

Зарубіжні вчені у більшості розглядають життєстійкість як психологічний ресурс особистості, який допомагає особистості вибирати ефективні копінг-

стратегії та зберігати психічне і фізичне здоров'я [2; 3].

Українські вчені відзначають важливість розгляду життєстійкості як системного поняття, що має прояви на різних рівнях особистості, включає індивідуальні властивості різних рівнів, та пов'язана з благополуччям особистості [4; 5; 6].

Проаналізувавши різні напрямки психології до розуміння життєстійкості особистості, ми можемо сказати, що життєстійкість є позитивною якістю, яка може розвиватись зусиллями людини. Компоненти життєстійкості знаходять відображення у багатьох концепціях різних напрямленостей та виступають необхідними для особистості, щоб розвиватись та жити повноцінне, «залучене» життя.

Життєстійкість та емоційний інтелект пов'язані між собою через мотиваційно-потребову сферу особистості, через здійснення особистісних виборів у ситуаціях протидіючих мотивів [7].

Визначено ступінь впливу емоційного інтелекту на життєстійкість людини шляхом емпіричних досліджень. Проведене дослідження показало статистично значущий зв'язок між внутрішньо-особистісним управлінням своїми емоціями, і всіма показниками життєстійкості: залученістю, контролем, прийняттям ризику та загальним рівнем життєстійкості. Оскільки більшість життєвих невдач тісно пов'язана з невмінням володіти собою в потрібний момент, адаптуючись до стресогенних факторів, висловлювати емоції, відповідні ситуації, то здатність або вміння керувати своїми емоціями і поведінкою дає можливість тверезо дивитися на ситуацію і впливати на результат того, що відбувається так, як потрібно тобі самому. Управління чужими емоціями має статистично значущий зв'язок з життєстійкістю і одним з її компонентів – контролем. Це означає, що здатність до маніпуляції людьми є невід'ємною частиною для підвищення рівня адаптаційного потенціалу особистості. Крім статистично значущих зв'язків між шкалами був виявлений статистично значущий зв'язок між загальним рівнем емоційного інтелекту і життєстійкістю.

Вищесказане підтверджує, що розвиток рівня емоційного інтелекту сприяє підвищенню рівня життєстійкості людини, а значить і розвитку адаптаційного потенціалу особистості та вказує на необхідність визначення практичних шляхів покращення життєстійкості українців залежно від рівня емоційного інтелекту в умовах війни і після її закінчення.

Список використаних джерел

1. Mayer J. D., Salovey P. *The Intelligence of emotional intelligence. Intelligence. 2000. V. 12. № 4. P. 433–442.*
2. Khoshaba D., Maddi S. *Early antecedents of hardiness. Consulting Psychology Journal. 1999. T. 51. №. 2. С. 106–117.*
3. Sharpley C. F. *The direct and relative efficacy of cognitive hardiness, a behavior pattern, coping behavior and social support as predictors of stress and ill-health. Scandinavian Journal of Behavior Therapy. 1999. T. 1. С. 15–29.*
4. Кравчук С. Л. *Життєстійкість та психологічна пружність особистості юнацького віку*

- як запобіжники негативним наслідкам воєнного конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. № 1. С. 142–147.
5. Побідаш А. Ю. Основні підходи до визначення поняття «Hardiness» – життєва стійкість та суміжних з ними понять. *Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України*. 2013. № 1. (66). С. 493–501.
6. Чиханцова О. Життєстійкість та її зв'язок із цінностями особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Т. 42. С. 211–231.
7. Сидоренко Ж. В. Взаємозв'язок життєстійкості та емоційного інтелекту в осіб юнацького віку. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я : Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 22 листопада 2019 р.) : матеріали і тези доповідей / за заг. ред. проф. О. В. Бацилєвої. Вінниця. 2019. С. 200–204.*

Психологічні особливості професійної взаємодії з клієнтами у сфері послуг (на прикладі перукарської справи)

Нонна Попович

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: PopovychNO@krok.edu.ua*

Ольга Васильченко

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0716-3430*

Швидкі зміни і трансформації в суспільстві змушують нас бути більш відповідальним щодо вибору професії. [4]. Різний вид діяльності потребує психологічної підготовки і певних особливостей в професійній взаємодії, а тому вимагає своєї типології особистості в професії та формує нові чинники впливів на професійну взаємодію [3; 8]. Вимагає розгляду нових підходів в вивченні проблеми професійної взаємодії [10].

Комунікація являється основою взаємодії на всіх рівнях налагодження стосунків [5]. Сфера обслуговування відноситься до професій типу «людина – людина», де взаємодія відбувається повсякчас і тому так популярна для дослідження багатьох науковців. Чинники, що впливають на якість професійної взаємодії змінюються та удосконалюються.[1; 8; 9]. Мабуть нема таких людей, хто хоч раз не взаємодіяв з перукарем та результати могли бути різними. Тому такою цікавою для дослідження була ця тема.

Нам було цікаво дізнатися, який він сучасний перукар, що задовольняє клієнта, а тому нашою розробкою стала діагностична анкета, що містить 36 питань та стала гарним доповненням до пакету проєктивних методик для визначення психологічних особливостей професійної взаємодії перукарів з клієнтами. За допомогою контентаналізу було визначено основні асоціації щодо поняття «цілком задоволений клієнт взаємодією з перукарем», «цілком не задоволений клієнт взаємодією з перукарем», «клієнт, що хотів би покращення обслуговування».

Поняття «цілком задоволений клієнт взаємодією з перукарем» асоціюється у респондентів з поняттями «комунікативна компетентність», (65% згадувань), «прояв емпатії і співчуття» (7,5% згадувань), «вміння слухати» (65% згадувань), «професійна компетентність» (70% згадувань).

Поняття «цілком не задоволений клієнт взаємодією з перукарем» асоціюється у респондентів з поняттями «агресивність» (55% згадувань), «розчарованість» (55% згадувань), «нав'язування мені свого бачення» (37,5% згадувань) «неохайність» (45% згадувань), «допитливість» (40% згадувань), ціною (45%) та неочікуваним результатом (65%).

Поняття «клієнт, що хотів би покращення обслуговування» асоціюється у

респондентів з поняттями «емпатія» (15% згадувань), «довіра» (45% згадувань), «мова» (37,5% згадувань), «впевненість» (92,5% згадувань), «час» (92,5% згадувань), «інформація» (45% згадувань), «професійна майстерність» (70% згадувань).

Успішність професійної взаємодії задоволеного клієнта асоціюється у респондентів з гарними навичками міжособистісного спілкування та гармонійним врівноваженим станом, впевненістю своєї майстерності, а «не задоволений клієнт взаємодією з перукарем», окрім неочікуваної ціни, з його відсутністю, втратою довіри. Клієнт, що хотів би покращення обслуговування акцентує увагу на підвищенні рівня мовного аспекту та прояву толерантності в такій взаємодії.

Не задоволений клієнт взаємодією з перукарем, окрім розчарованості, відсутності гарної професійної комунікації в міжособистісному спілкуванні та прояву емпатії, асоціюється з високою ціною та неочікуваним результатом.

Клієнт, що хотів би покращення обслуговування - з високою майстерністю та високим рівнем прояву емпатії, часом обслуговування та зручним розташуванням, і досить високою обізнаністю в інформаційному колі питань забезпечення сервісного ресурсу.

Результати тесту В. Бойко довели значення впливу емпатії в побудові професійної взаємодії. Перукарі більш схильні до відвертості, налаштування до комунікації в стосунках з клієнтами, а клієнти, в свою чергу налаштовані більш підозріло та недовірливо в прояві до перукаря.

Емпатія базова основа професійної компетентності [7]. Доведено, що більшість респондентів обох груп мають середній рівень наявності емпатії і це позитивно впливає на міжособистісну взаємодію, покращує спілкування з клієнтом, зменшує рівень конфліктності в колективі.

У перукарів за показниками тесту Томаса більш виражений стиль уникнення в конфліктній ситуації (67%), що свідчить про те, що вони не охоче ідуть до вирішення проблем, а відповідальністю в конфліктних ситуаціях нехтують та перекладають на партнерів. В ролі таких можуть бути і клієнти, і керівництво [6; 11; 12; 13]. На другому місці стиль співпраці (57%), це тип поведінки забезпечує відстоювання власних інтересів, не зашкоджуючи іншій стороні.

У клієнтів також домінує стиль уникнення (62%) в конфлікті, друге місце займає стиль співпраці (58%). Незначно вище показник аніж у перукарів. Тому можна зробити висновок, що взаємодія перукарів з клієнтами частіше відбувається на згоді і домовленості, аніж на розбіжностях. Мабуть такі якості як людяність, толерантність стають більш в моді.

Слід відзначити, що результати за стилем поведінки компроміс незначно відрізняється в двох групах. У перукарів (52%), у клієнтів (48,7%). Отже, схильність вирішувати гострі питання і суперечки шукають вирішенням третіх сторін.

За результатами тесту Т. Лірі встановлено, що у клієнтів домінування в міжособистісному спілкуванні більш проявлене ніж приязність, і навпаки,

перукар є більш взаємозалежним, а тому приязність стає для нього чітким вираженням прояву поведінки і однією із основних психологічних особливостей в міжособистісної взаємодії.

Виявлено, що серед перукарів є такі, що не недостатньо отримували уваги, батьківської любові та турботи в дитячому віці, виховувались в неповних сім'ях [2]. Це значно вплинуло на їх самоцінність, а тому вибір професії було здійснено як змога закрити потребу міжособистісного спілкування та швидкої нагороди, компенсації уваги та визнанням від клієнта. Також, схильність до групової взаємодії та співпраці в команді надає перукарям більш впевненості і покращення результатів. Оскільки, в певних не стандартних критичних конфліктних ситуаціях, вони відчують підтримку і захист, розраховують на прояв емпатії і співпереживання зі сторони колег.

Отже, можна сказати, що професійна взаємодія в перукарській справі є складною некерованою системою взаємодії перукаря та клієнта, яка поєднує в собі взаємообумовлені психологічні впливи особистостей на рівні комунікативних зав'язків, єднаючи в собі людський фактор та потребує удосконалення і наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Анішева А.Ш. Психологічні особливості розвитку організаційної культури кафедри вищого навчального закладу: дис.... канд. психол. наук: 19.00.10 / Амінет Шабанівна Анішева. - Київ: Університет "КРОК". - 2020. - 261 с.<https://library.krok.edu.ua/ua/kategoriji/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/psykholohichni-osoblyvosti-rozvytku-orhanizatsiinoi-kultury-kafedry-vyshchoho-navchalnoho-zakladu>.
2. Васильченко О. Образ Я і уявлення про майбутнє у молоді / О. Васильченко, Є. Бацман // Вчені записки Університету "КРОК". - 2022. - № 3(67). - С. 147-152. - DOI <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-147-152>.
3. Васильченко О.М. Переконавання як засіб психологічного впливу в управлінській діяльності керівника закладу середньої освіти / О. М. Васильченко, І. В. Жебчук // Психологічний часопис: збірник наукових праць. - 2019. - № 5(9). - С. 45-56.
4. Васильченко О.М. Свідомий вибір професійної діяльності, як умова досягнення особистісної зрілості / О. М. Васильченко, М. С. Макаренко // Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). - Київ: Університет "КРОК", 2022. - <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1266>.
<https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1266>.
5. Нежинська О.О. Комунікація, як стратегічний засіб розвитку сучасного суспільства / О. О. Нежинська, І. Ю. Нежинський // Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України за міжнародною участю: матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (29 жовтня 2020 р., м. Київ). - Київ: ІПК ДСЗУ, 2020. - С. 221-224. - http://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/ZBIRNYK-Molodyy-vchenyyu_20201.pdf
http://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/ZBIRNYK-Molodyy-vchenyyu_20201.pdf.
6. Нежинська О.О. Лідерство та керівництво: психологічний дискурс: монографія / О. О. Нежинська. - Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. - 264с.
7. Петрунько О.В. Емпатія як базова професійна компетентність практичного психолога / О. В. Петрунько, Ю. І. Коваленко // Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної

- конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). - Київ: Університет "КРОК", 2022. - <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1261> <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1261>.
8. Петрунько О.В. Формування толерантності у майбутніх психологів / О.В. Петрунько, І.М. Конєва // Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.). - К.: Університет "КРОК", 2020. - С. 47-49. - <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE2020/paper/view/204> <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE2020/paper/view/204>.
9. Сингаївська І. В. Особливості використання інтерактивних методів у процесі вдосконалення психологічної компетентності керівників освітніх організацій. Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць. Голов. ред. В. В. Олійник. Вип. 13. К. : Геопринт, 2009. Ч. 2. С. 304-308.
10. Сингаївська І.В. Особливості дослідження взаємодії та ділового спілкування в колективі фінансової служби організації / І. В. Сингаївська, І. В. Архипчук // Організаційна психологія. Економічна психологія. - 2022. - № 3-4(27). - С. 142-148. – DOI <https://doi.org/10.31108/2.2022.3.27.14>.
<http://www.orgpsy-journal.in.ua/index.php/opep/article/view/370>.
11. Сингаївська І.В. Особливості формування професійної компетентності майбутніх викладачів психологічних дисциплін / І.В. Сингаївська // Освіта та наука: трансформація, відповідальність, академічна свобода: тези допов. наукової конференції (Київ, 5 березня 2021 року). - К.: Університет "КРОК", 2021. - С. 137-138. - <https://conf.krok.edu.ua/ONTR/ESTR/paper/view/379> <https://conf.krok.edu.ua/ONTR/ESTR/paper/view/379>.
12. Сингаївська І.В. Розвиток психологічної компетентності керівників організації / І. В. Сингаївська // Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). - Київ: Університет "КРОК", 2022. - <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1237>.
<https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1237>.
13. Сорока І.А. Управління міжособистісними конфліктами у студентському середовищі: результати впровадження навчального курсу / І. А. Сорока, І. В. Сингаївська // Психологічний часопис. - 2022. - Т. 8. - № 1. - С. 18-31. – DOI <https://doi.org/10.31108/1.2022.8.1.2>. <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/1410/841>.

Сімейні стосунки як осередок розвитку емоційної сфери підлітків

Юлія Радченко

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: RadchenkoY@krok.edu.ua*

Ольга Васильченко

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID ID: 0000-0002-0716-3430*

Підліток визначає світ, а світ визначає підлітка, проводячи шляхом дорослішання, знайомлячи з труднощами, непорозуміннями, будівництвом відношень, самоусвідомленням, відчуттям та розумінням власних емоцій та емоцій людей які його оточують. Не простий, насичений період життя який може бути легшим завдяки близького оточення людей, котрі люблять, підтримують, створюють безпечний простір, але нажалі у житті не завжди трапляється так.

Підлітковий вік вважається одним із найвідповідальніших періодів становлення особистості, що охоплює вік від 10-16 років. Підлітковий вік – це світ, який існує між дитинством і дорослістю, і в той же час є періодом складного формування нових особистісних і соціальних ідентичностей, що характеризується максимальними відмінностями в рівні і швидкості, рівні розвитку [1].

На думку дослідників, підлітковий вік – це період перебудови емоційної сфери, детермінований внутрішньою логікою психічного розвитку і пов'язаний із формуванням системи мислення. Ця перебудова зачіпає майже всі сторони розвитку підлітка та взаємодії з навколишнім середовищем, сприяє формуванню нового досвіду та реакцій. Однак зміни можуть бути як позитивними, так і негативними [3].

На емоційні зміни підлітків впливають фізіологічні, психологічні, соціальні чи психосоціальні фактори. Емоційна трансформація підліткового віку характеризується низкою протиріч: Надмірна самовпевненість може змінюватися невпевненістю в собі, надмірна активність може призводити до виснаження та апатії, Прагнення до спілкування чергується із замкнутістю, цікавість та інтерес – з байдужістю, егоїзмом, намір перетворюється на альтруїстичний намір. Ця перебудова зачіпає майже всі сторони розвитку підлітка та взаємодії з навколишнім середовищем, сприяє формуванню нового досвіду та реакцій. Проте зміни можуть бути як позитивними, так і негативними [1].

Емоційна сфера – це всеосяжне інтегроване утворення, виражене як у внутрішньому емоційному переживанні, так і в зовнішньому емоційному вираженні, просторі особистості. Під емоціями в психологічній науці розуміється психічне відображення у формі безпосереднього пристрасного переживання життєвого змісту явищ і ситуацій, що визначається зв'язком їх об'єктивних

характеристик з потребами суб'єкта [3].

Основними ознаками емоційних змін у підлітків є емоційна збудливість, яка може проявлятися в неконтрольованому прояві емоцій, неефективності дій, реакцій. Гостро реагувати на конфліктні ситуації; посилює стійкість емоційних переживань, довготривалу пам'ять про образи чи несправедливість; підвищена тривожність, відчуття страху, боязнь бути смішним; непослідовні, мінливі або чергування емоцій; занепокоєння з приводу чужої думки, страх осуду, несхвалення; коливання самооцінки [5].

На емоційну сферу підлітків впливають такі фактори, як: стосунки з батьками, стосунки з однолітками, психолого-педагогічні умови, соціальне оточення. За соціально сприятливих умов емоційний контекст переходить із негативної фази в позитивну. Якщо підліток отримує достатньо уваги з боку батьків і дорослих, виховується в розумінні і доброзичливих умовах, то до 16 років він стане емоційно стійким [4].

У підлітковому віці відносини з батьками виходять на якісно новий етап. Вибудовуючи стосунки між батьками та дитиною, підліток у сім'ї вперше усвідомлює свою особистість. У підлітковому віці одночасно співіснують такі потреби: автономія, повага, самовизначення, підтримка та членство в «нашій» сім'ї. Сім'я відіграє вирішальну роль у формуванні особистості, проте в кожному віці її роль і значення змінюються і мають свої особливості.

За словами В. О. Сухомлинського: «Сім'я – це перше джерело, з якого бере початок велика річка почуттів і віри» [5].

Слід зазначити, що стиль поведінки батьків є важливим фактором у виникненні, попередженні або успішному розв'язанні стресових станів. Саме стиль поведінки батьків найсильніше впливає на емоційну стійкість підлітків, їхню впевненість у собі та нормах, які формують у них механізми подолання стресових ситуацій, що забезпечує успіх у соціальній інтеграції та збереження психічного та фізичного здоров'я [3].

Сім'я є місцем появи особистості, першим місцем соціалізації, духовного розвитку. Від типу сім'ї, специфіки її діяльності, характеру та особистих якостей батьків залежить те, якою буде вихована дитина. Обраний батьками стиль виховання особливо впливає на формування особистості дитини. Сімейний виховний стиль – спосіб взаємодії батьків і дітей, що характеризується використанням певних засобів і прийомів виховного впливу, особливим чином виражених у вербальному і невербальному спілкуванні [2].

Існують загальні та детальні класифікації стилів сімейного виховання, засновані на особливостях внутрішньосімейних і міжособистісних стосунків, що виражаються через ставлення батьків до особистості, спосіб мислення і діяльності дітей; застосовувати санкції та заохочення; формування моральних засад і цінностей; до оточуючих людей і навколишнього середовища. Найбільш популярним у психолого-педагогічній літературі є поділ стилів сімейного виховання на демократичний, авторитарний, ліберальний (поблажливий) та індіферентний (байдужий) [7].

Проаналізувавши наукову літературу можна зробити висновки, що емоційна сфера підлітків має свої особливості і характеризується підвищеною інтенсивністю і нестабільністю. Підліток дуже яскраво переживає емоції і не завжди здатний з ними впоратися, що створює додаткові труднощі у взаємодії з батьками та іншими оточуючими. Важливу роль у формуванні емоційної сфери підлітка відіграє стиль виховання та особливості дитячо-батьківських відносин. Сім'я повинна бути опорою і безпечним простором для дитини в будь – якому віці.

Список використаних джерел

1. Анопрієнко О. В. *Стиль батьківської поведінки як чинник виникнення і подолання хронічного стресу в підлітковому віці*. м. Київ 2017р.
2. Васильченко О. М. *Концепт сім'я в постнекласичній психології*. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Сер.: Психологічні науки. 2012. Вип. 9. Т. 2. С. 38-42.
3. Грек О. М. *Дослідження емоційної сфери підлітків в умовах рекреації*, http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2011/NiO_11_201.
4. Немеш В. І. *Емоційна трансформація підліткового віку*, аспірант кафедри психології, Університету сучасних знань, ТОВ «Укрполіпак», Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2021р.
5. Сингаївська І. В., Іванова О. В. *Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками*. Вчені записки Університету «КРОК», 2023. № 2 (70). С. 166–172.
6. Сухомлинський В. А. *«Серце віддаю дітям»*, – К.: Рад. Школа 1985р. – 557с.
7. Томашевська С. О. *Стилі сімейного виховання*, аспірантка факультету педагогіки та психології Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка, 2012р.

Інтегральна психодинамічна діагностика: створено в Україні

Тетяна Жданова

магістрантка кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: zhdanovata@krok.edu.ua

Ольга Васильченко

доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: olgavm@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-2502-8072

Психологічна діагностика спрямована на вивчення людської особистості: як її структури в цілому, так і окремих її якостей і аспектів. З дуже великою часткою абстракції особистість можна досліджувати у двох напрямках: вшир і вглиб. У першому випадку аналізуються різні блоки властивостей і якостей особистості – інтелектуальних, сенсомоторних комунікативних, тощо, а також взаємозв'язки між ними. У другому – вивчаються різні рівні організації цих властивостей та якостей. Так, для особистісних властивостей можна виділити як мінімум 2 рівні організації: декларативний та несвідомий.

При необхідності оцінити, яким індивід бажає постати в очах оточуючих, проводиться дослідження декларативного рівня особистості. В цьому випадку використовуються методики, спрямовані на вивчення цього рівня – різноманітні вербальні опитувальники (наприклад, тест Лірі, тест ММРІ, тест Акцент-2-90 та інші).

Методики неусвідомлюваного рівня дозволяють нам дізнатися навіть те, що індивід не знає про себе, оскільки ці властивості та якості приховані в глибинах його психіки – в несвідомому. За допомогою спеціальних тестів (а це, насамперед, проєктивні методи) можна проводити вивчення неусвідомлюваних та прихованих якостей особистості, особливостей поведінки в екстремальних ситуаціях. При їх використанні респондент чітко не представляє кінцевої мети дослідження, що мінімізує спотворення та дозволяє отримати інформацію про актуальні несвідомі тенденції особистості. Серед методик цього рівня можна назвати такі: Тест чорнильних плям Роршаха, метод портретних виборів Сонді, метод кольорових виборів Люшера, Тематичний апперцепційний тест (ТАТ) та інші.

Таким чином, важливо не тільки застосовувати валідні методики, а й будувати правильну систему інтерпретації результатів тестування з урахуванням того, що особистість складно влаштована, та інтерпретація показників лише декларативного характеру (вербальні опитувальники) не дає повної достовірної картини особистості людини.

Дослідимо початок і розвиток психодинамічного підходу в психологічному діагностуванні в часі і просторі.

Вперше психодинамічний підхід у психодіагностиці було описано в 1999

році у дисертаційній роботі українського вченого М.І. Вигдорчика «Методи психодинамічної діагностики в комплексному медичному огляді моряків» [1]. Спираючись на психодіагностичний підхід, вченим було запропоновано психодинамічну схему формування поведінки індивіда. Відповідно до цієї схеми несвідомі потяги та інстинкти формують актуальні несвідомі потреби, які у свою чергу поряд з вимогами соціального середовища та моральними установками приймають участь у створенні психологічних захисних механізмів. У підсумку захисні механізми детермінують спостережувану поведінку індивіда. Дослідником також було показано, що використання традиційних вербальних опитувальників в умовах медичного огляду моряків є недостатньо ефективним і потребує додаткової психодинамічної інтерпретації. Він довів, що на підставі глибинно-психологічного підходу за допомогою експериментально-психологічних методик можуть бути виявлені ознаки латентної психічної дезадаптації моряків.

Психодинамічний підхід отримав свій розвиток та подальше обґрунтування у працях Н.В. Родіної, М.В. Капустянського, О.В. Мальцева, Л.П. Перевязко, А.П. Карпенко та ін.

Н.В. Родіна [2] в кандидатській дисертації «Психологічні умови розвитку мотивації професійного зростання особистості керівника» здійснила теоретичний аналіз проблеми вивчення психологічних характеристик менеджерів у контексті антикризового менеджменту. Як теоретичну модель, яка дозволяє вивчати особливості поведінки менеджерів за кризових ситуацій, вчена обрала модель структури особистості, яка складається з таких рівнів: несвідомого та декларативного. Авторкою розвинуто теоретичний концепт «Его-заломлення» як функції, що перетворює взаємодію ситуаційних факторів і структури особистості на поведінкові реакції. Обґрунтовано адекватність застосування психодинамічного підходу до вивчення феноменів, що знаходяться у несвідомому особистості та регулюють її поведінку за кризових ситуацій.

Закордонні вчені. В 2006 році Ненсі Мак Вільямс з командою однодумців створює власний підхід – психодинамічну діагностику психічних розладів у вигляді посібника PDM[3]. Мак Вільямс з колегами пішли іншим шляхом, на відміну від українців – діагностика в цьому підході відбувається за методом клінічного інтерв'ю. Посібник із психодинамічної діагностики, друге видання (PDM-2), за редакцією Ненсі Мак Вільямс, являє собою комплексний діагностичний посібник, заснований на психодинамічних клінічних моделях і теоріях. Він слугує емпірично обґрунтованою, клінічно корисною альтернативою або доповненням до більш широко відомих категоріальних діагнозів DSM і ICD. Цей посібник орієнтований на формулювання випадків і планування лікування. Він охоплює широкий спектр сфер, включно з функціонуванням особистості та психологічними проблемами на різних етапах життя, від дитинства до старості.

Докторське дослідження Н.В. Родіної «Психологія копінг-поведінки: системне моделювання» [4] було присвячено побудові та емпіричній верифікації системної моделі копіngu. Згідно з цією моделлю стресова ситуація, будучи

негативним впливом ззовні, апелює, у першу чергу, до неусвідомлюваного рівня особистості. Вплив несвідомого на свідомий рівень психіки обумовлений різноманітними вимогами соціокультурного середовища. Свідомість виступає як фільтр, селективно пропускаючи крізь себе актуальні несвідомі потреби, які створюють різноманітні варіанти подолання стресу. Здійснювана копінг-поведінка може більш-менш успішно сприяти вирішенню стресової ситуації, тим самим приводячи суб'єкта подолання до необхідного результату. У свою чергу, соціальне середовище, в якому відбувається розвиток індивіда, впливає на формування актуальних несвідомих тенденцій.

М.В. Капустянським [5] в кандидатській дисертації «Психологічні умови розвитку мотивації професійного зростання особистості керівника» розглянуто складові мотиваційного потенціалу керівника в структурі його особистісного потенціалу, що об'єднує як несвідомі та усвідомлювані властивості психіки. Автором встановлено, що на несвідомому рівні присутні активні, інтенційні тенденції, які позитивно впливають на кар'єрне просування.

О.В. Мальцевим [6] в кандидатській дисертації «Копінг як чинник безпеки особистості в сучасному соціальному просторі» визначено, що передумовами реалізації неадаптивних стратегій уникання стресу виступають амбівалентні несвідомі потреби у прояві/блокуванні гетероагресії. Показано, що суб'єктивне відчуття безпеки в тому числі і на несвідомому рівні допомагає особистості долати негативне ставлення до себе і світу.

У кандидатській дисертації «Детермінанти професійної ідентичності особистості» А.П. Карпенком [7] побудовано концептуальну модель системи «професійна ідентичність – автентичність – професійний успіх». Автором зазначено, що детермінація цієї системи обумовлена особистісними характеристиками як свідомого, так і несвідомого рівнів. Дослідником визначено психодинамічні детермінанти професійної ідентифікації інженерно-технічних працівників: орієнтація на сприятливий мікроклімат в професійному середовищі, схильність до монотонної роботи, здатність до концентрації уваги у процесі своєї діяльності, стабільність у виборі професії, а також у виборі організації, в якій вони працюють.

Л.П. Перевязко [8] в кандидатській дисертації «Індивідуально-психологічні та культурно-історичні особливості символіки сновидінь особистості» показала, що символічне несвідоме виступає у якості ресурсу подолання стресових ситуацій. Авторка зазначила, що несвідомі тенденції особистості виявляються у вигляді символічних структур, переважно архетипових за характером, що відображають глибинну, неусвідомлювану лінію подолання складних ситуацій. Також нею вивчені несвідомі тенденції призводять до активізації певного спектру копінг-стратегій.

Принципи психодинамічного підходу було впроваджено у практичну діяльність психологів та інших фахівців, які застосовують методи психодіагностики у прикладному аспекті. Це різні галузі профвідбору, зокрема профвідбір у силові структури, у комерційні організації, а також профорієнтація, оцінка ефективності

психотерапії, організаційне консультування, коучинг. З вищевикладеного можна дійти впевненого висновку про теоретичну обґрунтованість та високу прикладну ефективність психодинамічного підходу на відміну від лінійної інтерпретацією результатів окремих психодіагностичних методик.

Список використаних джерел

1. Вигдорчик М.І. Методи психодинамічної діагностики у комплексному медичному огляді моряків : Автореф. дис... канд. мед. наук: 14.01.34 / М.І. Вигдорчик ; Держ. п-во "Укр. НДІ мор. медицини". — О., 1999. — 20 с. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124021667>.
2. Родіна Н.В. Індивідуально-особистісні особливості менеджерів середньої ланки в кризових ситуаціях: психодинамічний підхід : Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Н.В. Родіна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського (м. Одеса). — О., 2005. — 21 с. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124015185>.
3. Nancy McWilliams. — Silver Spring, Maryland: Alliance of Psychoanalytic Organizations, 2006. — 600 с. — ISBN 978-0976775829.[6].
4. Родіна Н.В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання. Дис ... д-ра психол. наук / Н. В. Родіна . — Київ, 2012 . <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/4098>.
5. Капустянський М.В. Психологічні умови розвитку мотивації професійного зростання особистості керівника Дис ... канд. психол. наук / М.В. Капустянський — Одеса, 2016 http://pub.onu.edu.ua/images/specrada/k4105107/kapustyansky_disser.pdf.
6. Мальцев О.В. Копінг як чинник безпеки особистості в сучасному соціальному просторі. Дис ... канд. психол. наук / О.В. Мальцев. — Одеса, 2017 http://pub.onu.edu.ua/images/specrada/k4105107/disser_maltsev.docx.
7. Карпенко А.П. Детермінанти професійної ідентичності особистості Дис ... канд. психол. наук / А.П. Карпенко. — Одеса, 2017 <http://pub.onu.edu.ua/images/specrada/k4105107/karpenko-disser.pdf>.
8. Перевязко Л. П. Індивідуально-психологічні та культурно-історичні особливості символіки сновидінь особистості. Дис ... канд. психол. наук / Л.П. Перевязко. — Одеса, 2019 . http://pub.onu.edu.ua/images/specrada/k4105107/dis_%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D0%BA%D0%BE.docx.

Сексуальне самовираження після набуття інвалідності, як частина сексуальної реабілітації

Святослава Федорець

аспірантка кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: fedoretsb@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-2343-7550

Сексуальне самовираження – це не тільки те, що відбувається на одинці з партнером. Сексуальність це також і те, як ми ставимося до інших людей і як ми ставимося до самих себе. Сексуальність має дуже багато різноманітних проявів.

Статеве функціонування – це складний, багатогранний процес, який вимагає узгодженого функціонування усіх систем людини: психічної, вегетативної, сенсорної та рухової, і залежить від ефективного функціонування неврологічної, судинної та ендокринної систем, що забезпечує достатнє кровопостачання статевих органів, збалансований гормональний фон та здоровий емоційний стан. Хвороби, операції, важкі травми чи поранення, методи лікування, ліки та супутні захворювання впливають на зміну сексуального життя людини та її партнера. Психосоціальні чинники, зміна ролей в стосунках, загальні труднощі, а також індивідуальні чинники такі як депресія, тривога, самооцінка, втома – все це прямо чи опосередковано впливає на сексуальність, сексуальне функціонування, потяг та сексуальні потреби. Такі зміни вимагають від людей переосмислення своєї сексуальності, розширення погляду на інтимність, пошук та експериментування з новими інтимними практиками [1]. Вважається, що сексуальна самооцінка пов'язана з тим, як люди визначають мужність та жіночність. Переосмислення цих понять може допомогти справитись з браком сексуальної самооцінки та швидше прийняти образ зміненого тіла [2].

Крім того, корисно буде зрозуміти, як зміни вплинули на здатність і бажання брати участь у сексуальному житті. Для початку важливо знати як працював цикл сексуальних реакцій до операції, травми чи поранення.

Те як наше тіло реагує під час сексу регулюється різними гормонами та двома наборами різних нервів. Один набір нервів контролює частину сексу «між вухами» дозволяючи нам відчувати емоції та почуття, контролює наші приємні відчуття під час оргазму. Інший набір контролює частину сексу «між ногами» - дозволяючи нашому тілу зазнавати фізичних змін, контролюючи потік крові, м'язові реакції та контролюють ритмічні скорочення м'язів в органах тазу.

Те що людина думає про себе тісно пов'язане з її почуттям сексуальності, образом свого тіла. Якщо те, що людина бачить в дзеркалі починає виглядати інакше, працювати та пахнути інакше все це може бути дуже драматичним, змінювати образ тіла, відчуття власної сексуальності та самооцінки. Людина може задаватись питанням як тепер буде виглядати її статеве життя і чи буде воно взагалі. Але давайте подивимось правді в очі, навіть без інвалідності не завжди вдається мати задовільне статеве життя, не завжди легко вибудувувати

відносини і розвивати свою сексуальність. Кожна людина, незалежно від того є у неї інвалідність чи ні, може мати сексуальні труднощі протягом свого життя. Ці проблеми можуть бути фізичного характеру, а можуть бути емоційними. На жаль, багато людей не мають звички обговорювати це з своїми партнерами, друзями чи близькими, не кажучи вже про звертання про фахову допомогу.

Так само певного часу для адаптації буде потребувати партнер цієї людини, якому теж потрібно буде дізнатись про сексуальні реакції, страхи, обмеження, які можуть виникати на фоні нової життєвої ситуації. Метою сексуальної реабілітації є не відновлення повноцінних статевих функцій, а скоріше досягнення насолоди та задоволення, зменшення тривоги та занепокоєння, посилення інтимного спілкування в парі та зменшення напруги у стосунках. Сексуальна реабілітація може надаватися короткостроково (наприклад, одноразова консультація чи призначення ліків) або довгостроково (наприклад, терапія, спрямована на психологічні та фізичні аспекти сексу та інтимної близькості [3], чи у вигляді фізіотерапії для досягнення цілей мобільності під час статевого акту [4].

Отож, хірургічні втручання, травматизація, поранення можуть змінити сексуальне функціонування, але не забирають в людини її сексуальність. При цьому досвід інвалідності для кожної людини, яка її має, буде різним. Кожна людина матиме свій унікальний сексуальний профіль, навіть якщо травми будуть подібними. Таким чином досвід інвалідності та статевого життя у кожної людини буде відрізнятися, що потребуватиме індивідуального підходу в процесі відновлення сексуального функціонування.

Список використаних джерел

1. Basson R, Rees P, Wang R, Montejo AL, Incrocci L. *Sexual function in chronic illness. J Sex Med* 2010;7:374–388.
2. Chapple A, Prinjha S, Salisbury H. *How users of indwelling urinary catheters talk about sex and sexuality: a qualitative study. Br J Gen Pract.* 2014 Jun; 64(623): 364-71.
3. Song HS, Oh HS, Kim HS, Seo WS. *Effects of a sexual rehabilitation intervention program on stroke patients and their spouses. NeuroRehabilitation* 2011;28(2):143-50.
4. Stratton H, Sansom J, Brown-Major A, Anderson P, Ng L. *Interventions for sexual dysfunction following stroke. Cochrane Database Syst Rev.* 2020 May 1;5(5):CD011189.

Роль емоційного інтелекту у професійній діяльності майбутніх психологів

Віктор Завгороднюк

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ZavhorodniukVN@krok.edu.ua*

Ганна Скларова

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Військова агресія та воєнний стан в Україні мають значний вплив на різні аспекти життя українського суспільства, що підкреслює важливість сфери психологічних послуг та потребу у підготовці висококваліфікованих психологів. Надання фахівцю теоретичних знань та практичних навичок сьогодні недостатньо для того, щоб він був конкурентоспроможним. Оскільки особистість психолога є основним інструментом у його професійній діяльності, важливо, на етапі навчання, розвивати у студентів професійно необхідні особистісні якості.

Як вказують у своїй роботі Березка С., Панасенко Е. та інші, надання психологічної допомоги неможливе без уміння психолога розпізнавати та аналізувати емоції клієнтів, впливати на їх емоційний стан та надавати емоційну підтримку. Це означає, що психолог повинен бути здатним висловлювати емоції словами, виявляти співчуття, вміти керувати своїми власними почуттями та розуміти причину власних емоційних реакцій. Все це разом формує емоційний інтелект психолога. Емоційний інтелект відноситься до набору так званих «м'яких навичок», які визначають успішність самореалізації та професійної діяльності психолога [1].

На думку О. Чебикіна емоційний інтелект - це психічна властивість особистості, яка визначається проявами складних, ніби інтегрованих когнітивно-емоційних і мисленнєвих особливостей, завдяки яким індивід досягає своєї мети, вирішуючи складні завдання у своїй діяльності [2].

Автори Г. Чуйко, Т. Колтунович та ін. вважають емоційний інтелект метапроцесуальним феноменом, будучи водночас когнітивним (забезпечує знання та розуміння емоцій) та регулятивним (дозволяє регулювати власні емоційні процеси та керувати емоціями інших людей) утворенням [3].

Високий рівень емоційного інтелекту має потенціал позитивно впливати на рівень конфліктостійкості психолога через здатність свідомо сприймати й управляти емоціями, враховувати переживання інших у конфліктних ситуаціях, а також швидше та адекватніше реагувати на стресові події. Емоційний інтелект може сприяти збільшенню внутрішньоособистісної готовності психолога до конструктивного вирішення конфліктів, сприяючи зниженню рівня особистісної напруги та підвищенню загальної ефективності роботи з конфліктними ситуаціями [4, с.207].

Засоби розвитку емоційного інтелекту у майбутніх психологів включають в себе широкий спектр методик та підходів.

Серед них можна виділити [3]:

1. Тренування емоційної свідомості - вправи та завдання, спрямовані на усвідомлення власних емоцій, їх фізичних проявів та внутрішніх відчуттів, що допомагають осмислити та розпізнати різні емоції.

2. Емоційне саморегулювання - техніки заспокоєння, релаксації, медитації та свідомого дихання сприяють контролю над емоціями та зниженню рівня стресу.

3. Розвиток емпатії - вправи, спрямовані на розвиток співчуття та розуміння почуттів інших людей, допомагають поглибити соціальні навички та емпатичне сприйняття оточуючих.

4. Тренування соціальних навичок - робота над комунікаційними вміннями, включаючи ефективне слухання, вираження емоцій, конструктивне вирішення конфліктів та спілкування, сприяє покращенню міжособистісних відносин.

5. Психологічні тренування - участь у групових сесіях, психотерапії, розвиток навичок самовивчення через психологічні інтервенції сприяють підвищенню самосвідомості та внутрішнього розвитку.

Отже, такі методики можуть варіюватися залежно від потреби і мети навчання, проте вони спрямовані на розвиток емоційної компетентності, яка є важливою у формуванні професійно необхідних якостей майбутніх психологів.

Таким чином, основним компонентом у роботі психолога є активна взаємодія із клієнтами, що базується на здатності контролювати ситуацію та власні реакції. Важливо також розуміти почуття інших та виявляти чутливість до емоційних станів та реакцій клієнтів. Отже, емоційний інтелект - це абсолютно необхідна кожному психологу складна якість, що включає ряд когнітивних, поведінкових та емоційних здібностей, які дозволяють розрізняти та регулювати не лише власні емоції, а й емоції інших осіб (внутрішньоособистісний та міжособистісний емоційний інтелект).

Список використаних джерел

1. Berezka, S., Panasenko, E., Zhukova, O., Radchuk, H., Sobolyeva, S., & Raievska, Y. (2021). *Neuropsychological Peculiarities of Studying Future Psychologists' Emotional Intelligence*. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(2), 38-52. <https://doi.org/10.18662/brain/12.2/190>.
2. Chebykin, O. *Emotional intelligence, its cognitive and mental features and functions*. *Nauka i osvita: nauk.-prakt. Zhurnal*, 2020. 1, 19-28. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2020-1-3>Christie.
3. Chuykova, H. ., Koltunovych, T. ., & Chaplak, Y. . (2023). *Emotional Intelligence in the Context of Personal Dispositions Development of Students - Future Psychologists*. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 15(1), 505-532. <https://doi.org/10.18662/rrem/15.1/708>.
4. Москаленко В. В., Максьом К. В. *Емоційний інтелект: характеристика феномену та його структурні складові. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. 12, вип. 25. 2019. С. 203-210.*

Деструктивний вплив релігійних організацій на особистість та його подолання

Назар Трип'ядько

*студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TripadkoNV@krok.edu.ua*

Ганна Склярва

*к.п.н, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

В сучасному світі релігійні організації відіграють значущу роль у соціокультурному та політичному просторі, визначаючи громадську думку, політичні курси, та впливаючи на виховання й освіту. На жаль, разом з позитивними аспектами діяльності релігійних організацій, існують деструктивні наслідки перебування у них, такі як дискримінація, обмеження свободи вибору та маніпуляції з боку релігійних лідерів. Проблема подолання деструктивного впливу релігійних організацій вимагає уваги та розвиненого діалогу між релігійними установами, громадськими організаціями та державою, з метою збереження основних цінностей та гармонійного розвитку суспільства, захисту законних прав й інтересів громадян [1].

Деструктивний вплив визначається як систематичне використання психологічних методів, спрямованих на досягнення цілей, що протирічать основним принципам свободи та гідності; такий вплив включає, зокрема, маніпуляцію емоціями, соціальну ізоляцію та гіпнотичні техніки [2].

Маніпуляція емоціями, через виклик страху та вини, створює патологічні емоційні реакції. Соціальна ізоляція підсилює контроль релігійних організацій, впливаючи на соціальну адаптацію та психічне становище. Авторитарне лідерство, контроль за інформацією та гіпнотичні техніки також відіграють роль у цьому впливі [3].

Подолання деструктивного впливу релігійних організацій передбачає впровадження широкого спектру практик, включаючи освітні, психологічні, правові та соціокультурні підходи. Цей комплексний підхід спрямований на створення здорового та розуміючого суспільства, яке сприяє особистісному зростанню та вільному розвитку. Психологічні засоби, такі як психотерапія, групова підтримка та когнітивно-поведінкова терапія, можуть виявитися ефективними для тих, хто стикнувся з деструктивним впливом релігійних організацій, сприяючи збереженню психічного здоров'я та особистісної незалежності. Виконання цього завдання включає розвиток критичного мислення, освіти, медіаграмотності, а також сприяння міжрелігійному діалогу та захист основних прав через законодавчі заходи. Соціальна інтеграція та розвиток громадянського суспільства виступають ключовими елементами

створення позитивних та здорових спільнот, що допомагає ефективно подолати деструктивний вплив релігійних організацій [4].

У контексті релігійної залежності виявляється, що багато людей, які знаходяться під впливом сект, шукають психологічну допомогу не стільки для подолання своєї залежності, скільки для вирішення конкретних життєвих проблем. Психологи та пастори можуть використовувати ці ситуації як можливість допомогти людям вийти з релігійної секти. У випадках, коли залежна людина звертається до фахівця, психотерапевтичний процес набуває вигляду танцю у парі, де терапевт бере на себе роль ведучого. Важливо дотримуватися правила не висловлювати негативного ставлення до секти, оскільки це може активувати психологічний захист зацікавленої особи, ускладнюючи подальшу співпрацю. Також важливо щоб у психологічній роботі з релігійно залежними особами, фахівець виявляв натяк на харизму, тимчасово заміщуючи фігуру лідера секти власною персоною, яка пізніше відступає на другий план, сприяючи особистісному розвитку та розумінню клієнтом важливості його вільного вибору.

В контексті роботи із підлітками, відокремлення їх від діяльності секти рекомендується здійснювати, зокрема, через активний туризм та побудову тісних стосунків з неконфесійними фігурами, сприяючи розвитку їхнього відчуття власної здатності допомагати іншим [5].

Отже, розуміння сутності описаного впливу, та інструментів, за допомогою яких він здійснюється, а також врахування індивідуальних особливостей особистості, може сприяти розробці ефективних засобів протидії, запобігання та подолання деструктивному впливу релігійних організацій на особистість.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Релігійні організації та їх вплив на свідомість громадян. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 168–177.
2. Білоус І. М. Загальна характеристика релігійних організацій, діяльність яких побудована на деструктивних ідеологіях. *Вісник Академії Адвокатури України*. 2006. Вип. 5. С. 124–130.
3. Костенко О. М. Психологічні аспекти деструктивного впливу релігійних організацій на особистість – у протидії злу: монографія. Київ: Атіка, 2008. 352 с.
4. Гридковець Л. М. Вплив змінених станів свідомості людини на переживання видінь та галюцинацій / Л. М. Гридковець // *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції : Психологічна безпека та адаптація особистості*. – Київ ; Дніпропетровськ, 2007. – С. 9-17.
5. Гридковець Л. М. Культурний і релігійний фактор у розвитку змінених станів / Л. М. Гридковець // *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції : Терапія та профілактика психологічних і соціальних залежностей*. – К. : Легко-інк., 2006. – С. 98-117.

Роль фрустраційної толерантності в соціально-психологічній адаптації українок зі статусом тимчасового захисту

Марія Стешенко

магістрантка кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: steshenkomv@krok.edu.ua

Ольга Васильченко

доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

email: olgavm@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-2502-8072

У сучасному світі виклики, пов'язані із соціально-психологічною адаптацією осіб із статусом тимчасового захисту, набувають особливої актуальності, враховуючи обставини сьогодення. Українки, що перебувають у такому статусі, зіштовхуються із рядом труднощів та криз, що вимагають високого рівня психологічної стійкості та адаптації. У цьому контексті виникає необхідність вивчення та розуміння ролі фрустраційної толерантності як ключового аспекту в процесі соціально-психологічної адаптації.

Сучасні дослідження підкреслюють важливість психологічних механізмів, які дозволяють індивідам ефективно взаємодіяти із стресовими ситуаціями та негативними емоціями.

Таким чином, в рамках озвученої проблеми ми будемо розглядати вплив фрустраційної толерантності на адаптацію вимушених переселенців зі статусом тимчасового захисту. Проведення аналізу цього аспекту відкриє нові горизонти для розуміння психологічних механізмів, що допомагають індивідам ефективно подолати труднощі та забезпечити стабільну соціально-психологічну адаптацію в умовах невизначеності та нових викликів.

Почнемо з розгляду того, чим загрожує міграція та тимчасове переселення під захист іншої країни, психіці українок. За думкою А.С. Гуляєвої, явище примусової міграції представляє собою складний і багатогранний процес [1]. Переселення внаслідок непередбачуваних обставин є складною життєвою ситуацією, яка призводить до травматизації психіки. Ця травматизація обумовлена історією міграції, нового соціокультурного середовища та іншими труднощами, що виникають після переїзду. Феномен примусової міграції можна розглядати як екстремальний, коли особистість стикається з проблемою виживання та постійної боротьби зі складними життєвими умовами, тобто адаптаційними викликами.

Аналіз проблеми адаптації вимушених переселенців показує, що вона має комплексний характер, і охоплюють всі основні сфери особистості: емоційну, когнітивну, поведінкову, мотиваційну, комунікативну [2]. Вимушений переїзд людей до іншої країни, пов'язане з новими умовами життя, проживанням на іншій, незнайомій території, а це в свою чергу має значний вплив як на фізичне

так і на психічне здоров'я. Перелічимо основні проблеми з якими зіштовхуються українки зі статусом тимчасового захисту: нестабільне фінансове становище, тривога та страх за майбутнє, підвищений ризик захворювань пов'язаний з постійним стресом, втрата набутого статусу в рідній країні, незнання мови, прав та правил, відсутність звичного побутового комфорту та устрою життя. Все це як мінімум потребує часу до адаптації, причому в кожному індивідуальному випадку це буде свій інший період часу, що залежить від індивідуальних особливостей психіки, фрустраційної толерантності та умов з яким зіткнулася українка зі статусом тимчасового захисту.

Для подальшого розгляду впливу фрустраційної толерантності на адаптацію, важливою є точка зору вчених, які стверджують, що фрустраційна толерантність є особистісним утворенням, що визначає стійкість до ситуацій, що викликають роздратування, і здатність протистояти різним труднощам у житті, не втрачаючи при цьому психічної адаптації. Це пояснюється тим, що основою є здатність людини адекватно оцінювати неприємні ситуації, передбачати вихід з них, рефлексувати, порівнювати з загальним контекстом діяльності, а також з метою, методами діяльності, виявляючи при цьому креативність у поведінці.

Згідно П.В. Лушина, висока фрустраційна толерантність до невизначених умов, які саме в нашому випадку і переживають українки зі статусом тимчасового захисту, впливає на розвиток ефективних методів самоорганізації та, отже, сприяє кращій та швидшій адаптації до нових умов [3]. У окремих випадках, активне підвищення фрустраційної толерантності до невизначеності та невідомого шляхом відмови від прямого управління та врахування фактору часу, мотивує людину до більш активного вирішення поставлених завдань. Цей процес дозволяє індивіду перейти на новий рівень особистісного зростання.

Отже, в заключення до даної теми скажу, що ключовими факторами, які впливають на успішну адаптацію українок зі статусом тимчасового захисту в інших країнах, є високий рівень фрустраційної толерантності до невизначених умов і невизначеності в часі. Позитивний вплив на адаптацію виявляється через орієнтацію на дрібні цілі та задачі, тоді як високі рівні тривожності мають негативний вплив. Здатність до адаптації є результатом інстинкту збереження власного життя та використання набутих навичок.

Список використаних джерел

1. Гуляєва А. С. Психологічні особливості вимушеного переселення. Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць. 2017. Вип. 37. С.66–75.
2. Мохнач Л. Ю., Сингаївська І. В. Особливості соціально-психологічної адаптації людей, які виїхали за кордон та тих, які лишилися в Україні під час війни. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (Київ, 07 грудня 2022 р.). К. : Університет «КРОК», 2022.
3. Лушин П. В. Толерирование неопределенности как способ экологичного управления. Практична психологія та соціальна робота. – 2010 – № 12. – С. 20–23.

Вплив батьків на формування самооцінки у дітей молодшого шкільного віку

Олена Гомель

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: homelos@krok.edu.ua*

Ганна Склярва

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

За останнє десятиліття в Україні намітилася низка тривожних тенденцій, які свідчать про кризові явища в житті української сім'ї, що зачіпають як подружні, так і дитячо-батьківські відносини. Сім'ї, без сумнівів, належить визначальна роль в процесі розвитку особистості та її самосвідомості, вплив сім'ї набагато перевищує інші виховні дії. Отож, одним з найважливіших завдань суспільства є забезпечення та реалізація прав дитини на гармонійне виховання в сім'ї, що передбачає розвиток її особистості та становлення адекватної самооцінки.

Період життя дитини від 6 до 10 (11) років називається молодшим шкільним віком. При визначенні вікових меж враховуються особливості психічного і фізичного розвитку дітей, береться до уваги перехід від ігрової до учбової діяльності, яка стає провідною. Зі вступом дитини молодшого шкільного віку до школи її самосвідомість набуває нового рівня, проявляється як внутрішня позиція. Молодший школяр починає самовизначатися як суб'єкт навчальної діяльності, у нього формується «Я-образ» – результат усвідомлення глибинної суті своєї особистості, що дає змогу відрізнити себе від інших. У молодшому шкільному віці розширюється сфера соціальних контактів, що також впливає на первинну Я-концепцію особистості [3, с. 170].

Взаємини батьків і дітей молодшого шкільного віку – складне й суперечливе питання через прихований характер людських відносин, та труднощі «зовнішнього проникнення» в них. У житті кожної особи батьки грають значну і відповідальну роль. Вони надають перші зразки поведінки. Завдяки правильній позиції батьків молодший школяр створює про себе певну думку, формує самооцінку [1, с. 390].

Коли батьки розуміють, що від них залежить розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку, то поводяться так, що всі їх вчинки і поведінка сприяють формуванню такого розуміння дитиною цінностей, яке вони хочуть їй передати. Такий процес виховання можна вважати свідомим, оскільки контроль батьків над своєю поведінкою, ставленням до інших людей, увага до сімейного життя, дозволяють виховувати дітей молодшого віку в сприятливих умовах, сприяючих їх всебічному розвитку [4, с. 224].

І навпаки, атмосфера напруженості в сімейній ситуації діє на дитину молодшого шкільного віку негативно. Дисгармонія сімейних відносин дає зразки

непостійності, ворожості і асоціальної поведінки, агресивності, що призводить до неадекватної самооцінки. Незадоволення потреб особистості молодшого шкільного віку швидко виявляється в порушеннях поведінки і у формуванні негативних рис особистості [2, с.55]. Відомо, що поява порушень поведінки, заниженої та загалом неадекватної самооцінки дитини, емоційних розладів й інших психологічних проблем, пов'язана із рядом несприятливих подій в її дитинстві.

Отже, на процес формування самооцінки дитини молодшого шкільного віку визначальний вплив мають індивідуально-психологічні особливості батьків, зразки поведінки, які вони демонструють у присутності дитини, та стиль сімейного виховання – спосіб, метод виховання, типова для батьків система принципів і норм, індивідуальних особливостей впливу на дітей молодшого шкільного віку. Стиль виховання, при цьому, є сукупністю настанов та відповідної поведінки, яка стосується лише не конкретної дитини, а характеризує ставлення до дітей молодшого шкільного віку взагалі.

Список використаних джерел

1. Болдіна, О. В. Психологічні аспекти виховання молодших школярів *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології* : зб. наук. пр. / Херсон. нац. техн. ун-т ; [редкол.: В. Г. Бутенко (голова редкол.) та ін.]. – Херсон : [б. в.], 2009. – Вип. 1 : 50 років : зб. наук. пр. присвяч. славетному ювілею Херсон. нац. техн. ун-ту. С. 390—396.
2. Каліман, О., Зінов'єв О. МАК "Психологія виховання" : новий інструмент у роботі психолога *Психолог*. 2018. № 15-16. С. 54—61.
3. Орлова, Г. В. (2020). Рівні вихованості Я-концепції молодших школярів. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Івано-Франківськ, 169–174.
4. Ерніязова В. Стиль сімейного виховання і самооцінка дитини *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2009. №3. С.224–228.

Психологічні особливості розвитку критичного мислення молодшого школяра

Оксана Дегтяр

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DehtiarOV@krok.edu.ua*

Ганна Скляр

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Найпотрібнішою і найактуальнішою навичкою XXI ст. є навичка критично мислити. В умовах сучасного інформаційного суспільства необхідне вміння критично осмислювати факти та події навколишньої дійсності, аналізувати інформацію, вносити нові ідеї в усі сфери життя, бути вільними від догматизму.

В психології критичне мислення трактується як таке, що сприяє формуванню здатності людини усвідомлювати власну позицію з того чи іншого питання, вміння знаходити нові ідеї, аналізувати інформацію та події і критично їх оцінювати. Критичне мислення виступає як нестандартне, що ґрунтується на можливості бачити і оцінювати альтернативи, пріоритети, визначати достовірність і доцільність фактів, явищ, подій. Це практичне мислення, яке за допомогою теоретичних знань дає можливість ухвалити необхідні рішення. Критичне мислення є способом корекції і ліквідації помилок в процесі мислення особи, яка перебуває в безперервному пошуку. Його складають вміння і навички аналізувати, синтезувати, порівнювати, поєднувати і співставляти факти, робити обґрунтовані висновки, оцінювати.

Сучасному суспільству потрібні громадяни, які здатні орієнтуватися у мінливості життя, приймати нестандартні рішення, творчо підходити до вирішення проблем, самостійно оцінювати результати своєї діяльності, мислити гнучко, динамічно, бути здатним адаптувати своє мислення до мислення інших людей. Ці завдання актуальні на кожному віковому етапі, але фундаментом формування критичного мислення є саме молодший шкільний вік.

Не так давно деякі вчені (Ж. Піаже, С. Рубінштейн, В. Штерн та ін.) сумнівалися в можливості розвитку критичного мислення саме у цей віковий період. Вони стверджували, що для учнів початкових класів найбільш характерними є низький самоконтроль, наслідуваність, образність, емоційність мислення тощо. Тому на їхню думку проблема розвитку критичного мислення не є актуальною в даний віковий період. Але в той же час, поступово, у психолого-педагогічній літературі з'являється думка, що формування критичного мислення все ж можливе вже в молодшому шкільному віці. Зокрема, Д. Клустер, якого вважають одним із засновників теорії критичного мислення писав, що «навіть у першокласників накопичено для цього достатньо життєвого досвіду і знань».

Зрозуміло, розумові здібності дітей будуть ще вдосконалюватися при навчанні, але навіть малюки здатні думати критично і цілком самостійно (всі, у кого є діти, прекрасно це знають)» [1.с 10].

Молодший шкільний вік, насамперед, характеризується високим рівнем допитливості, адже провідною діяльністю в цьому віці є навчання. Зацікавленість дітей новими фактами і явищами поступово переростає в навичку пізнання істотних властивостей явищ і предметів. Починають будуватися причинно-наслідкові зв'язки між вчинками та їх наслідками, і як наслідок, здійснюються процеси елементарного аналізу і синтезу. В цей віковий період відбуваються якісні зміни у пізнавальних процесах, процесах мислення і сприйняття, завдяки яким з'являються внутрішні, об'єктивні умови для розвитку критичного мислення. Пізнавальні процеси молодшого школяра стають усвідомленими й довільними. У дітей шестирічного віку відбувається перехід процесу сприймання на вищий рівень – виникає можливість формування еталонів, які ґрунтуються на взаємно підпорядкованих ознаках. Таке сприйняття полегшує процес впізнання і класифікацію на основі не лише візуальних чи інших сенсорних ознак, а й сутнісних характеристик об'єктів. Поступово дитина навчається керувати своїм мисленням. Крім того, у сучасних дітей якісно відрізняється мотиваційна сфера: діти зосереджуються не на причинно-наслідковій залежності між об'єктами і явищами, їх цікавить сенс своїх вчинків, власної діяльності [2. с 9].

Сьогодні важливість розвитку критичного мислення не викликає жодних сумнівів, навіть більше, критичне мислення стало наскрізною компетенцією у новій системі освіти. І разом з креативністю, комунікацією та кооперацією складають сучасну систему компетентностей «4 К».

Сучасна педагогіка може запропонувати велику кількість методів і прийомів для розвитку критичного мислення, які можливо інтегрувати в будь-яку навчальну дисципліну. Серед них можна виділити такі: «Тонкі» і «товсті» запитання, кластер, асоціативний куш, дерево передбачень, таблиця «Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізнались», мозковий штурм, ажурна пилка (мозаїка), дискусія, риб'яча кістка, ПРЕС, діаграма Вена, сенкан та інші [3. с. 44].

Розвиток критичного мислення, як і будь-якої іншої навички передбачає системну роботу у цьому напрямку. Молодший школяр найбільше взаємодіє з батьками та педагогом, тому важливо щоб між ними була сформована співпраця, адже це допомагає створити об'єднану платформу для успішного розвитку особистості.

Системний підхід до розвитку критичного мислення передбачає комплексну роботу у низці напрямків. По-перше, важливо враховувати індивідуальні особливості дитини. Кожна дитина розвивається індивідуально, і підхід до її навчання та розвитку має бути гнучким та адаптованим до потреб кожної конкретної особистості.

По-друге, важливо створювати стимулююче середовище. Педагоги та батьки можуть заохочувати пізнавальний інтерес, сприяючи вираженню дитиною своїх думок, постановці запитань та самостійному пошуку відповідей.

По-третє, розвиток критичного мислення вимагає регулярності та системності. Необхідно включати як у навчальний процес, так і в повсякденне життя, різноманітні завдання, які стимулюють аналіз, обговорення та самостійне вирішення проблем. Також важливо надавати дітям змогу застосовувати отримані знання у різних сферах життя.

Вцілому, розвиток критичного мислення - це довготривалий та багатогранний процес, який потребує системності та уваги до кожної дитини. Системний підхід, взаємодія з батьками та використання методів та прийомів з розвитку критичного мислення допомагають молодшим школярам стати критично мислячими та самостійними особистостями.

Список використаних джерел

1. Мисечко О. Є. Психолого-педагогічні умови формування критичного мислення молодших школярів при вивченні іноземної мови. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наукових праць*. 2003. II (5). Р. 237–242. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/23956/> (дата звернення: 09.01.2023).
2. Тягло О.В. Критичне мислення в дії, або досвід критичної рецензії. *Постметодика*. 2017. №1. С. 8–13.
3. Пометун О. І. *Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи: нав. метод. посіб./ О. І. Пометун. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2020. – 192 с.*

Професійне вигорання юристів як соціально-психологічна проблема

Таміла Петренко

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PetrenkoTA@krok.edu.ua*

Ганна Склярєва

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Сучасні реформаційні процеси відбуваються на засадах функціонування держави як правової, демократичної та соціальної, тому активними учасниками побудови суспільних відносин стають представники юридичних професій. Специфіка здійснення юридичної діяльності, високий рівень відповідальності перед державними органами та громадянами, а також підвищені вимоги щодо охорони і захисту законних прав та інтересів людини, безпосередньо впливають, на психологічний стан фахівця юридичної сфери.

Як засвідчують наукові здобутки О. М. Шумейко, в процесі здійснення професійної діяльності юристом, суміжно з досягненням успіху в професійних справах, він може зазнавати професійного вигорання як особливого виду професійного стресу.

Психологічна наука інтерпретує професійне виснаження юристів за різними науково обґрунтованими підходами:

- емоційно-орієнтований підхід розглядає вигорання в професійній сфері як стан фізичного, психічного і, перш за все, емоційного виснаження, що обумовлений тривалим перебуванням в емоційно-перевантажених ситуаціях комунікації;
- особистісно-орієнтований підхід тлумачить професійне вигорання в контексті розвитку особистісних особливостей суб'єкта діяльності;
- професійно-орієнтований підхід, в якому провідна роль в розвитку професійного вигорання належить, насамперед, професії: сфері діяльності, створеним умовам, функціональним обов'язкам, поставленим завданням, оточенням колег. Цей підхід вважається найпоширенішим [1].

На думку О. І. Мірошніченко, основними передумовами формування професійного вигорання є конструктивний дисонанс між очікуваннями та ресурсами особистості й вимогами професійного середовища. Професійне вигорання юристів пропонується розуміти, як складний психофізіологічний феномен, що визначається як емоційне, розумове, психологічне, фізичне виснаження через тривале емоційне навантаження, пов'язане із здійсненням своєї професійної діяльності, пов'язаної із захистом прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [2].

К. Маслач, та Н. Прядко розглядають професійне вигорання як окремий

стан особистості в процесі виконання професійних обов'язків, що містить системоутворюючі симптоми. Автори цієї наукової думки сформулювали трьохкомпонентну модель професійного вигорання, що містить ключові структурні компоненти:

1. Емоційне виснаження. В процесі здійснення юридичної діяльності характерним є високий рівень емоційної напруженості, дефіцит позитивних емоцій, тривале перебування в емоційно-насичених ситуаціях спілкування, навантаження від негативних переживань, що істотно впливають на емоційну сферу фахівця цієї сфери. Ці чинники формують нестабільні емоційні реакції, що супроводжується економією емоцій, емоційним виснаженням і, як наслідок, заважає протистояти психотравмуючим обставинам, знижує резерв психічних ресурсів, провокує зниження загальної пильності, що призводить до зростання непрофесіоналізму. Сформованість емоційного виснаження негативним чином позначається на здатності юристів переносити інтенсивні емоційні переживання, адекватно емоційно реагувати, оцінювати явища, ситуації, людей, а також впливає на їх спроможність осмислити, переробити нові знання і сучасні тенденції та відповідним чином діяти.

2. Деперсоналізація. Оскільки деформуючі тенденції потенційно закладені в усіх видах професійної діяльності, то виникнення синдрому емоційного вигорання пов'язують з розвитком професійних деформацій особистості. Вони характеризуються накопиченням деструктивних змін у поведінці людини під впливом низки внутрішніх і зовнішніх чинників, які в майбутньому негативно позначаються на продуктивності праці.

3. Редукція професійних та особистісних досягнень. Особистісні та професійно важливі якості гіпертрофуються, інші – зупиняються в розвитку або починають атрофуватися. Найбільш помітні зміни виникають в самооцінці; до критики та соціального контролю виникає ставлення як до некомпетентних і заважаючих роботі чинників. До особистісної складової професійного вигорання юристів входять гіпертрофія особистісних та професійно важливих якостей, самооцінка, толерантність до невизначеності та рефлексивність [3].

Як зазначає Г. Склярова, розглядаючи професійне вигорання з точки зору психологічної науки, його прояви можуть бути як наслідками особистісних криз, так і передумовами для їх розвитку. Метою психологічної допомоги людині, яка перебуває в кризовій життєвій ситуації, може бути розвиток особистості, профілактика подальших нервово-психічних розладів, корекція гострих емоційних станів, психотерапія, реабілітація [4].

Н. Коновчук у своїх працях доводить, що важливим елементом запобігання вигоранню є психологічний супровід – комплексний процес, направлений на забезпечення умов для оптимальної самореалізації в професії, профілактику і корекцію синдрому вигорання, адаптацію в швидко мінливих умовах діяльності юристів, особливо в умовах війни. В основі даного процесу лежить особистісно-орієнтований підхід в контексті якого правник розглядається як цілісна індивідуальність. Психологічний супровід передбачає створення особистісно

орієнтованого середовища професійного розвитку особистості, закріплення професійного «Я», формування адекватної самооцінки, оперативну допомогу і підтримку в саморегуляції життєдіяльності, освоєння технологій професійного самозбереження [5].

Отже, аналіз професійного вигорання юристів та опис його елементів дає уявлення про зміст та перебіг даного явища серед представників юридичної сфери. Професійне вигорання, на думку Г. Робертса, репрезентує собою цілісне, динамічне інтегральне психічне утворення в єдності та взаємодії змістової, процесуальної та особистісної складових, що кількісно та якісно зумовлено специфікою професійної діяльності. Проблема окреслення системи психокорекційної роботи з представниками юридичних професій є завданням подальшого наукового дослідження [6].

Таким чином, реформування юридичної сфери України, наближення її діяльності до європейських стандартів актуалізують проблему формування психологічно здорового кадрового складу, адже створення системи високоосвічених, кваліфікованих юристів із стабільним психологічним станом, необхідним рівнем особистісних та професійних якостей, сприятиме розвитку здорової особистості юриста та трансформації системи державних органів України в цілому.

Список використаних джерел

1. Шумейко О. М. *Стресостійкість як чинник запобігання професійному вигоранню молодих юристів та правоохоронців. Актуальні напрями психопрофілактичних заходів у закладах вищої освіти: матеріали I Всеукр. круглого столу (м. Дніпро, 18 травня 2018 р.)*. Дніпро : ДДУВС, 2018. – С. 123-124.
2. Мірошниченко О. І. *Профілактика «синдрому» професійного вигорання у працюючих в екстремальних умовах : навч.-метод. посіб. / О. Мірошниченко*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 155с.
3. Прядко Н.О. *Мотивація досягнення як детермінанту успіху професійної діяльності особистості. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 127.*
4. Гончарова (Склярва) Г.О., Варакіна Ю.М. *Переваги використання наративного підходу в кризових життєвих Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ)*. Київ: Університет "КРОК", 2022.
5. Коновчук Н. С. *Основні причини та профілактика професійного вигорання у фахівців. Правничий вісник університету«КРОК».2012.Вип.14.*
6. Робертс Г. А. *Профілактика вигорання. Огляд сучасної психіатрії. 1998. № 1. С. 39–46.*

Чинники конфліктів у подружніх парах та шляхи їх запобігання

Олена Маренкова

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MakarenkovaOU@krok.edu.ua*

Ганна Склярєва

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Сім'я, як основна одиниця суспільства, відіграє важливу роль у збереженні та передачі мови, поведінкових норм, традицій, моральних та духовних цінностей. Також, нормально функціонуюча сім'я задовольняє потреби у розвитку та зростанні, як сім'ї в цілому, так і її окремих членів. Отож, важливість сім'ї для особистості та всього суспільства важко переоцінити.

Психологічні аспекти взаємодії в подружніх парах відіграють ключову роль у формуванні та підтримці стійких та здорових сімейних відносин, які характеризуються толерантністю, повагою один до одного, відвертістю, подібністю інтересів та ціннісних орієнтацій. При цьому необхідно зазначити, що великий вплив на сімейні відносини мають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Війна, пандемія, кліматичні зміни, науково-технічний прогрес мають значущий вплив на стосунки подружжя, та можуть розглядатися як зовнішні чинники покращення чи погіршення комунікації між подружжям.

Говорячи про комунікацію в загальному сенсі важливо відзначити, що комунікація не є лише обміном інформацією, а охоплює взаємодію між суб'єктами на різних рівнях, таких як особистісний, когнітивний, емоційний та ідейний. Комунікація виступає ключовим механізмом формування особистісної ідентичності та ґрунтується на суб'єктивному досвіді, і передаються співрозмовникові. Порушення комунікації між партнерами призводять до відхилень у стосунках, мають деструктивний вплив на особисте самопочуття, самооцінку та психофізичний стан, спричиняють непорозуміння та конфліктні ситуації [1].

До основних причин сімейних конфліктів відносяться наступні: ревності, зрада, егоїзм, бажання змінити партнера, невміння спілкуватися, побутові проблеми, шкідливі звички одно з партнерів, різниця інтересів та поглядів на сімейне життя [3]. На виникнення сімейного конфлікту впливають також уявлення учасників конфлікту про самих себе, свої потреби, мотиви та цінності, а також про шлюбних партнерів [2].

При цьому, конфлікти у подружньому житті є невід'ємною складовою сімейних стосунків. Виникаючи з різних причин та на різних етапах подружніх відносин вони можуть як зруйнувати їх, так і вивести на новий якісний рівень. Слід зауважити, що довготривалий (хронічний) конфлікт може призводити

до формування деструктивних типів подружніх відносин. Наприклад таких як: симбіотичний шлюб, ізольований шлюб, емоційно-відчужений, ригідно-раціональний, маятниковий, звично-конфліктний тощо. Основними характеристиками названих типів подружніх відносин є низька включеність в стосунки, формальність відносин, часті конфлікти, висока емоційна напруга. При тому зовні такі пари можуть виглядати безконфліктно [3].

Спосіб, яким людина поводитьися під час конфлікту, залежить від того, наскільки вона спрямована на задоволення своїх власних інтересів, і наскільки враховує інтереси інших сторін. Виходячи з моделі конфлікту Томаса-Кільмена можна виділити п'ять стратегій врегулювання конфліктів: конкуренція, пристосування, компроміс, уникнення та співпраця. При цьому жодну з перерахованих стратегій поведінки неможливо однозначно визначити як “хорошу” чи “погану”. Кожна з них може бути оптимальною і призводити до найкращого ефекту в залежності від конкретних умов виникнення конфлікту. Важливо мати на увазі, що вибір стратегії поведінки повинен враховувати контекст, особисті особливості учасників конфлікту та мету врегулювання ситуації.

До загальних шляхів запобігання сімейним конфліктам можна віднести формування психолого-педагогічної культури у подружньої пари, формування культури спілкування, формування сімейних традицій, розвиток взаємодопомоги, взаємної відповідальності, довіри та поваги один до одного. Управління конфліктами у подружніх відносинах вимагає терпіння, розуміння і спільних зусиль обох партнерів. Ефективне вирішення конфлікту може підвищити якість стосунків і зробити їх міцнішими [4].

Таким чином, конфлікт є не від'ємною частиною сімейних відносин, адже є способом вираження та вирішення протиріч у сімейній системі. Відтак у врегулюванні конфліктів в подружніх парах важливим є не сам факт суперечок, а спосіб, яким пари вирішують свої розбіжності.

Список використаних джерел

1. Сингаївська І. В., Осауленко Н. В. Особливості комунікативних проблем в шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 3 (71). С. 125–134.
2. Седих К.В. *Психологія сім'ї : навч. посіб.* Київ : Академвидав, 2015. 192 с.
3. Федоренко Р. П. *Психологія молодшої сім'ї і сімейна криза : монографія.* Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 168 с.
4. Сингаївська І. В., Лукаш Ю. С. Психологічна допомога при вирішенні подружніх конфліктів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 1 (61). С. 251–257.

Чинники задоволеності шлюбом

Анна Бурда

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: burdaai@krok.edu.ua*

Ганна Склярєва

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Задоволеність шлюбом є актуальною проблемою в сучасному суспільстві, оскільки вона безпосередньо впливає на якість особистого життя та сприяє формуванню стійких міжособистісних відносин. Розуміння чинників, які впливають на задоволеність шлюбом, має важливе значення для розробки ефективних стратегій підтримки та покращення якості міжособистісних взаємин.

У сучасному світі, де зростає кількість розлучень та взаєморозуміння між партнерами стає викликом, дослідження чинників задоволеності шлюбом стає критично важливим завданням. Вивчення цієї проблеми дозволить розкрити основні аспекти взаємин, які призводять до щасливих та тривалих шлюбів, та сприятиме розробці практичних рекомендацій для створення міцних родин [1].

Шлюб – це не лише юридичний акт, але й складне партнерство, яке вимагає уваги, розуміння та зусиль від обох партнерів.

Задоволеність шлюбом – це глибокі емоційні та психологічні переживання, які виникають у результаті взаєморозуміння, спільного розвитку та відданості між подружжям. Це стан психологічної гармонії, який виникає з розкриття індивідуальності кожного партнера та їхньої взаємодії на шляху спільного життя [1].

Вона відображається в якості взаємних відносин і взаємоприйнятті. Це взаємне відчуття підтримки та безпеки, яке виникає, коли обидва партнера віддані ідеї будівництва щасливого та стійкого сімейного життя. Задоволення шлюбом визначається не лише якістю спільного часу та розваг, але й глибиною емоційного зв'язку, що забезпечує відчуття повноти та задоволеності в обох партнерах.

Задоволеність шлюбом визначається різноманітними чинниками, що взаємодіють між собою, і включає як аспекти особистісного розвитку, так і емоційний комфорт.

Одним із ключових чинників задоволеності є здатність партнерів ефективно спілкуватися між собою. Відкритість, чесність і здатність вислухати один одного створюють основу для розуміння та взаємної підтримки. Коли обидва партнера відчують, що їхні почуття та потреби розуміються, це сприяє зміцненню емоційного зв'язку та стабільності у відносинах [1, 2].

Ще одним важливим аспектом є спільні цілі та цінності. Коли партнери

мають спільні цілі й переконання, це створює відчуття спільного напрямку активності та сприяє взаєморозумінню. Спільна побудова майбутнього та спільний розвиток зміцнюють партнерство, роблячи його більш стійким та задовольняючим обидві сторони [3].

Також важливою складовою задоволеності шлюбом є емоційна підтримка та взаєморозуміння в труднощах. Здатність підтримувати одне одного в складних ситуаціях, розуміти емоції партнера і спільно працювати над подоланням труднощів є важливою складовою міцного шлюбу [4, 5].

Не менш важливою є і взаємна повага та толерантність. Партнери повинні приймати один одного такими, які вони є, і залишатися відкритими до індивідуальності кожного. Повага до простору та прав особистості допомагає уникнути конфліктів та зміцнює взаємини [6].

Узагальнюючи, задоволеність шлюбом залежить від різноманітних чинників, включаючи ефективне спілкування, спільні цілі та цінності, емоційну підтримку та взаємну повагу [7]. Врахування цих аспектів сприяє будівництву здорових та щасливих відносин, які розцвітають на шляху спільного життя.

Список використаних джерел

1. Лисенко Л. М., *Психологічні чинники задоволеності стосунками в подружніх парах*, 2018.
2. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Дучимінська Т. І., Магдисюк Л. І. *Психологія молодої сім'ї: монографія* / М. І. Мушкевич, Р. П. Федоренко, Т. І. Дучимінська, Л. І. Магдисюк ; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк : Вежа-Друк, 2018. – 235 с.
3. Сазонова, О. В. *Сімейні цінності та рольові установки подружніх пар. Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, 2018, 39: 272-295.
4. Овчаренко А. М., *Конфліктність і сумісність у молодих подружніх парах. актуальні питання сучасної психології*, 2016, 166.
5. Баратинська Анастасія, *Пось Лоліта. Ступінь задоволеності шлюбом у осіб з різним рівнем адаптивної поведінки. Молодий вчений*, 2022, 3 (103): 37-42.
6. Семьонкіна І. А. *Подружжя дезадаптація при порушенні функцій сім'ї та її психологічна корекція: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.04. Київ, 2001. 14 с.*
7. Сингаївська Ірина, Осауленко Наталія. *Особливості комунікативних проблем в шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни. Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023, 3 (71): 125-134.

Чинники формування довіри як соціально-психологічного феномену

Ольга Кметюк

магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kmetiukoi@krok.edu.ua

Ганна Склярєва

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591

Довіра - це віра в надійність людини або системи, переконаність людини, групи, суспільства або нації в тому, що навколишнє середовище не має наміру заподіяти їм шкоду. Фундаментальна та базова довіра до світу, сформована в дитинстві, є передумовою для соціального порядку. Це основа чуттєвого самовизначення людей на засадах «ми - вони» та «ми - інші»[1].

Довіра у міжособистісних взаєминах - це внутрішній стан суб'єкта, викликаний іншими людьми, який проявляється в спілкуванні та поведінці. Особливості прояву довіри базуються на попередньому досвіді особистості, нормах і моральних цінностях, світогляді. Довіра виникає у тому випадку, якщо суб'єкт переконався, що інша людина може розділяти його цінності, має схожий світогляд.

В. Вічев вважав, що в результаті тривалої взаємодії та на основі єдиних інтересів і цілей виникає соціально-психологічна спільність, яка характеризується стійким духовним зв'язком між тими, хто спілкується, взаєморозумінням, згуртованістю та довірою.

Отже, довіра розуміється як відкритість, надійність, взаєморозуміння, збіг інтересів та морально-етичних переконань.

Відповідно до моделі довіри, яку запропонували Д. Макнайт, Л. Куммінгс та Н. Червані, довіра формується під впливом таких чинників:

- особистісних: існування схильності до довіри, готовності довіряти у когось з учасників взаємодії;
- інституціональні: «інституціональної» довіри;
- когнітивних [2].

За іншого підходу, у міжособистісних відносинах ступінь прояву довіри суб'єкта (хто довіряє) об'єктові (кому довіряють) залежить від низки чинників і умов, які поділяють на [5]:

- суб'єктні, які визначаються особливостями суб'єкта довіри (рівень базисної довіри (тип особистості), досвід довіри, зовнішні та внутрішні характеристики, як постійні, так і тимчасові (стан емоційної і когнітивної сфери, стан здоров'я));
- об'єктні, які стосуються об'єкта довіри (зовнішні і внутрішні, постійні і тимчасові, атрибутивні і випадкові);
- чинники середовища, що включають відносно постійні умови зовнішнього

середовища, які впливають на рівень довіри.

Розглянемо детальніше першу групу чинників. Особистісними чинниками, які впливають на можливість довіряти, є внутрішнє переконання щодо довіри іншим людям та світу, а також рівень особистісного контролю та здатність особи проживати власні кризи.

Наприклад, проживання кризового досвіду війни конфронтує нас як особистостей з екзистенційними данностями, про які пише Ірвін Ялом у своїй роботі з екзистенційної терапії. Криза обмежує нашу Свободу, розгортає до Абсурду, підсилює Ізоляцію та скорочує дистанцію до Смерті. В такому життєвому контексті ми зустрічаємося з тривогою, провинною і соромом, що активують автоматичні програми реагування, якими є життєвий сценарій [3]. Відповідно, проживання такого досвіду може негативно впливати на довіру до себе та до інших.

Внутрішні конфлікти особистості можна визначити як ще один особистісний чинник формування довіри чи недовіри. Логічно припустити, що внутрішній конфлікт особистості розгортається в просторі внутрішньої реальності – суб'єктивному просторі сприйняття індивіда, який включає в себе найрізноманітніше життя внутрішніх переживань, роздумів, рефлексії. У ситуаціях, коли внутрішня реальність впливає на сприйняття зовнішнього світу, внутрішні конфлікти переростають у зовнішні. Саме крізь призму внутрішньої реальності людина зазвичай дивиться на навколишній зовнішній світ [4].

До чинників формування довіри можемо віднести й афіліацію, підвищену емоційну потребу в прив'язаності (прихильності). Люди, яким це властиво, часто не помічають реальних особистісних рис пратнера. Потреба у емоційній близькості перевищує інтерес до глибшого пізнання іншого, змушуючи ідеалізувати його, а не зустрічатись з реальністю.

Таким чином, процес формування довіри до іншої людини невід'ємно пов'язаний з процесом внутрішньо-особистісних та міжособистісних відносин. Довіра відіграє важливу роль у міжособистісних відносинах, виступаючи головною умовою формування позитивних взаємин, своєрідним фундаментом і невід'ємним атрибутом людського спілкування. Довірчі взаємини характеризуються комфортністю спілкування, взаєморозумінням, психологічною близькістю та безпекою.

Список використаних джерел

1. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс. – Київ : Основи, 1999. – 726 с.
2. Чугунова Є. М. Аналіз психологічних чинників встановлення довірливих стосунків у студентській молоді - м. Київ.
3. Скляр (Гончарова) Г.О. Перехід від нарративу життєвого сценарію до екзистенційного нарративу: практика екзистенційного кризового консультування / Г. О. Скляр (Гончарова), С. О. Коніщев // Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). - Київ: Університет "КРОК", 2022.
4. Сингаївська І.В. Методи юнгіанського аналізу в розв'язанні внутрішнього конфлікту особи-

стості (на прикладі роботи з пошуком сенсу життя) / І. В. Сингаївська, В. В. Ткач, Р. М. Ткач //Правничий вісник Університету "КРОК" .-2016. - Вип. 24. - С. 229-234.

5. Д. П. Лисенко Психологічні особливості формування довіри в міжособистісних відносинах// Теорія і практика сучасної психології - 2019р., №4, т.1. ISSN 2663-6026 (Print), 2663-6034 (Online.)

До питання мотивації вступу молоді до шлюбу

Інна Поїхало

*магістрантка кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PoikhaloIA@krok.edu.ua*

Ганна Склярєва

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Динаміка сучасного світу диктує свої зміни, впливаючи на кожну сферу життєдіяльності людини. Сучасний український шлюб переживає, як і суспільство в цілому, гостру кризу, котра проявляється, в першу чергу, в міжособистісних відносинах. Слабшають соціальні та психологічні зв'язки між людьми, знижується значущість родинних зв'язків та батьківства, змінюється та знижується мотивація вступу молоді до шлюбу тощо.

Складність дослідження феномену шлюбу полягає в необхідності його розгляду через призму біологічного, психологічного та соціокультурного аспектів.

Якщо розглядати вступ до шлюбу, та процеси, які зумовлюють цей крок, з психологічної точки зору, важливим для дослідження є питання мотивації укладення шлюбу молоддю.

Визначається, що мотивація є явищем, що має циклічний характер, у процесі якого особистість і ситуація здатні впливати один на одного, утворюючи структуровану поведінку [1]. Мотивація здатна тлумачити цілеспрямованість і стабільність дій, що спрямовані на досягнення певної цілі. Мотивація – це психологічний процес, який задає напрямок людській поведінці, і спрямовує особистість приймати конкретні рішення, до чогось прагнути, надає відчуття осмисленості, породжує бажання взаємодіяти зі світом і іншими людьми [2].

До основних мотивів створення сім'ї слід включати два: вигоду, що детермінує обрання партнера за його престижністю, соціальним і фінансовим статусом, наявністю матеріальних благ тощо; кохання, що зумовлює вступ до шлюбу на основі сильних позитивних почуттів до партнера [3].

Інші дослідники вказують на важливість об'єднання всіх наявних мотивів створення сім'ї у чотири ключові групи: біологічні (реалізація сексуальної енергії), соціокультурні (бажання підвищити рівень особистості значимості, задовольнити соціальні очікування), економічні (здобуття матеріальних благ, підвищення фінансового статусу), духовні (кохання, взаємоповага, підтримка) [4].

Також, у сучасній психологічній науці існує підхід, за яким пропонується виділення трьох ключових видів мотивації створення сім'ї [5]:

- мотивація безпосередньо на вступ до шлюбу. В основу даного типу покладено прагнення відповідати соціальним нормам та очікуванням, при цьому

мінімально враховуються особистісні характеристики партнера – важливим є факт його наявності;

- мотивація на певний вид шлюбу. У даному випадку ключовим виступає бажання знайти партнера, що буде задовольняти всі потреби, матеріально забезпечувати, і за рахунок якого стає можливим отримати необхідний соціальний статус;

- мотивація на конкретну людину. У контексті даного виду основними параметрами створення сім'ї виступає наявність почуттів між партнерами, вміння приймати недоліки і переваги іншої людини і досягати спільних цілей тощо [6].

Слід зазначити, що до шлюбу почали вдаватися все менше людей у всьому світі, а середній вік наречених поступово зростає. Дослідники зазначають, що молодь в принципі не прагне до офіційних шлюбів. Річ у тім, що молоді пари частіше обирають жити разом і відкладають офіційне весілля на тривалий час. Сьогодні близько чверті неодружених молодих людей живуть з партнером/кою. Схема, де «тато працює, а мама красива» сьогодні неактуальна: чоловіки зараз за просто доглядають за дітьми, жінки будують кар'єру, існує поняття спільного бюджету, розподіл побутових обов'язків, тощо. До того ж догляд за дітьми взагалі можна перекласти на спеціально навчених людей, а для успішного ведення бізнесу можна найняти бізнес-консультантів та помічників. Тому необхідність шлюбу як соціального конструкта в принципі поступово відпадає.

Те, що менша кількість молодого населення вирішує одружитися, також відбиває сучасні переконання, які відкидають інститут шлюбу як застарілий. Природа шлюбу помітно змінилась, довгий час шлюб був чим завгодно, окрім емоційного партнерства, змінився шлюбний вік, з чого виходить, що люди стали вступати до шлюбу свідомо, маючи інтелектуальний та фінансовий багаж. Шлюбний контракт в сучасному світі втратив негативний підтекст, перестав бути ознакою сорому та нещирості. Сьогодні люди значно простіше ставляться до розлучень, дошлюбних стосунків, включаючи спільний побут та виховання дітей. Шлюб став особистісним проектом, ціль якого - емоційний комфорт, оскільки всі інші життєві цілі можна досягнути без шлюбу.

Отже, дослідження мотивації вступу молоді до шлюбу має важливе значення для визначення напрямків психологічної роботи із молоддю задля формування свідомого ставлення до утворення сім'ї, готовності до гармонізації подружніх стосунків у подальшому та збереження шлюбу.

Список використаних джерел

1. Міщенко М. С. Дослідження чинників вибору абітурієнтами майбутньої професії. *Психологічний журнал*. 2020. С. 42-50.
2. Попович І. С. Проблема соціально-психологічних очікувань в науковій теорії та практиці. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. №5. С. 8-13.
3. Дубравська Н., Хмілевська Ю. Феномен кохання у соціальній психології. *Соціально-психологічні проблеми дослідження особистості: збірник науково-методичних праць*. 2016. С. 74-76.
4. Пивовар А. М. Теоретичні основи дослідження мотивів створення шлюбу. *Актуальні проблеми особистісного зростання (збірник наукових праць)*. 2019. С. 192-195.

5. Корнійчук Р.С. Мотивація вступу до шлюбу сучасної української молоді. Етнічна самосвідомість та міжетнічна взаємодія в сучасному світі: збірник наукових праць. 2016. С.235- 238.

Роль надійної прихильності до матері у розвитку дитини

Марія Чаусовська

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: chausovskamt@krok.edu.ua*

Ганна Склярєва

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591*

Сім'я, як найближче оточення, задовольняє потреби дитини у визнанні, прийнятті, захисті, емоційній підтримці і повазі. Якість задоволення цих базових потреб стає джерелом і умовою розвитку психіки дитини і визначає якісний зміст прихильності дитини до матері. Слідом за Д. Боулбі, М.А. Василенко, М. Ейнсворт, А. Реаном, під прихильністю ми розуміємо інтегративне утворення психіки дитини, що включає в себе її емоційний зв'язок з матір'ю, образ матері і першу соціальну поведінку, адресовану їй, що дає дитині відчуття близькості, безпеки, надійності відносин.

До кінця першого року життя прихильність дитини фіксується на конкретній людині, у більшості випадків, це мати. В результаті інтеріоризації відносин з нею складається робоча модель. Робоча модель – центральне поняття теорії прихильності, яке передбачає глибинну структуру самосвідомості або відношення. Робоча модель не усвідомлюється індивідом, але крізь неї сприймається і усвідомлюється власне Я і навколишній світ.

Відчуття прив'язаності до матері формується у дитини в період до трьох років, і пов'язане з загальним емоційним розвитком у родинних умовах. Унікальність взаємин матері і маленької дитини полягає в тому, що в ній відбувається структуризація психіки дитини і формується її суб'єктивний досвід. Для повноцінного розвитку дитина, безумовно, повинна мати можливість, поряд з любов'ю до батьків, пережити і виразити сильні почуття: лють, ненависть і розчарування [1].

Ставлення матері до дитини формує, за А. Адлером, життєвий стиль дитини, який визначається вже до її п'ятирічного віку і практично не змінюється надалі [2].

Діти вкрай чутливі до того, хто і як за ними доглядає, але ще більше вони потребують збереження сформованої прихильності. Тривала розлука з матір'ю в ранньому дитинстві супроводжується нестерпною сепараційною тривою. Реальна втрата матері, сприймається дитиною як гостре горе, з типовими для нього фазами – протесту, відчаю і відчуженням [3].

М. Кляйн [4] і У. Біон [5] зазначали, що вирішальна роль в успішності дитячого розвитку належить матері, оскільки вона повинна інтрапсихічно прийняти спроектовані на неї агресивні афекти немовляти, зрозуміти їх і знову

повідомити їй про це вербально і невербально. Дане повідомлення повинне супроводжуватися чуйною поведінкою в прийнятній дозованій формі відповідно до її віку. Таку здатність матері У. Біон описує як функцію «контейнування» в прийнятній дозованій формі відповідно до віку дитини.

Аналіз глибинно-орієнтованих теорій розвитку дозволяє стверджувати, що прихильність дитини до матері – це двосторонній процес, результатом якого є формування готовності емоційно реагувати на матір, її образ. Перша форма соціальної поведінки адресована їй. Згодом прихильність виступає як базова соціальна установка по відношенню до матері, виявляючись і в інших соціальних контактах. Таким чином, прихильність є першим етапом соціалізації і чинником, який здійснює вплив на даний процес.

Список використаних джерел

1. Еріксон Е., *Життєвий цикл: епігенез ідентичності* 1995. No 1, С. 105-114.
2. Адлер А., *Виховання дітей* 1998. С. 416.
3. Боулби Дж., *Прив'язаність* 2003. С. 477.
4. Melanie Klein., *The Psycho-Analysis of Children* 1997. P. 117-121.
5. Bion W., *Language and the schizophrenic*. In: Klein M., Heimann P., Money-Kyrle R. E. (eds.) *New directions in psycho-analysis*. Basic Books, N.Y.

Адаптація та збереження психічного здоров'я в кризових ситуаціях

Борис Біліловець

магістрант кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: BililovetsBB@krok.edu.ua

Олена Нежинська

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: OlenaNO@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-0800-356X

Проблема захисту психічного здоров'я надзвичайно загострилася після початку повномасштабної війни Росії проти України. Такі чинники, як участь у бойових діях чи перебування на прифронтовій території, яка постійно зазнає ракетно-артилерійського обстрілу, вибухів, перебування в окупації, значно підвищують незахищеність наших співвітчизників до психосоціального стресу, сприяють поширенню посттравматичних стресових розладів та психічних станів, таких, як депресія, тривога, апатія, фрустрація, неспокій, ригідність тощо.

Варто зазначити, що за оцінками експертів, 40–50 % населення потребуватимуть психологічної допомоги [1]. У певних групах населення число таких людей може становити: 3-поміж військових та ветеранів – 1,8 млн; серед людей старшого віку – 7 млн; близько 4 млн – дітей та підлітків. Прогнозована потреба в допомозі з питань психічного здоров'я на первинній ланці медицини – 27 млн звернень [2]. Водночас близько 3–4 млн українців матимуть певний розлад психічного здоров'я – помірної або тяжкої форми.

Така статистика потребує особливої уваги, оскільки створює серйозні виклики нашому суспільству. Слід відмітити, що для пришвидшення адаптації та підтримка психічного здоров'я людини в кризових ситуаціях починається з першої психологічної допомоги (РФА). Вона являє собою підхід, заснований на доказових методах психологічного супроводу осіб у кризових і екстремальних ситуаціях, який базується на концепції стійкості людини [3]. Перша психологічна допомога спрямована на зниження інтенсивності проявів симптомів стресу та сприяння здоровому відновленню особистості після травматичної події, надзвичайної ситуації чи навіть особистої кризи. Основна роль першої психологічної допомоги полягає у тому, що емоційне страждання не завжди таке помітне, як фізична травма, але воно настільки ж болюче та виснажливе. Ось чому потрібна психологічна підтримка в процесі переживання важких періодів життя – задля зменшення рівня психологічної травми.

Коли людина проходить через серйозні випробування, такі, як кризові, екстремальні або травматичні ситуації, війна і т.ін., і отримує певний досвід, який змінює її життя, то відповідно цей вплив часто відбивається на її емоційній сфері. Кожен, хто пережив катастрофу, буде мати різні реакції в різні періоди

часу як після інциденту, але так і в момент чи під час самої події, зокрема, деякі поширені реакції на стрес характеризуються наступними проявами: відчуття розгубленості, страху, почуття безнадії та безпорадності, проблеми зі сном, фізичний біль, занепокоєння, гнів, горе, шок, підвищена агресивність, ізоляція, почуття провини, криза віри, втрата впевненості в собі чи інших тощо [4].

Водночас, коли перша фізична допомога використовується для зменшення фізичного дискомфорту внаслідок отримання тілесних ушкоджень, перша психологічна допомога – це стратегія, спрямована на зниження інтенсивності прояву болісного діапазону емоцій і реакцій, які відчувають люди, що піддаються сильному стресу. Таким чином, мета першої психологічної допомоги – створення та підтримка середовища безпеки, спокою і комфорту, відновлення відчуття зв'язаності, саморозширення та пробудження надії на майбутнє [5].

Перша психологічна допомога – це інструмент, який кожен може використовувати для зниження рівня стресу. Розуміючи свої реакції на стрес і застосовуючи принципи першої психологічної допомоги, особистість може підвищити стійкість до стресу в себе, своєї сім'ї, колег та в цілому спільноти – дітям, підліткам, дорослим, людям похилого віку, сім'ям і громадам, які постраждали від травматичних чи екстрених інцидентів. При цьому перша психологічна допомога – це не традиційна психіатрія чи професійне психологічне консультування, а стратегія зниження інтенсивності стресових реакцій шляхом надання додаткової підтримки тим, хто постраждав від травматичної події або пережив екстремальну ситуацію.

Таким чином, підтримка психічного здоров'я людини в часи війни є одним з важливих завдань як для держави, так і для суспільства. Пріоритетним заходом адаптації та збереження психічного здоров'я можна вважати надання першої психологічної допомоги на зниження інтенсивності проявів симптомів стресу, сприяння адаптації в кризових ситуаціях та допомога у здоровому відновленню особистості.

Список використаних джерел

1. Сайт УКРІНФОРМ. Мультимедійна платформа іномовлення України. О. Зеленська про програму ментального здоров'я: Виявилось, що «сильні не ходять до психологів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3703135-zelenska-pro-programu-mentalnogo-zdorova-viavilosa-so-silni-ne-hodat-do-psihologiv.html>.
2. Сайт УКРІНФОРМ. Мультимедійна платформа іномовлення України. Ти як? У межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я визначили пріоритетні проєкти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3695613-u-mezah-vseukrainskoi-programi-mentalnogo-zdorova-viznacili-prioritetni-proekti.html>.
3. Bonanno, G.A., C.R. Brewin, K. Kaniasty, and A.M. La Greca. *Weighing the Costs of Disaster: Consequences, Risks, and Resilience in Individuals, Families, and Communities. Psychological Science in the Public Interest* 11, 2010. Pp. 1–49.
4. Van Loon, P. *Psychosociaal Crisismanagement na Calamiteiten: Casussen en Interventies [Psychosocial Crisis Management After Calamities: Cases and Interventions]*. *Psychologie & Gezondheid* 36 (3). 2008. Pp. 111–160.
5. Van der Velden, P.G., P. Van Loon, R.J. Kleber, S. Uhlenbroek, and J. Smit. *Naar een Brede*

Visie op Psychosociale Interventies na Schokkende Gebeurtenissen: Suggesties voor een Herziening van Richtlijnen [Toward a Broad Vision on Psychosocial Interventions After Shocking Events: Suggestions for Guideline Revision]. De Psycholoog 43. 2009. Pp. 568–757.

Особливості створення робочого середовища, стійкого до стресу та вигорання

Богдан Божук

*к.м.н., доцент, директор ННІМ,
завідувач кафедри прикладної медицини,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BozhukBS@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-8089-2840*

Створення робочого середовища, стійкого до стресу та вигорання, є важливим завданням у сучасному світі. Це означає розробку таких умов роботи, які мінімізують ризик емоційного вигорання та стресу серед співробітників. Його створення полягає в розробці та імплементації стратегій та практик, спрямованих на зменшення робочого навантаження, емоційного напруження та підвищення задоволеності роботою серед співробітників. Це включає створення здорового балансу між роботою та особистим життям, підтримку емоційного благополуччя, розвиток комунікаційних навичок, та формування культури взаємоповаги та підтримки в колективі. Такий підхід сприяє підвищенню продуктивності, зниженню рівня відсутності на роботі через хвороби та створенню більш позитивного та здорового робочого середовища. Створення робочого середовища, стійкого до стресу та вигорання, є особливо актуальним у сучасному світі з кількох причин: Зростаючий темп життя та роботи; Технологічні зміни; Зміна традиційних форм роботи; Психологічне здоров'я та продуктивність; Здоров'я та благополуччя співробітників; Репутація та залучення талантів; Економічні вигоди; Соціальна відповідальність:

Створення та підтримка стійкої до стресу корпоративної культури вимагає постійних зусиль та зобов'язань з боку керівництва компанії. Це інвестиція, яка принесе вигоди не тільки у формі здоров'я та благополуччя співробітників, але й у підвищенні продуктивності, залученості та загального успіху компанії. Культура та цінності відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні здорового, стресостійкого робочого середовища, вільного від ризику вигорання. Лідери та менеджери компанії повинні бути прикладом для наслідування, демонструючи здорову рівновагу робочого та особистого життя та виявляючи повагу та підтримку до своїх команд. Ефективна внутрішня комунікація є ключем до розвитку та підтримки такої корпоративної культури, з особливою увагою до благополуччя працівників. Цінності повинні бути впроваджені у кожен аспект робочого процесу, включаючи процедури найму, оцінку продуктивності, кар'єрне зростання та щоденні дії. Позитивна корпоративна культура також впливає на співробітників, створюючи атмосферу, де вони відчувають себе цінними і підтриманими, що, у свою чергу, сприяє підвищенню їхньої мотивації та задоволеності роботою. Коли цінності співробітників узгоджуються з цінностями компанії, це спонукає їх до більшої лояльності та залученості у свою роботу, що створює сильнішу та більш продуктивну робочу спільноту.

Прозорість та комунікація в корпоративній культурі відіграють важливу роль. Прозорість у компанії включає відкрите інформування про зміни в політиці, стратегічні напрямки та фінансові показники, що допомагає співробітникам відчувати себе включеними та цінними. Політика дверей, що завжди відкриті, та прозорість в оцінці роботи, включаючи чіткі критерії та регулярний зворотний зв'язок, зменшують стрес і сприяють відчуттю підтримки. Ефективна комунікація, яка передбачає двосторонній обмін думками та ідеями, створює відчуття взаємоповаги. Регулярні зустрічі, звіти та різноманітні засоби комунікації забезпечують постійний зв'язок. Залучення співробітників у прийняття рішень та прозорість у розвитку кар'єри підвищують їх відповідальність та мотивацію. Усе це разом укріплює довіру, зменшує невизначеність та стрес, та сприяє зростанню загальної задоволеності та мотивації співробітників.

Профілактика конфліктів та їх розв'язання також відіграють ключову роль у формуванні міцного, стресостійкого робочого середовища. Це досягається через постійне навчання співробітників комунікаційним навичкам, ефективному вирішенню конфліктів та розвитку емоційного інтелекту. Раннє виявлення конфліктів та культура відкритості, де працівники вільно діляться своїми думками, є також важливими. Ефективні методи вирішення конфліктів включають діалог, використання медіації та побудову консенсусу. Для попередження повторення конфліктів необхідний аналіз їх причин, зміцнення командної роботи та створення ефективних механізмів зворотного зв'язку. Розвиток позитивної корпоративної культури, підтримка взаємовідносин, навчання керівників та забезпечення психологічної безпеки є також критично важливими. Усе це вимагає системного підходу та активної участі на всіх рівнях управління, сприяючи запобіганню стресу, вигоранню та створенню продуктивної робочої атмосфери.

Наступним важливим напрямком є програми охорони здоров'я в організаціях, які охоплюють різні ініціативи для підвищення фізичного, психічного та емоційного благополуччя співробітників. Вони включають програми фізичного здоров'я, зокрема організацію фітнес-класів, які можуть проводитися як у компанії, так і онлайн, а також співпрацю з фітнес-центрами для надання співробітникам знижок чи корпоративних абонементів. Програми здорового харчування передбачають надання інформації та ресурсів про здорове харчування, включно з воркшопами з дієтологами, та забезпечення здорових перекусів у офісі, наприклад свіжих фруктів та йогуртів. Також включені програми охорони здоров'я та медичні перевірки, що включають організацію регулярних медичних перевірок на робочому місці та надання інформації про профілактичні заходи та вакцинацію.

Програми психічного здоров'я включають консультації з психологами та доступ до професійних психологів або консультантів для індивідуальних або групових сесій, впровадження програми, що включає психологічну підтримку, організацію тренінгів та майстер-класів з управління стресом, введення практик медитації та майндфулнесу на робочому місці, а також заохочення до регулярного використання відпусток для відновлення ментальної енергії та створення "тихих

кімнат" у офісі для відпочинку та релаксації.

Інтеграція цих програм здоров'я у корпоративну культуру передбачає проведення інформаційних кампаній про здоров'я та благополуччя серед співробітників, залучення співробітників до участі у плануванні та впровадженні здоров'язберігаючих заходів, регулярну оцінку впливу цих програм на загальне благополуччя співробітників та аналіз зворотного зв'язку від співробітників для покращення та адаптації програм.

Тренінги та навчальні програми, зосереджені на розвитку навичок управління стресом для керівників та команд, також є важливими для створення стійкого до стресу робочого середовища. Ці програми включають освітні модулі, які вчать основам управління стресом, розуміння його фізіології та психології, ідентифікації джерел стресу у роботі та особистому житті. Вони також навчають технікам релаксації, таким як глибоке дихання, медитація, і розвивають навички ефективної комунікації, активного слухання та емпатійного спілкування.

Для керівників, програми фокусуються на розвитку лідерських навичок для запобігання та управління стресом у команді, навчанні методам попередження вигорання співробітників та ідентифікації ознак стресу та вигорання у співробітників. Для команд передбачено тренінги, які сприяють командній роботі та підтримці для мінімізації стресу, навчання методикам колективного вирішення проблем та витривалості до стресу, а також воркшопи, присвячені розвитку навичок управління часом, прийняття рішень під тиском та емоційного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Карамушка Л. М. *Психологія управління : навч. посіб.* К.: Міленіум, 2003. 344 с.
2. Мірошниченко О. *Профілактика «синдрому» професійного вигорання у працюючих в екстремальних умовах : навч.-метод. посіб.* Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2013. 155с.
3. Lencioni P. *The five dysfunctions of a team: A leadership fable.* San Francisco, CA: Jossey-Bass. – https://nclp.umd.edu/resources/bookreviews/BookReview-The_Five_Dysfunctions_of_a_Team-Boyle-2011.pdf.
4. Robbins S. P., Judge T. A. *Organizational Behavior/ Pearson/Prentice Hall.* 2007. 759 с.
5. Сингаївська І.В., Довгань І.Л. *Психологічні засоби профілактики та подолання синдрому «професійного вигорання» у фахівців ЗМІ. Вчені записки Університету «КРОК», 2022. № 2 (66). С. 184–191.*

Соціально-психологічні чинники вибору сексуального партнера у юнацькому віці

Владислав Алексюк

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: aleksiukOM@krok.edu.ua*

Ірина Сингаївська

*кандидат психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081*

В період юнацтва, коли психосексуальний розвиток активно співпадає з формуванням ідентичності та особистісних цінностей, вибір сексуального партнера набуває особливого значення та складності. Цей процес розкриває важливі соціально-психологічні аспекти, які визначають та моделюють рішення молодих людей у сфері стосунків та сексуальності. Вибір сексуального партнера у юнацькому віці також підпорядкований багатьом соціально-психологічним чинникам, оскільки це період активного формування ідентичності, становлення стосунків та набуття досвіду в особистісному і соціальному житті [1; 2].

В процесі дослідження цієї складної проблематики важливо розглядати як індивідуальні, так і загально-соціальні аспекти вибору сексуального партнера у юнацтві, адже багато соціальних чинників також впливають на їх вибір, включаючи вплив сім'ї, однолітків, мас-медіа, та соціокультурних стереотипів [3].

Зважаючи на ці різноманітні соціально-психологічні чинники, варто вивчати вибір сексуального партнера у юнацтві як складну міждисциплінарну проблему, яка розкриває важливі аспекти формування особистості та її взаємодії зі світом. Такий аналіз може не лише сприяти кращому розумінню процесів, що відбуваються на цьому етапі життя, але й сприяти розробці програм та ініціатив, спрямованих на забезпечення здорових та свідомих відносин серед молоді [4; 5; 6].

У юнацькому віці вибір сексуального партнера є суттєвим аспектом, і цей вибір сильно залежить від різних соціально-психологічних чинників. Це обумовлено тим, що в цей період формується ідентичність, розвиваються міжособистісні стосунки і набувається досвід у особистому та соціальному житті.

Одним із основних завдань дослідження сексуальних взаємин у світі є правильне сприйняття даної теми суспільством шляхом аналізу та узагальнення фактів, складених у чітку картину. Сексуальна самосвідомість включає в себе різні компоненти, такі як сексуальна ідентифікація, сексуальні емоційні переживання і сексуальна активність. Генезис цієї самосвідомості у молоді визначається рядом змін, які відбуваються зі зростанням віку, включаючи розвиток емоційної стійкості, глибше розуміння себе та зростання відповідальності.

На практиці перевірено дієвість та ефективність оцінки впливу соціально-психологічних чинників на вибір сексуального партнера у юнацькому віці. Дослідження показали, що молодь у віці від 15 до 20 років виявляє високий рівень емоційної відданості та симпатії до своїх партнерів, але індивідуальні відмінності виявляються у способі вираження цих почуттів [7].

Вікова характеристика має вплив на більший рівень емоційності у виявленні почуттів. Дослідження також підкреслює значення розвитку емоційної інтелігенції серед молоді. Індивіди, які можуть краще керувати своїми емоціями і розуміють свої потреби та бажання у сексуальних відносинах, мають більше можливостей для створення задовільних і здорових сексуальних відносин.

Застосування різноманітності підходів до сексуальних відносин допомагає підтримувати сексуальну рівність, адже кожна особа має право на свої власні відносини, які відповідають її потребам і переконанням. Розуміння та прийняття цієї різноманітності допомагає створити більш відкрите та рівноправне суспільство, адже як показало одне з наших досліджень: не всі готові відкрито говорити про свої проблеми та ставити питання.

Вищесказане вказує на необхідність надання молоді інформації та освіти з питань сексуального розвитку та відносин. Бо саме підтримка молоді у розумінні їхніх власних потреб і вибору сексуального партнера в юнацькому віці є важливою складовою забезпечення їхнього фізичного та психологічного благополуччя, а також закладає основу належного формування уявлення про інститут сім'ї та шлюбу. Вона також сприяє розвитку здорових стосунків, збереженню психічного та емоційного благополуччя молоді, формуванню правильних цінностей і уявлень про стосунки в майбутньому [8]. Саме тому надання молоді доступу до надійної та актуальної інформації про сексуальний розвиток та відносини є важливою складовою підготовки їх до дорослого життя, як з точки зору соціальних каналів впливу, так і з батьківською допомогою.

Ключові слова: психологія.

Список використаних джерел

1. Дідковська Л. І. Психологічні особливості ставлення до сексу осіб ранньої дорослості. *Психологічні науки*, 2014. 2.12. С. 72–79.
2. Сорока І., Сингаївська І. Управління міжособистісними конфліктами у студентському середовищі: результати впровадження навчального курсу. *Psychological journal*, 2022. Т. 8. Вип. 1 (57). С. 18–31.
3. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 2 (70). С. 166–172.
4. Гусейнова Н. О. Психологічна обумовленість вибору майбутнього партнера по шлюбу. *Актуальні проблеми практичної психології* : зб. наук. праць. Херсон, 2012. С. 130–134.
5. Хавула Р.М. Психологічні чинники вибору шлюбного партнера в юнацькому віці. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Психологія»*. 2012. Вип. 29. С. 189–201.
6. Столярчук О., Вожедай А., Дружиніна А. Чинники вибору шлюбного партнера у юнацькому віці. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2019. Випуск 5. С. 58–63.

7. Сингаївська І.В., Федорець С. Б. Підлітковий вік як один із критичних періодів психосексуального розвитку людини. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2022. № 4 (68). С. 107–114.
8. Кравець В. *Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді*. К.: Київська правда, 2000. 688 с.

Асертивність як умова ефективного спілкування особистості

Олександра Брюховецька

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та особистісного розвитку,
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна,
e-mail: ciparisab011@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-4884-2878*

Постановка проблеми. В сучасних умовах соціально-економічних та політичних трансформацій, в період глобальної економічної кризи та в рамках переусвідомлення демократичних цінностей значною мірою зростають вимоги до особистісних та комунікативних якостей особистості. Ефективність спілкування та функціонування особистості пов'язана із рядом соціально значущих якостей, які визначають стратегію взаємодії суб'єктів. Однією з таких якостей, на думку сучасних дослідників в галузі психології, виступає *асертивність*.

Асертивність – передбачає вміння особистості діяти самостійно та автономно, у відповідності до соціальної ситуації, на основі самоповаги та позитивного самостварення, а також здатність до самоствердження власної позиції, з огляду на повагу до особистісних границь та інтересів оточуючих [1]. Здатність до асертивності передбачає схильність до рефлексії, емоційної стійкості, самостійності в прийнятті рішень, тощо.

Під асертивною поведінкою розуміють ефективну поведінку зрілої особистості, яка поважає себе та інших, слухає, розуміє і здатна досягти компромісу [2]. Завдяки розвиненим принципам асертивної поведінки накопичується позитивний досвід вміння демонструвати ввічливу наполегливість, поводити себе впевнено і доброзичливо, конструктивно відстоювати свої права, при цьому виявляючи повагу до інших, брати на себе відповідальність за прийняті рішення, оптимально реагувати на критику, рішуче відмовляти, якщо цього вимагає ситуація. Саме асертивна поведінка розглядається науковцями як засада оптимального, найбільш ефективного способу міжособистісної взаємодії.

Стан розробленості проблеми. Поняття асертивності належить до низки новітніх феноменів, воно з'явилося в просторі психологічних термінів в середині двадцятого століття в працях представників біхевіористичної школи (Е. Солтер, 1949; Дж. Вольпе, 1958, 1966, 1982; А. Лазарус, 1966, 1981). Але з огляду на зміст та опис асертивності можна зрозуміти, що близькі за суттю поняття містяться також у наукових дослідженнях в рамках трансактного аналізу (Е. Берн, Е. Шостром); екзистенційної психології (А. Маслоу, Р. Мей, Ф. Перлз, В. Франкл та ін.); вчинкового підходу (М. Боришевський, Г. Костюк, С. Максименко, В. Роменець, В. Татенко та ін.), у психотерапевтичному та психокореляційному контексті (Дж. Вольпе, А. Лазарус, Е. Селтер та ін.) тощо.

Асертивність розглядається в контексті поведінки (Р. Алберті, С. Бішоп, М. Еммонс, В. Каппоні, К. Кинан, А. Лазарус), як властивість особистості

(С. Медведєва, О. Хохлова, Л. Шакірова та ін.). У контексті рис особистості асертивність розглядається як професійна якість управлінця (Д. Завалішина, Ю. Козелецький, О. Санніков та ін.), у понятті впевненості в собі (Дж. Бейєр, О. Гук, Ю. Козелецький, А. Прихожан, Г. Фенстерхейм та ін.), у зв'язку з труднощами адаптації, агресивністю (О. Кузнецова, К. Роджерс, О. Саннікова, О. Хохлова, Е. Шостором та ін.), в межах соціальної компетенції (Р. Альберті, Дж. Вольпе, А. Прихожан, Р. Ульріх та ін.), емоційного інтелекту (Р. Берон, М. Еммонс, Ф. Ланж, Д. Річардсон та ін.), соціального страху (Р. Альберті, Е. Берн, Дж. Вольпе, У. Джеймс, М. Еммонс, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.), самоствердження та самопрезентації (В. Гупаловська, Ю. Чібезова) та ін.), самоактуалізації (Н. Каліна, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.), схильності до ризику (С. Бикова, О. Санніков та ін.), локусу контролю (М. Армстронг і К. Бураєм, Дж. Роттер, Р. Ульріх та ін.) тощо.

Однак, досі залишаються слабо висвітленими аспекти асертивності та структура її компонентів, комбінація складових та особливостей їх прояву як комплексу інтегральних характеристик, що впливають саме на ефективність спілкування.

Метою дослідження є теоретичне вивчення асертивності як системної властивості особистості.

Результати дослідження. Аналіз психологічних досліджень феномену асертивності дає змогу побачити, що концепції асертивності створювалися під впливом основних положень в розрізі таких напрямків психології як: неофрейдизм, інтерактивна психологія (зокрема транзактний аналіз), соціально-когнітивний напрямок, нейролінгвістичне програмування, гуманістична психологія, гештальттерапія тощо. Але більш вагомий внесок в дослідження асертивності та розвитку її якостей зроблено з боку представників біхевіоральної школи за сприяння гуманістичного та екзистенційного напрямів.

На підставі існуючих у психології підходів визначено *асертивність* як системне багатовимірне утворення, що включає формально-динамічний, змістово-особистісний та соціально-імперативний рівні, а також виокремлено *компоненти асертивності* (афективний, когнітивний, поведінковий та контрольо-регулятивний) [3].

Проаналізовано сутність *спілкування*, розглянуто його функції у співвідношенні з структурними компонентами асертивності; виокремлено мету спілкування та вплив на ефективність комунікації з боку асертивності як складової емоційного інтелекту; наведено вербальні та невербальні прояви асертивності як ефективної поведінкової навички; сформульовано асертивні права людини та правила спілкування, завдяки яким можна досягти високих показників ефективності; визначено стилі спілкування та доведено, що асертивність виступає умовою безперечних переваг від реалізації асертивних проявів в сфері налагодження міжособистісної комунікації та побудові ефективної міжособистісної взаємодії, порівняно з агресивною та пасивною та поведінкою [3; 4; 5].

Висновки. Отже, феномен «асертивність» неоднозначно трактується різними дослідниками, інколи спостерігаються семантичні труднощі при передачі цього поняття, часто воно виступає елементом широкого кола споріднених понять: «асертивна особистість», «асертивна поведінка» тощо, або ототожнюється з цими поняттями. Іноді асертивність вбачається в таких категоріях, як «впевненість в собі», «незалежність», «ефективна самопрезентація», «життєва реалізація», «активна соціально-психологічна позиція» тощо. Така понятійна невизначеність може створювати труднощі в рамках концептуалізації поняття. Але, не зважаючи на різноманітність визначення асертивності та різні підходи до її трактування у психологічних джерелах, практично всі автори серед *основних ознак асертивності* виділяють впевненість в собі, незалежність від чужої думки, здатність наполягати на своєму, досягати бажаного результату, не порушуючи права інших, спонтанність та відкритість прояву емоцій, відповідальність та повагу до інших тощо.

Список використаних джерел

1. Соціально-психологічний словник. Ав.-уклад.: У. М. Галицький, О. В. Мірошник, В. В. Синявський. Київ, 2004. 250 с.
2. Семиченко В. А. Психологія особистості : навч. посібник. Київ : Видавець Ешке О. М., 2001. 427 с. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Psykholohia-osobystosti.-Stoliarenko-O.-V..pdf> (дата звернення: 01.12.2023).
3. Подоляк Н. М. Психологічні особливості асертивності. *Наука і освіта*. 2010. № 9. С. 108–111.
4. Мельничук С. К. Асертивність як детермінанта розвитку психологічного потенціалу студентів. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія*. 2012. Т. 17. № 8. С. 407–413.
5. Бондарчук О. І., Карамушка Л. М., Брюховецька О. В. та ін. *Формування психологічної компетентності керівників освітніх організацій в умовах післядипломної педагогічної освіти*. К. : Наук. світ, 2012. 190 с.

Психологічна гнучкість як ключовий фактор ефективної взаємодії в освітньому середовищі

Ірина Гондюл

магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: hondiulil@krok.edu.ua

Юрій Живоглядов

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yuriygo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737

В сучасному освітньому середовищі, яке постійно зазнає змін, питання ефективності взаємодії між всіма учасниками освітнього процесу стає ключовим для досягнення високих результатів. Однією з важливих характеристик, що визначає успішність цієї взаємодії, є психологічна гнучкість особистості педагога.

Термін «психологічна гнучкість», як теоретичний конструкт та об'єкт наукового вивчення, відносно новий [4], з'явився у контексті психології, і його науково-теоретичні аспекти були розроблені вченими цієї галузі. Це схильність реагування на ситуації способом, спрямованим на полегшення досягнення цінної мети. Ця навичка особливо важлива в умовах, коли виникають труднощі під час пристосування до цілей, що супроводжуються стражданням [3].

Психологічна гнучкість є комплексним феноменом, що охоплює різноманітні аспекти людських здібностей. Вона виявляється у здатності розпізнавати та адаптуватися до різноманітних ситуаційних вимог, змінювати стратегії мислення та поведінковий репертуар, коли це необхідно для збереження особистого чи соціального функціонування. Психологічна гнучкість включає в себе здатність до підтримання балансу між різними сферами життя, а також виявлення усвідомленості, відкритості та відданості в поведінці, яка відповідає глибоко укоріненим цінностям особистості.

Коли вчитель психологічно гнучкіший, він може оцінити ситуацію, а не емоції. Він може зробити вибір, у якому почуватиметься безпечніше, оскільки він відповідає його цінностям. Самосвідомість лежить в основі розвитку психологічної гнучкості. Як тільки є усвідомлення реакції на різні подразники, педагог може почати змінювати свою поведінку.

Компонентами психологічної гнучкості є:

- спостерігаюче «Я»;
- прийняття;
- розчеплення;
- усвідомлені дії;
- цінності;
- контакт з актуальним моментом [1].

Для сучасного вчителя психологічна гнучкість є важливою навичкою, яка проявляється у здатності переосмислювати та змінювати методику викладання, реагувати на індивідуальні потреби учнів, колег, батьків та пристосовувати стратегії своєї поведінки до конкретних вимог ситуацій.

Психологічна гнучкість визнається як динамічний процес, який розвивається з часом. Цей аспект виявляється в здатності вчителя: (1) ефективно адаптуватися до мінливих ситуаційних вимог; (2) переосмислювати та змінювати розумові ресурси; (3) приймати нові перспективи; (4) збалансовувати конфліктуючі бажання, потреби та різні сфери свого професійного життя. Таким чином, у визначенні психологічної гнучкості в освітньому середовищі важливо враховувати взаємодії вчителів з їхнім оточенням, замість акценту на конкретному внутрішньому змісті особистості вчителя [5].

Лише педагогічний дискурс, насичений психологічними аспектами, має потенціал створити фундамент для ініціювання процесу формування у педагогічній спільноті відповідних директив та стимулів, спрямованих на зміцнення особистої психологічної компетенції та підвищення рівня психологічної культури [2]. Доцільно враховувати поняття психологічної гнучкості, оскільки вона визначається як здатність адаптувати своє мислення та поведінку в різних ситуаціях, що є ключовим елементом в контексті педагогічного взаємодії та ефективності в освітньому середовищі.

Розуміння і розвиток психологічної гнучкості вчителя стає стратегічно важливими для вдосконалення освітнього процесу, сприяючи створенню емоційно стабільного клімату в закладі освіти. Це підкреслює важливість психологічної гнучкості вчителя як стратегічного елемента для успішного розвитку освітнього середовища. Заохочення вчителів розвивати цей аспект їхньої професійної компетентності є ключем до покращення загального шкільного благополуччя. Такий підхід визначає еру, де педагог, який володіє психологічною гнучкістю, стає не лише експертом у своєму предметному викладанні, але й стратегічним фасилітатором успіху та гармонії в освітньому середовищі.

Список використаних джерел

1. Антонюк Т. С. Ціннісні аспекти психологічної гнучкості зайнятої молоді // *Інноваційні проекти для післявоєнного відновлення та розвитку України*. – С. 57.
2. Петрунько О.В. Психологія в освітянському просторі / О. В. Петрунько // *Практичний психолог: дитячий садок*. - 2013.- № 2. - С. 10-13.
3. Doorley, James D., et al. "Psychological flexibility: What we know, what we do not know, and what we think we know." *Social and Personality Psychology Compass* 14.12 (2020): 1-11.
4. Hayes, S. C., Strosahl, K., Wilson, K. G., Bissett, R. T., Pistorello, J., Toarmino, D., ... Stewart, S. H. (2004a). *Measuring experiential avoidance: A preliminary test of a working model. The Psychological Record*, 54, 553–578.
5. Kashdan, Todd B., and Jonathan Rottenberg. "Psychological flexibility as a fundamental aspect of health." *Clinical psychology review* 30.7 (2010): 865-878.

Застосування методів арттерапії у подоланні кризи середнього віку

Аліна Малиновська

*магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MalynovskaAS@krok.edu.ua,*

Вікторія Острова

*кандидат психологічних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942*

Тема нормативних криз досить давно розглядається і вивчається психологами і соціологами, адже з ними стикається кожна людина на своєму життєвому шляху.

Криза, згідно словників (від *krisis* (грецьк.) – рішення, поворотний пункт, результат), – це важкий перехідний стан, викликаний хворобою, стресом, травмою і т. ін.; емоційно значима подія чи радикальна зміна статусу в персональному житті, різка зміна, крутий перелом[5].

Існує безліч поділів життєвих криз на види, зокрема виділяють нормативні та ненормативні кризи. Нормативна криза – це життєва криза, яка виникає на певному етапі життя людини, коли вона зустрічається з очікуваними викликами і змінами, які пов'язані з її віком, розвитком чи соціальним статусом. Ці кризи є природними і передбачуваними етапами розвитку, такі як криза одного року життя, криза трьох років життя, криза семи років, кризи підлітково та юнацького періоду та інші [4].

Особливо значущою у дорослому віці є криза середнього віку. Але ж коли це стає саме кризою? На це може вплинути не тільки настання певного віку (35-45 років), а й різні соціальні, культурні, політичні, економічні трансформації сучасного соціуму. Крім того, щоб розібратися з зовнішніми впливами, потрібно дослідити і власні трансформації, бо часто основними характеристиками цієї кризи є спустошення, переоцінка досвіду і пошук смислу життя. Саме в цей період людина починає замислюватися над своїми життєвими досягненнями і цілями, робити ревізію своїх цінностей, розглядати питання смерті і залишення свого сліду в цьому світі. Тобто, можна сказати, що завдання другої половини життя, що допомагає вирішити саме криза середнього віку – це реалізація свого глибинного Я. Людина, яка відмовляється дивитися в цей бік, зупиняється в розвитку або стикається з ще більшими труднощами у подальшому житті[4].

З питаннями пошуку відповідей і подолання психологічного дискомфорту, що приносить в життя криза середнього віку, людина може звертатися по допомогу до психологів чи шукати відповіді самостійно – в книжках, фільмах, у пізнанні себе. Дуже дієвою підтримкою на цьому шляху є арттерапія. Адже в ній дуже чітко можна дослідити свої несвідомі імпульси і бажання, що є важливим у побудові нових смислів і проживанні кризи.

Арттерапія – це вид психотерапії та психологічної корекції, що допомагає людині творчо проявити себе, активізувати внутрішні ресурси; підвищити адаптивність особистості за допомогою мистецтва. Арттерапія заохочує до вираження суб'єктом внутрішнього змісту психічного у втілених та візуалізованих формах; активізує емоційну складову, розумову діяльність, увагу та творчі процеси особистості, допомагає ясніше виявити свою індивідуальність, усунути психологічні травми, впоратися зі станом втрати, смутку, депресії.

Розглянемо чим важливе малювання як метод арттерапії і в чому він може допомогти при проживання кризи:

1. Творчий процес. Сам процес створення будь-якого образу, малювання і відповідно взаємодія з різними матеріалами має лікувальний ефект для психіки, бо це заспокоює і переводить фокус уваги людини у творчість, тобто покращується емоційно-психологічний стан особистості. Ще давньогрецькі філософи називали певним очищенням або «катарсисом» відчуття людини після спілкування з мистецтвом [3].

2. Доступність. Цей метод доступний для всіх незалежно від віку і статі, адже в арттерапії неважливе вміння малювати.

3. Заспокоєння. За допомогою переведення проблеми у метафору і створення певного малюнку знімається емоційна напруга і гострота сприйняття цього питання, бо людина торкається його опосередковано, ніби створюється певна так звана «подушка безпеки» під час дослідження важливих емоційних питань [3].

4. Розширення світогляду. Людину, що опинилася в кризі середнього віку арттерапія ніби повертає в дитинство, розслаблюючи грою образів і кольорів, це допомагає подивитися на проблему з різних боків у пошуку нових смислів.

5. Наповнення ресурсом. Будь-який образ завжди можна трансформувати і зробити ресурсним для себе, а це викликає позитивні емоції дає надію і віру в свої сили, адже дуже часто ця криза пов'язана з відчуттям самотності і забирає багато життєвої енергії у людини [1].

6. Усвідомлення. Арттерапевтичні образи забезпечують прямий діалог з не-свідомим, що важливо людині, що заплуталася у своїх цінностях і смислах, щоб прийняти і побачити свій поточний психічний стан та почути свій внутрішній голос [1].

7. Повернення відповідальності. Обговорення створених образів з психологом відроджує віру людини в те, що вона є творцем власного життя, повертає відповідальність за свої вибори і дії, допомагає побачити вектори і способи подолання проблеми [1].

Важливо підсумувати, що у питаннях подолання кризи середнього віку психологи застосовують багато різних підходів і методів і одним із важливих є використання арттерапії. Цей метод допомагає у відновленні цілісності особистості та поверненні сенсів. При роботі з кризою використання арттерапії дозволяє зробити це м'яко та цікаво. За допомогою метафоричності образів і їх ресурсності людина долає кризу і продовжує свій подальший рух і розвиток у житті [1].

Список використаних джерел

1. Дмитрієва С.М. Косарева З. П. Долання кризи середнього віку за допомогою арттерапії як чинник особистісного зростання. Матеріали Десятої Міжнародної науково-практичної конференції Житомир: Вид-во ЖФ КІБІТ, 2016. С 64-69.
2. Зубченко О. В. Криза середнього віку в юнгіанській літературі Матеріали IV Міжнародної наукової онлайн конференції «Юнгіанське консультування теорія і практика» м. Київ 05-06 червня 2021 р. Київ, 2021. С. 10-12.
3. Петренко Т. Арттерапія у гармонізації міжособистісних стосунків старших підлітків Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Студентський науковий вісник. Випуск № 34. м. Тернопіль 2020р. Тернопіль, 2020. С. 43-44.
4. Петрук Н. Ю. Концептуальне обґрунтування життєвої кризи у соціально-психологічних дослідженнях Матеріали звітної наукової конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. м. Івано-Франківськ 3-7 квітня 2023 р. Івано-Франківськ, 2023.С. 156-157.
5. Чуйко Г. В., Комісарик М. І. Проблема життєвих криз особистості в психології. *Psychological Journal* Чернівці 2019. № 1 (21) 2019. С.42.

Вплив віртуальних ігрових середовищ на психіку і поведінку цільових аудиторій

Дмитро Суський

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SuskyiDA@krok.edu.ua,*

Ольга Петрунько

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Дослідження впливу віртуальних ігрових середовищ на поведінку та психіку цільових аудиторій нині, як ніколи раніше є особливо актуальним. З одного боку, ігрові середовища є потужним інструментом можливостей для розваг та навчання, місцем для створення інноваційних технологій у сфері комп'ютеризації, але, з іншого боку, у цих середовищах містяться численні ризики для їх користувачів, зокрема, такі як залежність від гри, втрата контакту з реальним (неігровим) світом, можливість виникнення агресивної поведінки чи спотворення реальності, ризики для психічного і соматичного здоров'я, наслідками чого можуть стати стрес і депресія [1; 2].

Проблеми можуть виникати також у ментальній сфері користувачів, і в цьому разі вони втрачають здатність розрізняти віртуальну реальність від дійсності «по цей бік екрану»; у духовній сфері, в сфері етики і моралі, і в цьому разі вони втрачають морально-ціннісні орієнтири, а їхні соціальні й особисті комунікації викривляються, стають «неякісними». Особливо це стосується дітей, підлітків та осіб раннього юнацького віку [1; 2].

Серйозною проблемою є так звана «десенсібілізація віртуальної реальності». Ігри з високим рівнем насильства, які моделюють військові дії та включають вбивство та агресію, можуть призвести до десенсібілізації, коли людина стає менш чутливою до екстремальних актів поведінки, агресивною, некерованою тощо. Користувачі-геймери, які постійно занурюються в цей світ, можуть шукати адреналін та владу в реальному житті, залишаючись дратівливими та емоційно нестабільними. Під час ігор у віртуальному середовищі геймери можуть відчувати емоційне піднесення, покращення настрою та відчуття влади над правилами гри. Проте після закінчення гри реальний світ видається їм нудним і нецікавим, і це спонукає їх знав і знов повертатися в ігрове середовище [1; 2; 3].

Прогнозувати вплив віртуальної ігрової реальності на свідомість користувачів та формування в них ігрової залежності досить складно. Зазвичай ознаки залежності (зокрема, ознаки злиття об'єктивної та віртуальної реальності) виявляються досить швидко і ніби-то раптово, а після цього вони стають дедалі очевиднішими, виразнішими й масштабнішими і тотальними. Геймери

сприймають комп'ютер як живу істоту і навіть ідентифікують себе з ним [3; 4].

Дослідники даної проблематики емпірично довели, що гейміфікація суттєво і не найкращим чином впливає на самопочуття, соціальну успішність і формування особистості. Найбільш незаперечними є наслідки впливу на психіку і поведінку дітей і підлітків сцен з елементами агресії, жорстокості і насильства, якими віртуальні ігрові середовища аж надто переповнені. У результаті цих переживань емоційна сфера споживачів істотно викривляється. Позитивні, суто людські переживання заміщуються негативними тваринними емоціями і станами. Зокрема, відомо, що у геймерів, як схильних до залежності осіб, істотно підвищений рівень особистісної тривожності, який перевищує норму. Тривога стає каталізатором формування залежності - зі збільшенням тривоги зростає залежність, що в своїй частині посилює тривогу і так далі [4]. Через особливості нервової системи цільової групи об'єднуються нефізичний та фізичний простір і час, дозволяючи користувачеві уникнути ентропії, яка виникає від лінійного часу і є причиною тривожності. Йдеться також про збіднення, «вихолощення» емоційної сфери, аж до стану «емоційного отупіння» і втрати меж між живим і неживим, особистістю і комп'ютером, реальністю та віртуальністю тощо [1; 3; 4].

Дослідники припускають, що серед позитивних наслідків компетентного перебування у віртуальних ігрових середовищах можуть бути такі: швидкий пошук інформації, високий темпоритм мислення; вміння працювати з великими масивами інформації, покращення процесів пам'яті, можливість здійснювати масової інтернет-комунікації в реальному часі, відчуття внутрішньої свободи, зростання культури суб'єктивної публічної особи (сміливе висловлення власних думок, доведення своєї точки зору на основі анонімності та гарантії особистої безпеки). Крім того, мережеві ігрові середовища об'єднують групи користувачів у цілісні, консолідовані системні організми різного рівня соціальної організації, і ці системи є підсистеми офлайнового світу, в який вони включені [3; 4]. Проте ці цікаві думки, безумовно потребують серйозних наукових досліджень та емпіричної верифікації.

Отже, середовище, яке ми вже знаємо як віртуальне ігрове середовище, може вплинути на формування позитивних і негативних якостей та установ цільових аудиторій під час її розвитку. Зрозуміло, що сучасні умови життя не дозволяють нам повністю ізолювати людину від цього впливу. Проте, активне дослідження цієї теми дозволяє контролювати процес надходження інформації та її усвідомлення, розрізняючи корисну інформацію від тієї, яка може завдати шкоди та сформувати неправильні звички та установки.

Найважливішу роль у цьому зобов'язувати оточення індивіда, таке як його родина, сім'я, друзі та знайомі. Особливу увагу слід приділяти контролю за дитячим розвитком, де старші, батьки та вчителі можуть надавати об'єктивну оцінку інформації та знати способи її нейтралізації. Для прогресу важливо розробити ефективні механізми обмеження доступу до сайтів, ігор для різних категорій осіб та законодавчо підтримувати відповідальність власників сайтів та

розробників ігор агресивного характеру за розміщені інформаційні матеріали.

Список використаних джерел

1. Петрунько О.В. *Діти і медіа: Соціалізація в агресивному медіасередовищі: Монографія*. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2011. 480 с.
2. Петрунько О.В., Сілаєва О.В. *Інтернет-залежність як адикція сучасної людини // Вчені записки Університету «КРОК». №3(71). 2023. С. 115-124.*
3. Татаренко О. *Віртуальна реальність, як фактор формування девіантної поведінки*. 2019. 245 с.
4. *Що таке розширена реальність (XR): віртуальна (VR), доповнена (AR) і змішана (MR)? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gsminfo.com.ua/43036-shho-take-rozshyrena-realnist-xr-virtualna-vr-dopovnena-ar-i-zmishana-mr.html> (Дата звернення: 03.12.2023).*

Особливості адаптації студентів до умов дистанційного навчання

Дар'я Сєдлова

*студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SiedlovaDS@krok.edu.ua*

Ольга Петрунько

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua*

Актуальність дослідження. Протягом останніх чотирьох років спостерігається значний стрибок у переході до "життя онлайн", що впливає на всі сфери людського існування. Особливим продуктом впровадження онлайн-формату стає сфера набуття нових знань та навичок. Одночасно цей процес є причиною виховання фахівців, здатних володіти кваліфікацією, яка відповідає веб-стандартам життя. «Оцифрування» освіти поступово впроваджується вже більше 10 років, але це відбувається досить повільно, не призводячи до кардинальних змін. В умовах пандемії та повномасштабного вторгнення, дистанційне навчання з використанням інформаційних технологій стає основною формою набуття знань та навичок.

Важливо відзначити, що феномен дистанційного навчання виник досить давно і був предметом вивчення багатьох дослідників протягом останніх 100 років.

В час стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій формується тенденція в суспільстві до дистанціювання різноманітних форм соціальної взаємодії, в їх число входить й дистанційне навчання. Дистанційна форма навчання як альтернатива традиційного навчання докорінно відрізняється звичайної очної форми. Прикладом дистанційного навчання є спілкування викладача і студентів в онлайн-режимі за допомогою відеоконференцій, різних інтернет-форумів та інтернет-конференцій. В нашій країні дистанційна форма навчання (ДФН) була впроваджена в освітній процес різних навчальних закладів, ще під час карантину, пов'язаного з пандемією COVID-19. Міністерство освіти і науки України визначає поняття «дистанційна освіта» як «...можливість навчатися та отримувати необхідні знання віддалено від навчального закладу в будь який зручний час» [4].

Дистанційне навчання в нашій країні нова та незвична форма навчання. Важливо розуміти, що дистанційне та очне навчання переслідує та будується на однакових цілях та змісту. Ці форми навчання відрізняються разюче у способах подачі матеріалу та взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Дистанційне навчання, як й очне, засноване на принципах системності, науковості, систематичності, активності, наочності, диференціації та індивідуалізації навчання.

На сучасному етапі в освітній сфері однією з проблем вищої освіти

є оптимізація адаптації студентів до навчання у вищі, змістових частин навчально-виховного процесу та нових вимог, які покликані організувати й регламентувати цей процес. Для студентів така адаптація до нового середовища схожа на соціокультурну адаптацію та безперечно є частиною поступової соціалізації особистості у професійній сфері як майбутнього спеціаліста. Кожен студент на початку навчання у вищому навчальному закладі може переживати певні ускладнення. Студенти долають «дидактичний бар'єр», саме переживають зміни шкільного відношення до процесу навчання, стикаються з новими психологічними, соціальними, професійними викликами у студентському житті. Ці всі виклики можуть викликати у студентів емоційну нестабільність, погіршення успішності навчання, неадекватність, спричинити появу невпевненості, незадоволеності, недовіри до оточення, дискомфорту, навіть призвести до соціальної дезадаптації.

Адаптація в рамках філософії трактується як соціальний феномен. Філософський погляд на адаптацію бачить в ній вид взаємодії особистості чи групи в суспільстві, яка враховує та не суперечить вимогам та очікуванням її учасників. Ідея адаптації людини в середовищі не нова в філософії та розглядалася не одним філософом, серед них такі як Гіппократ, Р. Декарт, Ш. Монтеск'є, Г. Спенсер, В. Вундт, В. Дільтей, Е. Дюркгейм та інші [1].

Г. Юнг звертаючись до проблеми адаптації людини до середовища, говорив про адаптація проходить на основі процесу ідентифікації. Ідентифікація заснована на знаходженні в середовищі певної схожості. Ця схожість пов'язана з наявністю у свідомості людей архетипів, які допомагають налагоджувати контакти з іншими та зовнішнім світом [1].

Аналіз наукових праць з проблеми мотивації студентів (наприклад, Т. Алексеєва, Н. Герасимова, В. Скрипник, І. Соколова та інші) підтримують той факт, що адаптацію студентів-першокурсників необхідно розглядати як процес знаходження свого місця серед нового соціального середовища (колектив університету, академічна група тощо), який передбачає засвоєння та відтворення правил та норм та цінностей цього соціального середовища, а також виконання відповідних ролей та функцій [3]. Цей процес двосторонній. Адаптація першокурсника відбувається через об'єкт-суб'єктну взаємодію в умовах співтворчості усіх учасників навчального процесу (адміністрації закладу, викладачів, куратора, батьків, членів академічної групи і самого студента).

Ще один результат аналізу проблеми адаптації студентів першого курсу пов'язаний з тим, що адаптаційний період першокурсника у вищому навчальному закладі починається з перших днів та є важливим для подальшого успішного просування. Сам адаптаційний період у першокурсника це «активне, творче пристосування студентів нового прийому до умов вищої школи, в процесі якого в студентів формуються оптимальні взаємини, покликання до обраної професії, раціональний колективний режим праці та побуту» [5].

Найбільш актуальною зараз набуває проблема чинників адаптації студентів у сучасних умовах, бо на даний час на процес адаптації все більше впливають

перетворення та кризи в суспільстві, наприклад соціально-економічні процеси, інтернаціоналізація в освіті. В процесі навчання студентам частіше доводиться стикатися з представниками різних культур, колішні студенти на роботі також можуть зіткнутися з різними людьми. Тому завжди будуть підстави для всебічного вивчення сутності феномену адаптації.

Якщо повернутися до актуальних подій у нашій країні та світі, зокрема пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення росії в Україну, можна відмітити, що адаптивність та готовність до змін є дуже значущими в житті всіх людей. Згадані події в мить замінили звичні традиційні форми навчання на дистанційну [2]. Саме дистанційна система допомогла гнучко та швидко реагувати на потреби суспільства, вона створює систему загального обміну інформацією та безперервного самонавчання. Можливо, через цей потенціал питанню дистанційного навчання приділяють значну увагу в науковій літературі. Зокрема, цим питанням займалися такі вчені, як В. Кухаренко, С. Вітвицька, В. Ясулайтіс, Е. Полат, А. Петров, О. Тищенко та багато інших.

Хоча дистанційне навчання має багато своїх переваг та великий потенціал у освітній галузі у студентів виникають психологічні труднощі в адаптації до нього. Онлайн-навчання у студентів спричинило зміну соціального статусу студентів, змусило адаптуватися до нового формату навчання, а також знову до викладачів та своєї групи. Формат дистанційної освіти викликав труднощі з тайм-менеджментом та розподілом часу; труднощі новими професійними навичками, а також зволив на плечі студентів набагато більший за звичайний обсяг самостійної роботи. Тому в цих нових умовах життєдіяльності успіх та психічне та фізіологічне здоров'я студентів залежить від рівня їхньої адаптивності, тобто здатності до адаптації, а проблема адаптація студентів до умов дистанційного навчання гостро актуальна. Не дивлячись на те, що проблема адаптації студентів до навчання у вищій школі доволі розроблена.

Адаптація та конкретно адаптація до дистанційного навчання студентів є дуже актуальною темою через пандемію, військовий стан та перехід до онлайн-навчання; окрім того, адаптація студентів є складним та відповідальним процесом, адже віковий період, характерний для студента (17-25 років), супроводжуються пошуками сенсу життя, новими потребами, внутрішніми і зовнішніми конфліктами, прийняттям нової ролі та самостійності.

Отже, є багато психологічних напрямів та досліджень, що розвивали уявлення про феномен адаптації. Проте актуальним залишаються питання до процесу адаптації, які потрібно вивчати й перевіряти, далі оновлюючи погляди на цей складний комплексний феномен.

Процес адаптації студентів до дистанційного онлайн навчання передбачає багато кроків. Саме цей процес включає:

1. пристосування до онлайн-комунікації та онлайн-формату зустрічей;
2. розвиток навичок самоорганізації та уміння планувати свій час та саму навчальну діяльність;
3. звання до великим об'ємом інформації;

4. організацію простору для роботи;
5. знання та прийняття нових норм та правил процесу навчання;
6. психологічне пристосування до групи і нових ролей в навчання;
7. підтримка онлайн-взаємодії з учасниками освітнього процесу;
8. професійна самореалізація студентів в умовах онлайн.

Список використаних джерел

1. Зінонос Н.О. Адаптація студентів до навчання у вищому навчальному закладі як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2018. 1(42). С. 78-81.
2. Кузнецова М. О., Бібіченко В.О, Кузнецова І.К. Вплив дистанційного навчання на формування мотивації до навчання у студентів медичного ЗВО. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку Матеріали XXXI-ої Міжнародної науково-практичної конференції (07 квітня 2023 року, м. Рим (Італія), дистанційно).*
3. Непорада І. М. Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Імідж сучасного педагога.* 2023. 1 (208). С.39-44.
4. Переваги та недоліки дистанційного навчання. *Кафедра менеджменту Львівського торговельно-економічного університету.* 2020. URL: [https:// kerivnyk.info/perevahy-ta-nedoliky-dystantsijnoho-navchannya](https://kerivnyk.info/perevahy-ta-nedoliky-dystantsijnoho-navchannya).
5. Плотнікова О. Важливість вивчення індивідуальних особливостей першокурсників у період дидактичної адаптації. *Рідна школа.* 2001. С. 62–66.

Основні підходи до трактування поняття «психологічне благополуччя» особистості

Наталія Самійленко

магістр кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: samiilenkonv@krok.edu.ua

Ганна Скларова

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: honcharovago@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9366-4591

У сучасній науці психологічне благополуччя особистості все частіше стає предметом дослідження психологів. Це пов'язано з гострою потребою психологічної науки і практики визначити, що впливає на внутрішню рівновагу особистості, з чого вона формується, які емоційно-оціночні ставлення лежать в її основі, та як вона бере участь у регуляції поведінки. Вивчення питання психологічного благополуччя особистості дозволить просунути у вирішенні проблеми вибору адекватних життєвих стратегій, що сприяють збереженню благополуччя, підвищенню якості життя та більш повній самоактуалізації особистості.

У психології існує дванайбільш поширених змістовних підходів до трактування поняття «психологічного благополуччя» – гедоністичний та евдемоністичний. В основі гедоністичного підходу лежить ідея досягнення задоволення та уникнення незадоволення, тобто баланс між ними. Евдемоністичний підхід розглядає психологічне благополуччя як самореалізацію й індивідуалізацію людини.

Теоретичним фундаментом вивчення та дослідження поняття «психологічного благополуччя» є теорія Н. Бредберна, який ввів дане поняття у науково-психологічний обіг, і розумів під ним «щастя» та «задоволеність життям». Цей феномен він розглядав як рівновагу, баланс двох незалежних вимірів, або показників – позитивного та негативного афекту. Кожна подія, вчинок мають своє емоційне забарвлення та відображаються у нашій свідомості, накопичуючись у вигляді того чи іншого афекту. Переважання одних емоцій над іншими надає нам інформацію про рівень психологічного благополуччя особистості [1].

Великий внесок у становлення поняття «психологічного благополуччя» здійснив Е. Дінер – представник гедоністичного підходу. Його модель суб'єктивного благополуччя містить у собі три компонента: задоволеність життям, відсутність негативних емоцій, а також наявність позитивного афекту. Вчений вважав, що потрібно брати до уваги внутрішню орієнтацію та принципи особистості, а саме, ті настановлення, мотиви, цінності, завдяки яким людина орієнтується у соціальному просторі [2; 3].

Найбільш відомою та змістовною концепцією «психологічного благополуччя» є модель, авторкою якої є К. Ріфф, представниця евдемоністичного

підходу. Основою її теорії є підходи позитивного функціонування, на які вона спиралася розробляючи власну модель. Дослідниця характеризує психологічне благополуччя як цілісний конструкт, який інтегрує в собі позитивне функціонування особистості, реалізацію власного потенціалу і виражається суб'єктивною задоволеністю життям, регулюючись системою міжособистісних стосунків з оточуючим світом [4; 5].

Український вчений Б. Пахоль вважає, що психологічне благополуччя має відображення в усвідомлюваних і неусвідомлюваних здатностях особистості справлятися з великою кількістю проблем та проживати повноцінне та насичене життя. Дослідник надає наступну дефініцію психологічному благополуччю: «це стан оптимального функціонування особистості, одним з вимірів якого є суб'єктивна оцінка різних аспектів життя людини» [6].

На думку українського науковця Ю. Кашлюка, визначити зміст поняття “психологічне благополуччя” можна характеризуючи основні складові цього феномену, якими є:

1. задоволеність життям;
2. функціональний статус;
3. ціннісно-мотиваційна сфера, яка поєднує загальну й особистісну систему життєвих пріоритетів;
4. збалансованість потреб і можливостей та вміння їх використовувати задля досягнення мети;
5. соціальне благополуччя, як інтегрованість особистості у соціальну структуру;
6. самооцінка і самоствавлення;
7. самоефективність [7].

Отже, існує декілька підходів до визначення “психологічного благополуччя”. Найбільш поширеними й ґрунтовно розробленими є гедоністичний та евдемоністичний. Попри певні відмінності розглянутих підходів, їх поєднує наступне: суб'єктивність оцінки людиною свого благополуччя, тобто відсутність єдиного універсального критерію його визначення (при цьому, суспільство певною мірою бере участь у встановленні для себе цього критерію людиною); пов'язаність психологічного благополуччя людини із її активністю, спрямованою на досягнення цілей у різноманітних сферах та відчуття задоволення від цих досягнень.

Список використаних джерел

1. Bradburn N. *The Structure of Psychological well-being* / N. Bradburn. – Chicago: Aldine Pub. Co., –1969. – P. 320.
2. Diener E. *Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem* / E. Diener // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1995. – Vol 68 (4) – P. 653-663.
3. Diener E. *Subjective well-being* / E. Diener // *Psychological Bulletin*. – 1984. – № 95 (3). – P.542-575.
4. Ryff C. D. *The structure of psychological well-being revisited* / C. D. Ryff // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1995. – Vol. – P. 719-727.

5. Ryff C. *Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. Journal of Personality and Social Psychology.* –1989. –№ 57. – P.1069-1081.
6. Пахоль. Б.Є. *Суб'єктивне та психологічне благополуччя: сучасні і класичні підходи, моделі та чинники / Б.Є. Пахоль // Український психологічний журнал: збірник наукових праць.* – 2017 – №1 – С. 80-104.
7. Кашлюк Ю.І. *Феномен психологічного благополуччя особистості як об'єкт наукового дослідження / Ю. І. Кашлюк // Науковий вісник Херсонського державного університету.* –2016. – Т.1 – Вип. 2. – С. 70-74.

Дослідження впливу самооцінки на переживання самотності студента

Ігор Берковський

магістрант кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: berkovskyiii@krok.edu.ua

Юрій Живогляд

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: yuriygo@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0002-6763-2737

Самооцінку можна визначити як загальну оцінку особистістю власної самооцінки. Це важливий аспект психічного та емоційного благополуччя людини, оскільки впливає на те, як люди сприймають себе та свої здібності. Низька самооцінка може призвести до почуття неадекватності, невпевненості в собі та негативної самооцінки, тоді як висока самооцінка може сприяти почуттю впевненості, самовпевненості та позитивної самооцінки. У контексті студентського життя самооцінка може відігравати значну роль у формуванні переживань самотності [2].

Зв'язок між самооцінкою і самотністю складний і двоспрямований. З одного боку, низька самооцінка може призвести до почуття соціальної неадекватності та труднощів у формуванні та підтримці соціальних зв'язків, що може сприяти самотності. З іншого боку, тривалий досвід самотності може ще більше негативно вплинути на самооцінку, призводячи до порочного кола негативних розмов із собою та соціальної ізоляції. Тому важливо розглядати як самооцінку, так і самотність як взаємопов'язані фактори для розуміння переживань самотності учня.

Низька самооцінка може мати значний вплив на переживання самотності серед студентів. Люди з низькою самооцінкою можуть боротися з почуттям незахищеності, невпевненості в собі та браком впевненості, що може сприяти соціальній ізоляції та відключенню. Низька самооцінка може ще більше загострити це почуття самотності, що призведе до циклу негативних розмов із собою та соціальної відстороненості. Таким чином, важливо розглянути вплив низької самооцінки на самотність і впровадити стратегії для підвищення самооцінки в учнів [4].

З іншого боку, висока самооцінка може відігравати значну роль у подоланні самотності. Люди з високою самооцінкою, швидше за все, матимуть позитивний образ себе, почуття власної гідності та впевненість у соціальних взаємодіях. Це може призвести до посилення соціальної підтримки та більшого почуття причетності, що зрештою зменшить відчуття самотності.

Самооцінка відіграє вирішальну роль в особистому та академічному житті студента. Це може впливати на різні аспекти їхнього життя, включаючи успішність у навчанні, соціальні стосунки, психічне здоров'я та успіх у

майбутньому. Дослідження показали, що студенти з вищим рівнем самооцінки, як правило, мають кращі навчальні досягнення та менше проблем з поведінкою. Вони також більш схильні мати позитивні стосунки з однолітками та вчителями та мають вищий рівень стійкості до стресу та негараздів. Тому педагогам і батькам важливо розвивати позитивну самооцінку учнів, щоб підтримувати їхнє загальне благополуччя та успіх.

Феномен самотності є складним і багатогранним питанням, яке потребує продовження дослідження та уваги. У той час як особисті фактори, такі як риси особистості та життєві обставини, можуть сприяти почуттю самотності, соціальні фактори, такі як соціальна підтримка та участь у громаді, також відіграють значну роль. Вирішуючи питання самотності як проблеми громадського здоров'я та досліджуючи ефективні заходи, ми можемо працювати над створенням більш зв'язаного та сприятливого суспільства для людей різного віку та походження [5].

Кількісні методи дослідження є одним із способів вивчення впливу самооцінки на досвід самотності. Ці методи включають збір числових даних за допомогою опитувань, анкет та інших стандартизованих інструментів. Наприклад, у дослідженні Дячок у 2020 році було використано опитування для збору даних про особливості переживання самотності серед підлітків у середніх навчальних закладах. Кількісне дослідження може дати цінну інформацію про поширеність і тяжкість самотності, а також про взаємозв'язок між самооцінкою та досвідом самотності. Аналізуючи великі масиви даних, дослідники можуть виявити закономірності та тенденції, які можуть бути не відразу очевидними за допомогою якісних методів.

Якісні методи дослідження пропонують інший підхід до вивчення впливу самооцінки на досвід самотності. Ці методи передбачають збір нечислових даних за допомогою інтерв'ю, фокус-груп та інших відкритих методів. Якісне дослідження може забезпечити багате, глибоке розуміння складної та суб'єктивної природи самотності та самооцінки. Досліджуючи індивідуальний досвід і точки зору, дослідники можуть отримати уявлення про глибинні емоції, мотивацію та переконання, які формують ці явища [6].

Дослідження за допомогою змішаних методів поєднує як кількісні, так і якісні методи, щоб забезпечити повне розуміння впливу самооцінки на самотній досвід. Наприклад, у 2023 році Пашенко провів емпіричне дослідження, у якому використовував як опитування, так і інтерв'ю, щоб дослідити зв'язок між самооцінкою та відчуттям самотності. Використовуючи кілька методів для збору та аналізу даних, дослідження змішаних методів можуть забезпечити більш детальне та цілісне розуміння складних явищ. Цей підхід може допомогти дослідникам визначити як поширеність і тяжкість самотності, так і глибинні емоції, мотивацію та переконання, які формують цей досвід.

У дослідженні, яке ми проводили, взяли участь 60 студентів. Серед них 34 дівчини, та 26 юнаків. Загальною тенденцією є те, що більшість студентів високо оцінює радість усамітнення та високий рівень ресурсів усамітнення, що може свідчити про їхню вміння виявляти позитивні аспекти самотності. Також

значна частина студентів висловлює потребу в компанії, але одночасно це не заважає їм розглядати самотність як проблему.

Створення сприятливого та позитивного життєвого середовища також може допомогти студентам впоратися з почуттям самотності. Це може передбачати прикрашення їхнього житлового простору предметами, які приносять їм радість, наприклад рослинами або фотографіями близьких. Крім того, студенти можуть шукати можливості спілкуватися з іншими в кампусі, наприклад, відвідувати соціальні заходи або приєднуватися до клубів і організацій. Створюючи відчуття спільності та приналежності до свого життєвого середовища, студенти можуть відчувати більше зв'язку та підтримки, навіть коли вони фізично одні.

Список використаних джерел

1. Адаменко Т. Питання самооцінки. Київ: Наукова думка, 2018. 168 с.
2. Батогова О. О. Самотність як фактор ризику депресії та тривожності. *Психіатрія, неврологія, медична психологія*. 2019. № 2 (102). С. 37-42.
3. Бабич, М. С. Феномен самотності у віці ранньої юності. 2022.
4. Бедан, В. Б., Бедан, В. Б. Індивідуально-типологічні особливості схильності особистості до переживання самотності (*Doctoral dissertation, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені КД Ушинського»*). 2018.
5. Бернс Р. Розвиток Я-концепції та виховання. Київ: Академія, 1995. 113 с.
6. Бондаренко Д. С. Самооцінка особистості. Чернігів: Освіта, 2015. 129 с.

Розвиток емоційного інтелекту жінок лідерок як засобу самопізнання

Тетяна Григоренко

*магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tetiana_hryhorenko@ukr.net*

Ольга Васильченко

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0716-3430*

Пізнання себе – унікальна потреба закладена природою з самого народження – пізнавати оточуючий світ у всій його величі і саму себе як найбільшу загадку Всесвіту. Саме в своєму внутрішньому світі ми знаходимо відповідь на найскладніші життєві задачі, розуміння мети особистісного буття, усвідомлення призначення, сенсу життя, варто лишень прислухатись.

Розвиток емоційної культури особистості, як зазначає О. О. Лелюх-Степанчук, є однією з актуальних проблем сучасної психології. ВІ є одним з найважливіших компонентів життєдіяльності особистості, оскільки дає можливість людині пізнавати саму себе, забезпечує правильне розуміння емоційних реакцій оточуючих та уміння емоційно адекватно на певні життєві ситуації. Коли людина вміє розуміти свої емоційні переживання, ідентифікувати та інтерпретувати їх, управляти своїми емоційними станами, їй значно легше розв'язувати складні життєві ситуації, міжособистісні конфлікти, спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває роль емоційного інтелекту у формуванні особистості[3] загалом та розвиток емоційного інтелекту жінок лідерок як засобу самопізнання зокрема.

Розвиток емоційного інтелекту (далі - ЕІ) жінок лідерок як засобу самопізнання формує здатність об'єктивного бачення подій з можливістю мінімізації впливу упереджень, стереотипів, комплексів та когнітивних викривлень, до усвідомлення мотивів поведінки, стимулює постійний розвиток та самовдосконалення своєї індивідуальності, плекає активну життєву позицію, що сприятиме визначенню своєї сфери для якісного задоволення потреби в самореалізації і самоактуалізації, усвідомленні свого покликання як в мистецтві чи науці, так і в вирощуванні квітів чи вихованні дітей-сиріт.

Самопізнання, за словами О. Камінської – це процес розгорнутий у часі, пов'язаний з рухом від одиничних ситуативних образів через їхню інтеграцію в цілісне утворення – в поняття власного «Я» як суб'єкта, відмінного від інших. Цей процес поєднаний з переживаннями, які відображаються в емоційно-ціннісному ставленні особистості до себе, де ці переживання закріплюються у відповідну самооцінку і проявляються в саморегуляції особистості[2].

Таким чином науковці сучасності відзначають значущість емоційної складової в процесі самопізнання, так як самопізнання – не тільки раціональний, а

й емоційний процес, часто неусвідомлене ставлення до себе, є фундаментальною складовою становлення жінки лідера.

ЕІ посідає важливе місце в структурі розвитку та становленні жінки як лідера, її самоідентичності, а саме: пов'язує набутий досвід минулого з прагненнями й цілями майбутнього – емоційна складова сприйняття нами отриманих результатів має безпосередній вплив на цілеспрямованість і оцінку можливостей досягнення певної мети; особистісна класифікація емоцій на позитивні і негативні, їх індивідуалізований вплив на настрій, мотивацію, мислення, почуття та інші психічні процеси особистості; вплив комунікацій на нашу самосвідомість, саморефлексію, емоційну саморегуляцію – чутлива емоційна складова може як сприяти так і ускладнювати міжособистісне спілкування.

Світлана Савчук, бізнес-тренерка і психологиня, на своїй лекції «Емоційний інтелект як інструмент для жіночого лідерства» зазначила: «Якби мене запитали, як почати розвивати емоційний інтелект, я б сказала – почніть із себе. Адже якщо я навчаюся глибинно розуміти себе, у мене в доступі є інструменти, які допомагають усвідомлювати свою поведінку, розуміти, де мої сильні сторони, а де ресурси, де я можу поступитися, в чому я вразлива. І тоді справді мені простіше добирати інструменти та методи для саморегуляції, а також співпрацювати з людьми, вибудовувати містки для стосунків»[1].

Дослідження розвитку ЕІ жінок як засобу самопізнання в більшості проводяться в аспекті професійної реалізації, ділових якостей, успішного ведення перемовин та кар'єрного росту. Дійсно, професійна самореалізація посідає значуще місце в житті сучасної жінки, разом з цим варто приділяти увагу й іншим сферам життєздійснення, як то родина, друзі й оточення, відпочинок, здоров'я, освіта, саморозвиток і духовність та враховувати реалізацію соціальних ролей жінки – мати, подруга, донька, дружина, де композит ЕІ та лідерських якостей відіграють ключову роль і є життєво необхідними і значущим сьогодні під час війни.

Серед дослідників феномену ЕІ існують як схожі та і кардинально протилежні думки щодо біології, природи та можливості розвитку ЕІ жінок як засобу самопізнання. Одні категорично заперечують, вважаючи емоційний інтелект вродженою категорією структури особистості, інші наголошують, що вікові та інші перепони для розвитку останнього відсутні. Самі жінки вважають можливим розвиток ЕІ протягом всього життя – такий результат показало дослідження Rosario Cabello Pablo Fernández-Berrocal[4] University of Malaga.

Розвиток ЕІ жінок лідерок як засобу самопізнання є перманентною складовою комплексних програм розвитку та підтримки лідерства, в тому числі на державному рівні та за участі міжнародних організацій, є інструментом напрацювання й адаптації екологічних для себе та інших, конструктивних способів управління власними емоціями. Через освітні програми розвитку ЕІ, роботу з психологом коучем, наставником, самоосвіту, самоспостереження, самоаналіз, рефлексію та апробацію здобутих знань, вмінь та навичок жінка лідер отримує індивідуальний спектр екоінструментів управління власним

емоційним станом.

Список використаних джерел

1. Вікторія Кобиляцька. *Плекати себе: Навіщо жінкам лідеркам розвивати емоційний інтелект – електронний ресурс - <https://50vidsotkiv.org.ua/plekaty-sebe-navishho-zhinkam-liderkam-rozvyvatu-emotsijnyj-intelekt/>.*
2. Камінська О.В. *Психологічний аналіз проблеми самопізнання особистості. Психологічний часопис 2017. № 5(9). С. 70-76.*
3. Лелюх-Степанчук О.О. *Емоційний інтелект як проблема психологічної науки. Теорія і практика сучасної психології. 2018. С. 85-92.*
4. Rosario Cabello Pablo Fernández-Berrocal *Implicit theories and ability emotional intelligence// Emotional Intelligence and cognitive abilities. — May 2015.*

**ДЕРЖАВА, РЕГІОНИ, ПІДПРИЄМНИЦТВО:
ІНФОРМАЦІЙНІ, СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ,
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ**

частина 1

Всеукраїнська науково-практична
Інтернет-конференція
молодих учених та студентів

м. Київ, Україна, 07 грудня 2023 р.

Університет економіки та права «КРОК»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.